ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE VĚD
Historický ústav ČSAV — Numismatická komise

NUMISMATICKÝ SBORNÍK VI

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE VĚD

Vědecká redaktorka dr. Emanuela Nohejlová-Prátová, doktorka historických věd

Členové Numismatické komise:

Inž. dr. František Cach, dr. Karel Castelin, akademik Josef Dobiáš, doc. dr. František Graus, doktor historických věd, dr. Emanuela Nohejlová-Prátová, doktorka historických věd, a dr. Josef Petrtyl

© by Nakladatelství Československé akademie věd 1960

HISTORICKÝ ÚSTAV ČSAV — NUMISMATICKÁ KOMISE

NUMISMATICKÝ SBORNÍK

VI

Řídí
Emanuela Nohejlová-Prátová

NAKLADATELSTVÍ ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD

PRAHA 1960

JOSEF DOBIÁŠ

HADRIÁNŮV SESTERTIUS COH.² 469 = M.-S. 643 = STRACK 443

K Hadriánově výpravě Suebsko-sarmatské r. 117/8.

Mezi senátními ražbami císaře Hadriána popsal již Cohen ze sbírky tenkrát Rollinovy sestertius nápadný typem svého reversu, představujícího „amas d'armes composé d'une cuirasse, quatre boucliers hexagones, deux boucliers ovales, un étendart et cinq trompettes gauloises". Poněvadž mincovnictví Hadriána jako zástupce neválečnických charakterů mezi římskými panovníky, jehož režim se tak nápadně odrážel od režimu jeho předchůdce, největšího válečníka na římském trůně, má přes bohatství svých emisí jen velmi málo narážek na úspěchy vojenské a v prvních letech vlády vůbec žádné,[1]) je tím nápadnější typ reversu této mince, jehož popis musí v každém vybavit vzpomínku na mince ražené r. 176 u příležitosti triumfu spolucísařů Marka Aurelia a jeho syna Commoda nad Germány a Sarmaty. Bez očitého zhlédnutí originálu nebo aspoň jeho reprodukce nebylo se arci možno odvážit nějakého pokusu o jeho výklad. Teprv publikace II. dílu monumentálního díla Strackova, věnovaného ražbám Hadriánovým, vnesla do otázky více světla aspoň údajem přiloženého katalogu k č. 443, že mince je zachována pouze dvěma exempláři, oběma chovanými v sbírkách soukromých, ve známé vídeňské sbírce Trauově[2]) a v bělehradské sbírce Weifertově, a reprodukcí reversu tohoto druhého exempláře (tab. XVI, č. 443), potvrzující dohad, že jde opravdu o analogii reversů na mincích Antoninů. O výklad této mince se však Strack nepokusil, jen v rubrice odkazů na stránky, kde je o příslušné minci pojednáno, aspoň naznačuje myšlenku, zdali snad nejde o výpravu — *expeditio Scytica (Moesiaca?)* —, které se týkají Hadriánovy sestertie č. 589—592 s obrazem císaře jedoucího na koni se vztaženou pravicí a někdy s oštěpem v levici a s legendou v úseku (exergue) EXPED AVG, které autor podle totožnosti tohoto typu s motivem přesně datovaných mincí alexandrejských klade do roku 124/5, kdy

[1]) Paul L. Strack, Untersuchungen zur römischen Reichsprägung des zweiten Jahrhunderts II., Stutgart 1933, str. 46 a 81.

[2]) Sammlung Franz Trau. Münzen der römischen Kaiser. Aukční katalog fy Gilhofer u. Ranschburg, Wien — Adolph Hess A. G., Luzern, Mai 1935, str. 33, č. 1219.

Hadrián strávil na první ze svých velikých cest po Říši téměř celý rok v Podunají.[3])

Relief na reversu naší mince, představující změť zbraní, jaké bývaly voženy na odiv hlavně při průvodech triumfálních, napovídá, že předpokladem jejího ražení byla výprava válečná, která se skončila ne-li přímo triumfem, tedy aspoň úspěchem, jaký sotva mohl uniknout tradici literární nebo nápisné. Tím se zdá být Strackův dohad vyloučen, neboť vše to málo, z čeho můžeme soudit na císařův pobyt v uvedené době na Dunaji, zapadá úplně do plánu jeho cest, v podstatě inspekčních, na kterých chtěl císař poznat osobně celou svou říši. S odmítnutím dohadu Strackova jsme tedy pro výklad záhadné mince odkázáni zatím jen na ni samu.

Její typ není, jak by se snad mohlo soudit podle její vzácnosti, nový. Již za Trajána se objevuje na sestertiu ještě vzácnějším, poněvadž je zachován jediným exemplářem numismatické sbírky Národního musea neapolského.[4]) Na pozadí, vytvořeném nejméně třemi velikými oválnými štíty,[5]) stojí uprostřed pancíř na ležícím toulci, vlevo od něho druhý toulec, naplněný šípy; v pozadí vyčnívá za štíty praporec, helma, ohnutá trouba (?) a luk. Tento poslední prvek a oba toulce naplněné šípy, zbraň to charakteristická pro Parthy, naznačují, že jde o kořist získanou za Trajánovy orientální výpravy v letech 114—117, jak vyplývá ostatně z VI. konsulátu, jímž je mince datována na líci a z něhož vyplývá jako *terminus ante quem non* rok 112, a z titulu OPTIMVS, jejž přijal Trajan r. 114.

Faktum, že tu jde o zbraně charakteristické pro národ, nad nímž dobyli Římané vítězství, může nás vést dále i při výkladu sestertiu Hadriánova. Po vzoru Cohenově byly zbraně na něm zobrazené popsány jako gallské, asi proto, že se mezi nimi vyskytuje pětkrát karnyx, hudební to nástroj končící zvířecí (dračí) hlavou, pro Gally charakteristický.[6]) Na jaké Gally bylo by však možné pomýšlet v II. století n. l., když celá Gallie byla od půldruhého století částí říše Římské, ale i téměř již úplně romanisována? A kdyby šlo snad o nějakou lokální revoltu — ačkoli o žádné z pramenů literárních nevíme —, nebylo by přece její potlačení mohlo být oslavováno způsobem upomínajícím téměř na

[3]) Wilhelm Weber, Untersuchungen zur Geschichte des Kaisers Hadrianus. Leipzig 1907, str. 148 nn. a 150 nn.

[4]) P. L. Strack, Untersuchungen I, č. 453 (Tab. VIII, 453. Srov. str. 226).

[5]) Strack, str. 226, uvádí v svém popise ještě štíty šestihranné, které jsou příznačné pro římskou představu o štítech germánských, ale které by mezi zbraněmi parthskými byly velmi nápadné. V tom, co by se ještě jakž takž dalo vykládat jako šestihranný štít, viděl bych proto spíš jakousi ozdobu štítu zřetelně oválného. Na samostatný zvláštní štít je ostatně tento domnělý štít šestihranný příliš malý, téměř miniaturní.

[6]) Joseph Dobiáš, Roman imperial coins as a source for Germanic Antiquities. Transactions of the International Numismatic Congress in London 1936. London 1938, str. 169 nn. (Pl. XIII 1 a relief slavného kotlíku gundestrupského na str. 176).

triumf. To je jedna z příčin, proč jsem kdysi vykládal revers Hadriánova sestertia na zbraně germánské. Pro Germány svědčil hlavně šestihranný tvar nápadně velikých štítů, jaké jsou na římských mincích doby císařské od dob Claudiových přes Domitiána, Trajána a Hadriána až do časů Marka Aurelia a Commoda nejen běžné, ale přímo charakteristické;[7]) pro Germány svědčil také karnyx, jenž byl u nich, stejně jako u podunajských barbarů vůbec, běžný, jak o tom svědčí nejen reliéfy na Markově sloupu v Římě, ale i reversy triumfálních mincí Markových a Commodových s reliéfem téměř totožným s mincí Hadriánovou. O nějaké válce s Germány za vlády Hadriánovy se však v literární tradici nezachovala žádná výslovná zpráva a tak bylo tenkrát možno jen hádat, že snad předpokladem dosazení krále Germánům, o němž se jedinou kratičkou větou zmiňuje Hadriánův životopis v SHA 12, 8: *Germanis regem constituit*, bylo úspěšné skončení války s nimi. I potom zůstávalo však nejistým, zdali šlo o Germány za Rýnem či o jejich soukmenovce v Zádunají, o naše suebské Markomany a Kvády.

Rozhodnutí v této aporii přinesl nový a přes svou převratnost přesvědčivý výklad nápisu z maloasijského města Antiocheie pisidské, věnovaný L. Caesenniovi Sospitovi a uvádějící, jak to bylo běžným zvykem v čestných nápisech, všecky stupně jeho úřední kariéry až do posledního jeho zatím dosaženého úřadu císařského místodržitele v maloasijských provinciích Galatii, Pisidii, Frygii, Lykaonii, Isaurii, Paflagonii, v obou Pontech (Galatském i Polemonském) a v Armenii. V předcházející hodnosti své kariéry byl Sospes jako plukovník *(legatus)* dácké legie XIII. Geminae vyznamenán za vynikající účast ve výpravě proti Suebům a Sarmatům *(expeditione Suebica et Sarmatica)*. A byla to právě zmínka o této výpravě, která všecky starší vykladatele nápisu zavedla. Svedeni totiž stejným úředním názvem výpravy vedené v Podunají za císaře Domitiána, ztotožnili i tažení, jehož se účastnil Sospes, s válkou, kterou vedl v letech 89—93 Domitián se Sueby, tj. Markomany a Kvády v našich historických zemích a na Slovensku, a se Sarmaty, tj. Iazygy ve Velké rovině uherské. Tento výklad narážel však na veliké obtíže chronologické. Proti vročení do vlády Domitiánovy se nápis bránil jednak údajem, že Sospes zastával úřad pečující o rozdělování obilí *(praefectus frumenti dandi)*, který byl po dlouhé přestávce podle svědectví mince císaře Nervy s nápisem PLEBEI VRBANAE FRVMENTO CONSTITVTO (Cohen² 127 = M.-S. 89) obnoven teprv po smrti Domitiánově za Nervy r. 97, jednak tím, že v řadě maloasijských provincií schází na nápise Kappadokie, která až do roku 114 tvořila s Galatií administrativní celek. Tím však byl pro Sospitův nápis dán tento rok jako *terminus ante quem non*.

Z rozpaků, které byly neodstranitelné, pokud byl Sospitův nápis kladen do doby Domitiánovy, nalezl východisko vynikající epigrafik francouzský

[7]) J. Dobiáš, l. c., str. 161—169.

H.-G. Pfaum,[8]) známý u nás jako první vydavatel a komentátor zanského protějšku nápisu na skále trenčínské, vyloživ zmínku Sospitova nápisu o Suebské a Sarmatské výpravě na tažení, které císař Hadrián podnikl na samém začátku své vlády, r. 117/8,[9]) ještě předtím, nežli se z Malé Asie po smrti Trajánově odebral do Říma, do Moesie, aby tam zjednal na dolním Dunaji klid, porušený útoky a neklidem u zádunajských barbarů. Hadriánův životopis mluví sice jen o útocích Sarmatů (5, 2: *Sarmatae bellum inferebant* a 6, 7 n.: *Audito dein tumultu Sarmatarum et Roxolanorum praemissis exercitibus Moesiam petiit. Marcium Turbonem - - - Pannoniae Daciaeque ad tempus praefecit*); že však šlo netoliko o ně, ale i o Sueby, tj. Markomany a Kvády, vyplývá s největší pravděpodobností nejen ze zmínky o Pannonii, ale hlavně z analogie se způsobem, jakým se mluvilo o Suebsko-sarmatské výpravě Domitiánově. Také básník Martialis o ní mluví výhradně jen jako o válce Sarmatské (VII 12, 1 a 6, 10; VIII 11, 3 a IX 101, 17), ačkoli přece jiné prameny ji nazývají přesněji *bellum Germanicum et Sarmaticum* (CIL XI 5992), ale i jen *bellum Germanicum* (CIL III 7397 a VIII 1026 = Dessau, ILS 2127), a vynechávají zase vůbec zmínku o Sarmatech. Analogii nejnápadnější poskytují však tak řečené války Markomanské nejen svým úředním titulem *bellum Germanicum Sarmaticum*, stojícím proti výrazu Sarmatika *(Σαρματικά)*, kterým je označuje pramen literární (Cassius Dión LXXI 33, 1, III. 273 Boiss.), ale pro náš účel zvlášť reversem aureů, denárů a sestertiů ražených u příležitosti triumfu konaného nad oběma národy 23. prosince 176. Neboť mince s reversem téměř identickým, jaký má sestertius Hadriánův, byly tenkrát raženy s dvojí legendou v úseku (exergue): DE GERMANIS[10]) a DE SARMATIS.[11])

Není však ani třeba dovolávat se jen analogií, když pro důkaz toho, že za Hadriánova tažení do Podunají stáli proti Římanům i Suebové, máme prameny, z nichž tento fakt vyplývá, tuším, s jistotou. Jde zase o dvě zprávy dávno známé, které však nebyly dosud vykládány správně.

Cassius Dión LXIX 9, 6, vlastně Xifilinos ve výtahu z něho (ed. Boissevain III. 653 a 230) uvádí na důkaz vzorné disciplinovanosti římského vojska, že oddíl batavské jízdy přeplul v plné zbroji Dunaj. Barbaři tím byli tak ohromeni, že obrátili zbraně proti sobě samým a použili osobní přítomnosti samého císaře, aby ho požádali za smírčího soudce ve vlastních vzájemných sporech.[12]) S touto zprávou uvedl pak již Mommsen v souvislost tento veršovaný epitaf, zachovaný nápisně (CIL III 3676 = Dessau, ILS 2558):

Ille ego Pannoniis quondam notissimus oris
Inter mille viros fortis primusque Batavos,
Hadriano potui qui iudice vasta profundi
Aequora Danuvii cunctis transnare sub armis
Emissumque arcu dum pendet in aere telum
Ac redit, ex alia fixi fregique sagitta,
Quem neque Romanus potuit nec barbarus usquam
Non iaculo miles non arcu vincere Parthus,
Hic situs hic memori saxo mea facta sacravi.
Viderit anne aliquis post me mea facta sequatur.
Exemplo mihi sum, primus qui talia gessi.

Obě tyto zprávy, týkající se zcela jistě jedné a téže události, datoval k roku 118 již J. Dürr, Die Reisen des Kaisers Hadrian. Wien 1881, str. 19 n., ale proti tomuto datu vyslovil Wilhelm Weber, Untersuchungen zur Geschichte des Kaisers Hadrianus, str. 154 n., dvě námitky. Z postavení excerptu u Dióna prý vyplývá, že k události mohlo dojít až později, v době velikých inspekčních cest Hadriánových po Říši. Takové argumentace a metody datování by se však mohlo užít jen tehdy, kdyby šlo o isolovaný excerpt vytržený ze souvislosti. Naše místo však pochází ze souvislého vypravování Xifilinova, podávajícího konkrétními doklady Hadriánovu charakteristiku bez ohledu na chronologii; episoda na Dunaji patří tedy do téže řady jako zpráva téže kapitoly o tom, že stejně za vánic v Gallii jako za úpalu v Egyptě chodil císař vždy s nepokrytou hlavou. Druhou námitku proti datování rokem 118 vidí Weber v domnělém rozporu situací: r. 118 byl prý Hadrián se zádunajskými barbary v stavu válečném, kdežto excerpt i epitaf předpokládají mír. Barbaři prý nebojovali s Římany, ale mezi sebou, a právě pod dojmem činu batavských jezdců povolali dokonce sami císaře za rozhodčího ve svých vnitřních sporech. Kdyby však bývalo došlo k vylíčené události uprostřed míru, bylo by si situaci představovat buď tak, že šlo o husarský kousek, jakousi exhibici odvážného jednotlivce, nebo o vojenské cvičení. Ale ani ten ani onen výklad naše texty nepřipouštějí: první, poněvadž excerpt mluví o celém oddílu jízdy, druhý, poněvadž by v cvičení toho druhu, jehož by se bylo účastnilo ne méně nežli tisíc jezdců, byli musili barbaři spatřovat porušení hranic, a tím i míru. Celý smysl obou textů se mi zdá svědčit o pravém opaku výkladu Webrova: Levý břeh Dunaje měli obsa-

[8]) H. G. Pflaum, La chronologie de la carrière de L. Caesennius Sospes. Historia II, 1953/4, str. 431–450.

[9]) K datu W. Weber, Untersuchungen, str. 59 n.

[10]) Mattingly-Sydenham III, M. Aurelius, č. 337, 338, 362 a 363; 1184, 1569. Varianta známá, pokud vím, jen unikátem Britského musea (Mattingly-Sydenham, M. Aurelius, č. 1162. Reprodukce v Transactions citovaných výše v pozn. 6, Pl. XIII 15), má legendu DE GERMANIS nikoli v exergue, nýbrž v opise. Na ní je zvlášť dobře patrný karnyx.

[11]) Mattingly-Sydenham III, M. Aurelius, č. 365–367; 1190, 1191, 1576 a 1577.

[12]) *Οὕτω γὰρ καλῶς ἤσκητο τὸ στρατιώτικον αὐτῷ, ὥστε καὶ τὸ ἱππικὸν τῶν καλουμένων Βατάουων τὸν Ἴστρον μετὰ τῶν ὅπλων διενήξαντο. ἃ ὁρῶντες οἱ βάρβαροι τοὺς μὲν Ῥωμαίους κατεπλήττοντο, τρεπόμενοι δὲ ἐπὶ σφᾶς αὐτοὺς ἐχρῶντο αὐτῷ διαιτητῇ τῶν πρὸς ἀλλήλους διαφορῶν.*

zen barbaři, netuše vůbec, že by mohli být v této posici, za širokým korytem dunajského veletoku, napadeni. Odvážný a překvapující útok batavské jízdy je proto přímo ohromil a nahnal jim takový respekt před Římany, že místo proti nim obrátili své zbraně sami proti sobě; a poněvadž v svých sporech nemohli rozhodnout zbraněmi, užili osobní přítomnosti císařovy, aby jej učinili mezi sebou smírčím soudcem.

Kteří to byli barbaři? Všecko starší bádání v nich vidělo sarmatské Iazygy, poněvadž v batavské jízdě spatřovalo s Cichoriem, Ala v R.-E. I. 1, 1893, sl. 1234 a Cohors tamtéž IV. 1, 1900, sl. 252 n. III. kohortu Batavorum mil., jejímž garnizonním místem byla v II. století Vetus Salina, nynější Adóny, ležící na jih od Aquinka (Budapešti) a tedy na frontě obrácené od Dunaje na východ, k Alföldu. Ale již Martin Bang, Die Germanen im römischen Dienst bis zum Regierungsantritt Constantins I. Berlin 1906, str. 38 n. vyslovil mínění, že v tomto případě nejde o III. kohortu Batavů, nýbrž o jejich I. alu (jízdní prapor), jejímž garnizonním místem byl kastel nejistého jména (Adiavum? Azaum?) u Almásfüzitő, asi 5 km na východ od Brigetionu (Komárna), kde byly nalezeny cihly s kolkem této aly (CIL III 4666 a 11372) i zlomek nápisu jejího praefekta (CIL III 13434).[13])

Proti Bangovu důvodu, že Dión svým výrazem *τὸ ἱππικόν* měl na mysli auxiliární jednotku čistě jízdní, tedy alu, stejně jako Zónaras XI 23 svou variantou *ἱππotῶν ἴλη*, dalo by se namítnout, že i kohorty pomocných vojsk, tedy jednotky v podstatě pěší, měly též složku jízdní, a právě tuto složku že mínil Dión svým výrazem. Takové kohorty smíšené se nazývaly *cohortes equitatae* a za takovou pokládal Cichorius III. kohortu Batavů, ovšem jen z domněnky, opřené právě jen o citovaný nápisný epitaf. Přes to však měl Bang svým výkladem pravdu. V jeho prospěch rozhoduje to, že epitaf vytýká prvenství osoby jím oslavené *inter mille viros*. Neboť v tzv. jízdních kohortách, i v milliárních, zaujímala jízda jen asi čtvrtinu jejich celkového stavu. Celých tisíc jezdců mohla tedy opravdu mít jen *ala*.

Zjištění, že jezdec oslavený metrickým nápisem byl jedním z členů I. praporu Batavů, má však dalekosáhlé důsledky: nešlo o přeplutí Dunaje proti území Iazygů, ale proti břehu kvádskému, tedy suebskému. A z toho další důsledek: týkalo-li se smírčí řízení císaře Hadriána, osobně přítomného, vnitřních sporů mezi Kvády, nabývá myšlenka, že Germány, kterým dal Hadrián nového krále, jest rozumět nikoli Germány za Rýnem, nýbrž jejich soukmenovce za Dunajem, zvýšené pravděpodobnosti a Pfaumův výklad, že podunajské tažení Hadriánovo r. 118 se týkalo nejen Sarmatů, ale i Suevů, se rovná jistotě.

S tímto zjištěním se nyní vraťme k Hadriánovu sestertiu.

Bylo tu již řečeno, že předpokladem ražby mincí toho typu, jaký představuje tento sestertius, je, že šlo o válečnou výpravu úspěšnou. I tento požadavek je v našem případě splněn, neboť Sospes nebyl jediný známý důstojník, který byl za účast v ní vyznamenán. *Donis militaribus* byl *bello Suebico item Sarmatico* dekorován aspoň ještě Satrius, vojenský tribun legie II. Adiutricis, ležící tenkrát garnizónou v dolnopannonském Aquinku, nyn. Budíně (CIL X 135 = Dessau, ILS 2719).

Zbývá ještě otázka chronologická. Dovoluje naše mince sama, aby mohla být zařaděna do doby, kam kladou Suebsko-sarmatskou výpravu Hadriánovu prameny epigrafické i literární? Jediný údaj, který poskytuje pro tento účel, je COS III v úseku jejího reversu. Poněvadž svůj třetí konsulát nastoupil Hadrián 1. ledna 119, nebylo by ovšem nic nápadného na tom, že by vítězství, získané r. 118, bylo oslaveno teprve na minci z roku nejblíže následujícího: nežli se úřední zpráva o šťastném skončení výpravy v létě roku 118 dostala do Říma,[14]) nežli tam byly provedeny administrativní i technické přípravy pro novou emissi, mohla snadno uplynout druhá polovina roku 118, takže nová ražba dostala již označení rokem 119. Třetí Hadriánův konsulát zůstal ovšem také jeho konsulátem posledním. A tak ponechává značka COS III pro datování časový interval velmi široký, léta 119—138, jejž jen o málo zužuje nepřítomnost titulu *P(ater) P(atriae)* na aversu, na léta 119—128.[15]) Pro bližší datování Hadriánových mincí v tomto širokém rámci není jiné pomůcky nežli typ císařova portrétu. Bohužel Strack neuveřejnil také avers naší mince a jen v popisu označuje Hadriánův portrét na něm jako typ *α*, ale ten datuje (str. 12—17) až lety 123 až 128. Pro tuto dobu není však ani v epigrafické ani v literární tradici žádné zprávy o nějaké válečné výpravě do Podunají a ostatně je také velmi málo pravděpodobné, že by byl Hadrián po úspěšné výpravě z roku 117/8 podnikl již po pěti letech nové tažení, a zase úspěšné, proti týmž kmenům. Z těch důvodů bych pokládal za velmi odvážné činit rozhodčím v naší otázce typ císařova portrétu, když sám Strack (str. 2 a 6) přiznává, že při úžasném množství zachovaných ražeb Hadriánových může být označení té neb oné formy portrétu určitým typem jen přibližné — na str. 6 užívá dokonce výrazu „ein wenig gewaltsam“ —, zvlášť když o přesném popsání portrétu a tím také o jeho zařadění pod určitý typ může rozhodovat lepší nebo horší zachovalost mince.

[13]) S Bangem souhlasí Walter Wagner, Die Dislokation der römischen Auxiliarformationen in den Provinzen Noricum, Pannonien, Moesien und Dakien von Augustus bis Gallienus [Neue deutsche Forschungen 203, Abt. Alte Geschichte 5]. Berlin 1938, str. 16 a 96, a I. Járdányi-Paulovics, Germanendarstellungen auf pannonischen Denkmälern. Budapest Régiségei XIV, 1945, str. 227. J. Szilágyi, Roman garrisons stationed at the northern Pannonian-quad frontiersectors of the Empire. Acta archaeologica Academiae scientiarum Hungaricae II, 1952, str. 200, dává zatím přednost čtení *ala I Britannica*, ale jen z toho, čistě náhodného, důvodu, že pro tento prapor se zachovalo plně vypsané jméno národa, kdežto pro prapor batavský jen ve zkratce A I B, AL I B nebo ALA I B (srov. L. Barkóczi, Brigetio [Dissertationes Pannonicae Ser. II. 22]. Budapest 1951, str. 5 n.).

[14]) Hadrián dorazil do Říma 9. července (W. Weber, Untersuchungen 81 n.)

[15]) P. L. Strack, Untersuchungen II 1 s pozn. 2.

A ta je u obou známých exemplářů našeho sestertiu opravdu špatná.[16])

Tím je kruh důkazů pro identifikaci Hadriánova sestertiu, tuším, uzavřen: 1⁰ Ráz zbraní zobrazených na jeho reversu, totožný s rubem triumfálních mincí Markových a Commodových, mluví ve prospěch války vedené s germánskými a sarmatskými kmeny v Podunají; 2⁰ že takovou válku Hadrián opravdu vedl, dokazuje antiochejský nápis po výkladu Pflaumově i obě zprávy o odvážném útoku batavských jezdců; 3⁰ ani datu této výpravy, roku 117/8, není v legendě mince nic na odpor. Záhadný dosud Hadriánův sestertius získává tím pevné místo mezi numismatickými prameny osvětlujícími dějiny římského císařství a — což je pro nás nejdůležitější — dějiny styků Říma s předslovanským obyvatelstvem našich zemí.

[16]) Rub exempláře sbírky Weifertovy publikoval Strack, Tab. XVI 443 (srov. str. 248). O stupni zachovalosti exempláře někdy Trauova svědčí označení g. e., tj. gut erhalten, v aukčním katalogu, nejnižší to podle sběratelské konvence známka při hodnocení zachovalosti mincí.

Иозеф Добиаш

Сестерций Адриана Coh.² 469-M.-S. 643-Strack 443.
К вопросу о свево - сарматской экспедиции 117/8 г. Адриана

Автор предполагает, что ему удалось найти новые документы по вопросу о свево-сарматской экспедиции императора Адриана, которую удачно установил H. G. Pflaum на основании новой интерпретации надписи Соспита из Антиохии Писидской:

I. Место у Ксифилина (у Диона Кассия LXIX 9,6) и, параллельно, эпитафия, сохранившаяся в переписи (CIL III 3676 = Dessau, II S 2558), содержащие сообщение о переплытии Дуная батавской каваллерией на глазах Адриана; это событие точно западает по времени и месту в ситуацию, определяемую хронологией карьеры Соспита. Против прежней датировки Дюрра, в труде Диона Кассия говорится о более позднем времени, о времени больших путешествий императора (после 123 г.). Против этого можно возражать, что место у Диона не является изолированным эксцерптом, но это связный рассказ, излагающий характеристику Адриана конкретными примерами без хронологического порядка. Также неправильно заключение Вебера, якобы эксцерпт предполагает мирное состояние между Римом и варварами, а не войну. О чем ином могла быть речь за данной ситуации, как не о аттаке римлян? Ведь наши тексты не допускают двух иных возможных предположений, что это была отчаянная геройская выходка отдельного индивидума или что происходили военные маневры. Военные маневры, где должны были-бы принять участие не менее тысячи человек, варвары считали-бы, как нарушение границ, а следовательно, и мира. Общую ситуацию надо себе представить так: варвары владели левым берегом Дуная, чувствуя себя в полной безопасности за широким руслом реки. Поэтому отважное и неожиданное нападение батавской каваллерии через реку нагнал им такой страх перед римлянами, что, вместо нападения на них, они повернули оружие друг против друга, а т. к. свои споры не могли сами разрешить оружием, воспользовались пристутствием императора и попросили его быть их арбитром. Варвары, упомянутые у Диона, не были сарматскими Языгами из великой Венгерской равины (как это до-сих пор считалось), т. к. «каваллерия» Диона была отождествляема с III Батавской когортой, расположенной лагерем в Vetus Sabina, южнее Аквинка (Будин); это были германские (свевские) квады, против которых была построена крепость в Адиаве (Фюзит) в пяти километрах на восток от Бригеция (Комарно) и которая служила лагерем I Батавской але. Что речь идет о але, а не о когорте, вытекает из того, что в метрической эпитафии говорится прямо о первенстве „inter mille vilos“ Соспита; но и „cohortes millenariae“, несмотря на свой эпитет „equitates“ были в сущности пешими отрядами, где каваллеристов было только четвертая часть. Целую тысячу каваллеристов имели только алы.

II. Нумизматическим документом, касающимся свево-сарматской эскпедиции Адриана, является, до-сих пор считавшийся загадочным, сестерций Адриана, на оборотной стороне изображающий кучу оружия. Этот тип впервые встречается у Траяна, где оружие парфянское. Оружие на монете Адриана считалось галльским, т. к. между ними находятся и галльские трубы (carnyx). Но монеты с совершенно тождественным реверсом были чеканены при Марке Аврелие и Коммоде; на них две надписи: „De Germanis“ и „de Sarmatis“ причем первая относится к маркоманам и квадам (свевам), против которых, как и против сарматов, была направлена экспедиция Адриана. Самая монета, датированная третьим и последним консульством Адриана и отсутствием титула P. P. годами 119—128, не имеет ничего, что-бы препятствовало отнести ее выпуск в связи с достигнутым военным успехом 118 года, т. к. в полгодовом опоздании выпуска монет 1-го января 119 г. нельзя усмотреть ничего необыкновенного. Портрет типа «α», дати-

рованный Стракком 123—128 гг., вряд-ли может играть решительную роль, особенно потому, что плохая сохранность обоих известных экземпляров не исключает неуверенности в правильности определения типа портрета. Кроме того, ни в эпиграфической, ни в литературной традиции нет ни малейшего следа о какой нибудь успешной экспедиции в придунайских областях в 123—128 гг. против тем-же племенам, против которых была ведена кампания 117/8 года.

Josef Dobiáš

Le sesterce de l'empereur Hadrien Coh.² 469 = M.-S. 643 = Strack 443

A propos de l'expédition entreprise en 117/118 par l'empereur Hadrien contre les Suèves et les Sarmates

L'auteur estime qu'il a trouvé de nouveaux témoignages de l'expédition entreprise par l'empereur Hadrien contre les Suèves et les Sarmates, expédition établie d'une manière si heureuse par H.-G. Pflaum par sa nouvelle interprétation convaincante, bien que révolutionnaire, de l'inscription consacrée à L. Caesennius Sospes et provenant d'Antioche de Pisidie.

I. Le passage de Xiphilin (tiré de Dion Cassius LXIX 9, 6) et le témoignage parallèle de l'épigramme, conservé sous forme d'inscription (CIL III 3676 = Dessau, ILS 2558) attestent la traversée du Danube effectuée par la cavalerie batave sous les yeux d'Hadrien. En ce qui concerne l'époque et le lieu de l'événement, les deux témoignages s'accordent avec la situation telle qu'on peut la déterminer en se servant de la chronologie de la carrière de Sospes. Contre la datation de l'événement, avancée déjà par Dürr (l'an 118), M. Weber a fait valoir deux objections: 1⁰ La place de l'extrait dans l'ouvrage de Dion Cassius indiquerait plutôt une époque postérieure, la période des grands voyages de l'empereur, alors après l'an 121. Toutefois, notre passage n'est pas un extrait isolé, mais il provient d'une narration suivie où l'auteur peint le caractère d'Hadrien à l'aide de témoignages concrets, sans se soucier de leur chronologie. 2⁰ On ne peut pas non plus accepter l'interprétation de Weber affirmant que l'extrait fait supposer qu'il y avait alors, entre Rome et les barbares, l'état de paix. Mais de quoi pouvait-il s'agir là, dans la situation donnée, sinon d'une attaque romaine? Il ne pouvait s'agir, en effet, ni d'une équipée d'un soldat hardi — l'extrait parle d'une unité entière de cavalerie — ni d'une manoeuvre militaire. Une manoeuvre de cette envergure d'au moins un millier de soldats aurait donné aux barbares, à coup sûr, l'impression d'une violation de la frontière et partant d'une violation de la paix. L'extrait de Dion ne saurait donc être interprété que de la manière suivante: les barbares tenaient la rive gauche du Danube, prêts au combat. C'est pourquoi la traversée hardie du Danube par la cavalerie batave et son attaque de surprise leur inspirèrent tant de respect des Romains qu'au lieu d'affronter l'ennemi ils commencèrent à se battre entre eux. Et comme ils n'étaient pas à même de régler leurs différends par les armes, ils profitèrent de la présence de l'empereur et le prirent pour arbitre de leurs querelles. Les barbares mentionnés par Dion n'étaient pas les Iazyges sarmates de la Grande plaine hongroise, comme on le croyait généralement jusqu'à présent, parce qu'on identifiait, d'une manière erronée, la „cavalerie" mentionnée par Dion avec la troisième cohorte batave, en garnison à Vetus Salina au sud d'Aquincum (Bude). Or, c'étaient des Quades germaniques (suèves) contre lesquels on avait érigé le castellum à Adiavum (Fűzitö), à 5 km à l'est de Brigetion (Komárno), garnison de la première aile (*ala*) batave. Qu'il ne s'agît pas là d'une cohorte, mais bien d'une aile, cela ressort de la mention de l'épigramme métrique qui parle d'une première place que Sospes tenait „inter mille viros". Les cohortes „milliariae", tout en portant l'épithète „equitatae", n'étaient, en principe, que des unités d'infanterie, les cavaliers ne représentant que le quart à peu près de leurs effectifs. Seules les ailes comptaient un millier complet de cavaliers.

II. La preuve numismatique de l'expédition militaire entreprise par Hadrien contre les Suèves et les Sarmates peut être vue dans le sesterce, énigmatique jusqu'à présent, d'Hadrien, portant sur le revers un amas d'armes. On rencontre ce type déjà sous Trajan, avec des armes parthes. Comme il y avait, parmi les armes figurant sur la monnaie d'Hadrien, des trompettes gauloises (carnyx), on conclut que toutes ces armes étaient gauloises. Or, des monnaies au

revers tout à fait identique furent aussi frappées sous Marc-Aurèle et sous Commode et portaient deux inscriptions, DE GERMANIS et DE SARMATIS respectivement; la première se rapporte aux Marcomans et aux Quades, donc aux Suèves contre lesquels, à côté des Sarmates, était dirigée aussi l'expédition d'Hadrien. Les indications qu'on trouve sur la monnaie d'Hadrien (COS III en exergue du revers, c'est à dire le troisième et dernier consulat d'Hadrien, d'une part, et l'absence du titre P(ater) P(atriae) à l'avers, d'autre part) permettent d'en situer la frappe entre les années 119 à 128. Il n'y a rien dans cette date qui soit en contradiction avec la date du succès remporté en 118. En effet, le retard de six mois, c'est-à-dire jusqu'au 1er janvier 119, apporté à l'émission de la nouvelle monnaie, n'a rien d'exceptionnel. On ne saurait pas non plus décider de la date d'après le portrait du type α que Strack situe dans les années 123 à 128, d'autant plus que, vu le mauvais état des deux exemplaires connus de la monnaie, le classement du portrait sous un type déterminé doit être plus ou moins problématique. D'ailleurs, ni dans la tradition épigraphique ni dans la tradition littéraire on ne trouve trace d'une expédition militaire entreprise au cours des années 123 à 128 dans le bassin du Danube qui aurait été dirigée contre les mêmes tribus que celle des années 117/118 et aurait été, comme cette dernière, couronnée de succès.

EUGEN POCHITONOV

NĚKOLIK SPORNÝCH OTÁZEK NEJSTARŠÍCH BOSPORSKÝCH MINCÍ

Památce archeologa K. K. Kościuszko-Waluzinicze († 27/14 XII. 1907)

(Tab. I)

V poválečných létech vynaložili sovětští numismatikové mnoho úsilí, aby objasnili temné body v numismatice severního pobřeží Černého moře. Celá řada vědeckých pracovníků (L. N. Bělova, M. J. Brajčevskij, K. V. Golenko, P. O. Karyškovskij, V. V. Kropotkin, J. S. Kruškolová, E. O. Pruševskaja, N. P. Rozanova, V. M. Skudnova, A. P. Charko, D. B. Šelov, V. P. Šilov a jiní) věnovalo mnoho článků a pojednání těmto otázkám. Největší zájem byl obrácen na východní část severního pobřeží Černého moře a věnován hlavně bosporskému mincovnictví. Po všestranně nejobsáhlejším základním díle zesnulého A. N. Zografa, Antičnyje monety,[1]) představujícím souhrn všech našich dosavadních vědomostí o numismatice severního Černomoří, je nutno se zmínit o monografii D. B. Šelova, Monetnoje delo Bospora v VI—II vv., do n. e.,[2]) která vyšla r. 1956. Touto prací je celkový obraz bosporského mincovnictví jasnější a v některých bodech i zcela pozměněný. Přece však zůstávají některé otázky bosporské numismatiky nejasné nebo ne zcela rozřešené. Některým z těchto otázek chceme věnovat pozornost v této stati. Především se chceme soustředit na otázku ražeb měst Apollonie a Myrmecia.

Vlivem kolonisace Krymského a Tamanského poloostrova Řeky na začátku VI. stol. př. n. l. vznikla řada měst a osídlených míst na obou březích Bosporu Kimmerského (nynějšího Kerčského průlivu *viz obr. 1*), která se pak stala v prvé čtvrtině V. stol. základem pro vytvoření silného a hospodářsky vyvinutého bosporského státu. Ze všech bosporských měst však razily mince pouze Panticapaeum, Phanagorie, Theodosie, Nymphaeum, Apollonie a Gorgippie (prozatím ponechávám stranou otázku ražby mincí městem Myrmeciem).

Nejstarší bosporské mince jsou stříbrné, anepigrafické. Raženy byly hlavně dioboly a nižší hodnoty, jako hemioboly, tetartemorii a hemitetartemorii, zřídka hodnoty větší (drachmy, pentoboly, tetroboly, trioboly, trihemioboly a oboly).

[1]) A. N. Zograf, Antičnyje monety, serie „Materialy i issledovanija po archeologii SSSR" č. 16, Moskva–Leningrad 1951. V dalším: Zograf A. m.

[2]) D. B. Šelov, Monětnoje dělo Bospora v VI.–II. v. v. d. n. e. Serie „Pričernomorje v antičnuju epochu" č. 9, Moskva 1956. V dalším: Šelov M. d. B.

Na líci těchto mincí je vyobrazena lví hlava zpředu, symbol Heraklův,[3]) na rubu nepravidelné quadratum incusum *(viz Zograf, tab. XXXIX, č. 9)*. Jak quadratum incusum, tak i archaická, hrubá stylisace lví hlavy, dovolují datovat počátek ražby mincí do poloviny VI. století [podle datování Šelovova;[4]) Zograf[5]) klade počátek ražby „daleko do VI. stol."]. Během času se typ této mince postupně mění: hlava lva na líci sice stále zůstává, ale její provedení dostává ráz více a více naturalistický. Rub mince prochází však značným vývojem. První viditelnou změnou quadrata incusa jsou prohlubeniny, propůjčující mu vzhled křídel větrného mlýna *(viz tab. I, č. 1—3)*; v dalším stadiu je quadratum incusum rozděleno na čtyři kvadráty dvěma na sebe kolmými vypouklými čarami s tečkou v každém z těchto kvadrátů *(viz Zograf, tab. XXXIX, 13)*. Později se tečky protáhly a každá se spojila s rozdělující přímkou, čímž vznikl obrazec, podobající se svastice se zesílenými rameny *(viz tab. I, č. 4)*. (Podobný rub mají i mince některých jiných řeckých měst, jako např. statery Korinthu s letícím Pegasem na líci.)[6]) V dalším vývoji se tato zesílená ramena svastiky mění v pravidelné vypouklé čtverečky, spojené ve středu křížkem; na dvou protilehlých čtverečcích se objevuje po hvězdičce, zatímco ostatní dva čtverečky zůstávají prázdné *(viz Zograf, tab. XXXIX, č. 17)*. Později se na těchto dvou prázdných čtverečcích objevují písmena Γ a A, umístěná takovým způsobem, že lze číst ΓA i AΓ, o čemž bude podrobně pojednáno níže *(viz tab. I, č. 8—10)*. Další etapou vývoje je nový typ mincí, na němž se hvězda nachází pouze na jednom čtverečku. Na ostatních jsou umístěna písmena ΓAN takovým způsobem, že, chceme-li je přečíst, musíme postupně otáčet mincí kolem její osy *(viz tab. I, č. 11—12)*. Dalším stupněm tohoto typu epigrafických mincí jsou ražby, na nichž hvězdy z vypouklých čtverečků úplně zmizely. Na jejich

[3]) D. B. Šelov ve své práci K voprosu ob izobraženii lvinoj golovy na rannich bosporskych monětach, Kratkije soobščenija IIMK č. 39, 1951 (viz též Šelov M. d. B., str. 17), vidí ve vyobrazení na líci panticapaiských a apollonijských mincí hlavu živého lva. S tímto názorem však nemůžeme souhlasit. Živý lev byl vždy zobrazen v takové poloze, která zdůrazňovala jeho sílu a dravost, obvykle s otevřenou tlamou, nahánějící strach; kdyby vydavatelé mincí byli chtěli vyobrazit živého lva zpříma, vyobrazili by ho hledícího před sebe. V tom případě by byla vidět jeho spodní čelist. Na mincích Panticapaea a Apollonie je však vyobrazena bezmocně visící hlava, na které spodní čelist není vůbec vidět. Že jde skutečně o mrtvého lva, je vidět na minci vyobrazené u Zografa tab. XXXIX, 29, kde je spodní čelist vyobrazena jak vyhlíží pouze jenom po stažení kůže. Šelov uvádí, jako důkaz obrazu živého lva, že tato lví hlava má otevřené oči. Toto tvrzení však nemůže být důkazem, neboť právě takové oči má i lev vyobrazený na mincích ostrova Samu (BMC, Jonia, tab. XXV, 2), kde je jasně vidět, že jde o kůži staženou se lví hlavy. Otázku, zdali bosporští kolonisté přijali či nepřijali typ svých mincí z mincí ostrova Samu, nebudeme zde rozebírat, jelikož rozsah tohoto článku nám toho nedovoluje.

[4]) D. B. Šelov M. d. B., str. 21; týž, K voprosu o monetach bosporskych gorodov Apollonii i Myrmekija. Věstnik drevněj istorii 1949, č. 1, Moskva, str. 143 sl.

[5]) A. N. Zograf A. m., str. 164.

[6]) BMC, Corinth, tab. I, 5.

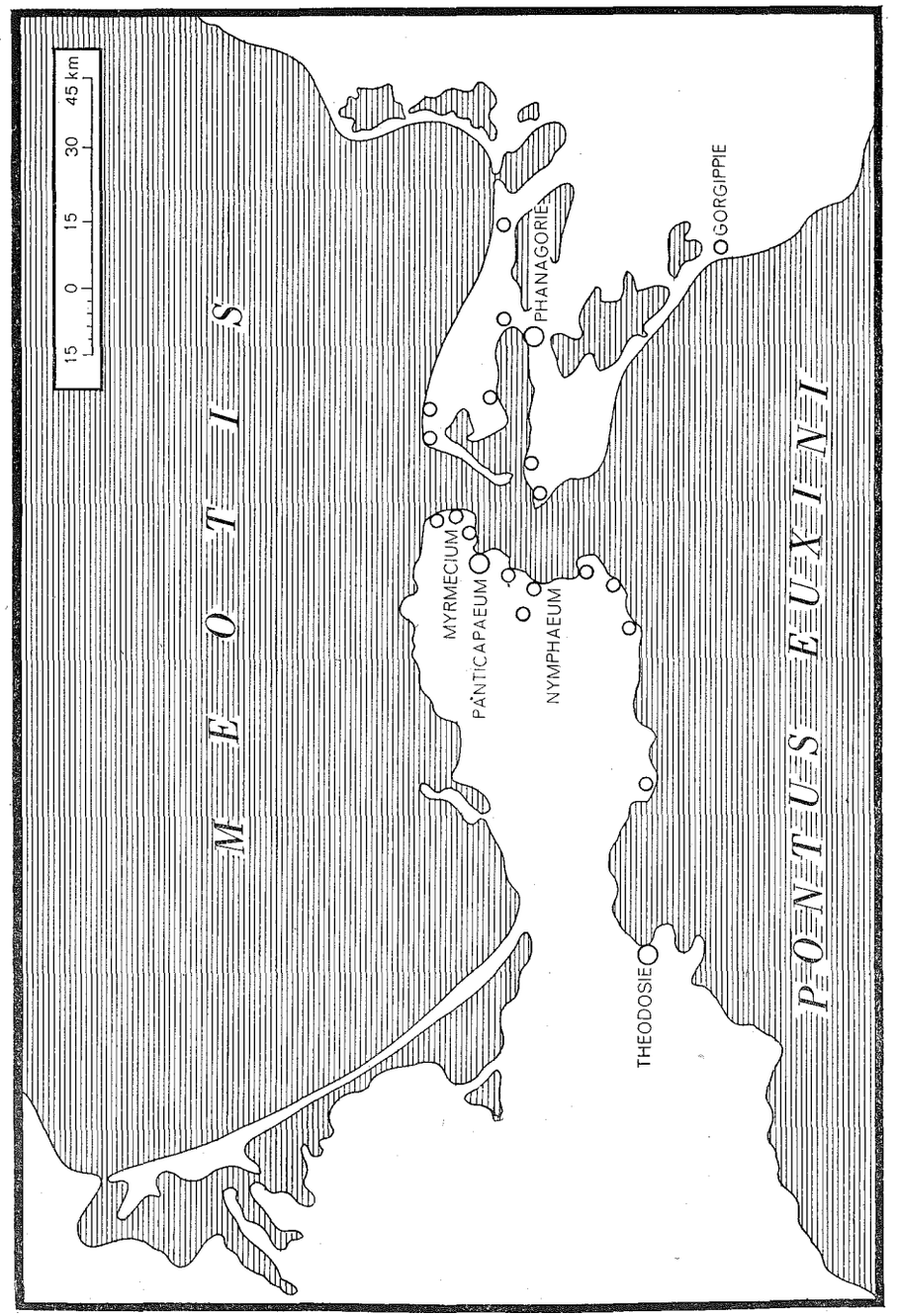

Obr. 1. Bosporská města, která razila mince.

místo nastoupila písmena, tvořící nápis ΓANTI při zachování téhož principu, jako u nápisu ΓAN, to jest při nutnosti otáčeti mincí při čtení legendy *(viz Zograf, tab. XXXIX, č. 31)*. Posledním stupněm tohoto typu jsou mince, na nichž mizí již úplně čtyřúhlé vypouklé plošky; písmena ΓANTI jsou umístěna přímo v poli quadrata incusa a jsou rozdělena osmipaprskovitou střední hvězdou, jejíž na sebe kolmé paprsky jsou dlouhé přes celé quadratum incusum, zatímco diagonální paprsky jsou kratší; disposice písmen však zůstává táž (otáčivý princip, *viz tab. I, č. 13)*. Celý tento vývoj končí ve třetí čtvrtině V. stol. (v souhlase s názorem Šelovovým).[7]) Tehdy se na rubu mince objevuje hlava berana, nejčastěji do prava obrácená,[8]) s nápisem ΓANTI v jedné řádce. Vše je ještě umístěno v quadratu incusu[9]) *(viz tab. I, č. 14—16)*.

Celá tato skupina mincí tvoří spojitou vývojovou řadu na sebe navazujících ražeb; souběžně s rubem se právě tak postupně mění i obraz na líci zobrazené hlavy lva zepředu; od archaického přechází do úplně realistického podání. Tento postupný vývoj byl probádán jak Bertierem de Lagardem,[10]) tak i Zografem[11]) a v poslední době ještě podrobněji Šelovem.[12]) Pro úplnost se zmíníme ještě o jednom druhu mincí, vybočujících poněkud z této řady. Šelov zařazuje tyto mince s otazníkem do druhé skupiny mincí,[13]) o které bude pojednáno dále. Tyto mince, mající na líci stále touž hlavu lva zepředu, mají na rubu osmipaprskovitou hvězdu přes celou plochu quadrata incusa *(viz Zograf, tab. XXXIX, č. 16)*. Jde o ražbu anepigrafickou, která pojetím hlavy lva na líci spadá na konec skupiny mincí anepigrafických.

Líc druhé skupiny nejstarších mincí Bosporu je týž jako u mincí první skupiny v tomtéž stupni jejich vývoje, když se na rubu objevují písmena. Ve druhé skupině mincí je rub rozdělen v podobě kříže na čtyři části. V každé této části

[7]) Viz poznámku 4.

[8]) Upozorňujeme na skutečnost, že popis mincí, zejména označování jejich stran, odpovídá obvyklému způsobu popisu antických mincí: nepoužíváme tedy heraldických pojmů stran. Pro názvy bosporských měst používáme, po způsobu mnohých badatelů, latinské formy jmen. — Mince vyobrazené na *tabulce I.* pocházejí ze sbírek Národního musea v Praze a sbírek soukromých. Váhy vyobrazených mincí: *č. 1* — 2,729 g; *č. 2* — 2,917 g; *č. 3* — 0,540 g; *č. 4* — 2,767 g; *č. 5* — 0,485 g; *č. 6* — 0,167 g; *č. 7* — 0,195 g; *č. 8* — 1,377 g; *č. 9* — 0,341 g; *č. 10* — 1,182 g; *č. 11* — 1,249 g; *č. 12* — 1,394 g; *č. 13* — 1,478 g; *č. 14* — 1,345 g; *č. 15* — 0,362 g; *č. 16* — 0,346 g; *č. 17* — 4.780 g; *č. 18* — 1,543 g; *č. 19* — 0,109 g; *č. 20* — 1,420 g.

[9]) Existují ještě mince s hlavou Apollona na líci a s nápisem *ΓANT*, umístěném v quadratu incusu, rozděleném na čtyři kvadráty (viz *tab. I, č. 20*, též katalog fy Naville č. V z r. 1923, sbírka A. L. Bertier de Lagarde, tab. II, 1637—1638). Podle Zografa (A. m., str. 167) a Šelova (M. d. B., str. 110) tyto mince „jsou více než podezřelé".

[10]) A. L. Bertje Delagard, Materijaly dlja vesovych issledovanij monetnych sistem drevnegrečeskich gorodov i carej Sarmatii i Tavridy, Numizmatičeskij sbornik II, 1913, str. 72 sl.

[11]) Zograf A. m., str. 164.

[12]) Viz pozn. 4.

[13]) Šelov M. d. B., str. 20 a tab. na str. 24.

je jedno z písmen nápisu ΑΓΟΛ. Jsou celkem čtyři varianty těchto mincí *(viz obr. 2)*. Zatímco na prvních třech variantách jsou písmena umístěna v prohloubeném kvadrátu, jsou na čtvrté variantě *(viz Zograf, tab. XXXIX, č. 28)* umístěna na poněkud vystupujících kvadrátních ploškách, podobných oněm u skupiny mincí epigrafických, o kterých jsme se již zmínili při popisu prvé skupiny. Rozdíl spočívá v tom, že u těchto mincí s nápisem ΑΓΟΛ jsou čtyři vypouklé plošky od sebe odděleny čtyřpaprskovou hvězdou a nejsou s ní spojeny, zatímco u mincí první skupiny se tyto plošky dotýkají a splývají jednou stranou s křížovým rozdělením quadrata incusa. Právě tato skutečnost jim dodává vzhled svastiky, nebo, jak říká Šelov, větrného mlýna. Dále jsou ještě mince prvé a druhé skupiny navzájem příbuzny postavením písmen nápisu: dvě varianty mincí druhé skupiny se podobají některým mincím první skupiny tím, že při čtení nápisu se mince musí otáčet.

Nakonec není ve třetí skupině mincí (a to u nízkých nominálů-hemiobolů, tetartemorií a hemitetartemorií) na líci již hlava lva, ale mravenec, zatímco rub je úplně totožný s rubem mincí jak první, tak i druhé skupiny. Jsou mezi nimi mince jak anepigrafické, tak i s písmeny Γ a Α, ΓANTI i ΑΓΟΛ téhož rozmístění *(viz tab. I, č. 19;* Zograf, tab. XXXIX, č. 22, 26, 27).[14]) Šelov podrobně zkoumá celý vývoj, kterým procházejí mince všech tří skupin a přibližně je datuje. Vcelku můžeme s tímto datováním souhlasit (některé naše nepatrné odchylky budou uvedeny na patřičném místě). Na základě stylistického rozboru líců dokazuje Šelov, že mince s ΑΓΟΛ jsou současné s epigrafickými mincemi první skupiny. Celkový obraz podle Šelova je tento: začátek ražby mincí první skupiny (archaických, anepigrafických, s quadratem incusem ještě nepravidelným) spadá do poloviny VI. stol.; během druhé poloviny VI. a první čtvrtiny V. století se vyvíjejí mince anepigrafické. Ke konci této evoluce v první čtvrtině V. stol. se objevují anepigrafické mince s obrazem mravence na líci. Ve druhé čtvrtině V. stol. se začínají razit mince s písmeny Γ a Α a dvěma hvězdami, jak s hlavou lva, tak i s mravencem. Podle Šelova jsou současně s nimi raženy i první mince s nápisem ΑΓΟΛ obou typů, tj. jak s hlavou lva, tak i s mravencem, s čímž však nelze souhlasit. Připisujeme tyto mince dalšímu období, tj. třetí čtvrtině V. stol., době to, kdy se objevují mince s nápisem ΓAN a s jednou hvězdou a později i s nápisem ΓANTI (důvody budou uvedeny dále).

V poslední čtvrti V. stol., kdy se objevují mince *(viz tab. I, č. 14—16)* s hlavou berana a nápisem ΓANTI na rubu (na líci zůstává vyobrazena hlava lva zpředu), přestává ražba mincí jak s nápisem ΑΓΟΛ, tak i ražba s obrazem mravence. Místo ní se však objevují mince ražené v Theodosii, Nymphaeu a u Sindů.[15]) Nebudeme se zde podrobně zabývat těmito mincemi, poznamenáme pouze, že na jejich rubu jsou ještě stopy po quadratu incusu, což dovoluje

[14]) Šelov M. d. B., str. 18—29; viz též pozn. 4.

[15]) Národ skytského(?) plemene, usazený na východním pobřeží průlivu, oddělujícího evropskou část Bosporu od asijské, v sousedství měst Phanagorie a Hermonassy.

datovat je koncem V. stol. První mince Phanagorie se objevují až na začátku IV. stol.; tyto mince nemají již žádných stop quadrata incusa, obraz na rubu je v dosti značné okrouhlé prohloubenině, což dokazuje, že jsou mladší než mince Sindů. Nutno též poznamenat, že všechna města, která razila své mince, měla s Panticapaeem totožný jak mincovní systém, tak i dělení na malé hodnoty. Výjimku tvoří snad Theodosie (pokud o tom můžeme soudit při malém množství nalezených mincí), která možná měla poněkud odlišný mincovní systém.

Vraťme se k mincím prvních tří skupin, tj. anepigrafických a s písmeny Γ a A, ΓAN, ΓANTI, a AΓOΛ, dále s vyobrazením mravence a hlavy lva na líci. Vzniká otázka: kterým městům patří všechny tyto mince? Je to otázka velmi složitá, v literatuře již často probíraná a do dnešní doby definitivně ještě nerozřešená. Rozřešení otázky ztěžuje hlavně ta okolnost, že o městě Apollonii v Bosporu (kterému patří mince s nápisem AΓOΛ) antičtí spisovatelé, ani Řekové ani Římané, ničeho nesdělují a ani archeologické výzkumy nepřinesly žádné epigrafické památky, které by mohly být nápomocny při lokalisaci tohoto města. Touto otázkou se budeme zabývat podrobněji při zkoumání mincí s nápisem AΓOΛ.

Mince první skupiny byly všemi numismatiky jednoznačně uznávány jako mince Panticapaea (výjimku tvořily mince s písmeny Γ a A, která Orešnikov[16]) četl jako A a Γ a pro něž je zařadil do druhé skupiny mincí s nápisem AΓOΛ).

Mnohem složitější je určení místa ražby mincí dvou dalších skupin, tj. mincí s nápisem AΓOΛ a malých mincí s vyobrazením mravence na líci. Nápis AΓOΛ u mincí druhé skupiny jasně ukazuje, že byly raženy městem Apollonií. Obtíž spočívá však v tom, že, jak bylo uvedeno již výše, nemáme žádných zpráv o místě, kde byla tato Apollonie. Avšak bosporský původ těchto mincí je nezvratný již vzhledem k tomu, že jsou úzce příbuzné s mincemi první skupiny a že jsou nalézány jedině na bosporském území. Dva nálezy, učiněné při archeologických vykopávkách, a to v Eltigeně (býv. Nymphaeu v roce 1949)[17]) a ve Phanagorii,[18]) jsou přesně lokalisovány; dále nacházíme neurčité zmínky v literatuře o nálezech mincí s AΓOΛ v Kerči a okolí.[19])

Mezi mincemi první, panticapajské skupiny, jsou také mince s Γ a A a dvěma hvězdičkami, které způsobily mnohé neshody v názorech o místě jejich ražby. Byl to Orešnikov,[20]) který se snažil dokázat, že patří ke skupině

[16]) A. V. Orešnikov, Bosporskije etjudy, Izvestija Rossijskoj akademii istorii materjalnoj kultury II, 1914, str. 128.

[17]) V. M. Skudnova, Dva klada monet iz Nimfeja, Vestnik drevnej istorii, Moskva 1950, č. 4, str. 78–79.

[18]) R. 1949, viz Šelov M. d. B., str. 26, pozn. 1.

[19]) Zograf A. m., str. 165.

[20]) Viz pozn. 16.

2. pol. 6. stol.	PANTICAPAEUM a APOLLONIE společně 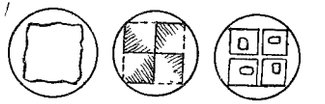	
1. čtvrt 5. stol.	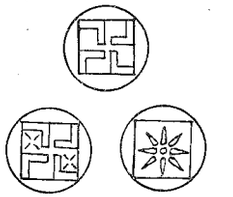	
2. čtvrt 5. stol. (do r. 437?)	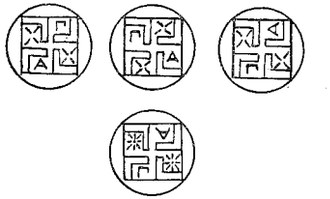	
3. čtvrt 5. stol. (po r. 437?)	PANTICAPAEA 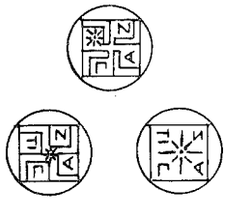	APOLLONIE 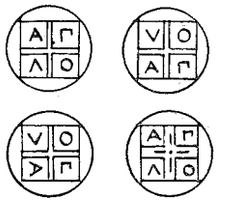
4. čtvrt 5. stol.	Hlava berana doprava (quadratum incusum)	Mince sindské
1. čtvrt 4. stol.	Hlava berana doleva (kruh)	Mince Phanagorie
asi od r. 380	Hlava satyra	

druhé, tj. k mincím raženým v Apollonii, jelikož Γ a Α může být právě tak dobře čteno ΑΓ (Apollonie) jako ΓΑ (Panticapaeum) a svým typem předchází mince s nápisem ΑΓΟΛ. Naproti tomu však znamená vyloučení těchto mincí z řady mincí panticapejských vypuštění jednoho z logicky spojených, za sebou jdoucích článků v řetězu mincí panticapejských. Pokusme se o rozluštění těchto zdánlivě sobě odporujících názorů.

Prozkoumejme blíže mince s písmeny Γ a Α. V řadě mincí panticapejských jsou umístěny mezi anepigrafickými mincemi a mincemi s ΓΑΝ a jednou hvězdičkou; písmena nápisu tohoto typu jsou již umístěna tím způsobem, že k pročtení nápisu je zapotřebí minci postupně otáčet kolem její osy, jak jsme již výše uvedli. Mince s písmeny Γ a Α jsou tří typů: u jednoho typu jsou písmena vyobrazena zpříma (tento typ má opět dvě varianty; první, kde se Γ a Α nachází v prvním a čtvrtém čtverečku a druhou, kde Γ je ve druhém čtverečku a Α ve třetím). U druhého typu písmeno Α je otočeno o 90° proti písmenu Γ. U třetího typu jsou písmena umístěna v protilehlých čtverečcích, vzájemně inversně; chceme-li tedy přečíst druhé písmeno, musíme minci otočit o 180°, čili použít již způsobu otáčení mince, jako u mincí s nápisem ΓΑΝ a ΓΑΝΤΙ. Z toho je zřejmo, že tento třetí typ je časově bezprostředně blízký těmto dvěma mincím, zatímco první typ se nachází ve vývojovém úseku mezi posledním stadiem mincí anepigrafických a třetím typem (druhý typ je typem přechodným mezi prvním a třetím). Přijímáme tedy tento chronologický pořad:

1. poslední stadium anepigrafických mincí —
2. mince s písmeny Γ a Α zpříma —
3. mince s písmeny Γ a Α otočenými o 90° —
4. mince s písmeny Γ a Α umístěnými vzájemně inversně —
5. mince s ΓΑΝ.

Tento pořad potvrzuje i tvar hvězdiček na těchto mincích. Hvězdičky na anepigrafických mincích a na mincích prvních dvou typů jsou čtyřpaprskové, kdežto na mincích třetího typu a na mincích s nápisem ΓΑΝ jsou hvězdičky osmipaprskové.[21]) Náš chronologický sled nepřímo potvrzuje i nález mincí v Nymphaeu (nynějším Eltigenu) v r. 1949,[22]) ve kterém bylo celkem 12 anepi-

[21]) V aukčním katalogu fy Hirsch č. XXI, č. 1908 (sbírka konsula Webera), na tab. č. X, 784 je vyobrazena mince s *ΓAN* a čtyřpaprskovou hvězdou (tentýž exemplář je i v katalogu fy Feuardent 1913, sbírka R. Jamesona, t. I., tab. LXX, 1360). Je to falsum; viz A. Oreschnikow, Zur Münzkunde des Cimmerischen Bosporus, Moskau 1883, str. 20; Ch. Giel, Kleine Beiträge zur antiken Numismatik Südrusslands, Moskau 1886, str. 23; P. O. Burački, Obščij katalog monet, prinadležaščich ellinskim kolonijam, suščestvovavšim v drevnosti na severnom beregu Černogo morja, Odessa 1884, tab. XIX, 15; A. L. Bertje-Delagard, Popravki obščago kataloga monět Burački, Moskva, 1907, str. 18. — Jiné podobné falsum je vyobrazeno v díle V. F. Gajdukeviče, Bosporskoje carstvo, Moskva—Leningrad, 1949, tab. I, 2.

grafických mincí a jedna s písmeny Γ a Α zpříma; pravděpodobně byl tento poklad zakopán v době prvních emisí epigrafických mincí, kdy ještě mince s inversním Γ a Α neexistovaly. Badatelé, určující mince s Γ a Α jako panticapajské (Šelov[23]) a jiní) mají za to, že řezači kolků, uvědomivší si, že písmena Γ a Α je možno čísti jako ΑΓ (Apollonie), tak i ΓΑ (Panticapaeum), přešli k typu s písmeny ΓΑΝ, které je možno čísti pouze jednoznačně.

Tento výklad je, jak se domníváme, nesprávný. Vždyť již v první skupině epigrafických mincí (Γ a Α zpříma) bylo možno číst tato písmena jak ΓΑ tak i ΑΓ a je nepochybné, že již tenkráte by si toho byli řezači kolků povšimli, neboť mince tohoto typu se razily po několik let; přece však byly po nich raženy mince s těmito písmeny, vyobrazenými inversně (2. skupina). A zde právě nalézáme — podle našeho mínění — rozluštění celého problému. Již na prvních mincích s písmeny Α a Γ bylo úmyslně umístění takové, aby se daly číst jak ΓΑ (Panticapaeum) anebo ΑΓ (Apollonia) a druhá skupina mincí s písmeny Γ a Α postavenými vzájemně inversně je tak velmi vtipným řešením, poukazujícím na tatáž práva obou měst na tyto mince. To znamená, že mince s písmeny Γ a Α byly společnou ražbou měst Apollonie a Panticapaea. Tím je dovoleno předpokládat i u mincí anepigrafických společnou ražbu těchto dvou měst. Podobný zjev nepřekvapuje. Vždyť je zcela logické, že první přistěhovavší se Řekové, v novém, od jejich původní vlasti tak vzdáleném kraji, obklopeni cizím a ze začátku snad i nepřátelským lidem, se museli semknout a společnými silami bránit jak své životy, tak i své hospodářské zájmy. Není proto nic nepřirozeného v tom, že dvě největší města se spojila ku společné ražbě mincí, které současně sloužily jako všeobecná měna pro ostatní řecké přistěhovalce na Bosporu. Později, když Řekové byli již pevně usazeni na novém území, a Panticapeum a Apollonie se staly hospodářsky silnými, rozděluje se i ražba mincí. Panticapeum razí mince s nápisem ΓΑΝ a Apollonie s ΑΓΟΛ.

Povšimněme si nyní blíže třetí skupiny, to jest mincí majících na líci obraz mravence. Třebaže otázka těchto mincí, jako i mincí s ΑΓΟΛ, rozvířila v numismatických kruzích silnou polemiku, nemůže být považována za vyřešenou. Větší část badatelů [Giel,[24]), Orešnikov,[25]) Šelov[26])] vidí ve vyobrazení mravence na líci mince „armes parlantes" symbol městečka Myrmecia (mravenec se nazývá řecky *Μύρμηξ*). Jako první uveřejnil tyto mince Giel a přidělil je městečku Myrmeciu. Tomuto jednoduchému řešení však neodpovídají nápisy na rubu těchto drobných mincí, neboť kromě mincí anepigrafických jsou mince

[22]) Viz pozn. 17.

[23]) D. B. Šelov, K voprosu o monetach bosporskich gorodov Apollonii i Mirmekija, Vestník drevnej istorii, 1949, č. 1, Moskva—Leningrad, str. 148.

[24]) Ch. Giel, Kleine Beiträge zur antiken Numismatik Südrusslands, Moskau 1886, str. 24.

[25]) Viz pozn. 16.

[26]) Šelov M. d. B., str. 28—29.

s nápisy Γ a A, ΓANTI a AΓOA. Orešnikov, který měl za to, že město Apollonie a Myrmecium je jedno a totéž, odstraňoval tuto překážku tvrzením, že mince s nápisem ΓANTI jsou padělky kerčského falsátora Sazonova a mince s písmeny Γ a A četl jako AΓ. Zograf[27]) nepovažuje za možné, že by byly všechny mince s nápisem ΓANTI falsifikáty, a nechávaje otázku nevyřešenu, probírá tyto mince současně s ražbami panticapejskými. Šelov[28]) má za to, že městečko Myrmecium, dávalo razit svoje mince v Panticapaeu a Apollonii, protože nemělo vlastní mincovnu; tím také vysvětluje nápisy ΓANTI a AΓOA na rubu těchto mincí. Jelikož mince s vyobrazením mravence jsou pouze nižších hodnot (hemiobol 0,34—0,37 gr., tetartemorii 0,20—0,24 gr. a hemitetartemorii 0,12—013 gr.), má Šelov zato, že Myrmecium pro svůj obchod používalo jako mince vyšších hodnot ražeb Apollonie a Panticapaea; tímto řešením nám však vzniká logická otázka, proč Myrmecium, když už používalo panticapaiské a apollonijské mince vyšších hodnot, nepoužívalo i jejich drobných nominálů, anebo, jestliže jich používalo, proč tedy razí svou vlastní drobnou minci? Kromě toho se zdá velice podivnou okolnost, že se Myrmecium, jako vlastník těchto mincí spokojilo pouze obrazem, který je charakterisoval, zatímco města, která ražbu pouze prováděla, umisťovala na rubu mincí své jméno. Takový případ nám není znám ani z předchozí, ani z pozdější doby a proto hypothesa Šelovova se zdá být málo pravděpodobnou.

Pokusím se ukázat, že Šelov nemá pravdu, tvrdí-li, že obraz mravence jako symbol, jehož jméno odpovídá prvním písmenům názvu města Myrmecia (odtud ono vhodné francouzské „armes parlantes") je jediným možným vysvětlením tak neobvyklého vyobrazení na mincích.

Jak podoba mravence na mincích Apollonie a Panticapaea, tak i název městečka Myrmekion zřejmě ukazuje na to, že tento hmyz měl jakousi kladnou úlohu v bosporské kolonisaci. V čem však mohla tato úloha spočívat? Mravenci ve starověku byli vysoce obdivováni pro svou píli, s jakou neúnavně pracují pro své budoucí potomstvo, pro svou účelnou organisaci společného soužití i obrovskou sílu, kterou dokážou vyvinout. Podle jejich chování se mohl odhadovat počátek nepříznivého počasí, což bylo velmi důležité pro zemědělce a námořníky. To vše ale nemuselo ještě být příčinou, aby byli zobrazováni na mincích. Hlavní užitek z mravenců viděli však starověcí Řekové v jejich věštecké síle, což neprávem bylo doposud badateli podceňováno.[29]) Jak je známo, Řekové, právě tak jako i jiní národové antického světa, věřili, že bohové jim dávají různá znamení, jak se v tom, či onom případě zachovat. Tak Řekové

[27]) Zograf A. m., str. 166.

[28]) Šelov M. d. B., str. 29 a pozn. 4.

[29]) S. A. Žebelev, Odkuda vedjot svoje proischoždenije nazvanije „Mirmekij"?, Materialy i issledovanija po archeologii SSSR č. 4, Moskva—Leningrad, str. 149. Žebelev předpokládá, že název Myrmekion pochází od mužského jména *Μύρμηξ*, který byl podle jeho mínění zakladatelem městečka Myrmecia. Dále se snaží dokázat, že jméno města nemá nic spo-

nikdy neřešili žádnou vážnou otázku, aniž se napřed zeptali bohů. Kromě věšteb všeobecně uznaných věštíren existovalo ještě mnoho jiných způsobů, jak se ptát na vůli bohů. Hrom a blesky, játra zvířat, ptáci i hmyz (včely, mravenci) — to vše sloužilo jako prostředek, jak se dovědět vůli bohů. O mravencích píše Frontonos (p. 137, 3, Naber): „formicularum et spicularum ostentis res maximae portenduntur" (znamení, přinášená včelami a mravenci předpovídají největší věci). A tak docházíme k závěru, že příčinou zobrazování mravence na mincích dvou bosporských měst, jakož i pojmenování třetího města byla nějaká věštba za přispění mravenců a to věštba šťastná pro osud kolonistů. Je nejvýše podobné pravdě, že věštba se týkala volby vhodného místa pro založení osad. A tak mravenec na mincích nemusel být „armes parlantes" městečka Myrmecia, nýbrž projev úcty, prokazované tomuto hmyzu bosporskými kolonisty a uplatněné na mincích Apollonie a Panticapaea.

Tak přicházíme k názoru, že mince s vyobrazením mravence na líci nejsou ražby města Myrmecia, nýbrž že náleží městům Apollonii a Panticapeu: mince anepigrafické a mince s písmeny Γ a A spadají do období společné ražby těchto dvou měst, kdežto mince s AΓOA na rubu jsou ražbami města Apollonie z údobí, v němž razilo již své vlastní mince. Právě tak současné mince s ΓANTI patří Panticapaeu. Tím sice dostáváme dva druhy mincí současně ražených a totožných nominálů (s hlavou lva a s mravencem), což se zdá jak Zografovi[30]), tak i Šelovovi[31]) „podivným, nevysvětlitelným a podezřelým". Přece však možno říci, že v tomto zjevu není nutno vidět překážku, jelikož takovýchto případů je v řeckém mincovnictví více. Zde uvedeme pouze jeden příklad: sám Šelov ve své práci připouští současnou ražbu čtyř různých typů mincí téhož nominálu (chalku) v Panticapaeu ve II. stol. př. n. l. (Zograf, tab. XLI, č. 12, XLII, č. 9, 10, 11). Nevidí-li Šelov nic nenormálního v současné ražbě čtyř, proč zamítá možnost současné ražby dvou různých typů?

Zbývá nám probrat ještě otázku, kde bylo vlastně město Apollonie. Musíme předeslat, že konečná odpověď na tuto otázku bude možná jen tehdy, budou-li nalezeny epigrafické památky přesně lokalisující Apollonii. Naprosté mlčení antických spisovatelů nás nutí k domněnce, že buďto již v nejstarším údobí toto město přestalo existovat v důsledku nějaké pohromy a nebylo dosud

lečného s mravencem, jelikož mravenci nadělají více škody, nežli užitku. S tím však nemůžeme souhlasit. Nesmíme zapomenout, že první bosporští kolonisté se nezabývali sami zemědělstvím, ale byli obchodníky obilím, získaným od místního skythského obyvatelstva a proto škody, způsobené mravenci na poli se jich netýkaly. Máme zato, že jejich věštecká moc vysoce převyšovala nepatrnou škodu, kterou způsobovali. Připomeneme ještě, že v Thessalii, jak uvádí Clement Alexandrijský, byli mravenci velmi uctíváni. Proto nevidíme nic nemožného v tom, že Myrmecium bylo pojmenováno podle mravence.

[30]) Zograf A. m., str. 166.

[31]) Šelov M. d. B., str. 29.

[32]) Šelov M. d. B., str. 183.

archeology objeveno, nebo, což je více podobné pravdě, bylo později přejmenováno a skrývá se pod jiným názvem.

Domněnek o poloze města Apollonie bylo uvedeno již mnoho. Dříve nežli rozvedeme svou vlastní hypothesu, probeřeme názory jiných numismatiků. Nebudeme se zabývat předpoklady Sestiniho,[33]) Borella,[34]) Leaka,[35]) Köhneho,[36]) Imhoof-Blumera,[37]) kteří umisťovali Apollonii mimo hranice Bosporu (Thrákie, Chalkidika, Macedonie), poněvadž příslušnost Apollonie k Bosporu je nyní nesporná, ale přihlédněme blíže k úvahám numismatiků, kteří hledali Apollonii na Bosporu.

Prvním badatelem, který ukázal na okolnost, že mince s ΑΠΟΛ jsou nalézávány na území Bosporu a mají velkou podobnost s mincemi Panticapaea, byl Giel.[38]) Na základě svého pozorování usoudil, že Apollonie a Panticapaeum je jedno a totéž město a že jméno „Apollonie" bylo jeho původním názvem. K tomuto mínění se přiklonili i A. L. Bertier de Lagarde,[39]) A. Sallet,[40]) B. Haed[41]) a v poslední době i J. S. Kruškolová.[42]) Také E. Minns[43]) přijímá toto mínění, avšak s tím rozdílem, že považuje Apollonii za menší město, ležící v blízkosti Panticapaea, které bylo pohlceno později silným vzrůstem hlavního města Bosporu. Bertier de Lagarde[44]) při sestavování vývojové řady (jak jsme uvedli již při popisu mincí první skupiny), umisťuje, aniž datuje, mince s ΑΠΟ úplně na konci chronologického sledu, tj. za mincemi s nápisem ΠΑΝΤΙ okolo hvězdy a před mincemi, majícími na rubu hlavu berana s nápisem ΠΑΝΤΙ. Tím vzniklo toto časové pořadí: Panticapaeum, Apollonie, Panticapaeum. Je to skutečně těžko vysvětlitelný návrat opět k staršímu názvu, po přejmenování na Apollonii. Vsunutím mincí s ΑΠΟΛ mezi ražby anepigrafické a mince s Π a Α by byla zřejmě násilně roztržena evoluční řada. I styl mincí s ΑΠΟΛ.

[33]) D. Sestini, Descritione d'alcuine medaglie greche del museo del signore Baron St. di Schaudoir, Firenze, 1831, str. 30, tab. I, 7.

[34]) Numismatic Chronicle, 1849, str. 57.

[35]) Numismata Hellenica, Europ. Graece, London 1854, str. 16; Suppl, str. 114.

[36]) B. Këne, Opisanije muzeuma knjazja V. V. Kočubeja i isledovanija ob istorii i numismatike grečeskich kolonij v Rossii, ravno kak i carstv Pontijskogo i Bosfora Kimmerijskogo, S. Peterburg, t. I, 1857, str. 332.

[37]) F. Imhoof-Blumer, Monnaies greques, Paris 1883, str. 42; viz též Numismatic Chronicle 1873, str. 12, pozn. 9.

[38]) Viz pozn. 24.

[39]) Numizmatičeskij sbornik II., 1913, str. 129.

[40]) A. Sallet, Beschriebung der antiken Münzen der Königlichen Museum zu Berlin, I, str. 137.

[41]) B. V. Head, Historia numorum, Oxford 1911, str. 280.

[42]) J. S. Kruškol, Věstník drevnej istorii 1950, č. 1, Moskva, str. 187–188. V poslední době hypothesu Gielovu opakuje K. Welz, Griechenmünzen vom Schwarzen Meer, Schweizer Münzblätter, Juli 1957, Heft 26, str. 25–31.

[43]) E. Minns, Skythians and Greeks, Cambridge 1913, str. 20, 569, pozn. 10, 628.

[44]) Viz pozn. 10.

(líce i rubu) odpovídá spíše stylu mincí poslední etapy tohoto vývoje. Všechny tyto obtíže nás nutí vidět v Apollonii samostatné město, třeba i ležící v blízkosti Panticapaea, ale se samostatnou mincovnou.

Toto stanovisko zaujal i A. V. Orešnikov[45]) názorem, že Apollonie je původní jméno Myrmecia a vyobrazení mravence na drobných mincích je „mluvící symbol" tohoto městečka. Jelikož se však nachází na těchto drobných mincích jak obraz mravence, tak i nápis ΑΠΟΛ, museli bychom připustit dvojí současné pojmenování tohoto malého města, což je nezvyklé. Nápis ΠΑΝΤΙ na některých mincích s mravencem pak vše ještě víc komplikuje. Orešnikov ve snaze uhájit svůj názor prohlašuje mince s nápisem ΠΑΝΤΙ na jedné a mravencem na druhé straně za falsifikáty (jak jsme se již dříve o tom zmínili). Zograf[46]) poukázal na nedostatky obou hypothes a usoudil, že „pro" a „contra" se v této otázce natolik vyrovnávají, že není možné na ni ještě v této době odpovědět. Šelov[47]) vidí v Apollonii samostatné město, které není totožné ani s Panticapaeem ani s Myrmeciem, ale otázku lokalisace ponechává stranou. Jako poslední vystoupil V. D. Blavackij[48]) s hypothesou, podle které je Apollonie totožná s pozdějším Nymphaeem; pro oporu svého názoru uvádí tyto důvody: nepravděpodobnost toho, že by Nymphaeum, význačné již od V. stol., začalo s ražbou vlastních mincí až v poslední čtvrtině V. stol.; dále přesně na sebe navazující konec ražeb mincí Apollonie se začátkem ražeb mincí Nymphaea; a na konec nález mincí v Eltigeně (Eltigea je staré Nymphaeum), mezi kterými byly i mince s nápisem ΑΠΟΛ. Ale, jak uvádí Šelov,[49]) jsou i zde překážky, které nedovolují souhlasit s touto hypothesou. Za prvé vzniká otázka: kdy mohlo dojít k přejmenování města? Zdálo by se, že se tak mohlo stát při obsazení města nepřítelem. V historii Nymphaea víme o takovéto události: je to obsazení města Atheňany v době pontské expedice Periklovy ve 40. letech V. stol. Avšak konec ražby Apollonie a počátek mincovnictví v Nymphaeu připadá, podle všeho, na dobu poněkud pozdější. Kromě toho příčina takového přejmenování je nepochopitelná, neboť jméno „Nymphaeum" bylo sotva Athéňanům bližší nežli název „Apollonie". A konečně, proč se nevrátili po znovudobytí města Bosporem opět k starému názvu? Všechny tyto důvody nutí Šelova zaujmout k mínění Blavackého velmi kritické stanovisko.

Po přehledu názorů jiných numismatiků o lokalisaci města Apollonie, který jsme právě podali, je třeba, abychom blíže vyložili svou vlastní hypothesu: není-li Apollonie nejstarším názvem pozdější Phanagorie? Jelikož mincovnictví Apollonie končí v poslední čtvrtině V. stol. a Phanagorie začíná razit

[45]) Viz pozn. 16.

[46]) Zograf A. m., str. 166.

[47]) Šelov M. d. B., str. 26–28; viz též pozn. 4.

[48]) V. D. Blavackij, Archaičeskij Bospor, serie Materialy i issledovanija po archeologii SSSR č. 33, Moskva–Leningrad 1951, str. 24 n.

[49]) Šelov M. d. B., str. 34, pozn. 2.

začátkem IV. stol., zapadá přesně do této časové mezery mincovnictví Sindů.

Přihlédněme blíže k důvodům této hypothesy:

Zdá se zcela logická domněnka, že, bylo-li založeno společné mincovnictví Panticapaea a Apollonie na základě rovnoprávnosti těchto dvou měst (jak jsme se snažili ukázat rozborem mincí s ΓΑ ev. ΑΓ), znamená to též, že Apollonie již v V. stol. byla právě tak, nebo skoro právě tak velkým a důležitým městem jako Panticapaeum. To znamená, že Apollonnii touto dobou musíme shledat největším městem po Panticapaeu. Mezi všemi bosporskými městy nejlépe tomuto požadavku vyhovuje, jak se zdá, Phanagorie.

Phanagorie, ležící ve vzdálenosti 40 km od Panticapea, ale na asijské straně Bosporu, hrála význačnou roli v historii Bosporu. Byla vystavena již v VI. stol.[50]) na ostrově téhož jména a patřila do území Sindů, národa skytského plemene. Město vzniklo na místě obzvláště vhodném pro obchod jak s řeckými městy na pobřeží Černého i Středozemního moře, tak i s domácím obyvatelstvem, žijícím v údolí řeky Kubáně. Již v dávných dobách dobyla si Phanagorie nejvýznačnějšího postavení mezi řeckými městy na asijské straně Bosporu, o čemž svědčí i čilá činnost její mincovny: po Panticapaeu je to jediné město, které razilo mince dlouhou dobu (ovšem s určitou přestávkou), zatímco jiná města (Nymphaeum, Theodosie) razily svoje mince pouze po několik desetiletí a Gogippie počala s ražbou vlastních mincí až začátkem II. stol. př. n. l. Mezi ostatními městy vynikala Phanagorie také tím, že tam byl chrám nejvíce uctívané bohyně Afrodity-Apatury.[51]) Bohužel archeologické výzkumy města Phanagorie začaly teprve poměrně nedávno (vlastně až r. 1936; do té doby se prováděly průzkumy pouze v malém měřítku, a to ještě jedině na nekropoli.[52]) Přece však dosavadní výsledky potvrzují, že v polovině VI. stol. př. n. l. město již existovalo (je samozřejmé, že nejspodnější a nejstarší vrstvy jsou odkryty teprve na několika málo místech).

Velký význam a důležitost Phanagorie můžeme posoudit již ze slov Strabonových,[53]) který píše: „hlavním městem evropských bosporců je Panticapaion a asijských Phanagorie. ... a obchodním střediskem pro zboží přivážené z Meotidy a za ní ležících barbarských zemí je Phanagorie a pro zboží dovážené po moři Panticapaeum."

[50]) Podle Eustacha (Eust. Ad Dion., 549), který se odvolává na Arriana, spisovatele II. stol. n. l., zakladatelem Phanagorie byl Phanagor z Teosu, který utekl před násilím Peršanů. Na základě této zprávy, usoudil V. V. Latyšev (*ПОНТИКА*, str. 71), že Phanagorie byla založena okolo r. 540 př. n. l. současně s Abderou, když obyvatelé Teosu opustili své město. Podrobněji se zabýval touto otázkou S. A. Žebelev (Severnoje Pričernomorje, Moskva—Leningrad, 1953, str. 61). Jelikož v kronice Eusebiově kolonisace Abdery obyvateli Teosu se datuje r. 543, datuje Žebelev i založení Phanagorie tímto rokem.

[51]) Strabo XI, 2, 10.

[52]) M. M. Kobylina, Fanagorija, serie Materialy i issledovanija po archeologii SSSR č. 57, Moskva 1956.

[53]) Viz pozn. 51.

Předpokládá-li Blavackij,[54]) že Nymphaeum muselo při svém významu razit již dříve než ve čtvrté čtvrtině V. stol., tím spíše musíme předpokládat již v V. stol. ražbu mincí u tak významného a důležitého města, jakým byla Phanagorie.

První mince se jménem Phanagorie jsou ze samého počátku IV. stol. (podle chronologie Šelovovy).[55]) Jsou to stříbrné mince (viz Zograf, tab. XXXIX, č. 43—45), patrně jediné série: drachma, diobol, obol, hemiobol, všechny mající na líci bezvousou hlavu se špičatou čepicí (tzv. pilos). Hlava představuje kabyra, jehož kult byl velmi rozšířen na pobřeží Černého moře. Na rubu jsou vyobrazeny: na drachmě útočící býk s obilným zrnem pod spodní čarou; na dvou variantách diobolu protoma býka, nebo pouze jeho hlava, oba typy také s obilným zrnem; na hemiobolu pouze obilné zrno. Quadratum incusum zmizelo, ale vyobrazení na rubu se nachází ještě v dosti hluboké charakteristické prohlubni (pozůstatek quadrata incusa). Při porovnání těchto ražeb s mincemi panticapejskými vidíme, že jsou současné s prvními mincemi, mající na líci hlavu Silena a s toutéž prohloubeninou na rubu a datovanými začátkem IV. stol. (podle Šelova do let 400—375 př. n. l.). Lícní vyobrazení drachmy — útočící býk — je zřejmě vzato z mincí Heracleie Pontské.[56]) Vedlejší symbol — obilné zrno — na Phanagorijských mincích je však totožný s tímtéž vedlejším symbolem — zrnem — na sindských mincích, ražených v předcházejícím údobí, podle Šelova v poslední čtvrtině V. stol. Těžko v tom můžeme vidět náhodu, rozhodně je podobnější pravdě, že mince phanagorské převzaly tento symbol z poslední emise sindských mincí. Probereme je podrobněji: Sindské mince mají obraz na rubu ještě v quadratu incusu a odpovídají tudíž jak stylově, tak i dobově, mincím panticapejským, které mají na líci ještě hlavu lva zepředu a na rubu hlavu berana (tj. z doby 425—400). Sindské mince jsou tří typů (viz Zograf, tab. XXXIX, č. 38—42): první typ — diobol — má na líci obraz sedícího Herakla, napínajícího tětivu luku. Na rubu je sova zepředu s rozpjatými křídly (typ rubu je patrně vzat z dekadrachem athenských).[57]) Na líci druhého typu (dioboly, hemioboly, tetartemorie) je opět Herakles, ale pouze jeho hlava a na rubu hlava koně. Třetí typ — dioboly — mají na líci vyobrazeného sedícího gryfa, před kterým je umístěno obilné zrno. Na rubu je táž hlava koně jako u druhého typu. Je vidět, že i zde se setkáváme s určitou spojitostí typů — na dvou prvních typech obraz Herakla a na druhém a třetím hlavy koně.[58]) Ale spojitost můžeme nalézt již dříve: mince Apollo-

[54]) Viz pozn. 48.

[55]) Šelov M. d. B., str. 49.

[56]) BMC, Heraclea (Pontica), tab. XXIX, 10, 11.

[57]) BMC, Athens, tab. III, 1.

[58]) Již Zograf (A. m., str. 169) předpokládal, že „pravděpodobným místem ražby sindských mincí byla Phanagorie, právě proto, že neexistence mincí tam během V. stol. se zdá být podivná, a typ gryfa v tomto městě, založeném obyvateli města Teosu by byl na místě".

nie, ražené bezprostředně před mincemi sindskými, mají na líci emblem Herakla, hlavu mrtvého nemejského lva.

Heraklův obraz na bosporských mincích nás neudivuje, naopak pouze potvrzuje zprávy starých spisovatelů často se zmiňujících o Heraklovi ve spojitosti se Skythy. Tak např. Strabon[59]) uvádí mythus o Afroditě-Apatuře (jejíž chrám, jak jsme se již zmínili, byl ve Phanagorii) a o Heraklovi. Afrodita-Apatura (Afrodita lstivá), pronásledovaná Giganty, pozvala si na pomoc Herakla, kterého schovala do jeskyně, kam potom lákala lstí jednoho Giganta po druhém a odevzdávala je Heraklovi, aby je usmrtil. Další mythus,[60]) vykládající původ Skythů, líčí, jak se Herakles, hledaje zaběhnuvší se koně, dostal do tzv. Polesí. Tam se v jedné jeskyni setkal se záhadnou bytostí, jejíž horní část těla byla dívčí a spodní hadí; ta mu sdělila, že koně jsou schováni u ní, ale jako výkupné za ně přinutila ho s ní žít. Nakonec mu koně vrátila se slovy: „Já jsem se ti starala o koně a tys mne obdařil třemi syny." Na její otázku, co se s nimi má stát až dorostou, Herakles prý odpověděl: „Který z nich dokáže napnout luk tak jako já a zapnout si tento pás tím způsobem jako já, bude vládnout této zemi a ostatní vyžeň." Když synové dorostli, pouze nejmladší z nich, jménem Skyth, dokázal splnit podmínky, dané otcem a stal se tak zakladatelem dynastie králů skythských.

Jak se zdá, právě z těchto dvou mythů byly čerpány náměty k obrazům výše popsaných mincí (hlava koně a Herakles napínající luk).

Konečně potvrzuje nepřímo naši domněnku i nález mincí z ΑΓΟΛ, učiněný ve Phanagorii.[61]) Jsou-li naše předpoklady správné, byl by celkový obraz mincovnictví města Phanagorie-Apollonie tento:

Ve třetí čtvrtině V. stol. přerušují Panticapeum a Apollonie společnou ražbu a každé město začíná razit své vlastní mince. Ve čtvrté čtvrtině V. stol., kdy byla Apollonie dobyta Sindy, přestává ražba mincí s ΑΓΟΛ, které jsou vystřídány ražbami sice řeckého typu, ale s označením jména vítězů ΣΙΝΔΩΝ. V této době (nebo spíše po osvobození) ztrácí Apollonie svoje jméno a začíná se nazývat Phanagorií; po osvobození ze sindských rukou razí město mince již s novým jménem Phanagorie.[62])

Šelov (M. d. B., str. 43) při pojednání o sindských mincích má poněkud nelogickou větu: [sindové] „začali razit minci, používše mincovny jednoho z řeckých měst Bosporu (nejspíše Phanagorie)". To by znamenalo, že mincovna ve Phanagorii musela již v té době být, avšak první phanagorské mince se objevují až za čtvrt století. Připustíme-li však naši domněnku, že Apollonie a Phanagorie jsou totožné, pak věta Šelovova je zcela na místě.

[59]) Strabo XI, II, 10.

[60]) Herodot IV, 8 n.

[61]) R. 1949, viz Šelov M. d. B., str. 26, pozn. 1.

[62]) Další část tohoto pojednání je podána poněkud zkráceně.

Bylo by skutečně s podivem, že toto jednoduché řešení lokalisace Apollonie nebylo nalezeno již dříve, kdyby nebylo jedné překážky, a to svědectví Hecatea Miletského,[63]) které se nám dochovalo jako úryvek v díle Stephana Byzantského (Fr. 164, Jac. 212, St. Byz.): Město Phanagorie, pojmenované po Phanagoru, jak uvádí Hecateus v popisu Asie: „Ostrov Phanagora a Phanagorie".

Podle uvedeného úryvku, znal Hecateus již v VI. nebo začátkem V. stol. př. n. l. název města Phanagorie, z čehož by bylo zřejmo, že Apollonie nemůže být ztotožněna s Phanagorií, protože se, podle naší these, přeměna pojmenování uskutečnila až koncem V. stol., při obsazení Apollonie Sindy, nebo začátkem IV. stol., po jejím osvobození.

Zdálo by se tudíž, že naše teorie o přejmenování Apollonie na Phanagorii je mylná, dík zprávě Hecateově. Bylo by tomu vskutku tak, kdyby Hecateus, který napsal tuto zprávu, byl skutečně Hecateem Miletským, žijícím v VI. stol. př. n. l. To však není jisté. Vše závisí nyní na tom, patří-li výše uvedený úryvek Hecateu Miletskému, který žil v VI. stol., či Hecateu z Eritrey, žijícímu ve IV. nebo III. stol. př. n. l. Hlavní příčinou této sporné otázky je jedno místo u Athenea (II, str. 70), kde Kallimachos tvrdí, že „Popis Asie" (z něhož je čerpán výše uvedený úryvek), který je připisován Hecateu z Miletu, ve skutečnosti je napsán „ostrovanem". „Ostrovana" s Hecateem z ostrova Eritrey ztotožnil Schweighaeuser. Z toho by vyplývalo, že nejstarší zpráva o Phanagorii nepochází ze VI. stol., nýbrž od Pseudo-Skylaka v jeho periplu, napsaném podle Müllera v l. 338—335 př. n. l. a podle Ungera v r. 356 př. n. l.

Nemůžeme však podrobně rozbírat vývody učenců z jejich sporu, patří-li kniha Hecateu Miletskému či Hecateu Eritrejskému. Je však nutno poukázat na jednu okolnost, na kterou upozornil Roztovcev: autor, popisující Asii, zná ji mnohem lépe, než Herodot. Tato skutečnost by se zdála opravdu podivnou, kdyby autorem této knihy byl vskutku Hecateus Miletský, jelikož Herodot své zprávy čerpal též z jeho knih. Naopak je však tato okolnost zcela logická, jde-li o Hecatea Eritrejského, žijícího o sto let později než Herodot.

Správnost naší hypothesy závisí proto nyní na rozřešení sporu mezi dvěma tábory učenců: mají-li pravdu přívrženci Hecatea Miletského, padá naše teorie. V druhém případě je naše teorie nejen možná, ale zcela logická a pravděpodobná. Odkryjí-li pak archeologické výzkumy v Phanagorii nějakou

---

[63]) Hecateus z Miletu, který žil v VI. stol. př. n. l. (zemřel v V. stol.), napsal dílo „Popis země", skládající se ze 3 knih: Popis Europy, Popis Asie a Popis Afriky, kde popsal všechny části země jemu známé, s nejstarší geografickou mapou a „Genealogie", mythologicko-historické dílo. Ani jedno z těchto děl se nám nezachovalo. Zůstaly nám však zachovány úryvky, dík Stefanu Byzantskému, žijícímu v VI. stol. n. l., a to v jeho rozsáhlém geografickém slovníku *ΕΘΝΙΚΑ*. Ačkoliv se tento autor zabývá ve svém díle hlavně stránkou gramatickou, má jeho slovník velikou důležitost, jelikož obsahuje úryvky ze spisu Hecatea Miletského, Theopompa, Alexandra Poligistora a jiných, jejichž původní díla se jinak nezachovala.

epigrafickou památku, která jasně dokáže totožnost Apollonie s Phanagorií, bude tato právě tak důkazem správnosti tvrzení Kallimachova, že kniha „Popis Asie" nebyla napsána Hecateem z Miletu.

Potvrdí-li se naše hypothesa, pak se budou jevit dějiny Bosporu asi takto:

V první polovině VI. stol. př. n. l. se spojují dvě největší bosporská města Panticapeum a Apollonie k společné ražbě mincí. Ačkoliv Panticapaeum bylo založeno Miletem a Apollonie kolonisty z Teosu, byli obyvatelé úzce příbuzní, jelikož sám Teos byl kolonií Miletu, vzniknuvší před necelým půl stoletím. Společné mincovnictví trvalo až do třetí čtvrtiny V. stol., kdy Panticapaion i Apollonie počaly s vlastní ražbou mincí. Nápadné je, že právě v tuto dobu, přesněji r. 438/7 př. n. l., jak sděluje Diodor Sicilský, se mění v Bosporu vláda: dynastie Archeanaktovců, kteří zde vládli 32 let (tj. asi od r. 480), vystřídává nová dynastie Spartokovců, nazvaných jménem prvního krále této dynastie, Spartoka. Odpůrci nového krále Spartoka (438/7—433/2) se uchýlili do Theodosie. Je velmi podobno pravdě, že i Apollonie byla v odporu proti vládě a právě proto přestala razit společně s Panticapaeum, hlavním městem Bosporské říše. Za syna a nástupce Spartokova Satyra I. (433/2—389/8) nastává dlouho trvající obležení města Theodosie, kterému pomáhá Heraclea Pontská, odpůrkyně a konkurentka Athen[64]) (jak Heraclea Pontská, tak i Atheny měly zájem na bosporském obilí). K tomu Heraclea Pontská měla obavu o Chersones na západním pobřeží krymského poloostrova, svoji právě založenou kolonii. V době obležení města Theodosie umírá Satyr I. Theodosie dobyl až Leukon I. (389/8—349/8), jenž je v nápisech nazýván archontem Theodosie a Bosporu.

Zatím Apollonii ovládli Sindové,[65]) patrně se souhlasem bosporského krále Satyra I., jenž dal svoji dceru za manželku sindskému králi Hecateovi. Sindové počínají v Apollonii razit svoje mince. Vliv Athen je doložen právě mincemi, na jejichž rubu je zobrazena sova.

Válka s Heracleou přešla, jak se zdá, i na asijský břeh. Na samém počátku IV. stol. vidíme však ražby města Apollonie, osvobozené od Sindů, vydávané již pod novým jménem Phanagorie. Obrazy jejich mincí (útočící býk) zřetelně ukazují, že jsou vzaty z mincí Heracley Pontské. Leukonu I. se však podařilo ovládnout i asijské území a od této doby přestává ražba mincí ve Phanagorii

[64]) Ještě r. 325 náležela Heraclea Pontská mezi řecká města, která tvořila athenský svaz (arché) a platila Athenám tzv. foros (povinný peněžní obnos). Ale již následujícího roku Heraclea roztrhává svá pouta s Athenami; trestná expedice, vyslaná Atheňany, zůstala bezvýslednou.

[65]) Je možné, že se tak stalo kolem r. 411; r. 412 se totiž vzbouřila jonská města proti Athenám. A k tomuto povstání se připojil Milet (mateřské město Theodosie) a Teos (mateřské město Apollonie-Phanagorie) a r. 411 i kolonie těchto dvou měst, jakož i řada jiných měst na pobřeží Černého moře a Hellespontu (Abydos, Lampsacos, Cyzicos, Byzantium, Calchedon a jiné). Je nejvýše pravděpodobné, že i Apollonie-Phanagorie následovala jejich příkladu a obsazení tohoto města Sindy bylo protitahem bosporských králů, věrných Athenám.

(Theodosie a Nympheum přestaly razit již dříve). Dále razí mince již pouze Panticapaeum.

Tímto okamžikem nastává zcela nové údobí v bosporském mincovnictví, které se soustřeďuje v hlavním městě Panticapeu. Toto strhlo na sebe všechny příjmy z obchodu a rychle vzkvétalo. V jeho mincovnictví nastala úplná proměna: razí nejen mince stříbrné, jak tomu bylo dříve, ale razí též ze zlata a mědi. Se změnou kovu nastává i úplná změna typů mincí. Toto nové období však již nespadá do rámce našeho pojednání.

Praha, v říjnu 1957.

Евгений Похитонов

Несколько спорных вопросов, касающихся древнейших боспорских монет

Таб. I

Д. Б. Шелов, в своей монографии «Боспорские монеты VI—II столетий н. э.», вышедшей в свет после книги А. Н. Зографа «Античные монеты», дает свои решения в ряде сложных и запутанных вопросов. Но не все эти вопросы можно считать окончательно разрешенными. К числу таковых, с интерпретацией которых автор данной статьи не может согласиться, относятся следующие: 1) кому принадлежат монеты с буквами **Г** и **А** на оборотной стороне (Пантикапей или Аполлония?), 2) кто чеканил монеты с изображением муравья на лицевой стороне?, 3) где находился город Аполония?, 4) где чеканились синдские монеты? На эти вопросы автор пытается дать ответ, приведя ряд доводов, подкрепляющих его гипотезы.

Древнейшие монеты Боспора VI—V стол. можно разделить на 3 группы: 1) — Лицевая сторона несет изображение головы льва впрямь, немного сверху (в противоположность мнению Шелова, считающего, что монета изображает голову живого льва, автор этой статьи защищает прежнее мнение, по которому это голова мертвого льва, т. к. на некоторых монетах ясно изображен львиный скальп; автор видит в нем бессильно повисшую голову Немейского льва — эмблему Геракла). К этой группе относятся монеты, как анепиграфические, так и с буквами **Г** и **А**, **ГАN**, **ГАNTI** (перечислены в хронологическом порядке). У трех вариантов монет с буквами **Г** и **А** (см. табл. I) эти буквы расположены так, что можно их читать, как **ГА**, так и **АГ**. Орешников их читал **А Г** и монеты приписывал Аполлонии, но большинство нумизматов, а вместе с ними и Шелов, считали их чеканенными в Пантикапее. Автор данной статьи приводит доводы для утверждения, что на этих монетах буквы **Г** и **А** — это начальные буквы обоих городов — Пантикапея и Аполлонии, а эти монеты, равно, как и предшествующие им анепиграфические, были выпущены обоими городами совместно. После выпуска монет с буквами **Г** и **А**, начинают Пантикапей и Аполлония чеканить отдельно — Пантикапей монеты с надписью **ГАN** и **ГАNTI**, а Аполлония с **АГОЛ**. Эти последние монеты составляют II группу. III группа монет имеет на лицевой стороне изображение муравья; между этими монетами есть как анепиграфические, так и с буквами **Г** и **А**, **ГАN** и **АГОЛ**, и Шелов их приписывает городку Мирмекию. По мнению автора данной статьи, монеты анепиграфические и с буквамиг **Г** и **А** были чеканены (подобно, как и соответствующие монеты I группы) совместно Пантикапеем и Аполлонией, а остальные были выпущены этими городами после заведения самостоятельных монетных дворов. Автор предполагает, что изображение муравья на этих монетах было дано в память о благоприятном предсказании (по свидетельству Фронтона, муравьи у греков считались отличными предсказателями будущности); в честь этого-же предсказания получил свое имя и городок Мирмекий.

Для локализации города Аполлонии, который нам известен лишь по монетам, автор высказывает гипотезу, по которой Аполлония было первоначальным именем Фанагории (т трудно допустить, что город, игравший так важную роль, второй по величине после Пантикапея, начал чеканить собственную монету лишь в начале IV в.) В промежутке времени, между прекращением выпуска монет с именем Аполлонии и началом чеканки Фанагории, по предположению автора чеканили свои деньги Синды, типы которых

(Геракл), являются в некотором роде продолжением типа монет Аполлонии (головы Немейского льва — эмблемы Геракла). В свою очередь, монеты Фанагории заимствуют у синдских монет символ пшеничное зерно. Против возможного возражения, что имя «Фанагория» знал еще Гекатей Милетский в IV веке, припоминает автор спорность вопроса о авторстве книги «Описание Азии» (откуда происходит упомянутое свидетельство) — принадлежит ли она перу Гекатея Милетского, или Гекатея Эритрейского, жившего в IV веке.

Монеты, изображенные на таблице I, происходят из собрания Национального музея в Праге и из частных собраний в Чехии.

E. Pochitonov

A propos de quelques problèmes concernant les monnaies du Bosphore

(Tableau I)

C'est la monographie de V. B. Chéloff, Bosporskie monety (Les monnaies du Bosphore du 6 au 2e siècle), parue après le livre de Zograf, Antičnye monety (Les monnaies antiques) qui a donné à l'auteur l'impulsion à écrire cette étude. Chéloff tente, en effet, de résoudre à la manière qui lui est propre un certain nombre de questions litigieuses; dans le présent article, l'auteur avance de nouvelles hypothèses sur quelques points obscures du monnayage du Bosphore dont les solutions, proposées jusqu'à présent, ne peuvent pas le satisfaire. Ce sont les points suivants: 1) à quelle officine monétaire faut-il attribuer les monnaies portant au revers les lettres Γ et A (Panticapée ou Apollonie?), 2) de quel atelier proviennent les monnaies au type, à l'avers, de la fourmi? 3) où se trouvait la ville d'Apollonie? 4) où ont été frappées les monnaies des Sindes (peuple de la peninsule Taman)?

Les plus anciennes monnaies du Bosphore (6e et 5e siècle) peuvent être divisées en trois groupes: I. tête de lion, prise de face, à l'avers de la pièce. A la différence de Chéloff qui estime que c'est la tête d'un lion vivant, l'auteur soutient l'ancienne opinion d'après laquelle c'est l'image de la tête du lion mort, étant donné que sur certaines monnaies on distingue nettement le scalpe de la tête du lion qui représente, de l'avis de l'auteur, l'emblème d'Héraclès. On peut ranger dans ce groupe les monnaies anépigraphiques aussi bien que celles portant les lettres Γ et A, Γ AN et Γ ANTI, l'ordre de cette énumération exprimant en même temps l'ordre chronologique des émissions. Sur trois variantes de ces monnaies portant les lettres Γ et A (voir le tableau I.), ces lettres sont placées de manière à permettre la combinaison Γ A aussi bien que A Γ. Tandis que Oréchenikoff lisait Γ A et attribuait ces monnaies à l'officine monétaire d'Apollonie, la plupart des savants, dont aussi Chéloff, attribuaient leur frappe à Panticapée. L'auteur du présent article apporte des arguments pour l'hypothèse qu'il s'agit là, de même qu'en ce qui concerne les monnaies anépigraphiques de l'époque précédente, d'une frappe en commun des deux villes (d'Apollonie et de Panticapée). Après les monnaies portant les lettres Γ et A, chacune des deux villes procéda à ses émissions propres, les monnaies de Panticapée portant les inscriptions Γ AN et Γ ANTI et celles d'Apollonie l'inscription AΠOΛ. Ces monnaies constituent le groupe II. Le troisième groupe comprend les monnaies au type de la fourmi; il y a parmi elles des monnaies anépigraphiques aussi bien que des monnaies portant les inscriptions Γ et A, Γ ANTI et AΠOΛ. Chéloff les attribue à l'officine monétaire de la petite ville de Myrmecium. En ce qui concerne les monnaies anépigraphiques ainsi que les monnaies portant les lettres Γ et A, l'auteur est d'avis qu'elles proviennent (de même que les monnaies du premier groupe) d'une frappe en commun des villes de Panticapée et d'Apollonie; quant aux autres, elles proviennent, d'après lui, de l'époque où chacune des deux villes s'était mise à battre la monnaie pour son propre compte. L'auteur suppose que le motif monétaire de la fourmi devait commémorer un heureux oracle; en effet, d'après Frontonose, les fourmis étaient considérées comme animaux de bon augure.

Pour localiser la ville d'Apollonie dont on ne trouve le nom que sur les monnaies, l'auteur émet l'hypothèse d'après laquelle Apollonie était le nom original de la ville de Phanagorie; il n'est pas, en effet, probable que cette dernière ville, importante et bien connue depuis longtemps, n'ait commencé à frapper la monnaie qu'au début du 4e siècle. Il restait à remplir la période entre la fin des frappes d'Apollonie et le commencement du monnayage de Phanagorie. L'auteur y place les frappes des Sindes, dont les types (Héraclès) continuent les motifs des monnaies d'Apollonie (la tête de lion étant l'attribut d'Héraclès). Les monnaies de Phanagorie empruntent aux monnaies des Sindes un symbole accessoire, le type du grain de blé. On pourrait objecter que déjà au 6e siècle Hécatée de Milet connaissait le nom de Phanagorie, mais l'auteur fait remarquer que c'est là une question encore débattue de savoir si le livre „Description de l'Asie", d'où provient ce renseignement, est l'œuvre de Hécatée de Milet ou de Hécatée d'Erythrée qui vivait au 4e siècle.

Les monnaies figurant au tableau I proviennent des collections du Musée National de Prague et des collections privées de Bohême.

FRANTIŠEK CACH

MINCE ČESKÉHO KNÍŽETE JAROMÍRA

(1003—1012)

(Tab. II a III)

Začátek jedenáctého století, kdy vláda Přemyslovců v Čechách procházela těžkou krizí, přinesl i numismatickému bádání mnoho problémů, nesnadno řešitelných. Bylo-li v poslední době — díky pracím našich numismatiků, zejména Skalského a Katzově — podáno uspokojivé řešení sledu českých ražeb až po samotný zlom 10. století, včetně české vlády Boleslava Chrabrého a Vladivoje, zůstala do značné míry otevřenou otázka chronologie mincí knížete Jaromíra. Sám Katz ve svém díle[1]) pociťuje nedostatek vhodného nálezového materiálu, který by pomohl bezpečněji určit chronologii těchto ražeb. Zde je však třeba ihned poznamenat, že v době, kdy psal svoje pojednání, nebyl ještě na denním světle žatecký poklad, odkrytý teprve roku 1937, nález, který přinesl dalších 157 kusů Jaromírových mincí.[2]) Aniž bychom prozatím zevrubně zkoumali tento důležitý nález, jehož rozboru se věnuje jiný autor ve zvláštní studii, spokojme se pouze počtem kusů jednotlivých typů, což možno považovat za postačující, abychom se mohli pokusit o doplnění dřívějších názorů novými úvahami.

Určení chronologie Jaromírových ražeb znamená ovšem řešení složitého úkolu. I nadále totiž bude obtížnou nejen ona stará otázka přidělení jednotlivých mincí několika mincovnám, jež prokazatelně v té době vyvíjely činnost, ale bude zde nutno znova uvažovat o funkci české mince jakožto směnného prostředku v obchodě domácím i zahraničním. Bude nutno znova probírat otázku zásahu cizích řezačů želez, jejichž činnost byla stejně často předpokládána jako popírána.

Ať z té či oné stránky posuzováno, nutno přistoupit k danému úkolu na podkladě samotných mincí, neboť písemných dokladů není. Všechny podnes známé Jaromírovy denáry představují pestrou a na devítiletou dobu jeho vlády bohatou řadu ražeb, jež jsou po výtvarné stránce namnoze na značné výši.

[1]) Viktor Katz, Úvahy o chronologii českých denárů na počátku 11. stol., Praha, 1937, str. 30.

[2]) Počítáno podle kusů, jež byly zaslány ke studiu do numismatického oddělení Nár. musea v Praze a jež mi byly, díky správě oddělení, poskytnuty k prohlédnutí.

Dříve než přistoupíme k jejich roztřídění podle zevnějšího vzhledu, to jest podle jejich obrazové náplně, je třeba, abychom opravili toto rozdělení na jednotlivé typy poněkud odchylně, než jak jsme byli posud uvyklí. Fiala[3]) rozeznával 29 typů, jejichž počet byl rozmnožen o dalších 9 z nálezu chrášťanského a 7 z nálezu na vrchu Řivnáči, tedy celkem 45 typů, jak počítal Chaura.[4]) Přihlédneme-li dnes znova k celé této řadě, vidíme, že mnohé z uvedených typů se ikonograficky téměř shodují. V souvislosti s tím je nyní nutno, abychom si jednou provždy ujasnili význam pojmu typu a varianty denáru, neboť jejich nesprávný výklad vnáší právě do řad našich nejstarších mincí určitý zmatek. Pojmem *typu* mince rozumíme skupinu ražeb na první pohled stejných, to jest mincí, jejichž obrazy z jedné i druhé strany jsou alespoň přibližně shodné. Opisy mají přitom podružný význam, proto úmyslně nemluvíme o líci a rubu, neboť známe denáry téhož typu, kde panovníkovo jméno je jednou na té, podruhé na druhé straně mince. Mluvíme-li tedy na příklad o typu ruka—lomenice, nebudeme rozlišovat, zda jde o ruku levou či pravou a nebudeme přitom přihlížet k různé symbolice pod lomenicí; v jiném případě půjde-li o typ ethelredské poprsí — byzantské poprsí zpředu, nebudeme hledět na to, je-li ethelredské poprsí zleva či zprava a je-li vedle byzantského poprsí křížek či nikoliv. Stejně tak při typu kříž-lomenice bude lhostejno, jsou-li v úhlech kříže kuličky, kroužky nebo klínky či jiná znaménka. Nakonec nebudeme rozlišovat u téhož typu mince z různých mincoven, neboť nebylo jistě účelné, a jak zkušenosti ukázaly, ani se tak nedělo, aby např. vyšehradská mincovna razila v téže době jiným typem než mincovna pražská. Takto numismaticky chápaný pojem typu mince shoduje se nepochybně i s jeho někdejším praktickým posláním, neboť celkový obraz to byl, podle něhož byla mince na trhu, často snad i ve chvatu brána z ruky do ruky, aniž se přihlíželo k podrobnostem kresby nebo k opisům. Ony podrobnosti, nechť úmyslně uváděné (snad k určení emise téhož typu), či nedopatřením a nedbalostí způsobené (často i zrcadlově převrácený obraz), charakterisují pak často velmi četné *varianty* téhož typu. Určovat časový sled jednotlivých variant bývá značně obtížné a nemá valného významu, neboť tyto ražby následovaly za sebou zpravidla velmi rychle, nebo šlo dokonce o souběžnou ražbu několika páry razidel, ke kterézto okolnosti jsem přihlédl ve své dřívější studii na tomto místě.[5]) Pokud jde o opisy, bude o nich zevrubněji pojednáno dále na příslušném místě.

Pod tímto zorným úhlem se ovšem značně zjednoduší i roztřídění Jaromírových ražeb, neboť je lze vyjádřit celkem 17 typy mincí:

1. typ: kříž — kříž *(viz tab. II, č. 1)* je charakterisován 3 kusy z nálezu na vrchu Řivnáči[6]) (Řivnáč č. 1, 2, 3, Fiala neznal).

[3]) Eduard Fiala, České denáry. Praha 1895.

[4]) Karel Chaura, Nález denárů Jaromíra a Oldřicha. Num. zprávy, VIII, 1942, str. 67.

[5]) František Cach, Příspěvek k technice ražby českých denárů. Num. sbor. I, Praha 1953, str. 44 sl.

2. typ: ruka — lomenice *(viz tab. II, č. 2)* — Fiala, tab. XXXVI/12, Chrášťany č. 21[7]).
3. typ: kříž — lomenice *(viz tab. II, č. 3a, b, c, d)*, tzv. bavorsko-švábský typ — Fiala, tab. V/27, 28, VI/1 až 6, XXXVI/13, 27, Chrášťany č. 19, 20, 22 až 45, Choustník[8]) č. 89 až 91.
4. typ: hlava zpředu — lomenice *(viz tab. II, č. 4)* — Fiala, tab. VI/8, 9, Řivnáč č. 9 až 16.
5. typ: dvě byzantská poprsí zpředu — hlava zpředu *(viz tab. II, č. 5)* — Fiala, tab. VI/11, 12, Choustník č. 98, Řivnáč č. 17 až 20.
6. typ: dvě byzantská poprsí zpředu — pták zleva nebo zprava *(viz tab. II, č. 6)* — Fiala, tab. XXXVI/10, Řivnáč č. 21 až 24.
7. typ: pták — byzantské poprsí zpředu *(viz tab. II, č. 7)*. Tento typ je representován jediným kusem z nálezu u Lysé n. L., je špatně zachovalý a málo zřetelné kresby — Fiala, tab. VI/16.
8. typ: klínový kříž — jednoduchý kříž *(viz tab. II, č. 8a, b)* — Fiala, tab. VI/7, Choustník č. 92 a 93, Řivnáč č. 25, 25a, 26.
9. typ: jednoduchý kříž — byzantské poprsí zpředu *(viz tab. III, č. 9a, b)* — Fiala, tab. VI/22, 23. Choustník č. 95 až 97, Řivnáč č. 27 až 57.
10. typ: jednoduchý kříž — byzantské poprsí zprava *(viz tab. III, č. 10)* — Fiala, tab. VI/21, Choustník č. 94, Řivnáč č. 59 až 72.
11. typ: byzantské poprsí zleva nebo zprava — kříž, v jehož úhlech písmena *(viz tab. III, č. 11)* — Fiala tab. VI/20, XXXVI/11, Řivnáč č. 58.
12. typ: poprsí zpředu s křížem a praporcem nebo bez praporce — byzantské poprsí zpředu *(viz tab. III, č. 12)* — Fiala, tab. VI/24 až 26, Řivnáč č. 7 a 8.
13. typ: poprsí s praporcem zprava — byzantské poprsí zpředu *(viz tab. III, č. 13)*. Jediný kus z neznámého naleziště, v numismatickém kabinetě berlínském — Fiala, tab. VI/19.
14. typ: ethelredské poprsí zleva nebo zprava — byzantské poprsí zpředu *(viz tab. III, č. 14a, b, c)* — Fiala tab. VI/10, 14, 15, 17, VII/1, 2, Řivnáč č. 6.
15. typ: poprsí s praporcem zprava — ethelredské poprsí zprava *(viz tab. III, č. 15)* — Fiala, tab. VI/18. Jediný kus z nálezu v Dánsku, uložen v Král. num. kabinetu v Kodani.
16. typ: ethelredské poprsí zprava nebo zleva — lomenice *(viz tab. III, č. 16)* — Fiala neznal, Řivnáč č. 4 a 5.
17. typ: PRAGA (v poli) — ruka pravá nebo levá *(viz tab. III, č. 17)* — Fiala, tab. VI/27 a 28, Řivnáč č. 73 až 81.

[6]) Karel Chaura, l. c., dále jen: Řivnáč.

[7]) Josef Smolík, Nález denárů v Chrášťanech u Č. Brodu. Praha 1898, dále jen: Chrášťany.

[8]) Karel Chaura, Poklad z Choustníku. Num. zprávy, V 1938, dále jen: Choustník.

Třeba poznamenat, že jednotlivé typy jsou zde již sestaveny v pořadí, které je podle našeho mínění i chronologické[9]). Bude nyní úkolem toto seřazení odůvodnit, případně uvést okolnosti, jež by mohly vést k výsledkům odlišným. Jestliže bychom se pokoušeli vytvořit jedinou souvislou řadu, nedocílíme ani zdaleka uspokojivého výsledku; tato skutečnost je však zcela pochopitelnou, neboť nutno již počítat s tím, že v době Jaromírovy vlády pracovala mimo pražskou mincovnu i dílna vyšehradská a dočasně i plzeňská. Není vyloučeno, ba dokonce je pravděpodobno, že zasáhly ještě mincovny další, leč nezdá se, že by šlo o jejich trvalejší činnost. Proto jen případ od případu poukážeme dále na možnost jejich práce. Mějme prozatím na zřeteli pouze vyšehradskou mincovnu, která nesporně pražské mincovně značnou měrou řadu let pomáhala sytit současný oběh mincí. Tato okolnost byla již dávno našemu numismatickému bádání známa, leč všichni naši badatelé ponechávali ji v otázce Jaromírových ražeb více méně nerozřešenou. Teprve dva poslední nálezy bohaté na Jaromírovy ražby, nález na vrchu Řivnáči a žatecký nález, pomohou nám snad nyní v pokusu o její, aspoň částečné objasnění. Jak dále uvidíme, je otázka současných ražeb dvou nebo více mincoven v letech 1003—1012 komplikována ještě otázkou tzv. obchodních mincí, ražených zřejmě pro zahraniční obchod — o tom však budiž řečeno více až při vlastním rozboru typů.

Všimněme si nejprve *typu prvého (viz tab. II, č. 1)*. Mince tohoto typu jsme poznali až z nálezu na Řivnáči, kde byl zastoupen třemi kusy. Katz[10]) v nich vidí přechod z bavorsko-švábského typu k typu ethelredsko-byzantskému. Chaura[11]) je považuje za úpadkovou formu bavorsko-švábského typu a řadí je rovněž až za tento typ. Domnívám se, že nelze souhlasit ani s jedním ani s druhým názorem, neboť přirozenější se mi zdá souvislost tohoto typu s mincemi, jež jim bezprostředně v řadě českých ražeb předcházely, to jest s denáry Vladivojovými, případně z doby mezivládí po smrti Vladivojově, a to s denáry tzv. třebenického typu.[12]) Přijímají od nich obraz kříže na obou stranách mince i s obvyklou výplní kuliček a obloučků v úhlech kříže. Liší se od dřívějších mincí jen tím, že vnitřní kruhy jsou z ostrých perel, namísto hladké. Pokud jde o opisy, nesmí nás zarazit, že jsou nedokonalé, s písmeny poněkud přeházenými, uvážíme-li, že jde patrně o chvatnou ražbu, snad ještě v roce 1003 vykonanou, tedy v době, jež byla na samém začátku první Jaromírovy vlády nešťastně rušnou. Nepochybíme snad, přisoudíme-li tento typ přímo mincovně vyšehradské, která byla jistě v kritickém roce 1003 Jaromírovi bližší než pražská. V této domněnce nás může jen utvrdit tvar písmena ᚴ, který je, jak dále uvidíme,

[9]) Denár Fiala tab. VI/13, zde vědomě nezařazuji, neboť je již prokázáno, že tato mince je novodobým padělkem.

[10]) L. c., str. 35.

[11]) K. Chaura, Řivnáč, str. 52.

[12]) Viz G. Skalský—J. Schránil, Nález českých denárů a sekaného stříbra z prvních let 11. stol. NČČsl. VI, 1930, str. 29 násl.

charakteristickým pro vyšehradské Jaromírovy ražby vůbec. Zda potom do českých ražeb zasáhla krátká několikanedělní vláda Boleslava III. sotva lze říci, spíše však doba panování Boleslava Chrabrého od ledna do září 1004 mohla přinést mince typu ruka-lomenice s opisy TVTVERHVERCV na obou stranách, jak soudí i Katz.[13]) Tento český denár Boleslava Chrabrého tvoří totiž dobrý přechod k první minci druhé Jaromírovy vlády, rovněž typu ruka-lomenice, jak ji představuje náš *typ druhý (viz tab. II, č. 2)*. Tato vzácná mince se vyskytla pouze po jednom kuse v nálezu u Lisówku (kdysi Leissower Mühle),[14]) v nálezu chrášťanském[15]) a v žateckém nálezu, a podle opisu na rubu pochází zřejmě z pražské mincovny.

Na druhý typ navazuje pravděpodobně bezprostředně náš *typ třetí (viz tab. II, č. 3a, b, c, d)*, o němž je nutno pojednat zevrubněji. Tato skupina mincí, jež představuje jednu z nejpočetnějších co do variant, uváděla totiž do rozpaků badatele po několika stránkách; zejména okolnostmi výskytu tohoto typu — či lépe řečeno nevyskytnutí se v nálezech, kde bychom ji byli očekávali — a opisy, jež byly zvláštností svého druhu. Dříve než se věnujeme vlastnímu rozboru, všimněme si nálezů, v nichž se tyto mince objevily. V připojené tabulce *(na str. 58)* jsou seřazena jednotlivá naleziště Jaromírových mincí jak domácí tak i zahraniční. V jednotlivých sloupcích jsou uvedeny naše typy, pokud byly v nálezu zastoupeny, a to číslem udávajícím počet objevených kusů. V posledním sloupci jsou pro úplnost uvedena jména českých panovníků, jichž mince byly v nálezu rovněž obsaženy.

Z tabulky vidíme, že hlavním nalezištěm našeho typu byl chrášťanský nález, v němž byl zastoupen 197 kusy, přičemž z Jaromírových zde byl ještě onen denár našeho 2. typu; mimo to obsahoval nález mince Boleslava II., Boleslava III., Vladivoje a denáry Oldřichovy. Druhým a posledním domácím nálezem těchto mincí je nález choustnický, který přinesl tři kusy, dále jeden kus 5. typu, dva kusy 9. typu, čtyři kusy 10. typu a dva kusy 11. typu Jaromírových mincí. Z českých mincí byly zde i denáry Boleslava I. a Boleslava II.[16]). Je pozoruhodné, že mince tohoto druhu se vůbec nevyskytly v našich velkých domácích nálezech na vrchu Řivnáči a v žateckém nálezu. Zato mnohem větší je počet zahraničních nálezů, jež tento typ obsahovaly: Jarocin v Poznaňsku (2 kusy), Starý Dworek (kdysi Althöfchen) na Vartě (1 kus), Lisówek (1 kus), Miastko (kdysi Rummelsburg) v Pomořansku (1 kus), Vossberg při ústí Odry (1 kus), Ladejnoje Pole v Rusku (1 kus) a zlomek (1/2) v nálezu u Quilitz.

Naskýtá se nyní otázka, jakou asi úlohu v tehdejším peněžním hospodářství měla právě tato skupina mincí, ražená zřejmě ve velkém množství, neboť

[13]) L. c., str. 16.

[14]) Dr. Emil Bahrfeldt, Der Silberfund von Leissower Mühle. Berlin 1896.

[15]) Chrášťany č. 21.

[16]) K podrobnému sledování výkladu viz citované oba popisy těchto nálezů (Smolík, Chaura).

v chrášťanském nálezu napočítal Smolík mezi 197 kusy 105 variant tohoto typu, tedy poměr čísel velmi překvapující.[17]) Dříve než odpovíme na danou otázku, přihlédneme ještě dříve k zevní stránce, zejména k opisům, případně i k metrologickým číslům.

Pokud jde o opisy, jsou na četných variantách tohoto typu zvláštností v řadách českých denárů, neboť zatím co na líci mince čteme JAROMIR PRAGA, na rubu je opis EDELRED REX ANG, tedy jméno anglického krále Ethelreda *(viz tab. II, č. 3a)*. Někdy dokonce není zde ani jméno Jaromírovo, ale jméno anglického mincmistra AELFSIGE NO PINT, jak je uváděno na winchesterských ražbách Ethelredových (Chrášťany č. 33), anebo jde o minci, na níž je Aelfsigeovo jméno na líci i na rubu (Chrášťany č. 30.). Těchto mincí s anglickými jmény našel Smolík v chrášťanském nálezu 31 variant (Chrášťany č. 29 až 34.). Ostatní — řekněme: s výhradně českými opisy *(viz tab. II, č. 3b)* — mají tyto kombinace opisů líce a rubu: Jaromír—Jaromír (Chrášťany č. 35 až 41), Jaromír — Praga (Chrášťany č. 21 až 23), Jaromír—Nacub (Chrášťany č. 24 až 28), Jaromír—sv. Václav (Chrášťany č. 43 až 45). Mimo uvedené varianty objevují se zde i mince s opisy nečitelnými, jež Smolík uvádí jako varianty svých typů (pro nás tedy subvarianty).

Pro řešení dané otázky bude účelné, abychom rozvrhli všechny mince 3. typu především podle mincoven a dále podle opisů na skupinu s českými a skupinu s nečeskými jmény, tedy podobně jak to učinil i Smolík v popisu chrášťanského nálezu.

Souhlasně se Smolíkem možno za vyšehradské ražby považovat bezpečně dvě varianty (Chrášťany č. 19 a 20), a to nejen podle opisu na rubu, kde jasně čteme jméno Vyšehradu *(viz tab. II, č. 3c)*, ale — a to znovu zdůrazňuji — podle tvaru písmene ᚠ, jež je nám vodítkem při rozlišování vyšehradských ražeb od pražských všude i tam, kde jméno Vyšehradu není uvedeno. Tohoto charakteristického tvaru písmene si všiml již Katz,[18]) leč nevyužil ho natolik, jak míním učinit v této studii. Možno již nyní předeslat, že tento tvar písmena ᚠ se neobjevuje na Jaromírových ražbách v žádném případě, kdy jde o minci prokazatelně raženou v mincovně pražské.

Podle tohoto kriteria jsou tedy všechny další varianty 3. typu (Chrášťany č. 22 až 41 a 43 až 45) ražbami pražskými. Zvláštní pozornosti zasluhuje varianta *(viz tab. II, č. 3d)* s opisem OTESA CURIM (Chrášťany č. 42), kterou

[17]) Smolík sice z toho usuzuje, že razidly — patrně příliš tehdy měkkými — byl vždy vyražen jen zcela malý počet mincí, leč názor ten je nesprávný. Jen namátkou uvádím případ denáru Soběslava Slavníkovce typu ruka s dýkou — pták, mince z posledního desítiletí 10. století, který se vyskytl v poděbradském nálezu ve více jak 100 kusech, jež byly zřejmě vyraženy týmž párem razidel. Skalský ve své studii o denáru knížete Václava sv. (str. 34) souhlasně se Zakrzewskim vyslovuje názor, že jedním párem razidel mohlo být v oné době vyraženo 5000 až 6000 mincí. Podle toho tedy jde při našem typu o skupinu počtem neobyčejně silnou.

[18]) L. c., str. 33.

Fiala považoval za ražbu kouřimské mincovny.[19]) Jeho názor zamítl později Skalský i Katz[20]) upozorněním, že jde o zkomolený opis s Jaromírovým jménem. Míním otázku znovu oživit, neboť tato mince nejen při zevrubném studiu, ale již na první pohled se vymyká z řady ostatních mincí našeho typu; je menšího průměru a z pěti chrášťanských kusů této mince vyplývá průměrná váha 0,97 g (nejlehčí 0,94 g, nejtěžší 1,4 g), zatím co průměrná váha ostatních 192 chrášťanských denárů tohoto typu je 1,28 g (nejlehčí 0,91, nejtěžší 1,73 g). Poukazuji na zvláštní drobnou symboliku pod lomenicí i na klínkovou výplň v lomenici samé. Na druhé straně pak na nezvyklou výplň v úhlech kříže v podobě kroužků s body uprostřed a v opise na písmeno S v široce krouceném tvaru, nehledě k tomu, že existence tohoto písmena v opise představujícím jméno Jaromírovo by byla vůbec velmi pochybná. Rovněž tak i ostrý tvar písmene A s příčkou je v celé řadě těchto denárů ojedinělý. Celek pak působí dojmem jiné práce než pražské nebo vyšehradské. Z uvedených důvodů nepokládám tedy odmítavé stanovisko Skalského ani Katzovo za správné.

Zbývá nyní přistoupit k vymezení oné zvláštní skupiny mincí, jež se vyznačuje anglickými opisy. Po předcházejícím rozdělení na jednotlivé mincovny vyplývá, že celá skupina spadá do mincovny pražské. Všimněme si však dále určitých charakteristik, jimiž se tyto mince od ostatních ražeb našeho typu liší. S výjimkou tří (Chrášťany č. 29e, 32i a 34) má ostatních 29 vesměs vnitřní kruhy perlové, přičemž celkové provedení razidel je nápadně pečlivé a přesné. Podle obecných zvyklostí můžeme tyto ražby považovat za vzorné, tedy za první z celé řady dalších variant. Je nyní otázkou, čí ruce zpracovaly tato první razidla, přičemž v opisech vyznačily bezvadně i anglická jména. Rozhodně nelze mluvit o nedostatku invence při sestavování opisů, o neinformovanosti nebo dokonce o ledabylosti řezače želez, napodobujícího cizí vzory; naopak jde zřejmě o mistra svého oboru, který cílevědomě a bezvadně na jedné straně mince vyznačil v opise jméno Jaromírovo a Prahu, na druhé jméno Ethelredovo i s královským titulem *(viz tab. II, č. 3a)*. Přihlédneme-li k typům mincí, jež předcházely těmto ražbám, jakož i k mincím, jež po nich následovaly — a těmi jsou již mince našeho typu s českými jmény — lze jen zjistit, že jde o práci odlišnou. Původní názor německých numismatiků,[21]) že zhotovením razidel byl snad pověřen anglický řezač, povolaný za tím účelem do pražské mincovny, Smolík zavrhuje.[22]) Stejně i Katz[23]) nespatřuje v těchto ražbách výtvor anglického řezače, nahlíží však, že anglické nápisy sotva byly věcí náhody nebo ledabylosti při napodobení cizích vzorů. Soudí, že jde o práci záměrnou, leč otázku jejího účelu ponechává bez odpovědi. Hledáme-li sami odpověď, vraťme se k otázce

[19]) E. Fiala, Staré mincovny. Věstník Num. spol. čsl., 1921, str. 97 sl.

[20]) L. c., str. 29, pozn. č. 104.

[21]) Berliner Blätter f. Münz- und Wappenkunde I, 1863 36, 37 č. 88.

[22]) L. c., str. 20.

[23]) L. c., str. 28, 29.

již zprvu vyslovené, k otázce této svým způsobem zvláštní skupiny mincí. Všimli jsme si již, jaký je nepoměr počtu domácích a zahraničních nálezů, v nichž se náš bavorsko-švábský typ objevil. Tu se zdá pravděpodobným výklad, že jde o mince určené pro obchod s cizinou. Připojená mapka nálezů Jaromírových mincí ukazuje, že to byla široká oblast na sever a severovýchod od Čech, zejména v prostoru mezi Odrou a Vislou, ba dokonce i Rusko, kam se ubíraly tehdejší obchodní výpravy procházející našemi zeměmi, jak zjistil již Skalský.[24])

Že byl k tomu účelu zvolen právě bavorsko-švábský typ je snadno pochopitelné, neboť tento typ mince — jak ukazují nálezy — zaplavoval koncem desátého a začátkem jedenáctého století pomořanská a polská tržiště velmi úspěšně. V těchto zemích, kde vlastní domácí mince zatím vůbec nebylo, anebo byla její ražba v samých začátcích, obíhal bavorsko-švábský typ mimo jiné i s velmi oblíbenými anglickými mincemi Ethelredovými. Souvislost našeho obchodního typu s anglickými mincemi, byť by se jevila jen v anglických opisech, nutno rovněž zdůraznit, neboť, ačkoliv byla mince brána na první pohled podle svého obrazu, měl v té době opis na minci rovněž svůj význam, jak správně usoudil Katz.[25])

Shrneme-li nakonec všechny závažné okolnosti — oblíbenost bavorsko-švábského typu na zahraničních trzích, návyk na anglické opisy, požadavek dobré váhy mince, malý počet domácích nálezů této mince oproti velkému počtu nalezišť zahraničních — to všechno mluví jistě ve prospěch vysloveného názoru. Chrášťanský poklad bylo by možno vysvětlit jako majetek obchodníka, chystajícího se na cestu do severních zemí, a je příznačné, že i ostatní mince, Boleslavovy a Vladivojovy byly zde zastoupeny — až na ojedinělé výjimky — právě bavorsko-švábskými typy, tedy nikoliv mincemi třebenického typu kříž-kříž, jež bychom zde mohli spíše očekávat. Příměs 31 kusů Oldřichových denárů byla k pokladu připojena s určitým odstupem času, což není vzácným případem v nálezech z té doby.

Zbývá tedy konečně odpovědět na otázku, kdo byl původcem razidel tohoto význačného typu Jaromírových mincí. Není jistě zapotřebí předpokládat politické a hospodářské vztahy Jaromírovy s Anglií, o nichž nám jinak skutečně nic není známo, aby mohl být vysloven názor, že ražbu těchto zvláštních mincí zahájil v Praze anglický odborník.[26]) Nebyl by to nikterak ojedinělý případ, neboť víme, že v jiných zemích se tak dělo; je například známo, že i Boleslav Chrabrý zaměstnával ve své mincovně řezače z Anglie.

Poukázal jsem na mimořádně dokonalé provedení razidel prvních prototypů těchto mincí. Pokud jde o další ražbu 3. typu — mám na mysli skupinu

[24]) G. Skalský, Český obchod 10. a 11. století ve světle nálezů mincí. Num. sbor. I, 1953, str. 13 sl.

[25]) L. c., str. 29.

[26]) Viz P. Radoměrský, Emma Regina. ČNM, 1953.

s nápisy výhradně českými — možno pozorovat nápadný rozdíl v práci, která se již zdá být skutečně dílem domácích rukou, pracujících podle původního vzoru. Pro tuto skupinu je příznačné, že perlové kruhy jsou šmahem nahrazovány kruhy hladkými. V tomto ražebním údobí vypomáhá i mincovna vyšehradská, jejíž denáry mají ráz vysloveně české práce. Nelze nakonec ani vyloučit, že náš typ pro svůj pěkný vzhled a dobrou váhu zdomácněl později i u nás.

Na bavorsko-švábský typ navazuje zřejmě *typ čtvrtý (viz tab. II, č. 4)*; hlásí se k němu obrazem lomenice na rubu, jakož i jménem sv. Václava, s nímž jsme se setkali na některých, patrně pozdějších variantách bavorsko-švábského typu. Podle způsobu práce a podle ostrého tvaru písmene M na líci mince jde o ražbu pražské mincovny. Doposud jsou nám známy tři kusy tohoto typu z neznámých nalezišť a jedenáct kusů z nálezu na Řivnáči. Průměrná váha všech kusů je 1,03 g, tedy i tou se blíží typu předešlému. V zahraničních nálezech se vůbec neobjevil, možno tedy soudit, že jde o typ výlučně domácí, ražený snad současně s posledními mincemi bavorsko-švábského typu, neboť stejně na těchto jako na předešlých mincích projevuje se v opisech naposled na Jaromírových mincích kult svatováclavský, aby se znova objevil teprve na Oldřichových ražbách.

Bezprostředně na čtvrtý typ navazuje *typ pátý (viz tab. II, č. 5)*, který věrně přejímá obraz hlavy zpředu s líce dřívějšího typu na svou rubní stranu, jejíž opisy, dodnes nerozluštitelné, nemají již ani stopy po jméně zemského patrona; spíše snad by se v nich dalo vyčíst jméno Kristovo a možno hned připojit, že takovými opisy jsou i nadále poznamenány téměř všechny další typy Jaromírových denárů s obrazem byzantského poprsí. Na líci je obraz dvou postav (po kolena) zpříma, v provedení typicky byzantském. Jméno Jaromírovo s ostře kresleným M řadí tyto mince mezi pražské ražby. Denáry tohoto typu zastupoval z domácích nálezů choustnický jedním kusem a nález na Řivnáči, kde bylo 5 kusů. Za hranicemi se objevil po jednom kuse v nálezu u Rostova a v nálezu Ladejnoje Pole, obě naleziště v Rusku. Průměrná váha vypočtená z mincí u nás nalezených je 0,90 g.

Typ šestý (viz tab. II, č. 6) opakuje na líci obraz i opis typu pátého, avšak na rubu zobrazuje ptáka s velkým zobákem, buď zprava nebo zleva, a opis, jehož smysl nelze rozřešit. Tato vzácná mince, podle všech známek pražská ražba, objevila se ve čtyřech kusech na vrchu Řivnáči, ve dvou kusech v žateckém nálezu a za hranicemi po jednom kuse v nálezu u Lisówku a v Kamienci (kdysi Schöningen). Průměrná váha čtyř mincí z nálezu na Řivnáči je 0,84 g. Nutno mít ovšem na zřeteli, že průměrná váha, jež se zdá mít, počínajíc čtvrtým typem, klesající tendenci, není směrodatnou, neboť u všech tří typů jde o malý počet vážených mincí, takže průměr je i věcí náhodného seskupení buď lehčích nebo těžších mincí téhož typu. Poznamenávám, že obraz ptáka na rubu mince je vůbec vzácným zjevem v řadě našich nejstarších českých denárů, ne-

hledíme-li k denárům slavníkovským, kde naopak byla tato symbolika hojně používaná, právě tak jako na nejstarších polských ražbách z prvních let jedenáctého století. Nevidím však žádného závěru, který by vyplynul z porovnávání obrazu ptáka našeho denáru se zahraničními mincemi, neboť podobnost zde žádná není.

S jistou výhradou možno na tyto mince navázat *typ sedmý (viz tab. II, č. 7)*, neboť svým lícem, v němž Fiala viděl obraz ptáka[27]) a obrazem byzantského poprsí zpředu s paprskovitou ozdobou hlavy, se jim blíží. Žel, že tato zajímavá mince, známá jen v jediném kuse z nálezu u Lysé n. L., je dnes nezvěstnou, takže jsme nuceni spokojit se jen s jejím popisem a vyobrazením podle Fialova díla. Podle jeho údajů jde o minci velmi špatně zachovalou, zvětralou, a proto i uvedenou váhu 0,94 g nutno brát v úvahu s reservou. Ježto nelze posoudit způsob rytecké práce, můžeme jen podle typického písmene ᗰ v opise usuzovat na vyšehradskou mincovnu.

Do řady Jaromírových ražeb, které se nyní mění pozvolna — ale jak dále uvidíme — trvale až téměř ke svému konci vlivem byzantských vzorů, zapadá náhle zvláštní *typ osmý (viz tab. II, č. 8a, b)*, který nelze jinam umístit než právě sem, a to ze závažných důvodů. Je to skupina jednoduše, ale úhledně koncipovaných ražeb, jež mají na líci v kruhovém poli klínový kříž, na rubu v kruhu jednoduchý kříž, jehož ramena jsou ukončena buď klínovými punci *(viz tab. II, č. 8a)*, nebo kuličkami *(viz tab. II, č. 8b)*. Zatímco první varianta má na líci i na rubu v opisech jméno Jaromírovo, je na rubu druhé varianty jméno mincmistra Nacuba.[28]) Mince první varianty objevily se v nálezu choustnickém, v nálezu na Řivnáči, v žateckém nálezu a za hranicemi v Jarocině a v Miastku. Druhá varianta se jménem Nacubovým vyskytla se jediným kusem pouze v nálezu na Řivnáči. Průměrná váha mincí tohoto typu je 1,01 g. Mincmistrovo jméno řadí je jasně mezi ražby pražské mincovny a je to právě ono rubní razidlo s opisem NACVB, jež spojuje tento typ nezvratně s *typem devátým (viz tab. III, č. 9a, b)*. Srovnáme-li totiž pozorně rub mince *č. 8b* s lícem mince *č. 9a* vidíme, že jde o totéž razidlo.[29]) Původní razidlo 8. typu bylo jen upraveno, vnitřní hladké kruhy byly doplněny perlami, ramena kříže byla poněkud prodloužena (při čemž stopy původního ukončení kuličkami je ještě patrné), opis byl místy poopraven a razidla bylo použito k ražbě nového typu, na jehož

[27]) L. c., str. 269.

[28]) K mincím 8. typu se připojuje denár, na který upozornil Dr. Turnwald ve své přednášce v Numismatické společnosti čsl. Jde o minci publikovanou v časopise Braunschweiger Münzverkehr, roč. 1927, seš. 4, str. 28. Podle vyobrazení je na jedné straně mince obraz klínového kříže v kruhovém poli, na druhé kaplice Otto-Adelheidského typu a opis, v němž je dobře čitelné jméno Jaromírovo. Litujeme, že z tiskového obrázku není možno minci k vůli úplnosti i zde reprodukovat, leč domnívám se, že jde o ražbu ojedinělou, patrně zahraniční částečnou napodobeninu Jaromírova denáru, která pro vývoj naší řady českých ražeb nemá valného významu.

[29]) Na tuto okolnost upozornil již K. Chaura ve svém popise nálezu na Řivnáči.

rubu je obraz byzantského poprsí zpříma. Tato machinace, jež ostatně není ojedinělým zjevem u našich denárů,[30]) umožňuje nám tak bezpečně určit časové pořadí obou typů. Bylo to opatření jistě jen nouzové, neboť mince takto vyražená nemá vůbec panovníkovo jméno a sotva možno připustit, že tímto párem razidel začala ražba nového typu; spíše během ražby, kdy lícní razidlo bylo zničeno, se narychlo sáhlo po razidlu starého typu. Proto také bylo staré razidlo upraveno tak, aby se nelišilo od původních lícních razidel s Jaromírovým jménem, jimiž bylo již raženo *(viz tab. III, č. 9b)*; ovšem změnit opis možno nebylo. Tuto skutečnost však považuji za velmi závažné potvrzení již dříve vysloveného názoru, že opisy mincí v té době, byť měly své určité poslání, byly prakticky pouze druhořadého významu.

Mince 9. typu byly jistě raženy velmi hojně, jak ukázal nález na Řivnáči, kde byl zastoupen 31 kusy ve 21 variantách. Jinak se vyskytl ve 4 kusech v nálezu choustnickém, jedním kusem v žateckém nálezu. V cizině byly 3 kusy v nálezu rostovském a jeden kus v nálezu Farve v Holštýnsku. Průměrná váha dosažitelných kusů je 0,94 g. Vzhledem k uvedené souvislosti s 8. typem lze tyto mince bezpečně připsat pražské mincovně. Potvrzuje to i jméno Prahy, jež se vyskytuje v opise na půldenáru tohoto typu.[31])

Na předcházející navazuje typologicky zřejmě *typ desátý (viz tab. III, č. 10)* týmž lícem, tj. jednoduchým křížem v perlovém kruhu, se jménem Jaromírovým v opisu. Na rubu je však žehnající byzantské poprsí zprava a opisy připomínající opět jméno Jaromírovo a Kristovo. I tento typ byl patrně hojně ražen, neboť v nálezu na Řivnáči byl zastoupen 22 kusy ve 14 variantách, v choustnickém nálezu byl ve 2 kusech, v nálezu u Lisówku jeden a v nálezu u Kamience rovněž jeden kus. Průměrná váha je 0,90 g. Podle tvaru písmena M možno usuzovat na pražskou mincovnu.

Typ jedenáctý (viz tab. III, č. 11) bylo by nakonec možno zahrnout mezi ražby 9. typu, neboť charakteristické obrazy líce i rubu jsou si velmi podobné, jen s tím rozdílem, že žehnající poprsí — v tomto případě na líci mince — zprava nebo zleva zobrazené je větší, téměř do pasu, a na rubní straně jsou kouty kříže vyplněny písmeny C-R-V-X. Nejzajímavější je však opis na rubu, který jasně uvádí jméno města Plzně. Tato vzácná mince je zatím známa ve 3 kusech; objevila se po jednom v nálezu na Řivnáči, v Miastku a v Lisówku. Průměrná váha je 0,89 g. O původu této mince nebylo nikdy pochyb; svědčila o existenci další mincovny z doby Jaromírovy, jež pracovala v Plzni. Písemných zpráv o tom není. Ječný[32]) ve svém pojednání o plzeňské mincovně soudí, že jde o mincovnu působící v tehdejší Staré Plzni jen po zcela krátkou dobu, buď tehdy, kdy snad Jaromír byl údělným knížetem na Plzeňsku, anebo v době některé z jeho návštěv plzeňského hradiště. Dovolává se při tom podobných případů,

[30]) Viz F. Cach, l. c., str. 48.

[31]) Fiala, l. c., tab. VI/22.

[32]) JUDr. Josef Ječný, Plzeňská mincovna. Plzeňsko 1920.

kdy středověcí panovníci na svých cestách místo od místa razili svou minci tam, kde se právě na čas usadili.

První možnost — ražbu v údělu plzeňském — nelze připustit, neboť právě okolnost, že se tato mince svým typem úzce váže na pražské ražby našeho 10. typu, vročuje ji někam doprostřed Jaromírovy pražské vlády. Druhou domněnku nelze vyloučit, ač taková příležitostná ražba byla by v řadách našich českých denárů ojedinělým zjevem. Možno však uvažovat také o tom, zda nevstoupila dočasně v činnost plzeňská mincovna v době, kdy toho distribuce mince v západních Čechách potřebovala. Vzpomeňme, že v době Jaromírově vládl jeho bratr Oldřich žateckým údělem a nemůžeme vyloučit, že Oldřich na Žatecku také razil svou minci,[33]) která mohla pražské vládě nepříjemným způsobem zaplavovat blízké Plzeňsko. Dnes nevíme, které z Oldřichových ražeb bychom mohli jeho údělné vládě na Žatecku připsat a řešení, jež samo o sobě by bylo problémem, nemá zde místa. V případě plzeňské mincovny jde nepochybně o činnost krátkodobou, snad jen nárazově výpomocnou, neboť nemáme pak již známek o její další práci v té době. Po zevnější stránce mince je pozoruhodnou její jemná kresba, lišící se poněkud od současných Jaromírových mincí, třebaže se v opise objevuje opět písmeno ᚠ ve tvaru typickém pro vyšehradskou mincovnu. Připustíme-li, že s činností mincovny natrvalo nebylo tehdy ani počítáno, namane se otázka, nebyl-li řezač želez z vyšehradské mincovny povolán do Plzně v době, kdy se právě na Vyšehradě nerazilo; jde ovšem o pouhý dohad nikterak více nepodepřený.

Pražská mincovna přechází pak z desátého typu na *typ dvanáctý (viz tab. III, č. 12)*, který na něj navazuje rubní stranou s žehnajícím byzantským poprsím, tentokrát opět zpředu vyobrazeným, zatímco na líci je obraz poprsí zpředu s praporcem v jedné a křížkem ve druhé ruce. Mince tohoto typu přinesl nález na Řivnáči ve dvou kusech, žatecký a želčanský nález po jednom kuse. Za hranicemi bylo po jednom kuse v nálezu u Kamience a Starého Dworku. Průměrná váha mincí z Řivnáče je 0,85 g. Na jedné z variant je v opisu líce zřetelně uvedeno jméno Prahy, což nás nenechává na pochybách, že jde o ražbu pražskou.

K 12. typu bylo by snad možno zařadit unikátní minci ze sbírek numismatického kabinetu berlínského, z neznámého naleziště, jako *typ třináctý (viz tab. III, č. 13)*. Nutno se spokojit s reprodukcí z Fialova díla,[34]) neboť originál nebyl dosažitelný. K předešlému typu se pojí jen rubní stranou obrazem byzantského poprsí zpředu, na líci zobrazuje barbarské poprsí zprava, zvláštní, na českých denárech neobvyklé kresby. Vzhledem k tomu, jakož i k okolnosti, že jde o jediný kus neznámého původu, považuji tuto minci za napodobeninu Jaromírova denáru, raženou za hranicemi.

[33]) Viz E. Fiala, l. c., str. 520, pozn. k nálezu chrášťanskému.

[34]) L. c., tab. VI/19.

Typ čtrnáctý (viz tab. III, č. 14a, b, c) navazuje svou rubní stranou s obrazem byzantského poprsí zpříma na 12. a 13. typ, na líci má však v kruhu obraz ethelredského poprsí zprava nebo zleva s křížkem *(viz tab. III, č. 14a)*, tedy obraz, který nalézáme na českých mincích ethelredského typu v době Boleslava II., Emmy a Soběslava Slavníkovce. Jeden z našich denárů, jako ojedinělý byl vykopán v ulici Karoliny Světlé v Praze,[35]) jeden kus byl v nálezu ve Starém Plzenci, jeden byl mezi Jaromírovými denáry v nálezu na Řivnáči a 15 těchto mincí bylo v žateckém nálezu. Mimo naše území byl jeden kus v nálezu v Bierzglowském Zámku, jeden v nálezu u Kowalu, dva v nálezu u Lisówku a dva v nálezu Ladejnoje Pole v SSSR. Průměrná váha 15 mincí z Řivnáče je 0,80 g. Třeba upozornit, že do této skupiny Jaromírových mincí zahrnuji i ražby připisované Fialou Oldřichovi,[36]) které však pozdější badatelé považují spíše za Jaromírovy mince *(viz tab. III, č. 14b)*. Tento rozpor způsobují nesrozumitelné opisy po obou stranách mince, v nichž je možno tušit jméno jak Oldřichovo tak Jaromírovo. Souhlasně s Katzem[37]) řadím je k Jaromírovým mincím a k našemu 14. typu proto, že celkovým pojetím obrazů sem zapadají. Že obě varianty *č. 14a* a *č. 14b* nevznikly v téže mincovně, je na první pohled zřejmé. První varianta *č. 14a* byla ražena jednak na Vyšehradě, jak tomu nasvědčuje tvar písmene ᚠ, jednak v pražské mincovně, jak je patrno z denáru, který vyobrazuje Fiala ve svém díle na tab. VI pod č. 15 *(viz tab. III, č. 14c)*. Tento denár mi nebylo možno zhlédnout v originále, ale na onom vyobrazení vidíme v opise ostře kreslené M, typické pro pražskou mincovnu, nehledíc k jasnému jménu Prahy na rubu mince. Ani obraz rubní strany není bez zajímavosti. Vidíme na něm dvě hlavy našeho byzantského typu diametrálně proti sobě postavené. Jde zřejmě o chybně puncované razidlo, které nás poučuje o tom, že se již tehdy pracovalo se složitými punci, jimiž byl do razidla vybit najednou celý obraz hlavy.

Proč bylo u našeho 14. typu sáhnuto po starém vzoru ethelredského poprsí, bylo by možno vysvětlit pouze tím, že šlo opět o minci, která měla mít úspěch na zahraničních trzích, kde podobné anglické mince Ethelredovy obíhaly. Jsou to sice mince poměrně vzácné v našich nálezech, ale viděli jsme, že se vyskytly ve čtyřech zahraničních nálezech, a to ve dvou případech po dvou kusech. O jejich oblibě na cizích trzích svědčí konečně ona druhá varianta *č. 14b*, jejíž dvě známá naleziště (Bierzglowski Zámek a Ladejnoje Pole) jsou daleko za našimi hranicemi. Mimo tyto dva kusy popisuje Fiala ještě dalších 16 kusů z neznámých nalezišť, každý z jiného páru razidel, tedy okolnost svědčící o velmi početné ražbě. Na otázku, kde byly denáry této druhé varianty raženy, je těžko odpovědět. Jsou to mince po technické stránce dokonale provedené, zvláště přihlédneme-li k tomu, že jsou vyraženy na střížku neobvykle

[35]) P. Radoměrský, Románská Praha ve světle nálezů mincí, ČNM, CXXIV, 1955, č. 1.

[36]) L. c., tab. VII/1, 2.

tenkém, přitom však o něco větším než mince varianty *č. 14a*. Ryteckou prací se nehlásí ani k pražské ani k vyšehradské mincovně.[38]) Žel, že nevíme, zda oněch 16 kusů citovaných Fialou pocházelo z domácího nálezu či ze zahraničního, neboť v prvním případě mohli bychom soudit na neznámou mincovnu domácí. Spíše se kloním k názoru, že mince této varianty byly raženy za hranicemi jako napodobeniny českých denárů varianty *č. 14a*, jež tam došly obecné obliby.

K ražbám 14. typu se váže i mince *typu patnáctého (viz tab. III, č. 15)*, známá pouze v jediném kuse, uloženém v Král. kabinetu numismatickém v Kodani. Proto je opět nutno se spokojit s reprodukcí z Fialova díla. Jako naleziště je jím uvedeno pouze Dánsko. Lícem, na němž je zobrazeno ethelredské poprsí i provedením opisu se jménem Jaromírovým hlásí se tato ražba — pokud to dovoluje přesnost kresleného obrázku — k mincím vyšehradským, avšak rub má opět nezvyklý obraz poprsí zprava s praporcem v barbarském provedení. Učinit jakýkoliv závěr o původu této mince považuji prozatím za neprospěšné.

Typ šestnáctý (viz tab. III, č. 16), kterým pokračují české Jaromírovy denáry v zobrazování ethelredského poprsí, znamená již úplný odklon od byzantského typu, neboť na rubu je obraz lomenice podobného tvaru, jaký známe z našich denárů první vlády Boleslava III. I opisy rubu, jak již viděl Katz,[39]) sestavené jen do jakési souměrnosti podle svislé osy, připomínají tyto Boleslavovy mince. Denáry 16. typu se objevily teprve v nálezu na Řivnáči, a to pouze ve 2 kusech, jejichž průměrná váha je 0,94 g. Podle písmena ᚴ možno opět soudit, že vyšly z vyšehradské mincovny, avšak celkové provedení, hlavně obrazové pojetí, napodobující staré vzory, znamenající tedy nedostatek tvůrčí schopnosti rytcovy, svědčí o úpadku formy, jež mohla nyní vést k ražbám zcela jiným, čistě původním a domácím, jak je představují mince dalšího typu.

Typ sedmnáctý (viz tab. III, č. 17) znamená po ikonografické stránce úplný zvrat v řadě Jaromírových ražeb. Na líci má v kruhovém poli dvouřádkový nápis PRAGA a v opise jméno Jaromírovo. Na rubu je v kruhovém poli obraz žehnající ruky shora přicházející, opis DEXTERA DEI. Tyto denáry se objevily převážně v domácích nálezech, a to na Řivnáči, kde bylo 15 kusů, a v žateckém nálezu, který přinesl 134 kusy. Tak zvaný Hankův nález,[40]) jehož původ je neznámý, obsahoval podle dochovaných zpráv velké množství denárů tohoto typu, leč podle různých okolností je možno se domnívat, že to byl nález odkrytý na domácí půdě. Za hranicemi objevily se pouze 2 kusy v nálezu u Starého Dworku a zlomek (1/2) v nálezu u Quilitz.

[37]) Srov. Katz, l. c., str. 32.

[38]) V Katzově zmínce o těchto mincích (Úvahy..., str. 32) jde o nedopatření ohledně tvaru písmena ᚴ, neboť na žádné minci této varianty, kterou jsem měl v rukou, ani na oněch, jež popisuje Fiala, neshledávám toto písmeno ve tvaru ᚴ ale ve tvaru ostrého M.

[39]) L. c., str. 35.

[40]) Viz Fiala, l. c., str. 163.

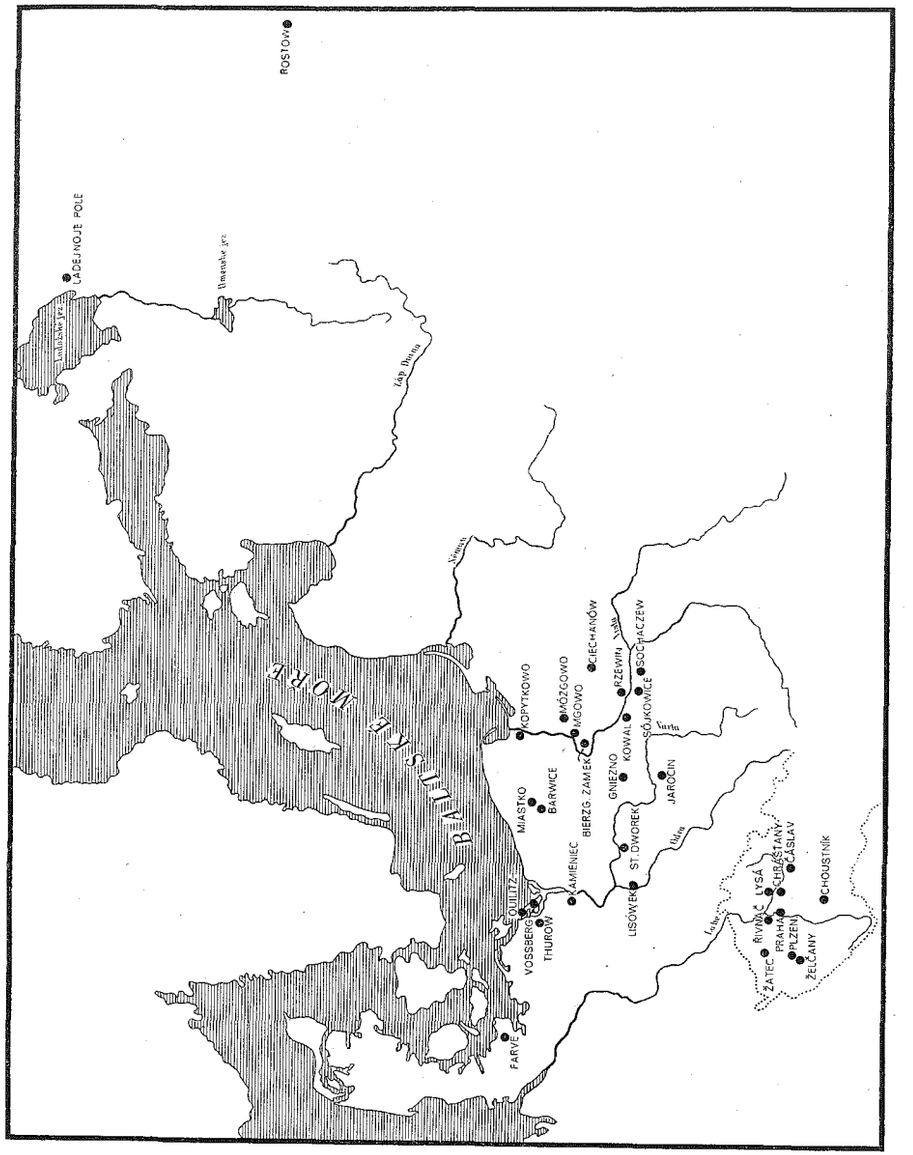

Obr. 1. Mapka nalezišť Jaromírových mincí.

Dodnes známe dvě podstatné varianty: první, jež má na rubu obraz ruky bez jakékoliv příkrasy a druhý, kde vedle ruky je zvláštní znamení v podobě okénka nebo růžice.[41]) Mince první varianty váží — zjištěno z dostupných

[41]) Další podrobnosti o variantách tohoto typu viz F. Cach, Tři nepublikované české denáry. Num. listy roč. XI, 1956, č. 6.

kusů — průměrně 0,98 g, druhá varianta 0,85 g. Denáry tohoto typu se vyznačují velmi přesnou kresbou, po výtvarné stránce dokonalou koncepcí a jsou raženy na velmi tenkém střížku poněkud většího průměru. Podle objeveného počtu mincí při značném počtu variant je nutno usuzovat na velmi početnou ražbu tohoto typu, který je v řadě Jaromírových mincí poslední.

Závěr

Obraz českého mincovnictví v době Jaromírovy vlády, o jehož zpřesnění jsem se právě pokusil, osvětluje nám toto údobí na samém začátku 11. století z několika hledisek. Je to především zjištění překvapivě silné činnosti českých mincoven v době vlády, kterou historie Přemyslovců zná jako politicky slabou, nehledíc k výtvarné stránce mince samé, jež je obecně známa jako skvělá. Ukázal jsem na případu ražby obchodního typu mincí, že finanční politika — pokud jde o obchod za hranicemi státu — byla aspoň na takové výši, jako byla v posledních desítiletích 10. věku za silné vlády Boleslava II. Byla zde dokonce založena na stejné peněžní základně, jakou byla ražba v bavorských zemích pro účely obchodu na středoevropských a baltských trzích, což podporuje názor Skalského[42]) i pro tento úsek dějin českého obchodu.

Byl-li k zavedení ražby obchodních mincí dokonce povolán odborník z Anglie, potvrzuje to jen vyspělost peněžně-obchodní politiky Jaromírovy, nikterak její slabost. Je to pak dalším svědectvím, že obchodní styky českého státu se západem v té době vskutku existovaly, jak Skalský[43]) předpokládal.

Přihlédneme-li k tabulce nálezů *(str. 58)*, seznáme, že proudění české mince na severní tržiště neutuchalo v žádné době devíti let Jaromírovy vlády, přičemž nás nebude mýlit nepatrný výskyt poslední mince Jaromírovy, neboť ta byla — jak jsem již dříve pravil — typem mince ryze domácí, určené pro rozvíjející se peněžní oběh ve vlastní zemi. Na mapce nálezů (viz na str. 55) uvidíme, že toto proudění se neomezovalo v žádném údobí nějakým určitým směrem, ale že šlo neustále a všemi směry, bez ohledu na politické události v zemích samých. Je to jistě i zajímavou charakteristikou tehdejšího společenského života vrstvy národa, zabývající se obchodem. Viděli jsme, jak zvlášť příznivě byly přijímány na trzích za hranicemi mince ražené právě pro tento účel. Vidíme také, že i ostatní mince Jaromírovy, třeba měly sloužit obchodu vnitřnímu, našly svou cestu do dalekých zemí, kde měly pro své dobré zrno také dobrou pověst. Jaký význam při tom měl i ráz mince, bylo již pověděno. Pokud jde o její váhu, ta byla jistě nemalé důležitosti, jestliže mince měla soutěžit

[42]) G. Skalský, Český obchod..., str. 24 doslovně: „České denáry nebyly jen pouhým přívěskem bavorských, ale měly podle počtu a rozložení právě takovou důležitost jako bavorské."

[43]) L. c., str. 30.

mezi mnoha druhy mincí ostatních. Nepochybně, že při větších obchodech byly mince brány hromadně na váhu, leč i tak byl prodávající jistě na pozoru, aby nedostával mince lehké, které by pak sám při drobnějším nákupu — podle počtu mincí — hůře uplatnil. Jak jsme viděli, byly proto Jaromírovy obchodní mince raženy těžší než jeho mince ostatní.

Nelze přehlédnout ani silný vliv duchovních na vzhled mince, vyjádřený náboženskými motivy právě na Jaromírových denárech, v míře do té doby nevídané. Sledujeme zde po prvé na české minci projev svatováclavského kultu, který však brzy — třebaže jen dočasně — ustupuje vyznávání Krista v souvislosti s byzantskými motivy obrazu mince.

Řada Jaromírových ražeb, jak se nám dnes jeví, poučuje nás dále — aspoň přibližně — o činnosti mincoven a jejího personálu. Vidíme, že ražba začíná poměrně skromně v době jeho první kratičké vlády, a to pravděpodobně v mincovně vyšehradské. Avšak záhy po roce 1004 pracuje již pražská mincovna velmi intensivně na ražbě obchodní mince, přičemž jí vyšehradská mincovna vypomáhá. Je těžko dnes určit, jak dlouho trval tento stav, neboť nevíme, kolika páry razidel se souběžně razilo, a bylo by jen pouhým dohadem mluvit o vročení toho kterého typu mince. Z opisů mincí vidíme, že to bylo v době ražby osmého typu, kdy se mincmistr Nacub naposled svým jménem na minci vyznačil; nelze tím ovšem říci, že jeho činnost ustala, neboť zavedením byzantského typu s opisy, jež s obrazem patrně souvisely, nebylo pro jeho jméno více místa.

Pokud můžeme soudit z charakteristik, jež jsme si vytkli, neustává vyšehradská mincovna ve své práci ani v době ražby byzantského typu, zejména pak ke konci naší řady, při ražbě mincí s ethelredským poprsím, projevuje se značnou činností, po té době se však odmlčuje nadobro. O práci plzeňské mincovny, třebaže jen krátkodobé, máme nezvratný důkaz a zhruba — podle typu mince počítáno — spadá její činnost do let kolem roku 1010. O jiných mincovnách, byť náznaky o jejich existenci tady jsou, je těžko vyslovit určitější soud.

Praha v lednu 1958

	Nálezy	Typy Jaromírových mincí																Současný výskyt ostatních českých denárů v nálezu
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
Zahraniční	Barwice																		Spytihněv, Vratislav
	Bierzglowski Zámek														1				Bol. I., Bol. II., Bol. III., Oldřich
	Ciechanów																		
	Dánsko															1			Bol. II., Břetislav I.
	Farve									1									Bol. II., Břetislav I.
	Gniezno																		Bol. II., Bol. III., Oldřich, Břetislav I.
	Jarocin			2					1										Bol. II., Bol. III., Bol. Chr., Emma, Soběslav Slav.
	Kamieniec						1				1		1						Bol. II.
	Kopytkowo																		Boleslav ?
	Kowal														1				Bol. II., Oldřich
	Ladejnoje Pole		1	1		1	1				1	1			2				Bol. II., Bol. III., Soběslav Slav.
	Lisówek		1	1											2				Bol. I., Oldřich, Břetislav I.
	Mgowo																		Bol. II., Bol. III., Václav, Soběsl. Slav. Vladivoj
	Miastko			1					1			1							Boleslav ?
	Mózgowo			½														½	Vojtěch bisk. Vladivoj, Oldřich
	Quilitz					1				3									Bol. II., Bol. III.
	Rostov																		Bol. Chr. (pols.), Oldřich
	Rzewin																		Oldřich
	Sochaczew																		Oldřich
	Sójkowice			1									1					2	Bol. II., Václav, Vladivoj, Oldřich
	Stary Dworek																		Bol. I., Bol. II., Bol. III.
	Thurow			1															Bol. II., Oldřich, Břetislav I.
	Vossberg																		
Domácí	Čáslav																	mno-ho	Oldřich
	Hankův nález ?			3		1			2	4	2								Bol. I., Bol. II.
	Choustník		1	197				1											Bol. II., Bol. III., Vladivoj, Oldřich
	Chrášťany																		
	Lysá n. Lab.														1				
	Praha				11	5	4		3	31	22	1	2		1		2	15	Oldřich
	Rivnáč	3													1				
	Starý Plzenec								4	1			1		1			134	Bol. II., Bol. III.
	Žatec		1				2						1		15				Oldřich, Břetislav I.
	Želčany																		

Ф. Цах

Монеты чешского князя Яромира

Автор составляет хронологический ряд монет, чеканенных во время правления Яромира (1003—12), основываясь на всех доныне известных этих монетах, включая и новые типы, недавно открытые в находках. После определения понятия «монетный тип» и установления, как его надо принимать при сортировке монет данной эпохи, автор, под этим углом зрения, констатирует наличие 17 типов денариев Яромира. Их он располагает так, каким ему логически представляется переход от одного типа к другому; этот ряд представлен в хронологически составленных изображениях отдельных типов на таб. I и II. Подробно разбирается баварско-швабский тип (рис. 3 a, b, c, d), особенно одна из его групп, имеющая английские надписи. Еще неразрешенный вопрос о происхождении этих монет и почему они были чеканены, автор объясняет тем, что считатет их эмиссиями, предназначенными для торговли на балтийских рынках, где баварско-швабские и английские деньги были очень распространены. Судя по граверской работе, можно считать, что изготовлял их действительно английский специалист, нарочито вызванный для этой цели на пражский монетный двор. Далее автор занимается вопросом о разделении отдельных чеканок между пражским и вышеградским монетными дворами, причем главным отличительным знаком является для него особенный вид буквы ♈, характерный для вышеградского монетного двора. Что касается плзеньского монетного двора, автор считает, что кратковременность его деятельности была вызвана необходимостью воспрепятствовать наплыву монет, чеканенных, повидимому, Ольдржихом в его близлежащем жатецком уделе. В ряде монет Яромира автор усматривает и некоторые рановидности, по всей вероятности, возникшие в чужих странах как подражание чешским денариям, которые обращались на иностранных рынках. В заключении автор усматривает, что Чехия имела оживленные торговые сношения с северными государствами, которые не ослаблялись даже в эпоху политически слабого правления Яромира.

F. Cach

Les monnaies du prince tchèque Iaromír

En se basant sur les monnaies connues jusqu'à présent et qui ont été frappées sous le règne de Iaromír (1003 à 1012), y compris les types nouveaux découverts dans les récentes fouilles, l'auteur dresse la liste chronologique de ces frappes. Il définit la notion de type de la monnaie, qu'il faut se tenir présente à l'esprit lors du triage des monnaies de l'époque donnée et il distingue, à cet égard, 17 types de deniers de Iaromír. Il les classe d'après les transitions logiques d'un type à l'autre et c'est ainsi qu'il range aussi en ordre, sur les tableaux I et II, les reproductions de différents types. L'auteur consacre une attention toute particulière au type bavarois-souabe (fig. 3 a, b, c, d), notamment au groupe qui se distingue par des légendes anglaises. On n'a pas, jusqu'à présent, résolu le problème de l'origine et de la destination de ces monnaies de caractère si différent. L'auteur émet l'hypothèse que c'étaient des monnaies destinées au commerce sur les marchés baltiques où les monnaies anglaises étaient en grande faveur auprès des marchands. Après avoir examiné le travail du graveur, l'auteur suppose qu'à la Monnaie de Prague on avait fait appel exprès à un graveur anglais pour graver les coins matrices de ces monnaies. Il s'occupe ensuite de la répartition des frappes entre la Monnaie du Château de Prague et celle du Château de Vyšehrad. C'est la forme spéciale de la lettre M, caractéristique de l'atelier de Vyšehrad qui lui sert de guide dans cette répartition. Pour ce qui est de l'officine monétaire de Plzeň, l'auteur est d'avis que son activité, de courte durée d'ailleurs, a été suscitée pour parer à l'affluence des monnaies étrangères dont le pays était inondé et qui provenaient, à ce qu'il semble, de la Monnaie du prince Udalric (Oldřich), située dans son apanage voisin de Žatec. Quelques-unes des monnaies de Iaromír peuvent être considérées, de l'avis de l'auteur, comme des contrefaçons fabriquées à l'extérieur de l'Etat tchèque d'après les deniers originaux tchèques qui circulaient sur les marchés étrangers. En conclusion, l'auteur estime qu'à cette époque, l'Etat tchèque entretenait des rapports de commerce très étendus avec les Etats nordiques, rapports qui ne se ralentirent pas même sous le règne, autrement faible au point de vue politique, de Iaromír.

PAVEL RADOMĚRSKÝ

STŘÍBRNÝ POKLAD Z 12. STOLETÍ Z PRAHY–ŠTĚPÁNSKÉ ULICE

Věnováno doc. dr. Em. Nohejlové-Prátové

(Tab. IV–VI)

I

Nálezy mincí z románské Prahy

Význam hmotných památek pro studium vývoje Prahy v době románské. Přínos nálezů mincí pro poznání topografie města a jeho hospodářského a společenského života v době románské. Nález z Prahy — Štěpánské ulice.

Znalosti o románské Praze se rozšiřují rok od roku. Četné stavebně historické i archeologické výzkumy, podnikané na různých místech tzv. historické Prahy (Praha I.—VI.), přispívají k tomu, aby mapa románské Prahy se neustále doplňovala novými poznatky o stavebním vývoji a o osídlení našeho hlavního města v raně feudálním údobí.[1]) Avšak nejen systematické výzkumy přispívají k ustavičnému dokreslování obrazu Prahy románské, nýbrž pomáhají k tomu i zcela náhodné objevy, učiněné při rozličných úpravách města. Různé práce stavební, zednické, instalatérské, úpravy kanalisační, dláždění ulic a jiné úkony vynesly již na světlo nejednu hmotnou památku na románskou Prahu a vědecká synthese těchto, mnohdy ojedinělých nálezů, rovněž umožňuje nové pohledy na nejstarší vývojovou fázi města Prahy.[2])

Mezi tyto ojedinělé nálezy z románské Prahy, nálezy to většinou náhodné, spadají i pražské nálezy nejstarších našich mincí — přemyslovských denárů. Tyto drobné stříbrné mince našich knížat z 10.—12. století o váze kolem 1 g

[1]) Základní prací o románské Praze je stále dílo J. Čarka, Románská Praha, Praha 1947; viz též V. Chaloupecký–J. Květ–V. Mencl, Praha románská, Osmero knih o Praze, II, Praha 1948.

[2]) Archeologické nálezy z mladohradištního údobí Prahy shrnuje práce R. Turka, K počátkům Prahy, PA XLIII – pravěk, 1947/8, 59 sl., 90; viz též J. Filip, Praha pravěká, Osmero knih o Praze, I, Praha 1949, str. 129 sl.

jsou nalézány, i když poskrovnu, přece neustále, na nejrůznějších místech města s hustším románským osídlením. Pražské nálezy těchto mincí představují důležitou pomůcku nejen k posouzení intensity městského hospodářského života v určitých časových úsecích a na určitých místech, nýbrž přispívají i k sledování hustoty osídlení města v době románské, ověřují poznatky o starých komunikacích uvnitř města a jsou důležitou pomůckou k datování některých románských objektů.[3]) Představují proto nálezy přemyslovských mincí vedle ostatních archeologických nálezů prvořadě významný pramen pro studium vývoje románské Prahy.

V této práci věnujeme pozornost právě nejtypičtějšímu příkladu mnohostranného přínosu, jaký může jediný hromadný depot mincí vědě poskytnout. Budeme se zabývat snad největším hromadným nálezem románských mincí, který kdy byl učiněn na území dnešní Prahy a který, i když od jeho objevu uplynulo již čtvrt století, nebyl do dnešních dnů zhodnocen a zveřejněn. Tímto nálezem je stříbrný poklad ze Štěpánské ulice v Praze II.

II

Stříbrný poklad z Prahy—Štěpánské ulice

Nálezové okolnosti. Další osudy pokladu. Stručný přehled o celkovém složení pokladu. Jeho přínos pro nejstarší dějiny vsi Rybníku.

Poklad byl objeven 14. března r. 1930 v průchodu domu č. 1; to je rohový dům, tvořící roh ulice Štěpánské a Ječné (viz místo nálezu *na tab. IV;* naleziště označeno šipkou). Tehdejší majitel budovy — Zemský svaz živnostenských záložen — upravoval telefonní linky ve své budově. Při kladení kabelů nalezli dělníci ve vzdálenosti přibližně 5 m od vstupu na ulici v hloubce asi 1 m nádobku se starými mincemi a jinými stříbrnými předměty. Pohotovým zakročením zaměstnanců Zemského svazu živnostenských záložen[4]) byl poklad zachráněn před rozchvácením a mohl být takřka neporušený odevzdán do sbírek Národního musea v Praze. Jen asi 10 až 20 mincí bylo prý při objevu odcizeno,[5]) avšak lze s jistotou předpokládat, že toto množství ztracených mincí nemohlo nic pozměnit na celkové struktuře nálezu. Prakticky možno poklad považovat, tak jak jej máme k disposici, za úplný.

Nálezový celek sestával z těchto složek:

1. Z hliněné nádobky, v níž byly mince uloženy a která jelikož je svým obsahem dobře datována, bude zde na příslušném místě podrobněji zhodnocena.
2. Z 520 stříbrných českých denárů z 12. století, mezi nimiž bylo:
   A) denárů Vladislava I. (1109—1125) . . . . . 3 kusy
   B) denárů Soběslava I. (1125—1140) . . . . . 359 kusů
   C) denárů Vladislava II. (1140—1173) . . . . . 158 kusů
3. Z celkového počtu osmi stříbrných záušnic, jež byly nalezeny spolu s mincemi.

Další osud nálezu je poněkud nejasný. Z důvodů nyní neznámých byl v Národním museu kdysi roztržen, záušnice a nádobka odevzdány do historicko-archeologického oddělení Národního musea v Praze[6]) a mince do oddělení numismatického.[7]) Tím se také stalo, že do dnešního dne nebyl publikován. Jen G. Skalský věnoval nálezu pozornost záhy po jeho objevu v krátkém článku v Obzoru živnostenského družstevnictví 1930,[8]) kde pojednal o depotu dosud neroztříděném pouze všeobecně, s popularisační tendencí a upozorněním, že nález bude teprve odborně zpracován. Avšak ke zpracování již nedošlo

[3]) P. Radoměrský, Románská Praha ve světle nálezů mincí, ČNM CXXIV, 1955, č. 1, str. 12 sl.

[4]) Nejvíce se o zachránění nálezu zasloužil tehdejší vrchní revident Svazu p. Karel Novotný, a to nejen při objevu nálezu r. 1930, nýbrž i nyní po 28 letech, jež uplynuly od jeho nalezení, neboť dík své dobré paměti mně popsal dočasně chybějící složky nálezu (nádobku a záušnice) tak dobře, že jsem mohl po nich pátrat, nakonec s úspěchem. — Za vlastní vyhledání a zapůjčení materiálu k publikování jsem zavázán díkem přednostce historicko-archeologického oddělení Národního musea, dr. Zoroslavě Drobné a Miloslavu Burešovi, konservátoru téhož oddělení.

[5]) Kromě těchto deseti až dvaceti mincí, jež byly ztraceny již při objevu nálezu, zmizelo i 17 kusů denárů, které byly Národním museem z multiplikátů tohoto nálezu Svazu živnostenských záložen vráceny, aby byly v budově, kde byl nález odkryt, vystaveny. Ztratily se při likvidaci Svazu. Zachoval se však soupis těchto denárů, takže aspoň víme, o které typy šlo. Byly to: F XV. 24 (2 kusy), XVI. 20 (4 kusy), XVI. 24 (2 kusy), XVI. 26 (4 kusy), XVII. 9 (1 kus), XVII. 4 (4 kusy). Tím se tedy početně nález zvyšuje o 17 mincí, což je jistě dobře držet v patrnosti, avšak v tomto zpracování vycházeli jsme pouze z materiálu, který je nyní opravdu k disposici pro metrologický výzkum a chybějící kusy, i když jejich typ je znám, nejsou nikde zvláště zdůrazňovány. (Poznámka, vzniklá během sazby této práce: Podle dodatečného prohlášení p. Karla Novotného, doloženého původním potvrzením Národního musea v Praze, se podařilo dotyčnému v roce 1930 zajistit a odevzdat Národnímu museu i zbytek zatajených mincí. Byl tedy nález zachráněn r. 1930 celý. Zato p. K. Novotný trvá na jiné skutečnosti, kterou pro úplnost zveřejňuji: Bylo prý v nálezu rovněž několik stříbrných tyčinek, masivních a zakroucených do tvaru písmene S. Doc. G. Skalský označil prý tehdy tyto předměty jako „stříbrné hřivny". Pátrání po těchto „hřivnách" v Národním museu nevedlo k úspěchu. Autor této práce soudí (ač nikoliv v souladu s míněním p. Novotného), že tyto „hřivny" jsou totožné se stříbrnými esovitými záušnicemi z tohoto pokladu. Je to rozhodně nejasnost, nyní již těžko vysvětlitelná).

[6]) Historicko-archeologické oddělení Národního musea v Praze, inv. č. 15.338—15.345 (záušnice) a č. inv. 15.346 (nádobka).

[7]) Numismatické oddělení Národního musea v Praze, inv. č. 3077—3596.

[8]) G. Skalský, Poznámky k nálezu českých denárů ve Štěpánské ulici v Praze, Obzor živnostenského družstevnictví I., 1930, č. 7, str. 8 n.

a tak teprve nyní, po identifikování zbývajících složek pokladu v historicko-archeologickém oddělení Národního musea můžeme se pokusit o zpracování tohoto nálezu, významného svým přínosem k topografii románské Prahy a důležitého jako pramen pro studia archeologická a numismatická.

Nejprve o přínosu tohoto nálezu k topografii tzv. románské Prahy. I když naleziště leží takřka na samých východních hranicích nynějšího Nového Města Pražského (přesněji Horního Nového Města Pražského), přece jde o lokalitu, náležející do teritoria Prahy románské. Neboť ve Štěpánské ulici, na místě, kde byl poklad objeven, se rozkládala v době románské vesnice Rybník,[9]) jež sice ve 12. století byla vzdálena hradeb vlastního města Prahy, která však představovala pro románskou Prahu nejbližší venkovské okolí. Románskou existenci vesnice Rybníku do dnešních dnů dokazuje rotunda sv. Longina, stojící po levé straně ulice Na rybníčku, jež ve směru od ulice Ječné tvoří prvou pravou odbočku ze Štěpánské ulice.[10]) Tato rotunda (viz vyobr. na *tab. V*) je podle svého typu stavbou z 12. století a v době románské měla úlohu farního kostela pro osadu Rybník.

Nejstarší písemný doklad o románské vesnici Rybník je obsažen v listině královny Konstancie z 12. února r. 1235, v níž královna věnuje ves Rybník (Ribinic) své dceři Anežce, abatyši u sv. Františka v Praze.[11]) Také ve falešné listině kláštera břevnovského, jež se hlásí k r. 993, ve skutečnosti však náleží asi polovině 13. století, je jmenována ves „Ribnyk".[12])

Vzhledem k tomu, že oba nejstarší psané doklady o existenci vesnice Rybníku pocházejí až ze 13. století, představuje nález, objevený r. 1930 ve Štěpánské ulici a ukrytý do země krátce po r. 1140, vůbec nejstarší datovatelný doklad o osídlení této krajiny v době románské a o existenci vsi Rybníku již v prvé polovině 12. století. V tom lze spatřovat jeden důležitý přínos, který z objevu pokladu ve Štěpánské ulici vyplynul. Význam vlastního obsahu nálezu pokusíme se objasnit na dalších stránkách.

[9]) J. Čarek, Románská Praha, l. c., str. 223.

[10]) Místo nálezu je vzdáleno vzdušnou čarou asi 200–250 m od rotundy sv. Longina; mezi rotundou a nalezištěm stojí nyní kostel sv. Štěpána.

[11]) G. Friedrich, CDB III, str. 121 n., listina č. 103.

[12]) G. Friedrich, CDB I., str. 348, listina č. 375.

III

Nádobka z pokladu a její archeologický význam

Popis nádobky. Otázka jejího typu. Její paralela v nádobce z nálezu v Dolních Mokropsech.

Hliněná nádobka,[13]) v níž byl stříbrný poklad ze Štěpánské ulice uložen, byla při objevu nálezu jen málo poškozena a mohla být v celistvosti rekonstruována. (Viz *vyobr. na tab. VI.*)

Zhotovena z hruběji plavené hlíny, vypálené do sienové, místy však červenavé, až skoro oranžové barvy, je baňatého lahvového typu. Její výška je 11,5 cm, průměr dna 7,7 cm a největší šířka v břichu 11,5 cm. V hrdle je zúžena na 5,2 cm, průměr okraje nepatrně profilovaného a šikmo ven vybíhajícího činí 6,8 cm (světlost otvoru 5,8 cm). Na břichu, ve výšce 7–7,5 cm pod okrajem běží dvě mělké, avšak výrazné rýhy, které neprobíhají rovnoběžně, nýbrž v jednom místě se vzájemně kříží. Nádoba má tloušťku stěn cca 4–5 mm. Zhotovena byla, soudě podle hrubé struktury dna (podsypávaného pískem), na pomalu rotujícím kruhu postupným přidáváním jednotlivých pruhů hlíny, čehož pozůstatkem jsou jemné pruhy, viditelné ve struktuře břicha nádoby.

Nádobku nelze označit za typický produkt 12. století. Naopak, projevuje tolik známek pokročilé a zdánlivě podstatně mladší výroby, že by mohla být, posuzována isolovaně, pokládána za přímo atypickou pro 12. století. Avšak toto označení nádobce ze Štěpánské ulice nepřísluší. Neboť i když zde nemůžeme, nepřihlížejíce zároveň k bohatému srovnávacímu materiálu, vyvozovat z její existence ve 12. století žádné hlubší závěry, přece však můžeme poukázat na jistou paralelu této nádobky, která otázku jejího typu staví do jiného světla.

Paralelu nádobky ze Štěpánské ulice představuje lahvice, v níž byl r. 1885 objeven na poli u Dolních Mokropes tzv. III. dolnomokropeský nález, skládající se z denárů Vladislava I., z let 1109–1118.[14]) Originál této nádobky se nedochoval, avšak existuje její pečlivě provedená kresba Em. Mikše, uložená nyní v numismatickém oddělení Národního musea v Praze, která nám ukazuje nádobku na prvý pohled přesně odpovídající lahvici ze Štěpánské ulice. I když přeměření Mikšovy kresby nám posléze přece ukáže, že nádobka z Dolních Mokropes byla o málo menší (výška cca 11 cm) a také méně v břichu široká (9,8 cm) než lahvice ze Štěpánské ulice a že měla i menší průměr dna (cca 5,5 cm), přece však jde bez sebemenší pochybnosti u obou nádob o bezprostřední souvislost, projevující se prakticky vším, zejména ale shodnou velikostí okrajů obou lahví a jejich profilací i zcela shodným zúžením hrdla. Také výzdoba

[13]) Inv. č. 15.346 historicko-archeologického oddělení Národního musea v Praze.

[14]) Ed. Fiala, České denáry, l. c., str. 187, naleziště č. 116.

u obou nádobek je totožná, pouze u nádobky mokropeské jsou tři zdobící pruhy, položené blíže k hrdlu nádobky (3 až 4,5 cm pod okrajem). Také nádobka z Dolních Mokropes byla vypálena do oranžové barvy, jak zaznamenal Mikš.

Prostě, z naznačených souvislostí obou nádobek je možné vyvodit závěr, že lahvice onoho typu a fabriky, jako přinesl nález z Prahy — Štěpánské ulice, nebyly ve 12. století neobvyklé, aspoň nikoli v Praze a v jejím blízkém okolí.

IV

Mincovní složka pokladu a její numismatický význam

Popis mincí z pokladu. Jejich vnější stránka. Přínos nálezu pro chronologii ražeb Vladislava I. Posouzení měnové politiky Soběslava I. a Vladislava II. na základě metrologických rozborů mincí. Pokračující úpadek české denárové soustavy ve 30.—40. letech 12. století ve světle pokladu ze Štěpánské ulice.

Jak již uvedeno, těžištěm nálezu ze Štěpánské ulice jsou stříbrné mince, totiž denáry českých knížat z 12. století, Vladislava I., Soběslava I. a Vladislava II.

Vladislav I. (1109—1125)
(Celkem 3 kusy)

1. Typ F XV, 26 (RK III, 69).[15]) (*tab. IV, obr. č. 1*, zvětš. 2:1)
   Líc: V perl. kroužku panovník na trůně zpředu, prostovlasý, s praporcem v levici; vpravo vedle trůnu postava muže s pozdviženou pravicí.
   Opis: ––––VL–––––––LAVS
   Rub: V perl. kroužku poprsí prostovlasého světce z profilu vlevo obrácené, s rukama pozdviženýma k modlitbě; před tváří i za hlavou výrazná kulička.
   Opis: +SCSV––E––––––LAVS
   1 kus; 17 mm; 0,711 g; jakost 250/1000 (črtem)
2. Typ F XVI, 1 (RK III, 72) (*tab. IV, obr. č. 2*, zvětš. 2:1)
   Líc: V perl. kroužku jezdec na koni s mečem a štítem v boji se dvěma nestvůrami.
   Opis: +––XV––ADIZLAVS

[15]) Pod F XV. 26 rozuměj Ed. Fiala, České denáry, Praha 1895, tab. XV, č. 26; R K III, 69 = P. Radoměrský, Peníze Kosmova věku (1050—1125), NČČsl. XXI, 1952, tab. III, č. 69. Popis mincí řídí se zásadami heraldickými, tj. mince jsou popisovány z hlediska mince samé.

   Rub: V perl. kroužku postava na trůně z profilu vlevo; před ní stojí anděl s rozpjatými křídly a kaditelnicí.
   Opis: +––CSW––––EƩ––AVS
   1 k.; 18 mm; 0,753 g; jakost 250/1000 (črtem)
3. Typ F XVI, 6 (RK III, 73) (*tab. IV, obr. č. 3*, zvětš. 2:1)
   Líc: V perl. kroužku vlevo postava na lůžku vzpíná ruce k andělu k ní přistupujícímu.
   Opis: ––––––––––LAV–––
   Rub: V perl. kroužku poprsí dvou světců zpředu, držící mezi sebou křížek o delší žerdi.
   Opis: –Ɔ––––––EZLAV
   1 k.; 15 mm; 0,642 g; 350/1000 (črtem)

Soběslav I. (1125—1140)
(Celkem 357 kusů)

4. Typ F XVI, 19 (*tab. IV, obr. č. 4*, zvětš. 2:1)
   Líc: V perl. kroužku dvě poprsí; muž vpravo v drátěné košili se špičatou přílbou na hlavě drží v pravici vztyčený praporec, muž vlevo s hlavou krytou knížecím kloboukem má levici opřenu o štít.
   Opis: +DVX SOBESLAVS
   Rub: V perl. kroužku nad cimbuřím s branou dvě prostovlasé hlavičky zpředu, mezi nimi křížek o delší žerdi.
   Opis: +SCSVVENCEƩLAVS
   1 k.; 16,5 mm; 0,665 g; 410/1000 (črtem)
5. Typ F XVII, 2 (*tab. IV, obr. č. 5*, zvětš. 2:1)
   Líc: V perl. kroužku poprsí s čelenkou [?] na hlavě zpředu, s praporcem v pravici a štítem na levici, umístěné ve zvláštním oválném rámu s menšími ovály po stranách, v nich perličkové pruhy.
   Opis: –––X––– BCS––––AVƧ
   Rub: V perl. kroužku prostovlasá postava na trůně s pozdviženými pažemi mezi dvěma malými postavičkami.
   Opis: –––ƆƧVVEN–––ZL–VƧ
   2 k.; 17,5 mm; 0,736 g (aritm. průměr); 370/1000 (črtem)
6. Typ F XVI. 25 (*tab. IV, obr. č. 6*, zvětš. 2:1)
   Líc: V perl. kroužku pět nestejně velkých ozbrojenců, prvý s krátkým kopím a štítem, ostatní jen s kopími a meči.
   Opis: +–––XƧVOBEC––––Ƨ
   Rub: V perl. kroužku celá postava sv. Václava zpředu držící kopí s praporcem v pravici a pavézu na levici; vpravo i vlevo po menší ozbrojené postavičce.

Opis: + ƨƆƨWEN_____LAVƨ
2 k.; 18,5 mm; 0,664 g (aritm. průměr); 370/1000 (črtem)

7. Typ F XVI, 20 (*tab. V, obr. č. 7*, zvětš. 2:1)
Líc: V perl. kroužku dvě prostovlasé celé postavy v řasnatém oděvu; levá má vysoko pozdviženou pravici a v levici drží křížek o dlouhé žerdi, postava vpravo drží v levici kaditelnici, v pravici křížek o dlouhé žerdi.
Opis: +__VXƨOBE__LAVƨ
Rub: V perl. kroužku poprsí dvou prostovlasých světců, držících mezi sebou křížek o dlouhé žerdi; postava vlevo má mimo to další křížek v levici o rameno opřený.
Opis: + ƨCƨVVEN____LAV__
190 k.; 18 mm; 0,702 g (aritm. průměr); 396/1000; 420/1000; 375/1000.

8. Typ F XVI, 24 (*tab. V, obr. č. 8*, zvětš. 2:1)
Líc: V perl. kroužku kníže na stolci drží v pravici praporec, který od něho přijímá postava stojící vpravo; vlevo anděl z profilu, vpravo obrácený.
Opis: +D_____LAVƨ
Rub: V perl. kroužku vpravo postava v řasnatém oděvu s malým praporcem opřeným o rameno drží kříž společně s andělem na levé straně.
Opis: __ƆƨV_____NCE____Vƨ
55 k.; 17 mm; 0,623 g (aritm. průměr); 258/1000 a 346/1000.

9. Typ F XVI, 26 (*tab. V, obr. č. 9*, zvětš. 2:1)
Líc: V perl. kroužku vlevo postava na trůně s mečem v pravici a s pozdviženou levicí; k ní přistupuje jiná postavička držící pod paží velkou pavézu, nad níž vyobrazení žehnající ruky boží.
Opis: +__Ɔƨ___E____EZLAVƨ
Rub: V perl. kroužku biskup vpravo křtí dítě, které drží na rukou korunovaná postava stojící vlevo.
Opis: +C_____VA__VE___AVS
109 k.; 17,5 mm; 0,679 g (aritm. průměr); 370/1000; 320/1000; 250/1000.

Vladislav II. (1140—1173)
(Celkem 158 kusů)

10. Typ F XV, 24 (*tab. V, obr. č. 10*, zvětš. 2:1)
Líc: V perl. kroužku prostovlasá postava s pozdviženým mečem v pravici v boji s medvědem.
Opis: _____LADI___LAV__

Rub: V perl. kroužku dvě postavy zpředu s hlavami nakloněnými k sobě; postava vpravo v dlouhém řasnatém oděvu opírá pravici o biskupskou hůl (sv. Vojtěch), postava vlevo v krátké suknici drží v pravici křížek o dlouhé žerdi a levici opírá o štít (sv. Václav)
Opis: + ƨƆƨVVE_____Vƨ
11 k.; 17,5 mm; 0,707 g (aritm. průměr); 350/1000

11. Typ F XVII, 9 (*tab. V, obr. č. 11*, zvětš. 2:1)
Líc: V perl. kroužku postavička sedí po jezdecku v týle lva a trhá mu tlamu.
Opis: ____VVLADIZL____
Rub: V perl. kroužku nad nízkou zdí v ozdobném orámování baldachýnem poprsí dvou světců, sv. Vojtěch s mitrou a s berlou vpravo a kníže Václav s kopím a štítem vlevo.
Opis: ____VVENC_____
2 kusy; 18 mm; 0,666 g a 0,782 g; 340/1000

12. Typ F XVII, 4 (*tab. V, obr. č. 12*, zvětš. 2:1)
Líc: V perl. kroužku jezdec na koni vlevo cválajícím drží v pravici křížek o dlouhé žerdi, na němž praporec.
Opis: _____IZLA____
Rub: V perl. kroužku poprsí světce se svatozáří kolem hlavy en face umístěné mezi dvěma malými křížky, ozdobenými dole malou kuličkou.
Opis: _____EZLA__S
143 k.; 17 mm; 0,735 g (aritm. průměr); jakost 164/1000; 300/1000; 334/1000; 50/1000; ø též bez obsahu stříbra (měděné, stříbrem plátované exempláře)[16])

[12.a. Typ F XVII, 4 Varianta (jako u č. 12, avšak u některých chybí kuličky na spodní části křížků; viz Fiala, str. 371, denár č. 1648).]

13. Typ F XVII, 5 (*tab. VI, obr. č. 13*, zvětš. 2:1)
Líc: V perl. kroužku prostovlasá postava pozdvihuje děcko nad jakýsi oltář s křížkem.
Opis: DX_____CE___LVVSXS
Rub: V perl. kroužku postava světce na trůně klade ruku s křížkem na hlavu postavičce, klečící jí se sepjatýma rukama u nohou.
Opis: EVVCƨ____Vƨ____VVS__Vƨ
1 k.; 17 mm; 0,652 g; měděná, stříbrem plátovaná mince.

14. Typ F XVIII, 8 (*tab. VI, obr. č. 14*, zvětš. 2:1)
Líc: V perl. kroužku kníže na trůně s mečem v levici podává žezlo (hůl) postavičce, stojící vpravo.
Opis: +D____V_____L____

[16]) Exempláře měděné, plátované stříbrem, označeny jsou v soupisu vah (viz metrologický aparát v příloze) značkou V.

Rub: V perl. kroužku jezdec na koni vlevo cválajícím s praporcem v pravici, za nímž v poli malé poprsí anděla.
Opis: ———CEZ———VS
1 k.; (?) — vylámaná; 0,185 g (vylámaná); měděná, stříbrem plátovaná mince.

Po vnější stránce představují denáry nalezené ve Štěpánské ulici skupinu ražeb, jež ještě plně náleží do údobí ikonograficky nejhodnotnějších českých mincí doby románské. Obrazová náplň denárů sestává ze serie umělecky skvěle pojatých i vypracovaných motivů, které jsou nejčastěji neseny duchem křesťanské symboliky;[17]) pro jejich uměleckou výši lze těžko hledat obdobu v cizině.[18]) Technické provedení, vlastní ražba mincí, ukazuje však poměrně ledabylou, chvatnou a nedokonalou práci; denáry jsou nejčastěji nedoražené, proto málo jasné, s četnými případy dvojrázu a s jinými technickými nedostatky.[19])

Přistoupíme-li k metrologickému rozboru mincí z nálezu ve Štěpánské ulici a k naznačení přínosu tohoto nálezu pro chronologii ražeb 12. století, navazujeme tím organicky na sestavu ražeb z let 1050—1125, tak jak byla autorem podána ve studii „Peníze Kosmova věku", publikované r. 1952.[20]) V této práci byl ukázán na základě podrobného metrologického a chronologického zhodnocení ražeb neustálý úpadek mincovního systému přemyslovských knížat v letech 1050—1125. Naznačil jsem tehdy, že tento úpadek, důsledek to kořistné měnové politiky knížat, založené na dokonalém využívání mincovního regálu, nevyvrcholil r. 1125, smrtí Vladislava I., nýbrž že nadále pokračoval a skutečného vrcholu dosáhl ve druhé polovině 12. století.[21])

Ani na základě nálezu ze Štěpánské ulice nemůžeme ovšem ještě tento vrchol úpadku měnové soustavy ve 12. století dokumentovat, neboť nález představuje průřez oběživem pouze z necelého dvacetiletí, jež následovalo po roce 1125. Přece však nález z Prahy — Štěpánské ulice, jehož těžištěm jsou mince nástupců Vladislava I., knížete Soběslava I. a prvé typy mincí Vladislava II. dobře ukazuje veškeré perspektivy směřující k pozdějšímu rozkladu mincovní denárové soustavy ve 2. polovině 12. století.

Pokud jde o mincovnictví knížete Vladislava I., jehož ražby jsou nejstarší složkou pokladu ze Štěpánské ulice, tedy jejich výskyt v tomto nálezu byl vzat

[17]) Srov. G. Skalský, České mince a pečeti 11. a 12. století, Sborník Národního musea I. 1. 1938 — A, str. 50 sl.

[18]) P. Radoměrský, Peníze Kosmova věku, NČČsl. XXII, 1952, str. 38 sl.

[19]) Bylo např. velmi obtížné i ve stech kusů exemplářů téhož typu nalézti minci aspoň poněkud dokonaleji vyraženou, aby mohla být použita jako ilustrace k této práci. Vybrány byly pro reprodukci exempláře opravdu nejdokonalejší, jež jsou ve zvětšeném měřítku 2:1 vyobrazeny na tab. IV.—VI.

[20]) P. Radoměrský, l. c., str. 55 sl.

[21]) P. Radoměrský, l. c., str. 113.

v úvahu již v pojednání o „Penězích Kosmova věku"[22]) a Vladislavovy typy F XV, 26 a F XVI, 1 a 6, jež všechny tři byly v nálezu ze Štěpánské ulice zastoupeny po jedné minci, nadále lze pokládat za ražby z posledního vládního údobí Vladislava I., tj. ražené krátce před r. 1125. Typy F XVI, 1 a XVI, 6 jsou podle současných vědomostí vůbec posledními ražbami Vladislavovými.

Již ve studii z r. 1952 jsem upozornil, že chronologie posledních ražeb Vladislava I., vinou nejistoty v přidělení některých mincovních typů Vladislavovi I. či Vladislavovi II., je doposud vzdálena stadia, jež by bylo možno pokládat za pevné.[23]) Toto upozornění se nyní po zhodnocení nálezu ze Štěpánské ulice ukázalo jako plně oprávněné, neboť, jak čtenáři jistě neuniklo, vyjímám z ražeb Vladislava I. typ XV, 24, který jsem v práci o Penězích Kosmova věku uvedl jako XXI. typ denárů Vladislava I.,[24]) a rozhodně jej kladu mezi nejstarší mince Vladislava II. Tento mincovní typ s motivem bojovníka s medvědem na líci a postavami dvou světců na rubu je zajímavý tím, že neznáme jiného nálezu, kde by se vyskytl, kromě nálezu ze Štěpánské ulice, tj. v nálezu, zakopaném po r. 1140. Neobjevil se v žádných nálezech z doby Vladislava I., ani v žádném z nálezů, ukrytých do země na počátku vlády Soběslava I. nebo během jeho vlády.[25]) A v nálezu ze Štěpánské ulice je zastoupen hned 11 exempláři.[26]) Proto pokládám za zcela nemožné, aby šlo o ražbu Vladislava I. Jde zjevně o typ vybíjený po r. 1140, tedy o mincovní typ knížete Vladislava II., mezi jehož ražby jej možno zařadit i podle váhy a jakosti, jak ještě dále ukážeme.

V naznačené změně spočívá tedy hlavní výtěžek nálezu ze Štěpánské ulice pro mincovnictví knížete Vladislava I., avšak ani po této úpravě sestavy mincí Vladislava I. nelze předpokládat, že jde o změnu poslední.

Účelem této úvahy není celkové pojednání o mincovnictví Soběslava I. Nález ze Štěpánské ulice nepřinesl totiž ani zdaleka kompletní řadu českých denárových typů tohoto panovníka; pojednat o Soběslavově mincovnictví v celistvosti bude úkolem jiné studie, v níž bude nutno přihlédnout ke všem ostatním nálezům,[27]) obsahujícím denáry Soběslava I. a v níž budou také veškeré mincovní typy tohoto panovníka metrologicky posouzeny, což v rámci této práce nebylo nutné uskutečňovat. Naším úkolem v rámci pojednání o nálezu ze Štěpánské ulice zůstává proto především vymezení přínosu, který pouze

[22]) P. Radoměrský, Peníze Kosmova věku, NČČsl. XXII, 1952, str. 118 sl.

[23]) P. Radoměrský, l. c., str. 107, pozn. č. 194.

[24]) P. Radoměrský, l. c., str. 105.

[25]) Viz tabulku nálezů v práci Peníze Kosmova věku, l. c., str. 119.

[26]) Původně bylo v nálezu dokonce asi 13 kusů mincí tohoto typu (srov. pozn. č. 5).

[27]) Jsou to zejména nálezy: Běšinov, Dolní Mokropsy IV., Litoměřice, Dvůr Schwarzenberg, tzv. vídeňský nález, Roztoky, Praha — Valdštejnská ul., Praha-okolí, Praha - Opatovická ulice, Zbraslav (viz publikaci Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II. Praha 1956 a soupis nálezů u Ed. Fialy, České denáry, l. c.).

tento nález sám představuje pro metrologii a chronologii ražeb knížete Soběslava I. a tím i pro posouzení jeho měnové politiky.

Z naznačených důvodů upouštím tedy od bližší metrologické a chronologické determinace Soběslavových typů F XVI, 19, 25 a XVII, 2, neboť tyto mincovní typy vyskytly se v nálezu ze Štěpánské ulice pouze v ojedinělých exemplářích; možno pouze připomenout, že jde zřejmě o starší ražby Soběslava I., které se do nálezu dostaly (právě tak jako tři kusy denárů Vladislava I.) toliko jako náhodná příměs. Jejich výskyt v nálezu není přirozeně pro chronologii Soběslavových mincí bezvýznamný, avšak nepatrný počet exemplářů těchto typů nedovoloval jejich podrobnější metrologické vyšetření; daleko důležitější údaje bylo možno vytěžit z podrobného metrologického rozboru zbývajících tří typů mincí Soběslava I., totiž typů F XVI, 20, 24, a 26, které spolu s mincemi Vladislava II. tvoří vlastní těžiště pokladu ze Štěpánské ulice.

Denáry Soběslava I. typu F XVI. č. 20, jichž bylo v nálezu celkem 190 kusů, vykázaly (po zvážení veškerých mincí jednotlivě) průměrnou váhu 0,702 g (±0,09539 g)[28]; rozbor mincí Volhardovou metodou vykázal průměrnou jakost mincí 397/1000.[29])

Denáry téhož panovníka typu F XVI, 24 v počtu 55 kusů zvážené a analysované týmiž metodami jako typ předchozí, měly průměrnou váhu 0,623 g (± 0,115311 g) a jakost 302/1000.

Podobně denáry téhož panovníka typu F XVI, 26 (109 kusů) vykázaly průměrnou váhu 0,679 g (± 0,1081 g) a jakost 313/1000.

Jak bylo ukázáno v práci o Penězích Kosmova věku, vykazuje mincovnictví Soběslavova předchůdce Vladislava I. ve své poslední fázi, v ražbách z let 1120—1125 vysoký stupeň zhoršení mince ve váze a jakosti. Podrobný metrologický rozbor ražeb Vladislava I. typů F XV, 25, 26, 27, XV, 5, XV, 28, XVI, 1 a XVI, 6 umožnil výpočet zisků knížete z ražby a přinesl poznatek, že Vladislavovy denáry této poslední skupiny byly raženy z hřivny stříbra průměrně v množství 926 kusů mincí místo stanovených 200 kusů.[30]) To znamená, že užitek knížete z ražby činil na konci vlády Vladislava I. asi 726 mincí z každé zmincované hřivny stříbra a docílen byl prudkým snížením jakosti i váhy mincí.

Tomu, že šlo tehdy o prudké zhoršení mince, nasvědčuje skutečnost, že předposlední skupina mincí Vladislava I., kterou můžeme mezi jeho ražbami

[28]) Výpočet aritmetického průměru a směrodatných váhových odchylek proveden je přesnou statistickou methodou, navrženou pro numismatický výzkum Em. Nohejlovou-Prátovou a Janem Tichým v práci: Příspěvek k numismatické metrologii, NČČsl XX, 1951, str. 7 sl.

[29]) Za pečlivé provedení zkoušek jakosti jsem opětovně zavázán velkým díkem ředitelství Státního úřadu pro míry, váhy a drahé kovy — Správa drahých kovů v Praze, zvláště řediteli inž. Fr. Linhartovi a inženýrům R. Kočímu a J. Seifertovi.

[30]) Viz P. Radoměrský, Peníze Kosmova věku, l. c., str. 105 sl., kde jsou uvedeny příslušné metrologické údaje, podle nichž zde provedeny tyto další výpočty.

vymezit, skládající se vesměs z mincí z let 1118—1120 (F XV, 16, XV, 15, XV, 14, XV, 13, XV, 10, XV, 11, XVI, 3, XVI, 2), je oproti zmíněné skupině poslední dvojnásobně hodnotnější, neboť denárů z let 1118—1120 mohlo být raženo z hřivny stříbra jen asi 460 kusů.[31])

Všechny okolnosti nasvědčují, že mincovnictví Soběslava I. nenavázalo r. 1125 na úpadkovou tendenci posledních emisí denárů Vladislava I.; na počátku vlády Soběslava I. došlo zřejmě k jistému menšímu zlepšení v jakosti mince. Nenasvědčuje tomu jenom skutečnost, že jakost patrně nejstaršího typu Soběslavových denárů typu F XVI. 19, zastoupeného však v nálezu ze Štěpánské ulice pouze jedinou mincí, dosahuje při váze 0,665 g celkem 410/1000, což je jedna z nejlepších jakostí v nálezu zjištěných, nýbrž svědčí tomu i sám typ F XVI, 20. Aplikujeme-li totiž známá početní kriteria, podle nichž jsme v práci o Penězích Kosmova věku vypočítávali výnos knížat z ražby,[32]) na výpočet užitku knížete Soběslava I. z ražby mincí typu F XVI, 20, zjistíme, že mincí typu F XVI, 20 bylo raženo z hřivny o váze 210 g a jakosti 960/1000 celkem 689 kusů a výnos knížete z ražby činil u tohoto typu 344,5%.

Jakost starších Soběslavových mincovních emisí byla tedy pravděpodobně kompromisem mezi předposlední a poslední skupinou ražeb Vladislava I., neboť byla horší Vladislavových mincí z let 1118—1120, avšak lepší denárů ražených krátce před r. 1125. Avšak během, nebo nejspíše ke konci své vlády, přistoupil Soběslav I. po vzoru svých předchůdců rovněž k intensivnímu využívání mincovního regálu. Tak výpočet zisků knížete z ražby typu F XVI, 24 z nálezu ve Štěpánské ulici ukázal, že těchto mincí bylo z hřivny stříbra raženo 1020 kusů, čímž užitek knížete z ražby činil 510% a typu F XVI. 26 celkem 902 kusů při výnosu z ražby ve výši 451%.

To je již výsledek, který hluboký pokles jakosti mincí na konci vlády Vladislava I. nejen dostihuje, nýbrž jej dokonce vysoko přesahuje— aspoň pokud jde o typ F XVI, 24.

I bez hlubších chronologických závěrů můžeme pojednání o Soběslavových mincích shrnout v tom smyslu, že metrologický rozbor denárů ze Štěpánské ulice ukázal nadále pokračující a stoupající úpadek české mince i v době nástupce Vladislava I., knížete Soběslava I., tj. v letech 1125—1140.

Kníže Vladislav II. při nastoupení své vlády r. 1140 pravděpodobně také přistoupil k mírnému polepšení jakosti mince. Aspoň denáry typu F XV, 24,

[31]) Vypočteno z metrologických údajů v práci Peníze Kosmova věku, NČČsl XXII, 1952, str. 103 sl.

[32]) Viz P. Radoměrský, l. c., str. 72; při výpočtu vycházíme z hlediska, že hřivna čistého stříbra v 11.—12. století vážila asi 210 g a měla ideální jakost 960/1000. Při znalosti průměrné váhy mincí (zvýšené o 5% na opotřebení) a znalosti jejich skutečné jakosti možno vypočítat kolik mincí dokázal kníže ve své mincovně vyrobit z jedné hřivny stříbra při současném snížení jak váhy, tak jakosti denárů. Počet mincí vyražených nad 200 kusů (pevně stanovené mincovní číslo) byl vlastní užitek (výnos) knížete z ražby a lze jej vyjádřit v procentech.

které z důvodů, jež jsme již dříve uvedli, nutno nově přičísti Vladislavovi II.[33]) a nikoli Vladislavovi I., vykázaly při průměrné váze 0,707 a jakosti 350/1000 „pouze" počet 776 kusů mincí vyražených z hřivny, čili užitek knížete se rovnal 388%. Také denáry typu F XVII, 9, zastoupené v nálezu dvěma exempláři, mají poněkud lepší váhu (0,782 g a 0,666 g) i jakost 340/1000 (podle zkoužky čtrem).

Tento zlepšený stav však dlouhého trvání neměl. Vladislavův typ F XVII, č. 4, zastoupený v nálezu 140 kusy, váží sice průměrně 0,735 g, avšak jakost má neobyčejně nízkou, pouze 275/1000. Z hřivny stříbra o váze 210 g mohlo být těchto denárů raženo 950 kusů (výnos knížete 475%), čímž bylo rázem dosaženo té výše, na kterou znehodnotil mince Soběslav I.

Jakost 275/1000 je však průměrné číslo, které jsme získali ze tří zkoušek typu F XVII, 4 Volhardovou metodou. Ve skutečnosti klesá jakost u některých denárů tohoto typu až na pouhých 164/1000, avšak ani to nepředstavuje ještě nejhorší zjev, který na těchto Vladislavových mincích pozorujeme. Úpadek denárů u typu F XVII, 4 jde ještě dále; najdeme mezi nimi kusy, jejichž jakost není lepší než 50/1000 a konečně zjistíme mezi nimi četné exempláře úplně měděné, plátované pouze tenkou vrstvičkou stříbra, jejíž účel byl vytvořit ilusi mince kvalitní, mince pravé. Neboť tyto měděné plátované ražby, které se však vnější ražbou neliší od emisí kvalitnějších, jsou ve skutečnosti padělky, ovšem oficiální vládní padělky.[34]) U Vladislavova typu F XVII, 4 se tak setkáváme poprvé se zjevem, který pak pozorujeme u četných mincovních typů jak Vladislava II., tak i jeho nástupců, že vedle emisí kvalitnějších vycházejí z mincovny od téhož typu mincí i měděné, stříbrem plátované ražby. Tyto úplně nehodnotné mincovní emise vznikly jako produkt nejintensivnějšího vykořisťování mincovního regálu přemyslovskými knížaty, kořistění z mincovního práva v rozsahu, který musel nezbytně vésti k úplnému rozkladu denárové soustavy ve druhé polovině 12. století a nakonec i k celkovému úpadku hospodářskému a k všeobecné nedůvěře k minci.

Tak měděnou mincí stříbrem plátovanou je i Vladislavův typ F XVII, 5,

[33]) Sled mincí Vladislava II., který zde podáváme, nedělá si nárok na nějakou pevnou chronologii ražeb tohoto panovníka. Je jisté, že veškeré ražby Vladislava II. z tohoto nálezu představují nejmladší mince, ražené krátce po roce 1140, avšak pozdější chronologické přesuny mezi jednotlivými typy jsou možné a dokonce i pravděpodobné. Vycházíme zde jen ze stavu, jaký vyplývá z nálezu ve Štěpánské ulici. Pevné chronologické závěry bude možno odvodit z rozboru všech ostatních známých nálezů Vladislavových mincí a z metrologických dat veškerých jeho mincovních typů, což přirozeně nemohlo být v rámci této práce uskutečněno. To v podstatě platí i o mincích Soběslava I. z nálezu ve Štěpánské ulici.

[34]) Vzhledem k záplavě těchto měděných, stříbrem plátovaných denárů v pozdějších letech, kdy vcházejí do oběhu mnohé typy mincí již pouze měděných, nelze věřit, že by se na tak intensivní výrobě těchto padělků mohla podílet nějaká pokoutní mincovna. Těžko si lze ostatně představit, že by ve 12. století někdo jiný, než knížecí mincovna, mohl produkovat ražby, jejichž výroba byla komplikovanější než vlastní výroba stříbrných mincí.

který byl v nálezu ze Štěpánské ulice zastoupen pouze jediným kusem a měděnou mincí plátovanou je i silně porušený denár typu F XVIII, 8, přičítaný ještě Ed. Fialou Soběslavovi II., který však náleží Vladislavovi II., jak ostatně nález ze Štěpánské ulice znovu potvrdil.[35])

Tak nález z Prahy — Štěpánské ulice, jehož nejmladšími ražbami jsou prvé typy denárů knížete Vladislava II. a který vzhledem k tomu byl ukryt do země někdy v prvých letech Vladislavovy vlády (nejspíš r. 1142, jak ještě ukážeme), zachycuje po numismatické stránce peněžní situaci českého státu ve stadiu počátků rozkladu denárové soustavy, úplného úpadku mince po stránce její vnitřní hodnoty, úpadku, který se potom tak výrazně projevil na mincích Vladislava II. a jeho nástupců.

V

Esovité záušnice a jejich přínos pro chronologii hradištního šperku

Popis záušnic. Význam esovitých záušnic jako nejrozšířenějšího slovanského šperku a důležitost znalosti jejich chronologie. Záušnice ze Štěpánské ulice jsou jediným souborem esovitých záušnic z 12. století řádně datovaným mincemi. Poznatky, které z toho vyplývají pro celkovou chronologii esovitých záušnic.

Neméně významnou a studijně pozoruhodnou složku nálezu ze Štěpánské ulice představují stříbrné esovité záušnice, které byly mezi mincemi zároveň nalezeny. Je jich celkem 8 kusů těchto typů:

záušnice	síla drátu mm	průměr mm	váha g
1. inv. č. 15338[36]) *(tab. VI, obr. č. 15)*	3,75	42,5/39[37])	12,404
2. inv. č. 15339 *(tab. VI, obr. č. 16)*	3	42,6/37,4	7,044
3. inv. č. 15340 *(tab. VI, obr. č. 17)*	2,6	37,6/33,6	4,786
4. inv. č. 15341 *(tab. VI, obr. č. 18)*	2,6	36,7/33,8	4,723
5. inv. č. 15344 *(tab. VI, obr. č. 19)*	2,7	34,3/34,1	5,145

[35]) O. Kudrna, Denár mylně přidělený Soběslavu II., Num. listy I, 1945, str. 13 sl.

[36]) Jde o inventární čísla historicko-archeologického oddělení Národního musea v Praze.

[37]) Prvý rozměr udává největší průměr záušnice, druhé, vždy menší číslo, je získáno měřením přes esovitou kličku. Záušnice mají totiž značně oválný tvar.

záušnice	síla drátu mm	průměr mm	váha g
6. inv. č. 15342 *(tab. VI, obr. č. 20)*	2,8	33,9/30,3	5,015
7. inv. č. 15345 *(tab. VI, obr. č. 21)*	2,9	32,7/30,2	5,109
8. inv. č. 15343 *(tab. VI, obr. č. 22)*	2,9	32,9/30	4,974

Esovité záušnice z pokladu ze Štěpánské ulice jsou tedy zhotoveny ze stříbra, avšak ze stříbra, jehož jakost nikterak nedominuje nad jakostí současných mincí. Stříbra je v jejich kovu ve skutečnosti asi polovina, ostatek tvoří méně hodnotná příměs. Všechny záušnice jsou zcela hladké, tedy bez rýhování, vrubování nebo jiných výzdob, které se někdy u esovitých záušnic vyskytují. Opravdu překvapující je velká shoda vah mezi některými záušnicemi, zvláště mezi menšími kusy, označenými zde jako č. 3—8, jejichž váha se pohybuje ve velmi malém rozmezí mezi 4,723 g až 5,145 g, tedy s vahovými odchylkami skoro nepatrnými. I když nevalně úspěšné pokusy o odvození určitých metrologických základů a zákonů esovitých záušnic byly již dříve učiněny,[38]) nemůžeme vyvozovat ze shody vah esovitých záušnic ze Štěpánské ulice dosud žádné podstatné metrologické závěry; význam záušnic z nálezu ze Štěpánské ulice nutno hledat na zcela jiném poli.

Esovitá záušnice, nejtypičtější šperk tzv. mladšího údobí hradištního (950—1200) a šperk po pravdě slovanský, právem soustřeďuje pro své úžasné rozšíření na sebe nejvážnější zájem archeologických badatelů. Tato jednoduchá ozdoba hlavy, vzniklá v principu zatočením drátu (bronzového, bronzového postříbřeného nebo stříbrného) do kruhu a roztepáním a ztočením jednoho jeho konce do tvaru S je pravidelnou součástí mladohradištních hrobových inventářů prakticky ve všech evropských oblastech se slovanským osídlením; rovněž i v našich zemích je nejrozšířenějším mladohradištním šperkem.[39]) Z těchto důvodů je pochopitelné, že význam esovité záušnice jako datovací pomůcky

[38]) Ed. Fiala (České denáry, l. c., str. 184), pozoroval na esovitých záušnicích, které se vyskytly v nálezu českých denárů v Zadražanech u Nového Bydžova (ukryt r. 1109) jisté prstencovité puncy, o nichž na základě shody vah usoudil, že označují takové množství denárů, jaké se vahově rovná váze příslušné záušnice. Je to zjištění jistě zajímavé; jelikož však z materiálu z nálezu zadražanského dochovaly se jen velmi malé zbytky, nemůžeme údaje Fialovy překontrolovat. Esovité záušnice ze Štěpánské ulice ovšem žádného vrubování nemají a i když jsou vahově velmi zajímavé, bylo by zatím ukvapené vyvozovat z nich nějaké podstatné metrologické závěry, nebo dokonce je nějak spojovat s mincovním systémem. Jako všechny předměty z drahého kovu mohly ovšem při některých platech sloužit jako váhová protihodnota, avšak pevný charakter platidla neměly.

[39]) Všeobecné poučení o esovitých záušnicích viz např. u L. Niederle, Rukověť slovanské archeologie, Praha 1931, str. 186 sl.

archeologické je veliký a učinit vskutku z tohoto šperku datovací pomůcku, tj. vytvořit pevnější chronologii jednotlivých typů esovitých záušnic, je jedním z významných úkolů archeologického bádání.

Pokusů o výklad chronologie esovitých záušnic existuje několik a nejsou to pokusy neúspěšné; pouze přesvědčivosti se jim mnohdy nedostává, neboť závadou je nedostatek přesněji datovaného srovnávacího materiálu, nedostatek datovacích kriterií, o které by se tato chronologie mohla opřít. Teprve prací R. Turka,[40]) který ve studii „České hradištní nálezy datované mincemi" poprvé podepřel chronologii esovitých záušnic o datovací schopnost mincí, byl učiněn významný pokrok ve stanovení chronologie tohoto hradištního šperku. Turkova studie ukázala, že mince jsou jedinou pomůckou, která může chronologii esovitých záušnic zpřesnit a zjemnit natolik, aby bylo možno určité skupiny záušnic umístit do ohraničitelných časových úseků.

Ovšem, nedostatek použitelných mincovních nálezů, a to ať již hromadných depotů, tak hrobů s mincovním obsahem, právě tak jako omezení látky pouze na teritorium Čech a nepřihlédnutí k bohatému materiálu moravskému, to vše je příčinou, že práce R. Turka ukázala v prvé řadě jen na možnosti, které se použitím mincí jako pomůcky pro datování esovitých záušnic otevírají. Výrazně potvrdila předpokládaný vývoj záušnic v mladší době hradištní, který směřoval od typů nejmenších k formám větších esovitých kruhů, avšak pevnějších a bezpečně datovatelných typických skupin nevymezila.

Zvláště vývoj esovitých záušnic ve 12. století zůstal v Turkově práci prakticky zcela bez dokladů datovatelných mincemi, neboť jediné dva případy nálezů provázených mincemi, které pro 12. století mohly přicházet v úvahu, nálezy z pohřebiště chrudimského a levohradeckého jsou nepoužitelné.[41]) A při tom o 12. století lze předpokládat, že je dobou důležitých změn ve formách a velikosti esovitých záušnic.

Naprostý nedostatek esovitých záušnic, datovaných mincemi z 12. století, spočívá především v té okolnosti, že přibližně r. 1110 končí v našich zemích tzv. zvyk obolu mrtvých, tj. zvyk dávat mrtvým do hrobu minci.[42]) Tím prakticky úplně odpadá možnost hrobových nálezů esovitých záušnic datovaných mincemi z 12. století. A také v hromadných depotech mincí záušnice se nevyskytují — tak aspoň R. Turek musel na základě tehdy známého materiálu usoudit, že v letech 1110—1120 mizí esovité záušnice z nálezů mincí úplně.[43])

Z toho důvodu stříbrný poklad ze Štěpánské ulice nabývá velkého významu tím, že v něm získáváme prvý, pevně mincemi datovaný soubor esovitých

[40]) R. Turek, České hradištní nálezy datované mincemi, Slavia Antiqua I., 1948, str. 530 sl.

[41]) R. Turek, České hradištní nálezy, l. c., str. 506—508, 532 sl.

[42]) P. Radoměrský, Obol mrtvých u Slovanů v Čechách a na Moravě, Sborník Národního musea IX.—A, historický, č. 2, str. 60 sl.

[43]) R. Turek, České hradištní nálezy, l. c., str. 532.

záušnic z pokročilého 12. století. A skutečně poznatky, které nám esovité záušnice ze Štěpánské ulice pro postihnutí celkového vývoje tohoto šperku poskytují, jsou prvořadě důležité. Na esovitých záušnicích ze Štěpánské ulice můžeme dobře pozorovat onen stupeň pokroku, který vývoj esovitých záušnic prodělal od posledních, mincemi datovaných případů, zachycených R. Turkem, tj. od let 1110—1120 až do r. 1142, kam datuji nález ze Štěpánské ulice.

Velkým výtěžkem práce R. Turka s mincemi datovaným materiálem bylo totiž odvození důležitého pravidla, že esovité záušnice, jež patří k nálezům mincí, nepřesahují nikdy průměr 25 mm.[44]) Ovšem Turek měl zde na mysli mincovní nálezy datované nejpozději do r. 1120, neboť mladších nálezů neznal a vůbec je vylučoval. A tak nyní na případu nálezu souboru esovitých záušnic datovaných k r. 1142 ze Štěpánské ulice vidíme, že na rozdíl od záušnic z doby před r. 1120, velikých v průměru nejvýše 25 mm, záušnice ze Štěpánské ulice v žádném případě neklesají ve velikosti svého průměru pod 30 mm, naopak, někdy vysoko tento průměr překračují.

Esovité záušnice ze Štěpánské ulice můžeme podle velikosti (průměru) roztřídit zhruba na 3 skupiny, z nichž

skupinu č. 1 představují záušnice č. 1 a 2 o největším průměru 42,5 až 42,6 mm,
skupinu č. 2 představují záušnice č. 3 a 4 o největším průměru 36,7 až 37,6 mm,
skupinu č. 3 představují zbývající 4 záušnice č. 5—8 o největším průměru 32,7—34,3 mm.

Prakticky tedy přínos 8 datovaných esovitých záušnic z pokladu z Prahy — Štěpánské ulice možno definovat v tom smyslu, že jsou pro nás důležitým opěrným bodem chronologickým, ukazujícím, že průměr stříbrných esovitých záušnic někdy okolo r. 1140 neklesal již pod 30 mm, nýbrž spíše překračoval mez 40 mm. Za 20 až 30 let od posledních nám známých případů datovaných mincemi ze začátku 12. stol. pokročil tedy na počátku 40. let 12. století vývoj velikosti esovitých záušnic o více než 15 mm.

Záušnice ze Štěpánské ulice, nejmladší to známý soubor bezpečně mincemi datovaných esovitých záušnic, representují typologicky významný přechodný článek mezi záušnicemi z doby „obolu mrtvých", tj. z doby před r. 1110 a mezi velkými esovitými kruhy typu záušnic z pohřebiště chrudimského[45]) o průměru od 63 mm do 80 mm, které jistě náleží nejdříve do 2. poloviny 12. století a jejichž další vývoj patrně dokumentují mohutné esovité kruhy z Českých Budějovic z doby kolem r. 1200 o průměru 90—96 mm.[46])

[44]) R. Turek, České hradištní nálezy, l. c., str. 531—2.
[45]) R. Turek, České hradištní nálezy, l. c., str. 532 sl.
[46]) Vl. Denkstein, Románská čelenka z Českých Budějovic, ČNM CXVII.—CXIX, 1948—50, str. 50 sl.

Tolik o přínosu esovitých záušnic z pokladu ve Štěpánské ulici pro chronologii hradištního šperku.

VI

Stanovení doby ukrytí pokladu do země

Závěr

Význam termínu „poklad". Příklad thesaurace drahého kovu v nálezu ze Štěpánské ulice. Souvislost ukrytí pokladu s politickými událostmi na počátku vlády Vladislava II. Nález zakopán r. 1142.

Nález z Prahy — Štěpánské ulice, jehož popis, rozbor a přínos pro různá odvětví historického bádání jsme podali na předchozích stránkách, pojmenovali jsme v této práci „stříbrným pokladem". Ačkoliv obsah pojmů „nález" a „poklad" není zcela jednoznačný, zvolili jsme za hlavní označení termín „poklad" proto, abychom ukázali, že tento nález se podstatně odlišuje od většiny našich denárových nálezů svým složením, které tvoří nejen mince — stříbrné denáry — nýbrž i šperky — stříbrné esovité záušnice. Tímto složením totiž tento nález více než jiné denárové nálezy dokazuje úmyslnou thesauraci stříbrných předmětů jako drahého kovu.

Vysvětlení vlastních pohnutek této thesaurace souvisí úzce s otázkou přesné doby zakopání pokladu ze Štěpánské ulice do země.

Ukrytí stříbrného pokladu ze Štěpánské ulice do země má skoro jistě souvislost s politickými událostmi v Čechách na počátku vlády Vladislava II. Drsný postup, který tento kníže (od r. 1158 druhý český král) zvolil hned po svém nastoupení vlády proti svým odpůrcům, vyvolal proti jeho osobě již roku 1142 velké povstání, organisované hlavně z Moravy a vedené údělným knížetem Konrádem Znojemským.[47]) Sjednocené síly Moravy vtrhly v dubnu roku 1142 do Čech a porazily Vladislava 25. dubna r. 1142 v bitvě u hory Vysoké (poblíže dnešní Kutné Hory), oblehly v květnu Prahu a donutily Vladislava hledat pomoc v cizině u německého krále, které se mu za peníze vskutku dostalo.

Do květnových dnů r. 1142, kdy vojsko oblehatelů Prahy, jak tehdy bylo zvykem, plenilo v pražském okolí, lze nejspíše v souhlase s nalezenými mincemi datovat ukrytí pokladu ze Štěpánské ulice do země. Patří tedy poklad ze Štěpánské ulice pravdě nejpodobněji do kategorie nálezů, ukrytých do země ze strachu o majetek, z obav zaviněných neklidnými politickými poměry na počátku vlády Vladislava II.

Praha v lednu 1958.

[47]) Srov. V. Novotný, České dějiny I, 2, Praha 1913, str. 772 sl.

PŘÍLOHA

Metrologický aparát

Metrologický aparát obsahuje váhy veškerých jednotlivých mincí z nálezu ve Štěpánské ulici. U každého typu je nejprve uvedeno číslo pořadové, pak (v závorce) inventární číslo mince (inventář numismatického oddělení Národního musea v Praze) a nakonec vlastní váha mince. Váhy jsou uvedeny v gramech a sestaveny u jednotlivých typů v pořadí *sestupném*, od nejtěžších kusů k nejlehčím. Mince, u jejichž vah je značka V, jsou vylomené a do součtu vah nebyly zahrnuty. Mince, u nichž je značka M, jsou měděné (často stříbrem plátované) kusy. Soupis vah sloužil k výpočtu přesného aritmetického průměru vah jednotlivých typů mincí na základě statistiky váhových četností. Tento výpočet aritmetického průměru je u typů, zastoupených větším počtem kusů, vždy na konci uveden spolu s údajem o směrodatné váhové odchylce od tohoto průměru (v závorce). U veškerých typů mincí jsou uvedeny výsledky zkoušek jakosti, jež, pokud byly uskutečněny tzv. Volhardovou metodou (titrací sulfokianidem amonným), jsou označeny značkou *; ostatní zkoušky jsou přibližné, totiž provedené črtem na prubířském kameni. Veškeré metrologické údaje sloužily pak k výpočtům množství mincí, ražených z hřivny stříbra při snížené váze a jakosti denárů (viz kapitolu IV.).

Vladislav I. (1109—1125)
(Celkem 3 kusy)

1. Typ F XV, 26 — 1 kus
   1. (3088) 0,711 Jakost 250/1000
2. Typ F XVI, 1 — 1 kus
   1. (3089) 0,753 Jakost 250/1000
3. Typ F XVI, 6 — 1 kus
   1. (3090) 0,642 Jakost 350/1000

Soběslav I. (1125—1140)
(Celkem 357 kusů)

4. Typ F XVI, 19 — 1 kus
   1. (3091) 0,665 Jakost 410/1000
5. Typ F XVII, 2 — 2 kusy
   1. (3448) 0,765 Jakost 370/1000
   2. (3449) 0,707 Jakost 370/1000
6. Typ F XVI, 25 — 2 kusy
   1. (3338) 0,681 Jakost 370/1000
   2. (3337) 0,647 Jakost 370/1000

7. Typ F XVI, 20 — 190 kusů

1. (3259) 0,909	49. (3275) 0,760	97. (3230) 0,697	145. (3204) 0,645
2. (3102) 0,893	50. (3158) 0,757	98. (3145) 0,694	146. (3263) 0,645
3. (3201) 0,884	51. (3207) 0,757	99. (3124) 0,692	147. (3130) 0,644
4. (3219) 0,872	52. (3211) 0,757	100. (3138) 0,691	148. (3164) 0,643
5. (3221) 0,859	53. (3267) 0,757	101. (3155) 0,690	149. (3182) 0,642
6. (3162) 0,843	54. (3224) 0,755	102. (3149) 0,689	150. (3232) 0,642
7. (3163) 0,834	55. (3218) 0,753	103. (3228) 0,689	151. (3250) 0,638
8. (3104) 0,829	56. (3195) 0,750	104. (3194) 0,686	152. (3098) 0,637
9. (3198) 0,825	57. (3210) 0,747	105. (3137) 0,685	153. (3225) 0,633
10. (3140) 0,821	58. (3262) 0,747	106. (3177) 0,685	154. (3148) 0,632
11. (3278) 0,819	59. (3241) 0,742	107. (3114) 0,684	155. (3253) 0,631
12. (3197) 0,815	60. (3272) 0,742	108. (3161) 0,683	156. (3127) 0,629
13. (3154) 0,811	61. (3118) 0,741	109. (3123) 0,682	157. (3142) 0,626
14. (3260) 0,811	62. (3125) 0,738	110. (3252) 0,682	158. (3268) 0,626
15. (3136) 0,803	63. (3186) 0,734	111. (3107) 0,680	159. (3274) 0,624
16. (3119) 0,801	64. (3264) 0,739	112. (3142) 0,680	160. (3243) 0,622
17. (3200) 0,795	65. (3199) 0,732	113. (3185) 0,680	161. (3247) 0,622
18. (3208) 0,795	66. (3216) 0,731	114. (3175) 0,679	162. (3273) 0,622
19. (3244) 0,795	67. (3254) 0,730	115. (3168) 0,675	163. (3280) 0,618 V
20. (3206) 0,793	68. (3256) 0,730	116. (3255) 0,673	164. (3110) 0,613
21. (3213) 0,792	69. (3117) 0,728	117. (3212) 0,672	165. (3276) 0,612
22. (3095) 0,791	70. (3143) 0,727	118. (3236) 0,672	166. (3139) 0,610 V
23. (3269) 0,790	71. (3093) 0,726	119. (3111) 0,670	167. (3184) 0,608
24. (3214) 0,785	72. (3176) 0,726	120. (3132) 0,670	168. (3271) 0,605
25. (3174) 0,782	73. (3113) 0,725	121. (3157) 0,670	169. (3171) 0,602
26. (3193) 0,782	74. (3122) 0,723	122. (3223) 0,670	170. (3215) 0,600
27. (3101) 0,780	75. (3231) 0,721	123. (3270) 0,670	171. (3239) 0,600
28. (3249) 0,779	76. (3146) 0,720	124. (3120) 0,669	172. (3237) 0,595
29. (3226) 0,778	77. (3097) 0,719	125. (3150) 0,667	173. (3287) 0,592
30. (3112) 0,776	78. (3094) 0,718	126. (3257) 0,666	174. (3182) 0,592
31. (3166) 0,774	79. (3178) 0,716	127. (3105) 0,665	175. (3190) 0,587
32. (3222) 0,774	80. (3181) 0,715	128. (3189) 0,665	176. (3090) 0,585
33. (3129) 0,773	81. (3191) 0,715	129. (3258) 0,665	177. (3248) 0,585
34. (3096) 0,771	82. (3205) 0,715	130. (3126) 0,664	178. (3235) 0,583
35. (3159) 0,770	83. (3209) 0,712	131. (3115) 0,662	179. (3144) 0,581
36. (3246) 0,768	84. (3180) 0,711	132. (3153) 0,660	180. (3173) 0,580
37. (3196) 0,767	85. (3203) 0,711	133. (3106) 0,659	181. (3109) 0,570
38. (3135) 0,765	86. (3100) 0,709	134. (3217) 0,657	182. (3240) 0,557
39. (3188) 0,765	87. (3134) 0,705	135. (3245) 0,657	183. (3160) 0,548
40. (3227) 0,765	88. (3234) 0,703	136. (3133) 0,653	184. (3167) 0,543
41. (3266) 0,765	89. (3128) 0,700	137. (3165) 0,653	185. (3170) 0,538
42. (3141) 0,764	90. (3152) 0,700	138. (3265) 0,653	186. (3103) 0,535
43. (3147) 0,764	91. (3224) 0,700	139. (3131) 0,652	187. (3281) 0,512 V
44. (3202) 0,764	92. (3238) 0,700	140. (3108) 0,650	188. (3261) 0,483
45. (3277) 0,764	93. (3251) 0,699	141. (3179) 0,650	189. (3151) 0,359 V
46. (3172) 0,762	94. (3116) 0,698	142. (3233) 0,649	190. (3183) 0,353 V
47. (3220) 0,761	95. (3169) 0,698	143. (3279) 0,649	
48. (3099) 0,760	96. (3121) 0,697	144. (3156) 0,645	

Průměrná váha 0,702 g (± 0,09539 g). Jakost a) 396/1000* — b) 420/1000* — c) 375/1000.

8. Typ F XVI, 24 — 55 kusů

1. (3298) 0,887
2. (3301) 0,782
3. (3329) 0,776
4. (3289) 0,741
5. (3324) 0,734
6. (3293) 0,722
7. (3309) 0,699
8. (3308) 0,685
9. (3284) 0,680
10. (3286) 0,675
11. (3290) 0,674
12. (3228) 0,669
13. (3333) 0,662
14. (3323) 0,660
15. (3302) 0,658
16. (3299) 0,652
17. (3321) 0,646
18. (3319) 0,645
19. (3334) 0,642
20. (3335) 0,642
21. (3322) 0,640
22. (3311) 0,636
23. (3310) 0,635
24. (3307) 0,628
25. (3318) 0,624
26. (3327) 0,624
27. (3326) 0,620
28. (3295) 0,618
29. (3297) 0,618
30. (3317) 0,616
31. (3330) 0,614
32. (3316) 0,613
33. (3336) 0,613
34. (3315) 0,612
35. (3331) 0,612
36. (3303) 0,606
37. (3287) 0,600
38. (3288) 0,598
39. (3305) 0,593
40. (3312) 0,588
41. (3306) 0,582
42. (3325) 0,582
43. (3313) 0,578
44. (3304) 0,572
45. (3294) 0,569
46. (3292) 0,559
47. (3283) 0,558
48. (3291) 0,547
49. (3300) 0,538
50. (3320) 0,521
51. (3314) 0,509
52. (3285) 0,502
53. (3282) 0,490
54. (3296) 0,485
55. (3332) 0,437

Průměrná váha 0,623 g (± 0,1153 g). Jakost a) 258/1000* — b) 346/1000*.

9. Typ F XVI, 26 — 109 kusů

1. (3431) 0,968
2. (3404) 0,866
3. (3387) 0,847
4. (3441) 0,839
5. (3367) 0,835
6. (3415) 0,827
7. (3362) 0,812
8. (3443) 0,812
9. (3358) 0,803
10. (3359) 0,795
11. (3352) 0,795
12. (3387) 0,794
13. (3433) 0,792
14. (3372) 0,788
15. (3354) 0,782
16. (3368) 0,782
17. (3342) 0,780
18. (3435) 0,779
19. (3438) 0,770
20. (3353) 0,769
21. (3418) 0,778
22. (3407) 0,763
23. (3346) 0,762
24. (3381) 0,760
25. (3343) 0,754
26. (3466) 0,750
27. (3420) 0,745
28. (3401) 0,740
29. (3396) 0,736
30. (3414) 0,730
31. (3349) 0,728
32. (3357) 0,726
33. (3378) 0,720
34. (3385) 0,718
35. (3399) 0,716
36. (3402) 0,711
37. (3350) 0,706
38. (3395) 0,705
39. (3422) 0,703
40. (3391) 0,702
41. (3423) 0,702
42. (3380) 0,691
43. (3390) 0,698
44. (3374) 0,696
45. (3360) 0,696
46. (3428) 0,688
47. (3437) 0,681
48. (3398) 0,680
49. (3364) 0,680
50. (3427) 0,679
51. (3417) 0,677
52. (3439) 0,676
53. (3365) 0,675
54. (3444) 0,675
55. (3440) 0,672
56. (3448) 0,671
57. (3384) 0,668
58. (3383) 0,660
59. (3361) 0,660
60. (3339) 0,653
61. (3356) 0,653
62. (3386) 0,652
63. (3363) 0,652
64. (3424) 0,652
65. (3430) 0,652
66. (3388) 0,649
67. (3442) 0,645
68. (3394) 0,645
69. (3393) 0,645
70. (3429) 0,643
71. (3409) 0,641
72. (3436) 0,639
73. (3340) 0,638
74. (3410) 0,638
75. (3434) 0,638
76. (3392) 0,632
77. (3344) 0,630
78. (3382) 0,630
79. (3351) 0,627
80. (3445) 0,622
81. (3425) 0,621
82. (3371) 0,620
83. (3389) 0,620
84. (3405) 0,615
85. (3345) 0,614
86. (3432) 0,613
87. (3412) 0,608
88. (3341) 0,606
89. (3403) 0,606
90. (3375) 0,605
91. (3370) 0,600
92. (3355) 0,595
93. (3413) 0,595
94. (3377) 0,585
95. (3411) 0,578
96. (3408) 0,565
97. (3424) 0,565
98. (3379) 0,561
99. (3406) 0,561
100. (3400) 0,560
101. (3421) 0,560
102. (3347) 0,558
103. (3369) 0,558
104. (3373) 0,550
105. (3376) 0,548
106. (3419) 0,528
107. (3416) 0,505
108. (3447) 0,479
109. (3446) 0,355V

Průměrná váha 0,679 g (± 0,1081 g). Jakost a) 370/1000* — b) 320/1000* — c) 250/1000.

Vladislav II. (1140—1173)
(Celkem 158 kusů)

10. Typ F XV, 24 — 11 kusů

1. (3081) 0,934
2. (3078) 0,857
3. (3082) 0,790
4. (3080) 0,707
5. (3077) 0,670
6. (3083) 0,665
7. (3086) 0,640
8. (3084) 0,607
9. (3087) 0,604
10. (3085) 0,595
11. (3079) 0,539 V

Průměrná váha 0,707 g (± 0,2624 g). Jakost a) 350/1000 — b) 350/1000.

11. Typ F XVII, 9 — 2 kusy

1. (3594) 0,782 Jakost 340/1000
2. (3595) 0,666 Jakost 340/1000

12. Typ F XVII, 4 — 143 kusů

1. (3512) 1,027
2. (3497) 0,946
3. (3571) 0,945
4. (3581) 0,923
5. (3511) 0,910
6. (3558) 0,904
7. (3459) 0,895
8. (3456) 0,890
9. (3522) 0,888
10. (3562) 0,872
11. (3457) 0,862
12. (3548) 0,858
13. (3466) 0,856
14. (3468) 0,850
15. (3509) 0,847
16. (3582) 0,845
17. (3479) 0,845
18. (3535) 0,839
19. (3504) 0,838
20. (3523) 0,837
21. (3519) 0,827
22. (3549) 0,823
23. (3578) 0,822
24. (3573) 0,816
25. (3518) 0,808
26. (3513) 0,806
27. (3454) 0,805
28. (3584) 0,802
29. (3450) 0,800 M
30. (3524) 0,800
31. (3567) 0,795
32. (3528) 0,795
33. (3508) 0,793
34. (3514) 0,793
35. (3493) 0,792
36. (3533) 0,791
37. (3487) 0,790 M
38. (3498) 0,790
39. (3538) 0,790
40. (3471) 7,784 MV
41. (3470) 0,784
42. (3574) 0,784
43. (3488) 0,778
44. (3477) 0,776
45. (3543) 0,775
46. (3563) 0,774
47. (3564) 0,770
48. (3453) 0,765
49. (3485) 0,765
50. (3530) 0,765 M
51. (3586) 0,765
52. (3588) 0,765
53. (3452) 0,761
54. (3472) 0,760
55. (3544) 0,760
56. (3474) 0,758
57. (3507) 0,756
58. (3583) 0,756
59. (3556) 0,755
60. (3467) 0,750 V
61. (3557) 0,746
62. (3585) 0,743
63. (3361) 0,741
64. (3560) 0,740
65. (3481) 0,738
66. (3475) 0,737
67. (3460) 0,730
68. (3534) 0,730
69. (3482) 0,729
70. (3577) 0,729
71. (3461) 0,726
72. (3568) 0,724
73. (3495) 0,722
74. (3462) 0,720
75. (3515) 0,718
76. (3536) 0,717
77. (3546) 0,717
78. (3463) 0,716
79. (3572) 0,711
80. (3478) 0,700
81. (3551) 0,699
82. (3455) 0,695
83. (3486) 0,695 M
84. (3483) 0,692
85. (3490) 0,692
86. (3543) 0,690
87. (3517) 0,688
88. (3484) 0,687
89. (3439) 0,686
90. (3510) 0,685
91. (3458) 0,676
92. (3532) 0,675
93. (3537) 0,675
94. (3494) 0,675
95. (3469) 0,674
96. (3473) 0,673
97. (3476) 0,673
98. (3566) 0,671
99. (3575) 0,665
100. (3521) 0,662
101. (3547) 0,662
102. (3465) 0,661
103. (3503) 0,661
104. (3492) 0,660
105. (3529) 0,657
106. (3500) 0,656
107. (3502) 0,654
108. (3587) 0,654
109. (3520) 0,653
110. (3580) 0,646
111. (3570) 0,645
112. (3576) 0,643
113. (3565) 0,640 MV
114. (3559) 0,636
115. (3496) 0,635
116. (3552) 0,634
117. (3464) 0,632
118. (3505) 0,625
119. (3550) 0,623 V
120. (3501) 0,612
121. (3555) 0,609
122. (3527) 0,608
123. (3542) 0,607
124. (3554) 0,604 MV
125. (3592) 0,600 V
126. (3525) 0,600
127. (3541) 0,590
128. (3451) 0,585
129. (3506) 0,574
130. (3470) 0,565
131. (3480) 0,565
132. (3526) 0,550
133. (3491) 0,549
134. (3531) 0,545 M
135. (3489) 0,539
136. (3539) 0,522
137. (3591) 0,520
138. (3569) 0,511
139. (3553) 0,506 V
140. (3540) 0,506 V
141. (3579) 0,506 MV
142. (3590) 0,378 V
143. (3589) 0,294 V

Průměrná váha 0,735 g (± 0,09539 g). Jakost a) 300/1000* — b) 334/1000* — c) 300/1000 — d) 50/1000 — e) ⌀ Cu postříbřená.

13. Typ F XVII, 5 — 1 kus
    1. (3593) 0,652 Jakost = Cu postříbřená.
14. Typ F XVIII, 8
    1. (3596) 0,183 V Jakost = Cu postříbřená. — 1 kus

Павел Радомерски

Клад серебра XII века в Штепанской улице в Праге
(таб. IV—VI)

В 1931 году был найден клад серебра в Штепанской улице в Праге (см. место находки на таб. IV.), недалеко от романской часовни св. Лонгина (см. таб. V.); в этих местах в романскую эпоху находилась деревня Рыбник. Клад состоял из чешских денариев XII века и серебряных эсовидных височных колец. Клад до сих пор не был опубликован. Монеты, уложенные в глиняном сосуде бутылочной формы (см. таб. VI.), состояли из трех денариев чешского князя Владислава (1109—25) трех различных типов, 359 денариев Собеслава I (1125—40) шести различных типов и 158 денариев князя Владислава II (1140—73) пяти различных типов (см. изображение монет двойного увеличения на таб. IV.—VI.). Автор дает описание этих монет и отмечает значение клада, подтверждающего существование деревни Рыбник уже в первой половине XII века. Подав типологическую и метрологическую разборку найденных денариев, автор, основываясь на статистике веса и качества монет, высчитывает прибыль чешских князей от чеканки монет и степень ухудшения качества чешских денег в тридцатых и сороковых годах XII века. В кладе находилось много монет весьма плохого качества; среди них были и чисто медные, лишь посеребряные экземпляры. На основании этих фактов автор приходит к заключению, что в сороковых годах XII столетия в Чехии наступило полное разложение денариевой системы, которое во второй половине XII века, при преемниках Владислава II, достигло апогея. Автор подробно занимается и типологической разборкой восьми височных колец (см. таб. VI.), найденных вместе с монетами, и подчеркивает их важность для установления хронологии этих славянских городищных украшений. т. к. это первый случай их точной датировки XII веком монетами.

Клад из Штепанской ул. в Праге автор датирует 1142 годом, когда в Чехии произошло восстание против Владислава II и Прага была осаждена восставшими, которые опустошали пражские окрестности. Клад был укрыт в земле из опасения потери имущества.

К работе приложены перечень весов всех монет клада, расчеты средних весов отдельных типов монет и данные их качества, т. е. весь метрологический аппарат, служивший для расчета количества денариев, чеканенных из одной гривны серебра.

Pavel Radoměrský

Le trésor d'argent provenant du 12e siècle et découvert rue Štěpánská à Prague

(Tab. IV—VI)

On avait découvert, en 1931, un trésor d'argent rue Štěpánská à Prague (voir l'emplacement de la trouvaille sur le tableau IV). La découverte eut lieu non loin de la rotonde romane de St. Longin (voir le tableau V), sur l'emplacement où s'étendait, à l'époque romane, le village de Rybník. La trouvaille contenait des deniers tchèques du 12e siècle et des arceaux temporaux d'argent en forme de la lettre S. Les résultats de l'examen auquel la trouvaille a été soumise, n'ont pas été publiés jusqu'à présent. Les monnaies se trouvaient dans un récipient de terre en forme de bouteille (voir le tableau VI) qui contenait trois deniers du prince tchèque Vladislav (1109 à 1125) de trois types différents, 359 deniers de Soběslav Ier (1125 à 1140) de six types différents et 158 deniers du prince Vladislav II (1140 à 1173) de cinq types différents (voir la reproduction des monnaies à l'échelle 2:1 sur le tableau IV—VI). L'auteur analyse le contenu de la trouvaille et souligne son importance en ce qu'elle confirme l'existence du village de Rybník déjà dans la deuxième moitié du 12e siècle. Il procède à l'examen typologique et métrologique des deniers trouvés et, s'appuyant sur la statistique des poids et des titres des monnaies, il calcule, d'une part, le profit que les princes de Bohême tiraient de la frappe et, d'autre part, le degré de dépréciation subie par la monnaie tchèque au cours des années trente et quarante du 12e siècle. Comme il a constaté que la trouvaille contenait un grand nombre de deniers fortement dépréciés, dont qulques-uns n'étaient que des pièces de cuivre recouvertes d'une lamelle d'argent, l'auteur conclut que dans les années quarante du 12e siècle commença en Bohême la décomposition totale du système du denier qui atteignit son sommet dans la deuxième moitié du 12e siècle, comme en témoignent les monnaies des successeurs de Vladislav II. L'auteur soumet aussi à une analyse typologique détaillée les 8 arceaux temporaux d'argent en forme de la lettre S (voir le tableau VI) qui ont été trouvés en même temps que les monnaies. Il souligne leur importance pour déterminer la chronologie des parures provenant de l'„époque des bourgwalls". Il s'agit, en effet, du premier cas d'arceaux temporaux en forme de S provenant du 12e siècle et datés, d'une manière sûre, par les monnaies contemporaines.

L'auteur estime que le trésor de la rue Štěpánská à Prague fut enfoui vers l'année 1142 où une révolte éclata en Bohême contre Vladislav II et Prague fut assiégée par les révoltés qui pillaient les environs de la ville. De peur de perdre son bien, le propriétaire a dû enfouir le trésor en terre.

L'auteur accompagne son travail par la liste des poids de toutes les monnaies de la trouvaille, les calculs des poids moyens de différents types de monnaie ainsi que les données relatives à leurs titres, c'est-à-dire par l'appareil métrologique ayant servi à calculer le nombre de deniers frappés d'un marc d'argent.

ZBYNĚK MALÝ

MINCOVNÍ POČTY NEJSTARŠÍ MĚSTSKÉ KNIHY PRAŽSKÉ Z POČÁTKU XIV. STOLETÍ

V nejstarší knize Starého Města Pražského, jejíž prvé datované úřední zápisy počínají rokem 1310, je řada mincovních počtů týkajících se ražby grošové mince. Nejsou v historické literatuře neznámým objektem, přece však nebyly pro českou numismatiku heuristicky vytěženy. Nejčastěji si totiž všímali těchto zápisů badatelé studující nejstarší městskou knihu na území českého státu z hlediska a potřeb městské diplomatiky. Jejich početnou řadu zahajuje již roku 1844 V. V. Tomek (nejvíce pozornosti mincovním počtům věnoval v osmdesátých letech německý badatel V. Prochaska) a uzavírá ji dnes diplomatické dílo J. Čelakovského a V. Vojtíška.[1])

Čestné místo má tu Josef Šusta, který se ve svých Dvou knihách českých dějin poprvé pokusil zařadit tyto počty do vývojového sledu české mince grošové.[2]) To vše jsou však jen kusé poznámky, které všechny vznikly na okraji prací jiného zaměření a které dohromady vydají sotva na několik stránek.

V této práci se pokouším podat soustavný rozbor těchto počtů, založený na rekonstrukci původního stavu, který pak umožňuje i jejich číselné zhodnocení jako knihy počtů analogické jiným dochovaným památkám tohoto druhu, především knihám městských počtů. Na závěr je podána edice této vzácné památky.

Městská kniha staroměstská je uložena dnes ve sbírce rukopisů Archivu hl. města Prahy (sign. 986). Tento papírový kodex formátu 27×37,5 cm je opatřen vazbou z prkének potažených pergamenovými listy. Vazba není

[1]) Tomkova práce Kniha Starého města pražského od r. 1310 byla otištěna v Časopise českého musea, ročník 1844; V. Prochaska, Über die Entstehung und Entwicklung der Stadtbücher in Böhmen publikoval v Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen XXII, 1884; studie Václava Vojtíška O nejstarších městských knihách českých, pražské a novobydžovské vyšla v Pekařově sborníku Od pravěku k dnešku (Praha 1930), str. 189—214 a pak beze změny byla přetištěna ve sborníku Vojtíškově Výbor rozprav a studií, Praha 1953, str. 341—366. Vojtíškovu práci cituji podle otisku ve Výboru.

[2]) Josef Šusta, Dvě knihy českých dějin II, 1919, str. 86 a 91. Tyto pasáže v podstatě jen opakoval ve svém novém zpracování tohoto období v Laichtrových Českých dějinách, díl II/2, Král cizinec (Praha 1939), str. 122, 125.

původní; rukopis byl převázán po požáru staroměstské radnice r. 1399, kdy kniha byla zachráněna z ohně s ohořelými listy. Převazba je datována asi do let 1399—1418. Při tom došlo ke ztrátě části listů a také ke značnému porušení původního pořádku. V počátcích — podle foliace provedené kolem roku 1370 — měla kniha nejméně 316 listů, kdežto dnes jich má pouze 281.[3])

Nejstarší částí knihy jsou mincovní počty. Jsou nesporně nejstarší složkou knihy, vznikly před 16. říjnem 1310, protože úřední zápis s tímto datem je psán na rubní straně listu s mincovním zápisem.[4]) Tehdy byly do knihy zapsány počty obecních vydání Starého Města Pražského, zahájené položkou: „Item dedimus tres fertones pro libro presenti". To znamená, že kniha jen částečně zaplněná mincovními zápisy byla zakoupena za 45 grošů pro městskou obec a tak se stala úřední městskou knihou, vyhrazenou zápisům v zájmu městské obce. Nejstarší vrstvu zápisů pak také tvoří městské počty (z let 1311—1323). Od roku 1324 — s mezerami až do roku 1518 — je kniha vyplněná zápisy o udělení městského práva. Vedle toho v letech 1327 až 1371 byly tu zapisovány statuty, vztahující se k městské správě a soudnictví.[5])

V knize je dnes celkem 30 zápisů, které patří mezi mincovní počty. Prozrazují se na prvý pohled charakteristickou gotickou minuskulou (s některými znaky protobastardy) písaře, který psal všechny zápisy. Protože kniha byla původně určena výhradně pro tyto počty, byly zapisovány po celé knize na přední strany složek. Zápisům bylo vyhrazeno dost místa, nejprve po 12 listech, pak po 6 a ke konci knihy, kdy již písaři nezbývalo tolik místa, po 3 listech. Zápisy byly číslovány ve dvou řadách; první řada obsahuje zápisy I—XIV, druhá I—XXV, ale všechny zápisy se nezachovaly. V čele každého zápisu obou řad je záhlaví se jménem osoby, se kterou se účtovalo. Sestavíme-li si je podle původní foliace, dostáváme tento přehled:

1. řada

Jméno	původní pořadí zápisu	stará foliace	nová foliace
Fridlinus de Egra	(I)	(I)	1
Nicolaus de Praga	II	IV	6
Nicolaus de Altenberch	III	VIII	36
Chunradus de Broda	IIII	XXI	49
Chluichardus	VI	XLVII	23
Nicolaus Leo	VII	LX	62
Andreas	VIII	LXXII	74

[3]) Podrobně popsal vnější znaky staroměstské knihy naposledy V. Vojtíšek, Výbor, str. 344.

[4]) Fol. 243.

[5]) Podrobně rozepsal obsah knihy Jaromír Čelakovský, Soupis rukopisů archivu města Prahy, Sborník příspěvků k dějinám města Prahy, I, 2, Praha 1920, str. 36.

Jméno	původní pořadí zápisu	stará foliace	nová foliace
Epe	X	XCVI	97
Falcho	XI	CVIII	109
Albertus de Grecz	XII	CXX	120
Heinricus de Lipa	XIIII	CXLIIII	196

2. řada

Hermannus carbonista cum socio	I	CXCI	233
Henrigo cum socio	II	CXCVIII	240
Anthonius cum socio	IIII	CCX	250
Hannus sartore cum socio	VI	CCXXII	262
Georius cum socio	VII	CCXXVIII	268
Heinczlinus de Wienna			
Nicolaus de Gota cum socio	VIII	CCXXV	271
Johannes Laczco cum socio	XII	CCLVII	135
Petzmannus cum socio	XIII	CCLXII	138
Jacobus List cum socio	XV	CCLXXII	143
Ulricus solus	XVI	CCLXXVII	149
Razmo solus	XVII	CCLXXXIII	155
Chunradus W[u]lpes	XXIII[!]	CCLXXXVI	158
Johannes de Grecz solus	XVIII	CCLXXXIX	161
Johannes Rehczer	XVIIII	CCXCII	164
Ghitone solus	XX	CCXCV	167
Manchvannus solus	XXII	CCCI	171
Cunradus aurifaber solus	XXIII	CCCV	175
Bertoldus de Brunna solus	XXIIII	CCCIX	177
Hercelinus solus	XXV	CCCXIII	181

Z prvé řady jsou dnes ztracena čísla V, IX, XIII, u druhé III, V, IX, X, XI, XIV, XXI.[6])

O funkci a významu těchto počtů — nebereme-li v úvahu příležitostné poznámky starších badatelů — uvažoval již roku 1884 německý badatel V. Prochaska,[7]) který se domníval, že je tu souvislost se statutem z doby krále Jana, z roku 1314,[8]) o zkoušení drahých kovů v pražském Ungeltě. A snad — podle

[6]) Sporné je číslo XXIII, které je zde dvakrát; jednou v normálním sledu zápisů (mezi 22 a 24) a pak mezi 17. a 18. zápisem. Pravděpodobně se tak stalo omylem písaře, který při číslování místo XVIII napsal XXIII, když z V se mu grafickým lapsem stala X. Písař si toho nepovšiml a znovu pak číslovat 18 a dále. Zápisů bylo tedy nejméně 26.

[7]) Prochaska, l. c., str. 57—60.

[8]) Rössler, Das Altprager Stadtrecht aus dem XIV. Jahrhunderte, Praha 1845, č. 6.

názoru Prochaskova — na čas pronajal král Jan pražským měšťanům ražbu mincí. S ražbou mince pak bylo spojeno i zkoušení a tavení drahých kovů a starých mincí. Prochaska poprvé rozlišil v zápisech dvě základní řady a pokusil se o jejich výklad: prvá skupina se vztahuje na zlato a zlaté mince (!), druhá skupina pak jedná o stříbře. U prvé řady, jednající o zlatu, prvá rubrika počtů prý udává, kolik bylo dáno k tavení, počet v druhé rubrice označuje, kolik bylo vydáno (produkováno). Ve všech počtech se opakuje položka „summa pretii", nebo jen „summa", což označuje asi mzdu, která byla zaplacena za tavení. Všechny počty počínají pátkem a většinou jsou pro dobu 14 dnů, málokteré jsou kratší či delší. Příčinou ukončení počtů nachází Prochaska v souvislosti se statutem rychtáře a rady Starého Města Pražského z roku 1314, kde se stanoví, že tavení stříbra a zlata se nemá zadávat více lidem, ale pouze jedné osobě. Tyto poznatky pak v podstatě opakovali všichni diplomatičtí badatelé, až novým pohledem se na tyto mincovní počty zaměřil Josef Šusta.

Šusta ve svých Dvou knihách českých dějin je zařadil do souvislosti s rušnými politickými událostmi roku 1310.[9]) Tehdy „Straníci lucemburští měli sice správu města ve svých rukou a nejstarší kniha památná Starého města pražského nám dosvědčuje, že se právě v témdni následujícím po odjezdu Eliščině ražení mince grošové, náležitého jinak komoře královské, ujalo družstvo bohatých mužů, jehož se účastnil vkladem sám Jindřich z Lipé."[10]) O počátcích městské knihy Šusta resumuje, že „radě městské tu posloužil zánovní zápisník onoho družstva mincovního, jež dne 21. srpna (1310) začalo v Praze raziti groše. Návratem korutanského panství byla činnost jeho patrně naráz skončena, neboť mincovna přešla zase do rukou komory královské...".[11]) To je vše — alespoň vše závažné — z dosavadní literatury.

To jsou ovšem jen příliš skrovné zmínky, které nám nemohou být v naší práci vodítkem. Základem nám musí být jen rozbor počtů, na prvém místě diplomatický rozbor zápisů.

Všechny mincovní zápisy psal jeden písař. Zapsal je do knihy najednou, vlastně přepisoval již do vázané knihy z nějaké předlohy, jak dosvědčuje stále stejný duktus, stejný stupeň zběžnosti i stejný tón inkoustu. Jeho písmo, okrouhlá gotická minuskula s kursivními náběhy, nese některé charakteristické rysy protobastardy (především „*a*" s jedním bříškem, které tu střídavě přichází v starém tvaru), která se v té době počíná u nás vyvíjet v písmu královských listin.[12]) Písař psal do svázané knihy, jak k tomu ukazuje měněný ráz písma v hřbetních částech listů. Byla to tedy — užijeme-li analogie s knihami měst-

[9]) Šusta, Dvě knihy českých dějin II, 1919, str. 86, 91.

[10]) Šusta, l. c., str. 86.

[11]) Šusta, l. c., str. 91.

[12]) Pavel Spunar, Genese české bastardy a její vztah k českým prvotiskům, Listy filologické III, 1955, str. 34—51.

ských počtů[13]) — hlavní kniha, která předpokládala vždy pomocné rejstříky. Zde to nemusely být přímo rejstříky, stačily předběžné koncepty na listech, které musely být vedeny hned po provedení vyúčtování každého dne. Po skončení činnosti mincovny pak písař přepsal najednou všechny záznamy pomocných rejstříků do této hlavní knihy. Dokazují to i zápisy druhé řady, kde mincíři, kteří přistupují až druhé úterý, jsou přece v pořadí zápisů před těmi, kteří se účastnili mincování od počátku.[14]) Písař zápisů byl v úzkém vztahu k pánům z Lichtemburka. V nadpise čtvrtého zápisu prvé řady je uveden „Chunradus de Broda nostra". V úvahu z řady známých Brodů přichází jen Německý Brod.[15]) Tvar „Broda" je v té době doložen jen u Německého Brodu, Vyšší Brod je uváděn tehdy jen německým názvem, Brod u Prahy (Český Brod) byl ještě biskupským majetkem a Brod Jizerský (Železný) se připomíná až daleko později, stejně jako ostatní Brody. Správnost tohoto určení potvrzuje i to, že město bylo v té době v rukou pánů z Lichtemburka, z nichž Reimund byl v době krále Václava II. podkomořím a měl tedy v dohledu i věci mincovní. Proto předpoklad, že tyto počty psal písař podkomořího nebo jiného finančního úředníka, je nejpravděpodobnější.[16])

Počty se, jak jsem již uvedl, rozpadají ve dvě organické řady. Byly zvlášť číslovány již písařem při zapisování do knihy. Prvá řada je uvedena slovy: „Racio fabricarum. Cives pragenses inceperunt primo fabricare denarios sexta feria post Assumptionem beatae Mariae Virginis."[17]) Ta slova jsou napsána těsně před textem prvého počtu prvé řady.

Prvá řada zápisů obsahuje dnes 11 zápisů číslovaných I—XIV, z toho zápisy V, IX a XIII jsou, jak jsme již připomněli, ztraceny. Zápisy byly do knihy vkládány na lícní strany složek, mezi nimiž byla ponechávána mezera 11 prázdných listů. Nejdříve musíme zjistit, zda zápisy jsou úplné, zda jich nebylo více než 14. Zjištění můžeme opřít o původní foliaci XIV. století. Mezi posledním zápisem prvé série a prvým záznamem druhé řady je mezera 36 listů, které dnes z valné části chybějí.[18]) Posledním zápisům prvé řady byla vy-

[13]) Pro studium knih počtů v našich zemích je základem edice Bedřicha Mendla, Knihy počtů města Brna (Brno, 1935), stejně jako jeho ostatní práce, vztahující se především k městskému hospodářství pražskému. Mendl také ve své edici ukázal na poměr hlavní knihy i rejstříku.

[14]) Jsou to Chunradus W[u]lpes (23. [!] zápis druhé série; v dalším vždy jen II/23) a Johannes Rehczer (II/19).

[15]) Německý Brod se ve 2. polovině XIII. století nazýval Smilův Brod podle Smila z Lichtemburka; teprve k roku 1308 (srov. Regesta) se uvádí poprvé jako Broda Theutunicalis. Srov. K. Jelínek, Známí majitelé Německého Brodu a jejich poměr k městu, Zprávy městského musea v Německém Brodě, IX, 1922—1923, str. 32—44.

[16]) Reimund z Lichtemburka jako pán města potvrdil mu v roce 1310 některá práva, CIM II, č. 90. Jelínek, l. c., str. 37. Srov. i Skalský, Studie III, NČČsl. XI/XII, str. 29, pozn. 131.

[17]) Fol. 1. [18]) Fol. CXLIIII—CXCI.

hrazena vždy složka o 12 listech, musely tu tedy být ještě přesně 2 zápisy. Celkem tedy prvá řada měla 16 zápisů; toho musíme být pamětlivi při početním hodnocení. Zápisy jsou vždy uvozeny, jak jsem již uvedl, označením pořadí a jménem osoby, se kterou byl počet veden. Celkem tu máme před sebou 11 jmen, z kterých je nám odjinud známé jen jedno: Jindřich z Lipé, podkomoří a vůdce českého panstva rané doby lucemburské.[19]) Jinak jsou to jen prostá jména měšťanů. Podle původu jsou označeni: Nicolaus de Altenberch (snad saské horní město, v Čechách jsou jen vesnice toho jména), Fridlinus de Egra, Nicolaus de Praga, Chunradus de Broda a Albertus de Grecz. Převládají ovšem jména německá.[20])

Počty jsou vedeny po dnech a mají vždy tři základní rubriky: recepit, reddidit (solvit) a debet. U „recepit" a „reddidit" bývá suma vždy udána v hřivnách (bez označení, zda v kovu či v penězích), kdežto rubrika „debet" je vždy udána v groších. Debet není uvedena u každého denního počtu.[21]) Vždy za úterním záznamem je proveden součet, je tu rubrika „Summa",[22]) někdy rozvedená v „Summa precii". U všech počtů jsou dva součty za každým úterým, vyjádřené v groších, jen u prvého počtu (Fridlin z Chebu) je ještě třetí součet za posledním dnem. Počty začínají v pátek a jdou po dobu dvou týdnů, přesně 14 dnů, počítáme-li i neděle, kdy se neúčtovalo. Všechny zápisy také končí v pátek. V neděli, kdy nebylo počítáno, je označení „dominica die nichil", a stejně o prvém úterý (tercia feria recepit nichil). V počtech nalezneme i některé nepřesnosti, které si vyložíme chybou písaře při přepisování. Někdy chybí údaj pro celý den, druhý součet připisoval písař až dodatečně po straně (někdy docela chybně k neděli), někdy se spletl i ve dni[23]. Najdeme tu i číslice psané na zřetelné rasury.[24]) Písař tu užíval radikálních zkratek: $a = Summa nebo Secunda; $\overline{de}$ = denarios. K některému dni byly psány údaje dvakrát, druhý počet je pak uveden: „Item eadem die recepit... gr." Většinou je to k pondělí, středě a 2. úterý. Již to nám ukazuje, že jednotlivé počty se od sebe málo liší, v některých dnech jsou dokonce jejich číselné údaje u všech osob stejné.[25]) Neznáme funkci počtů, za co a jak byly jednotlivé položky účto-

[19]) Výjimkou je snad jen Fridlinus de Egra, kterého bychom mohli uvést do souvislosti s ... de Egra, který se jako monetarius uvádí roku 1288. Regesta II, č. 1436. Většinou jsou to jména ukazující na německý původ. Jsou tu vedle Jindřicha z Lipé Nicolaus de Altenberch Fridlinus de Egra, Chunradus de Broda a Albertus de Grecz. Vedle toho jsou tu německá jména Chluichardus, Falcho, jen některá jména jsou neurčitá, ale žádné není slovanské.

[20]) Tomuto národnostnímu složení odpovídají ostatně i jména mincířů ve druhé řadě zápisů.

[21]) Přesný obraz o výskytu této rubriky podává *tab. příl. V a VII.*

[22]) Druhý součet byl přidán až dodatečně, protože je připsán po straně vedle počtu pro úterý a někdy je chybně i připsán k neděli (I/1).

[23]) K zápisu I/2 připsal ke druhé neděli počet, ale dodatečně se opravil a napsal „Nichil, secunda feria".

[24]) Srov. pozn. *n* a *u* edice.

[25]) U prvého čtvrtku, 2. pondělí a 2. čtvrtku (poslední den počtů).

vány a neznáme především jejich vzájemný vztah. Nesporně základní je položka „recepit". Ta označuje, kolik obdrželi jednotliví podílníci. Množství kolísá mezi 19—70 hřivnami. Některé dny dostávali podruhé vyplaceno: tu bývá připsáno označení „Item eadem die (recepit)..." a další suma. Ta je již menší, než prvý podíl, který byl vydán týž den; bývá to 19—39 hřiven. Většinou tuto druhou sumu brali všichni podílníci v téže hodnotě. Tak tomu bylo (až na jednu výjimku)[26]) v 1. pondělí, středu a 2. úterý.

K zajímavým poznatkům dojdeme, provedeme-li celkové zhodnocení, kolik hřiven a grošů prošlo v těchto čtrnácti dnech rukama mincovníků. Průměrně každý obdržel asi 630 hřiven. Nejméně vykazuje Nicolaus de Altenberch (565,75 hřiven), nejvíce (647,5 hřivny) mají Epe a Albertus de Grecz. Jindřich z Lipé stojí se svým podílem v průměru jako normální měšťanský podílník. Celkem z těchto 11 dochovaných zápisů je souhrn 6.897 a $^3/_4$ hřivny. Po redukci na původní počet 16 zápisů (podle aritmetického průměru 627,06 hřiven) dostaneme hodnotu 10.032,96 hřiven, hodnotu pro činnost mincovny za tak krátké období přímo překvapující. Její vysvětlení je také klíčem k rozřešení problému mincovních počtů, o které se pokouším v širších souvislostech v závěru své práce.

Druhá základní položka bývá značena slovem „reddidit" nebo častěji „solvit". O ní platí v mnohém to, co o prvé položce recepit, kterou vždy doprovází, sama se pochopitelně neobjevuje. Bývá vždy menší hodnoty, než „recepit", mincovník vrací tedy vždy méně, než obdržel. Je také vyjádřena v hřivnách, nejčastěji ale je tu prosté číselné vyjádření bez označení míry.[27]) Rubrika „solvit" je vždy ve všech řádkách, kde je položka „recepit". Tedy i v těch dnech, kdy bylo dvakrát vydáváno, je vždy dvakrát vraceno. U všech podílníků jsou tyto položky jako u „recepit" celkem vyrovnané. Mezní hodnoty jsou 25 a 76 hřiven, u druhého denního údaje $12^1/_2$—35 hřiven. Celkem u všech 11 zápisů je to 5.990 hřiven, po redukci na původních 16 je to — při aritmetickém průměru 544,54—8.712,64 hřiven. Poměr mezi celkovou hodnotou, kterou mincovníci obdrželi a kterou vrátili, je asi 87,12%. To je s menšími odchylkami dodržováno i u všech denních zápisů.

Poslední položka — vyjádřená na rozdíl od prvých dvou v groších — „debet" pravděpodobně vyrovnávala rozdíl mezi prvými dvěma hodnotami. Není ale již pravidelnou součástí počtů a často chybí. Ku příkladu u prvého zápisu je 12 položek, z toho je jen 5 úplných, které obsahují i vyjádření hodnoty „debet". Ta kolísá daleko více než prvé dvě položky „recepit" a „reddidit". Je tu rozmezí 1—19 grošů. V celém průběhu je nejméně 23, nejvíce 54 gr.,

[26]) Je to počet Mikuláše z Mýta (I/3), který dostává 25 hřiven, které ostatní brali až v pondělí, již v sobotu. Ale to snad také padá na vrub nepozornosti písaře.

[27]) Jen dvakrát je poměr opačný, kdy „reddidit" je větší, než „recepit". U I/7, v prvou středu „recepit" 29 hřiven, „reddidit" 33 hřiven; u I/1 u druhé středy přijato 36 hřiven, vráceno 37.

u všech zápisů 428,5 gr.; po redukci na 16 zápisů je to — při aritmetickém průměru 38,95 gr. — 623,2 gr.

Důležitou položkou prvé řady mincovních počtů je „Summa", někdy také rozvedena v „Summa precii". Snad vyjadřovala odměnu jednotlivých podílníků. Souhrn je vždy v groších a v poměru k počtu hřiven, které procházely rukama mincovníků, tvoří nepatrnou položku. Součet byl proveden dvakrát, vždy za pondělím.[28]) Jen u prvého počtu Fridlina z Chebu připsal písař ještě třetí závěrečný součet (120 gr.). Prvý součet kolísá mezi 144 až 171 gr., druhý mezi 252 a 267 gr. Celkem je to u všech 4.777 gr., to je 79 kop a 37 gr. Pro zajímavost si připomeňme, že nejmenší součet má Jindřich z Lipé (400 gr.). A nakonec ještě hodnota redukce na 16 podílníků — i když při větších odchylkách výpočet podle prostého aritmetického průměru (434,34) nebude plně reálný — je 6.949,44 gr.

Druhá řada zápisů je uvozena slovy: „Hii sunt, qui inprimunt formam denariorum".[29]) Zřetelně tedy ukazují, že toto vyúčtování bylo vedeno s přímými řemeslnými výrobci mince. Je tu dnes dochováno celkem 19 zápisů, původně číslovaných I—XXV. Z toho dnes jsou ztracena čísla III, V, IX, X, XI, ale číslo XXIII je zde dvakrát; jak jsem již upozornil, stalo se tak patrně omylem písaře. Je třeba nejprve zjistit kolik ještě zápisů nad to bylo ztraceno. Zdá se, že jich skutečně bylo jen 26 podle chybného číslování I—XXV, protože poslední dochovaný zápis XXV je na fol. 313 na konci knihy, která měla původně jen 316 listů. V čele každého zápisu této řady stojí jméno mincíře. Buď pracoval se společníkem, pak je uveden doložkou „cum socio", nebo pracoval sám a to je zdůrazněno slovem „solus". Výjimkou je sedmý zápis, kde je v čele uveden „Georius cum socio" a vedle ještě na levé straně listu je vepsán „Heinczlinus de Wienna". Jména mincířů jsou prostá jména měšťanská, jen u některých je označení původu nebo je udáno řemeslo. Tu ovšem lze těžko rozluštit jméno od udání skutečného řemesla S mincovní technikou měl nejvíce zkušeností snad Kunrád zlatník, méně ovšem uhlíř či krejčí.[30]) Žádné jméno nemůžeme z jiných pramenů doložit, žádné také není uvedeno v prvé řadě zápisů.

Počty jsou vedeny po dnech a mají opět základní rubriku „recepit". Ale rubrika „reddidit" se tu vůbec nevyskytuje, jen zřídka bývá uvedeno „debet".

[28]) Jak jsem již upozornil, druhý součet byl připisován dodatečně.

[29]) Fol. 233.

[30]) Opět jsou to, jako u prvé řady, jména německá. S označením původu jsou tu vedle Heinczlina z Vídně Nicolaus de Gota, Johannes de Grecz (Hradec Králové?) a Bertoldus de Brunna. S označením řemesla jsou tu jen tři mincíři, při tom ale nemohu rozhodnout, zda jsou to již příjmení nebo je to skutečné označení řemesla. Protože tento přívlastek je vždy psán bez velkého písmena, přikláním se k druhé možnosti. Srov. B. Mendl, Knihy počtů města Brna, str. 182—183. Tito mincíři jsou: Hermannus carbonista, Hannus sartore, Cunradus aurifaber. Zbývajících 13 jmen je bez přívlastku. Německá jména převládají, ani jedno (snad Hannus = Hanuš?) neukazuje na slovanský kořen.

Konečně je tu i rubrika součtu — „Summa precii", která je stejně jako „debet" uváděna v groších.

Součet je prováděn jako u prvé řady počtů za každým pondělím. Jsou tu vždy dva součty, třetí má jen Mikuláš z Goty připsán za druhou středou.[31]) Některý den je zde počet „recepit" dvakrát, není to však shodné s obdobnými počty prvé série. Tak druhý počet je u prvé soboty, v pondělí a ve čtvrtek druhého týdne a ve středu, čtvrtek a pátek posledního týdne. Není v tom však pravidelnost, jaká byla v prvé řadě. Hlavní hodnota rubriky „recepit" kolísá mezi 2—80 hřivnami,[32]) stejně značné výkyvy jsou i v druhých denních dávkách této rubriky.[33]) Druhou dávku nedostávají v určitý den všichni mincovníci.[34]) Zvláštní postavení má prvý zápis Heřmana uhlíře, který dostává v poslední den (pátek), kdy se mincovalo, ještě po třikrát 10 hřiven.

Důležité je, že všechny počty druhé řady (na rozdíl od prvé) se časovým rozsahem nekryjí. Všechny zápisy prvé série počínají v pátek a jdou pak po dobu čtrnácti dnů, poslední počet je ve čtvrtek. Zde však to není u všech zápisů stejné. Tři zápisy jsou zapisovány o dva dny déle (do soboty), 10 vedeno ještě v pátek a jen 6 jich končí ve čtvrtek jako prvá řada.[35]) Vedle toho je tu i jiná zvláštnost. Dva zápisy (Chunradus W[u]lpes a Johannes Rehczer) jdou jen po několik dní. Počet, který vedl Chunradus W[u]lpes, začíná úterým a je veden po čtyři dni, počet vedený zde Janem Rehczerem začíná také až v úterý a je veden pět dní. Tyto zápisy nelze jistě zařadit na začátek, ale odpovídají spíše závěrečným dnům, v pátek a v sobotu končí také většina ostatních zápisů. Přesto však jsou v pořadí počtů zařazeny mezi ostatní zápisy, které byly vedeny po celou dobu a jsou řazeny jako čísla XXIII (správně snad 18, srov. str. 89) a XIX. Vysvětlíme si to okolností, kterou jsme poznali i z ostatních znaků zápisu, že písař počty přepisoval až po skončení činnosti této mincovny a proto mohl počty zařadit podle časově nevázaného pořadí. Tyto dva zápisy mají vůbec mimořádné postavení, mají také nejmenší denní podíly 2—10 hřiven, Chunradus Wulpes vykazuje celkem za toto období 19 a Johannes Rehczer 41 hřiven příjmu, proti průměru asi 180 hřiven u těch, kteří razili sami. Ti dva ale také dostávají zvláštní odměnu ve svém příjmu, totiž prvý dostává poslední den ještě 7 „ferta" a druhý Rehczer 4 „ferta".

Tím se dostáváme k celkovému zhodnocení, kolik hřiven prošlo rukama mincířů zapsaných v této druhé řadě. Nepočítáme ovšem uvedené dva mimo-

[31]) II/8.

[32]) Tyto mezní hodnoty mají: Chunradus W[u]lpes, 2. středa (nejméně) a nejvíce má Georius o 2. úterý.

[33]) U těchto dodatkových dávek je to: 10—20 hřiven (1. sobota), 8—30 hřiven (1. pondělí), 8—30 hřiven (1. čtvrtek), 5—20 hřiven (2. středa), 5—40 hřiven (2. čtvrtek).

[34]) Jeden podílník nedostává druhou dávku 1. sobotu a 1. pondělí, 2 v 1. čtvrtek, ve druhou středu dostávají jen 4 z 19, ve druhý čtvrtek 13 z 19.

[35]) Přehled v *tab. příl. VI.*

řádné zápisy a tak minimum tu je u těch, kteří razili sami, u Manchvanna 112 hřiven; u těch, kteří razili se společníkem, vykazuje Georius 382 hřiven. A obdobně maximum je tu 237 hřiven (Ghitone solus) a 485 hřiven (Johannes Laczco cum socio). Celkem mincíři obdrželi 5.654 hřiven, 4½ gr., 51 „plactae" a 11 „ferta".[36]) Po rekonstrukci původního počtu 26 zápisů je to — při průměru 329,05 hřiven — celkem 7.897 hřiven a 13 gr. a 60 hřiven z dvou mimořádných zápisů. Plactae a „ferta", které se vyskytují jen u některých mincířů, se tu nemohou počítat.

Rubriku „debet", která se zřídka objevuje v nepatrné hodnotě 1—3 grošů, je možno při rozboru pominout. Přehled ostatně podává *tabulka v příl. VII*, souhrn za celé období je pouhých 38 gr.

Součet — „Summa precii" — je s jedinou výjimkou[37]) proveden dvakrát za každým pondělím. Prvý kolísá mezi 7 groši a ½ hř. (32 gr.), druhý má nejnižší hodnotu 13½ gr. a nejvyšší 53 gr. a 3 „picz.".[38]) Celkem je to 937 gr. a 9 picz. = parvi. Celkem je zde 39 picz., ale po jejich převodu na groše a sloučení se zlomky grošů — při počtu 12 piczoli = 12 parvi = 1 groš — je to 14 hřiven, 41 gr. a 9 peněz (piczoli). Tato hodnota snad znamenala skutečnou odměnu mincířů za jejich práci.[39])

Zmínil jsem se již o parvech, haléřích, které s označením „piczoli" jsou

[36]) Termín „plactae" vykládám podle Du Cange jako „lamina metalli", kus kovu, prut, cán stříbra. Podrobnější výklad podávám na jiném místě. Složitější je však řešení termínu „ferra". „Ferra" čte v mincovních počtech Vojtíšek (l. c.); domnívám se ale, že čtení Vojtíškovo není správné. Většinou tu také přichází „ferto", vědruňk, často ve zkratce ferr. Ferra — podle čtení Vojtíškova — jsou tu jen dvakrát. Poprvé jsou ve zkratce ferr., podruhé ve znění „ferra", které by se také mohlo číst jako „ferta". Na tento výklad mne upozornila doc. dr. Em. Nohejlová-Prátová.

[37]) Jen Mikuláš z Goty (II/8) má ještě třetí součet za poslední středou 21 grošů a 3 „picz."

[38]) Termín „picz." objasňuji v článku „Piczoli grossi", Numismatické listy, roč. 1958.

[39]) Základní poučení o středověké mincovně podává práce Emanuela Lemingera Královská mincovna v Kutné Hoře, Praha 1912 a k tomu Dodatky, Praha 1924. Leminger založil svou práci na bohatém materiálu, především archivu kutnohorského, který ale počíná v úplnějším souboru až ve 2. polovici XV. století. Stav českého mincovnictví před provedením reformy Václavovy shrnul J. Šusta v úvodní kapitole „Groše pražské" svých Dvou knih českých dějin I, 1917, str. 1—103; a s bohatým poznámkovým aparátem provedl rekapitulaci našich znalostí J. Pošvář, Slezské a moravské mincovny ve 13. století, Slezský sborník 51, 1953, str. 339—350. Reformu důkladně osvětlil ve své habilitační přednášce G. Skalský, Mincovní reforma Václava II., ČČH 1934, str. 12—32. — Na Lemingerově doplněném materiálu z nového hlediska sledoval činnost mincovny V. Husa, Výrobní vztahy v českém mincovnictví v 15. a 16. století. Num sb. II, 1955, str. 57—98. Pro pražskou mincovnu, která ovšem působí v nové tolarové soustavě mincovní, je základní monografie Em. Nohejlové, Z příběhů pražské mincovny. Nástin jejích osudů v letech 1573—1618. (Praha 1929.) Pro poznání způsobu vedení písemné a účetní agendy mincovny je důležitá studie J. Majera, K počátkům organisace spisovny pražské mincovny, Num. sb. II, 1955, str. 99—114. Ovšem není možno srovnávat způsob pokročilého byrokratického úřadování 16. století se stavem kolem roku 1300. Pro toto období nemáme žádný srovnávací materiál, protože prvé dochované mincovní počty jsou zachovány až z r. 1474.

uváděny v rubrice odměn mincířů. Parvy razila mincovna také. Většina zápisů se ovšem týká ražby grošů, ale u některých zápisů druhé řady, u počtů mincířů, kteří razili minci, máme před několika denními rubrikami slovo „par.". Znamená to jistě parvi a označuje, že ten den mincíř ve své šmitně pracoval pouze na ražbách haléřů. To jsou: Herman uhlíř (II/1), Jakub List (II/15), Mikuláš z Goty (II/8), Oldřich (II/16), Jan Rehczer (II/19), Kunrád Vlk (II/23!), Ghito (II/20), Kunrád zlatník (II/23), Bertold z Brna (II/24) a Hercelin (II/25). Jen 10 z 19 mincířů se podílelo na ražbách haléřů. Ale i ti razili haléře jen výjimečně, jen v několika posledních dnech na závěr své činnosti v mincovně. V přehledu ražba haléřů se prováděla takto:

Zápis mincíře:	Denní datum posledního týdne			
	4. feria	5. feria	6. feria	Sabbato
II/1	groše	20 mar.	50 mar.	nerazí
II/8	groše	groše	groše	14 mar., 1½ ferto.
II/15	groše	groše	groše	10 mar.
II/16	20 mar.	nerazí		
II/19	5 mar.	10 mar.	10 mar.	10 mar., 4 ferra [ferta?]
II/23! Kunrád Vlk	groše	groše	6 mar.	7 fer[ra] [ferta?] gros.
II/20	groše	groše	groše	10 mar.
II/23 Kunrád zlatník	groše	groše	10 mar.	nerazí
II/24	5 mar.	nerazí		
II/25	5 mar.	15 mar.	10 mar.	nerazí

Vidíme, že mincíři razí haléře až v poslední dny své činnosti, razí je v nepatrném množství z celkové produkce mincovny. Celkem bylo haléřů raženo 160 hřiven, 1½ ferto, a 11 ferra (?). Je to jen nepatrný zlomek (2,83%). Důkaz o totožnosti parvů s „piczoli" podávají zápisy mincovníků v prvé řadě mincovních počtů. Tu se také vyskytují některé denní rubriky, které místo ražby grošů zapisují ražbu parvů. Je to ale vždy jen v jednom dni, v úterý posledního týdne počtů, dva dny před jejich ukončením. Druhá série (mincíři) má prvé ražby parvů až o den později! Totožnost parvů a „piczoli" dokazuje skutečnost, že počet v haléřích je označován před sloupcem buď zkratkou „picz." (počty I/4—I/8) nebo „par." (počty I/10—I/14); označení druhu je ještě u počtu I/10 opakováno slovy: „Item eadem die de parvis...". Je zajímavé, že prvé tři počty nemají účtování haléřů, kdežto další počty všechny je vykazují. Počty byly proto jistě zapisovány v pevném pořadí, protože v prvé serii zápisů jsou nejprve za sebou počty bez parvů (I/1—I/3), pak počty s „piczoli"

(I/4—I/8) a nakonec s parvy (I/10—I/14). Také písař chtěl původně zapsat počet pana Jindřicha z Lipé (I/14) jako třetí (srov. pozn. *e* v edici), ale hned se opravil (třetí počet ještě nemá parvy) a jméno Jindřichovo přeškrtl a jeho počet napsal až jako čtrnáctý. Počty parvů se v prvé řadě zápisů vyskytují v tomto sledu:

Pořadí počtu:	3. feria (druhý denní počet)
I/4, picz[oli]:	[recepit] 19 mar., solvit 16, debet 1;
I/6, picz[oli]:	[recepit] 19 mar., solvit 16, debet 1;
I/7, picz[oli]:	[recepit] 19 mar., solvit 16, debet 2;
I/8, picz[oli]:	[recepit] 19 mar., solvit 17;
I/10, par[vi]:	[recepit] 24 mar., solvit 21½, debet 6;
I/11, par[vi]:	[recepit] 19 mar., solvit 17, debet 4;
I/12, par[vi]:	[recepit] 19 mar., solvit 16;
I/14, par[vi]:	[recepit] 19 mar., solvit 12½, debet 4½ gros.
	157 hřiven

V prvé sérii mincovníků se objevuje téměř týž počet parvů jako v druhé serii mincířů, proto i nepatrný podíl haléřů v poměru k ražbám grošů je také zhruba shodný (2,27%).[40])

Nakonec je třeba přistoupit k nejtěžšímu problému: jaký je význam a funkce mincovních počtů? Jedinou jistotu máme v poznání, že počty se týkají ražby grošové mince, jak ohlašuje nadpis prvé řady zápisů, a vznikly z činnosti mincovny vydávající grošovou minci. Pro lepší porozumění jejich funkce si shrneme dosavadní poznatky o organisaci tehdejšího mincování a tehdejších mincoven.[41]) Je tu nutno především oddělovat technickou stránku výroby mince od čistě obchodní činnosti. V dílně mincířské byla provozována vlastní výroba, tavení starého i nového stříbra, přidávání náčistu, lití cánů, vytepávání plechů, příprava střížků a konečně pak vlastní ražba. Vedle této dílny mincířské byl tu peněžnický krámec — „cambium" — ve kterém se soustřeďoval peněžní obrat. Zde se měnila stará nebo cizí mince či neražený kov za nový peníz. Tento krámec mohl trvat buď ve vlastní režii královské komory nebo častěji byl pronajímán rozličným nájemcům. Ve 2. polovici 13. století převládl zvyk, že král pronajímal na rok všechen mincovní obchod svých zemí, odděleně pro Čechy a pro Moravu, konsorciu zámožných obchodníků, kteří se stávali mincmistry — „magistri monetae". Takové družstvo mincmistrů, v jehož čele stával zpravidla některý pražský měšťan, jako byl třeba Eberhard, jeho

[40]) Je možné, že piczoli a parvi jsou dva různé druhy drobné mince, protože jsou raženy ve stejné dni v různých šmitnách, a také v zápisech se objevují v jiném pořadí, jak ukazuje tabulka na této stránce.

[41]) Pro tento výklad jsem se opřel především o vývody Šustovy a Pošvářovy, srov. pozn. 38.

syn Ekhard či Klaric, který s králem uzavřel přesnou smlouvu (tzv. locatio monetae) o tom, v jakém zrnu a stříži nové mince budou raženy.[42]) Vedle nájmu si král zajišťoval i další zisk. Koruna pronajímala jen správu mince a co s tím souviselo, hlavně tedy právo podílet se určitou částkou na výtěžku, ale větší kvóta zůstávala králi a mincmistři ji měli jen řádně schránit a zúčtovat, stejně jako se pokuty z mincovních přestupků dělily na polovinu mezi krále a mincmistry. Konsorcium se pak ujímalo obchodů při rozličných mincovnách v kraji tak, že jeho členové s titulem mincmistrů nebo zprostředkovatelé — agenti, zvaní „kampsory" či „prokurátory" vládli směnnými krámci. V nich přijímali nový, urburou dodávaný kov i starou minci a prodávali za ni minci novou, kterou podle jejich příkazů a pod jejich dozorem vyráběli mincíři. Podíl na zisku se týdně dělíval tak, že určitá část se dávala králi, část mincmistrům a poslední část majitelům dílen mincířských. Aby zisk byl správně rozdělován, měl panovník k tomu při každé mincovně svého dozorce, zvaného notářem mince (notarius monetae) nebo provisorem mince. Ten měl být přítomen při každé afusi — lití cánů v mincovně a měl dozírat, aby se podle smlouvy dodržovalo zrno střížků a aby si nájemci nezvyšovali podvodně zisk větším náčistem. Notář mince psal také účet o tom, kolik nové mince bylo vydáno a přijímal kvotu královskou i podíl, který komoře připadal na pokutách ze soudnictví mincovního. Notář byl odměňován týdně při každém účtování pevně stanoveným počtem denárů. Tento provisor býval zároveň i notářem berně a pokladníkem královským pro určitý kraj a vyplácel pak za komoru různé platy, vypláceje zejména trvalé důchody a podíly, kterými král mincovnu zatížil ve prospěch církevních institucí nebo dvorských výslužníků. Úřad notáře mince nebyl dědičný, ale většinou byl prodáván nebo dáván dědičně různým služebníkům královským. Tak, podle Šusty, „byla každá mincovna organism valně spletitý, složený z osob vzájemně se střehoucích a jevila se významným střediskem hospodářské správy knížecí."[43])

Tomuto obrazu středověké mincovny a rozvinutého finančního hospodářství konce 13. století odpovídají i pražské mincovní počty. Hned rozdělení ve dvě základní řady odpovídá rozdílu mezi peněžnickým krámem a mincířskou dílnou. Počty vede písař — notarius monetae —, který zde byl, jak jsem již ukázal, v těsném vztahu závislosti na Reimundu z Lichtemburka. Účty psal písař v prvé řadě zápisů o tom, kolik nové mince bylo majitelům směnáren vydáno, kolik vrátili vyměněného kovu či staré mince (po převedení na hodnotu ryzího kovu). To jsou rubriky „recepit" a „reddidit". Vždy po týdnu, ve vyúčtování připisovaném po pondělí následujícího týdne, jsou vypláceny podíly. Ve druhé řadě zápisů jsou obdobné počty s mincíři, přímými výrobci mince.

Zápisy prvé řady účtují s držiteli směnárny. Prvá rubrika „recepit" udá-

[42]) Šusta, l. c., str. 95. — Pošvář, l. c., str. 344 a d.

[43]) Šusta, l. c., str. 95. — Pošvář, l. c., str. 348.

vá, kolik přijali nové mince. Druhá rubrika oznamuje, kolik vrátili staré mince nebo neraženého kovu získaného výměnou. Oba údaje jsou vyjádřeny v hřivnách, pravděpodobně znamenají hřivny čistého kovu. Rozdíl mezi těmito dvěma základními položkami je vždy takový, že počet vrácených hřiven je asi kolem 90% přijaté hodnoty. Od hodnoty 90% jsou jen nepodstatné odchylky. Snad je vyrovnávala třetí rubrika „debet" částkou v groších, když při počtu v hřivnách, pravděpodobně na váhu, nebylo možno vyrovnávat nepatrné rozdíly v mírách kovu. Počty nejsou výsledkem náhodných faktorů, ale jsou vždy navzájem v přesném číselném poměru, ke kterému dnes ale neznáme přesný klíč. Pro příklad si můžeme uvést prvý počet Fridlina z Chebu. Oba součty (výplata podílu) každý týden dělí celý účet na tři části. V prvé obdržel Fridlin celkem 195 hřiven, ve druhé 213,5 a ve třetí 222 hřiven.

Číselný poměr je tento:

přijal:	vrátil:	dluží:	součet odměny:	% — kolik vrátil
195 hř.	171 hř.	10 gr.	171 gr.	87,64%
213,5	187	13	262	87,58%
222	204	—	120	91,89%

A podobně je to u druhého počtu:

195 hř.	170 hř.	6 gr.	167 gr.	87,17%
298,5	263	41	263	88,10%
137	119	7	—	86,79%

Stejně můžeme zhodnotit i druhou řadu zápisů, počty s přímými výrobci mince, držiteli jednotlivých šmiten. Slova úvodního zápisu: „Hii sunt, qui inprimunt formam denariorum" k tomu jasně ukazují. Proti účtování s držiteli směnných krámců jsou jednodušší. Položka „reddidit" tu vůbec nepřichází, hodnota „debet" jen v nepatrné míře několika grošů, a to jen zřídka. Jsou tu tedy jen dvě základní rubriky „recepit" a pak „Summa precii", která zde znamená skutečně mzdu za práci. Poměr mezi nimi — podle prvých dvou počtů — je tento:

přijal:	součet odměny:	% z přijaté hodnoty
110 hřiven	33,5 gr.	0,47%
172	43	0,39%
185	—	—

Součet je zapisován až na jednu výjimku jen dvakrát a proto třetí část počtu nemůžeme hodnotit.

Stejně je tomu u druhého zápisu (II/2):

přijal:	součet odměny:	% z přijaté hodnoty
96 hřiven	24 grošů	0,39%
165,5	53,25	0,50%
151	—	—

Pro kontrolu si ještě uvedeme zhodnocení 8. zápisu Mikuláše z Goty, který má celkem tři součty:

112 hřiven	28 grošů	0,39%
181	45,25	0,40%
85	21,25	0,39%

Tím máme s nespornou jistotou dokázat přesný číselný vztah mezi položkami zápisů, i když ještě nemůžeme určit do detailů funkci a přesný význam každé položky, protože chybí srovnávací materiál z mincoven z počátku XIV. století. Vždyť nejstarší zachované počty kutnohorské jsou až z roku 1474. Ale i kdybychom získali skutečné počty královské mincovny z tohoto období, nemohli bychom jich užít, protože mincovní počty pražské ukazují všemi svými znaky svou výjimečnost a rozhodně nevznikly za řádného chodu královské mincovny.

Výjimečnost mincovny, jejíž činnost se odráží v kolonách pražských počtů, dokazuje i celkové množství produkce mincovny. Tu nám ukazuje nejvyšší hodnota zápisů — totiž rubrika „recepit", vyjadřující celkovou hodnotu, kterou (podle mého názoru) majitelé směnárny obdrželi v raženém kovu. Za celé období 14 dní — z toho se razilo jen v 11 dnech — je to u všech 11 dochovaných zápisů 6.897,75 hřiven, po rekonstrukci původního stavu u všech 16 počtů to bylo asi 10.032,96 hřiven. Tomu počtu asi odpovídá i počet hřiven, který prošel rukama mincířů. V druhé řadě zápisů rubrika „recepit" obnáší 5.654 hřiven, 4½ groše u 19 zápisů, u původních 26 zápisů (tolik bylo šmiten) je to (nebereme-li v úvahu dva mimořádné počty) při průměru 329,05 hřiven na jeden zápis celkem asi 7.897,2 hřiven.

To jsou skutečně vysoké sumy. Srovnejme si s tím produkci kutnohorské mincovny v roce 1315 podle vzácné zprávy kroniky Zbraslavské, která nás zpravuje o tom, že král Jan dostával z mincovny týdně 500—600 hřiven.[44]) To ale byl již jen čistý výnos, který zbýval králi. Ročně to bylo tedy 26.000 až 31.200 hřiven, v kopách asi 27.560—33.070. S tím jen relativně můžeme srovnávat prvý bezpečně známý údaj na základě dochovaných kutnohorských počtů z r. 1474. Tehdy je hrubý výnos asi 40.000 kop a tato hodnota je také průměrem pozdějších let.[45]) Z toho všeho si potvrzujeme úsudek o mimořád-

[44]) Fontes rerum bohemicarum III, kap. LXVI, str. 80—81. Přímá zpráva je zde v kronice Zbraslavské, ale Leminger, Dodatky, str. 26 a Castelin, Česká drobná mince (Praha 1953), str. 46, citují jen pozdější kroniku Františka Pražského.

[45]) Leminger, Královská mincovna v Kutné Hoře, 1912, str. 156 a dále.

nosti produkce mincovny staroměstských počtů. Vždyť produkce staroměstské mincovny převažuje kutnohorskou v roce 1315 asi 8—10krát.[46])

Nejzávažnější je ovšem otázka datování zápisů. Východiskem nám je označení mincovníka prvé řady zápisů: „Chunradus de Broda nostra". To jasně ukazuje, že písař stál v těsném vztahu k majiteli Německého Brodu.[47]) Německý Brod tehdy na počátku XIV. století náležel rodu Lichtemburskému. Majitelem byl Reimund z Lichtemburka, který také roku 1310 udělil městu různá práva.[48]) Reimund byl v době vlády Václava II. — asi od r. 1304 do r. 1308 — podkomořím českého království.[49]) Náležel mu tedy i dohled na minci a na královskou mincovnu. Vedle Reimunda z Lichtemburka, nepřímo účastného, známe přímého účastníka mincovní produkce jako držitele směnárenského krámce — Jindřicha z Lipé.[50]) Jindřich z Lipé, pozdější vůdce českého panstva rané doby lucemburské, se poprvé objevuje v listinných pramenech roku 1296. Tato prvá zpráva ale pozdějšího finančníka českého krále zastihuje v postavení dlužníka.[51]) Tehdy, ještě šlechtický syn, byl tísněn peněžním nedostatkem při nákladném způsobu života v dvorském okruhu. Jen poznenáhlu proniká jako dvořan k užšímu styku s panovníkem.[52]) Jeho postup k veřejným hodnostem českého státu byl na čas zaražen neblahou nehodou. Zabití dvořana při turnaji v Žitavě zbavilo jej přízně panovníka, musel opustit zemi a dočasně ztratil i město Žitavu v roce 1303.[53]) Ale již za krátký čas se vyznamenal osobní statečností v bojích proti vojsku Albrechta Rakouského u Kutné Hory, na podzim roku 1304 a vrátil se opět na královský dvůr. Vlivné postavení, i když navenek nebylo značeno dvorskými hodnostmi, umožnilo mu finanční vzestup. Brzy se stal i věřitelem královým. Zvláště za velkého vyčerpání králových důchodů po odražení Albrechtova vpádu půjčuje králi velké sumy, které si ovšem pojistil na výnosných zástavách. Ty mu pak po čase připadly do plného vlastnictví.[54]) Po vymření Přemyslovců krátká vláda skoupého krále Rudolfa nebyla mu, stejně jako ostatnímu panstvu, příznivá, zato následující období slabého Korutance mu vše vynahradilo. Již roku 1308, při uzavření míru znojemského, se uvádí v koroboraci v plném lesku titulu nejvyššího maršálka a podkomořího království českého.[55]) Tu stojí již na prvém místě českého panstva a zejména jeho úřad podkomořího — finančního ministra králova — mu dává pevnou základnu nejen k upevnění politické moci, nýbrž i k dravému rozšiřování jeho majetku. Při tom se dostal, spolu s ostatními předáky panské oligarchie, do konfliktu s rostoucí mocí patriciátu. Ze zajetí v klášteře sedleckém roku 1309 brzy vyvázl, ale Jindřich Korutanský v té době si povolal k zesílení svého postavení silný sbor vojenský ze své korutanské domoviny v čele s Jindřichem z Aufensteinu, který zaujal na dvoře místo pana z Lipé.[56]) Ten byl sice nucen se vzdát tučného úřadu podkomořího, ale předal zato králi účet za své služby, kterým požadoval 10.320 hřiven stříbra.[57]) Tuto částku mu král pojistil na mincovně kutnohorské, ze které mu zaručil týdenní plat 100 hřiven. V ústraní ctižádostivý Jindřich dlouho nesetrval; již na počátku roku 1310 organisuje svržení korutanské moci a nastoupení mladého Jana Lucemburského na český trůn. Léto roku 1310, kdy podle názoru Šustova se měl podílet v pražském mincovním konsorciu, je pro něho obdobím těžkých zápasů za vítězství nové dynastie. Koncem června je vyslán s poselstvím k římskému králi Jindřichu VII. Ten mu 22. VII. konfirmoval držení jeho majetku, získaného ne vždy zcela řádnými cestami.[58]) V září bojoval u Kutné Hory, kde byl raněn a pak o něm neslyšíme až do slavného vjezdu krále Jana na hrad pražský, který byl i Jindřichovým triumfem.[59]) Další kariéra odvážného válečníka i opatrného finančníka, který se mohl v bouřlivých událostech let 1315—1318 postavit v čele většiny země proti králi, leží již mimo dosah našeho zájmu. V ústraní na svých bohatých statcích zemřel Jindřich z Lipé roku 1329.[60])

Sledujeme-li životní dráhu Jindřichovu, vidíme, že jeho účast mezi prostými měšťany se sotva dá srovnat s jeho vypjatou politickou činností jako vůdce českého panstva v roce 1310. Musíme se daleko spíše obrátit k počátkům jeho veřejné činnosti, kdy ho jeho obchodní transakce přivádějí v úzký dotyk s měšťanskými finančníky a kdy se dokonce účastní i obchodů se suknem. Tehdy obchoduje spolu se svým příbuzným Reimundem z Lichtemburka, pozdějším podkomořím, a právě do tohoto údobí můžeme klást jeho účast v mincovním konsorciu, kam jej nepochybně přivedlo jeho přátelství s panem Reimundem.

Zápisy o jejich společné obchodní činnosti mezi pražskými měšťany jsou dochovány ve čtyřech listinných vzorcích formuláře svatopavelského. Pocházejí z konce XIV. století, pravděpodobně z let 1294—1297.[61]) Jsou to dlužní

[46]) Předpokládám, že příjem králův nebyl o mnoho menší než hrubý výnos.

[47]) Srov. výše, str. 91.

[48]) CIM II, č. 90, srov. též K. Jelínek, Známí majitelé Něm. Brodu a jejich poměr k městu, Zprávy městského musea v Něm. Brodě IX, 1922—23, str. 32—44.

[49]) Šusta, České dějiny II/1, Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví, Praha 1935, str. 510 passim.

[50]) Šusta, l. c., str. 646—648 a passim; pramenné údaje shrnuje Heinrich Brunner, Die Herren von Lippa, Zeitschrift d. Vereines für Geschichte Mährens und Schlesiens XII, 1908, str. 395—432.

[51]) Johann Loserth, Das St. Pauler Formular. Briefe und Urkunden aus der Zeit König Wenzels II., Praha 1896, Nr. 38, 40, 44, 46.

[52]) Doklad v RBM II, 751, 842.

[53]) Brunner, l. c., str. 410.

[54]) RBM II, 891.

[55]) CDM VI, str. 375—379.

[56]) FRB III, str. 131.

[57]) RBM II, 2202. Srov. A. Haas, Česká královská kancelář za Jindřicha Korutanského, Zprávy českého zemského archivu IX, 1946, str. 100—101.

[58]) RBM II, 2221.

[59]) FRB III, 170.

[60]) FRB III, 301.

[61]) Loserth, l. c., úvod str. 1—24.

úpisy. V prvém z nich se zavazují Hynek z Dubé, Jindřich z Lipé a Reimund z Lichtemburka splatit jakémusi Friedmanu ze Smayn 62 hřiven stříbra.[62]) V dalším zápise Jindřich a Hecika z Lipé ohlašují, že dluží pražskému měšťanu Matouši z Chebu 30 hřiven a 5 věrduňků za 5 postavů ypernského sukna a 13 hřiven za 4 postavy sukna z Poperingen a zavazují se zaplatit do svátku sv. Jakuba příštího roku. Tento zápis je datován do roku 1296.[63]) V třetím úpisu vystupují jako dlužníci Jindřich a Hecika z Lipé, Reimund z Lichtemburka a Vlk z Donicz pro 112 hřiven stříbra, dlužných pražským měšťanům Rudlinovi a Fridlinovi.[64]) Naposledy Jindřich a Hecika z Lipé a Reimund z Lichtemburka — v zápise datovaném do roku 1300 — se přiznávají k dluhu 122 hřiven pražskému měšťanu Jakubovi Wolflinovi.[65]) V těchto zápisech nacházíme v drobných finančních záležitostech, a dokonce v obchodu s flanderskými sukny, tři rodem spřízněné předáky českého panstva, Hynka z Dubé, Jindřicha z Lipé a Reimunda z Lichtemburka.

Do této doby, brzy po zavedení mincovní reformy Václavovy, do roku 1300 nebo těsně po něm, musíme také klást pražské mincovní počty. Účast Jindřicha z Lipé jako řadového držitele směnárenského krámce hodí se dobře do doby, kdy se účastní se svými druhy i obchodu se suknem. Později, zejména po roce 1303, je jeho účast v takových podnicích nemyslitelná. Počty vznikly podle mého názoru v roce 1300, v době prvých grošových ražeb v létě toho roku, z činnosti mincovny, která prvé „grossi pragenses" skutečně razila v sídelním městě království.[66]) V Praze byla ražba prováděna z předem nashromážděného množství stříbra asi po dobu 14 dnů; především se razily groše, a teprve když se zásoba chýlila ke konci, byly v posledních třech dnech raženy také parvi. Pak mincovna byla nepochybně přenesena do nejvýhodnějšího místa, do Kutné Hory. Hlavní důkaz máme v počtech samých. Jen v mincovně v počátcích nového měnového systému, v počátcích grošové mince, vedle dílen mincířských mohly být ještě druhé útvary, krámce směnárenské, jak tomu bylo v mincovnách XIII. století, založených na systému „renovatio monetae". Právě grošová reforma znamenala poslední renovaci mince, kdy staré denáry byly v roce 1330 vyměněny za groše.[67]) V prvé řadě staroměstských

[62]) Loserth, l. c., Nr. 38.
[63]) Loserth, l. c., Nr. 40.
[64]) Loserth, l. c., Nr. 44.
[65]) Loserth, l. c., Nr. 46.
[66]) Počty jsou datovány do pátku po 15. srpnu (Nanebevstoupení P. Marie). V roce 1300 by tedy bylo ražební období mezi 19. srpnem a 3. zářím. Jediná zpráva o počátku ražby pražských grošů v červenci roku 1300 je v kronice Zbraslavské, která byla ovšem psána až s časovým odstupem skoro dvaceti let; FRB III, 80–81. — srov. F. Heřmanský, Kronika Zbraslavská, Praha 1952, str. 752 sl.
[67]) O tom, že princip renovace v pozdější době byl při snižování zrna českých grošů mincovnou částečně recipován, srovnej K. Castelin, Renovatio monetae, Num. listy V, 1950, str. 14–18.

počtů jsou nepochybně zápisy o účtování se směnárníky, kteří snad měli svou působnost rozdělenu do různých krajů (jejich počet 16 se blíží počtu pozdějších českých krajů), tak jako dříve ve XIII. století tuto výměnu zajišťovaly jednotlivé mincovny, rozmístěné po celé zemi.[68]) Směnárníci měnili raženou minci za staré denáry nebo neražený kov. Jen těmto mimořádným podmínkám odpovídá také množství mince, které procházelo rukama směnárníků.

A pak jsou tu zápisy druhé řady, počty 26 šmiten, které v období 11–14 dnů produkují asi osm až desetkrát tolik co kutnohorská mincovna.[69]) Jejich počet se pravděpodobně shoduje s počtem dřívějších krajských mincoven a pozdějších šmiten v Kutné Hoře.[70]) Pravidelný chod mincovny, v posledních třech dnech zčásti orientované na ražbu parvů, ukazuje, že není správný názor Šustův, že ražba byla náhle ukončena vojenským obležením Prahy.[71]) Jeho zařazení počtů do roku 1310, do srpna a počátku září, do rušných dní válečných není správné. Sotva by tehdy — i kdybychom připustili absurdní účast Jindřicha z Lipé — bylo možno obležené Praze, když Kutná Hora se dostala do rukou strany korutanské, v krátkém období opatřit tolik stříbra.

Pro datování do roku 1300 mluví i další důvody. Pro měšťanskou mincovnu pro rok 1310 dosud nebylo (dodávám: pochopitelně!) možno najít odpovídající ražby.[72]) Jen k roku 1300 je možná italská mincovní terminologie, která se objevuje ve staroměstských počtech. Jsou to termíny picz. = piczoli grossi pro parvy, a „plactae" pro stříbrné plechy, nejspíše pro cány.[73]) Jen době, těsně po vyhlášení měnové reformy, odpovídá užívání názvu „denarii" pro groše — „inceperunt fabricare denarios!". Častěji se užívá i kompromisního označení „denarii grossi". Důsledně se počítá na hřivny; tento způsob počítání byl brzy vytlačen rozšířenějším počtem v kopách. To vše mne utvrzuje v názoru, že počty se týkají ražby grošové mince, grošů a parvů, v pražské mincovně v období dvou týdnů po 15. srpnu roku 1300.[74]) Tehdy bylo v Praze pro přeměnu dosavadní mince na nový měnový systém shromážděno množství kovu, který byl v krátké době zpracován v groše. Ražená mince se prostřednictvím směnných krámců měnila za staré mince (tj. brakteáty a případně dvoustranné denáry). Po skončení činnosti byla ražba přenesena do výhodnější polohy v Kutné Hoře, přímo u stříbrných dolů. Z činnosti této mincovny pražské, která dala pražským grošům své jméno, vzešly počty, dnes dochované v nejstarší městské knize pražské. Psal je písař závislý na panu Reimundovi

[68]) Naposledy shrnul tyto předpoklady mincovní činnosti Pošvář ve svých Dějinách brněnské mincovny I (Numismatický sborník V, 1958).
[69]) Srov. výše, str. 101–102.
[70]) Leminger, Královská mincovna v Kutné Hoře, str. 203–215; Dodatky, str. 33–36.
[71]) Šusta, Dvě knihy českých dějin, II, str. 91.
[72]) K. Castelin, Česká drobná mince, Praha 1953, str. 43.
[73]) Můj článek „Piczoli grossi" v Numismatických listech 1958, kde vysvětluji oba termíny.
[74]) Tedy mezi 19. srpnem a 3. zářím 1300.

z Lichtemburka. Pan Reimund ovšem tehdy ještě nebyl podkomořím, ale patrně v rámci svých tehdejších menších finančních podniků si pronajal výnosný úřad notáře mince, který ostatně pravidelně nebyl přímo vykonáván, ale byl jen výnosným obročím. Pan Reimund také přizval k účasti jako držitele směnárenského krámce pana Jindřicha z Lipé, svého příbuzného, přítele a spoluúčastníka v četných drobných finančních podnicích. Tuto prebendu ovšem pan z Lipé sám nevykonával, jen se účastnil finančním vkladem a pak se podílel na výnosu.[75])

Ovšem, to vše je zatím jen hypothesa, kterou bude třeba ověřit důkladným rozborem mincovního materiálu, všech ražeb Václava II. Ale i nyní, dříve než budu moci podniknout tuto práci, věřím ve správnost úvodních slov staroměstských počtů: „Cives pragenses primo inceperunt fabricare denarios (grossos)...", věřím, že pražské groše, které tak čestně po dvě staletí šířily dobré jméno poctivé české mince, byly skutečně poprvé raženy v hlavním městě českého království.

Telč, v říjnu 1957

[75]) Šusta, Dvě knihy českých dějin I, 1917, str. 94 a d.

MINCOVNÍ POČTY V NEJSTARŠÍ KNIZE STARÉHO MĚSTA PRAŽSKÉHO

(Edice)

[Fol. 1]

Racio[a]) fabricarum.
Cives pragenses primo inceperunt fabricare denarios sexta feria proxima post Asumptionem beatae Mariae Virginis.

Fridlinus de Egra [primus].
Sexta feria recepit: 57 mar., red[didit] 50, debet 3.
Sabbato recepit: 59 mar., solvit 52 mar.
Secunda feria recepit: 54 mar., solvit 47, debet 7 gros.
Item eadem die recepit 25 mar., solvit 22 mar.
Summa precii 171 grossus.
Tercia feria recepit nichil.
Quarta feria recepit 42½ mar., solvit 37, debet 4.
Item eadem die recepit 39 mar., solvit 34, debet 5 gros.
Quinta feria recepit 29 mar., solvit 25, debet 4.
Sexta feria recepit 43 mar., solvit 38.
Sabbato recepit 60 mar., solvit 53.
Die dominica nichil. Summa 262 gros.
Secunda feria: 85 mar., solvit 75.
Tercia feria: 36 mar., solvit 35.
Item eadem die: 19 mar., solvit 17.
Quarta feria: 36 mar., solvit 37.
Quinta feria: 46 mar., solvit 40.
Summa 120 gros.

[Fol. 6]

Nicolaus de Praga, secundus[b]).
Sexta feria recepit 57 mar., solvit 52, debet 5 gross.
Sabbato recepit 59 mar., solvit 51.
Secunda feria recepit 54 mar., solvit 46.
Item eadem die recepit 25 mar., solvit 21, debet 1 gros.
Summa 167 gros.
Tercia feria recepit nichil.
Quarta feria recepit 42½ mar., solvit 37, debet 4 gros.
Item eadem die recepit 39, solvit 34, debet 3 gros.
Quinta feria recepit 29, solvit 25, debet 19 gros.
Sexta feria recepit 48, solvit 42, debet 1.
Sabbato: 56 [mar.], solvit 51, debet 5.
Dominica die[c]) nichil.
Secunda feria: 85 mar., solvit 74, debet 9.
Summa 263[d]).
Tercia feria: 36 mar., solvit 31.
Item eadem die 19 mar., solvit 17.
Quarta feria 36 mar., solvit 31 mar., debet 7.
Quinta feria 46 mar., solvit 40 mar.

[Fol. 36]

Nicholaus de Altenberch[e]), tercius.
Sexta feria recepit 57 mar., solvit 50, debet 5 gros.
Sabbato recepit 59 mar., solvit 52.
Item eadem die recepit 25 mar., solvit 22.
Summa 164 gros.

[a]) Čtení Racio u Vojtíška, l. c., str. 345; dnes jsou z prvých slov jen písmena fabricarum.
[b]) Pořadí je tu značeno číslicí —: II[us], což rozepisuji; stejně jako u ostatních zápisů.
[c]) Původně následující počet byl připsán ke slovům „Dominica die", pak se však písař opravil a nadepsal dodatečně nad slovo Dominica „nichil, secunda feria".
[d]) Summa je připsána až dodatečně po straně.
[e]) Pod jménem Nicolaus de Altenberch bylo ještě napsáno „Henr. de Lypa", to bylo pak přeškrtnuto, dnes je málo čitelné.

Tercia feria recepit nichil.
Quarta feria recepit 42½ mar., solvit 37, debet 3.
Item eadem die: 39 mar., solvit 34.
Quinta feria recepit 29 mar., solvit 25, debet 9.
Sexta feria: 48 mar., solvit 43, debet 1.
Sabbato recepit 51 mar. et ferto, solvit 45, debet 4.
Die dominica nichil.
Secunda feria: 85 mar., solvit 75, debet 10.
Summa 259.
Tercia feria: 30 mar., solvit 31.
Item eadem die: 19 mar., solvit 16, debet quinque.
Quarta feria: 35 mar., solvit 32, debet 8.
Quinta feria: 46 mar., solvit 41.

[Fol. 49]

Chunradus de Broda nostra[f]), quartus.
Sexta feria recepit 57 mar., solvit 50, debet 1 gros.
Sabbato recepit 59 mar., solvit 51.
Secunda feria recepit 54 mar., solvit 45, debet 3 gros.
Item eadem die: 25 mar., solvit 21, debet 2 gros.
Summa 167 gros.
Tercia feria nichil.
Quarta feria recepit 42½ mar., solvit 37, debet 3.
Item eadem die recepit 39 mar., solvit 33.
Quinta feria recepit 29 mar., solvit 25, debet 5.
Sexta feria recepit 48 mar., solvit 42.
Sabbato: 56 mar., solvit 50, debet 7.
Dominica die nichil.
Secunda feria 85 mar., solvit 74[g]), debet 13.
Summa[h]) 258[i]).
Tercia feria: 36 mar., solvit 31.
Picz[oli]. Item[k]) eadem die: 19 mar., solvit 16, debet 1.
Quarta feria: 36 mar., solvit 32.
Quinta feria: 46 mar., solvit 40.

[Fol. 23]

Chluichardus, sextus.
Sexta feria recepit 57 mar., solvit 52[l]), debet 4 gros.
Sabbato recepit 59 mar., solvit 52.
Secunda feria recepit 54 mar., solvit 45, debet 4.
Item eadem die recepit 25 mar., solvit 21, debet 2.
Summa 167 gros.
Tercia feria nichil.
Quarta feria recepit 42½ mar., solvit 37, debet 2.
Item eadem die 39 mar., solvit 33.
Quinta feria recepit 29 mar., solvit 24, debet 3.
Sexta feria recepit 43 mar., solvit 38, debet 5.
Sabbato recepit 60 mar., solvit 53, debet 7.
Dominica die nichil.
Secunda feria 85 mar., solvit 74, debet 8.
Summa 259.
Tercia feria: 36 mar., solvit 30 mar.
Picz[oli]. Item[m]) eadem die: 19 mar., solvit 16, debet 1.
Quarta feria: 36 mar., solvit 31, debet 10 gros.
Quinta feria: 46 mar., solvit 40, debet 2.

[Fol. 62]

Nicolaus Leo, septimus.
Sexta feria recepit 57 mar., solvit 47, debet 4.
Sabbato recepit 59 mar., solvit 52.
Secunda feria recepit 54 mar., solvit 47, debet 5.
Item eadem die: 25 mar., solvit 21.
Summa 167 gros.
Tercia feria nichil.

[f]) „nostra“ psáno ve zkratce kontrakcí.
[g]) Mezi řádkou psáno jinou rukou (patrně dříve než byly psány počty) „Wenceslaus dei gracia“.
[h]) Suma připsána dodatečně po straně.
[k]) Před řádkou připsáno „picz.“.
[l]) Číslice psána —: „L I[us]I“ což čtu jako 52.
[m]) Před sloupcem, stejně jako u předcházejícího zápisu, je připsáno „picz.“.

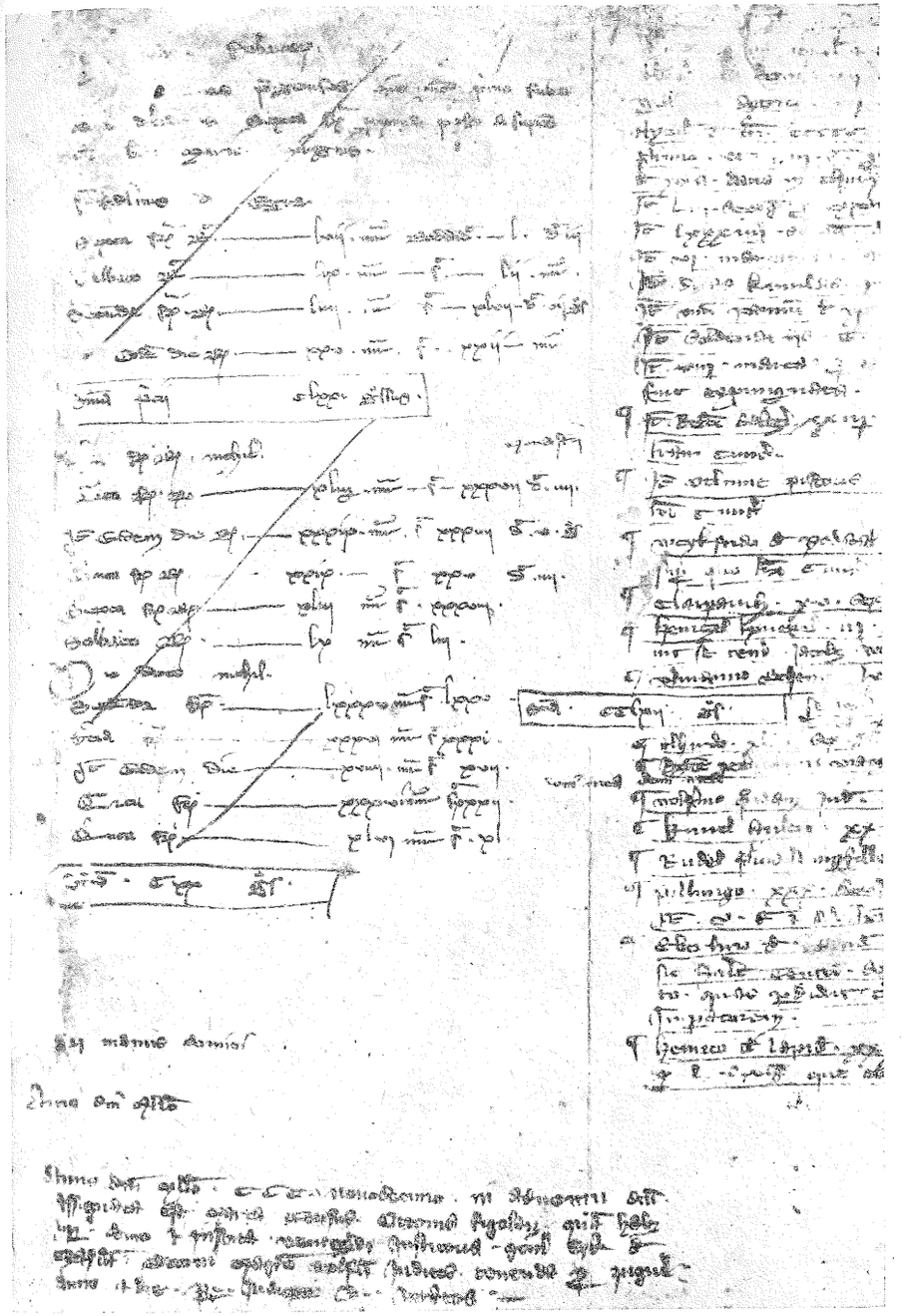

Obr. č. 1. Prvý počet směnárenských krámců. (Rkp. AM Prahy 986, fol. 1)

Quarta feria recepit 42½ mar., solvit 36, debet 8.
Item eadem die 29 mar., solvit 33, debet 4.
Quinta feria recepit 29 mar., solvit 25[n]) mar.
Sexta feria recepit 43 mar., solvit 37.
Sabbato recepit 60 mar., solvit 52, debet 7.
Dominica die nichil.
Secunda feria 85 mar., solvit 74, debet 5.
Summa 257.
Tercia feria: 36 mar., solvit 31.
Picz[oli]. Item[o]) eadem die 19 mar., solvit 16, debet 2.
Quarta feria: 36 mar., solvit 31, debet 5.
Quinta feria: 46 mar., solvit 40 mar.

[Fol. 74]

Andreas, octavus.
Sexta feria: 57 mar., solvit 49, debet 4 gros.
Sabbato[p]) recepit 59 mar., solvit 51.
Secunda feria recepit 54 mar., solvit 46, debet 5 gros.
Item eadem die: 25 mar., solvit 21.
Summa 167 gros.
Tercia feria recepit nichil.
Quarta feria recepit 42½ mar., solvit 37, debet 4.
Item eadem die: 39 mar., solvit 33, debet 6.
Quinta feria recepit 29 mar., solvit 25, debet 1.
Sexta feria recepit 43 mar., solvit 38.
Sabbato recepit 60 mar., solvit 52, debet 2.
Dominica die nichil.
Secunda feria: 85 mar., solvit 74, debet 9.
Summa 259.
Tercia feria: 36 mar., solvit 31.
Picz[oli]. Item[r]) eadem die: 19 mar., solvit 17.
Quarta feria: 35 mar., solvit 32.
Quinta feria: 46 mar., solvit 40.

[Fol. 97]

Epe[s]), decimus.
Sexta feria recepit 70 mar., solvit 47, debet 4.
Sabbato recepit 59 mar., solvit 51, debet 7 grossi.
Secunda feria recepit 54 mar., solvit 46, debet 3.
Item eadem die: 25 mar., solvit 20, debet 3.
Summa 164 gros.
Tercia feria recepit nichil.
Quarta feria recepit 42½ mar., solvit 36, debet 5.
Item eadem die: 39 mar., solvit 34, debet 8.
Quinta feria recepit 29 mar., solvit 25, debet 4.
Sexta feria recepit 43 mar., solvit 30.
Sabbato recepit 60 mar., solvit 51.
Dominica die nichil.
Secunda feria: 85 mar., solvit 73, debet 8.
Summa 249.
Tercia feria: 36 mar., solvit 30.
Par[vi]. Item[t]) eadem die de parvis: 24[u]) mar., solvit 21½, debet 6.
Quarta feria: 35 mar., solvit 30, debet 2.
Quinta feria: 46 mar., solvit 40, debet 2.

[Fol. 109]

Falcho, undecimus.
Sexta feria recepit 57 mar., solvit 51, debet 3.
Sabbato recepit 59 mar., solvit 51.
Secunda feria: 54 mar., solvit 47, debet 4.
Item eadem die: 25 mar., solvit 22.
Summa 171 gros.
Tercia feria recepit nichil.
Quarta feria recepit 42½ mar., solvit 37, debet 5.
Item eadem die: 39 mar., solvit 35, debet 1.
Quinta feria recepit 29 mar., solvit 26.

[n]) Původně bylo tu psáno XXXV, pak prvý znak X byl vyškrabán.
[o]) Před řádkou připsáno „picz.“.
[p]) Původně písař tu napsal „Secunda feria“, pak se opravil tak, že „Secunda“ škrtl a podtečkoval a Sabb. doplnil po straně.
[r]) Po straně slovo „picz.“.
[s]) Psáno bez zkracovacího znaménka.
[t]) Na okraji psáno „par.“.
[u]) Původní číslovka byla vyškrabána a nové číslo nadepsáno nad rasuru.

Sexta feria recepit 48 mar., solvit 43.
Sabbato recepit 56 mar., solvit 50, debet 2.
Dominica die nichil.
Secunda feria: 85 mar., solvit 76.
Summa 267.
Tercia feria: 36, solvit 32.
Par[vi]. Item[x]) eadem die: 19 mar., solvit 17, debet 4.
Quarta feria: 36, solvit 32, debet 6.
Quinta feria: 46, solvit 41.

[Fol. 120]

Albetus de Grecz, duodecimus.
Sexta feria recepit 57 mar., solvit 52[y]), debet 4.
Sabbato recepit 59 mar., solvit 51.
Secunda feria recepit 54 mar., solvit 46, debet 3.
Item eadem die: 25 mar., solvit 21.
Summa 167.
Tercia feria nichil.
Quarta feria recepit 42½ mar., solvit 36, debet 4.
Item eadem die: 39 mar., solvit 33.
Quinta feria recepit 29 mar., solvit 35, debet 9.
Sexta feria recepit 48 mar., solvit 40, debet 2.
Sabbato recepit 56 mar., solvit 47.
Dominica die nichil.
Secunda feria recepit 85 mar., solvit 71, debet 2.
Summa 252.
Tercia feria: 36 mar., solvit 31.
Par[vi]. Item) eadem die 19 mar., solvit 16.
Quarta feria: 52 mar., solvit 44, debet 4.
Quinta feria 46, solvit 40.

[Fol. 196]

Heinricus de Lipa, quatuordecimus.
Sexta feria recepit 57 mar., solvit 48.
Sabbato recepit 59 mar., solvit 49, debet 8.
Secunda feria recepit 54 mar., solvit 46, debet 3.
Item eadem die: 25. mar., solvit 21, debet 8.
Summa 144 gros.
Tercia feria nichil.
Quarta feria recepit 42½ mar., solvit 36, debet 4.
Item eadem die: 39 mar., solvit 33.
Quinta feria recepit 29 mar., solvit 25, debet 5.
Sexta feria recepit 48 mar., solvit 41.
Sabbato recepit 56 mar., solvit 48, debet 3.
Dominica die nichil.
Secunda feria: 85 mar., solvit 73, debet 6.
Summa 256.
Tercia feria: 36 mar., solvit 31.
Par[vi]. Item [aa]) eadem die: 19 mar., solvit 12½, debet 4½ gros.
Quarta feria 36 mar., solvit 31, debet 6.
Quinta feria 46 mar., solvit 40.

[Fol. 233]

Hii sunt, qui inprimunt formam denariorum
Hermannus carbonista cum socio[bb]), primus.
Sexta feria recepit 20 mar.
Sabbato recepit 18 mar.
Item eadem die 20 mar.
Die dominica nichil.
Secunda feria recepit 24 mar.[cc])
Item eadem die 28 mar.
Summa precii ½ mar., 1 [gr.], 6 picz.[dd])
Tercia feria recepit 26 mar.
Quarta feria recepit 30 mar.
Quinta feria recepit 26 mar.
Item eadem die recepit 20 mar.
Sexta feria nichil.
Sabbato: 30 mar.
Die dominica nichil.
Secunda feria: 40 mar.

[x]) Po straně slovo „par.“.
[y]) Číslice 52 psána: • L • I[us]I •.
[z]) Před okrajem „par.“.
[aa]) Před okrajem „par.“.
[bb]) Psáno $\overline{\text{so}}$.
[cc]) Zkratka $\overset{a}{m}$ = marcha.
[dd]) Psáno ł $\overset{a}{m}$, I[us] VI picz., což čtu jako ½ marchae, unus (grossus) in picz(oli).

Summa 43 gros.
Tercia feria: 60 mar.
Quarta feria: 25 mar.
Quinta feria: 30 mar.
Par[vi][ee]) Item eadem die de parvis 20 mar.
Par[vi]. Sexta feria: 20 mar.
Par[vi]. Item eadem die: 10 mar.
Par[vi]. Item eadem die: 10 mar.
Item eadem die: 10 mar.
Summa precii[ff])

[Fol. 240]

Henrigo cum socio, secundus.
Sexta feria redepit 20 mar.
Sabbato recepit 18 mar.
Item eadem die recepit 20 mar.
Die dominico nichil.
Secunda feria recepit 22 mar.
Item eadem die: 16 mar.
Summa precii 24 gros.
Tercia feria: 26 mar.
Quarta feria: 40 mar.
Quinta feria: 26 mar.
Item eadem die: 30 mar.
Sexta feria nichil.
Sabbato: 30 mar. Item 13½, debet 2[gg]).
Die dominico nichil.
Secunda feria: 50 mar., debet 2.
Summa 53 gros., 3 picz.
Tercia feria: 60 mar., debet 1.
Quarta feria: 25 mar.
Quinta feria: 30 mar.
Item eadem die: 20 mar.
Sexta feria: 16 mar.
Summa [hh]).

[Fol. 250]

Anthonius cum socio, quartus.
Sexta feria: 20 mar.
Sabbato: 28 mar.
Item eadem die: 20 mar.
Die dominico nichil.
Secunda feria: 22 mar.
Item eadem die: 30 mar.
Summa precii 30 gros.
Tercia feria: 26 mar.
Quarta feria: 40 mar.
Quinta feria: 26 mar.
Item eadem die: 28 mar. minus 1½ lotonis.
Sexta feria nichil.
Sabbato: 30 mar.
Dominica die nichil.
Secunda feria: 40 mar.
Summa 50 minus 2½ gros.
Tercia feria: 60 mar., debet 3.
Quarta feria: 25 mar.
Quinta feria: 30 mar.
Item eadem die: 40 mar.
Sexta feria: 16 mar.
Summa[ii])

[Fol. 262]

Hannus sartore cum socio[kk]), sextus.
Sexta feria: 20 mar.
Sabbato: 28 mar., debet 1.
Item eadem die: 20 mar.
Die dominica nichil.
Secunda feria: 36 mar.
Item eadem die: 30 mar.
Summa 33½ gros.
Tercia feria: 26 mar.
Quarta feria: 40 mar., debet 1.
Quinta feria: 26 mar.
Item eadem die: 20 mar.
Sexta feria nichil.
Sabbato: 30 mar. Item 10.
Dominica die nichil.
Secunda feria: 40 mar.
Summa 48.
Tercia feria: 60 mar.
Quarta feria: 25 mar.
Quinta feria: 30 mar., [item] 8 mar.
Summa[ll])

[ee]) Par[vi] připisováno po straně.
[ff]) Číslice nepřipsána.
[gg]) Číslice „debet“ psána na rasuře.
[hh]) Nedopsáno.
[ii]) Nedopsáno.
[kk]) Nadpis se opakuje i na pravé straně listu, kde je psáno „sarthore“.
[ll]) Nedopsáno.

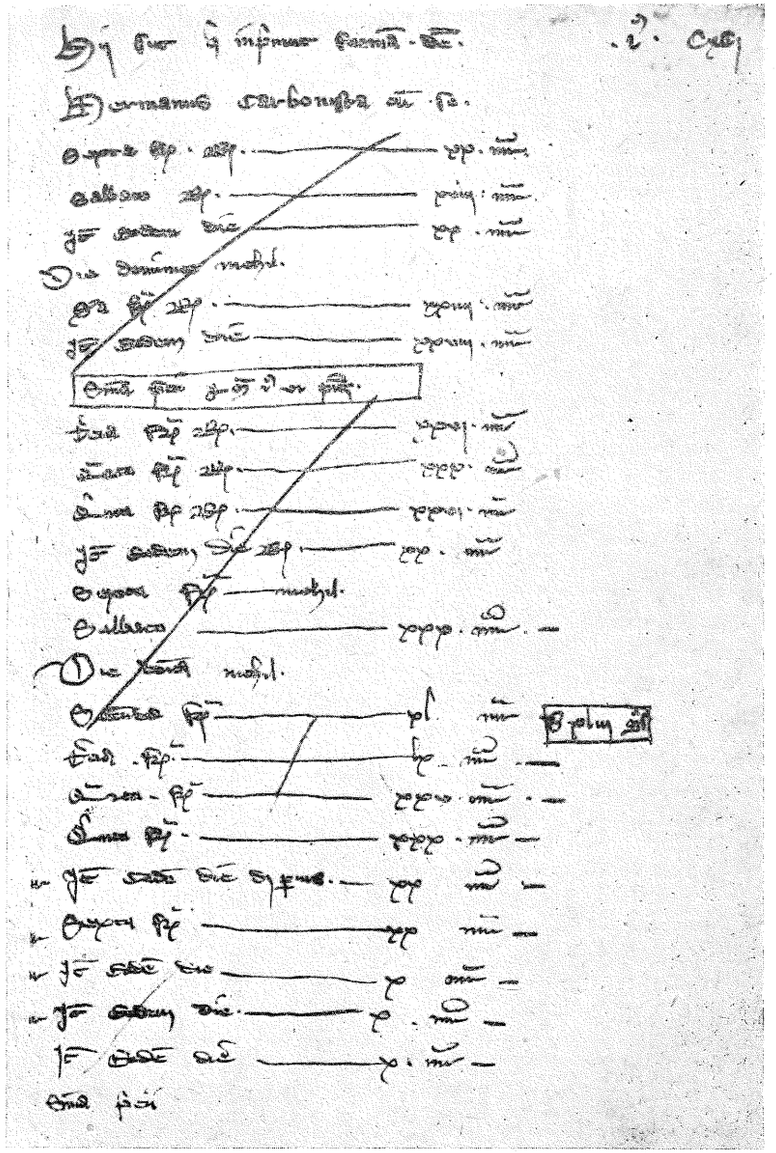

Obr. č. 2. Prvý počet mincířů. (Rkp. AM Prahy 986, fol. 233).

[Fol. 268]

Georius cum socio. Heinczlinus de Wienna[mm]) septimus.
Sexta feria: 20 mar.
Sabbato: 18 mar.
Item eadem die: 20 mar.
Die dominico nichil.
Secunda feria: 24 mar.
Item eadem die: 30 mar.
Summa 28 gros.
Tercia feria: 30 mar.
Quarta feria: 30 mar.
Quinta feria: 40 mar., debet 1.
Sexta feria nichil.
Sabbato: 15 mar.
Dominica die nichil.
Secunda feria nichil[nn]).
Summa 29 gros., minus 3 picz.
Tercia feria: 80 mar.
Quarta feria: 25 mar.
Quinta feria: 30 mar.
Item eadem die: 20 mar.

[Fol. 271]

Nicolaus de Gota cum socio, octavus.
Sexta feria: 20 mar.
Sabbato: 18 mar.
Item eadem die: 20 mar.
Die dominico nichil.
Secunda feria: 24 mar.
Item eadem die: 30 mar.
Summa 28 grossi.
Tercia feria: 26 mar.
Quarta feria: 15 mar., debet 2.
Quinta feria: 30 mar.
Item eadem die: 20 mar.
Sexta feria nichil.
Sabbato: 30 mar., item 10.
Dominica die nichil.
Secunda feria: 50 mar.
Summa 45 gros. et 3 picz.
Tercia feria: 60 mar.
Quarta feria: 25 mar.
Summa 21 gros. et 3 picz.
Quinta feria: 15 mar., debet 2. Item 30.
Item eadem die 20 mar.
Sexta feria: 16 mar.
Par[vi]. Sabbato recepit 14 mar., 1½ ferton[oo]).

[Fol. 135]

Johannes Laczco cum socio, duodecimus.
Sexta feria 20 mar., debet 1.
Sabbato: 18 mar.
Item eadem die: 20 mar.
Dominica die nichil.
Secunda feria: 24 mar.
Item eadem die: 30 mar., debet 1.
Summa ½ mar.
Tercia feria: 26 mar.
Quarta feria: 40 mar.
Quinta feria: 26 mar.
Item eadem die: 30 mar.
Sexta feria nichil.
Sabbato: 30 march.
Dominica die nichil.
Secunda feria: 50 mar.
Summa [pp]) 50 gros., 6 picz.
Tercia feria: 60 mar.
Quarta feria: 25 mar.
Quinta feria: 30 mar.
Item eadem die: 40 mar.
Sexta feria: 16 march.

[Fol. 138]

Petzmannus cum socio, tercius decimus.
Sexta feria: 20 mar.
Sabbato: 18 mar.
Item eadem die: 20 mar.
Dominica die nichil.
Secunda feria: 22 mar.
Item eadem die: 30 mar.
Summa 27½ gros.
Tercia feria: 26 mar.
Quarta feria: 30 mar.
Quinta feria: 26 mar., debet 2.
Item eadem die: 20 mar.
Sexta feria nichil.
Sabbato: 30 mar.

[mm]) Jméno „Heinczlinus de Wienna“ je psáno na pravé straně listu.
[nn]) Psáno na rasuře.
[oo]) Psáno „f[er]“, čtu jako ferto, ne ferra.
[pp]) Pro Summa je zkratka $.

Dominica die nichil.
Secunda feria: 40 mar.
Summa 43 gros.
Tercia feria: 60 mar.
Quarta feria: 25 mar.
Quinta feria: 30 mar.
Item eadem die: 40 mar.
Sexta feria: 16 mar.

[Fol. 143]

Jacobus List cum socio, quintus decimus.
Sexta feria: 20 mar.
Sabbato: 18 mar., debet 1.
Item eadem die: 10 mar.
Dominica die nichil.
Secunda feria: 22 mar.
Item eadem die: 30 mar.
Summa 25 gros.
Tercia feria: 30 mar.
Quarta feria: 39 mar. et 24 plactas.
Quinta feria: 26 mar.
Item eadem die: 20 mar.
Sexta feria nichili.
Sabbato: 30 mar.
Dominica die nichil.
Secunda feria: 40 mar.
Summa 46 gros., 3 picz.
Tercia feria 60 mar.
Quarta feria 35 mar. et 5 plactas[rr]).
Quinta feria 30 mar., debet 3.
Item eadem die 40 mar.
Sexta feria 14 mar. et 16 plactas[ss]).
Par[vi]. Sabbato 10 mar.[tt]).

[Fol. 149]

Ulricus solus, sextus decimus.
Sexta feria: 10 mar.
Sabbato: 10 mar.
Die dominico nichil.
Secunda feria: 12 mar.
Item eadem die: 12 mar.
Summa 11 gros.
Tercia feria: 12 mar.
Quarta feria: 15 mar.
Quinta feria: 13 mar.
Item eadem die: 10 mar.
Sexta feria: nichil.
Sabbato: 15 mar.
Dominica die nichil.
Secunda feria[uu]): 20 mar.
Summa 21 gros., 3 picz.
Tercia feria: 26 mar.
Quarta feria: 14 mar.
Par[vi]. Item eadem die 20 mar.

[Fol. 154]

Razmo solus, septimus decimus.
Sexta feria recepit 10 mar.
Sabbato: 10 mar.
Dominica die nichil. Item eadem die 10 mar[xx]).
Secunda feria: 12 mar.
Item eadem die: 15 mar.
Summa 14 gros. et 3 picz.
Tercia feria recepit 14 mar.
Quarta feria: 15 mar., debet 5.
Quinta feria: 13 mar.
Item eadem die: 10 mar.
Sexta feria nichil.
Sabbato: 15 mar.
Dominica die nichil.
Secunda feria: 20 mar.[yy])
Summa 22 gros., unus in picz[zz]).
Tercia feria: 40 mar.
Quarta feria: 14 mar.
Quinta feria: 16 mar.
Sexta feria: 16 mar.

[Fol. 164]

Johannes Rehzer, undevicesimus.
Tercia feria: 4 mar.
Quarta feria: 2 mar.

[rr]) Zkratka „plac.“.
[ss]) Zkratka „pall.“ [?].
[tt]) Před Sabbato psáno „Item eadem die“. Počet hřiven psán na rasuře.
[uu]) Písař omylem napsal Sabb., a chybu opravil přeškrtnutím a dopsáním „ecunda“.
[xx]) Údaj se zřejmě vztahuje k sobotě.
[yy]) Psáno za rasurou.
[zz]) Možné čtení také: 22 gr., unus, III picz.

Par[vi]. Item eadem die: 5 mar.
Par[vi]. Quinta feria: 5 mar.
Par[vi]. Item eadem die: 5 mar.
Par[vi]. Sexta feria: 10 mar.
Par[vi]. Sabbato: 10 mar., 4 ferra.

[Fol. 158]

Chvnradus volpes, vicesimus tercius[aaa]).
Tercia feria: 4 mar.
Quarta feria: 2 mar.
Quinta feria nichil.
Par[vi]. Sexta feria: 6 mar.
Par[vi]. Item eadem die 7 fer.[bbb]) gros.

[Fol. 161]

Johannes de Grecz solus, duodevicesimus.
Sexta feria: 10 mar.
Sabbato: 10 mar.
Die dominica.
Secunda feria: 10 mar.
Item eadem die: 12 mar.
Summa 10½ gros.
Tercia feria: 10 mar.
Quarta feria: 15 mar.
Quinta feria: 13 mar.
Item eadem die: 10 mar.
Sexta feria nichil.
Sabbato: 15 mar.
Dominica die nichil.
Secunda feria: 20 mar., debet 1.
Summa 20 gros. et 1.
Tercia feria: 26 mar.
Quarta feria: 14 mar.
Quinta feria: 15 mar.

[Fol. 167]

Ghidone solus, vicesimus.
Sexta feria: 10 mar.
Sabbato: 10 mar., debet 1.
Item eadem die: 10 mar.
Dominica die nichil.
Secunda feria recepit 12 mar.
Item eadem die recepit 15 mar.
Summa 14 gros., et 3 picz.
Tercia feria: 14 mar.
Quarta feria: 15 mar.
Quinta feria: 13 mar.
Item eadem die: 10 mar.
Sexta feria nichil.
Sabbato: 15 mar.
Dominica die nichil.
Secunda feria: 20 mar.
Summa 22 gros., unus in picz.
Tercia feria: 34 mar.
Quarta feria: 14 mar.
Quinta feria: 15 mar., 2 debet.
Item eadem die: 20 mar.
Par[vi]. Sabbato: 10 mar.

[Fol. 171]

Manchvanus solus, vicesimus alter.
Sexta feria: 10 mar.
Sabbato: 10 mar., debet 1.
Item eadem die: 10 mar.
Dominica die.
Secunda feria: 10 mar.
Item eadem die: 8 mar., debet 1.
Summa 12 gros.
Tercia feria: 10 mar.
Quarta feria: 10 mar.
Quinta feria: 14 mar.
Item eadem die nichil.
Sexta feria nichil.
Sabbato: 10 mar.
Dominica die nichil.
Secunda feria nichil.[ccc])
Suma 10 gr. et 9 gros.
Tercia feria nichil[ddd]).
Quarta feria: 6 mar.
Quinta feria: 8 mar., debet 1.
Item eadem die 6 mar.

[Fol. 175]

Cvnradus aurifaber solus, tercius vicesimus.
Sexta feria: 10 mar.
Sabbato: 10 mar., debet 1.
Item eadem die: 10 mar.

[aaa]) Patrně omylem písaře místo XVIII.
[bbb]) Psáno: VII f[er] I[us] gros., což Vojtíšek, l. c., čte jako „ferra".
[ccc]) Nichil psáno za delší rasurou (2 cm), původní číslice počínala X.
[ddd]) Nichil rovněž psáno za rasurou.

Dominica die.
Secunda feria: 12 mar.
Item eadem die: 15 mar.
Summa 14 gros.
Tercia feria: 14 mar.
Quarta feria: 15 mar.
Quinta feria: 13 mar.
Item eadem die: 10 mar.
Sexta feria nichil.
Sabbato: 15 mar.
Dominica die nichil.
Secunda feria: 20 mar., debet 2.
Summa 21 gros. et 9 picz.
Tercia feria: 26 mar.
Quarta feria: 14 mar.
Quinta feria: 15 mar.
Item eadem die 16 mar.
Par[vi]. Sexta feria: 10 mar.

[Fol. 177]

Bertoldus de Brunna solus, vicesimus quartus
Sexta feria: 10 mar.
Sabbato: 10 mar.
Item eadem die: 10 mar.
Dominica die nichil.
Secunda feria: 10 mar.
Item eadem die: 10 mar.
Summa 12½ gros.
Tercia feria nichil.
Quarta feria nichil.
Quinta feria: 13 mar.
Item eadem die: 10 mar.
Sexta feria nichil.
Sabbato: 10 mar.
Dominica die nichil.
Summa 13½ gros.
Secunda feria: 10 mar. Item 11½ mar., 6 pla[ctas].[eee])
Tercia feria: 26 mar.
Quarta feria: 10 mar.
Par[vi]. Item eadem die: 5 mar.
Quinta feria: 16 mar.

[Fol. 181]

Hercel[inus][fff]) solus, vicesimus quintus.
Sexta feria: 10 mar.
Sabbato: 10 mar.
Dominica die nichil.
Secunda feria nichil.
Item eadem die 8 mar.
Summa 7 gros.
Tercia feria: 8 mar.
Quarta feria: 10 mar.
Quinta feria: 10 mar.
Item eadem die 8 mar.
Sexta feria nichil.
Sabbato: 10 mar.
Dominica die nichil.
Secunda feria: 10 mar.
Summa 14 gros.
Tercia feria: 16 mar.
Quarta feria: 10 mar.
Par[vi]. Item eadem die: 5 mar.
Par[vi]. Quinta feria: 10 mar.
Par[vi]. Item eadem die: 5 mar.
Par[vi]. Sexta feria: 10 mar.

[eee]) „VI pla." psáno na rasuře.
[fff]) Psáno: H[er] cel.

Příloha I

I. řada – Rubrika „Summa“

Jméno mincovníka	1. součet 2. feria	2. součet 2. feria	3. součet 5. feria
Fridlinus de Egra	171 gr.	262 gr.	120 gr.
Nicolaus de Praga	167 gr.	263 gr.	
Nicolaus de Altenberch	164 gr.	259 gr.	
Chunradus de Broda	167 gr.	258 gr.	
Chluichardus	167 gr.	259 gr.	
Nicolaus Leo	167 gr.	257 gr.	
Andreas	167 gr.	259 gr.	
Epe	164 gr.	249 gr.	
Falcho	171 gr.	267 gr.	
Albertus de Grecz	167 gr.	252 gr.	
Heinricus de Lipa	144 gr.	256 gr.	
	1816 gr.	2841 gr.	120 gr.

Celkem 4.777 gr. = 77 hř. 41 gr. = 79 kop 37 gr.

Příloha II

2. řada – Rubrika „Summa precii“

Jméno mincíře	2. feria	2. feria	4. feria
Hermannus carbonista c. s. [= cum socio]	1/2 mar., 1 [gr.], 6 picz.	43 gr.	21 gr. et 3 picz.
Henrigo c. s.	24 gr.	—	
Anthonius c. s.	30 gr.	53 gr., 3 picz.	
Hannus sartor c. s.	33 1/2 gr.	47 1/2 gr.	
Georius c. s.	28 gr.	48 gr.	
Nicolaus de Gota c. s.	28 gr.	29 gr. minus 3 picz.	
Johannes Laczco c. s.	1/2 mar.	45 gr. et 3 picz.	
Petzmannus c. s.	27 1/2 gr.	50 gr., 6 picz.	
Jacobus List c. s.	25 gr.	43 gr.	
Ulricus s. [solus]	11 gr.	46 gr., 3 picz.	
Razmo s.	14 gr. et 3 picz.	21 gr., 3 picz.	
Chunradus W[u]lpes	—	22 gr.	
Johannes de Grecz s.	10 1/2 gr.	—	
Johannes Rehcer	—	21 gr. [unus in picz.]	
Ghitone s.	14 gr. et 3 picz.	—	
Manchvannus s.	12 gr.	22 gr. [unus in picz.]	
Cunradus aurifaber s.	14 gr.	19 gr.	
Bertoldus de Brunna s.	12 1/2 gr.	21 gr. et 9 picz	
Hercelinus s.	7 gr.	13 1/2 gr.	
		14 gr.	
	1 hř., 292 gr., 12 picz.	558 gr., 24 picz.	21 gr., 3 picz.

Celkem (po převodu 12 piczoli = 1 groš)
937 gr., 9 picz. = 14 hřiven, 41 gr., 9 piczoli
= 15 kop, 37 gr., 9 piczoli

Příloha III

I. řada, rubrika „recepit“

Jméno mincovníka	6. feria	Sabbato	Dominica die	2. fer.	3. fer.	4. fer.	5. fer.	6. fer.	Sabbato	Dominica die	2. fer.	3. fer.	4. fer.	5. fer.	
Fridlinus de Egra	57	59	—	54+25	—	42½+39	29	43	60	—	85	36+19	36	46	630,5
Nicolaus de Praga	57	59	—	54+25	—	42½+39	29	48	56	—	85	36+19	36	46	631,5
Nicolaus de Altenberch	57	59+25	—	—	—	42½+39	29	48	51¼	—	85	30+19	35	46	565,75
Chunradus de Broda	57	59	—	54+25	—	42½+39	29	48	56	—	85	36+19	36	46	631,5
Chluichardus	57	59	—	54+25	—	42½+39	29	43	60	—	85	36+19	36	46	630,5
Nicolaus Leo	57	59	—	54+25	—	42½+29	29	43	60	—	85	36+19	36	46	620,5
Andreas	57	59	—	54+25	—	42½+39	29	43	60	—	85	36+19	35	46	629,5
Epe	70	59	—	54+25	—	42½+39	29	43	60	—	85	36+24	35	46	647,5
Falcho	57	59	—	54+25	—	42½+39	29	48	56	—	85	36+19	36	46	631,5
Albertus de Grecz	57	59	—	54+25	—	42½+39	29	48	56	—	85	36+19	52	46	647,5
Heinricus de Lipa	57	59	—	54+25	—	42½+39	29	48	56	—	85	36+19	36	46	631,5
	640	674	—	540+250	—	467½+419	319	503	631¼	—	935	390+214	409	506	6897,75 mar.

Příloha IV

I. řada,

rubrika „reddidit“

Jméno mincovníka	6. feria	Sabbato	Dominica die	2. fer.	3. fer.	4. fer.	5. fer.	6. fer.	Sabbato	Dominica die	2. fer.	3. fer.	4. fer.	5. fer.	
Fridlinus de Egra	50	52	—	47+22	—	37+34	25	38	53	—	75	35+17	37	40	562
Nicolaus de Praga	52	51	—	46+21	—	37+34	25	42	51	—	74	31+17	31	40	552
Nicolaus de Altenberch	50	52+22	—	—	—	37+34	25	43	45	—	75	31+16	32	41	503
Chunradus de Broda	50	51	—	45+21	—	37+33	25	42	50	—	74	31+16	32	40	547
Chluichardus	52	52	—	45+21	—	37+33	24	38	53	—	74	30+16	31	40	546
Nicolaus Leo	47	52	—	47+21	—	36+33	25	37	52	—	74	31+16	31	40	542
Andreas	49	51	—	46+21	—	37+33	25	38	52	—	74	31+17	32	40	546
Epe	47	51	—	46+20	—	36+34	25	30	51	—	73	30+21½	30	40	534,5
Falcho	51	51	—	47+22	—	37+35	26	43	50	—	76	32+17	32	41	560
Albertus de Grecz	52	51	—	46+21	—	36+33	35	40	47	—	71	31+16	44	40	563
Heinricus de Lipa	48	49	—	46+21	—	36+33	25	41	48	—	73	31+12½	31	40	534,5
	548	563+22	—	461+211	—	403+369	285	432	552	—	813	344+182	363	442	5990 mar.

Příloha V

I. řada,

rubrika „debet“

Jméno mincovníka	6. feria	Sabbato	Dominica die	2. fer.	3. fer.	4. fer.	5. fer.	6. fer.	Sabbato	Dominica die	2. fer.	3. fer.	4. fer.	5. fer.	Součet
Fridlinus de Egra	3	—	—	7 —	—	4 5	4	—	—	—	—	—	—	—	23
Nicolaus de Praga	5	—	—	— 1	—	4 3	19	1	5	—	9	—	7	—	54
Nicolaus de Altenberch	5	—	—	—	—	3 —	9	1	4	—	10	— 5	8	—	45
Chunradus de Broda	1	—	—	3 2	—	3 —	5	—	7	—	13	— 1	—	—	35
Chluichardus	4	—	—	4 2	—	2 —	3	5	7	—	8	— 1	10	2	48
Nicolaus Leo	4	—	—	5 —	—	8 4	—	—	7	—	5	— 2	5	—	40
Andreas	4	—	—	5 —	—	4 6	1	—	2	—	9	—	—	—	31
Epe	4	7	—	3 3	—	5 8	4	—	—	—	8	— 6	2	2	52
Falcho	3	—	—	4 —	—	5 1	—	—	2	—	—	— 4	6	—	25
Albertus de Grecz	4	—	—	3 —	—	4 —	9	2	—	—	2	—	4	—	28
Heinricus de Lipa	—	8	—	3 8	—	4 —	5	—	3	—	6	— 4½	6	—	47,5
Součet	37	15	—	37+16	—	46+27	59	9	37	—	70	— + 23,5	48	4	428,5 gr.

Příloha

II. řada,

Jména mincířů	6. feria	Sabbato	Dominica die	2. fer.	3. fer.	4. fer.	5. fer.	6. fer.
Hermannus carbonista cum socio	20	18+20	—	24+28	26	30	26+20	—
Henrigo cum socio	20	18+20	—	22+16	26	40	26+30	—
Anthonius cum socio	20	28+20	—	22+30	26	40	26+28*	—
Hannus sartore cum socio	20	28+20	—	36+30	26	40	26+20	—
Georius cum socio (Heinczlinus de Wienna)	20	18+20	—	24+30	30	30	40	—
Nicolaus de Gota cum socio	20	18+20	—	24+30	26	15	30+20	—
Johannes Laczco cum socio	20	18+20	—	24+30	26	40	26+30	—
Petzmannus cum socio	20	18+20	—	22+30	26	30	26+20	—
Jacobus List cum socio	20	18+10	—	22+30	30	39**	26+20	—
Ulricus solus	10	10	—	12+12	12	15	13+10	—
Razmo solus	10	10+10	—	12+15	14	15	13+10	—
Chvnradus W(u)lpes	—	—	—	—	—	—	—	—
Johannes de Grecz solus	10	10	—	10+12	10	15	13+10	—
Johannes Rehczer (solus)	—	—	—	—	—	—	—	—
Ghitone solus	10	10+10	—	12+15	14	15	13+10	—
Manchvannus solus	10	10+10	—	10+8	10	10	14	—
Cunradus aurifaber solus	10	10+10	—	12+15	14	15	13+10	—
Bertoldus de Brunna solus	10	10+10	—	10+10	—	—	13+10	—
Hercelinus solus	10	10 —	—	— +8	8	10	10+8	—
Součet	260	262+220	—	298+349	324	399	354+256	—

* minus 1½ lotonis — ** et 24 plactas — *** et 5 plactas
† et 16 plactas — †† et 6 plactas

VI

rubrika „recepit“

Sabbato	Dominica die	2. fer.	3. fer.	4. fer.	5. fer.	6. fer.	Sabbato	Součet
30	—	40	60	25	30+20	20+10+10+ +10	—	467
30+13½	—	50	60	25	30+20	16	—	462,5
30	—	40	60	25	30+40	16	—	481
30+10	—	40	60	25	30+8	—	—	449
15	—	—	80	25	30+20	—	—	382
30+10	—	50	60	25	15+30+20	16	14⅜	473⅜
30	—	50	60	25	30+40	16	—	485
30	—	40	60	25	30+40	16	—	453
30	—	40	60	35***	30+40	14†	10	474
15	—	20	26	14+20	—	—	—	189
15	—	20	40	14	16	16	—	230
—	—	—	4	2	—	6+7 fer.	—	12+7 fer.
15	—	20	26	14	15	—	—	180
—	—	—	4	2+5	5+5	10	10+4 ferta	41+4 fer.
15	—	20	34	14	15+20	—	10	237
10	—	—	—	6	8+6	—	—	112
15	—	20	26	14	15+16	10	—	225
10	—	10+11½††	26	10+5	16	—	—	161,5
10	—	10	16	10+5	10+5	10	—	140
360+33½	—	470+11½	762	335+35	355+310+20	166+10+ +10+10	44⅜	5654 hř., 4½ gr., 51 plactae 11 ferta

Příloha

II. řada,

VII

rubrika „debet“

Jména mincířů	6. feria	Sabbato	Dominica die	2. fer.	3. fer.	4. fer.	5. fer.	6. fer.	Sabbato	Dominica die	2. fer.	3. fer.	4. fer.	5. fer.	6. fer.	Sabbato	Součet
Hermannus carbonista cum socio	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Henrigo cum socio	–	–	–	–	–	–	–	–	–2	–	2	1	–	–	–	–	5
Anthonius cum socio	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	3	–	–	–	–	3
Hannus sartore cum socio (Heinczlinus de Wienna)	–	1 –	–	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	2
Georius cum socio	–	–	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1
Nicolaus de Gota cum socio	–	–	–	–	–	2	–	–	–	–	–	–	–	2	–	–	4
Johannes Laczco cum socio	1	–	–	– 1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	2
Petzmannus cum socio	–	–	–	–	–	–	2	–	–	–	–	–	–	–	–	–	2
Jacobus List cum socio	–	1 –	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	3	–	–	4
Ulricus solus	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Razmo solus	–	–	–	–	–	5	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	5
Chvnradus W(u)lpes	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Johannes de Grecz solus	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1
Johannes Rehczer (solus)	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	–
Ghitone solus	–	1 –	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	2	–	–	3
Manchvannus solus	–	1 –	–	– 1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	–	3
Cunradus aurifaber solus	–	1 –	–	–	–	–	–	–	–	–	2	–	–	–	–	–	3
Bertoldus de Brunna solus	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Hercelinus solus	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Součet	1	5	–	2	–	8	3	–	2	–	5	4	–	8	–	–	38 gr.

Збынек Малы

Денежные счета древнейшей пражской городской книги начала XIV столетия

Денежные счета начала XIV века сохранились в записях древнейшей пражской городской книги. Счета известны уже более ста лет, но изучались они лишь в связи с исследованиями о городских книгах. Один лишь Иос. Шуста в 1919 г. посвятил им несколько заметок и определил их как счета городского монетного двора, чеканившего гроши в Праге в конце августа 1310 года, когда кутногорский монетный двор был под властью приверженцев герцога Каринтии Генриха. От деятельности пражского монетного двора сохранилась счетоводная книга. По окончании деятельности монетного двора книга, только частью исписанная, была закуплена для ведения городской книги Старого города Праги. Самая старая запись этой городской книги помечена 10 ноября 1310 года. Счетоводные записи не датированы, приведены лишь слова: „Cives pragenses inceperunt primo fabricare denarios...“ Счета состоят из двух частей: в первой, в которой сохранилось 11 записей (прежде их было 16), находятся расчеты с владельцами меняльных лавок; во второй части, где сохранилось 19 записей (прежде 26), имеются расчеты с непосредственными изготовителями монет, начальниками отдельных монетных мастерских. Счета писал один писарь, отводивший каждой записи несколько страниц. Писарь был подвластен господам из Лихтенбурга. Счета имеют в заголовке имя лица, к которому относится расчет и текущий номер записи. В первом ряду имеются три основных графы: recepit, reddidit и debet. Recepit означает, сколько участник получил, reddidit — сколько возвратил (повидимому, металлом или старыми деньгами в гривнах), а графа debet, в которой в отличие от остальных граф, суммы приведены в грошах, видимо, выравнивает различия обеих предыдущих граф. За несколько дней все подытоживается графой „summa“, вероятно, означающей премию, которую получали менялы; она тоже выражена в грошах. Вторая часть записей (ей предшествует фраза: „Hii sunt, qui imprimunt formam denariorum“) имеет только графу recepit, графы reddidit нет совсем, а debet встречается лишь изредка. Общая сумма премий минцмейстеров(„Summa precii“) приведена в грошах. Обзор этих граф подают приложения I—VII. Монетный двор, кроме грошей, чеканил и парвусы, которые встречаются на некоторых местах под названием piezoli, но лишь в незначительном количестве (2,83%). Счета были ведены приблизительно в течение 14 дней, с некоторыми незначительными отклонениями.

Датировку этих счетов можно сделать только гипотетически. Автор считает, что они относятся к 1300 году и что это первые счета начального периода чеканки пражских грошей, когда монетный двор некоторое время существовал в Праге, прежде чем был переведен в более подходящее место — Кутную Гору. Содержание счетоводной книги соответствует составу монетного двора, где, наряду с мастерскими для чеканки монет, существовали и меняльные лавки.

Реформой 1300 года (которая была, собственно, последней реновацией) была устранена система регулярных обменов. Кроме того, некоторые небольшие обстоятельства (итальянская монетная терминология, участие Индржиха из Липе в качестве откупщика менял, в 8—10 раз большая производительность, чем производительность королевского монетного двора в Кутной Горе) подтверждают предположение, что счетоводная книга принадлежала монетному двору, который чеканил в Праге в августе 1300 года пражские гроши.

Zbyněk Malý

Les comptes de monnayage dans le plus ancien registre municipal pragois du début du 14e siècle

L'auteur édite et analyse les comptes de monnayage du début du 14e siècle, conservés dans le plus ancien registre municipal de la ville de Prague. On savait, depuis plus d'un siècle, que ces comptes existaient, mais on ne les consultait qu'en connexion avec des études consacrées aux registres municipaux en général. En 1919, J. Šusta leur a consacré quelques notes dans lesquelles il les a caractérisés comme comptes de la Monnaie municipale qui, à la fin d'août 1310 (selon lui), frappait des gros à Prague, puisque la Monnaie de Kutná Hora se trouvait, à cette époque de la guerre civile, au pouvoir du parti d'Henri de Carinthie. Le livre de comptes de cette Monnaie de Prague, dont toutes les feuilles n'étaient pas utilisées, a été achetée, après que l'activité de la Monnaie eut pris fin, pour servir de registre municipal de la Vieille Ville de Prague. Le plus ancien enregistrement concernant les affaires municipales date du 16 octobre 1300. Les comptes de monnayage ne sont pas datés; ils ne sont introduits que par les mots suivants: Cives pragenses inceperunt primo fabricare denarios... Les citoyens de Prague commencèrent à frapper les deniers... (Mais c'étaient en réalité des gros pragois.)

Les comptes comprennent deux séries. La première série, dont nous possédons 11 règlements d'ensemble de comptes (il y en avait 16 à l'origine), comprend les comptes concernant les propriétaires des boutiques de change; la deuxième série, dont nous possédons 19 règlements d'ensemble de comptes (des 26 à l'origine), concerne les producteurs directs de la monnaie, c'est-à-dire les propriétaires de différents ateliers monétaires. Les enregistrements des comptes ont été écrits de la main d'un seul clerc qui avait réservé une main de papier de 12, 6 ou 4 feuilles au règlement d'ensemble des comptes de tout associé de la Monnaie, agent de change ou monnayeur. (Toute l'opération, c'est-à-dire la frappe de la monnaie et l'échange de la nouvelle monnaie contre l'ancienne, était, en effet, affermée à un consortium de quelques riches entrepreneurs bourgeois.) Le clerc était dans un rapport de subordonné avec les seigneurs de Lichtemburk. Tout règlement d'ensemble de comptes porte en tête le nom de la personne avec laquelle les comptes ont été tenus, ensuite le numéro d'ordre du règlement. Il y a trois rubriques principales dans la première série de règlements d'ensemble de comptes: recepit, reddidit et debet. Recepit indique la quantité de matériel qu'avait reçu l'associé de la Monnaie, reddidit indique, en marcs d'argent, la quantité de ce qu'il avait rendu (en métal, probablement, ou en ancienne monnaie démonétisée), enfin la rubrique debet, dont les chiffres sont — à la différence des deux premières rubriques — exprimés en gros pragois, sert probablement à évaluer en gros pragois la différence qu'il y avait entre les comptes des deux premières rubriques. Quelques jours après les inscriptions aux trois rubriques, une rubrique, désignée Summa, devait probablement consigner (en gros pragois) la gratification des changeurs.

La deuxième série de règlements d'ensemble de comptes porte en tête les mots suivants: Hii sont, qui inprimunt formam denariorum (Voici ceux qui frappent les deniers). La série contient la rubrique recepit, celle de reddidit n'y figure point, celle de debet rarement. La somme des gratifications des monnayeurs — Summa precii — est exprimée en gros pragois. (Voir les annexes I à VII.) En dehors des gros, la Monnaie de Prague frappait aussi les „parvi“, consignés parfois sous le nom de piczoli, mais leur quote-part était insignifiante (2,83%). A quelques petits écarts près, les comptes ont été tenus pendant une quinzaine de jours à peu près.

Nous sommes réduits aux hypothèses en ce qui concerne le classement et la date de ces comptes. Je mets ces comptes en 1300 et suis d'avis que ce sont les premiers comptes des débuts du gros pragois où la Monnaie se trouvait, probablement provisoirement, à Prague avant

d'être transférée à Kutná Hora, où elle était tout près des mines d'argent. La composition des comptes répond à la composition de la Monnaie où des boutiques des changeurs existent à côté des ateliers de monnayage. La réforme monétaire de 1300, qui n'était rien d'autre que la dernière „renovatio monetae", abolit le système des changes réguliers. D'autres circonstances confirment en outre l'opinion affirmant que les comptes proviennent de la Monnaie qui frappait des gros pragois en août 1300: la terminologie de monnayage en italien, la participation du seigneur Henri de Lipá en tant que possesseur d'une boutique de change, la production huit à dix fois plus grande que celle de la Monnaie royale de Kutná Hora.

KAREL CASTELIN

O CHRONOLOGII PRAŽSKÝCH GROŠŮ JANA LUCEMBURSKÉHO

Počátky měny grošové v Čechách, mincovní reforma roku 1300 a ražba prvních hrubých mincí stříbrných, pražských grošů, v nové mincovně kutnohorské byly v numismatické i historické literatuře již často vylíčeny.[1]) Mnohem méně však víme dosud o ražbách příštích desítiletí, o pražských groších, ražených pravděpodobně též v době korutanské a od roku 1311 po více než 36 let se jménem Jana Lucemburského. A přece bylo ještě nedávno konstatováno, že „bez znalosti mincovnictví Janova sotva lze dobře rozumět vývoji české měny v celé době lucemburské i později",[2]) neboť za Janovy vlády došlo k prvnímu většímu zhoršení mincí stříbrných, grošů i parvů, a k ražbě prvních českých zlatých mincí, florénů.

Písemné zprávy o českém mincovnictví z první poloviny čtrnáctého století se nám však — až na ojedinělé, příležitostné zmínky kronikářů — nezachovaly a tak jsou naším hlavním pramenem poznání samy mince, hlavně nálezy pražských grošů, řádně popsané a zpracované. Je tedy na nás, abychom z nich těžili co nejvíce a získali o českém mincovnictví čtrnáctého století nový materiál, ceněný též historiky pro svůj spolehlivý charakter. V této studii se chceme proto zabývat pražskými groši Jana Lucemburského, jak nám je zachovalo několik menších nebo větších nálezů z domácí půdy.[3])

*

Hlavním problémem českého mincovnictví doby grošové je dosud otázka chronologického zařadění pražských grošů, ražených, jak známo, bez letopočtu

[1]) Dosavadní literatura je uvedena v práci K. Castelina, Česká drobná mince doby předhusitské a husitské, Praha 1953 (cituji jako Č. d. m.).

[2]) G. Skalský, NČČsl XIX 1950, str. 47.

[3]) Jako podklad pro další úvahy a tabulky používal jsem těchto nálezů:

1. *Běstovice 1883;* J. Smolík, Pam. arch. XII, 1883, str. 257–270, 330; Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II, Praha 1956, č. 1983.
2. *Kutná Hora 1934;* F. Grimm, NČČsl XI–XII, 1935–36, str. 98; Nálezy mincí II, č. 2003.
3. *Čáslav 1883;* J. Smolík, l. c., str. 257, 337–344; G. Skalský, NČČsl III, 1927, str. 49 sl.; Nálezy mincí II, č. 1986.
4. *Vysoké 1916 (Tříč);* G. Skalský, NČČsl III, 1927, str. 208; Nálezy mincí II, č. 1948 (jako naleziště Tříč, okr. Jilemnice).

od roku 1300 až do roku 1532 pouze se jménem panovníkovým, v letech 1533 až 1547 s letopočtem. Mají na líci obraz české koruny se jménem a titulem krále (za Jana Lucemburského IOHANNES PRIMVS DEI GRATIA REX BOEMIE), na rubu obraz českého lva s označením GROSSI PRAGENSES.[4]) I když jednotlivé varianty pražských grošů nejsou datovány, je však přece možno zjistit alespoň přibližně dobu ražby hlavních skupin a stanovit jejich časový sled. K tomu je ovšem nutno podrobně prozkoumat pokud možná rozsáhlý mincovní materiál, a to z několika hledisek, která si zde chceme stručně uvědomit.

Nejběžnější a nejsnadnější je nesporně třídění grošů podle obvyklých charakteristických vnějších znaků: podle kresby koruny i lva, tvarů písma, rozdělovacích znamének a podle tak řečené „fabriky", stylu a práce rytců želez. Během doby mění se totiž postupně rysy obrazů grošů, jejich ráz a styl, kresba koruny i lva a tvary písmenek. Groše téhož krále s týmiž nebo podobnými zna-

5. *Nechanice 1933;* J. Koudelka, NČČsl XI–XII, 1935–36, str. 98; Nálezy mincí II, č. 1997.
6. *Praha II, 1937;* G. Skalský, NČČsl XV, 1939, str. 48–51; Nálezy mincí II, č. 2001.
7. *Hrabešín 1934;* K. Castelin, NČČsl XI–XII, 1935–1936, str. 99–100; Nálezy mincí II, č. 2049.
8. *Morkovice 1928;* St. Hlobil, NČČsl VI, 1930, str. 131–136; Nálezy mincí II, č. 2028.
9. *Moravský nález z neznámého naleziště.* Obsahoval 575 grošů Jana a Karla IV. a byl roku 1936 v majetku A. Lichtensterna, Praha II. († r. 1942 v německém koncentračním táboře). Nález nebyl dosud popsán.
10. *Týn nad Vltavou 1939;* G. Skalský, NČČsl XV 1939, str. 51–53; Nálezy mincí II, č. 2031.
11. *Staré Jesenčany 1935;* K. Castelin, NČČsl XI–XII, 1935–36, str. 99–102; Nálezy mincí II, str. 135, č. 2050.
12. *Louny 1895 (?);* G. Skalský, NČČsl XI–XII, 1935/36, str. 102–105; Nálezy mincí II, č. 2025.

Nálezy uvádím v tabulce č. 1 v pravděpodobném pořadí, jak byly ukryty. Abych nerozšiřoval seznam variant přes určitou hranici, vynechal jsem některé nepatrné a celkem bezvýznamné odchylky běžných druhů grošů. Také jsem prozatím ponechal stranou Smolíkovy varianty grošů, které se nevyskytují v našich výše uvedených nálezech, neboť tyto úvahy opírají se pouze o uvedené nálezy č. 1–12 a nemají být soupisem všech dosud známých variant Janových grošů.

Po ukončení a odevzdání této studie redakci Numismatického sborníku dala mně jeho redaktorka dr. Emanuela Nohejlová-Prátová s nevšední ochotou k disposici svoje záznamy o nálezu pražských grošů Jana Lucemburského a Karla IV. v Hodoníně. Tento nález, jehož popis z pera doc. dr. Nohejlové-Prátové je uveřejněn na str. 378 tohoto Sborníku, nemohl být již zahrnut do číselných a grafických tabulek naší studie. Stručné porovnání obsahu hodonínského nálezu s výsledky této práce uvádím na str. 148 v poznámce 50.

[4]) V opavském gymnasiálním museu jsou uložena tři (velmi vzácná) původní razidla pražských grošů Jana Lucemburského. Vrchní razidlo má obraz lícu, dvě spodní razidla mají obrazy rubu groše s českým lvem. Viz Fr. Papoušek, NČČsl XVI–XVII, 1940–41, str. 40 sl.

ky, s týmiž formami písmen a rozdělovacích znamének tvoří většinou časově souvislou skupinu *(viz tabulku č. 2)*. Sledujeme, jak se některá znaménka objevují pouze na groších zřejmě starší kresby, jiná na mladších groších, přičemž pozorujeme často na prvních (nejstarších) groších nového panovníka ještě tatáž rozdělovací znaménka, jaká byla používána na posledních (nejmladších) ražbách předchůdce panujícího krále. Sled rozdělovacích znamének v opisech grošů řídí se pravidly nám dosud blíže neznámými. Prozatím nemůžeme znaménka spojit s činností funkcionářů nebo nájemců v mincovně; je pravděpodobné, že mají — tak jak tomu bylo ostatně u soudobých mincí také v jiných zemích, např. ve Francii a Anglii — vztah k jednotlivým emisím grošů, lišícím se vahou a ryzostí kovu, tedy vnitřní hodnotou. Nesporně byla to — samozřejmě kromě jména panovníka — hlavně tato rozdělovací znaménka, pomocí nichž úředníci kutnohorské urbury a mincovny rozeznávali jednotlivé emise grošů s rozličnou vnitřní hodnotou, takže mohli podle potřeby snadno vybírat lepší a těžší groše a se ziskem je přemincovat na groše lehčí, horší.[5])

V souvislosti s rozdělovacími znaménky v opisech grošů se lze ještě zmínit o jiných malých znaménkách, vyskytujících se na rubu Janových pražských grošů u ucha lva a mezi konci ocasu. Tato většinou nepatrná znaménka nebyla dosud u nalezených grošů popsána tak podrobně a tak často jako rozdělovací znaménka opisů, která jsou mnohem nápadnější; máme tu prozatím k disposici mnohem méně srovnávacího materiálu pro případné chronologické třídění ražeb. Proto pojednám o oněch malých znaménkách souhrnně ke konci našeho členění Janových grošů (viz str. 146). Dalšími faktory, důležitými pro datování pražských grošů, jsou ryzost mincovního kovu a váha grošů. Obsah stříbra v groši klesal během skoro 250letého trvání grošové měny téměř neustále. Proto bývají lepší a těžší pražské groše, jak je známo, ražbami staršími, kdežto menší obsah drahého kovu a nižší váha charakterisují většinou mince později ražené, mladší *(viz tabulku č. 3)*. Přitom lze ovšem brát v úvahu pouze analysy ohněm a průměrné váhy, zjištěné z většího počtu mincí; zkoušky ryzosti na kameni nebo váha jednotlivého kusu jsou většinou bezvýznamné.[6]) Sestavení variant pražských grošů podle obsahu stříbra, tedy podle vnitřní hodnoty, může nám proto sloužit jako dobré a téměř bezpečné vodítko při stanovení časového sledu ražeb. Bohužel, spolehlivých analys je dosud velmi málo; pokud nejsou k disposici, můžeme se však opírat o cenu zlatého (florénu, dukátu), vyjádřenou v groších, jak ji zjišťujeme z různých soudobých pramenů.[7])

[5]) Viz K. Castelin, Renovatio monetae v době grošové, Num. listy V, 1950, str. 14 sl.; tentýž, Č. d. m., str. 52.

[6]) Proto nepřihlížím např. k údajům o jakosti grošů z nálezu v Praze II, G. Skalský, NČČsl XV 1939, str. 48 sl.

[7]) Č. d. m., str. 258; K. Castelin, Dukát a groš, Num. listy VIII 1953, str. 89–91. Tentýž. Ještě dukát a pražský groš, Num. listy XII, 1958, str. 86—92.

Uvedené vnější znaky grošů (kresba, písmo, rozdělovací znaménka) spolu se znaky vnitřními (ryzost, obsah stříbra) uplatňují se v plném rozsahu až v kombinaci s nálezovými okolnostmi, totiž se složením nálezů a dobou jejich ukrytí. Nálezy z počátku vlády toho kterého panovníka, to jsou nálezy starší, obsahují pochopitelně méně variant grošů dotyčného vladaře než nálezy mladší, tj. nálezy z druhé poloviny vlády, vykazující pravidelně mnohem více variant, přičemž bývají typy, zastoupené v těchto mladších nálezech velkým nebo největším počtem kusů, ražbami pozdějšími, mladšími.[8]) Nálezy z první poloviny vlády, popř. z počátku vlády se někdy odchylují od tohoto pravidla, poněvadž mince v nich nejhojněji zastoupené nejsou ražbami nejmladšími, nýbrž patří k starším částím nálezu. Jako příklady z doby Jana Lucemburského a Karla IV. uvádím nálezy grošů Běstovice 1882, Vysoké 1916, Morkovice 1928 a Louny 1895. Nálezy v Běstovicích a Vysokém, zakopané až za vlády Janovy, obsahovaly ještě převážně groše Václava II.; v ostatních nálezech, ukrytých v době Karlově, bylo ještě více grošů Janových než Karlových. Podle toho soudíme, že poklady podobného složení byly ukryty již v prvních letech dotyčného panovníka, kdy obíhalo ještě mnoho grošů předchůdce (nebo předchůdců) nového krále. Právě takové nálezy z počátku vlády jsou důležité pro stanovení sledu variant, poněvadž nás bezpečně seznamují s prvními, nejstaršími groši nového krále. U každého nálezu je pak třeba všímat si ještě zachovalosti jednotlivých skupin nalezených mincí, neboť čím lépe jsou mince zachovalé, čím méně jsou opotřebovány, tím mladší mohou být.

Tím jsme uvedli v hlavních rysech známé okolnosti, k nimž je nutno přihlížet při zkoumání nálezů. Sestavíme-li si pak z těchto hledisek poklady s pražskými groši, ukryté za vlády Jana Lucemburského a částečně i Karla IV., uvedené výše v poznámce 3, skýtají nám obraz, zachycený v naší *tabulce č. 1.* V této tabulce uvádím u každého nálezu varianty grošů, v něm zastoupené, i jejich počet, a pokud je popisy nálezů zaznamenaly, také průměrné váhy grošů, ryzost a zachovalost. Ve sloupci „součet" *tabulky č. 1* zaznamenávám u každé varianty celkový počet kusů, obsažených ve dvanácti zde používaných nálezech, jakož i procento, kterým se ta která varianta podílí na celkovém množství nalezených kusů (celkem 4.438 grošů).

Varianty grošů jsem očísloval čísly 1—47 a sestavil do 8 skupin (I.—VIII.), uvedených v naší tabulce v pravděpodobném chronologickém pořadí,[9]) níže

[8]) Renovatio monetae v době grošové, Num. listy V 1950, str. 15—16; Em. Nohejlová-Prátová, Zákonitost nálezů mincí, Num. listy VI 1950, str. 85 sl.

[9]) Stručný pokus o časové zařadění některých variant Janových grošů učinil již G. Skalský při popisu nálezu v Praze II z roku 1937, NČČsl XV 1939, str. 51. Rozcházím se s ním v časovém uspořádání některých variant. U naší tabulky č. 1 jest třeba si uvědomit, že jednotlivé skupiny grošů nemusí časově navazovat bezprostředně na sebe. Z různých příčin technického i administrativního rázu — například nedostatečný přísun ražebního kovu, pagamentu, dříví, dřevěného uhlí, olova a jiného pomocného materiálu, příprava nové emise,

blíže zdůvodněném. Právě u pražských grošů přináší totiž skoro každý nový nález i nový mincovní materiál, byť jen počtem a vahou kusů nebo i novými variantami. Proto je podle mého soudu účelnější, i když snad málo poutavé, uvedeme-li též podklady provedené analytické práce, a to zachycováním jednotlivých variant grošů podle opisů, rozdělovacích znamének, váhy a ryzosti kovu, spolu s údaji o nálezech, kde se ta která varianta vyskytla. Tyto údaje mohou být jinými numismatiky snadno kontrolovány, doplňovány a případně i opravovány.

Než se pokusíme o datování jednotlivých emisí, je třeba, abychom si vyjasnili pomocí vytčených zásad vzájemný časový poměr tří hlavních celků, grošů č. 1 až 21, č. 22 až 36 a č. 37 až 47. Obsah stříbra těchto grošů sestavil jsem v *tabulce č. 3.* Naše groše č. 1 až 21, to jsou skupiny I., II. a III., mají podle vzhledu i zkoušek v ohni ze všech Janových grošů nejvyšší obsah stříbra, a to asi 3,337 a 3,413 g. Již z tohoto hlediska musíme je zařadit mezi starší ražby prvního Lucemburka. Vyskytly se v nálezech, které neobsahovaly jiné varianty grošů Janových, zato tam byly ještě četně zastoupeny groše Václava II. (Běstovice, Čáslav, Vysoké). V nálezech mincí, ukrytých až za vlády Karla IV. se groše našich skupin I., II. a III. vyskytují již jen zřídka. Vše nasvědčuje tudíž tomu, že jde o ražby z počátku Janovy vlády.

O dalších groších č. 22 až 36 (naše skupiny IV., V. a VI.) víme z naší tabulky č. 1, že se v nálezech z počátku vlády Janovy nevyskytují vůbec (Běstovice, Kutná Hora, snad i Čáslav); v mladších nálezech, tj. z vlády Karla IV., jsou častěji zastoupeny (např. Hraběšín, Morkovice, moravský nález, Týn n. Vlt.), i když nedosahují počtu kusů, zjištěného v těchto nálezech u skupin VII. a VIII. nebo u grošů Karlových. Vycházíme-li z ryzosti, zjištěné Smolíkem,[10]) totiž průměrně 0,880, obsahují groše naší skupiny V. a VI. asi 3,245 až 3,272 g stříbra; groše z nálezu hraběšínského, velmi dobře zachovalé, obsahovaly 3,164 g stříbra *(viz tabulku č. 3).* Zato byly groše těchto dvou skupin z blíže neurčeného moravského nálezu pouze dobře zachovalé, byly tudíž déle v oběhu než exempláře skupin VII. a VIII. z téhož nálezu se zachovalostí velmi dobrou. Zdá se proto, že groše č. 22 až 36 (skupiny IV., V. a VI.) jsou mladší než naše groše č. 1 až 21 (skupiny I., II. a III.), avšak starší než naše groše č. 37 až 47 (skupiny VII. a VIII.). Sled jednotlivých skupin je tedy celkem jasný až na groše skupiny IV.; její zařazení je provisorní a musíme vyčkat dalších nálezů s analysami, které nám snad dovolí zařadit tuto skupinu blíže ke konci Janových ražeb.

Poslední větší celek, groše č. 37 až 47 (skupiny VII. a VIII.) patří nesporně

změny úředníků nebo nájemců mince apod. — docházelo bezpochyby někdy k menším nebo větším přestávkám v ražbě grošů. Určitě to víme o ražbě drobných mincí, která byla někdy i zastavena na delší dobu, což ovšem souviselo hlavně s náklady této výroby.

[10]) Pražské groše a jejich díly, Praha 1894, str. 12: 0,896 až 0,883; 0,875. Jako průměr používám 0,880.

k nejmladším ražbám Jana Lucemburského. Exempláře těchto dvou skupin z moravského nálezu byly velmi dobře zachovalé, kdežto groše skupin III.—VI. téhož nálezu byly mnohem více opotřebovány čili déle v oběhu, a tudíž starší *(viz tabulku č. 1)*. Obsah stříbra grošů č. 45 známe ze dvou analys: groše hraběšínského nálezu obsahovaly asi 3,064 g, groše ze Starých Jesenčan měly kolem 3,088 g stříbra. Průměrné váhy grošů naší skupiny VIII. leží ostatně v nápadně úzkých mezích: 3,53 g, 3,55 g, 3,577 g *(viz tabulku č. 3)*. Zachovalost a obsah stříbra svědčí tedy spolu se skladbou nálezů pro zařazení skupin VII. a VIII. až ke konci Janovy vlády.

Když jsme si takto v hrubých rysech zjistili u Janových grošů vzájemný časový poměr tří hlavních celků, můžeme se pokusit doplnit sled našich variant letopočty,[11]) i když je spolehlivých analys — jedné z nejlepších pomůcek pro chronologické uspořádání emisí — dosud žalostně málo: pro groše s jménem Janovým máme k disposici pouhých šest analys. S užitkem budeme při našem prvním pokusu o datování Janových emisí přihlížet také ke grošům Václava II., raženým v letech 1300 až 1305 (a pravděpodobně i později v době korutanské), jakož i k prvním emisím Janova následníka Karla IV., vydávaným po roce 1346.

Groše z let 1311 až asi 1327

Janovy pražské groše byly raženy v údobí po spěšné korunovaci čtrnáctiletého krále dne 7. února 1311 v Praze až do doby krátce po jeho dobrovolné smrti na dalekém bojišti u Kreščaku dne 26. srpna 1346. Během těchto třicetišesti a půl roku bylo vydáno přes třicet emisí grošů, jakostí a kresbou více méně odlišných.[12]) Nesmíme se ovšem domnívat, že připadá na každý rok vlády snad jedna emise; je naopak zřejmé, že hlavní druhy (hlavní emise) grošů byly mincovnou vydávány po více let (hlavně na počátku vlády) a že drobné varianty a různé větší nebo menší odchylky od kresby hlavních druhů mají svůj původ v souběžné ražbě grošů ve více dílnách anebo, jak se jmenovaly v Kutné Hoře, „šmitnách" Vlašského dvora. Jako důležitou pomůcku pro datování sestavme si nejdříve dosud známé spolehlivé údaje o váze a ryzosti pražských grošů v letech 1300—1350, čímž zjistíme obsah stříbra, jakož i počet grošů, ražený ze sazené (legované) hřivny stříbra (o váze 253,14 g podle G. Skalského). Tento počet uvádím jednak jednotlivě, tj. jak vyplývá u každého druhu z váhy a ryzosti, jednak i v průměru. Výsledky analys jsou prozatím sporé a rozdílné *(viz tabulku č. 3 a 4)*; proto jejich průměry nám dávají lepší obraz.

[11]) Správné časové zařadění grošů Janových může mj. ovlivnit řešení dosud sporné otázky, razil-li v sousední Míšni první groše (po českém vzoru a na českou váhu) Fridrich I. Bojovný (1291—1324) anebo Fridrich II. (1324—1349); viz G. Skalský, NČČsl XV 1939, str. 50 a nyní K. Castelin, Kdy byly raženy první míšeňské groše? Num. listy XIV, 1959, str. 82—85.

[12]) V tabulce č. 1 jsou zaznamenány i některé varianty, které vznikly snad pouze nepřesným popisem. Počet emisí stoupne jistě i novými nálezy.

Jak je z našich tabulek č. 3 a 4 vidět,[13]) obsahovaly groše Václava II. při průměrné váze 3,86 až 3,774 g a ryzosti 0,930 přibližně 3,589 až 3,510 g stříbra; současná cena mezinárodní mince zlaté, italského florénu, byla 12 až 13 grošů. Ze sazené hřivny stříbra bylo od roku 1300 raženo průměrně asi 66 grošů.[14]) Tomuto číslu a obsahu stříbra grošů Václava II. se nejvíce přibližují Janovy groše skupiny I., č. 1 a 2, mající ostatně i tatáž rozdělovací znaménka, dva kroužky položené nad sebou, jako groše Václavovy *(viz tabulky č. 1, 2 a 3)*. Podle těchto kriterií je, myslím, jasné, že groše č. 1 a 2 jsou nejstaršími groši Janovými, raženými od roku 1311 v mincovně kutnohorské.

Přitom je významné, že podle našich tabulek č. 3 a 4 jsou již tyto první ražby na váze průměrně o 4½% lehčí a v zrnu o 5½% horší než groše Václavovy,[15]) takže obsahují pouze 3,413—3,376 g čistého stříbra. Ze sazené hřivny stříbra bylo od roku 1311 raženo průměrně již 69 grošů.

Snížení hodnoty grošů Janových nebylo tedy provedeno až v druhé polovině vlády, jak se dosud mělo za to,[16]) nýbrž již roku 1311 postihlo zhoršení jako jeden z prvních vladařských zásahů nového lucemburského pána mladou českou měnu, v naší vlasti sotva zakotvenou. Tímto novým zjištěním nejsou ovšem všechny možnosti pro lepší poznání Janovy vlády vyčerpány; bližší zkoumání nálezů mincí, zachycených v tabulce č. 1, dokreslí nám onen ve svých následcích trvalý zásah německých poručníků králových ještě s jiné, dosud nepovšimnuté strany.

Všimněme si jen, jakým počtem kusů jsou v našich 12 nálezech zastoupeny groše první Janovy emise, skupiny I., č. 1—3: z celkového nalezeného počtu mincí, 4438 pražských grošů, jsou 2782 kusy, tedy plných 63% z první emise (viz v tabulce č. 1 poslední sloupec „součet" a tabulku č. 7). Naše tabulky přesvědčují nás současně o tom, že těchto 63% všech nalezených grošů Janových

[13]) V tabulkách č. 3 a 4 zachytil jsem celkem tři stupně snížení hodnoty groše v letech 1311—1346. Není však vyloučeno, že kutnohorská mincovna měnila obsah stříbra v groši pod tlakem Janovy trvalé zadluženosti a chronického nedostatku peněz častěji než třikrát.

[14]) Č. d. m., str. 30. V tabulce č. 3 uvádím k porovnání též počet grošů, ražených z hřivny čistého stříbra. Tento údaj má však pouze theoretickou cenu, neboť středověk neznal čisté stříbro v dnešním slova smyslu (viz Č. d. m., str. 27). Propočty vycházející z čistého stříbra musíme proto opravovat podle maximální ryzosti, dosažené v tom kterém údobí.

[15]) Dosud nebylo zjištěno, nenastalo-li již po smrti Václava II., v době korutanské, zhoršení pražských grošů. Zcela vyloučit to nemůžeme, neboť vidíme nápadné klesání hodnoty pražského groše *(na tabulce č. 8)* v letech 1300—1305, průměrně 0,4% ročně; prodloužením předpokládané doby ražby z pěti na 10½ roku, tj. od r. 1300 do r. 1310, snížilo by se procento na 0,19% ročně, tedy na přibližně totéž procento jako v období B. V tabulkách č. 4 a 5 jsem vytečkováním v křivkách naznačil možné zhoršení grošů během let 1305—1310. O mincování v době korutanské viz Č. d. m., str. 39.

[16]) G. Skalský, NČČsl XIX 1950, str. 45. Na snížení hodnoty grošů již v prvních letech Janových poukázal jsem v Č. d. m., str. 51.

nemohlo být raženo, vzhledem k celkovému počtu variant a emisí, během úměrně dlouhého časového úseku Janova panování (63% vlády bylo by 23 let, tj. od roku 1311 až do roku 1334), nýbrž že naše první skupina musí pocházet podle složení nálezů a počtu emisí z doby podstatně kratší, a to, jak mohu zatím soudit, z let 1311 až asi 1318. Jako hranici jsem prozatím zvolil dobu sněmu domažlického a Janova ústupu před českým panstvem. Bylo by možno posunout hranici až asi k roku 1320, avšak mincovní materiál nedovoluje dosud bližší určení. V prvních asi sedmi letech vlády bylo tedy raženo, jak se zdá, 63% všech Janových grošů našich nálezů, zatímco bylo ve zbývajících asi 20 letech panování vydáváno jen asi 37% mincí. I když musíme při dnešním skromném nálezovém materiálu považovat každé datování pouze za více méně pravděpodobnou hypothesu, vyplývá z našeho dosavadního zkoumání nálezů přece s jistotou, že bylo na počátku vlády Janovy vybíjeno nepoměrně více grošů než v pozdějších letech. V čem můžeme hledat důvody této nápadně hojné ražby hned na samém počátku vlády?

V prvé řadě bychom předpokládali zvýšený výtěžek dolů. Avšak ze stříbrných dolů kutnohorských nemohla tato rozsáhlá zásoba mincovního kovu pocházet, neboť máme bezpečné zprávy o tom, že právě v této době, kolem roku 1315, byly výtěžky Kutné Hory skrovnější než dříve.[17]) Je tu však jiná okolnost, která nás přivede na správnou stopu. Pohledem na tabulku č. 1 se přesvědčíme, že dobré groše Václava II. obíhaly hlavně v prvé části Janovy vlády, zatímco později mizí poměrně rychle z oběhu. Uvádím zde obsah několika nálezů:

Nález grošů	groše Václava II.	groše Jana	přibližná doba ukrytí
a) s převahou grošů Václava II.:			
Běstovice 1882	104	22	asi 1311—1313
Vysoké 1916	370	163	asi 1330—1340
b) s převahou grošů Janových:			
Čáslav 1882	61	2710	kolem r. 1319
Nechanice 1933	5	337	asi 1330—1340
Praha II. 1937	—	107	asi 1343—1346

Zjistili jsme již při jiné příležitosti, kam tak rychle zmizely staré, lepší pražské groše,[18]) a proto máme i pro nápadně bohatou ražbu grošů od samého počátku Janovy vlády velmi jednoduché vysvětlení: po Janově korunovaci počala kutnohorská mincovna stahovat dosavadní oběživo, staré dobré groše Václava II., a soustavně je přemincovávala s patřičným ziskem na nové groše Janovy. K docílení tohoto zisku byla vnitřní hodnota grošů na příkaz nové vlády zhoršena asi o 5,6%.

[17]) Č. d. m., str. 46 a 48. Viz též poznámku č. 24.

[18]) K. Castelin, Renovatio monetae v době grošové, Num. listy V, 1950, str. 14 sl., a Č. d. m., str. 51.

Pohled na tehdejší finanční situaci nového lucemburského pána vysvětluje i důvody pro tuto machinaci, přinášející královské komoře hledané zvýšení příjmů. Česká koruna, kterou se do roku 1309 snažil římský král Jindřich VII. zajistit pro svůj rod, byla již následkem zmatků doby korutanské na dlouhá léta zadlužena. Politický a vojenský boj Lucemburků ještě značně zvyšoval tyto dluhy a to téměř od samého počátku jednání s českým poselstvem, vyslaným k Jindřichu VII., které budoucímu králi prodávalo své služby za různé milosti a výhody. Již v září 1309 zastavil pak Jan Habsburkům za přislíbenou vojenskou pomoc celou Moravu až do zaplacení 50.000 hřiven pražských grošů. České královně Alžbětě-Rejčce se Jan zavázal splatit 6.000 hřiven hned, jakmile se stane pánem království, a v prosinci roku 1310 postoupil ještě míšeňskému markraběti Fridrichu Bojovnému za dluhy české koruny v dočasnou zástavu některá severočeská města jako Louny, Litoměřice, Most aj. V lucemburské pokladně nebylo po útěku Jindřicha Korutanského z Prahy ani dost peněz na korunovaci Janovu, takže si budoucí král ještě těsně před ní vypůjčil 600 hřiven stříbra od obce Starého Města Pražského.

Po korunovaci se pak rychle přihlásili staří i noví věřitelé o přislíbené splátky. Přihlásil se Fridrich Míšeňský o vyplacení severočeských zástav; přihlásili se florentští peněžníci, tvůrci nové měny grošové a věřitelé Václava II. i Václava III., žádajíce zaplacení 28.000 hřiven; přihlásila se důrazně německá knížata, najatá, aby se svým námezdným lidem vybojovala mladému Lucemburkovi českou korunu, byť zadluženou. Kde mohli tehdy němečtí poručníci nového krále rychle najít úhradu všech těchto mimořádných, značných částek, když se v době korutanské ziskuchtivá šlechta zmocnila většiny korunních statků a hradů a Jan již dlouho před svým vstupem na českou půdu musil slavnostně slíbit, že nepožaduje obecnou berni kromě v několika zcela mimořádných případech, kdy její výše byla předem přesně stanovena?

Jak jsme viděli, přispívá k vyjasnění této otázky také numismatické bádání, odhalující jednu z cest, po které nová vláda dospěla k okamžitému zvýšení příjmů královské komory. Přemincování a snížení zrna mincí — starý to lék zadlužených feudálních pokladnic během celého středověku — nabízelo se jako nejsnadnější řešení královým rádcům, kteří zajisté dobře znali podobné mincovní poměry v německé říši i ve Francii.[19]) Nebyl to právě čin, za který mohly být české země novému vladaři vděčny a nevíme ani, jak se na toto ře-

[19]) Stručná charakteristika mincovních poměrů ve Francii za Filipa IV. (1285—1314) u L. Ciani, Les monnaies royales françaises de Hugues Capet à Louis XVI., Paříž 1926, str. 46. O zhoršování mincí ve středověku všeobecně F. Graus, Krise feudalismu ve 14. století, Sborník historický I 1953, str. 66 a 76—84; 108—109; 111.

šení díval nově ustanovený český podkomoří (a nejvyšší maršálek) Jindřich z Lipé, jemuž podléhala urbura i mincovna a který měl nejvíce dbát dobrého hospodaření. Uvažujeme-li však, že to byl právě on, jenž kdysi z výtěžků Kutné Hory zajistil pražskému biskupovi Janu z Dražic neslýchaně vysoké odškodné za ztráty, které prý pražský stolec biskupský v době korutanské utrpěl, a který později zcela nekrytě podporoval penězi z téhož pramene královnu Alžbětu Rejčku, nemůžeme ani u něho předpokládat valný odpor proti rozhodnutí poručnické vlády. Naopak, snížení obsahu stříbra v groši slibovalo tomu, kdo měl vládu nad komorními důchody a zejména nad příděly z kutnohorské urbury i mincovny, větší zisk, tedy mimo krále především Jindřichu z Lipé a jeho přátelům.

Roku 1311 to bylo poprvé, kdy si král a jeho feudální družina pomáhali při shánění peněz tímto způsobem; nebylo to však naposled. Podrobné zkoumání našeho dosud nevyužitého materiálu, nálezů pražských grošů, umožňuje nám odkrýt během Janovy dlouhé vlády každý případ, kdy král pod tlakem dluhů a v tíživé potřebě peněz sahal k novému kořistění z mincovního regálu.

Poměrně málo povšimnuta zůstala u grošů dosud řemeslná, výrobní stránka, o níž jsme se při jiné příležitosti snažili zachytit alespoň hlavní rysy.[20]) S technického hlediska je neméně zajímavá a umožňuje nám doplnění našich vědomostí o mincování a výtěžcích dolů kutnohorských v době rostoucího významu peněžního hospodářství v českém státě. O skutečném rozsahu ražby grošů za Jana Lucemburského nejsme dosud vůbec informováni. Příčina leží v nedostatku písemných zpráv: z kutnohorské mincovny se nám nezachovaly vůbec žádné, a ostatní písemnosti doby, listiny a kroniky, mlčí co do rozsahu mincování v královské mincovně. Jaký to rozdíl oproti dobám pozdějším, době pohusitské (1471—1526) nebo habsburské (od r. 1526), ze kterých máme četná vyúčtování o mincovních „dílech" („verkech") s údaji o množství a ryzosti zpracovaného kovu, počtu a druhu ražených mincí, zisku a co ještě více! To vše nám úplně schází v prvních dvou desetiletích čtrnáctého století, z kterých se nám zachovaly pouze zcela stručné zmínky o příjmech českých panovníků z Kutné Hory, tři čtyři skoupé věty, málo jasné a připouštějící časově i věcně různý výklad.

Když římský král Albrecht vpadl roku 1304 do Čech pod záminkou nezaplaceného desátku říši, žádal podle pozdějších zpráv na Václavu II., aby mu zaplatil 80.000 hřiven nebo postoupil stříbrné doly kutnohorské na šest roků.[21]) Těžením v Kutné Hoře po dobu šesti let chtěl tedy římský král vyrovnat požadavek 80.000 hřiven. Albrecht předpokládal takto — je-li udaná částka správná — čistý roční důchod z kutnohorských dolů asi 13.300 hřiven, tudíž — počítáme-li hřivnu po 56 groších — hodnotu 744.800 grošů ročně čili

[20]) Č. d. m., str. 20–21.

[21]) J. Šusta, Dvě knihy českých dějin, I, Praha 1926, str. 397 a 400; tentýž, Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví, Praha 1935, str. 625 a 627.

(při zhruba 300 pracovních dnech ročně) 2482 groše denně. To by byl značný výkon pro průměrnou středověkou mincovnu, nikoliv však pro nově založenou Kutnou Horu, kde byla sice příprava ražebního kovu až k lití cánů společná, avšak stříhání střížků a jejich ražba byly prováděny odděleně v nejméně 17 dílnách anebo, jak se v Kutné Hoře jmenovaly, „šmitnách" Vlašského dvora.[22]) Při celkové ražbě v hodnotě 2.482 grošů denně v 17 šmitnách je průměr na šmitnu 146 grošů, necelé půl třetí kopy, což představuje průměrný denní výkon dosti nízký. Buď tedy nepracovaly některé šmitny pravidelně anebo Albrechtův požadavek byl příliš nízký a nerovnal se celému příjmu z mincovny.[23])

Že skutečně musíme uvažovat o podstatně větším rozsahu kutnohorského mincování v době Janově, vyplývá z porovnání Albrechtova požadavku s jinou, poněkud mladší zprávou. František Pražský, vypravující ve své kronice k roku 1315 o zmenšených důchodech kutnohorských, poznamenává, že tehdy poskytovaly urbura i mincovna 500 až 600 hřiven týdně.[24]) Celkový roční příjem z kutnohorské mincovny i urbury rovnal by se podle Františka Pražského na počátku vlády Janovy 26.000 až 31.200 hřivnám anebo (hřivna opět po 56 groších) hodnotě 1,456.000 až 1,747.200 grošů. Můžeme tedy porovnat Albrechtův požadavek 744.800 grošů ročně se zmínkou v „Pražské kronice" o Janově ročním příjmu 1,456.000 až 1,747.200 grošů z urbury i mincovny. Albrecht odhadl roku 1304 příjem z Kurné Hory zřejmě příliš nízko; roční průměr na podkladě Františkovy zprávy možno stanovit pro první léta Janova přibližně částkou 1,600.000 grošů z urbury i mincovny. Při opatrném odhadu můžeme pro rok 1315 uvažovat o čistém ročním výtěžku z mincovny v hodnotě kolem 1,200.000 grošů, což dává (opět při 300 pracovních dnech) hodnotu denní výroby 4.000 grošů pro celou mincovnu a průměrně 235 grošů na jednu šmitnu. Průměr téměř čtyř kop denně na šmitnu můžeme považovat za odpovídající a rozhodně za přiměřenější než výše uvedený denní přůměr 146 grošů. Ostatně víme z cen jednotlivých šmiten, že jejich výtěžky a tudíž i rozsah práce

[22]) Č. d. m., str. 20.

[23]) Albrechtův příliš nízký odhad je nápadný, neboť při podobných vyděračských pokusech, předem s odmítnutím kalkulujících, bývají požadavky jedné strany zpravidla vyšší než možnost splnění na straně druhé.

[24]) Latinský text zní: „... de urbura Chutnensi et moneta, que tunc singulis septimanis D aut DC marcas solvebat, sepe marcas XVI rex septimanatim suscepit pro expensis." FRB IV, kap. 29, str. 382; Č. d. m., str. 35 a 46. Se Šustou vztahuji „tunc" na první léta Jana Lucemburského, kdy vládla jeho německá družina; viz Dvě knihy, II, Praha 1935, str. 231; tentýž, Král cizinec, Praha 1939, str. 227. Poskytovala-li Kutná Hora v prvních letech Janových týdně 500 hřiven, pak poskytovala za Václava II. daleko více a odhad o počtu mincí, ražených v letech 1300 až 1305 je nutno podstatně zvýšit. Tím se ovšem dostáváme do ještě většího rozporu s Albrechtovým nízkým požadavkem 13.300 hřiven ročně. Odhad potřeby drobných mincí na počátku vlády Karla IV. u Em. Nohejlové-Prátové, Num. sborník I, 1953, str. 62.

nebyly stejné, nýbrž značně rozdílné;[25]) bylo proto snadno možné, že menší šmitna zpracovávala málo přes kopu grošů denně, zatím co současně větší dílna razila denně mince v hodnotě až šesti kop.

Převážná část těchto peněz byla zmincována na groše a pouze malé procento vydáváno jako mince drobné, půlgroše a parvi, jejichž výroba si vyžadovala vyššího nákladu. Rozsah mincování za Jana Lucemburského byl tedy silně ovlivňován tehdejšími výtěžky stříbrných dolů, v pozdějších dobách ještě podstatně nižšími. Zato používala doba pozdější, zčásti již Karlova a hlavně pak předhusitská i husitská, již dokonalejší mincovní techniky, například při přípravě plechu[26]) ve formě stříbrných cánů pro snadnější a rychlejší výrobu střížků.

O ceně zlaté mince, florénu, na počátku vlády Janovy máme zprávy ze současného zahraničního pramene. V letech 1316—1326 byla cena florénu pravidelně (až na jednu výjimku) 12 až 13 pražských grošů.[27]) Snížení obsahu stříbra v pražském groši roku 1311 se tedy nepromítlo ihned do ceny zlatého *(viz tabulku č. 5)*, zřejmě proto, že vedle nových, poněkud zlehčených grošů Janových obíhalo doma i v cizině ještě mnoho dobrých starých grošů Václava II.[28])

Výše jsme již uvedli, že naše groše č. 1—3 skupiny I. byly od roku 1311 raženy podle svědectví nálezů po více let a jako přibližnou časovou hranici jsme zvolili prozatím rok 1318 *(viz tabulku č. 1)*. Další skupiny II., groše č. 4 až 10, navazují jak svou ryzostí (0,917) a obsahem stříbra (3,337 g), tak zčásti i rozdělovacími znaménky *(viz tabulku č. 2)* na groše I. skupiny, takže musíme mezi nimi předpokládat užší časovou souvislost. Ponecháme-li prozatím pro začátek II. skupiny rok 1318 (nebo některý bezprostředně příští rok) a připustíme-li pro II. skupinu opět několikaleté mincování, spadá ukončení ražby grošů č. 4—10 někdy do dvacátých let čtrnáctého století, pravděpodobně — jak později uvidíme — do roku 1327. Při nedostatku srovnávacího materiálu nelze dnes ještě rozhodnout, byla-li naše II. skupina, groše č. 4—10, rovnající se poměrně vysokému procentu (10%) nalezených mincí, ražena až k samému snížení hodnoty grošů a k vydání nové emise roku 1327, anebo můžeme-li ještě před tímto rokem vsunout groše č. 11—21 skupiny III., representující 1% nalezených mincí. Na našich tabulkách zachytil jsem prozatím tuto druhou možnost;

[25]) Č. d. m., str. 21—23.

[26]) Již roku 1401 se vyskytují v kutnohorské mincovně „valtverchtové", pracující podle jména s „valcverkem", malým válcovacím žařízením; Č. d. m., str. 17. V kutnohorské mincovně nepůsobila tak silně snaha cechů zamezit technický pokrok, o které psal Graus, l. c., str. 113.

[27]) Č. d. m., str. 51; K. Castelin, Dukát a groš, Num. listy VIII 1953, str. 89.

[28]) Cena zlatých mincí (florénů, zlatých, později dukátů) byla v oblastech měny grošové určována, jak soudím, průměrným složením celého stříbrného oběživa, nikoliv jen jeho novějšími (horšími) složkami. Proto trvalo i uvnitř českého státu vždy určitou dobu, v cizině pochopitelně ještě déle, než se projevovalo snížení zrna mincí stříbrných stoupáním ceny zlatého.

rozhodující pro datování III. skupiny budou ovšem další nálezy. Svými rozdělovacími znaménky *(viz tabulku č. 2)* přimyká se II. skupina ještě k předchozím ražbám a je současně důkazem toho, že někdy v dvacátých letech čtrnáctého století byla ražba grošů minimální. Zřejmě byla tehdy již většina starých grošů Václavových přemincována a příliv stříbra z dolů kutnohorských malý. Za zmínku ještě stojí, že groše č. 18 a 19 mají neobvyklé rozdělovací znaménko, křížek;[29]) groš č. 19 má i nápadně dobrou jakost, totiž 0,940.

Groše asi z let 1327 až asi 1340

V letech 1325 a 1327 došlo v českém mincovnictví k dvěma významným událostem, z nichž první nebo spíše druhou můžeme spojit s další změnou hodnoty české měny, totiž s dalším snížením obsahu stříbra v pražském groši. Pro správnost tohoto názoru svědčí několik důvodů. Již sama okolnost, že se nám právě do dvacátých let hlásí více emisí, poukazuje na nastalou změnu ve vnitřní hodnotě grošů. Je nám i známo, že již na počátku roku 1325 byla finanční situace královy pokladny opět krajně nepříznivá. Tísněn dluhy, přijel sám král v březnu 1325 ze západního pohraničí německé říše do Prahy, aby tu sebral co nejvíce peněz. Jak později královští úředníci vypravovali zbraslavskému kronikáři, sehnal tehdy Jan „různými způsoby vydírání" na tehdejší poměry vskutku obrovskou částku, celkem 95.000 hřiven stříbra v hotových penězích.

Historikům nebylo dosud zcela jasné, jakých prostředků král používal při shánění tak veliké částky, neboť vypsání nové berně bylo králi znemožněno. „Byly tu však cesty jiné," uvažoval Šusta, „zejména zvláštní daně od měst královských a duchovenstva, půjčky, zástavy a zatížení rozličných regálních práv."[30]) Událost v českém mincovnictví v roce 1325 může snad přispět k osvětlení jednoho ze zmíněných finančních zdrojů králových. Onoho roku byla v Praze za spoluúčasti florentských finančníků zahájena ražba českých zlatých mincí (florénů), ovšem nikoliv vlastního, českého typu, nýbrž napodobujících přesně obrazy oblíbeného mezinárodního penízu, florentských florénů, lilií a sv. Jana Křtitele.[31]) Panovníku Janova typu, u něhož hospodářské úvahy vždy ustupovaly do pozadí proti naléhavým potřebám vlastní pokladny a jenž tehdy již po léta vládu v království střídavě pronajímal z uchazečů tomu, kdo nejvíce nabídl, šlo při zahájení ražby zlata podle cizího typu a v době značné zadluže-

[29]) Opis původního razidla opavské gymnasiální sbírky (viz poznámku 4) četl F. Papoušek (l. c., str. 43) takto: + IOhANNES + PRIMVS + DEI ⚲ GRATIA + REX ⚲ BOEMIE (nebo REX Q BOEMIE). Groš s těmito rozdělovacími znaménky se v našich nálezech nevyskytuje.

[30]) Král cizinec, str. 385.

[31]) O českých florénech Jana Lucemburského viz G. Skalský, NČČsl XIX, 1950, str. 39 sl., a K. Castelin, tamtéž, str. 55 sl.

nosti i finanční tísně sotva o co jiného než o co nejrychlejší a největší zisk z regálního práva, zkušeným vlašským podnikatelům za hotově vyplacenou částku pronajatého anebo dočasně prodaného. Měla-li tehdy už po léta vládnoucí panská skupina jiný zájem na zahájení ražby českých zlatých mincí, netroufám si rozhodnout; měla však sotva jiné cíle před očima[32]) než těžce zadlužený král, jenž ostatně od počátku ražby zlata nepřipouštěl vliv panstva na tento nový pramen příjmu.

Z hlediska současné tíživé finanční situace Janovy jeví se nám tedy zahájení ražby zlatých mincí cizích obrazů v roce 1325 nikoliv jako výsledek promyšlené hospodářské politiky anebo dokonce péče o dobro země, nýbrž spíše jako slibná finanční spekulace a jedna z cest, Šustou zmíněných, k rychlému plnění královského měšce, věřiteli neustále upomínaného.[33])

Je velmi lákavé, spojit zhoršení pražských grošů, spadající podle svědectví nálezů a počtu emisí někdy do let dvacátých, již s událostmi roku 1325. Máme však ještě jinou možnost pro datování námi zjištěného zlehčení grošů, a to do roku 1327, kdy ostatně nalézáme v pramenech opět četné důkazy o králově snaze po urychleném zvýšení důchodů. Válka s Polskem a tažení českého vojska ke Krakovu na počátku roku 1327, další výprava do Slezska, spolek s uherským králem a rozšíření české moci do Durynska, to vše přetížilo finančně královskou komoru, od dřívějších let již beztak značně zadluženou. Aby sehnal nutné peníze, uchýlil se král v tomto roce opět k různým finančním machinacím.[34]) Čteme o úvěrové anticipaci výnosu křížového desátku a o tlaku na duchovenstvo, aby desátek, rozvržený na několik let, splácelo najednou napřed; slyšíme i o neoprávněném vymáhání obecné berně, takže krále, opouštějícího později opět země, provázelo proklínání daněmi zatíženého lidu. Avšak ne dost na tom; podle rady finančních odborníků z Florencie, jejichž zkušenosti v získávání peněz kronikář výslovně připomíná, přistoupila kutnohorská mincovna roku 1327 ještě k snížení obsahu stříbra v drobné minci, v parvech.[35])

I když nám kronikář podrobně líčí pouze toto zhoršení mincí drobných, parvů, je více než pravděpodobné, že tehdy šlo o snížení vnitřní hodnoty všech mincí stříbrných, tedy hlavně grošů, což ovšem snadno mohlo nezasvěceným — jak ještě uvidíme — zůstat utajeno. Že k snížení hodnoty pražského groše vskutku došlo roku 1327, může nám dosvědčit také stoupání ceny mince zlaté, florénu; zatím co od počátku Janovy vlády až do roku 1326 je na florén běžně počítáno 12 až 13 grošů *(viz tabulku č. 5)*, je roku 1328 a příštího roku cena florénu již 16 grošů.[36])

Nemůže tedy být pochyby o tom, že snad již roku 1325, pravděpodobně však teprve roku 1327 došlo u nás k nové změně hodnoty pražského groše, a to, jak ukazují naše tabulky č. 3 a 4, snížením váhy mincí č. 22—36 asi o 1½% při současném snížení obsahu stříbra v groši asi o 5%. Všimněme si tohoto rozdílu mezi nepatrným snížením váhy grošů proti většímu zhoršení jakosti stříbra. Váha mincí je totiž snadno kontrolovatelná, nikoliv však ryzost kovu. Snížení vnitřní hodnoty pražského groše kolem roku 1327 bylo tedy zřejmě úmyslně — snad podle rady florentských odborníků — provedeno tím způsobem, že bylo u váhy mincí téměř nezpozorovatelné, zatím co hlavní zisk mincovny vyplýval ze zhoršení jakosti stříbra, neodborníky nesnadno zjistitelného. Kořistění z mincovního regálu a tiché „obnovení mincí" roku 1327 mělo u grošů očividně zůstat utajeno, aby jejich dobrá pověst a kupní síla doma i v cizině neutrpěla újmu. Ostatně i ve středověku bylo současníky pozorně sledováno každé zhoršování mincí.[37]) Avšak roku 1327 bylo zlehčení české měny u hrubých mincí stříbrných tak důmyslně rozděleno na stříž a zrno, že nevěděl ani zpravidla dobře informovaný zbraslavský kronikář, zaznamenávající zeširoka zlehčení parvů, o současném zhoršení grošů. Královská komora dosáhla tedy alespoň přechodně toho, co chtěla; zkušeným znalcům, směnárníkům, zlatníkům a papežským kolektorům, zvyklým na podobné machinace mincoven feudálních pánů, nemohlo ovšem ani toto zlehčení zůstat dlouho ukryto, jak nám ostatně ukazuje výše zmíněné stoupání ceny florénu již v příštím roce z 13 grošů na 16 grošů *(viz tabulku č. 5)*.

Naše groše č. 26—33 skupiny V. a č. 34—36, skupiny VI. *(tabulka č. 1)*, jsou prozatím prvními ražbami, u nichž jsme bezpečně zjistili snížení obsahu stříbra, provedené podle všeho kolem roku 1327. Použitím průměrných vah grošů č. 29 (3,688 g), 34 (3,50 g) a 35 (3,718 g), jediné nám dosud známé (poměrně vysoké) analysy (0,904) u grošů č. 34 a podle Smolíkova údaje o ryzosti pozdějších grošů Janových (průměrně 0,880) zjišťujeme pro naše groše páté a šesté skupiny obsah stříbra asi 3,164 až 3,272 g, což dává průměrně 70 grošů na sazenou hřivnu stříbra. O jakosti grošů č. 22—25 skupiny IV. nemáme prozatím žádné spolehlivé údaje — kromě Smolíkova všeobecného zjištění o ryzosti

[32]) „Zištnost jednotlivých rodů panských měla rozhodnou převahu nad jejich péčí o zájem celku země" soudil Šusta. Král cizinec, str. 419.

[33]) Poněkud jinak líčil důvody pro zahájení ražby zlata v Čechách G. Skalský, l. c., str. 42—44, u něhož popud k ražbě vyšel z hospodářské politiky a ekonomických cílů Janových. Ještě dále šel J. Sejbal v pojetí důvodů pro ražbu zlata: „Soudobý hospodářský rozmach českého státu byl hlavní příčinou toho, že došlo i k ražbě zlatých mincí", viz Katalog výstavy Brněnská mincovna a moravské nálezy mincí 14. a 15. století, Brno 1955, str. 3.

[34]) Další podle Šusty, Král cizinec, str. 423, 440—441.

[35]) O drobných českých ražbách z roku 1327 a jejich zhoršení viz Č. d. m., str. 62. K tomu všeobecně Graus, l. c., str. 82 sl.

[36]) Č. d. m., str. 62; dále v článku Dukát a groš, Num. listy VIII, 1953, str. 89. O poměru zlata k stříbru viz Skalský, NČČsl XIX, 1950, str. 41 sl., 45 a 46, jakož i naši *tabulku č. 6*, kterou lze doplnit dalšími analysami a cenami florénu.

[37]) Poukázal na to Fr. Graus, l. c., str. 76 a 78. Tamtéž, str. 118, upozorňuje autor též na to, že v době přechodu feudální renty v peněžní formu je opětovné snižování zrna mincí působeno zvýšenou potřebou oběživa. I když nemůžeme tento vliv vzhledem k nižším výtěžkům Kutné Hory zcela vyloučit, mám za to, že za Jana ustupoval poněkud do pozadí proti úvahám o zvýšeném zisku, plynoucím královské komoře ze zhoršení oběživa.

pozdějších grošů Janových kolem 0,880 — takže jejich časové zařazení jest, jak již výše uvedeno, pouze provisorní. Skupina IV. má charakteristická rozdělovací znaménka: dva nad sebou položené křížky, které spolu s nepatrným počtem známých kusů vyvolávají dojem, že jde o mimořádnou, časově velmi omezenou emisi (snad pouze z roku 1327?). Další rozdělovací znaménko, trojlist bez stonku *(viz tabulku č. 2)*, spojí naše groše č. 22—25 s mladšími ražbami, skupinami V., VI. a VII., na nichž se pak trojlist vyskytuje velmi často.

Groše naší šesté skupiny mají opět nové rozdělovací znaménko, lilii, kterou mají též první groše Karla IV., ražené po roce 1346. Rozsah ražby byl u grošů skupin IV., V. a VI. zřejmě nepatrný. U grošů čtvrté skupiny nedosahuje ani ½% všech nalezených grošů Janových, zatímco připadají na skupinu pátou asi 2%; skupina šestá se podílí na celkovém počtu nalezených mincí asi 6%. Ačkoliv je počet kusů malý, střídají se však v těchto třech skupinách rozdělovací znaménka v dosti pestrém sledu. Zdá se proto, že nemůžeme groše č. 22 až 25, č. 26—33 a č. 34—36 vtěsnat do několika málo let a proto jsem je prozatím zařadil do doby asi od r. 1327 až asi do roku 1340.

Groše asi z let 1340 až 1346

K posledním emisím Janových grošů patří podle tabulky č. 1 a 2 naše skupina VII., groše č. 37—44, a VIII., č. 45—47. Průměrná váha těchto posledních grošů je oproti váze předchozích ražeb asi opět o 1½% lehčí *(viz tabulku č. 3 a 4)*. Současně zjišťujeme i snížení ryzosti, ovšem menší než roku 1327, jen asi o 2½%. Ze sazené hřivny stříbra bylo grošů skupin č. VII. a VIII. raženo průměrně již 71 kusů; hřivně čistého stříbra rovnalo by se 81 kusů. Jde tedy o nejhorší, nám dnes známé groše Jana Lucemburského, které nelze jinak datovat — nechceme-li snad uvažovat o mincovní reformě[38]) za prvního Lucemburka — než posledními léty vlády. Ačkoliv zjišťujeme toto zhoršení pražských grošů koncem let třicátých nebo počátkem let čtyřicátých, zůstává téměř tatáž cena florénu *(viz tabulku č. 5)*, kterou jsme již zjistili v letech 1328 a 1329 (16 grošů), také ještě roku 1345, totiž 16 grošů 3 haléře.[39]) Je ovšem s podivem, že cena zlaté mince není roku 1345 vyšší, neboť oběživo těchto let sestávalo podle svědectví našich nálezů *(viz tabulku č. 1)* již ze značné části z nových a horších grošů, obsahujících pouze asi 93% stříbra grošů z roku 1328. Nemám prozatím žádné vysvětlení pro nízkou cenu 16 grošů 3 haléře za florén, která vlastně znamená zlevnění, nikoliv stoupání ceny zlaté mince.[40])

[38]) Snad bylo o ní uvažováno, avšak nebyla uskutečněna; viz Č. d. m., str. 59.

[39]) Num. listy VIII 1953, str. 89. V témže roce nalézáme ostatně ještě dva další údaje cen: 12 gr. 6 hal., a 13 gr.; pravděpodobně bylo přitom placeno groši Václava II.

[40]) Souhlasí to ostatně s Grausovým zjištěním (l. c., str. 181), že v Čechách klesá jakost stříbrných mincí rychleji než jejich cena ve zlatě. Viz též poznámku č. 28.

Snad jde o platbu staršími a tudíž hodnotnějšími groši; raději však vyčkáme dalších cenových záznamů, pravděpodobně vyšších.

Vzhledem k malému počtu emisí, vyskytnuvších se dosud v našich skupinách VII. a VIII., připadala na groše č. 37—44 a č. 45—47 pravděpodobně kratší doba ražby než na skupiny IV., V. a VI. Proto jsem groše č. 37—47 umístil v našich tabulkách č. 1, 3, 4, 5 a 7 zatím do let 1340 až 1346; bezpečné časové ohraničení oproti předchozím grošům závisí také zde na prozkoumání dalších nálezů.

Sotva je zcela nahodilé, že také toto třetí námi zjištěné zhoršení grošů kolem roku 1340 spadá opět do údobí, kdy stav královské pokladny byl krajně napjatý. Ve válce s Habsburky a německým císařem Ludvíkem roku 1335 a 1336 se Jan znovu těžce zadlužil. Zase čteme o hojném zastavování a zcizování královských statků, hradů a klášterního zboží, o těžkých daních a novém ungeltu, o nucených půjčkách měst a klášterů, dokonce o králově pátrání po zlatě a stříbře v pražské synagoze a basilice sv. Víta na Hradčanech,[41]) zkrátka o obvyklých i zcela neobvyklých prostředcích, jimiž se panovník snažil dostat se ze zoufalé finanční situace, dosahující roku 1337 vrcholu. Avšak teprve roku 1341 byl podniknut pokus o splácení nejožehavějších dluhů. Zdá se nám, že tento pokus byl — ne-li umožněn, alespoň při nejmenším usnadněn — právě novým snížením hodnoty pražského groše, zvyšujícím poněkud příjmy komory a provedeným někdy v této době. Mimoděk se nám vnucuje myšlenka na příklady z oblasti Janovi od mládí velmi dobře známé: na mincovní politiku francouzských panovníků, kteří nejednou považovali snížení zrna hrubých i drobných mincí za nejvhodnější prostředek, aby vybředli z tíživých dluhů.[42])

Zkoumání nálezů mincí nám může také při tomto třetím snížení zrna grošů osvětlit postup královské komory. Při poměrně malém počtu emisí grošů č. 37—44 a 45—47 je totiž nápadné značné procento, kterým se skupiny VII. a VIII. podílejí na celkovém počtu nalezených mincí: je to téměř 18% *(viz tabulku č. 1 a 7)*. V porovnání s pěti předchozími skupinami II., III., IV., V. a VI. jest to podíl značně vysoký, kterým se skupiny VII. a VIII. řadí na druhé místo za skupinou I. Nelze sice vyloučit, že tato poměrně rozsáhlá ražba hrubých mincí stříbrných po dvou desítiletích s celkem nepatrným mincováním měla svůj původ ve větších výtěžcích českých dolů stříbrných.[43]) Domnívám se však, že musíme také v tomto případě hledat příčinu zvýšené ražby spíše ve známé a osvědčené finanční operaci, kterou listiny z třináctého století nazývaly „obnovení mincí". Tak jako na počátku Janovy vlády, přikročila kutnohorská mincovna také kolem roku 1340 k vyměňování oběživa; starší a lepší groše

[41]) Č. d. m., str. 67—72.

[42]) Podle Grause, l. c., str. 79. Viz k tomu též F. Friedensburg, Münzkunde u. Geldgeschichte d. Einzelstaaten des Mittelalters u. d. neueren Zeit, Mnichov 1926, str. 63.

[43]) Roku 1338 byly objeveny stříbrné doly u Vřesníku na Želivsku; viz Č. d. m., str. 67. Doly tyto byly však brzy vyčerpány.

(groše Václava II. a první emise Janovy) byly urychleně a v podstatně větším měřítku než v posledních dvaceti letech mincovnou stahovány a přemincovány na groše č. 37—44 a 45—47, tedy na groše lehčí a horší.[44]) Česká měna byla tím ovšem značně poškozena, aniž by tím byly dluhy královy podstatně sníženy.

Tabulka č. 7 dává nám podnět ještě k další úvaze. V numismatické literatuře nenašel jsem dosud zmínku o tom, jaký byl u nás ve čtrnáctém (a patnáctém) století podíl těžby stříbra na ražbě nových grošů a jaké množství grošů vzniklo pouhým přemincováním starých lepších mincí. Pomocí údajů tabulky č. 7 můžeme alespoň přibližně odhadnout, kolik z nalezených Janových grošů jsou přemincované groše Václava II. a co bylo pravděpodobně raženo z výtěžků kutnohorských i jiných stříbrných dolů. Odhad vypadá asi takto:

I. skupina (63%): Převážná část jsou přemincované groše. Podíl z nových výtěžků dolů odhaduji nejvýše na 20%
II. až VI. skupina: Předpokládejme celou ražbu z výtěžků dolů, tj. 10 + 1 + 2 + 6%, celkem 19%
VII. a VIII. skupina (18%): Podíl z výtěžků dolů odhaduji nejvýše na 10%
celkem asi 49%

Podle našeho odhadu měla z grošového oběživa, raženého v letech 1311 až 1346, pouze asi polovina za ražební materiál výtěžky důlního bohatství našich zemí, zatímco pro druhou polovinu Janových grošů bylo pravděpodobně použito starých grošů Václava II. To jest číslo mnohem vyšší, než bychom byli očekávali. Přihlížíme-li k značnému vývozu grošů v době Janově do ciziny — hlavně pro potřebu krále — je jisté, že ražba grošů z nových výtěžků dolů v letech 1311 až 1346 zdaleka nenahradila trvalý odliv českého oběživa do ciziny. Je to opět důkaz toho, jak na vládu prvního Lucemburka doplácel český stát.

Od let třicátých hlásí se kromě feudálních pánů, činících si dosud mimo krále nárok na podíl z důchodů království, stále důrazněji nový živel, nájemci kutnohorské urbury i mincovny z řad zámožného měšťanstva. Tito noví věřitelé těžce zadluženého krále snažili se během svého úřadování v Kutné Hoře docílit z mincovny, najaté vždy jen na kratší období, co největšího zisku.[45]) Není pak divu, že v účtech oné doby se vyskytují i první zmínky o falešných groších v Čechách.[46])

Zmínili jsme se již o tom (viz str. 131), že některé pražské groše Janovy mají na rubu za hlavou lva nebo mezi konci ocasu malá znaménka, jež dosud

[44]) Viz Č. d. m., str. 51—53.

[45]) S činností těchto nájemců a jejich snahou o zvýšení výnosu mincovny souvisí snad i úprava práv a povinností knapů v prenárně (tj. dílně pro přepalování stříbra) kutnohorské mincovny dne 24. června 1343; viz Č. d. m., str. 45—46.

[46]) B. Mendl, Knihy počtů města Brna z let 1343—1365, Brno 1935: roku 1345 „Item cum prepositus fuit ultimo pagatus in Praga, inventi fuerunt decem falsi grossi" (str. 49); roku 1346: „Item de Praga remissa fuit media marca falsorum grossorum" (str. 63).

byla blíže popsána jen v ojedinělých případech. První druh těchto znamének se vyskytuje již na groších Václava II.; zmínil se o něm naposled Karel Chaura při popisu velkého nálezu grošů u Krakova:[47]) „... nad uchem lva malé znaménko o třech nožkách, které má představovati bezpochyby kousek hřívy zpod koruny vycházející. Nějaká značka emise to není, neboť se objevuje i na groších Jana Lucemburského, které se v kresbě lva přidržují starého václavského vzoru. Později ji na groších Jana Lucemburského již nevidíme."[48]) Chaura se tu patrně opíral o zjištění Stanislava Hlobila, jenž popsal znaménko podobného tvaru u našich grošů č. 1, 18, 22 a 26, tedy u ražeb, datovaných také podle našeho členění přibližně do první poloviny vlády.[49]) Groše našeho č. 12 byly v morkovickém nálezu bez tohoto znaménka; na morkovických groších našich čísel 13, 15, 16 a 17 byla znaménka nezřetelná, takže je nemůžeme ještě blíže zařadit. Kromě toho zjistil Hlobil na rubu groše č. 18 mezi uchem lva a jeho ocasem ještě jiné, dosud nepopsané znaménko, které uvedl jako měsíčkovitě protáhlý rohlíček; patrně jde o stopu po neúplně, pouze napůl vyraženém kroužku.

Jiného tvaru jsou pak znaménka, vyskytující se sice také někdy na starších variantách Janových grošů, častěji však — pokud můžeme dnes zjistit — teprve na pražských groších, ražených v letech třicátých a čtyřicátých 14. století. Je to buď hladký kroužek anebo kroužek s krátkou stopkou, směřující nahoru nebo dolů; nachází se většinou nahoře mezi konci ocasu lva. První groše s kroužkem se stopkou, směřující šikmo nahoru, jsou podle Hlobila groše III. skupiny č. 16; v téže skupině vyskytuje se podle něho ještě u grošů č. 20 na stejném místě buď hladký kroužek nebo kroužek se svislou stopkou.

Začínaje naší IV. skupinou objevují se kroužky již častěji. Hlobil uvádí hladký kroužek mezi konci ocasu lva u grošů našeho popisu č. 24, 25 a 28 (zde „buď kroužek nebo dva plné kroužky"), 32 (se stopkou doprava), 35 (se stopkou buď nahoru či dolů směřující) a 36 („tento kroužek však se nepodobá kroužkům mezi slovy, ale má zvláštní tvar ... Jest totiž na svém horním konci ... rozšířený"). U grošů č. 27 a 33 nezjistil Hlobil žádnou značku. U grošů č. 38 má kroužek stopku buď nahoru nebo dolů obrácenou, u č. 40 je kroužek hladký nebo se stopkou dolů; u č. 47 „znaménko počíná v perličkovém obvodku a podobá se více vlnovce, jen málo u ouška rozšířené, přečnívající perličkový obvod nahoře směřující mezi konce ocasu, u jiných grošů kroužek za-

[47]) V článku Pražské groše Václava II. z nálezu u Krakova, NČČsl XVIII, 1942, str. 12—18. Viz též J. Smolík, Pam. arch. XII, 1883, str. 260.

[48]) K. Chaura, l. c., str. 13.

[49]) Nález pražských grošů v Morkovicích. NČČsl VI, 1930, str. 131—136; zmínka o znaménkách je na str. 136. Děkuji pí doc. dr. Em. Nohejlové-Prátové, že mně připomněla popisy grošů se znaménky tohoto důležitého nálezu. Po St. Hlobilovi uvedl znaménka G. Skalský při popisu nálezu z okolí Loun (NČČsl XI—XII, 1935/36, str. 102—103) a K. Chaura (viz pozn. 47).

číná mezi koncem ocasu a stopka směřuje do perlovitého obvodku". Zdá se tedy, že první znaménka tohoto druhu mají groše, pocházející podle naší chronologie z let dvacátých 14. století, a že mladší groše mají většinou kroužek některého druhu. Při nedostatku srovnávacího materiálu nechceme se dnes ještě pokusit o bližší vysvětlení významu těchto znamének.[50])

*

Nedostatek písemných zpráv o mincování Jana Lucemburského nahrazují nám tedy, jak jsme ukázali, zčásti nálezy mincí, zdánlivě němí, avšak přece tak výmluvní a spolehliví svědci první doby lucemburské. Pomocí jich můžeme si s hlediska numismatického doplnit obraz krále, o němž jeho dvorní básník hlásil jako největší chválu,[51]) že mu bylo hračkou rozdat najednou třeba 200.000 liber a že mu peníze nebyly ničím, čest vším. Historikové nás poučili o světlých i stinných stránkách Janovy vlády. K světlým patří nesporné politické schopnosti prvního Lucemburka na českém trůně, které Janovi opětovně umožnily

[50]) Také nález grošů z Hodonína (viz poznámku č. 3 a níže str. 130) obsahoval groše Jana Lucemburského s výše uvedenými znaménky. Sestavujeme-li Janovy groše hodonínského nálezu (bez blíže neurčitelných) podle rozdělovacích znamének v pořadí naší tabulky č. 2 a porovnáme-li je s výsledky naší studie, zjišťujeme nápadnou shodu. Nejstarší hodonínské groše Jana Lucemburského mají, jako naše groše č. 1 a 2, nad uchem lvíčka malé znaménko o třech nožkách, pozdější groše pak (hlavně z let 1327–1340, stejně jako naše groše č. 35–36) mezi konci ocasu lva kroužek se stopkou nahoru nebo dolů obrácenou. Další zřejmá shoda vyplývá z tohoto metrologického přehledu:

	Skupina: / Číslo:	I. 1–2	II. 4–10	III. 12–13	V. 26–33	VI. 34–36	VII. 39–43	VIII. 47
Průměrná váha grošů	Naše chronologické členění	2,86–3,66	3,45–3,50		3,41–3,71	3,53–3,65		3,06
	Hodonínský nález	3,39	3,44		3,51	3,50		2,97–3,00
Ryzost grošů	Naše chronologické členění			ca 0,880			ca 0,880	0,870 0,868
	Hodonínský nález			0,873			0,892	0,873 0,864
Počet grošů v hodonínském nálezu		6	7	5	4	18	24	69

Také počet kusů, kterým jsou jednotlivé skupiny v hodonínském nálezu zastoupeny (viz poslední řádek uvedeného přehledu), je charakteristický a dobře znám z jiných nálezů. Nejstarší groše se tu vyskytují v nepatrném počtu (6, 7, 5, 4 kusy), mladší skupiny grošů jsou zastoupeny hojněji (18, 24 kusy) a naše nejmladší skupina se našla v Hodoníně v počtu 69 kusů. Nález hodonínský potvrzuje tedy svým složením znovu onu zákonitost nálezů mincí, o které pojednávala Em. Nohejlová-Prátová v Numismatických listech VI, 1951, str. 85–92. Současně však potvrzuje svou skladbou, počtem typů a svými metrologickými údaji zásadní správnost námi výše zachycené chronologie grošů Jana Lucemburského.

[51]) Podle J. Šusty, Král cizinec, str. 384.

úspěšné využívání vhodných příležitostí k značnému zvětšení státního území Přemyslovců. Jeho důsledným přičiněním byly české země rozšířeny o Chebsko, důležitou to západní pevnost českého masivu, o Lužici a hlavně o širé kraje bohatého Slezska. Naše střízlivá numismatická šetření zesilují ovšem spíše stíny, které historikové vyzdvihují u Janovy vlády. Bylo již dříve známo, že žádný z českých panovníků neutrácel v cizině opětovně tak vysoké částky jako on; že žádný z nich si nevypůjčoval tolik peněz doma i v cizině a zůstal je tak často dlužen jako Jan; že snad každý jeho krok do českého království byl zaměřen na získání peněz a opět jen peněz, takže při jeho smrti byla — podle svědectví jeho syna — téměř všechna královská zboží rozprodána nebo zastavena.

Nevěděli jsme však dosud — a to je výsledek našich úvah — že mu i česká měna, pražský groš, byl opětovně pouze vydatným pramenem příjmů, bez rozpaků používaným; že se Jan od samého počátku své vlády hojil v dobách veliké zadluženosti a finanční tísně nejméně třikrát, možná i častěji, na stříbrném pražském groši, zlehčuje jeho vnitřní hodnotu ve stále stoupající míře (viz tabulku č. 8: ročně o 0,14% — 0,25% — 0,58%), celkem asi o 13%, a oslabuje tím citelně jeho kupní sílu doma i v cizině.[52]) Nesmíme ovšem jen králi dávat vinu na úpadku slavné měny grošové. Po dlouhá léta vedli vládu v Čechách zprvu cizí rádci s německou feudální družinou mladého krále, později česká panská skupina. Oběma těmto složkám byl osobní zisk z příjmů koruny, jakož i rodový prospěch nejžádoucnějším cílem; podle spolehlivého svědectví mincí spadá dvojí zhoršení pražských grošů právě do doby jejich vlády.[53]) Také u nich je proto třeba hledat vinu na opětovném snížení hodnoty české měny.

Počátek doby lucemburské projevuje se tedy i v pramenech ryze numismatických, dosud náležitě nepoužitých, ve smutném protikladu vnějšího lesku, politických úspěchů a blahobytu malé feudální skupiny a trpkých následků častého snižování mince — regálu, na něž doplácely nejširší vrstvy lidu. Pokud šlo o české mincovnictví, bylo to tedy smutné dědictví, které českým zemím zanechal slepý Lucemburk po své rytířské sebevraždě na bojišti u Kreščaku roku 1346. Přece však podařilo se jeho následníku na českém trůně obnovit doma a v cizině slávu pražského groše, byť nikoliv na trvalo. Jak a kdy, ukazují nám další nálezy mincí.

Praha, červen 1957.

[52]) Šusta, který se mohl opřít pouze o zastaralé údaje Smolíkovy (Pražské groše, str. 12), zjistil asi 3½procentní zlehčení grošů a mluví proto jen o nepatrném snížení mincí za Jana Lucemburského; viz jeho Karel IV Otec a syn, Praha 1946, str. 118.

[53]) V době předhusitské byla feudální renta již v mnohem větší míře odváděna penězi než na počátku 14. století a tím byli také feudální držitelé půdy mnohem citelněji postiženi zhoršováním peněz než v době Janově. Proto si vymohla šlechta i pravidelný dozor nad ražbou stříbra v Kutné Hoře; viz mincovní řád z roku 1378, otištěný v Č. d. m., str. 90–92 a český překlad B. Svobody a Em. Nohejlové-Prátové, Num. sborník I, 1953, str. 66–67.

A. Groše z let 1311 až asi 1327

I. skupina:

1.
Smolík č. 1; Běstovice: 22 ks., 3,455 g; Vysoké: 119 ks.; Nechanice: 298 ks.; Čáslav: 1908 ks., 3,678 g, 0,918; Praha II.: 1 ks., 3,66 g, 0,950; Louny: 6 ks., 3,662 g; Morkovice: 45 ks., 3,592 g; Týn n. Vlt.: 5 ks., 3,42 g; Hraběšín: 1 ks., 0,908.
2. 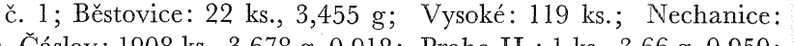
Čáslav: 350 ks., 3,763 g, 0,907.
3. 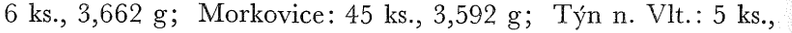
Smolík č. 3; Čáslav: 5 ks., 3,400 g, 0,902; Vysoké: 1 ks.

II. skupina:

4.
Smolík č. 2: 0,917—0,902.
5.
Smolík č. 15; Čáslav: 11 ks., 3,454 g, 0,915.
6. 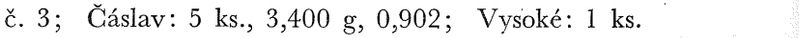
Smolík č. 4; Vysoké 2 ks.; Čáslav 317 ks, 3,640 g, 0,917.
7.
Smolík č. 5; Vysoké: 2 ks.; Čáslav: 103 ks., 3,679 g, 0,915.
8. 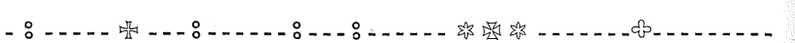
Smolík č. 16: 0,880.
9.
Smolík č. 6; Vysoké: 2 ks.; Čáslav: 12 ks., 3,500 g, 0,896; Louny: 1 ks., 3,876 g.
10. 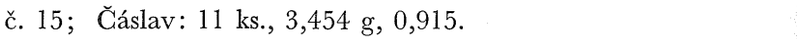
Smolík č. 7; Vysoké: 1 ks.; Čáslav: 4 ks., 3,500 g, 0,883; Louny: 1 ks., 3,49 g; Týn n. Vlt.: 1 ks., 3,6 g.

III. skupina:

11. 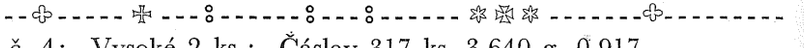
F. Grimm, NČČ XI.—XII., 1935—6, str. 98.
12. 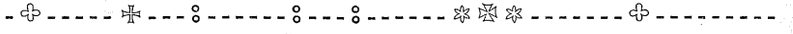
Morkovice: 6 ks., 3,542 g; Týn n. Vlt.: 3 ks., 3,30 g.
13.
Morkovice: 3 ks., 3,619 g.
14.
Praha II.: 6 ks., 3,63 g.

15. 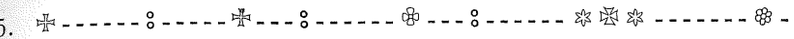
Praha II.: 2 ks., 3,73 g; Morkovice: 1 ks., 3,524 g.
16. 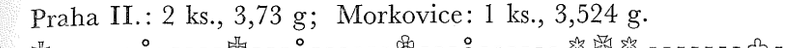
Praha II.: 1 ks., 3,58 g; Morkovice: 1 ks., 3,562 g.
17. 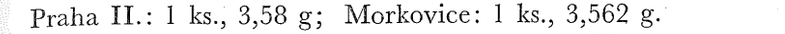
Morkovice: 1 ks., 3,686 g.
18.
Morkovice: 1 ks., 3,717 g.
19.
Moravský nález: 2 ks., 3,475 g, dobře zach.; Staré Jesenčany: 1 ks., 0,940, dobře zach.
20.
Morkovice: 1 ks., 3,672 g; Staré Jesenčany: 2 ks., 0,870, špatně zach.
21.
Vysoké: 2 ks.

B. Groše z let asi 1327 až asi 1340

IV. skupina:

22. 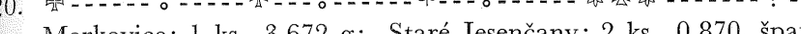
Morkovice: 1 ks., 3,612 g.
23. 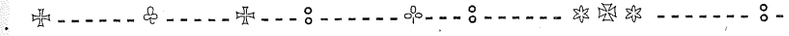
Louny: 1 ks., 3,482 g.
24.
Smolík č. 17: 0,880; Praha II.: 1 ks., 3,5 g; Morkovice: 2 ks., 3,550 g; Louny: 1 ks., 3,48 g.
25. 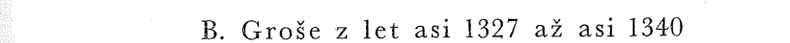
Morkovice: 5 ks., 3,560 g; Louny: 4 ks., 3,736 g.

V. skupina:

26.
Morkovice: 1 ks., 3,427 g.
27.
Smolík č. 11: 0,880; Praha II.: 1 ks., 3,53 g; Morkovice: 2 ks., 3,414 g; Týn n. Vlt.: 1 ks., 3,46 g.
28.
Smolík č. 8; Vysoké: 28 ks.; Praha II.: 2 ks., 3,655 g; Morkovice: 18 ks., 3,628 g; Moravský nález: 1 ks., 3,54 g; Týn n. Vlt.: 1 ks., 3,4 g; Louny: 6 ks., 3,638 g.

29. 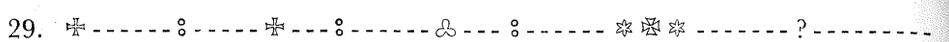
Praha II.: 15 ks., 3,688 g.

30.
Praha II.: 1 ks., 3,61 g.

31. 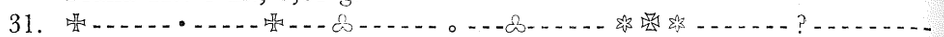
Moravský nález: 3 ks., 3,60 g.

32. 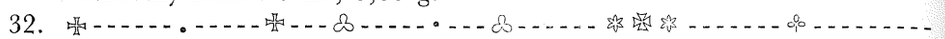
Morkovice: 2 ks., 3,448 g.

33.
Praha II.: 3 ks., 3,466 g; Morkovice: 4 ks., 3,578 g.

VI. skupina:

34.
Smolík č. 10: 0,880; Vysoké: 6 ks.; Nechanice: 39 ks.; Praha II.: 1 ks., 3,66 g; Hraběšín: 3 ks., 3,50 g, 0,904, velmi dobře zach.

35. 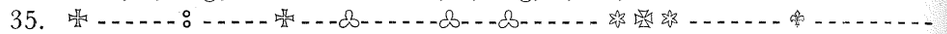
Smolík č. 20: 0,880; Praha II.: 6 ks., 3,71 g; Morkovice: 17 ks., 3,718 g; Moravský nález: 2 ks., 3,61 g, dobře zach.

36. 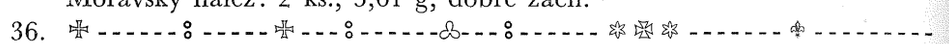
Smolík č. 9: 0,880; Praha II.: 20 ks., 3,65 g; Morkovice: 119 ks., 3,611 g; Moravský nález: 7 ks., 3,55 g, dobře zach.; Týn n. Vlt.: 16 ks., 3,53 g; Louny: 24 ks., 3,537 g.

C. Groše z let asi 1340 až 1346

VII. skupina:

37. 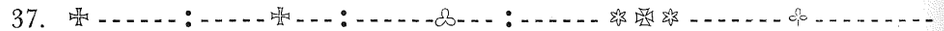
Praha II.: 3 ks., 3,65 g; Moravský nález: 2 ks., 3,55 g, dobře zach.

38.
Morkovice: 6 ks., 3,578 g.

39. 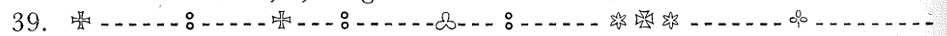
Praha II.: 14 ks., 3,745 g; Moravský nález: 5 ks., 3,54 g, velmi dobře zach.

40. 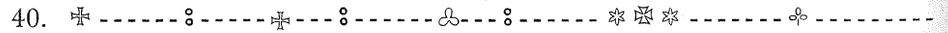
Smolík č. 12: 0,880; Praha II.: 4 ks., 3,64 g; Morkovice: 59 ks., 3,625 g.

41. 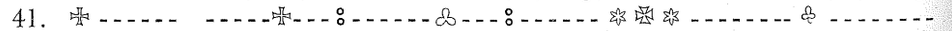
Praha II.: 1 ks., 3,61 g.

42.
Praha II.: 9 ks., 3,66 g; Týn n. Vlt.: 31 ks., 3,357 g.

43.
Praha II.: 10 ks., 3,66 g; Týn n. Vlt.: 4 ks., 3,5 g.

44.
Smolík č. 19: 0,880.

VIII. skupina:

45.
Praha II.: 1 ks., 3,54 g; Hraběšín: 12 ks., 3,53 g, 0,868, dobře zach; Staré Jesenčany: 6 ks., 3,55 g, 0,870, špatně zach.

46. 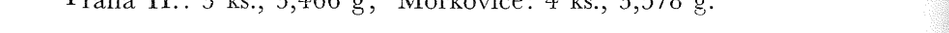
Morkovice: 1 ks., 3,562 g.

47.
Smolík č. 14: 0,880; Praha II.: 5 ks., 3,70 g; Morkovice: 355 ks., 3,577 g; Moravský nález: 243 ks., 3,53 g, velmi dobře zach.

Tabulka č. 1.

Nálezy pražských grošů Jana Lucemburského

(V závorkách údaje Smolíkovy)

Doba ukrytí / Varianta č.		1311—asi 1314				asi 1317—1320			asi 1330—1340		asi 1343—1348					asi 1348—1350						asi 1350—1378						Součet	
		Běstovice 1882		Kutná Hora 1934		Čáslav 1882			Vysoké 1916	Nechanice 1933	Praha II. 1937		Hraběšín 1934			Morkovice 1928		Moravský nález			Týn n. Vlt. 1939		Staré Jesenčany 1935				Louny 1895			
		ks.	ø g	ks.	ø g	kusů	ø g	ryzost	ks.	ks.	ks.	ø g	ks.	ø g	ryzost	zach.	kusů	ø g	ks.	ø g	zach.	ks.	ø g	ks.	ø g	ryzost	zach.	ks.	ø g	kusů	%
Václav II.:		104	—	—	—	61	—	—	370	5	—	—	—	—	—	—	20	3,683	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	540	—
Jan:																															
1311—asi 1318																															
I.	1	22	3,455	70	2,863	1908	3,678	0,918	119	298	1	3,66	1	—	0,908	dobře	45	3,592	—			5	3,42	—				6	3,662	2453	55
	2	—		—		350	3,763	0,907	—	—	—		—				—		—			—		—				—		350	8
	3	—		—		5	3,400	0,902	1	—	—		—				—		—			—		—				—		6	—
																															2809	63
asi 1318—1327																															
II.	4	—		—		?			—	—	—		—				—		—			—		—				—		?	—
	5	—		—		11	3,454	0,915	—	—	—		—				—		—			—		—				—		11	—
	6	—		—		317	3,640	0,917	2	—	—		—				—		—			—		—				—		319	7
	7	—		—		103	3,679	0,915	2	—	—		—				—		—			—		—				—		105	2
	8	—		—		?			—	—	—		—				—		—			—		—				—		?	—
	9	—		—		12	3,500	0,896	2	—	—		—				—		—			—		—				1	3,876	15	—
	10	—		—		4	3,500	0,883	1	—	—		—				—		—			1	3,6	—				1	3,49	7	—
																															457	10
III.	11	—		(2)		—			—	—	—		—				—		—			—		—				—		(2)	
	12	—		—		—			—	—	—		—				6	3,542	—			3	3,30	—				—		9	
	13	—		—		—			—	—	—		—				3	3,619	—			—		—				—		3	
	14	—		—		—			—	—	—		—				—		—			—		—				—		6	
	15	—		—		—			—	—	6	3,63	—				1	3,524	—			—		—				—		3	
	16	—		—		—			—	—	2	3,73	—				1	3,562	—			—		—				—		2	1
	17	—		—		—			—	—	1	3,58	—				1	3,686	—			—		—				—		1	
	18	—		—		—			—	—	—		—				1	3,717	—			—		—				—		1	
	19	—		—		—			—	—	—		—				—		2	3,475	dobře	—		1	—	0,940	dobře	—		3	
	20	—		—		—			—	—	—		—				1	3,672	—			—		2	—	0,870	špatně	—		3	
	21	—		—		—			2	—	—		—				—		—			—		—	—			—		2	
																															35	1
1327—asi 1340																															
IV.	22	—		—		—			—	—	—		—				1	3,612	—			—		—				—		1	—
	23	—		—		—			—	—	—		—				—		—			—		—				1	3,482	1	—
	24	—		—		—			—	—	1	3,5	—				2	3,550	—			—		—				1	3,48	4	—
	25	—		—		—			—	—	—		—				5	3,560	—			—		—				4	3,736	9	—
																															15	—

Pokračování tab. č. 1

Doba ukrytí	1311–asi 1314				asi 1317–1320			asi 1330–1340		asi 1343–1348					asi 1348–1350								asi 1350–1378						Součet	
Varianta č.	Běstovice 1882		Kutná Hora 1934		Čáslav 1882			Vysoké 1916	Nechanice 1933	Praha II. 1937		Hraběšín 1934			Morkovice 1928		Moravský nález			Týn n. Vlt. 1939			Staré Jesenčany 1935				Louny 1895			
	ks.	⌀ g	ks.	⌀ g	kusů	⌀ g	ryzost	ks.	ks.	ks.	⌀ g	ks.	⌀ g	ryzost	zach.	kusů	⌀ g	ks.	⌀ g	zach.	ks.	⌀ g	ks.	⌀ g	ryzost	zach.	ks.	⌀ g	kusů	%
Václav II.:	104	–	–	–	61	–	–	370	5	–	–	–	–	–	–	20	3,683	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	540	–
V. 26	–		–		–			–	–	–		–	–	0,908	dobře															
27	–		–		–		(0,880)	–	–	1	3,745	–				1	3,427	–			–		–				–		1	–
28	–		–		–			28	–	2	3,655	–				2	3,414	–			1	3,46	–				–		4	–
29	–		–		–			–	–	15	3,688	–				18	3,628	1	3,54	dobře	1	3,4	–				6	3,638	56	2
30	–		–		–			–	–	1	3,61	–				–		–			–		–				–		15	–
31	–		–		–			–	–	–		–				–		–			–		–				–		1	–
32	–		–		–			–	–	–		–				–		3	3,60		–		–				–		3	–
33	–		–		–			–	–	3	3,466	–				2	3,448	–			–		–				–		2	–
																4	3,578	–			–		–				–		7	–
																													89	2
VI. 34	–		–		–		(0,880)	6	39	1	3,66	3	3,50	0,904	velmi dobře															
35	–		–		–		(0,880)	–	–	20	3,71	–				–		–			–		–				–		49	1
36	–		–		–		(0,880)	–	–	6	3,65	–				17	3,718	2	3,61	dobře	–		–				–		25	
																119	3,611	7	3,55	dobře	16	3,53	–				24	3,537	186	4
																													260	6
1340–1346:																														
VII. 37	–		–		–			–	–	3	3,65	–				–		2	3,55	dobře	–		–				–		5	
38	–		–		–			–	–	–		–				6	3,578	–			–		–				–		6	
39	–		–		–			–	–	14	3,745	–				–		5	3,54	velmi dobře	–		–				–		19	
40	–		–		–			–	–	4	3,64	–				59	3,625	–			–		–				–		63	1
41	–		–		–			–	–	1	3,61	–				–		–			–		–				–		1	
42	–		–		–			–	–	9	3,66	–				–		–			31	3,357	–				–		40	1
43	–		–		–			–	–	10	3,66	–				–		–			4	3,5	–				–		14	
44	–		–		–		(0,880)	–	–	–		–				–		–			–		–				–		?	
																													148	3
VIII. 45	–		–		–			–	–	1	3,54	12	3,53	0,868	dobře															
46	–		–		–			–	–	–		–				–		–			–		6	3,55	0,870	špatně	–		19	
47	–		–		–			–	–	5	3,700	–				1	3,562	–			–		–				–		1	
																355	3,577	243	3,53	velmi dobře	–		–				–		605	14
																													625	15
I.–VIII.:	22		70		2710			163	337	107		16				651		265			62		9				44		4438	100
Groše Karla IV.	–		–		–			–	–	–		289				484		308			416		285				7		1759	

Tabulka č. 2

Rozdělovací znaménka na groších Jana Lucemburského

Skupina a číslo		LÍC	RUB
		✠IOHANNES:PRIMVS ✠DEI:GRATIA:REX:BOEMIE	✠✠✠GROSSI:PRAGENSES
1311–1318:			
I.	1	○ ○ ○ ○	○
	2	⁘ ○ ○ ○	○
	3	○ ○ ○ ○	—
1318–1327:			
II.	4	○ ○ ○ ○	❀
	5	○ ○ ○ ○	❀
	6	✣ ○ ○ ○	❀
	7	✣ ○ ○ ○	❀
	8	✣ ○ ○ ○	❀
	9	o ○ ○ ○	o
	10	o ○ ○ ○	○
III.	11	○ ○ ❀ ○	○
	12	○ ○ ❀ ○	❀
	13	○ ○ ❀ ○	❀
	14	○ ○ ❀ ○	❀
	15	○ ○ ❀ ○	❀
	16	○ ○ ❀ ○	✣
	17	○ ○ ❀ ○	○○○
	18	✠ ○ ○ ○	✠
	19	✠ ○ ○ ○	?
	20	○ ○ ✣ ○	?
	21	✣ ○ ✣ ○	○
1327–1340:			
IV.	22	‡ ○ ‡ ○	○
	23	‡ ‡ ‡ ‡	○
	24	‡ ‡ ⁂ ‡	☆
	25	‡ ‡ ⁂ ‡	❀
V.	26	○ ○ ○ ○	⁂
	27	○ ○ ⁂ ○	○○○
	28	○ ○ ⁂ ○	○○○
	29	○ ○ ⁂ ○	?
	30	• ⁂ • ⁂	❀
	31	• ⁂ o ⁂	?
	32	• ⁂ • ⁂	✣
	33	• ⁂ — o ⁂	⁂
VI.	34	○ ○ ○ ○	✣
	35	○ ⁂ ⁂ ⁂	✣
	36	○ ○ ⁂ ○	✣

Pokračování tab. č. 2

Skupina a číslo		LÍC	RUB
1430–1346:			
VII.	37	⁘ ⁘ ⁂ ⁘	✣
	38	⁘ ⁘ ⁂ ⁘	✣
	39	○ ○ ⁂ ○	✣
	40	○ ○ ⁂ ○	✣
	41	○ ⁂ ○	✣
	42	○ ○ ⁂ ○	✣
	43	○ ○ ⁂ ○	✣
	44	○ ○ ○ ○	⊕
VIII.	45	○ ○ ❀ ○	✣
	46	✠ ✠ ❀ ✠	✣
	47	○ ○ ✣ ○	✣

Tabulka č. 3

Zrno a stříž pražských grošů

1300–1348

(V závorkách údaje Smolíkovy)

Přibližná doba ražby	Skupina a číslo popisu (Literatura)	Metrologická označení						
		Dnešní			Staré			
		Průměrná váha groše g	Ryzost v tisícinách	Obsah stříbra v groši g	grošů ze sazené hřivny stříbra		grošů z hřivny čistého stříbra	
					jednotlivě	průměrně	jednotlivě	průměrné
1300 až 1305	Česká drobná mince str. 30	3,86 3,774	0,930 0,930	3,859 3,510	65½ 67	66	70½ 72	71
1300 až 1310		?	?	?	?	?	?	?
1311 asi až 1327	I, 1 I, 2 II, 6	3,678 3,763 3,640	0,918 0,907 0,917	3,376 3,413 3,337	69 67½ 69½	69	75 74 76	75
asi 1327 asi až 1340	V, 29 VI, 34 VI, 35	3,688 3,50 3,718	(0,880) 0,904 (0,880)	(3,245) 3,164 (3,272)	68½ 72 (68)	70	78 80 77½	79
asi 1340 až 1346	VII, 40 VIII, 45 VIII, 45	3,625 3,53 3,55	(0,880) 0,868 0,870	(3,18) 3,064 3,088	(70) 72 71½	71	79½ 82½ 82	81
1346 asi až 1348	NČČ XI—XII, 1935—36, str. 100—101	3,41 3,436	0,870 0,870	2,966 2,989	74 73,5	74	85½ 84½	85

Tabulka č. 4

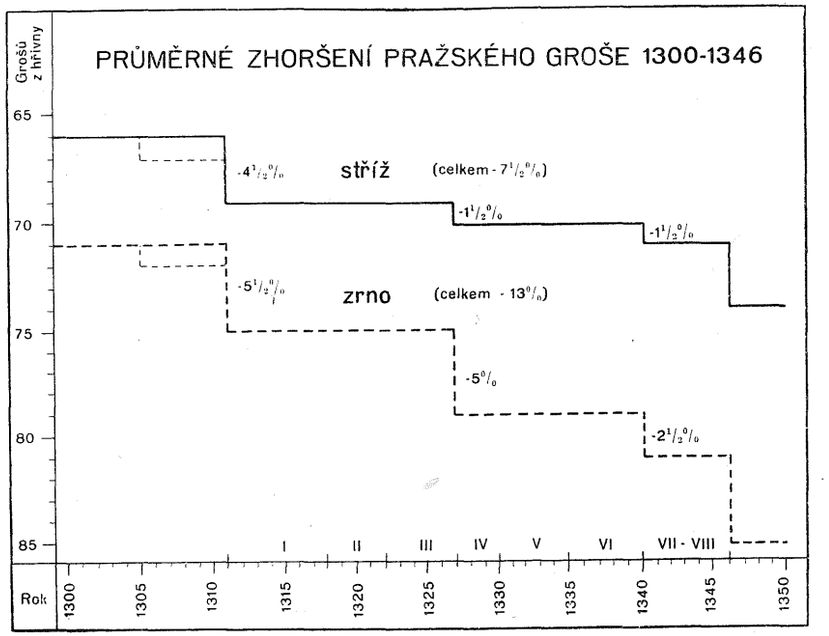

Tabulka č. 5

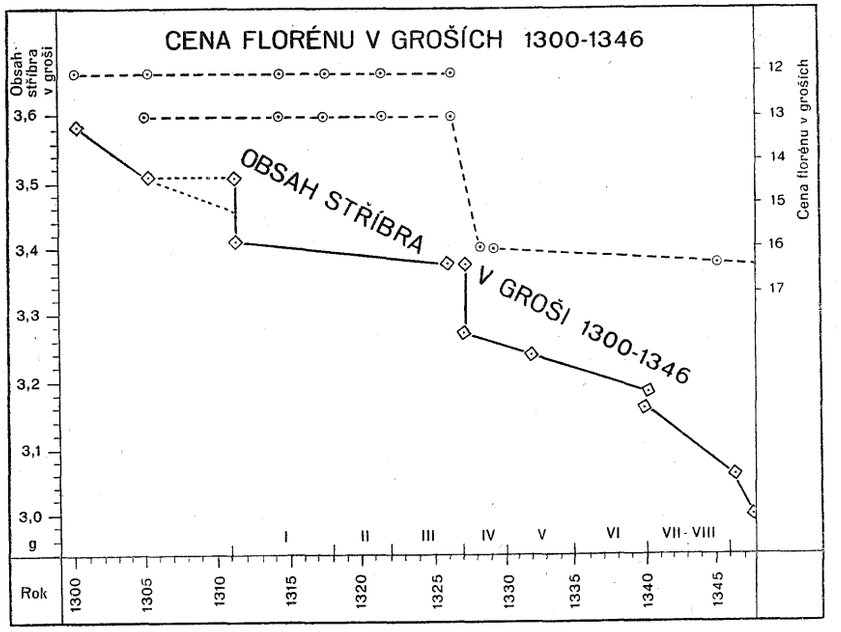

Tabulka č. 6

Poměr zlata k stříbru v letech 1300–1348

podle analys pražských grošů

(V závorkách jsou odvozené propočty autora)

Rok	Obsah stříbra v pražském groši	Cena florénu (o váze 3,53 g)		Poměr zlata k stříbru	
		v groších	ve stříbře	jednotlivě	průměrně
	g	kusů	g	1: ...	1: ...
1300 až 1305	3,589	12	43,068	12,2	12,7
		13	46,657	13,2	
	3,510	12	42,12	11,95	12,4
		13	45,63	12,90	
1305–1310	?	?	?	?	?
1311 až 1327	3,413	12	40,956	11,6	12,1
		13	44,369	12,6	
	3,376	12	40,512	11,5	12,0
		13	43,888	12,4	
	3,337	12	40,044	11,35	11,8
		13	43,381	12,3	
1327 až 1340	(3,272)	16	52,352	14,85	
	(3,245)	(16?)	(51,920?)	(14,7?)	
	3,164	(16?)	(50,624?)	(14,35?)	
1340 až 1346	(3,18)	(16?)	(50,88?)	(14,4?)	
	3,088	(16?)	(49,408?)	(14,–?)	
	3,064	16,25	49,790	14,1	
1346 až 1348	2,989	(16?)	(47,824?)	(13,55?)	
	2,966	(16?)	(47,456?)	(13,45?)	

Tabulka č. 7

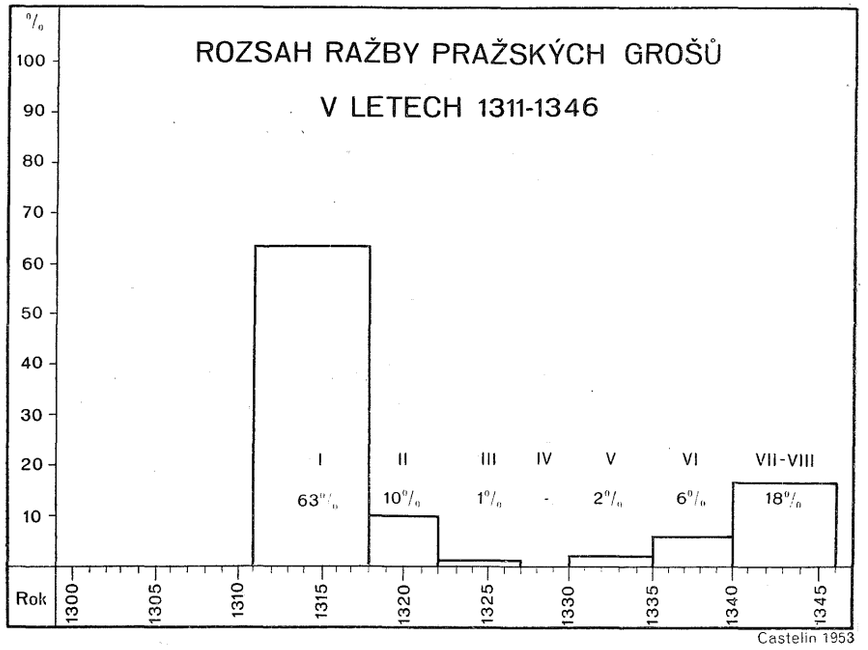

Tabulka č. 8

Klesání obsahu stříbra v pražském groši v letech 1300–1350

	Období	Obsah stříbra v pražském groši g	Celkem roků	Hodnota pražského groše klesá	
				Celkem o ... %	prům. ročně o ... %
A	1300 až 1305	3,589 3,510	5	2,–	0,4*)
–	1311	3,510 3,413	–	2,75	–
B	1311 až 1327	3,413 3,337	16½	2,25	0,14
–	1327	3,337 3,272	–	1,75	–
C	1327 až 1340	3,272 3,164	13	3,25	0,25
–	1340	3,164 3,18	–	?	–
D	1340 až 1346	3,18 3,064	6½	3,75	0,58
–	1346	3,064 2,989	–	2,5	–
E	1346 až 1350	2,989 2,966	4	0,75	0,19

*) Viz k tomu poznámku 15.

Карел Кастелин

Хронология пражских грошей Иоанна Люксембургского

Автор занимается исследованием главной проблемы чешской грошевой эпохи — хронологическим порядком пражских грошей, чеканенных без даты, а именно грошей Иоанна Люксембургского (1311—1346). Имеется возможность обследованием различных критерий, хоть приблизительно определить время выпуска и порядок, в котором главные группы грошей следуют друг за другом. Легче всего рассортировать гроши по рисунку короны и чешского льва, форме букв и разделяющих знаков. Чиновники кутногорского монетного двора различали отдельные эмиссии грошей именно на основании этих разделяющих знаков. Дальнейшими важными факторами для датировки грошей являются качество металла и вес. Эти внешние и внутренние признаки, вместе с обстоятельствами находок (содержание находок и время укрытия), дали возможность автору составить приблизительно в хронологическом порядке находки грошей эпохи Иоанна Люксембургского (таб. № 1). Автор делит гроши Иоанна Люксембургского на три группы: гроши чеканенные в 1311—1327 гг., гроши 1327—1340 гг. и гроши 1340—1346 г. г.

I. Гроши прибл. 1311—1327 гг. (№№ 1—21). Автор составил все известные сообщения о весе и качестве металла грошей Иоанна Люксембурского, на основании чего определил содержание серебра, а также и количество грошей, чеканенных из пражской гривны, весящей 253, 14 гр. (см. таб. №№ 3 и 4). Как видно по этим таблицам, уже первые (старшие) гроши Иоанна Люксембургского на 4 $^1/_2$% легче и на 5 $^1/_2$% хуже по качеству, чем гроши Вацлава II, предшественника Иоанна Люксембургского. Таблицы № 1 и № 7 показывают еще, что в периоде первых семи лет правления Иоанна Люксембургского, было чеканено до 63% всех его грошей. Автор предполагает, что после коронации Иоанна, приступил кутногорский монетный двор к изъятию старых, полноценных грошей Вацлава II и систематично перечеканивал на более легкие новые гроши. Доводом этого ухудшения монеты, была напряженная финансовая ситуация нового короля, который должен был после коронации заплатить свои долги, сделанные для достижения короны. Конец чеканки грошей №№ 4—10 приходится на 20-ые года XIV века, вернее всего на год 1327.

II. Гроши прибл. 1327—1340 гг. (№№ 22—36). В период 1325—1327 гг. произошли в чешском монетном деле два выдающихся события. В 1325 г. начали в Праге чеканить чешские золотые флорины, вероятно для финансовой спекуляции, чтоб получить как можно больше прибыли от регального права. В 1327 г. узнаем о ухудшении качества серебра у мелкой монеты (парвусов). С одним из этих событий (вероятно с произошедшим в 1327 г.) связано новое понижение цены пражских грошей (см. таб. №№ 3 и 4). У грошей №№ 22—36 был вес снижен прибл. на 1 $^1/_2$%, при одновременном уменьшении содержания серебра, прибл. на 5%. По определению автора, было ухудшение монет произведено нарочно так, что по весу это оставалось почти незаметно, в то время, как главная прибыль короля была в ухудшении качества серебра, что не специалисту было трудно констатировать.

III. Гроши прибл. 1340—1346 гг. (№№ 37—47). По определению автора, последние гроши Иоанна опять легче предыдущих, прибл. на 1 $^1/_2$% (см. тебл. 3 и 4). Одновременно было снижено и качество серебра прибл. на 2 $^1/_2$%). Это третье ухудшение пражских грошей приходится тоже на время, когда состояние королевской казны, как о том свидетельствуют письменные известия, было крайне напряженное. Обращает внимание то, что высокий процент (почти 18%) общего числа найденных монет, составляют именно монеты последнего периода. Вероятно было тогда произведено опять изъятие старых монет и перечеканено на монеты более легкие и худшего качества. При помощи таб. № 6 можно приблизительно отгадать, что из всех монет, чеканеных в 1311—1346 гг. в кутногорском монетном дворе, только приблизительно половина происходит из серебряных рудников, тогда как для другой половины были взяты старые, лучшего качества гроши Вацлава II.

Констатированием этих фактов, автор дополнил нумизматическими фактами исторический образ правления Иоанна Люксембургского в Чехии. Как определил автор, Иоанн три раза поправлял свои расшатанные финансовые дела и облегчал себя от большой задолженности тем, что уменьшил ценность пражского гроша, в общем, на 13%, вследствие чего чувствительным образом ослабил покупную силу чешской серебряной монеты в Чехии и за-границей.

Karel Castelin

Contribution à la chronologie des gros pragois de Jean de Luxembourg

L'auteur s'occupe du problème principal du monnayage tchèque de la période du gros, à savoir du classement chronologique des gros pragois, frappés sans millésime sous le règne de Jean de Luxembourg (1311 à 1346). Différents critères peuvent servir à établir, du moins approximativement, l'époque de la frappe ainsi que la suite chronologique des principaux groupes de gros. Les effigies de la couronne et du lion de Bohême, les formes des lettres et les signes de partage facilitent le mieux le classement des gros pragois. C'étaient surtout les signes de partage au moyen desquels les fonctionnaires de la Monnaie de Kutná Hora distinguaient entre les diverses émissions de gros. D'autres facteurs très importants pour dater les gros sont le titre du métal de monnayage et le poids des monnaies. Les signes distinctifs extérieurs aussi bien qu'intérieurs, mentionnés ci-dessus, ensemble avec les circonstances accompagnant les trouvailles de monnaies (composition des trouvailles, époque de l'enfouissement) ont permis à l'auteur de dresser le tableau (No 1) des trouvailles de gros provenant de l'époque de Jean de Luxembourg et de Charles IV et de les classer dans une série chronologique approximative. En ce qui concerne les gros de Jean de Luxembourg, l'auteur les classe en trois périodes: les gros provenant des années 1311 à 1327, les gros des années 1327 à 1340 et les gros provenant des années 1340 à 1346.

I. Les gros provenant des années 1311 à 1327 environ (Nos 1 à 21). L'auteur a classé les données, connues jusqu'à présent, relatives au poids et au titre des gros de Jean de Luxembourg. Il est parvenu ainsi à connaître le degré de fin de l'argent des gros ainsi que le nombre des gros frappés du marc pragois au poids de 253,14 g (altéré, toutefois, par l'alliage avec du cuivre). (Voir les tableaux 3 et 4.) Les tableaux montrent qu'en comparaison avec les gros de Venceslas II, prédécesseur de Jean de Luxembourg, les premiers (et en même temps les plus anciens) gros de Jean ont le poids de 4½% et le titre de 5½% inférieurs. Les tableaux Nos 1 et 7 montrent qu'au cours des sept premières années du règne de Jean de Luxembourg, on frappa 63% environ de tous les gros de Jean. L'auteur suppose qu'après le couronnement de Jean de Luxembourg, la Monnaie de Kutná Hora a procédé à retirer systématiquement de la circulation les vieux bons gros de Venceslas II pour les soumettre à une nouvelle frappe. Les nouveaux gros étaient, bien entendu, de poids inférieur. La cause de cette dépréciation était la situation financière pas très brillante du nouveau roi qui était obligé, après le couronnement, de payer toutes les dettes qu'il avait contractées pour acquérir la couronne de Bohême. La frappe des gros figurant sous les Nos 4 à 10, prit sa fin dans les années vingt du 14e siècle, probablement en 1327.

II. Les gros des années 1327 à 1340 environ (Nos 22 à 36). Deux événements importants se sont produits dans le monnayage de Bohême au cours des années 1325 et 1327. En effet, c'est en 1325 que, de toute probabilité par une spéculation financière, à savoir pour tirer le plus grand profit du droit régalien, on a procédé à Prague à frapper la monnaie d'or tchèque, les florins. De l'autre côté, nous apprenons qu'en 1327, on commença à frapper le petit numéraire déprécié, les parvi. C'est à l'un de ces événements, probablement à celui de 1327, que se rattache une nouvelle dépréciation du gros pragois (voir les tableaux No 3 et 4). Pour ce qui est des gros figurant sous les Nos 22 à 36, ils subirent une dépréciation de poids d'environ 1½% et en même temps une décroissance de degré de fin de l'argent d'environ 5%. De l'avis de l'auteur, l'opération a été effectuée de façon à ce que la réduction du poids fût minime; le plus clair du profit du roi découlait de l'altération du titre que seuls des spécialistes auraient pu établir.

III. Les gros des années 1340 à 1346 (Nos 37 à 47). L'auteur a constaté que le poids moyen de ces derniers gros de Jean de Luxembourg était de nouveau d'environ 1½% inférieur en comparaison avec l'émission précédente; le titre en était simultanément abaissé d'environ 2½%. Cette troisième dépréciation des gros pragois eut lieu, elle aussi, à une époque où, d'après les renseignements contemporains écrits, la situation du fisc royal était extrêmement critique. Cependant, on constate, dans les trouvailles de monnaies, un pourcentage assez élevé (presque 18%) de gros Nos 37 à 47 par rapport au nombre total de monnaies retrouvées. Il semble donc que, dans l'Etat de Bohême, on ait à nouveau retiré de la circulation les vieilles monnaies en cours et qu'on se soit servi du métal ainsi récupéré pour frapper des gros plus minces que les précédents et de titre inférieur. En s'appuyant sur les données du tableau 6 on peut évaluer approximativement que seulement la moitié du nombre de gros, sortis au cours des années 1311 à 1346 des ateliers de Kutná Hora, provient du produit des mines d'argent, alors que pour la frappe de l'autre moitié, on s'est servi de vieux bons gros de Venceslas II.

L'auteur a mis à profit les sources numismatiques pour compléter le tableau du règne de Jean de Luxembourg en Bohême et pour constater que trois fois au moins, pour sortir des embarras financiers causés par ses dettes, le roi eut recours à la dépréciation du gros pragois. Il l'a déprécié d'environ 13% et affaiblit ainsi sensiblement le pouvoir d'achat de la monnaie d'argent de Bohême sur le marché du pays aussi bien qu'à l'étranger.

VÁCLAV LUKÁŠ

POČÁTKY ÚŘADU NEJVYŠŠÍHO MINCMISTRA KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO

Inž. Otokar Leminger, syn a pokračovatel nejlepšího znalce archivních fondů městského a horního archivu v Kutné Hoře Emanuela Lemingra,[1]) píše ve své recensi[2]) velké monografie německého historika Adolfa Zychy o českém horním právu[3]) polemicky: „Titul nejvyššího mincmistra neobjevuje se, jak tvrdí Zycha, teprve za Ferdinanda I., neboť již Zdeněk Kostka z Postupic r. 1462 se jím jmenuje. Ostatně otázka provenience tohoto úřadu je dosud sporna." Můžeme hned prohlásit, že ani novější literatura tuto spornost dosud neodstranila.

Z citátu se dovídáme o dvou rozličných názorech na dobu vzniku úřadu nejvyššího mincmistra Království českého. Tím však není rozmanitost názorů na provenienci tohoto úřadu vyčerpána.

Čelakovský,[4]) právě tak jako již kdysi Kořínek,[5]) podle něho Hammerschmidt[6]) a později Čermák[7]) kladou dobu vzniku tohoto úřadu do vlády Karla IV. Sternberg[8]) tak činí s určitými pochybnostmi a spíše se přiklání k určení do doby Václava IV. Již před Lemingrem zařadil původ úřadu nejvyššího mincmistra do doby Jiřího Poděbradského Mikuláš Adaukt Voigt[9])

[1]) Prostudoval jej důkladně pro svou stěžejní vědeckou práci Královská mincovna v Kutné Hoře, Rozpravy České akademie, tř. I, č. 48, Praha 1912, Dodatky, 1924.

[2]) Ing. Otokar Leminger, Nové dílo o středověkém právu horním, Hornické a hutnické listy, roč. 1901.

[3]) Adolf Zycha, Das böhmische Bergrecht auf Grundlage des Bergrechts von Iglau, Berlín, 1900, 2. sv. – dále jen Zycha.

[4]) Jaromír Čelakovský, Obnovování rad v královských městech v Čechách, ČČM, 1879, str. 110–112.

[5]) J. Kořínek, Staré paměti kutnohorské, Praha, 1675, str. 207–208.

[6]) Johann Florian Hammerschmid, Prodromus gloriae Pragenae, 1723, cap. XXIII.

[7]) Kliment Čermák a Bedřich Skrbek, Mince království Českého za panování rodu Habsburského od r. 1526, Pardubice 1891–1913, I, str. 3–4.

[8]) Kaspar Sternberg, Umrisse der Geschichte des Bergbaues und der Berggesetzgebung des Königreichs Böhmen, Praha, 1834–1838, II, Urkundenbuch, str. 154 – dále jen Sternb.

[9]) Adaugt Voigt, Beschreibung der bisher bekannten Böhmischen Münzen, Praha, 1772, II., str. 294.

ne sice výslovně, ale tím, že uvádí jako prvního s tímto titulem Zdeňka Kostku z Postupic. Josef Smolík[10]) říká pak výslovně, že „spadá nařízení (rozuměj: zřízení úřadu) nejvyššího mincmistra buď do počátku roku 1463 nebo spíše do konce r. 1462". Rovněž Gustav Skalský[11]) se přidržel názoru, že „byl pravděpodobně v době Jiřího z Poděbrad zřízen úřad nejvyššího mincmistra se sídlem v Kutné Hoře, mající dozor nade všemi doly". O Smolíka se patrně opírá i názor Em. Nohejlové-Prátové,[12]) že „za Jiřího vznikl úřad nejvyššího mincmistra království českého, který pak trval až do josefinských reforem v osmdesátých letech 18. stol." Přímo se dovolává Smolíkova mínění, že úřad nejvyššího mincmistra byl zřízen r. 1462, Jan Kořan[13]). Karel Castelin[14]) zjišťuje, opíraje se při tom o Dačického, Sternberga a Smolíka změnu v titulatuře Zdeňka Kostky z Postupic z „magister monetae montium Kuthnensium" ještě v říjnu r. 1462 v titul „magister monetae regni Bohemiae" od března r. 1463 a „nejvyšší mincmistr království Českého" od 14. února 1465. Václav Husa se ve své práci o výrobních vztazích v českém mincovnictví v 15. a 16. století[15]) nezabývá úřadem nejvyššího správce mincovního regálu.

Již před Zychou tvrdil Bretfeld,[16]) že titul nejvyšší mincmistr „pro králem jmenovaného státního úředníka pověřeného nejvyšším vedením všeho mincovnictví a hornictví v království Českém" vyskytuje se nejprve za Ferdinanda I. Rovněž Josef Pekař v recensi o Zychově díle[17]) přijímá bez odporu Zychovo tvrzení, že „od Ferdinanda I. objevuje se titul nejvyššího mincmistra".

Odchylně od všech předcházejících zahajuje Jindřich Rappe[18]) řadu nejvyšších mincmistrů Janem Čabelickým ze Soutic r. 1444. Palacký ve svém „Přehledu současných nejvyšších důstojníků zemských i dvorských v království Českém"[19]) má rubriku nadepsanou „Mincmistr nejvyšší království Českého", do níž zařazuje, patrně bez ohledu na jejich titulaturu a právní postavení, mincmistry od Klarice r. 1296 až po posledního nejvyššího mincmistra Království českého Karla Ignáce hraběte z Klary a Aldringenu (1774—1783).

[10]) Josef Smolík, Pražské groše a jejich díly, Praha, 1894, str. 66—69 — dále jen Smolík.

[11]) Gustav Skalský, Stručný přehled českého mincovnictví, Praha 1937.

[12]) Emanuela Nohejlová-Prátová, Numismatické památky doby husitské, ČNM CXX, 1951, str. 28.

[13]) Jan Kořan, Dějiny dolování v rudním okrsku kutnohorském, Praha 1950, str. 101 — dále jen Kořan.

[14]) Karel Castelin, Česká drobná mince doby předhusitské a husitské, Praha 1953, str. 222 — dále jen Castelin.

[15]) Václav Husa, Výrobní vztahy v českém mincovnictví v 15. a 16. století, Numismatický sborník II, Praha 1955.

[16]) Frant. Josef Bretfeld, Von dem Ursprunge und der alten Dicasterialverfassung des ehemaligen obersten Münz- und Bergmeisteramtes im Königreich Böhmen, Hormayr Archiv, III, 413—414, Praha, 1812.

[17]) Josef Pekař, Nová kniha o českém horním právu a českém dolování, ČČH, 1901, VII, str. 52.

[18]) Jindřich Rappe, Die Münzstätte Kuttenberg, NZ, 1889, str. 387.

[19]) Praha, 1832.

Z právních historiků se nikdo k otázce vzniku úřadu nejvyššího mincmistra nevyslovuje jasně. Kalousek[20]) počítá toliko mezi královské úředníky před Ferdinandem I. též nejvyššího mincmistra Českého království a Kapras[21]) tvrdí, že „za Karla IV. byl utvořen jednotný úřad mincmistra — magister monetae regalis Bohemiae — pro celou korunu Českou".

Celkem můžeme shrnout mínění dosavadní literatury o době vzniku úřadu nejvyššího mincmistra do tří skupin zařazujících tuto událost buď do doby Karla IV., nebo Jiřího Poděbradského, či dokonce Ferdinanda I.

Tuto rozmanitost v názoru literatury lze vysvětlit především tím, že žádná z citovaných prací se nezabývá monograficky úřadem nejvyššího mincmistra. Jejich zájem na tomto úřadě je většinou jen okrajový, pokud nějak souvisí s jejich hlavním thematem, jímž jsou buď dějiny kutnohorské nebo celonárodní, problémy historicko-právní nebo pojednání o dějinách dolování, či práce numismatické. Případně je jejich zájem časově úzce vymezen, takže nemohl být sledován další vývoj tohoto úřadu, který by potvrdil nebo popřel některé nahodilé poznatky, načerpané při studiu omezeného časového úseku.

Nejdůležitější příčinou různých závěrů, k nimž došla dosavadní literatura zmiňující se o původu nebo o době vzniku úřadu nejvyššího mincmistra Království českého, je různé pojetí funkce a postavení tohoto úřadu v různých dobách. Dojdeme k určitému časovému vymezení, vynasnažíme-li se zjistit, od kdy převzal král, po případě královská komora, kutnohorskou mincovnu i správu urbury do vlastní režie a po období jejich pronájmu ve 13. a nejméně ještě v 1. polovině 14. století, svěřil správu regálu mincovního a horního svému úředníku, mincmistrovi, jehož úředním sídlem se stala Kutná Hora.[22]) K jinému datu pak dojdeme, budeme-li sledovat, od kdy se tento královský mincmistr objevuje s titulem „nejvyšší mincmistr Království českého" a co to znamená pro jeho úřední funkci i pro jeho postavení vůči králi a zemi. To je úkolem této studie.

Konečně je možno vysvětlit, že badatelé, kteří se omezili na určitý okruh pramenů, došli až do doby Ferdinanda I., kdy působnost nejvyššího mincmistra upravila a rozšířila tak zvaná smlouva o kovy, uzavřená králem r. 1534 se stavy Království českého. Po rozšíření této smlouvy i na ostatní země koruny České stává se úřad nejvyššího mincmistra Království českého úřadem nejvyššího správce hor i mince v celé České koruně.

Jinou příčinou různosti názoru na počátek úřadu nejvyššího mincmistra v některých jinak závažných pracích je nedostatečná znalost pramenů i před-

[20]) Josef Kalousek, České státní právo, Praha 1882, str. 355.

[21]) Jan Kapras, Právní dějiny zemí koruny České, Praha 1913, 1920, II, 1, str. 202.

[22]) Bylo by k tomu třeba pečlivě sledovat finanční politiku Karla IV. a výnosnost horního a mincovního regálu, aby bylo možno zjistit, kdy se mohlo jevit výhodnějším svěřit správu těchto regálů královskému úředníku, než se spokojovat pravidelným platem nájemců urbury a mince.

chozí literatury. Může-li Zycha ve svém vědeckém a na základě pramenů psaném díle, vyšlém r. 1900, tvrdit, že úřad nejvyššího mincmistra vznikl za Ferdinanda I., aniž se vyrovnal s míněním Smolíkovým, jenž ve své práci vyšlé o šest let dříve, opíraje se rovněž o prameny klade vznik tohoto úřadu do počátku r. 1463 nebo konce r. 1462, svědčí to o tom, že Zycha nejen neznal české práce Smolíkovy, ale ani prameny, z nichž tento čerpal, a přidržel se zastaralé německé práce Bretfeldovy. Právem vytýká Pekař ve své zmíněné recensi Zychova díla, které jinak vysoce oceňuje, že k němu málo užil pramenů kutnohorských. Ty jsou nejen pro historii českého horního práva, ale i pro historii úřadu spravujícího české hornictví a mincovnictví ovšem nejdůležitější.

Avšak ani česká díla opírající se o prameny kutnohorské i jiné neobjevila dokument, ať už projev vůle královské nebo sněmovní usnesení, jímž by byl úřad nejvyššího mincmistra zřízen. Nebyl totiž patrně zřízen jedním aktem, ale vyvíjel se jako většina ostatních zemských i dvorských úřadů.

Smolík i Leminger opírají svou domněnku, že úřad nejvyššího mincmistra vznikl v r. 1462 nebo 1463 o první výskyt tohoto titulu v písemných pramenech, aniž dále sledují, jaký to mělo vliv na působnost mincmistrovského úřadu i na jeho postavení v tehdejším zemském zřízení. Při významu přesné titulatury ve feudální společnosti může být sledování vývoje určitého zemského nebo zeměpanského úřadu ve vývoji jeho titulatury užitečným vodítkem, jestliže takto získané poznatky se nám podaří vysvětlit z dalších historických souvislostí.

Použil jsem této metody a došel jsem k některým překvapujícím poznatkům. Sestavil jsem přehled titulatury mincmistrů, jak se vyskytuje od r. 1253 do r. 1525 v původních pramenech archivů[23]) i v archivních edicích.[24]) Celkem

[23]) Kutnohorský archiv, oddělení městské — AK m.
Kutnohorský archiv, oddělení horní — AK h.
Státní ústřední archiv — SÚA
bývalý Archiv země České — AZČ
Archiv Národního musea — ANM

[24]) Archiv český — AČ
Codex diplomaticus Lusaciae superioris, Zhořelec — CDL
Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae, Brno — CDM
Codex dipl. Silesiae, XX., Schlesiens Bergbau und Hüttenwesen, Vratislav — CDS.
Sbírka pramenů práva městského, Privilegia královských měst venkovských.
II. Jaromír Čelakovský — Čel. Priv. II.
III. Gustav Friedrich — Friedr. Priv. III.
F. Friedensburg, Schlesiens Münzgeschichte im Mittelalter, Vratislav, 1887 — Friedensb.
J. Ch. Hirsch, Des Teutschen Reiches Münzarchiv, Nürnberg, 1756 — Hirsch
H. Jireček, Codex juris bohemici, Praha, 1867–1897 — Jireček
Otokar Leminger, pozůstalost v historickém ústavu ČSAV — O. Leminger
Blažena Rynešová, Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka, Praha 1929, 1937 — Rynešová
Kašpar Sternberg citované dílo.

na 300 listin a listů mincmistrovi adresovaných, jím vydaných nebo o něm pojednávajících podává nám tento obraz vývoje jeho titulatury.

Od poloviny 14. století až do r. 1462 vyskytuje se v současných písemných památkách pro správce hor a mince v různých obměnách označení „mincmajstr na Horách Kutnách“ (případně jen na Horách), „magister monetae in Montibus Chuttnis“, „Munczmeister auf dem Berge zum Kuthen“, někdy jen mincmajstr, muncmaistr, mincmagistr, magister monete (monetarum), magister moncium. Výjimečně v mincovním řádu Karla IV. a Václava IV. z 2. XI. 1378 je jmenován „magister monete regalis Boemie“[25]) a v listině kapituly pražské zapsaný rozhodčí výrok břevnovského opata Diviše mezi kapitulou pražskou a klášterem sedleckým o některé užitky z kutnohorských dolů z 2. VII. 1407 udál se za přítomnosti mincmistra Petra Zmrzlíka ze Svojšína na Orlíce, jenž je zde označen jako „magister monete regni Bohemie“.[26]) I Zdeněk Kostka z Postupic, mincmistr krále Jiřího Poděbradského (1458 až †2. X. 1468), je z počátku titulován „magister monetae Montium Kutnensium“, až 14. XII. 1460, je obdařen titulem „mincmistr hor našich v Čechách“,[27]) což se jeví jako přechod k titulu „mincmajstr královstvie Českého“, objevivšímu se poprvé v kutnohorské městské knize[28]) v přísežné formuli zápisu o obnově městské rady 14. I. 1462. Tento nový titul se pak udržel střídavě se starým titulem „mincmajstr na Horách Kutných“, „magister monete Montium Chutnensium“ až do konce úřadování Zdeňka Kostky, do jeho smrti 2. X. 1468. Výjimečně v zápisech o obnovení kutnohorské městské rady z 20. II. 1465 a z 20. I. 1467 přichází titul „magister monete terre regni Bohemie“[29]) a jako posel královské relace k zemským deskám r. 1466 a opět 24. IX. 1467 je uváděn Zdeněk Kostka s titulem dokonce „najvyšší mincmeistr královstvie Českého“.[30])

Oba mincmistři, kteří se vystřídali v tomto úřadě v posledních třech letech vlády krále Jiřího, totiž Albrecht Kostka z Postupic (1469) a Jiří Vranovský (1470—1471), mají v zápisech o kutnohorských renovacích titul „magister monete regni Bohemie“.[31])

První mincmistr za vlády krále Vladislava II., Beneš z Veitmile (1471 až †28. 8. 1496) užívá opět po celých dvacet pět let, kdy zastával mincmistrovský úřad, vedle titulu purkrabí karlštejnského veskrze titul „mincmajstr na Horách Kutnách“. Výjimečně ve formuli přísahy kutnohorských šepmistrů a konšelů v zápise o obnově rady 26. II. 1473 vyskytuje se titul „mincmajstr králov-

[25]) Sternb., č. 70.
[26]) Sternb., č. 106.
[27]) Výbor prací O. Lemingra, Praha 1930, str. 55.
[28]) AK Registrum rubeum parvum, fol. 18.
[29]) AK Reg. rub. parv., fol. 100.
[30]) AČ III, 366–367, V. 367.
[31]) AK Reg. rub. parv., fol. 172, 188.

stvie Českého".[32]) Podobné označení Beneše z Veitmile přichází ještě ve třech písemnostech rázu soukromého a ve veřejné listině slezské provenience.[33])

Druhý mincmistr za krále Vladislava II., Jan Horštorfar z Malešic (19. XII. 1496—21. IV. 1499) je po více než dvě léta svého úřadování označován rovněž titulem „mincmajstr na Horách Kutnách".

Změna nastává až za dalšího v řadě mincmistrů, za Bohuše Kostky z Postupic (21. VII. 1499—† 29. I. 1505). Po první tři léta svého mincmistrovství je i on titulován „mincmajstr na Horách Kutnách". Až 3. II. 1502 v zápise o renovaci kutnohorské rady jest po prvé označen jako „maistrus monete regni Boemie"[34]) a v dlužním listě, jejž sám vydává 21. II. téhož roku, se píše „mincmajstr najvyšší královstvie Českého".[35]) Z 23. II. téhož roku máme pak i první list vyšlý z královské kanceláře s titulem „mincmajstr královstvie Českého".[36]) Tento titul mu pak již zůstává trvale a přechází i na jeho nástupce. Vyskytne-li se někdy označení stručnější, jako například v titulatuře Bernarda z Valdštejna (23. VI. 1505—II. 1510) v zápisech o obnovení kutnohorské rady nebo v listech krále Vladislava úředníkům mince na Horách Kutných, je to jen výjimka, která se dá vysvětlit různým rozsahem pamětních zápisů v kutnohorských městských knihách, někdy jen stručných a v titulatuře ne přesných i stručnějším způsobem titulatury v královských listech, týkajících se jen vnitřních záležitostí kutnohorského mincovního úřadu. Zajímavé je označení „lands munczmeister" v listě z 19. XI. 1506 nejvyššího kancléře Albrechta z Kolovrat purkmistrovi a radě města Chebu.[37])

Přichází tedy do období vlády Ferdinanda I. mincmistrovský úřad s titulem již od r. 1502 nezměněným, totiž „mincmajstr..." nebo „najvyšší mincmajstr královstvie Českého", „supremus magister monetae regni Bohemiae".

*

Než se pokusíme vysvětlit tyto změny mincmistrova titulu z jejich poměru k změnám vnitřního obsahu a kompetence mincmistrovského úřadu i jeho postavení vůči králi a zemi, všimneme si poněkud vývoje těch činitelů, které měly vliv na působnost a postavení právě tohoto úřadu. Spadají převážně do období znovuupevnění feudálního řádu otřeseného husitskou revolucí.

I historie mincmistrovského úřadu nese stopy, které zanechala ve vnitřních poměrech a zřízení českého státu husitská revoluce. Neobyčejný vzrůst politické moci měst projevil se zde tím, že město Praha v letech 1420—1421 a

[32]) AK Reg. rub. parv., fol. 231.

[33]) 12. XII. 1486 – AK m. 234; 14. V. 1488 – AČ V. 537; 22. I. 1492 – AK h. 33; 21. VIII. 1493 – AČ XV. 274.

[34]) AK Reg. flaveum maior, fol. 129.

[35]) AČ XV, 280.

[36]) AČ XVIII, 286.

[37]) Friedr. Priv. III, str. 1045.

1422—1424 ovládalo Kutnou Horu i královské důchody z urbury a mince, a ustanovovalo zde svého mincmistra (Petr Zmrzlík ze Svojšína, Mikuláš z Dědibab, Diviš ze Srbče, Hašek Ostrovský z Valdštejna — tento od r. 1422 do března 1423 mincmistrem Zikmunda Korybutoviče). Od bitvy u Malešova 1424 patrně až do bitvy u Lipan 1434 vládli Kutnou Horou táboři a sirotci, jejichž jménem ji spravovali vždy dva mincmistři, každý jmenovaný jednou z obou stran. Bývali to měšťané nebo zemané.

Nebyl to jediný průlom do výhradné královské disposice s horním a mincovním regálem. Dlouhé období bez uznávaného krále přineslo též neobyčejné zesílení vlivu zemských sněmů na řízení zemských záležitostí. Jednou z nejdůležitějších byla péče o nápravu znehodnocené měny a stihání falšovatelů mince. Zabývaly se tím zemské sněmy r. 1423, 1433, 1453, 1459, 1465, 1473 a 1479.[38]) O královských důchodech z kutnohorských stříbrných dolů a jejich obracení na obecné dobré celé země jednal zemský sněm r. 1421, na němž byl ustanoven za mincmistra celé strany podobojí Oldřich Vavák z Hradce (4. IX.—† 22. IX. 1421)[39]) a znova zemský sněm svatomartinský 1433. Výhradný monopol kutnohorské mincovny na ražbu stříbra v celé zemi (chebská městská mincovna razila na základě císařských privilegií jen drobnou minci) byl za husitských bouří porušen jednak ražbou pražské mincovny, zřízenou a provozovanou Pražany v letech 1420—1422[40]) a mincovnou rožmberskou, v níž Oldřich z Rožmberka razil jménem císaře Zikmunda na základě jeho privilegia z 8. III. 1422 rovněž drobnou minci.[41]) Na obranu výhradné ražby stříbra v Kutné Hoře vystoupil svým usnesením již připomínaný zemský sněm svatohavelský r. 1423 a později znovu pražské sněmy r. 1434 a 1437.[42]) K nápravě mince a zvelebení Hory zavazovali stavové ve volebních „žádostech" i krále. Ti to slibovali ve svých volebních reversech. Tak učinil Zikmund majestátem z 20. VII. 1436,[43]) král Albrecht v odpovědi na artikule stavů r. 1438,[44]) král Ladislav 1. V. 1453 odpovídaje na „zemské žádosti" před svým uvedením do království,[45]) král Vladislav ve volebním zápise, daném v Krakově 16. VI. 1471.[46])

Tím si přisvojil zemský sněm právo ochrany „největšího klenotu a pokladu Království českého"[47]) — Kutné Hory, jejího stříbrného bohatství i mince. Toto

[38]) AČ I, 215; František Palacký, Dějiny národu českého, vyd. Riegrovo, III, str. 280 – dále jen Palacký; AČ IV, 102, 105, 422, 434, 469, 500.

[39]) W. W. Tomek, Dějiny města Prahy, IV, 162, 200 – dále jen Tomek.

[40]) Castelin, l. c., 159, sl.

[41]) Castelin, l. c., 180 sl.

[42]) AČ III, 418; Voigt II, 219; Castelin, l. c., 196.

[43]) AČ III, 448.

[44]) AČ III, 460.

[45]) AČ IV, 418.

[46]) AČ IV, 454.

[47]) Císař Zikmund v potvrzení smlouvy mezi starými a novými Horníky, 19. III. 1937. – Friedr. Priv. III, č, 114, str. 194.

právo neopomněli pak stavové uplatňovat ani vůči králi. Tak již r. 1437 vyčítají Zikmundovi, že co slíbil, nesplnil, Horu zavedl a dopustil dělati falešné peníze[48]). Ani král Jiří nebyl ušetřen výčitek, že neprovádí slíbenou nápravu mince, ačkoliv „dříve sám říkal, že nemůže být zemi více škody, než lehká mince". Vznesli je proti němu na zemském sněmu 25. IX. 1465 páni z jednoty[49]) a král byl nucen rovněž na sněmu odpovědět.[50])

Zájem stavů (v té době ovšem pánů — barones) na kvalitě mince byl však uznán a zajištěn již před husitskou revolucí ve zmíněném mincovním řádu Karla IV. a Václava IV. z 2. XI. 1378, v němž vedle královského českého mincmistra (magister monete regalis Boemie), jenž má dohlížet, aby groše a haléře byly nadále raženy podle tohoto mincovního řádu, ustanovují se k dohledu na jakost stříbra a správné zrno a stříž ražené mince dva probéři (examinatores, Vorsucher). Jeden z nich (první, hlavní — primus et principalis) má být ustanoven podle vůle krále, druhý má být pověřen a odvoláván pány, kteří zasedají na soudě zemském. Oba mají dostávat plat od královského urburéře a přísahati společně králi, království a koruně České a rovněž pánům (nec non baronibus regni).[51]) Instituce tohoto zemského, vlastně panského probéře asi zanikla za husitské revoluce, kdy kutnohorskou mincovnou vládli Pražané a po nich táboři se sirotky. Znovu byla reklamována pány, kteří 28. XI. 1465 učinili mezi sebou zápis o jednotu k hájení zemských svobod proti králi Jiřímu.[52]) Právo „pánů, kteří na soudě sedají" na jednoho „versuchara" vedle druhého královského potvrdila na sněmu v Praze 2. X. 1466 stavovská komise, která na rozkaz krále Jiřího sepisovala práva a svobody zemské.[53]) Proto se ustanovení o tom z mincovního řádu Karla IV. a Václava IV. dostalo i do zápisu o svobodách zemských potvrzených králem Jiřím na sněmu 27. II. 1467 s tím dodatkem, že se tak má státi bez pohoršení práv, kteréž by páni a zemané od starodávna měli.[54]) V mincovním řádě krále Jiřího vyhlášeném na sněmu v Praze 5. VI. 1469[55]) se pověřují „Fersuchaři královský a zemský" zkouškami kvality míšeňských grošů v těch městech, kde se tyto nejčastěji vyskytují. Zabýval jsem se podrobněji institucí zemského probéře, protože to byl v králov-

[48]) AČ III, 458.
[49]) AČ IV, 104.
[50]) AČ IV, 108.
[51]) Posledně Castelin, str. 90–92, kde uvádí další edice. Český překlad mincovního řádu z r. 1378, pořízený doc. dr. Bedřichem Svobodou, otiskuje Em. Nohejlová-Prátová ve svém článku „Neznámé drobné mince Karla IV." v Num. sbor. I, 1953, str. 66–67.
[52]) „... neb sú také zápisové, kterak král český JMt kterakú minci má bíti, a kterak pánové čeští jednoho svého přísežného k tomu mají přidati, aby mince spravedlivým zrnem opatřena byla". – AČ IV, 112.
[53]) AČ V, 363.
[54]) AČ IV, 136.
[55]) Posledně Castelin, l. c., str. 251–253, kde uvádí další edice.

ském mincovním úřadě, jehož hlavou byl mincmistr, úředník zemských stavů, pověřený dohledem na kvalitu ražené mince.

O snaze po restauraci královské moci v oblasti, která dříve patřila jeho výhradné disposici, svědčí panský nález z r. 1457, kdy páni na soudu zemském nalezli za právo, že králové čeští si ponechali právo obsazovati úřad mincmistrovský osobou z kteréhokoli stavu ať panského, rytířského nebo městského a kdykoli ji vyměniti.[56]) To pak bylo v zásadě znovu potvrzeno v zápise kutnohorského sněmu, konaného 13.—20. III. 1485, kde se výslovně říká, že mincmistrovství a podkomořství jsou úřady královskými, kterými král může volně nakládati jako svou komorou. Zjišťuje se, že páni proti tomu nic nenamítají a rytířům se slibuje, že bude spravedlivě přihlíženo k jejich nárokům na tyto úřady, jestliže je prokáží.[57]) Volnou disposici krále s mincmistrovským úřadem a jeho právo obsazovat jej kteroukoli osobou ze tří zemských stavů a možnost kdykoli ji vyměniti, potvrdil i obecný sněm r. 1497.[58]) Byl to patrně více výsledek kompromisu mezi třemi stavy o rozdělení zemských úřadů a ne ústupek králi, neboť již zemský sněm v Praze po sv. Trojici (15. VI.) 1498 se usnesl, aby každého čtvrt léta jeden pán a jeden z rytířů, zasedajících na zemském soudu, dojeli do Hory a tu „mincmistra, hofmistra s havéři o všecky věci potřebné vyslyšali a přezvěděli, kterak se u Hory děje". Tím prakticky podřídili mincmistra i Kutnou Horu dozoru obou vyšších stavů zastoupených v zemském soudě.[59]) Ustanovení o disposici krále s mincmistrovským úřadem bylo pak již beze změny pojato do tak zvaného Vladislavského zemského zřízení z r. 1500. Toto zemské zřízení, které je výrazem vyvrcholení panské hegemonie v českém státě, podřídilo i nejvyššího mincmistra[60]) závazku přísahy nejen králi, ale i „všem pánuom a vladykám i všie obci království Českého". V jednom směru zůstala králova disposice mincmistrovským úřadem patrně nedotčena. Mincmistrovství se totiž neuvádí mezi úřady, které nemají být slibovány ještě za života jejich držitele jako výprosa.[61])

Tak zůstal úřad nejvyššího mincmistra v zemském zřízení z r. 1500 asi uprostřed mezi úřadem zemským a úřadem dvorským nebo komorním. To pak bylo příčinou sporů, které propukly tehdy, když král proti vůli zemských správců, zejména pak proti vůli nejmocnějšího z nich pana Zdeňka Lva z Rožmitálu, jmenoval na počátku r. 1515 nejvyšším mincmistrem Viléma Kostku z Postupic, přívržence strany knížete Bartoloměje Minstrberského, která usilovala o posílení královské moci a opírala se při tom o města.[62]) Páni vybízeli

[56]) Sternb., č. 86, str. 128.
[57]) AČ V, 425.
[58]) AČ V, 127.
[59]) AČ V, 488.
[60]) Právě tak jako jiné úředníky pokládané dříve za dvorské, např. hofmistra a maršálka dvora, královského prokurátora aj.
[61]) AČ V, 120–202, § 422.
[62]) Palacký V, str. 393, 398–399.

tehdy Kutnohorské, aby nového mincmistra nepřijímali, neboť jeho jmenování je prý „proti řádu, poněvadž mělo by to býti v plném soudu zemském oznámeno a to se nestalo".[63]) Dále vytýkali, že toto jmenování bylo vydáno toliko pod královským sekretem a ne z kanceláře pod pečetí královskou.[64]) Kutnohorští však ochotně přijali nového mincmistra sympatisujícího se stranou městskou a odpověděli vyslaným k nim pánům, že chtějí poslouchati především krále ať „by JMt. kohokoli nejmenšího ráčil poslati, nerci sekrét svůj přitisknouti, že mu chceme věřiti...".[65]) Pan Vilém Kostka, podporován v tom Kutnohorskými odmítal pak složiti do rukou regentů zemským zřízením předepsaný slib králi a zemi.[66]) Král Vladislav napomínal v listě z 25. IV. 1515 Kutnohorské, aby se v to nevkládali, poněvadž páni a rytíři mohli by mu pak odepříti již svolené berně.[67]) Do konce života krále Vladislava zůstal nerozřešen spor o to, vyvolaný právě tímto zápasem stran o mincmistrovský úřad, zda může král povolávati do své rady a na zemské úřady někoho bez vědomí a bez souhlasu nejvyšších úředníků a zemských soudců. Páni a rytíři užívali v něm často jako nátlaku na krále odpírání již svolené berně.[68])

Pro posouzení poměru mincmistrovského úřadu ke králi a zemi za vlády krále Jiřího a na počátku vlády krále Vladislava máme důležitý dokument. Při tom není ani tak příliš důležité jeho správné vročení, které bylo sporné. Jde o tak zvané „žádosti zemské při volení krále Vladislava ohlášené". Palacký je nejprve[69]) klade do r. 1471 ku konci měsíce května, ke sněmu kutnohorskému, na němž byl volen za krále českého Vladislav Jagellonský. Později však[70]) vročení této písemnosti opravuje a určuje do července r. 1479,[71]) kdy tyto požadavky byly předloženy patrně na sněmu svatováclavském, na němž bývalí odpůrci krále Jiřího z panské jednoty a rytíři, straníci krále Matyáše Uherského teprve formálně volili krále Vladislava za krále českého, když po uzavření smlouvy olomoucké byli znovu přijati do království.[72]) Tyto žádosti zemské obsahují vzhledem k svým původcům pochopitelně mnoho výtek proti vládě krále Jiřího, zejména pak o zkracování práv Kutné Hory (spíše však domnělých práv stavů ke Kutné Hoře). „Neb práva horní tak ukazují, že nejvyšší komorník zemský má Horu říditi a spravovati a konšely saditi. Neb jest úředník tak dobře zemský, jako královský, ale mincmistr jest toliko královský úředník a

[63]) Staří letopisové čeští 382–383.
[64]) Palacký V, str. 413.
[65]) Staří letopisové čeští, tamtéž.
[66]) Mikuláš Dačický z Heslova, Paměti, vyd. A. Rezek, 1878–1880, I, str. 120 – dále jen Dačický.
[67]) AK m. 170/14.
[68]) Palacký V, str. 417.
[69]) AČ IV, 144.
[70]) AČ V, 389.
[71]) Smolík, l. c., str. 68.
[72]) Palacký V, str. 109.

nemá s horami nic činiti, než což se krále samého dotýče, to opatřiti má a víc nic."

Nebudeme posuzovat, pokud tento požadavek odpovídal současnému právnímu stavu.[73]) Šlo tehdy více o otázky politické a mocenské než právní. Je pravděpodobné, že ztěžovatelé se opírali o ustanovení horního zákoníku Václava II., podle něhož mělo jít odvolání od soudu urburéře, přísežných a horského rychtáře ke králi nebo ke komorníku Království českého. Zajímavá je shoda okolností, že jeden z nejstarších českých překladů Václavova horního zákoníku pochází právě z r. 1478,[74]) takže jej autoři „žádostí" mohli mít k disposici. Důležité na těchto zemských žádostech je pro nás především to, že mincmistr byl pokládán nejen v době, kdy byly králi podány (1479), ale i v době krále Jiřího, kdy se objevuje po prvé po delší dobu s titulem „mincmistr království Českého", za úředníka výhradně královského, kdežto Hora a její stříbrné bohatství „ten pravý klenot zemský"[75]) měla podle přání původců žádostí podléhat dozoru zemského úředníka, nejvyššího komorníka zemského.

Celkem můžeme shrnout, že jako v jiných záležitostech komorních, které byly původně výhradným regálem královým, projevuje se i ve správě mince a hor od husitské revoluce stále silněji snaha stavů o jejich ovládnutí. Zejména pak později se to zračí v jejich úsilí po ovládnutí úřadu mincmistrovského, který tyto regály spravoval. Výsledek těchto snah záležel na tom, jak energicky jim dovedl král čelit.

*

Po tomto přehledu nejdůležitějších okolností, které měly vliv na postavení mincmistrovského úřadu, pokusím se vysvětlit jednotlivé proměny v jeho titulatuře.

Zjistili jsme již, že královský mincmistr, označený v mincovním řádě Karla IV. a Václava IV. jako „magister monete regalis Boemie", užívá pak nadále jen s malými obměnami titulu podle svého úředního sídla „mincmistr na Horách Kutných". Tento titul se udržuje i v období husitské revoluce pro mincmistry Pražanů, táborů a sirotků[76]) i pro mincmistra císaře Zikmunda Mikše Divůčka z Jemnišť (1419–1421)[77]) a zůstává též titulem mincmistrů po restauraci královské moci a feudálních řádů po bitvě u Lipan Racka z Koješic (1435), Jana Čabelického ze Soutic (1436–1454), Jana Calty z Kamenné Hory (1456–1458) a z počátku i Zdeňka Kostky z Postupic (1458–† 2. X. 1468).

[73]) Víme, že již 7. X. 1436 sadil městskou radu kutnohorskou mincmistr Jan Čabelický ze Soutic (– AK Liber hereditarium antiquus, fol. K 1.) a před ním tak činili mincmistři Pražanů, táborů a sirotků.
[74]) Jireček I, str. 264 sl.
[75]) P. M. Veselský, Staré paměti kutnohorské, Kutná Hora, 1890, str. 167.
[76]) Sternb., 110.
[77]) AČ IV, 378; Rynešová I, č. 36, str. 21 a č. 42, str. 28.

Zajímavý, avšak zcela ojedinělý, je výskyt titulu „magister monete regni Bohemie" v citované listině kapituly pražské z 2. VII. 1407 spojený se jménem Petra Zmrzlíka ze Svojšína, mincmistra krále Václava IV. (1405—1419. Byl znovu mincmistrem Pražanů od března 1421 až do své smrti 16. VIII. 1421). Tento titul, který zdůrazňuje zemský charakter mincmistrovského úřadu, si vysvětluji tím, že se vyskytuje v listině o právním jednání mezi ústavy a hodnostáři církevními, kteří zřejmě stranili odbojným pánům proti králi. Ti již jednou, po zajetí krále Václava IV. r. 1402 a jeho uvěznění ve Vídni. zmocnili se po dobytí Kutné Hory králem Zikmundem mincmistrovského úřadu a jmenovali, patrně se Zikmundovým souhlasem, svým mincmistrem Oldřicha Vaváka z Hradce.[78]) Král Václav po svém útěku z vídeňského zajetí do Kutné Hory 12. XII. 1403 tohoto panského mincmistra sesadil a na jeho místo dosadil svého předešlého mincmistra Konráda z Vechty, tehdy biskupa Verdenského (1403 až 1405).[79]) Zdá se, že tento osamocený případ v titulatuře mincmistra je předznamenáním dlouhého zápasu mezi královskou mocí a stavy, který se pak téměř o sto let později projevuje tak názorně právě na osudech tohoto úřadu.[80])

Když se pak náhle na počátku roku 1462 Zdeněk Kostka z Postupic objevuje s titulem „mincmajstr království Českého", je to novota, která musí mít hlubší příčinu. Opravňovalo by to domněnku Smolíkovu, že v této době, mezi lety 1462—1463 byl zřízen zvláštní úřad nejvyššího mincmistra Království českého na místě dosavadního mincmistra na Horách Kutných. Zápis o obnově kutnohorské rady posunul by jeho vznik na samý počátek r. 1462. Potvrzovala by to i ta okolnost, že Dačický[81]) uvádí Zdeňka Kostku z Postupic jako mincmistra až od r. 1462, jak to správně Smolík připomíná.[82]) Avšak Smolík, ani další badatelé, kteří jeho mínění přijali, si nepovšimli, že smrtí Zdeňka Kostky, případně sesazením jeho nástupců, bratra Albrechta Kostky z Postupic (1469) a Jiřího Vranovského (1470—1471), končí i první období užívání titulu „mincmistr království Českého". Pro oba posledně jmenované mincmistry, kteří se v úřadě vystřídali v období tří let, známe jejich titulaturu („magister monete regni Boemie") toliko ze zápisů v městské knize kutnohorské o obnově městské rady, v nichž bývá titul vrchního pána Kutné Hory vždy spíše polepšován a rozmnožován. Po více než třicet dalších let užívá se pak opět titulu „mincmistr na Horách Kutných".

[78]) Tomek V, str. 45.

[79]) Od r. 1405 byl královským podkomořím a v letech 1413—1421 arcibiskupem pražským.

[80]) Bude však ještě třeba prozkoumat, zda tento zajímavý případ výskytu titulu „magister monete regni Bohemie" z r. 1407 nesouvisí nějak s úpravou českého mincovnictví, provedenou právě v tomto roce Václavem IV. Zprávu o tom přináší Jireček II, 3, str. 170, Smolík, str. 21—22, Castelin, str. 140, 142—143. Za upozornění na možnost této souvislosti děkuji pí dr. Em. Nohejlové-Prátové.

[81]) Dačický I, 59.

[82]) Smolík, l. c., str. 67, pozn. 20.

Jak však vysvětlit toto přechodné užívání titulu mincmistr (případně i nejvyšší mincmistr) Království českého v období 1462—1471? Je to právě za vlády Jiřího z Poděbrad, který se s úspěchem pokusil o restauraci královské moci v Čechách. Nemáme žádné současné zprávy, která by svědčila o tom, že kolem r. 1462 byl zřízen nový úřad mincmistra Království českého, nebo o přeměně dosavadního úřadu zeměpanského správce královského regálu horního a mincovního v úřad zemský. Konfirmační privilegium krále Jiřího městu Jílovému ze 14. XII. 1460[83]) mluví o „mincmistru našem", tedy královském, jemuž mají Jílovští dávati, co mu sa ztarodávna dávali a na jehož radu se odkazují, nebo o „mincmistru hor našich v Čechách". Nejdůležitější zásah krále Jiřího do kompetence mincmistrovského úřadu, s nímž by snad bylo možno spojovat též změnu v jeho označení, byl proveden až za pět let po prvním výskytu titulu mincmistr Království českého. Je to privilegium z 10. IX. 1467,[84]) kterým král osvobodil Kutnohorské od braní naučení v Jihlavě a ustanovil, že odvolání od kutnohorského městského a horního soudu nemají chodit jinam než ke králi nebo jeho zástupci, mincmistrovi. Avšak právě v tomto privilegiu krále Jiřího, které mincmistrovský úřad učinilo nejvyšší odvolací instancí v horních záležitostech v celém Království českém, mluví se opět jen o „mincmajstru našem na Horách Kutnách" a listina sama byla vydána „ad relationem domini Zdenconis de Postupicz... magistri monete Montium Cuthnensium". Rovněž výše zmíněné „zemské žádosti" z r. 1478 potvrzují, že mincmistrovský úřad byl v době krále Jiřího pokládán za úřad výhradně královský. Proč však se u mincmistra náhle objevuje titul, který dosud vyznačoval jen úředníky zemské?

K vysvětlení této otázky musíme přihlédnout k významu a postavení osoby, která v této době mincmistrovský úřad zastávala. Zdeněk Kostka z Postupic pocházel původně z vladycké rodiny zbohatlé v husitských válkách získáním velikého církevního majetku, hlavně statků biskupství Litomyšlského a kláštera Podlažického.[85]) Vyšly z ní ve třech generacích čtyři mincmistři.[86]) Zdeněk Kostka byl vynikajícím politikem své doby, vůdcem a mluvčím strany podobojí, osvědčeným diplomatem, důvěrným rádcem a přítelem krále Jiřího.[87]) Nebylo by tedy divu, kdyby král Jiří tohoto svého vynikajícího rádce, kterého

[83]) Výbor prací ing. O. Lemingra, Praha 1930, str. 55; L. Čihák, Paměti Jílového, str. 43.

[84]) Friedr. Priv. III, č. 297, str. 513—514.

[85]) R. Urbánek, České dějiny, III—1, Praha 1915, str. 161, 162.

[86]) Zdeněk 1458—1468, Albrecht 1469, Bohuš 1499—1505, Vilém 1515—1521.

[87]) Při líčení jeho smrti píše Palacký (Dějiny IV 546) „Ztráta pana Zdeňka Kostky byla pro krále nanejvýše citelná i nenahraditelná, míval zajisté v něm svého nejdůvěrnějšího přítele, rádce a služebníka, svého tak říkajíc ‚Alter ego' ve věcech týkajících se vnitřní vlády zemské, strana podobojí v Čechách celá želela v něm prvního náčelníka svého ze stavu panského." O jeho významu ve dvorské radě královské svědčí mistr Pavel Žídek, že viděl na vlastní oči, kterak prý pan Rosenberský seděl daleko pod panem Zdeňkem Kostkou, i kterak tento řídil a rozhodoval a „vyšší páni říkali po něm amen v potu tváři své" (Palacký IV, 447).

právě v této době (kolem r. 1460) současně s jeho bratrem Albrechtem povýšil do stavu panského,[88]) chtěl i jinak vyznamenat a zvláště jako diplomata zastupujícího často krále u cizích dvorů vyznačit významnějším titulem, než byl pouhý mincmistr na Horách Kutných. Tento výklad by podporovala i shoda okolností, že se rozmnožený titul objevuje právě v době, kdy se Zdeněk Kostka chystal nastoupit cestu s nejdůležitějším poselstvím, jakého se kdy zúčastnil, a to jako jeho přední mluvčí a vynikající člen. Bylo to poselstvo do Říma zastupující krále a zemi a mající osvědčit jejich poslušenství papeži Piovi II. a jednati s ním o uznání kompaktát. Poselstvo nastoupilo cestu v polovici ledna roku 1462. Podle zápisu renovace kutnohorské rady pobýval Zdeněk Kostka těsně před odjezdem poselstva v Kutné Hoře, kde obnovoval městskou radu. Dá se to vysvětlit tím, že kutnohorská mince měla asi svému vrchnímu správci poskytnout úhradu jistě značných nákladů na dalekou cestu.

To jsou všechno okolnosti, které by potvrzovaly domněnku, že král povznesl mincmistrovský úřad pro osobní zásluhy a významné poslání jeho nositele na úroveň nejvyšších úřadů zemských, aniž by při tom změnil jeho vnitřní obsah a pustil jej zemi. Avšak všimneme-li si blíže vydavatelů písemností, v nichž se vyskytuje titulatura mincmistrova, shledáme, že označení „mincmistr Království českého" přichází jen v zápisech v deskách zemských,[89]) v městských knihách kutnohorských,[90]) v listě soukromého rázu z diplomatáře Viléma z Pernštejna[91]) a v jednom listě, jehož vydavatelem je sám Zdeněk Kostka.[92]) Naproti tomu písemnosti vyšlé z královské kanceláře zůstávají důsledně při starém titulu „mincmistr na Horách Kutných".[93]) Rovněž tak je titulován Zdeněk z Postupic r. 1463 jako přísedící soudu dvorského.[94])

Toto zjištění zdá se nasvědčovat tomu, že změna v názvu mincmistrovského úřadu nevyšla od krále. Spíše by to dalo tušit počátek boje o tento úřad mezi králem a stavy.

Přece však se domnívám, ať už podnět k této změně vyšel od kohokoli, že se tak stalo jen vzhledem k významu osoby současného mincmistra a pro jeho důležitá poslání a jistě aspoň za tichého souhlasu krále. Proti jeho vůli by si jeho oddaný přítel a služebník sotva dovolil užívat titulu, který by byl králi nemilý. Není vyloučeno, že titul mincmistra Království českého byl panu Zdeňkovi Kostkovi propůjčen králem třeba jen dočasně pro ono poselství k papeži Piovi II. do Říma r. 1462.

[88]) Palacký IV, str. 335.

[89]) AČ III, 344–349, 352–367, IV, 136, V, 367.

[90]) AK Reg. rub. parvum. fol. 18, 66, 100, 116, 144, 160.

[91]) AČ VI, 506, XVI, 165.

[92]) ANM F – Skuteč.

[93]) Privilegium krále Jiřího pregéřům na Horách Kutných ze 4. X. 1462 – Sternb. č. 83, str. 121. – Král Jiří potvrzuje úmluvu Zdeňka Kostky z Postupic s Lanškrounskými 7. I. 1464 – ANM F – Lanškroun. – Zápis o příměří mezi králem Jiřím a panskou jednotou 3. X. patrně r. 1466 – AČ IV. 131. – Privilegium krále Jiřího, jímž osvobozuje Kutnou Horu od braní naučení v Jihlavě z 10. IX. 1467 – Friedr. Priv. III, č. 297.

[94]) AČ I, 430, V, 156.

Král Jiří vypravil již před vánocemi r. 1458 do Říma poselstvo vedené vyšehradským proboštem Janem z Rabštejna (bratrem kancléře Prokopa z Rabštejna), aby novému papeži Piovi II. (Aeneas Sylvius Piccolomini) osvědčilo královo poslušenství. Za tímto královým poselstvem přijeli do Říma (1. IV. t. r.) poslové slezské jednoty, vedení kanovníkem Petrem z Vartenberka, kteří prosili papeže, aby neuznal arcikacíře Jiřího Poděbradského za krále. Ve zprávě, kterou o jednání tohoto slezského poselstva podal Vartenberk ze Sieny 11. IV. 1459 Vratislavským, píše mimo jiné, jak „spatřil na své oči, že papež vlastní rukou titul vyslanců českých ‚oratores regis Bohemiae' opravil v ‚oratores regni Bohemiae' proto prý, že neuznával ještě krále Jiřího za krále".[95]) Jisté je, že papež se nespokojil osvědčením poslušenství, které mu přednesl Jan z Rabštejna, ale žádal nové, širší a slavnější poselstvo, jak od krále, tak i od království.[96]) Král se tomu nevzpíral, ale provedení odkládal. Až konečně v lednu 1462 vyslal do Říma nové již zmíněné poselstvo, za jehož vůdce, vedle zástupce strany podjedno, nejvyššího kancléře Království českého Prokopa z Rabštejna, vybral jako zástupce strany podobojí svého důvěrníka Zdeňka Kostku z Postupic. Toto poselstvo mělo před papežem zastupovat krále i zemi. Bylo proto třeba, aby i jeho vůdcové svými úřady oba tyto politické činitele representovali. K tomu by byl patrně nestačil dosavadní titul pana Kostky, mincmistr na Horách Kutných. V době, kdy poselstvo bylo vypraveno, nebyl volný žádný z nejvyšších zemských úřadů, kterým by byl mohl král svého vyslance ozdobit. Drželi je většinou páni, kteří se později sdružili proti králi v Zelenohorské jednotě. Když spor s nimi propukl r. 1467 otevřeně a král byl nucen zbavit odbojníky jejich úřadů, neváhal tehdy obdařit svého nejvěrnějšího přítele Zdeňka Kostku nejpřednějším zemským úřadem odňatým vůdci panské opposice Zdeňkovi ze Šternberka, úřadem nejvyššího purkrabí pražského.

Papeži Piovi II., který se v době svého pobytu v Čechách r. 1451 jako legát podrobně seznámil s politickými poměry a zřízením Království českého, velice záleželo na tom, aby poslové k němu vyslaní s projevem poslušenství mluvili nejen jménem krále, kterému pro jeho náboženské přesvědčení příliš nedůvěřoval, ale i jménem země. Svědčí o tom člen poselstva mistr Václav Koranda ml., pražský purkmistr, který historii poselstva zaznamenával. Při veřejném slyšení 20. března 1462 řekl papež k poslům: „Činíte poslušenství z strany krále toliko, an obyčej jest i s strany království činiti?" Po poradě čeští poslové odpověděli, že co král činí, proti tomu království nebude.[97]) Ve slyšení na rozloučenou obrátil se papež na p. Zdeňka Kostku se slovy: „... a ty pane Zdeňku, že jsi vzácen před králem a král tebe miluje zvláště, napomeň jej, ať

[95]) Palacký IV, str. 310–312.

[96]) Palacký IV, str. 376.

[97]) Palacký IV, str. 382.

učiní naše přikázání a přivede lid svůj k jednotě víry a církve".[98]) To vše svědčí nejen o tom, jak významné postavení p. Kostka v poselstvu zaujímal, ale též, jak bylo důležité, aby už svým titulem representoval vedle krále i zemi. Poněvadž nemohl dostat jiného významnějšího úřadu, použil, patrně se souhlasem krále, takového označení svého dosavadního úřadu, který by jej aspoň formálně označoval za úřad Království českého. Po prvé pak nového titulu užil při výkonu svého úřadu těsně před nastoupením cesty do Říma, při obnovování rady města Kutné Hory. Stavové, to jest nejvyšší zemští úředníci a později hlavní vůdcové panského odboje proti králi, viděli patrně v novém titulu mincmistrovského úřadu první krok k vymanění z výhradné závislosti na králi a pozemštění tohoto důležitého královského úřadu. Proto zemské desky, jimi ovládané, užívají (již od r. 1463 doloženě) důsledně nového titulu mincmistr Království českého. Královská kancelář pak důsledně tohoto nového titulu neužívá a demonstruje tím, že stále jde o úřad královský a ne zemský.

Po smrti krále Jiřího, když neoblíbený mincmistr Jiří Vranovský (1470 až 1471) uprchl z Kutné Hory, nedočkav ani volebního sněmu,[99]) ujala se mince kutnohorská obec. Na výzvu stavů, shromážděných v Kutné Hoře na sněmu k volbě nového krále, vydala klíče od mince knížeti Jindřichovi Minstrberskému, zvolenému na sněmu zemským hejtmanem, aby ji spravoval k ruce nově zvoleného krále.[100])

Když pak nový král se sám ujal vlády, svěřil mincmistrovský úřad vynikajícímu politikovi, katolíku a dosud hlavě strany, která chtěla na český trůn dosadit knížete Albrechta Saského, Benešovi z Veitmile (1471—† 28. VIII. 1496).[101]) Král chtěl asi pro sebe získat tohoto vlivného muže udělením výnosného úřadu. Beneš z Veitmile stal se pak záhy významným rádcem a vynikajícím diplomatem svého krále, jenž jeho služeb používal i v posláních velmi důvěrných a významných. Takovým posláním byla i jeho cesta po středoevropských panovnických dvorech, kde hledal pro krále Vladislava nevěstu.[102])

Nás zajímá hlavně otázka, proč Beneš z Veitmile užívá od počátku svého mincmistrovství až do své smrti opět jen titulu mincmistr na Horách Kutných. Zmíněné převzetí mince z rukou Kutnohorských, které se událo na volebním sněmu zemským hejtmanem k ruce králově, zdůraznilo patrně královo právo k důchodům z mince i na její správu. Snad k tomu byly oba feudální stavy zastoupené na volebním sněmu vedeny i obavou, aby Kutná Hora a s ní celý městský stav nezískal více vlivu na správu mince a hor, než tyto dva vyšší

[98]) Palacký IV, str. 388.

[99]) P. M. Veselský, ČNM, 1847, str. 186—195.

[100]) Palacký V, str. 18.

[101]) Palacký V, str. 10.

[102]) AK h. 30. P. M. Veselský o ní psal ve svých Starých pamětech Kutnohorských v článku Nejvyšší mincmistr námluvčím krále Vladislava, Kutná Hora 1890.

stavy. Znova se zde můžeme dovolávat zmíněných „žádostí zemských", které prohlašují mincmistrovský úřad za úřad královský. Mělo to být proto zřejmé i z jeho názvu.

Důležitá je i ta okolnost, že Beneš z Veitmile, dříve než se stal mincmistrem, zastával již zemský úřad purkrabí karlštejnského, který rovněž podržel až do své smrti. Je to okolnost závažná hned ze dvou důvodů. Především nebylo již jistě v této době dovoleno slučovat v jedné osobě dva zemské úřady, jak bylo výslovně stanoveno usnesením zemského sněmu v květnu 1497 a pojato pak do zemského zřízení z roku 1500. Nebyl tedy úřad mincmistrovský úřadem zemským, a bylo jistě zájmem samého mincmistra, chtěl-li si ponechat oba úřady, aby bylo i v titulu zdůrazněno, že mincmistrovství zemským úřadem není. Za druhé, potřeboval-li Zdeněk Kostka z Postupic pro svá diplomatická poslání honosnější titul než pouhý mincmistr na Horách Kutných, nemusil Beneš z Veitmile z podobných příčin a k témuž účelu svůj titul polepšovati, měl-li již jiný, dosti významný, titul purkrabí karlštejnského.[103])

Shodl se tak opět titul se zeměpanským charakterem úřadu, který označoval. Nezměněně trvá pak po více než třicet dalších let. Avšak během této doby prodělal již mincmistrovský úřad ponenáhlou proměnu ve svém vztahu ke králi a zemi, jejíž vývoj jsme sledovali. Vítězný zápas stavů s královskou mocí o vládu ve státě, který se v osudech mincmistrovského úřadu tak jasně projevuje, vyvrcholil panskou hegemonií, zajištěnou zemským zřízením z r. 1500. Mincmistrovský úřad dostal v něm charakter úřadu zemského tím, že jeho nositel byl zavázán přísahou vedle krále i zemi. To se projevilo i navenek v opětném, tentokrát již trvalém zavedení titulu „mincmistr Království českého" nebo „nejvyšší mincmistr Království českého". Králi však na rozdíl od ostatních zemských úřadů zůstala větší volnost při jeho obsazování i další disposice s tímto úřadem. Snad právě proto počal tehdejší mincmistr, Bohuš Kostka z Postupic (1499—† 29. I. 1505) užívat titulu mincmistr Království českého,[104]) právě tak jako královská kancelář, až od počátku r. 1502, kdy král Vladislav přijel do Čech a potvrdil na sněmu 21. II. t. r. nové zemské zřízení, které pak

[103]) Karlštejnským purkrabím byl Beneš z Veitmile již od r. 1460 a sice za stav rytířský. 25. II. 1467 odpovídal král Jiří na sněmu na některé výtky pánů, že koruna a privilegia jsou náležitě opatřeny od jeho syna Viktorina jakožto pána českého a Beneše z Veitmile přidaného k němu co purkrabí karlštejnského. — Tomek VII, 144; Palacký IV, 488. Podle Sedláčka byl Beneš z Veitmile povýšen od Fridricha III. do stavu panského, což král Vladislav r. 1475 potvrdil. Jeho přijetí do stavu panského v Čechách neprošlo však hladce. Snad byly tyto komplikace způsobeny tím, že držel zemský úřad vyhrazený stavu rytířskému. Na kutnohorském sněmu 13.—20. III. 1485 bylo usneseno, aby byl jedním purkrabím karlštejnským někdo z pánů a jeden z vladyk, jako bývalo za předků, „ale pan Beneš z Veitmile do těch tří let při tom jako nynie zuostaven buď...". — AČ V, 425. Toto usnesení týká se patrně toho, že B. z V. držel úřad karlštejnského purkrabí za vladyky, ač byl již přijat mezi pány, a ne jeho úřadu mincmistrovského.

[104]) AK Reg. flav. maior, fol. 129.

bylo zapsáno do desek zemských a tím teprve nabylo platnosti zákona.[105])

Tím byl pro dobu jagellonskou uzavřen vývoj mincmistrovského úřadu a jeho právního postavení ve státě. Zmínil jsem se již o tom, jak záhy vznikl spor o výklad ustanovení zemského zřízení a o skutečný rozsah volné disposice krále při obsazování mincmistrovského úřadu. Ten však již na jeho právním postavení nic nezměnil.

*

Přehledu vývoje vnitřního obsahu mincmistrovského úřadu věnuji další kapitolu. Kompetenci mincmistra možno rozdělit na správu horního regálu a z ní vyplývající soudní pravomoc, správu mincovního regálu a správu královských horních měst.

Dosavadní vědomosti o horním regálu a jeho vývoji v českých zemích shrnul ve stejnojmenné studii Jaroslav Pošvář.[106]) Královská práva plynoucí z horního regálu, tj. správu královských hor a urbury — královských důchodů z nich plynoucích, udělování horních propůjček a dohled na dodržování povinné nabídky vytěžených drahých kovů ke koupi zastupoval a vykonával mincmistr s úřadem horním na Horách Kutných. Tento úřad tvořili stálí odborní úředníci, hofmistr, urburéř a vrchní štajgéři neboli perkmistři s řadou dalších technických a administrativních úředníků, jak je uvádí ve svém díle Kořan,[107]) opíraje se přitom o citovanou práci Lemingerovu.

Se správou horního regálu souvisí i mincmistrova pravomoc soudní. Přešla na něj patrně z úřadu urburéře, který ji vykonával podle horního zákoníku Václava II. (Jus regale montanorum) v době, kdy jak urbura, tak i mince byly pronajímány. Svědčí o tom i český překlad tohoto slavného horního zákoníku, pocházející z r. 1478.[108]) V tomto překladu se v nadpise kapitoly IV. jmenuje mincmistr a hofmistr, ačkoliv v původním textu se mluví o urburéřích a soudcích.[109]) Odpovídá to vžitému právnímu stavu doby překladu. V té době ovšem již neplatilo ani ustanovení Václavova zákoníku o odvolání, které mělo jít od soudu urburéře, přísežných a horského rychtáře ke králi nebo ke komorníku Království českého.[110]) Překladateli byla patrně již nepochopitelná rozsáhlá kompetence urburéře, neboť tento úřad měl v jeho době již jinou, daleko užší funkci. Proto v pojednání „O osobách, též úřednících potřebných při horním dielu" vysvětluje, aniž by se držel latinské předlohy „A jsúť přední osoby též urburéři, německy jenž obecně slovú mincmajstrové".

Soudní pravomoc mincmistrova byla pak dále rozšířena listinou krále Václava IV., danou na Žebráce 21. XII. 1392, podle níž horníci na Horách

[105]) Palacký V, 264.
[106]) NČČsl XX, 1951, str. 17–26.
[107]) Kořan, l. c., str. 78–83.
[108]) Jireček I, 264.
[109]) Patrně rychtář horský, viz Jireček, kap. VII.
[110]) Jireček, kap. VI, § 10.

Kutných a v jiných městech a městečkách horních v Království českém nemají jinde odpovídati, když se jedná o jejich zboží nebo podsedky, nežli před mincmistrem na Horách Kutných.[111]) To ovšem znamenalo, že bylo aspoň uvedeno v pochybnost vyšší horní právo Jihlavy vůči všem horním soudům z Čech a Moravy, zaručené ještě privilegiem markraběte Karla z 22. VIII. 1345. Avšak sami Kutnohorší obraceli se o naučení do Jihlavy až do husitských bouří, jak dosvědčují jihlavské knihy horních nálezů.[112]) Snad se právo mincmistra na Horách Kutných omezovalo skutečně jen na majetkoprávní převody statků horníků, nebo nebylo ustanovení krále Václava IV. respektováno. Jisté jest, že teprve privilegium krále Jiřího z 10. IX. 1467 dané šepmistrům, konšelům a vší obci na Horách Kutných v uznání za jejich věrnost v domácích válkách a ve snaze potrestat Jihlavské, osvobodilo Kutnohorské trvale od braní naučení v Jihlavě. Privilegium ustanovovalo, že všechny horní pře, které by byly odvolány na krále nebo z jeho rozkazu odevzdány k rozsouzení mincmistru na Horách Kutných, mají jimi býti rozsouzeny s konečnou platností.[113]) Je to nejdůležitější ustanovení týkající se soudní pravomoci mincmistra na Horách Kutných, které učinilo jeho soud nejvyšší odvolací instancí v Království českém pro horní spory. Výslovně to potvrdil král Vladislav II. v privilegiu, daném Kutné Hoře v Budíně 20. I. 1507, kterým potvrzuje a rozmnožuje Kutnohorským jejich privilegia. Znova ustanovuje, aby od horních soudů nebylo jinam odvoláváno než před krále nebo mincmistra. Toto ustanovení pak rozšiřuje na všechny horníky v Království českém, aby „... kromě krále české sobě pánuov jiných nezjednali, než k nám zření jměli a k mincmajstru našemu"[114]). V další konfirmaci kutnohorských privilegií z 15. V. 1514 stanoví pak král Vladislav dokonce pokutu 30 kop grošů českých pro toho, kdo by se odvolal k jinému právu než ke králi nebo na jeho místě k mincmistrovi.[115]) Této trestní sankce bylo patrně třeba na zajištění mincmistrova práva na apellaci pro odpor Horníků, o nichž Dačický říká, že „...chtěl mincmistr k sobě od Horníků odvolání, Horníci nesvolili".[116])

O složení a působnosti horního soudu v Kutné Hoře, jemuž předsedal nejvyšší mincmistr Království českého (tehdy již s tímto titulem) anebo v jeho nepřítomnosti horní hofmistr, dovídáme se některé podrobnosti z Register ortelů horního soudu v Hoře Kutné z let 1511—1514 a krátké úvodní studie jejich vydavatele Josefa Braniše.[117]) Působnost hutnohorského horního soudu zvláště

[111]) „Munczmeister czum Kutthen auf dem Berge" — Čel. Priv. II, č. 654, str. 842.
[112]) Jar. Čelakovský, článek Horní právo české v Ottově slovníku naučném.
[113]) AK Transsumpta privilegiorum, 3. sv.; Sternb. č. 84, str. 122–123; Friedr. Priv. III, 297.
[114]) AK Trans. Priv. 1., 31; Sternb. č. 96; Friedr. Priv. III, č. 593.
[115]) Trans. Priv. 1., 16; Friedr. Priv. III, č. 632.
[116]) Dačický I, l. c., str. 94.
[117]) AČ XII, 411–462.

pak jako odvolací stolice pro soudy ostatních horních měst v Čechách zasloužila by si podrobnějšího studia. K Branišovým poznámkám je možno ještě doplnit, že složení „senátu" horního soudu v Kutné Hoře se patrně měnilo podle projednávaného případu. Tak například úředníci mince se připomínají mezi přísedícími soudu, když se projednávaly případy týkající se buď rudokupců a jejich obchodu se stříbrem nebo s mědí,[118]) nebo stížnosti uhlířů, kteří dodávali dřevěné uhlí do hutí pracujících pro mincovnu,[119]) případně jiných záležitostí, které se týkaly provozu mincovny svěřené jejich péči. Mincmistrův soud byl pokládán za vrchní právo již v r. 1401, jak o tom svědčí výpověď Jaroslava z Opočna, kterou vynesl v rozepři mezi rudokupci a uhlíři. Jestliže by horní hofmistr, na něhož se mají se svou rozepří nejprve obrátit, nedopomohl jim ku právu, tehdy se mají obrátit na mincmistra „a což by ten mezi nimi vypověděl, aby to mocno a zdržalé bylo".[120])

Za slabého mincmistra Jana ze Žampachu a z Potenštejna (1510—1513) ujali se r. 1510 sami kutnohorští šepmistři a konšelé hájení příslušnosti horního soudu a práv mincmistrovského úřadu. Obrátili se na pány, ustanovené králem za regenty Království českého se žádostí, aby k sobě nepřijímali žaloby, které na ně ve věcech horních vznášejí „všetečně" někteří kutnohorští obyvatelé, ačkoliv tyto pře patří k „řádu hornímu" před mincmistra a úřad horní. Regenti odpověděli, že žalobce nejprve vyslechnou a zjistí-li, že věc přísluší mincmistrovi a hornímu úřadu, že ji nepřijmou, neboť nechtí jejich „práv a svobod zlehčiti a uraziti".[121])

*

S horním regálem a jeho správou souviselo i právo udělování horních propůjček kverkům k hledání a pavování rud. O způsobu, jakým se to dálo, dovídáme se z Řádu udělování propůjček na královských olověných horách u Stříbra, který vydal 28. V. 1513 nejvyšší mincmistr Království českého Jindřich Tunkl z Brníčka.[122]) Kdežto r. 1406 došlo ke sporu mezi královským mincmistrem a hofmistrem o právo udělování propůjček v Čechách[123]) a na horách kutnohorských je nesporně uděloval hofmistr, podle zmíněného Řádu pro Stříbro měl udělovat propůjčky nejvyšší mincmistr spolu s hofmistrem na Horách Kutných. Prakticky však i zde uděloval propůjčky hofmistr, jak máme o tom doklady z let 1513 a 1514 ve stříbrských horních knihách.[124])

[118]) Citovaná edice, č. 13, 21, 29.
[119]) Cit. edice, č. 18, 21.
[120]) Čel. Priv. II, 247—248.
[121]) AK Liber rubeus decretorum antiquus, fol. 11—12.
[122]) ANM F — Stříbro, b: knihy horní, init. až 1516. Opis v registrech perkmistra hor olověných u Stříbra 1511—1516, str. 197.
[123]) Zycha II, č. 121, 122.
[124]) ANM F — Stříbro, str. 106, 179.

Král Vladislav často uděloval sám, především svým věřitelům z řad bohatých a mocných feudálů, daleko širší právo než obvyklé „frystunky". Tak udělil 25. II. 1484 Vilémovi z Pernštejna právo, aby mohl po dobu svého života na svém zboží těžiti ze starých dolů nebo otvírati nové, a to tím právem, jaké přísluší králi Českému. Dokonce mohl dobyté stříbro sám vykupovati a použíti, jak se mu líbilo a sám mohl udělovati propůjčky, které měly mít touž platnost, jako by je udělil král nebo na jeho místě mincmistr „jako řád a právo na Horách Kutnách jest."[125]) Z toho by se dalo soudit, že i na Horách Kutných pokud uděloval propůjčky hofmistr, činil tak jako zástupce mincmistrův.

Velmi málo pramenů se zachovalo o činnosti nejvyššího mincmistra jako nejvyššího správce ostatních královských rudných dolů v Čechách. Byly to zejména zlaté doly jílovské, knínské a kašperskohorské, doly slavkovské i olověné doly u Stříbra. Z kusých pramenů víme, že úředníky zde ustanovoval nejvyšší mincmistr, který je pokládal za své služebníky,[126]) dával jim instrukce,[127]) dohlížel na ně a mohl je kdykoliv i sesadit.[128])

*

Jak vyplývá již z mincmistrova titulu, byl mu svěřen především dohled na ražbu mince, soustředěné při velkorysé mincovní reformě Václava II. r. 1300 z celých Čech a Moravy do Kutné Hory. Proto také po opuštění systému pronájmu urbury a mince bohatým podnikatelům a po jejím převzetí do vlastní režie královské komory stala se Kutná Hora úředním sídlem královského mincmistra, jenž se podle tohoto svého úředního sídla nazýval zpravidla mincmistrem na Horách Kutných.

O důmyslné organisaci kutnohorské mincovny a složité soustavě výrobních vztahů, které se v ní vyvinuly, poučuje názorně citovaná studie Václava Husy, založená na zmíněném již díle Emanuela Lemingera a novém archivním studiu. Ve složitých pracovních procesech spojených s výrobou mince, v komplikovaných výrobních vztazích všech činitelů zúčastněných na této výrobě, v praktikách rudokupců a jiných kořistníků soustředěných kolem kutnohorské mincovny, těžko se mohl vyznat jediný úředník, jemuž byla ještě svěřena správa regálu horního, řízení horního soudu a správa horních měst a jenž nadto nebyl odborníkem, ale feudálním pánem, politikem, diplomatem, vojákem. Proto vlastní řízení mincovny i účetní správa jejích výnosů spočívala v rukou úředníků mince. Jmenoval je mincmistr z technických a finančních odborníků. Často bývali též současně konšely nebo městskými přísežnými. O jejich účasti

[125]) AČ XVI, 267—268.
[126]) AČ XXI, 269.
[127]) AK h., 200.
[128]) V citovaném Řádu udělování propůjček na horách olověných u Stříbra z r. 1513 ustanovuje nejv. mincmistr Tunkl z Brníčka, že tam mají být jako úředníci perkmistr, štajgéř, lezec a koštýř, kteří mají být vzati do přísahy hofmistrem na Horách Kutných. Vyměněni mohou být nejv. mincmistrem nebo hofmistrem.

na horním soudu bylo již promluveno. Jako královští úředníci těžce nesli původní podřízenost šepmistrům a radě na Horách Kutných a proto dosáhli na králi Vladislavovi, že privilegiem z 22. IX. 1510[129]) vyňal rozhodování o stížnostech na ně z pravomoci šepmistrů a rady města Kutné Hory a vyhradil je buď přímo králi nebo nejvyššímu mincmistru. Účetní správa královských důchodů z mince byla hlavním úkolem úředníků mince. Ze čtyřiceti osmi písemností z let 1474—1514 úředníkům mince adresovaných nebo se jich týkajících, které jsem nalezl v různých pramenech,[130]) týká se třicet sedm poukazů výplaty z kutnohorské mince na nejrůznější účely a v nejrůznější výši. Jenom zbývajících jedenáct listů se týká různých záležitostí spojených s provozem mincovny, výjimečně též ražby.[131])

Všechny mincovny, které vznikly v Čechách během 15. století mimo Kutnou Horu a přechodně razily drobnou, většinou lehkou minci, neodvozovaly své oprávnění z mincovního regálu českého krále. Kromě již zmíněné mincovny Pražské obce v letech 1420—1422 byly to buď podniky odbojných feudálů, (rožmberská mincovna po r. 1422 a snad i 1436—1439 nebo mincovna Zelenohorské jednoty v Plzni 1467 až okolo 1470) nebo snad i uherská mincovna v Českých Budějovicích (asi 1470—1471) protikrále Matyáše.[132]) Neměl proto na jejich činnost a řízení mincmistr na Horách Kutných žádného vlivu.

Jediná mincovna, která v Čechách v té době kromě Kutné Hory razila legálně, byla mincovna města Chebu. To opíralo své mincovní právo o privilegium císaře Karla IV., dané v Erfurtě 10. I. 1349,[133]) potvrzené císařem Zikmundem 7. IX. 1420[134]) a obnovené císařem Fridrichem III. z Norimberka 4. IX. 1444.[135]) Ani na tuto mincovnu se patrně původně nevztahovala pravomoc mincmistra na Horách Kutných. Jiný byl již poměr mincmistrů Království českého k této druhé mincovně v zemi. Když král Vladislav II. potvrdil 21. IX. 1506 v Budíně Chebským privilegium císaře Fridricha III., podle kterého mohli razit minci po kutnohorském způsobu, uložil jim zároveň, že musí přijmouti probéře ustanoveného nejvyšším mincmistrem. Tento probéř měl být zavázán přísahou též koruně České. Nejvyšší mincmistr má Chebské vždy upo-

[129]) AK m., 121.

[130]) AK, ANM F — Kutná Hora, AZČ Parisova sbírka, AČ.

[131]) Horštorfar z Malešic 11. XI. 1497 úředníkům mince o ražbě haléřů — AK h. 53. Týž 3. II. 1498 úředníkům mince o nutnosti podrobit se královu rozkazu o ražbě haléřů — AK h., 58.

[132]) Podrobněji o nich a jejich ražbách Karel Castelin v cit. díle Česká drobná mince doby předhusitské a husitské.

[133]) Čel. Priv. II, č. 285, str. 425—426. Německou edici tohoto a dále uváděných chebských mincovních privilegií K. Sieglem ve Festschrift VGDB, Praha, 1902, cituje ve své studii „Chebské mincovnictví v době grošové 1305—1520" Karel Castelin, Num. sborník III, 1956, str. 73—113.

[134]) Friedr. Priv. III, č. 5, str. 5—6.

[135]) Friedr. Priv. III, č. 138, str. 238.

zornit, kdyby mince v Čechách byla zlepšena nebo zhoršena, aby se mohli srovnat se zemskou měnou.[136]) Nejvyšší mincmistr se staral i o opatření ražebních kolků pro chebskou minci, která se měla od zemské mince lišit jen odlišnou značkou (písmeno E) i o mincovní závaží. Úředník, který byl v Chebu pověřen správou mincovny, byl zavázán přísahou králi a nejvyššímu mincmistrovi, jímž se měl ve všem spravovat. I ostatní úředníci při chebské minci měli skládat takovou přísahu.[137])

Rovněž privilegium krále Vladislava dané v Budíně 12. IX. 1507 městu Plzni, aby na odškodněnou ztrát utrpěných vyloupením a vypálením mohlo deset let razit drobnou minci rovnající se zrnem minci kutnohorské, stanoví, že mincmistr Království českého má jim dáti „frzuchara", zavázaného přísahou králi. Ten má dohlížet na správné zrno, váhu i ráz nové mince. Mincmistr má pak Plzeňským vydati rázy (patrně ražební kolky) a nečiniti jim překážky při používání tohoto privilegia. Ten (Bernard z Valdštejna) se však podle toho nezachoval, ale postavil se na odpor proti ražbě mince v Plzni a vznesl věc na zemský soud. Pokládal to zřejmě za porušení zemského zřízení a usnesení zemských sněmů, která, jak jsme již ukázali, několikrát rozhodla, že stříbro má být v Čechách raženo toliko v Kutné Hoře. Páni na zemském soudu se skutečně rozhodli protestovat u krále, „že by to bylo proti právu a řádu starodávnímu" a zakázali Plzni ražbu, dokud spor nebude rozhodnut. Zdá se, že se král podvolil a v Plzni na základě tohoto privilegia raženo nebylo.[138])

Tak byla na počátku 16. století až do vzniku mincovny v Jáchymově podřízena veškerá ražba mincí v Království českém dohledu nejvyššího mincmistra. Domnívám se však, že tato jeho kompetence se tehdy ještě nevztahovala též na ostatní země koruny České. Morava byla v letech 1349—1411 lucemburskou sekundogeniturou, v době husitské revoluce 1419—1423 obsazena většinou Zikmundem, pak do r. 1439 jeho zetěm Albrechtem Rakouským a konečně v letech 1471—1490 patřila Matyášovi Uherskému. Byla tedy v době, kdy se v Čechách mincmistrovský úřad vyvíjel, s výjimkou vlády krále Ladislava a Jiřího, většinou od Čech oddělena. Dosud známá mincovní privilegia moravských měst, privilegium krále Ladislava pro Brno vydané ve Vídni 19. VII. 1457 a jeho konfirmace ze 16. XI. 1457, ani privilegium krále Jiřího z 20. III. 1462 pro Znojmo[139]) nezmiňují se o mincmistrovi na Horách Kutných. Rovněž

[136]) Friedr. Priv. III, č. 591, str. 1043—1046.

[137]) E. Leminger, O českém mincovnictví za krále Vladislava II., Pam. arch. XII., 1882—1884, str. 412.

[138]) Friedr. Priv. III, č. 600, str. 1061—1062, cituje Plachého Paměti Plzeňské, vyd. Hruškovo. Plzeňským mincovním privilegiem z r. 1507 zabývá se ve stejnojmenném článku uveřejněném v Num. listech VI, 1951, str. 116—118 Josef O. Neubarth. Publikuje v něm znova toto privilegium, cituje starší literaturu, zejména články dr. J. Ječného a dochází k názoru, že „nelze tudíž zatím říci, zdali Plzeňští použili uděleného jim privilegia...".

[139]) ANM F — Brno a. 28; ANM F — Znojmo. V kominační formuli se jmenuje podkomoří markrabství moravského a hejtman pevnosti Znojma.

v mincovních privilegiích slezských knížat, která většinou užívala mincovního regálu již dříve, než se podřídila českému státu, ani v privilegiích města Vratislavi a lužického Zhořelce[140]) nenašel jsem až do konce vlády Jagellonců zmínku o českém mincmistrovi. Domnívám se, že kompetence nejvyššího mincmistra Království českého nad mincovnictvím a hornictvím byla rozšířena i na ostatní země koruny České, až když jejich stavové se připojili ke smlouvě o kovy, uzavřené r. 1534 mezi králem Ferdinandem I. a stavy Království českého.

Zvláštní dozor vykonával mincmistr na Horách Kutných a později i nejvyšší mincmistr Království českého pravděpodobně na ražbu zlatých mincí. O tom, kde a jak byla u nás zlatá mince ražena, víme dosud velmi málo. První zlaté florény v Čechách a snad i ve střední Evropě razil v Praze Jan Lucemburský. Gustav Skalský ve své bystré studii o měnové politice Karla IV.[141]) ukázal, že král Jan byl veden k ražbě zlata velmi praktickými pohnutkami. Využil totiž v té době patrně ještě značných domácích zdrojů zlata z dolů a rýží právě, když dočasně jeho cena velmi stoupla. Z formulářové sbírky Summa Gerhardi známe i jméno jednoho z mincmistrů zlaté mince v době Jana Lucemburského. Byl jím Ješek, probošt u Všech svatých na hradě Pražském.[142]) O umístění mincovny zlaté mince za Karla IV. ve Větším městě Pražském dovídáme se z jeho privilegia z r. 1360 povolujícího ražbu zlata městu Vratislavi.[143])

Z r. 1437 máme zápis o nálezu plného zemského soudu učiněném za přítomnosti císaře Zikmunda, že mince, ať už zlatá nebo stříbrná, nemá být v Čechách jinde ražena než v Kutné Hoře.[144]) Tohoto ustanovení, pokud se týkalo ražby zlata, nebylo však patrně vůbec použito, poněvadž císař Zikmund v Čechách zlaté mince nerazil. Razili je po králi Janovi ještě Karel IV. a Václav IV. Do Vladislavského zemského zřízení z r. 1500 bylo pak pojato ustanovení, že groše mají být raženy v Kutné Hoře, kdežto zlaté, „kdež se králi JMti zdáti a líbiti bude v koruně České".[145]) Zlato pak razil patrně též v Praze král Ludvík. Jeho dukáty jsou opatřeny mincmistrovskými značkami. Jsou jimi štítky se znaky nejvyšších mincmistrů, hráběmi Viléma Kostky z Postupic, rybou Jindřicha Tunkla z Brníčka. Jsou patrně symbolem dohledu nejvyššího mincmistra na ražbu zlata. Z archivních pramenů nevíme však o tom zatím nic bližšího.

*

Mincmistři na Horách Kutných i později mincmistři Království českého vykonávali vrchní správu nad horními městy v Čechách. Tato významná a výnosná funkce odpovídala asi kompetenci královského podkomořího vůči ostatním královským městům. O vývoji soudní působnosti mincmistrovského úřadu až do jeho postavení jako nejvyšší odvolací instance ve věcech horních v Království českém bylo již pojednáno.

Jinou důležitou funkci nejvyššího mincmistra bylo právo obnovovati konšely a městské rady královských horních měst. Vztahovalo se především na Kutnou Horu a vzniklo asi již v době, kdy byl do Kutné Hory dosazen královský mincmistr.[146]) Upevnilo se pak za husitských válek, kdy kutnohorskou radu obnovovali mincmistři Pražanů, táborů i sirotků. Po obnově královské moci dálo se tak patrně jménem krále. Z doby mincmistrovství Zdeňka Kostky známe formuli přísahy kutnohorské rady. Konšelé přísahali králi a mincmistrovi.[147]) Albrechtovi Kostkovi z Postupic, když obnovil v Kutné Hoře 28. I. 1469 radu, dokonce konšelé „dříve než sú přísahu (králi) učinili, slíbili sú i s obcí poslušenství panu mincmajstrovi vedle úřadu jeho",[148]) kdežto neoblíbenému mincmistrovi Jiřímu Vranovskému „zavazování žádného páni ani obec neučinili, než toliko sú jeho prosili, aby na ně a na obec tuto ráčil laskav býti a pán zase za též prosil".[149])

Obnovování rad horních měst se dálo v zastoupení krále a z jeho moci. Králové někdy, když byli v Kutné Hoře přítomni, sami městskou radu obnovili. Tak král Vladislav, když po prvé navštívil Kutnou Horu, sadil tam 26. IX. 1471 šepmistry a konšely.[150]) Smolík[151]) usuzuje podle zprávy Dačického,[152]) že totiž „předepsaní konšelé králem Vladislavem voleni jsou potvrzeni p. Benešem Weitmillarem, mincmejstrem", na velikou moc a právo mincmistra, jemuž i královský výkon předložen ke schválení. Avšak současný pramen říká o obnově kutnohorské rady r. 1472 Benešem z Veitmile, že král, když byl žádán o obnovu rady, „neráčil jest úřadu změniti toho, ale raději skrze pana mincmajstra potvrditi".[153]) Nepotvrzoval tedy mincmistr královo opatření, ale vykonával jeho rozkaz.

Ze zápisu o obnovování kutnohorské rady Benešem z Veitmile 9. I. 1479[154]) dovídáme se po prvé, jakým způsobem byla volba nových konšelů prováděna. Dálo se to tak, že každý z odstupujících konšelů napsal na cedulky dva své kandidáty, z nichž pak mincmistr vybral novou radu. Zápis o obnově kutno-

[140]) Friedensb., CDS; CDL.
[141]) G. Skalský, Měnová politika Karla IV., NČČsl XIX, 1950, str. 41–46.
[142]) F. Tadra, AÖG LXVIII, 2.
[143]) Voigt II, 151; Hirsch I, 30, 31.
[144]) AČ II, 381.
[145]) AČ V, 223, § 466.
[146]) Jaromír Čelakovský, Obnovování rad v královských městech v Čechách, ČČM 1879, str. 110–112.
[147]) AK Reg. rub. parv., fol. 18.
[148]) AK Reg. rub. parv., fol. 172.
[149]) AK Reg. rub. parv., fol. 188.
[150]) AK Reg. rub. parv., fol. 212.
[151]) Smolík, l. c., str. 69.
[152]) Dačický I, l. c., str. 332.
[153]) AK Reg. rub. parv., fol. 232.
[154]) AK Reg. rub. parv., fol. 299.

horské rady mincmistrem Janem Horštorfarem z Malešic 10. II. 1497 ukazuje, jak král někdy zasahoval do jmenování konšelů.[155])

Privilegiem z 15. V. 1514 potvrdil král Vladislav Kutnohorským dřívější jejich výsady a zejména, že obnovování šepmistrů a konšelů náleží „na miestě našem našemu mincmajstru". Má být při tom šetřeno dosavadních způsobů, aby totiž mincmistr přihlížel k návrhům odstupujících konšelů.[156])

Rovněž král Ludvík, když přijel roku 1523 na Kutnou Horu, „smetal s ouřadu všecky staré pány a sadil novou radu".[157]) Současně sesadil tehdy král i nejvyššího mincmistra Jindřicha Tunkla z Brníčka. Provalily se tenkrát věci „velmi mrzké a hanebné" o hospodaření staré rady, na nichž patrně ani mincmistr nebyl bez viny. Kníže Karel Minstrberský, který byl tehdy jmenován nejvyšším hejtmanem Království českého a svěřena mu i správa Kutné Hory, ačkoliv nebyl přitom jmenován mincmistrem, obnovoval kutnohorskou radu roku 1524.[158])

Samostatnou korporaci, odlišnou od městských cechů, hornických pořádků i tovaryšstva prenéřů tvořila v Kutné Hoře obec mincířů a pregéřů. Sdružovala privilegované zaměstnance mincovny, kteří měli dědičná práva ke šmitnám[159]) nebo jejich dílům, či k pregéřským stolicím a nárok na podíl z jejich výnosů. V čele této privilegované obce, která měla své vlastní jmění a na počátku 16. století i vlastní statek s poddanými a vlastním rychtářem, stáli konšelé — čtyři za mincíře a tři za pregéře. Podle privilegia krále Václava IV. z 21. VIII. 1408 sázel je mincmistr na Horách Kutných.[160]) Tuto výsadu záviděl mincířské a pregéřské obci havířský pořádek, který si r. 1472 vymohl na králi Vladislavovi podobnou milost pro jmenování svých starších. Proti tomu se však postavili kutnohorští šepmistři a konšelé, kteří dosud starší nad havíři sázeli. Vinili při tom mincmistra Beneše z Veitmile, že jim protiprávně toto právo odňal. Spor byl ukončen smírem tak, že starší nad havíři obojích hor (kutnohorských a kaňkovských) byli sazeni na Vlašském dvoře mincmistrem se šepmistry a konšely společně.[161]) To je malá ukázka z dlouhého zápasu mezi Kutnohorskými a královskými úředníky, neboť jak uvádí Winter „konšelé se

[155]) „... kdež pak z rozkázání krále JMti panu Prokopovi z Chocemic mezi jinými pány jest první místo dáno." — AK Reg. flaveum maior., fol. 40.

[156]) AK Transumpta privilegiorum 1., 16.; Friedr. Priv. III, č. 632.

[157]) Palacký V, l. c., str. 503; Dačický I, l. c., str. 60.

[158]) AK Memorabilia 1515—1524, fol. K VI.

[159]) Šmitny — kovárny, kde se roztepávaly stříbrné pruty v pláty a stříhaly z nich střížky mincí. — Podrobněji o kutnohorské obci mincířů a pregéřů Václav Husa, Výrobní vztahy v českém mincovnictví, Num. sbor. II, 1955.

[160]) Čel. Priv. II, č. 828, str. 1096—1098.

[161]) AK Reg. rub. parv., fol. 232; Zikmund Winter, Kulturní obraz českých měst. Praha 1892, II, str. 399—408; Josef Fiala, Kaňk a jeho archiv, Kutnohorské příspěvky IV, str. 37—38.

rádi zvávali superintendentés vzdělání hor a mincmistr byl superintendentem také".[162])

O pravomoci nejvyššího mincmistra nad ostatními českými horními městy dovídáme se z listu krále Vladislava zaslaného r. 1515 Jílovským. Bylo to v době již známého zápasu o mincmistrovský úřad mezi stranou panskou vedenou Zdeňkem Lvem z Rožmitálu a Vilémem Kostkou z Postupic. Král píše, že je mu známo, jak se Jílovští podle svých výsad vždycky řídili a spravovali „mincmajstrem naším královstvie Českého, majíce po nás nejvíce zřenie k němu, jakožto k ouřadu našemu" a poroučí jim, aby se na příště spravovali panem Vilémem Kostkou. Dále pak říká „a při tom také míti chceme, aby on úřady konšelské mezi vámi obnovoval a nyní obnovil a tak ty hory opatřil a spravoval".[163]) Zde je již výslovně dáno, případně potvrzeno vrchní právo nejvyššího mincmistra nad horními městy i právo na obnovování jejich rad. Kdežto ještě v privilegiu krále Jiřího ze 14. XII. 1460 se toliko ukládá Jílovským, aby dávali královským mincmistrům, co jim dávali za starodávna, a v případě, že by někdo rušil jejich práva, mají se obrátit na mincmistra o pomoc a zachovat se podle jeho rad. Mincmistrovi se pak ukládá, aby Jílovským v jejich právech a svobodách nepřekážel.[164]) Zdá se, že kompetence mincmistrova nad horními městy se během doby, která dělí od sebe obě jílovská privilegia, rozšířila a pevně vyhranila.

*

Tak se nám jeví historie úřadu nejvyššího mincmistra Království českého v právních aktech a písemnostech převážně veřejného rázu. Tento úřad pak zastávali lidé se svými přednostmi i vadami, se svými vztahy ke společnosti i s osobními zájmy. Jejich poznání nám často teprve umožní pochopit vývoj společenské instituce, jejíž byli nositeli a která navzájem spolu utvářela jejich osobní osudy.

Pokud se dá soudit z pramenů, které se jen velmi kuse zachovaly, neměl žádný z mincmistrů významnější podíl na mincovních řádech a měnových reformách, kterými se králové Karel IV. (1350 a 1378), Václav IV. (1384 a 1407) a Jiří Poděbradský (1469) snažili pozvednout pokleslou měnu. Rovněž nemáme žádnou zprávu o tom, že by některý z mincmistrů před rokem 1525 pronikavěji zasáhl do výroby mincí, či do organisace nebo techniky dolování, případně se nějakým významnějším způsobem uplatnil při právotvorné činnosti horního soudu, tedy v oborech, které byly svěřeny jejich péči.

Od doby, kdy se mincmistři z podnikatelů-nájemců mince a urbury stali královskými úředníky, nebyli to odborníci znalí horního podnikání, mincovní techniky nebo zásad měnové politiky, ale úředníci ve feudálním smyslu

[162]) Z. Winter, Kulturní obraz č. měst, II, str. 399—408.

[163]) L. Čihák, Paměti Jílového, str. 46.

[164]) L. Čihák, 43; Výbor prací O. Lemingra, str. 55.

toho slova.[165]) Stávali se jimi po husitských válkách výhradně šlechtici. Za krále Vladislava byli to zpravidla (kromě Jana Horštorfara z Malešic 1496 až 1499) příslušníci stavu panského, i když měl král možnost zaručenou zemským zřízením z r. 1500 vybrat si za mincmistra kohokoliv ze všech tří zemských stavů. Často byli mincmistři pověřováni různými politickými, vojenskými nebo diplomatickými úkoly a proto se mnozí z nich objevovali v Kutné Hoře jen zřídka. Jistě právem si stěžovali havíři šepmistrům: „nejprve, což se dotýče pana mincmejstra. Ten nic nedbá. Jedné přijeda do Hory, i jede zase od Hory, co by měl jiným brániti sám činí."[166]) A bývalo mnoho nepořádku a nepravostí při minci i na horách i mnoho svodů pro něho samého.

Většinou byli mincmistři finančně zainteresováni na různých horních nebo hutních podnicích, na obchodu s mědí a olovem, na dodávkách dřeva, uhlí apod. Mnozí z nich byli královými věřiteli. Ti pak se snažili, aby byly splá-ceny především jejich vlastní pohledávky. Při tom si musíme uvědomit, o jaké pohledávky vůči králi vlastně šlo. Vznikly většinou převzetím záruk za královy dluhy, při čemž si ručitelé vymohli nejrůznější zástavy. Mnoho takových pohledávek vzniklo též z darů nebo z tak zvaných „milostí", jimiž si slabošský král vykupoval přízeň a oddanost jednotlivých vlivných feudálů. Takovéto pohledávky, když už komorní statky byly většinou zastaveny a ostatní královské důchody předluženy, mohl uspokojit jedině králův příjem z mince a z hor. Tím se dá vysvětlit snaha pánů jako stavu, jednotlivých jejich mocenských skupin i jednotlivců o ovládnutí úřadu, který tyto důchovy spravoval.

Tyto v zásadě finanční, a namnoze kořistnické zájmy byly pozadím zmíněného zdánlivě politického zápasu o mincmistrovský úřad. Odehrál se mezi stranou feudální — pánů a rytířů, usilujících o oslabení politické moci královské a o zlomení hospodářské moci měst, a stranou městskou. Hlavou první strany byl již několikráte připomínaný Zdeněk Lev z Rožmitálu. Král Vladislav mu vydal 18. IX. 1512 dva zápisy[167]) pojišťující mu jako jistci a ostatním zemským

[165]) Proto se králové při rozhodování o důležitých otázkách měnové politiky obraceli o radu na různé odborníky, většinou cizozemce, hlavně Vlachy, kteří byli již spoluautory nejpronikavější reformy české měny za Václava II., patrně i zaražení zlaté mince za Jana Lucemburského a při reformě Karla IV. (okolo r. 1450). Takovým poradcem byl patrně na počátku království Jiřího Poděbradského i jeho rada a diplomatický agent Antonín Marini, který pro krále vypracoval odpovědi na jeho sedm otázek týkajících se nejdůležitějších problémů upevnění českého státu a jeho hospodářského rozkvětu, mimo jiné i obnovy hor a stálé měny (Palacký IV, 336–337). Domnívám se, že Mariniho označení v polemickém listě Františka Toledského Rokycanovi z počátku r. 1460 jako „magister minerarium regni huius et monetarum et multarum honestarum arcium" (Urbánek, České dějiny III, 3, str. 570) značí jeho odbornictví — „mistrovství" v těchto oborech, a ne snad mincmistrovský úřad. Nemáme totiž jiných zpráv o tom a nezdá se to být pravděpodobné, že by mezi českým vladykou Janem Caltou z Kamenné Hory a českým pánem Zdeňkem Kostkou z Postupic byť i jen na krátkou dobu (po r. 1458) byl mincmistrem cizinec Antonín Marini.

[166]) AK, h., 78.

[167]) Palacký V, l. c., str. 364.

správcům jako rukojmím za královské dluhy všecku moc nade všemi královskými zámky a důchody i moc dosazovat a sesazovat úředníky až do nejvyššího mincmistra a přijímat od nich počty. Král jen s jejich svolením mohl činiti z důchodů jakékoliv milosti.[168])

Zdeněk Lev svého širokého oprávnění brzy použil a sesadil nejvyššího mincmistra Jana ze Žampachu. Zemští správcové to oznámili listem z 26. II. 1513 kutnohorským šepmistrům a radě.[169]) Ti však protestovali u krále, protože v tom viděli zasahování do svých výsad, že totiž mají být poslušni toliko krále nebo jím jmenovaného úředníka, mincmistra.[170]) Král byl zřejmě zcela v moci svých věřitelů z řad nejmocnějších feudálů a listem z 5. IV. 1513 potvrdil rozhodnutí zemských regentů a Zdeňka Lva.[171]) Ten již vybral nového nejvyššího mincmistra. Učinil jím svého švagra Jindřicha Tunkla z Brníčka, fojta Dolní Lužice, patrně, aby měl záruku, že nový mincmistr bude uspokojovat z důchodů mince a hor přednostně požadavky jeho vlastní i jeho společníků. Král toto jmenování potvrdil, Kutnohorské zavázal k poslušnosti nového mincmistra a p. Lvovi uložil, aby Tunkla uvedl v úřad.[172]) Kutnohorští byli brzy nespokojeni s mincmistrem, který jim byl vnucen a který náležel k protivné straně, než se kterou, jako královské město, sympatisovali. Již 19. III. 1514 napomíná je král, aby nevěřili řečem o tom, že hodlá vyměniti nejvyššího mincmistra.[173]) Tyto pověsti však byly tehdy patrně již oprávněné.

Zatím totiž, někdy během r. 1513, za okolností blíže neznámých, stali se správci dluhů a důchodů královych Vilém Kostka z Postupic a Michal Slavata z Chlumu a Kušumberka.[174]) Noví věřitelé, případně ručitelé, usilovali především o to, aby dosáhli splácení svých pohledávek z kutnohorské mince. Podařilo se jim dosáhnout toho, že král vydal úředníkům mince na Horách Kutných rozkaz, aby přebytečných peněz z mince a mědi jinam nedávali než na královy dluhy u Michala Slavaty a Viléma Kostky. Dovídáme se o tom až tehdy, když král tento rozkaz, zřejmě na nátlak Lva z Rožmitálu a patrně i nejvyššího mincmistra Tunkla z Brníčka 21. VII. 1514 zase odvolal.[175]) Znovu to potvrdil listem úředníkům mince 27. X. 1514.[176]) Tehdy se oba postižení vě-

[168]) O tom, že toto významné ustanovení, které tak pronikavě omezovalo krále v jeho disposici s jeho důchody, bylo zachováváno, svědčí list zemských správců ze dne 4. X. 1510 nejvyššímu mincmistrovi Janovi ze Žampachu, jímž dávají svolení, aby splácel z kutnohorské mince podle králova přání dluh Ladislavovi Třebovskému z Bozkovic. — AZČ Paris. sbírka 19.

[169]) AK m. 154; Dačický I, 119.

[170]) AK m. 143.

[171]) AK m. 144.

[172]) AK m. 137.

[173]) AK m. 170/5.

[174]) Palacký V, l. c., str. 391, 416.

[175]) AZČ Paris., sb. 20a.

[176]) AK m. 170/6.

řitelé odhodlali k boji o získání úřadu spravujícího důchody z mince a hor, o úřad mincmistrovský.

Toto je vlastní pozadí dramatického střetnutí dvou feudálních skupin v boji o mincmistrovský úřad, které jsme již vylíčili. Dočasně zvítězila ta strana, která použila vhodné politické situace, kdy král, povzbuzen svým bratrem, polským králem Zikmundem, se odhodlal zbavit nepříjemné nadvlády panské, representované osobou Zdeňka Lva z Rožmitálu. Pan Vilém Kostka z Postupic a Michal Slavata z Chlumu se při tom opřeli o stranu městskou, která usilovala o posílení královské moci, a dosáhli, že pan Vilém Kostka byl králem jmenován nejvyšším mincmistrem. Ten pak jistě neváhal uspokojit z mincovních a horních důchodů především své vlastní nároky králova věřitele.

Zdeněk Lev z Rožmitálu, který tentokráte v zápase podlehl, to svému protivníkovi nezapomněl a žárlivě sledoval jeho hospodaření.[177]) Podobně i jiný králův věřitel, zřejmě též poškozený jmenováním Viléma z Postupic nejvyšším mincmistrem, pan Vilém z Pernštejna, měl o něm a jeho hospodaření s horními a mincovními důchody špatné mínění.[178])

Vilém Kostka z Postupic však, ačkoliv měl tak mocné odpůrce, dokázal se udržet v úřadě nejvyššího mincmistra až do své smrti. Teprve tehdy se podařilo Zdeňkovi Lvovi z Rožmitálu a jeho přátelům prosadit do tohoto úřadu opět Lvova švagra Jindřicha Tunkla z Brníčka.[179]) Když jej pak král Ludvík v březnu r. 1523 opět sesadil, prosadil jej Zdeněk Lev někdy koncem roku 1524 na mincmistrovský úřad po třetí. Mincmistrovská kariéra pana Tunkla odráží tak věrně obraz proměn mocenského postavení jeho mocného švagra.

Avšak i dřívější mincmistři se horlivě starali o uspokojení především svých vlastních pohledávek z důchodů královské mince a hor, které spravovali, nebo tohoto svého postavení užívali k svému obohacování. Takovou špatnou pověst po sobě zanechal např. mincmistr Jiří Vranovský (1470—1471), na něhož si stavové na kutnohorském sněmu r. 1471 stěžovali, „že všechno stříbro, co se

[177]) Zdeněk Lev z Rožmitálu Petrovi z Rožmberka 5. VI. 1516, že by p. Kostka „radši Hory užíval, nežli by toho přál, aby se odtud dluhové krále JMti platili…" — AČ VII, 169. Týž témuž 28. 6. 1516, že by raději císaře nebo krále polského „měl podle vuole pána našeho za poručníky, nežli pana Kostku za mincmajstra". — AČ VII, 171.

Zdeněk Lev z Rožmitálu Janu Běšínovi 28. VII. 1527 (téměř šest let po smrti Viléma Kostky), aby vyšetřil, nač p. Kostka vydal 2.000 kop gr., které prý obdržel od úředníků mince. — AČ X, 203.

[178]) Vilém z Pernštejna Ladislavovi ze Šternberka 7. IV. 1520 „… což se pana Kostky dotýče, který jest za mincmeistra, tu nikdy se mi nelíbil a nelíbí. A kdyby právě lidé rozumní v jeho počty nahlédli a v důchody horní, které jest on bral a přijímal, a jaká jest vydání činil, hned by jinému způsobu králi pánu našemu i této zemi přišlo". — AČ I, 94.

[179]) Je zajímavé, že v zápisech register soudu komorního ze dne 17. XI. 1518, tedy v době, kdy Vilém Kostka z Postupic byl již více než tři roky nejvyšším mincmistrem Království českého, jest tímto plným titulem uváděn Jindřich Tunkl z Brníčka. — AČ XIX, 350. — Patrně přísedící komorního soudu neuznávali mincmistra jmenovaného toliko pod královským sekretem.

v týdnu nezpracuje a po ruce jest, do Němec posílá a prodává na velkou škodu a záhubu vší země a proto, že by měl trestán a úřadu zbaven býti".[180])

Důtklivě se přimlouval o splácení především svých pohledávek u úředníků kutnohorské mince zejména mincmistr Horštorfar z Malešic,[181]) ačkoliv se sám hrozil nadměrných požadavků kladených na minci a upadající hory.[182])

I nejvyšší mincmistr Bernard z Valdštejna, o němž zůstala pověst spravedlivého muže, v listě úředníkům mince na Horách Kutných z 29. III. 1508, týkajícím se chebské mincovny, pilně se staral o své příjmy.[183])

Tuto snahu nejvyšších mincmistrů o zajištění splácení vlastních pohledávek vůči králi omlouvá poněkud osud jednoho z králových největších věřitelů Viléma z Pernštejna, který se zřejmě příliš spoléhal na dobrou vůli královu ke splácení dluhů[184]) a nepočítal s méně dobrou vůlí královských úředníků. Příkazy ke splácení tohoto dluhu od krále a nejvyšších mincmistrů úředníkům mince i upomínky pana Viléma z Pernštejna vlečou se více než třicet let.[185])

Nesympatickými osobními vlastnostmi zasloužil si špatnou pověst mincmistr Beneš z Veitmile, který měl časté spory s kutnohorskou obcí.[186]) Nevíme, jaký měl přímý podíl na krvavém potlačení havířských bouří v červenci 1496.[187]) Jeho současník Bohuslav z Lobkovic jej vinil z náramné pýchy, pokrytecké pobožnosti a nesvědomitého utlačování chudiny.[188])

Byli ovšem i mezi mincmistry výjimky, jako např. Bohuš Kostka z Postupic (1499—1505), jenž se snažil zavést na Horách a zvláště v obchodu se stříbrem pořádek a jenž „na německé šejdířské erckauféře a na celou tu smečku při horách a hutích, jež nekřesťansky okrádala komoru královskou i celou zemi, byl pravou metlou".[189]) Nebo zmíněný již Bernard z Valdštejna, který se stal populární mezi horníky, „že do dolu Osla v perkvantích [oděv havířských úředníků] lézti se nestyděl"[190]) a spravedlivě se též zachoval, jak vypravuje Bartoš z Práchňan,[191]) když na jeho odhalení křivd a nepořádků, způsobených nedbalými a kořistnými úředníky, rozhodl se zjednati nápravu a při tom počíti

[180]) AČ IV, 449; Smolík, l. c., str. 69.

[181]) AK h., 59—60.

[182]) AK h., 58, 61.

[183]) Em. Leminger, O českém mincovnictví za krále Vladislava II. Pam. arch. XII. 1882—1884, str. 412.

[184]) R. 1492 ještě 4.000 zl. uher. — AČ XVI. 522.

[185]) Možno je sledovat ve sbírce písemností Viléma z Pernštejna, uveřejněných Dvorským v AČ XVI.

[186]) Např. r. 1476 o právo jmenovat starší nad havéři. — AK Reg. rub. parv., fol. 232.

[187]) Sám zemřel v srpnu t. r. V době havířských bouří r. 1493 nebyl přítomen v Kutné Hoře, nýbrž ve Slezsku, kde vedl spor.

[188]) Palacký V, l. c., str. 208—209.

[189]) Dačický I, l. c., str. 53.

[190]) Kořínek, l. c., str. 212; Dačický I, 329.

[191]) Dačický I, 341—342.

u sebe tím, že se vzdal práva na hanštány.[192]) Sestavil též spolu se šepmistry a konšely, úředníky horními i úředníky mince, staršími havířů a pregéřů, a s rudokupci zprávu o potřebách směřujících k nápravě Hor.[193])

Můžeme proto říci, že dočasní držitelé mincmistrovského úřadu nebyli ani horší ani lepší než jiní současní držitelé zemských nebo dvorských úřadů. Poněvadž však šlo o úřad, který spravoval v té době ještě značné bohatství stříbrných a zlatých hor i stálého výnosu z ražby mince, bylo při něm k vlastnímu obohacování více svodů a více příležitostí. Proto různé soukromé zištné a často i kořistnické zájmy soustředěné na tento úřad měly velký vliv též na historii úřadu nejvyššího mincmistra Království českého.

*

Závěrem můžeme shrnout: Během vlády Karla IV., s určitostí však již v době vydání mincovního řádu r. 1378 bylo upuštěno od systému pronajímání mince a urbury bohatým podnikatelům a kutnohorská mincovna i správa hor a důchodů z nich plynoucích do královské komory přešly do vlastní režie krále. Jejich správa byla svěřena královskému mincmistrovi, nazývanému podle jeho sídla zpravidla „mincmistr na Horách Kutných". Již Karel IV. ve zmíněném mincovním řádu uznal zájem země, representované tehdy pány zasedajícími na zemském soudě, na dobré minci. Proto jim povolil, aby měli v jediné královské mincovně v zemi, v Kutné Hoře, svého probéře, který by spolu s královským probéřem zkoušel jakost stříbra i ražených mincí.

Husitské revoluční hnutí znamená posílení měst a významu zemských sněmů, které se kromě jiných veřejných záležitostí počínají starat též o řádnou minci a snaží se, aby důchodů z mince a hor bylo používáno především k napravení mince a ku prospěchu celé země.

Po restauraci královské moci po bitvě u Lipan je vrácen důchod z regálu horního a mincovního králi, který jeho správu svěřuje opět svému mincmistrovi, nazývanému stále mincmistrem na Horách Kutných.

Počátkem roku 1462 objevuje se náhle titul „mincmistr Království českého" ve spojení s osobou Zdeňka Kostky z Postupic. Ten jej používá, patrně se souhlasem krále, proto, aby v poselství k papeži Piu II. do Říma, jehož byl předním mluvčím, representoval svým úřadem krále i zemi. Úřady ovládané stavy, zejména zemské desky, jednotliví šlechtici, kutnohorská obec i sám Zdeněk Kostka, užívají pak tohoto nového titulu, kdežto královská kancelář užívá i nadále starého titulu „mincmistr na Horách Kutných", aby tím zdůraznila, že stále jde o úřad královský a ne zemský.

S nastoupením prvního mincmistra krále Vladislava II. objevuje se znovu pravidelně toliko titul „mincmistr na Horách Kutných" jako označení královského úřadu, spravujícího jménem krále horní a mincovní regál i královská horní města.

[192]) Hanštán — kus drahého kovu umělecky zpracovaný, který byl dáván jako dar významným osobnostem.

[193]) 11. a 12. II. 1510 — AK m., 123; Liber rubeus decretorum lit. A.

Vítězný zápas feudálů s králem o moc ve státě, vrcholící panskou hegemonií a zemským zřízením z r. 1500, projevil se v úřadě mincmistrovském tím, že tento úřad dříve výhradně královský počíná se počítat mezi úřady zemské a jeho držitel je zavázán přísahou nejen králi, ale též zemi, jako jiní zeměstí úředníci. Na rozdíl od nich je však králi ponechána volnost jmenovat mincmistrem kteréhokoliv příslušníka tří zemských stavů a kdykoliv jej vyměnit. Jinak je posíleno postavení mincmistrovo jako správce královských regálů horního a mincovního i královských horních měst a nejvyšší soudní instance ve věcech horních v Království českém. Navenek se toto jeho postavení projevuje trvalým zavedením titulu („nejvyšší) mincmistr Království českého" od roku 1502, kdy zemské zřízení bylo schváleno králem a jako zemský zákon vloženo do zemských desk.

Nejasné postavení úřadu nejvyššího mincmistra mezi králem a zemí je pak příčinou sporů o obsazování tohoto úřadu, které se podle mínění stavů má dít jen po schválení zemského soudu a listinou vydanou z královské kanceláře pod královskou pečetí, kdežto podle mínění krále je jeho disposice tímto úřadem zcela volná a může se projevit i pouhým listem zpečetěným toliko královským sekretem.

V pozadí tohoto zápasu o úřad nejvyššího mincmistra jsou finanční zájmy mocných feudálů, snažících se ovládnout úřad spravující nejvydatnější královské důchody a tím si zajistit uspokojení svých pohledávek vůči králi. Král pak je v tomto zápase omezen ohledem na své mocné věřitele.

V takovém stavu přichází úřad nejvyššího mincmistra Království českého do období vlády Ferdinanda I., cílevědomého, energického panovníka, který za první základ své panovnické moci pokládal zajištění svých financí. Provádí proto reorganisaci královské komory, uzavírá se stavy dohodu o těžbě kovů, bezohledně odejme Šlikům jejich mincovnu v Jáchymově s novou mincovní jednotkou — tolarem, i jáchymovské doly, které svým novým stříbrným bohatstvím počnou zastiňovat zvolna upadající Kutnou Horu. V Jáchymově se počne vytvářet i centrum nového horního práva, neuznávajícího vrchní právo Kutné Hory. To vše bude mít nepochybně velký vliv na postavení úřadu nejvyššího mincmistra, jehož vývoj jsme sledovali až do počátku této nové etapy.

Jablonec n. N., červenec 1957

Вацлав Лукаш

Начальная эра должности наивысшего минцмейстера чешского королевства

Прежняя историческая литература интересовалась возникновением должности «наивысшего минцмейстера Чешского Королевства» лишь поверхностно. Еще не был окончательно решен вопрос, когда возникла эта должность наивысшего управляющего королевской горнодельной и монетной регалии и королевских горнопромышленных городов. Систематическое прослеживание титулатуры минцмейстера по архивным источникам, объяснение их изменений из истории перемен отношений минцмейстерской должности к королю и стране — все это дает нам новую картину, рисующую возникновение и развитие этой должности.

В Чехии престали отдавать в откуп богатым предпринимателям чеканку монет и добычу металлов, повидимому, во время правления Карла IV, во всяком случае это уже не было при выдаче монетнодельного устава в 1378 году. Кутногорский монетный двор и горнодельное управление, а вместе с ними и все вытекающие из этих статей доходы, перешли в собственное распоряжение королевской камеры. Их управление перешло королевскому минцмейстеру, которого называли по месту должностного центра «минцмейстером на Горах Кутных». Во время гуситской революции, Кутной Горой и ее монетным двором временно завладела Прага, а после нее гуситские братства «Табориты» и «Сиротки», посадившие там своих минцмейстеров. После реставрации королевской мощи, после б.твы у Липан в 1434 году, доходы по горнодельной и монетной регалии вернулись королю, который снова вверяет их управление своему минцмейстеру, все еще называемого «минцмейстером на Горах Кутных». Однако, как и в иных отраслях, подвластных раньше исключительно королевской камере, так и в горном и монетном деле, проявляется со времени гуситской революции все усиливающееся стремление сословий влиять на их управление и захватить должность минцмейстера в свои руки. Сильному правителю, каким был Йиржи Подебрадский, удалось успешно воспротивиться этим стремлениям. Поэтому нельзя объяснить титул «наивысший минцмейстер Чешского Королевства», который появляется в некоторых документах в связи с именем Зденка Костки из Поступиц, тем, что минцмейстерская должность стала земской должностью. Единственно правильное объяснение — это, что этот более пышный титул был дан Зденку Костке для лучшей репрезентации короля и страны при важных дипломатических посланиях, особенно в посольстве к папе Пию II в Риме. Должность сама осталась и далее подвластной королевской камере.

Такой она осталась и в первые тридцать лет правления короля Владислава II, когда опять появляется титул «минцмейстер на Горах Кутных». Но победа феодалов в их споре с королем о помощь в государстве, увенчавшаяся установлением Земского Управления (1500 г.), отразилась и на положении минцмейстера: эта должность, прежде исключительно королевская, стала считаться и земской и ее обладатель был принужден присягать не только королю, но и стране, как это делали и иные земские должностные лица. Но в отличие от них, была королю оставлена возможность назначать минцмейстером кого ему заблагорассудится, лишь-бы он принадлежал одному из трех сословий (дворянства, духовного и мещанства); король мог так-же и в любое время его сменить. Положение минцмейстера было улучшено тем, что он, будучи управляющим горнодельной и монетной регалией и королевских горнопромышленных городов, стал и наивысшей судебной инстанцией во всех горнопромышленных местах Чешского Королевства. Внешне это его положение проявилось тем, что он получил постоянный титул «наивысшего минцмейстера Чешского Королевства». Это случилось в 1502 году, когда земское

устройство было одобрено королем и, в качестве земского закона, уложено в земский архив.

Неопределенное положение минцмейстера между королем и земством, было причиной споров о том, каким образом должно было происходить назначение на эту должность. По мнению представителей сословий, необходимо было согласие Земского Суда с грамотой, данной королевской канцелярией с королевской печатью, а мнение короля было, что он может распоряжаться этой должностью совершенно свободно и его решение может проявиться простым листом, запечатанным его печатью. За кулисами этой борьбы о минцмейстерскую должность, были финансовые интересы могущественных феодалов, старающихся овладеть учреждением, заведующем самыми богатыми денежными источниками короля.

Такая была стадия развития должности наивысшего минцмейстера, когда вступил на престол Фердинанд I; с этого времени для этой должности начинается дальнейшая этапа развития.

Václav Lukáš

Les débuts de la fonction de grand maître monnayeur du Royaume de Bohême

Ce n'est qu'en marge d'autres études que la littérature historique s'occupait, jusqu'à présent, de la fonction de grand maître monnayeur du Royaume de Bohême. On n'a pas encore résolu d'une manière satisfaisante la question de savoir à quelle date remonte l'origine de cette fonction d'administrateur suprême de la régale royale minière et monétaire ainsi que des villes minières royales. Si nous suivons dans les sources des archives le titre de grand maître monnayeur ainsi que les changements qu'a subis cette fonction dans ses rapports à l'égard du roi et du royaume, nous arrivons à nous faire une idée tout à fait nouvelle de l'origine et de l'évolution de cette fonction.

C'est probablement déjà sous le règne de Charles IV et sûrement lors de la publication du règlement de monnayage en 1378 qu'on cessa, en Bohême, d'affermer aux riches entrepreneurs la monnaie et le rapport des mines et que la Monnaie et les mines de Kutná Hora ainsi que leur rapport passèrent dans la régie propre de la Chambre royale. On en confia l'administration au grand maître monnayeur, nommé généralement, d'après son siège, „maître monnayeur de Kutná Hora". Pendant la révolution hussite, la ville de Kutná Hora et sa Monnaie tombèrent, pour un certain temps, au pouvoir de la ville de Prague et ensuite au pouvoir des confréries militaires hussites, des Taborites et des Orphelins qui nommaient leurs maîtres monnayeurs. Après la bataille de Lipany (1434) et après la restauration du pouvoir royal, le rapport de la régale minière et du monnayage revint à nouveau au roi qui en confia la gestion à son maître monnayeur, appelé toujours „maître monnayeur de Kutná Hora". Toutefois, de même que dans les autres affaires relevant de la Chambre royale qui étaient, à l'origine, la régale exclusivement royale, des tendances de plus en plus marquées se manifestent, depuis la révolution hussite, chez les Etats à exercer leur influence sur l'administration des mines et de la Monnaie et à s'emparer de la fonction de maître monnayeur. Georges de Poděbrady, qui était un roi énergique, résista avec succès à ces tendances. Il est vrai qu' à cette époque, le titre de grand maître monnayeur du Royaume de Bohême apparaît dans quelques sources en connexion avec la personne de Zdeněk Kostka de Postupice, cependant, il ne faudrait pas en conclure que le grand maître monnayeur fût devenu officier du Royaume, mais plutôt qu'on a voulu conférer à Zdeněk Kostka un titre honorifique quand il représentait le roi et le Royaume lors des missions diplomatiques importantes, notamment dans la délégation envoyée par le roi à la cour du pape Pie II. La fonction elle-même est restée, comme auparavant, une fonction de la Chambre roayale.

Elle le resta encore pendant les trente premières années du règne de Vladislav Jagellon où son titulaire n'était à nouveau appelé que „maître monnayeur de Kutná Hora". Toutefois, après que la lutte que les féodaux menaient contre le roi en vue d'accaparer le pouvoir eut fini par la victoire de la noblesse, le pays fut doté, en 1500, d'une constitution dans les dispositions de laquelle se reflétait la suprématie des féodaux. C'est ainsi, entre autres, que la fonction de maître monnayeur dont le titulaire ne relevait, jusque là, que du seul roi, devint une fonction du Royaume et son titulaire prêta désormais serment non seulement au roi, mais — comme tous les autres fonctionnaires du Pays — au Royaume de Bohême. Cependant, à la différence des autres fonctions du Pays, le roi conserva le droit de choisir le maître monnayeur dans le corps de l'un des trois Etats du Royaume et de le destituer quand bon lui semblait. La situation du maître monnayeur se raffermit; il est non seulement l'administrateur de la régale minière et de la régale de monnayage ainsi que des villes minières royales, mais aussi la suprême instance judiciaire du Royaume dans les affaires minières. Ce rehaussement de la fonction se traduit aussi par le titre de „grand maître monnayeur du Royaume de Bohême" qui seul est valable à partir de 1502 où la Constitution fut sanctionnée par le roi et inscrite —

en tant que loi — dans les Tables du Pays („tabulae terrae"), bases du droit public et privé du Royaume.

La situation ambiguë de la fonction de maître monnayeur dont le titulaire, tout en étant officier du Royaume, n'en dépendait pas moins du roi, donnait lieu aux querelles de compétences au sujet de la nomination à la fonction. En effet, les Etats affirmaient que la nomination ne devait s'effectuer qu'après l'approbation du Tribunal du Pays et par un décret délivré par la Chancellerie royale sous sceau royal. D'autre part, le roi était d'avis qu'il pouvait disposer tout à fait librement de la fonction et qu'il suffisait pour la nomination d'une simple lettre revêtue du cachet de la bague chevalière du roi. Or, le dessous de cette lutte pour la charge de grand maître monnayeur, c'étaient les intérêts financiers des grands feudataires qui s'efforçaient de mettre la main sur la fonction dont le titulaire administrait les plus grands revenus du roi.

C'est à cette phase d'évolution que la fonction de grand maître monnayeur passa dans le règne de Ferdinand Ier où elle allait, comme d'ailleurs tant d'autres institutions, subir une nouvelle transformation.

ANTONÍN RUMPL

MORAVSKÉ VLÁDNÍ MINCE ZA TŘICETILETÉ VÁLKY

(Tab. VII–XIII)

II

DLOUHÁ MINCE NA MORAVĚ

Mincovna v Brně: A. za mincmistra Hanuše Pecze; B. za de Wittského konsorcia.
Mincovna v Olomouci: A. za Baltazara Zwirnera; B. za de Wittského konsorcia.

1.

Příspěvky k dějinám dlouhé mince na Moravě

Pokus o stabilisaci kursů hrubé mince. — Vybití cizích platidel. — Jednotný mincovní řád pro císařské země. — Osudy těchto opatření. — Mincovny na Moravě, jejich mincmistři a provozovatelé do 15. února 1622.

V souvislosti s oběhem stavovských 48krejcarů z roku 1621 bylo již připomenuto, že Dietrichstein byl jmenován komisařem s generální plnou mocí pro Moravu dne 16. ledna 1621.[1]) Z titulu funkce generálního komisaře mu byl 24. ledna 1621 ustanoven plat 3.000 zl měsíčně[2]) a 1. února téhož roku určila mu dvorská komora úkoly, které měl na Moravě plnit. Jako jeho poradci byli jmenováni radové dvorské komory Hanuš Unterholzer z Kranich-

[1]) Christian d'Elvert, Beiträge zur Geschichte der Rebellion, Reformation, des 30jährigen Krieges und der Neugestaltung Mährens im XVII. Jahrhundert, Brno 1867, 16. sešit Schriften der hist.-statistischen Sektion (dále: d'Elvert, 16), str. 122. Srov. první část této studie Mince moravských stavů, Num. sb. V, 1958, kde jsou uvedeny i hlavní zásady práce.

[2]) Chr. d'Elvert, Beiträge zur Geschichte der böhm. Länder, insbesondere Mährens im XVII. Jahrhundert, Brno 1875, 22. sešit Schriften der hist.-statistischen Sektion (dále: d'Elvert, 22), str. 145.

berku a Josef Niesser ze Stainpassu. Josef Niesser byl pak opatřením z 5. března 1621 vystřídán Štěpánem Schmidtem z Freyhoffenu.[3]) Unterholzer přicestoval 24. února 1621 na Moravu a obeznámil se poměrně rychle s poměry. Mohl proto podat dvorské komoře již 2. března t. r.[4]) zprávu o mincovnictví na Moravě. Přitom se zmiňuje o mincovnách v Brně a v Olomouci.

Dietrichstein se ihned neujal svého úřadu. Měl před sebou cestu do Říma, kde se chtěl účastnit volby papeže. Po dobu jeho nepřítomnosti měl vykonávat jeho funkci Ladislav z Lobkovic, zemský hejtman markrabství moravského. Dietrichstein se vrátil z římské cesty někdy kolem 5. března 1621. Teprve tehdy seznámil císař moravskou veřejnost[5]) s jmenováním Dietrichsteina generálním komisařem a se skutečností, že Ladislav z Lobkovic kardinála pouze po dobu jeho nepřítomnosti zastupoval. V patentu císař vybízel obyvatele a poddané k bezpodmínečné poslušnosti a uposlechnutí Dietrichsteinových nařízení, jako by pocházela od něho, císaře, samého.

První zprávou — pokud dosud známo — oznamoval Dietrichstein císaři, že měšťané v Olomouci upsali půjčku v částce 80.000 zl r, a doporučoval, aby jim bylo povoleno zmincovat stříbro, které si opatří, v mincovně v Brně nebo v Olomouci. Naznačoval, jak se zhoršují hospodářské poměry na Moravě, že je tu tolar brán za 2 zl 30 kr tj. 150 kr a dukát za 4 zl čili 240 kr.[6]) Připomeňme si, že stavovský zemský hejtman Ladislav Velen z Žerotína vyhlašoval, že se má brát široký tolar po dvou zlatých moravského počtu, tj. po 140 kr a dukát po 3 zl moravského počtu či 210 kr.[7])

V této zhoršené válutě musel císař přijímat na Moravě berně, kontribuce, zálohy na zmíněné platy a zápůjčky. Použil-li pak těchto platů plynoucích z Moravy na úhradu např. žoldu vojsku v Rakousích, utrpěl značnou škodu, poněvadž v rakouských zemích byly za tyto mince placeny nepoměrně menší ceny. Při velikém nedostatku finančních prostředků hleděl se císař vhodným způsobem zbaviti tíživých škod z diference ve valutě hodnot. Proto svolal na 2. duben 1621 poradu. Účastníci — dva říšští dvorští radové a po jednom zástupci dvorské a dolnorakouské komory — dostali úkol, aby zkoumali a uvážili, kterou cestou se dáti: zda se má cena hrubé mince v Dolních Rakousích zvýšit na cenu, platnou na Moravě a v Čechách, či má-li se v českých zemích hodnota hrubé mince snížit na úroveň dolnorakouskou. Účastníci porady se vyslovili rozhodně proti první možnosti a měli za proveditelnou jen eventualitu druhou.[8])

[3]) D'Elvert, 22, l. c., str. 150.

[4]) L. c., str. 175.

[5]) L. c., str. 567, patent z 5. března 1621.

[6]) L. c., str. 184, Dietrichsteinova zpráva císaři z 18. března 1621.

[7]) D'Elvert, 16, str. 109, patent Ladislava Velena z Žerotína z 11. května 1620.

[8]) Mikulovský archiv Dietrichsteinů v Židlochovicích, hist. oddělení, fond „Morava pod správou kardinála" (dále: Dietr. archiv), fasc. 208, složka září, příloha k spisu č. 23, soudobý opis dobrozdání účastníků porady z 2. dubna 1621. Mezitím byly fascikly fondu foliovány. Na číslování folií není brán zřetel.

Přiznávali, že by se sice císař uvaroval v prvém případě škod z valutárních rozdílů, ale znehodnocenými platy v berních, kontribucích, v důchodcích komorních, v pachtu mýt a v jiných podobných platech by škody byly o několik set tisíc vyšší než očekávaný prospěch. Také prý dlužno míti na paměti, že nevýhody ze zvýšení cen oběživa neprojevují se pouze ve veřejných dávkách, nýbrž mají vzápětí i zdražování životních potřeb a služeb. Podle zkušeností nebývá pak zdražení životních potřeb úměrné zvyšování kursu mince, nýbrž přesahuje je zpravidla trojnásobně i čtyřnásobně. Následky zvýšení kursu mince postihují tvrdě zejména zaměstnance s pevným platem. Tito nebudou s to, aby ze služného mohli uhrazovati čtyř- až pětkrát vyšší ceny životních potřeb, a budou se domáhati zvýšení služného. Nakonec je také uváděna veřejná správa do zmatků a finančních nesnází a drobný lid bývá přiváděn na mizinu. Varovali dále, že se nesmí cizím královstvím a zemím v sousedství, kde dosud nebyl kurs mince zvýšen, — jmenovitě byla uvedena Itálie — dávati příčina k zvýšení kursu mince, které „by se neobešlo bez znatelných škod pro dědičné země jeho císařské milosti". Komisaři připomínali také císaři kapitulace, smluvené při jeho volbě a upozornili, že by se takové zvyšování cen mincí nesrovnávalo s převzatými povinnostmi, nehledě k tomu, že opatření takového rázu by byla na úkor vážnosti k vladaři. Také by se zavdávala příčina k tomu, aby ostatní knížata následovala tohoto příkladu, takže by nakonec zvyšování cen mince nemělo konce a bylo by snad třeba zvyšovati kurs mincí každého čtvrt roku. Takové skoro pravidelné zvyšování hodnoty mince podlomilo by nadobro úvěr, poněvadž by nikdo nechtěl druhému pomoci. Nakonec by hotovosti, které by odpočívaly ukryté v truhlách, dávaly naději na větší zisk, než jaký představují běžné úroky ze zápůjček.

Císař se dal přesvědčit připomínkami a uvěřil námětům, vyšlým z porady, že v zájmu pořádku a veřejného prospěchu nelze trpět další zvyšování vnější hodnoty mince, zato třeba zavést pro všechna království a dědičné země jednotný mincovní řád a vybíti všechny cizí mince, které se v zrnu a stříži nesrovnávají s císařskou mincí, zakázat jejich vnášení do země a, pokud jsou v zemi, nařídit jejich výměnu v mincovnách za náhradu podle jakosti. V tom smyslu informoval Dietrichsteina a žádal o jeho dobré zdání v těchto otázkách se zřetelem k hospodářským poměrům moravským.[9]) Kdy a jakou odpověď dal Dietrichstein na toto vyzvání, nepodařilo se nám zjistit.

Chápeme, proč za této situace dvorská komora tak dlouho otálela s odpovědí Unterholzerovi na jeho návrh, přednesený někdy před 30. březnem 1621, o tom, aby byly na Moravě zlatníky zvýšeny na 70 krejcarů a aby rozdíl 10 krejcarů plynul k dobru císaři do pokladny brněnského rentovního úřadu.[10])

[9]) Dietr. archiv, fasc. 208, složka září, příloha ke spisu č. 23, originál císařova dopisu Dietrichsteinovi z 20. dubna 1621.

[10]) Johann Newald, Die lange Münze in Österreich (dále: Newald, Die lange Münze), Numismatische Zeitschrift, Wien (dále: NZ), 1881, str. 95.

Rentmistrem na Moravě byl císařovým rozhodnutím ze dne 7. července [11]) 1621 ustanoven Maximilián Kemptner.[12])

Císař se svými spolupracovníky se tedy chtěli pokusit aspoň o stabilisaci cen hrubé mince. Hospodářský sestup byl však rychlejší. V Čechách dochází mezitím k zhoršení zrna dvouzlatníků a zlatníků z 8 lotů 2 kvintlíků[13]) na 7 lotů podle Liechtensteinova nařízení z 11. června 1621, prý proto, aby se zamezilo jejich vyvážení ze země. Dále bylo Liechtensteinovým nařízením z 16. srpna 1621 rozhodnuto, aby prostým přeražením číslic bylo zvýšeno nominale hrubých mincí. Bylo nakázáno, aby byla při budoucí ražbě vyrážena na dvouzlatnících číslice „150" místo dosavadní „120" a na zlatnících „75" místo „60".[14]) I když Liechtensteinovy machinace nenašly na Moravě žádného ohlasu, přece jen pocítila i tato země hned od počátku následky těchto operací. Naznačovaly však, že zamýšlená stabilisace cen dobré mince byla zmařena, když ceny stříbra na Moravě stoupaly a dosáhly — podle Unterholzerovy zprávy z 2. září 1621 — až 35 zlatých, ač za jeho přiměřenou cenu pokládal 22 zl.[15]) Drahota stoupala také na Moravě. Unterholzer připomínal dopisem z 16. srpna 1621 dvorské komoře, aby brzy rozhodla o jeho návrhu na zvýšení ceny zlatníků a zdůrazňoval, že se mu podařilo získat pro tuto myšlenku i kardinála. Zároveň upozorňoval, že hrozí nebezpečí z prodlení.[16]) Nyní, kdy bylo již jasné, že náprava v jakémkoli směru ztroskotala, přiklonila se dvorská komora k Unterholzerovu návrhu a sdělila své stanovisko k zprávě o zvyšování cen hrubé mince v Praze v tom smyslu, že toho vyžaduje zájem císařův i zájem veřejný, aby byla zachována jednota a aby bylo příslušné zvýšení jako v Čechách provedeno také na Moravě.[17]) Z toho dopisu se také dovídáme, že týž osud jako prvý bod — stabilisaci mince — stihl také druhý bod programu. Totiž i myšlenka na zákaz cizí mince, která by se v zrnu a stříži nesrovnávala s císařskou, byla pohřbena, poněvadž — jak praví dvorská komora — jsou v době trvajících válek překážkou významné příčiny (blíže nevysvětlené).

[11]) Repertorium über die an Jhro fürstliche Eminenz Cardinalen von Dietrichstein de anno 1621 bis 5. September 1636 eingeloffene Kayser: und Königl: Briefschaften, svazek 1., uložený v Židlochovicích (dále: Židloch. repertář) fol. 30, č. 13. (O povaze této archiválie viz: Num. listy XI, 1956, str. 104—106.)

[12]) Byl na svou žádost zproštěn úřadu k 1. lednu 1633 rozhodnutím císaře z 6. srpna 1632. Jeho nástupcem byl jmenován Mikuláš Nusser (srov. Dietr. arch, fasc. 239, složka srpen, č. spisu 3).

[13]) Střížky připravené pro 48krejcary Fridricha Falckého o ryzosti 8 lotů 2 kvintlíky byly použity k ražbě zlatníků Ferdinanda II. o 60 krejcarech (Newald, Die lange Münze, str. 98).

[14]) Newald, Die lange Münze, str. 97.

[15]) D'Elvert, 22, str. 219.

[16]) Newald, l. c., str. 95.

[17]) D'Elvert, 22, str. 222, záznam o dopisu dvorské komory z 8. září 1621; In. Lad. Červinka, Mince a mincovnictví markrabství moravského (dále: Mince moravské), Brno 1897, str. 72.

Také z císařova dopisu[18]) Dietrichsteinovi jasně vysvítá, že zamýšlená úprava mincovnictví se nepodařila. Po Dietrichsteinových zprávách o stoupání cen hrubé mince a vykupovaného stříbra a po zprávě o vybití méněhodnotné drobné mince zastávají rozhodující kruhy názor, že je třeba zachovávati jednotnost ve všech královstvích a dědičných zemích, a sice jak ve zvyšování kursu hrubé mince, tak i ve valvaci drobné mince. Pokud šlo o zvýšení cen hrubé mince, připojil císař svému dopisu exemplář mincovního ediktu a nařídil vyhlášení nového kursu hrubé mince. Pro valvaci byl navíc přiložen opis ujednání se židy v jejich vlastnosti jako mincovními podnikateli ve vídeňské mincovně a přikázal, aby v témže zrnu a v téže stříži byla ražena i na Moravě drobná mince, tj. groše, dvanáctníky, čtyřiadvacetníky a osmačtyřicetníky. Bohužel, uvedené přílohy nejsou v Dietrichsteinském archivu u tohoto dopisu založeny.[19]) O valvaci, o míře zrna a o stříži drobné mince nevíme proto ničeho. Císař v citovaném dopisu pouze nařizuje, aby nakladatelé mince a všechny osoby, které s mincováním mají něco společného, zachovávali bezpodmínečně úplnou mlčenlivost o těchto záležitostech. Naproti tomu o způsobu jednotné úpravy cen hrubé mince informuje podrobně Dietrichsteinův patent.[20]) Z oceňovacího přehledu v tomto patentu zjišťujeme např., že byla stanovena cena dukátu na 5 zl tj. 300 kr, španělský Filipův tolar byl oceněn na 3 zl 30 kr tj. 210 kr, říšský tolar na 3 zl 15 kr, tj. 195 kr, běžné zlatníky a dvouzlatníky té doby ražené na 1 zl 15 kr případně 2 zl 30 kr, tj. 75[20a]), příp. 150 kr. Stříbro se mělo vykupovat výlučně prostřednictvím mincoven po 28 zl za hřivnu. Současně zakazoval patent podle císařova pokynu vyvážení drobné mince zdejší i cizí, směnu a vykupování pagamentu, stříbra a zlata jinými osobami než úředníky v mincovnách. Dále zapovídal rozlamování celých tolarů a jejich dílů a jejich zmincování v méněhodnotnou minci. Posléze uvedený zákaz lámání tolarů a jejich dílů a jejich zmincování v méněhodnotnou minci nepovažovali Dietrichstein stejně jako Unterholzer za vhodný a měli své připomínky. Unterholzer je formuloval dvorské komoře tak, že nebude-li připuštěno lámání a zmincování tolarů, vzroste nebezpečí jejich podloudného vyvážení,

[18]) Dietr. archiv, fasc. 208, složka září, č. spisu 23, originál císařova dopisu Dietrichsteinovi z 18. září 1621.

[19]) Místo nich jsou přiloženy jako přílohy: již citovaný císařův dopis z 20. dubna 1621 a opis dobrozdání účastníků porady z 2. dubna 1621.

[20]) Státní archiv (dříve zemský archiv) — (dále: Sar), Brno, fond B 1, sign. M 5/3, patent, daný v biskupském dvoře v Brně dne 24. září 1621.

[20a]) Tato hodnota neměla z počátku vlastního názvu. Dietrichstein použil tedy ve vyhlášce z 24. září 1621 pro její označení (na rozdíl od starých „Pfundnertaler", o nichž se ve vyhlášce zmiňoval a které platily 6 Pfundnerů po 12 kr, tedy 72 kr, a byly vyhlášeny v ceně 2 zl 50 kr) pojmenování „neue Pfundnertaler" a v další vyhlášce z 27. ledna 1622 (viz d'Elvert, 22, str. 370) o oceňování hodnotných druhů mincí vedle toho názvu také ještě označení „Guldener". Teprve v některých vyhlá kách o mincovní kaladě, např. pro Hor. a Dolní Slezsko nebo pro Štýrsko a Korutany se užívá názvu „Zehnschilinger" (desetišilink).

zvláště když pachtýři při pachtu mincoven počítali s možností lámání tolarů.[21])

Toto vyhlášení kursu dobrých mincí již nestačilo, aby se peněžní rozvrat přičiněním tajemných nepostižitelných činitelů nezadržitelně neprohluboval. O tom svědčí další patent v téže věci z 27. ledna 1622 pro Dolní Rakousy, jehož zveřejnění nařídil císař také na Moravě. Dietrichstein vyhlásil[22]) tento mincovní mandát v doslovném znění. Podle tohoto patentu třeba bráti např. dukát po 6 zl 45 kr (405 kr), Filipův tolar po 4 zl 45 kr (285 kr) a říšský tolar po 4 zl 30 kr (či po 270 kr). Mimo dobré mince byla stanovena také cena 16lotové hřivny stříbra částkou 32 zl. Jestliže dosud vanula z podobných patentů rozhodná výsostní vůle řídit finanční politiku a ustanovovat cílevědomě kurs stříbra a hodnotných mincí, aby se nevytrácely ze země, prozrazuje posléze uvedený patent, že státní moci bylo vnuceno po tak krátké době další zvýšení kursu dobré mince a stříbra. Peněžní poměry se řítily neodvratně do propasti zmatků a opatření chyběl suverénní klid a cílevědomá jistota. Státní moc se utíká k výmluvě na obchodní politiku, která prý si žádá, aby drahé kovy a hodnotné mince zůstaly v zemi zachovány. Přitom si však není jista ani tím, zda zvýšení kursu mincí nepodnítí vlnu drahoty. Slibovala proto, případně si vyhrazovala, že se navrátí příležitostně k starému kursu, a zachovala domácí soudobé ražby 75 krejcarů a 150krejcarů v kursu, vyhlášeném posledním patentem z 24. září 1621. Obavy veřejné správy, že vyhlášené kursy nebudou zachovávány, nebyly tak neopodstatněné. Podle Bořkových zápisů[23]) bylo prý v únoru 1622 placeno za říšský tolar 10 zl (600 kr) a za uherský dukát 16 zl či 960 kr. Z doby de Wittského konsorcia máme zprávu o kursu 675 kr (11 zl 15 kr) za tolar a 1200 kr (20 zl) za dukát.[24]) Za tohoto hospodářského úpadku nestačila již státní moc udávati směr finanční politice a nadiktovati při obecném poklesu občanské kázně obyvatelstva autoritativně výši kursu stříbra a hrubé mince. Musela se omeziti na stanovení nejvýše přípustné meze, kterou nechtěla míti překročenu. Opatření tohoto druhu nemohlo arci zamezit vynášení dobré mince ze země, spíše mělo zamezit její předražování ve vnitrozemském obchodě.[25])

[21]) D'Elvert, 22, str. 161, záznam o Unterholzerově zprávě dvorské komoře z 27. září 1621; tamtéž, str. 225, plné znění dopisu.

[22]) L. c., str. 570, patent, daný na dědičném zámku v Mikulově dne 15. února 1622; Em. Nohejlová-Prátová, Dlouhá mince v Čechách 1621–1623 (dále: Dlouhá mince), Num. listy, I, 1946, str. 31.

[23]) Josef Nožička, Hospodářský a měnový vývoj v našich zemích, Praha, Orbis 1946, str. 94.

[24]) Nohejlová-Prátová, Dlouhá mince, Num. listy I, 1946, str. 31.

[25]) Jenom tak si můžeme vysvětlit, proč kardinál v patentu z 16. července 1622 volil dikci např.: „dukát nesmí býti brán výše" než 6 zl 45 kr (405 kr), tj. kurs, který byl naposled vyhlášen 15. února 1622 uveřejněním patentu pro Dol. Rakousy z 27. ledna 1622. Tak podobně se opakoval také u ostatních dobrých mincí kurs stanovený zmíněným posledním patentem. Dietrichsteinův patent, daný 16. července 1622 v biskupském dvoře v Brně (viz Státní ústřední archiv, dříve Ústřední archiv ministerstva vnitra, dále: SÚA, Praha, fond Dietrichsteiniana, KD 20, fol. 402–3, tisk; Městský a okresní archiv v Jihlavě, sbírka listin z r. 1622, č. 134).

Z návrhů na nápravu mince, vyšlých z porady z 2. dubna 1621, zůstala tedy nedotčena jen proposice, aby byl vydán jednotný mincovní řád pro všechna království a země. Tato myšlenka nebyla nová, byla to již nesplněná touha krále Ferdinanda I. Nyní po prvé po jeho smrti se vynořila znovu. Cílem bylo postavit mincovnictví ve všech jeho bývalých zemích na společnou základnu, jednotnou mincovní jednotku, jíž byla vídeňská hřivna o váze 280 g. Tak by byla vyřazena hřivna pražská. Císař soudil patrně, že jeho královská moc je již dostatečně upevněna proti moci poražených odbojných stavů, a vydal dne 23. září 1621 opravdu tento proponovaný mincovní řád.[26]) Touto císařskou resolucí byla v dědičných zemích zavedena 9lotová hřivna jako mincovní jednotka. Měla se rozdělit do 17 31/40 kusu tolarových střížků o 150 krejcarech, takže vídeňská hřivna čistého stříbra měla vydati 79 zl. Tento mincovní řád přihlížel již náležitě k zhoršení mince, toho času obecně praktikovanému. Tímto řádem zaváděný tolar o 150 krejcarech, zvaný také dvaapůlzlatník nebo dvacetišilink, měl váhu jen 0,9 lotu, tj. přibližně 15,75 g. Je to tzv. lehká mince. Počet tolarových střížků z hřivny rovnal se skoro 17,8 tolaru o 150 krejcarech. Tolar, převedený na zlatníky, rovnal se půltřetímu zlatému. Z toho vypočítává Newald, že se vídeňská hřivna, sazená na 9 lotů čistého stříbra, rovnala 44,5 zlatým o 60 krejcarech.[27]) Liechtensteinovi byla resoluce o jednotném mincovním řádu doručena 28. září 1621. Patrně nepokládal království české ještě za dědičnou zemi, kterou se stalo až Obnoveným zřízením zemským z r. 1627. Resoluci sdělil dne 4. října pražské mincovně a přikázal, aby pražská hřivna čistého stříbra byla zmincována na 77 zl 45 kr. Toto opatření se projevovalo tak, že tolar ražený v Čechách měl horší zrno než tolar ražený ve Vídni. Na pražskou hřivnu šel totiž pouze 231 vídeňský bílý peníz, čímž měla pražská hřivna čistého stříbra vynésti jen 71 zl 46 krejcarů 3 bílé peníze.[28]) Krátce potom, již 29. října 1621, nařídil Liechtenstein u příležitosti opravy písařského omylu v posléze uvedeném výnosu ze dne 4. října, že pražskou hřivnu o jakosti 5 lotů 2 bílé peníze jest zmincovati na 10 dvouzlatníků nebo 20 zlatníků, zv. také desetišilinky, takže hřivna čistého stříbra vydala 78 zl 2 kr 3 bílé peníze.[29])

Mimo již vzpomenutý návrh na zvýšení platební hodnoty zlatníku na Moravě na 70 krejcarů podal Unterholzer téhož dne, věda o císařově naléhavé

[26]) Newald, Die lange Münze, str. 100.

[27]) L. c., str. 100, poznámka. Nepodařilo se nám v moravských archivech vypátrat cís. resoluci z 23. září 1621 a nemohli jsme proto zjistit, zda Newaldem použitý název „tolar o 150krejcarech" je autentický. Dietrichstein použil v oceňovacích vyhláškách hodnotných druhů mincí z 24. září 1621 (viz Sar Brno, fond B 1, sign. M 5/3-7) a z 27. ledna 1622 (viz d'Elvert, 22, str. 370) k označení této hodnoty napřed názvu „doppelter neuer [dvojitý nový] Pfundnerthaler" a v druhé vyhlášce vedle toho ještě označení „doppelter neuer Guldener". V nám známých vyhláškách o mincovní kaladě pro Horní a Dolní Slezsko a pro Štýrsko a Korutany byl 150krejcar označován jako „Zwanzigschillinger" (dvacetišilink).

[28]) N. c., str. 100.

[29]) L. c., str. 95.

potřebě velikých peněžních prostředků, ještě další návrh: aby mincovny byly pronajaty. Pachtem by se prý dalo vyzískat aspoň 5 zl z každé zmincované hřivny, nejméně však 4 zl a tak by prý vplynulo do císařského důchodu v Brně z tohoto titulu ročně 150.000 zl.[30]) Tuto zprávu uvádí Newald bez udání data. Musela však časově předcházeti Unterholzerovu další zprávu z 30. března 1621,[31]) kterou oznamoval, že o moravské mincovny jeví zájem židé, kteří přišli z Vídně. Připomíná, že o navrhovaném pachtu nebylo dosud rozhodnuto. K rozhodnutí dvorské komory nedocházelo, naopak uvažovalo se, nemá-li se mincování na Moravě zastavit. Císař nakonec ponechal Dietrichsteinovi vůli, které z opatření by se mělo provést.[32]) Kardinál se přece jen rozhodl pro pacht mincoven, ale učinil tak bez oznámení dvorské komoře.[33]) Císař však pokládal roční pacht v částce 15.000 zl za nepřiměřeně nízký. Jak by se také měl s tím spokojit, když Unterholzer vzbuzoval naději, že by mincovny na Moravě mohly vynésti ročně 150.000 zl. Nabádal proto Dietrichsteina,[34]) aby přiměl židovské konsorcium k zvýšení nájemného, jinak že by učinil jiné opatření, kterým by uhájil svůj prospěch. Jak dopadl zákrok Dietrichsteinův, o tom dosud známé archivní zprávy mlčí.

Patrně v souvislosti s proklamací mincovního řádu z 23. září 1621 ujednal Dietrichstein s výminkou dodatečného císařova schválení s pachtýři moravských mincoven, že budou odváděti z hřivny stříbra o dva zlaté méně. Toto ujednání odmítl císař velmi rozhodně[35]) a patrně na Dietrichsteinův rozklad znova dalším dopisem z 13. listopadu[36]) s poukazem na obtíže, které by vznikly v jiných zemích, když podle nově vyhlášeného mincovního řádu má se odevzdati z hřivny 46 zl. Když císař neschválil Dietrichsteinovo ujednání, odpověděli pachtýři, kteří kromě moravských mincoven měli v pachtu také mincovnu pražskou, zanedbáváním moravských mincoven. Nechali je ke škodě císaře nevyužity. Aby se vyhnul pozdějším případným výtkám, upozornil Dietrichstein císaře, že veškeré domluvy a napomenutí odbývají pachtýři různými vytáčkami.[37]) Za těchto okolností, když byl pachtýři — patrně pro menší zisk — škrcen provoz moravských mincoven, mohl si Baltazar Zwirner snadno vy-

[30]) Newald, l. c., str. 101.

[31]) D'Elvert, 22, str. 201.

[32]) L. c., str. 207, císařův dopis Dietrichsteinovi z 25. května 1621; Židloch. repertář, fol. 20, č. 39.

[33]) Newald, l. c., str. 95.

[34]) D'Elvert, 22, str. 157, záznam o císařovu dopisu Dietrichsteinovi z 17. července 1621; tamtéž, str. 215, plné znění tohoto dopisu; Židloch. repertář, fol. 26, č. 27; repertář uvádí chybně datum 17. června 1621.

[35]) L. c., str. 240, dopis císařův Dietrichsteinovi z 26. října 1621; Dietr. archiv, fasc. 208, složka říjen, č. spisu 31; Židloch. repertář, fol. 55, č. 31.

[36]) D'Elvert, 22, str. 164.

[37]) Dietr. archiv, fasc. 208, složka prosinec, pův. koncept Dietrichsteinovy zprávy císaři z 13. prosince 1621, č. spisu 18.

moci, že mu byla pod dobu 25 dnů od 3. do 28. října 1621 k disposici olomoucká mincovna pro jeho vlastní účely. Této výhody se zřekl ve prospěch císaře a žádal za to odškodné v částce 12.000 zl. Mimo to zmincoval během své služby 312 hřiven stříbra a žádal za prominutí ražebného s odůvodněním, že přišly k dobru zemi a veřejné správě.[38]) Této žádosti bylo vyhověno a ražebné prominuto. Zato nabízela dvorská komora 26. dubna 1622 místo požadovaného odškodného pouze 6.000 zl.[39]) Tato jednání ukončil nakonec císař rozhodnutím,[40]) aby se bývalému mincmistrovi Baltazarovi Zwirnerovi vyplatilo odškodné v částce 8.000 zl.

O Baltazarovi Zwirnerovi víme, že byl mincmistrem v Olomouci nejen za stavovské éry, nýbrž i za Ferdinanda II. Tuto skutečnost potvrdil dopis z 13. ledna 1622, jímž císař vyřizuje stížnost Baltazara Zwirnera na Maximiliána z Liechtensteina, že týž zavádí zvyšování 48krejcarů na 60 a dvanáctníků na 15 krejcarů, uváděl ho jménem a funkcí jako olomouckého mincmistra. Císař požadoval současně od Dietrichsteina dobrozdání.[41]) Baltazara Zwirnera připomíná také zpráva z 11. ledna 1622.[42]) V nějaké záležitosti byl Baltazar Zwirner vyzván městskou radou v Olomouci, aby jmenoval rukojmí. V uvedený den nabídl za rukojmí mimo jiné dvě osoby také dva své spolupracovníky v mincovně, vardajna Kryštofa Wohnsiedlera a šmitmistra „Merthena" Fritsche. O Wohnsiedlerovi jako vardajnovi zmiňuje se ještě zpráva z 9. března 1622[43]) a o Fritschovi jako šmitmistrovi zápis v rychtářské knize z 18. srpna 1622,[44]) když kupoval se svou manželkou Markétou roz. Meznerovou dům čís. 322 na Masarykově (dříve Horním) náměstí v Olomouci.

V brněnské mincovně jsou za Ferdinanda II. značeny mince mincmistrov-

[38]) Je velmi pravděpodobné, že šlo o množství stříbra, které Zwirner v prvém čtvrtletí 1621 zmincoval ještě na stavovské 48krejcary, o nichž možno právem říci, že přišly zemi a veřejné správě k dobru (viz I. díl této práce: Mince moravských stavů, Num. sb. V, 1958, str. 183).

[39]) Repertorium über die an Jhro fürstliche Eminenz Cardinalen von Dietrichstein de anno 1621 bis 5. September 1636 eingeloffene Kayser: und Königl: Briefschaften, svazek 2.–6., uložený v městském a okresním archivu v Mikulově (dále: Mikul. repertář), fol. 83, č. 25.

[40]) Dietr. archiv, fasc. 210, složka červenec, spis bez čísla, originál císařova dopisu Dietrichsteinovi z 13. července 1622; d'Elvert, 22, str. 341.

[41]) D'Elvert, 22, str. 334, záznam o císařově dopisu Dietrichsteinovi z 13. ledna 1622; Mikul. repertář, fol. 70, č. 11. Repertář uvádí však chybně 14. leden jako datum tohoto dopisu.

[42]) Archiv města Olomouce (dále: Ol. archiv), rkp. 1113, fol. 65a–66. Děkuji pí doc. dr. Em. Nohejlové-Prátové za laskavé upozornění na tuto zprávu a zapůjčení opisu.

[43]) Tamtéž, rychtářská kniha, rkp. 1115, fol. 92a. Pí archivářce dr. Š. Brettschneiderové děkuji za ochotné vyhledání a sdělení zprávy.

[44]) Ol. archiv, rychtářská kniha (zvaná v něm. literatuře: Urkundenbuch), rkp. 1115, fol. 177b–178. Panu prof. V. Nešporovi děkuji za laskavé vyhledání této zprávy; srov. i Fr. Wolny, Olmütz als Münzstätte im 30jährigen Kriege, uveřejněno: Nordmährerland, Hefte für Kultur und Wirtschaft, roč. 1944, sešit 1., str. 2–6.

ským znamením, sestaveným z písmen „H“ a „P“ v ligatuře, zdobené hákem na cány. Víme již z historie stavovského mincovnictví, že toto znamení patří Hanuši Peczovi.[45]) Jmenovaný zemřel někdy kol 1. září 1622.[46]) Bližší datum jeho úmrtí není prozatím známo. Jisté je pouze, že zemřel ještě roku 1622 a nedožil se 12. ledna 1623.[47]) Toho dne vybídl totiž císař kardinála Dietrichsteina, aby mimo zanechané jmění po zemřelém císařském rychtáři v Brně Columbanovi[48]) zajistil také 40.000 zl po zemřelém mincmistrovi v Brně a odeslal je k jeho rukám. Ani v dopisu ani v regestu není uvedeno jméno onoho brněnského mincmistra, ale z odpovědi Dietrichsteinovy[49]) vyplývá, že nešlo o nikoho jiného než o jeho bývalého mincmistra v Kroměříži Hanuše Pecze. Dietrichstein požádal totiž císaře, aby upustil od svého příkazu ohledně brněnského mincmistra, poněvadž má pro dřívější jeho zpronevěry oprávněné nároky na jeho majetek. V brněnské mincovně byli také ještě činni Hanuš Reitler, k jehož instalaci jako vardajna byl dán příkaz 24. července 1621[50]) a Filip Becker spolu s Jiřím Hasslerem od r. 1622 jako správci mincovny.[51])

S jakými zisky z mincoven dvorská komora počítala vystihuje nejlépe případ známé půjčky, upsané olomouckými občany v částce 80.000 zl r, o níž se — jak jsme již poznamenali — zmiňoval kardinál císaři ve své první zprávě z března 1621. Císař si přál dopisem z 13. března[52]) t. r., aby půjčka byla splacena ve valutě přijímané ve Vídni. Půjčka nebyla však ještě ani na konci roku splacena. Úplně ochuzení měšťané neměli žádných hotovostí. Četné upomínky a exekuce nevynutily nic. Zato snesli sousedé větší množství stříbra. Na jejich prosbu přimlouval se Dietrichstein, aby jim bylo povoleno 10 až 12 dnů, aby si mohli dáti zmincovati 1000 hřiven stříbra v mincovně v Brně nebo v Olomouci. Tuto žádost měštanů kardinál označoval jako jediný způsob, jak nejrychleji získat upsanou sumu.[53]) Dvorská komora nesouhlasila a navrhovala v referátu z 27. prosince 1621[54]) zamítnutí této žádosti. Na to vytkl císař kardinálovi,[55]) jak mohl doporučovati takové řešení, které pro něho, císaře, neznamená než ztrátu. 1.000 hřiven stříbra vydá prý 46.000 zl a 10—12 volných dnů v mincovně, s kterými by se při tomto množství stříbra sotva vystačilo, znamená na ušlém zisku dalších 40.000 zl, celkem tedy 86.000 zl. V dalším žádal, aby měšťané splatili půjčku v hotovosti. Poněvadž nebyla ani v lednu půjčka splacena, doporučila dvorská komora 31. ledna 1622[56]) a tajní radové 4. února,[57]) aby byli měšťané popohnáni k splacení půjčky vložením posádky do jejich statků. Konečně 7. února[58]) t. r. oznámil Dietrichstein hraběti Stadionovi, že oněch 80.000 zl bylo složeno.

Že byl císař ke konci roku 1621 ve veliké tísni, prozrazuje žádost císařova bratra arcivévody Karla, biskupa vratislavského. Biskup vratislavský navrhoval Dietrichsteinovi, aby slezské 24krejcary byly, kdyby slezská vojska přišla na Moravu, ohodnoceny na 48 krejcarů. Taková operace překročovala plnou moc kardinálovu. Proto se Dietrichstein obrátil k císaři o pokyn, jak se zachovat.[59]) Císař uznal,[60]) že podle zrna slezských 24krejcarů musel by dukát platit 11 zl a říšský tolar 7 zl, ale poněvadž „nouze nezná zákonů“, souhlasil s návrhem vratislavského biskupa, avšak pouze pro ten případ, kdyby slezská vojska přišla na Moravu, a s podmínkou, že na nich bude vyražena číslice „48“. Tento návrh, s nímž se zde v numismatické literatuře seznamujeme po prvé, svědčí nejlépe o nízké morálce vládnoucích kruhů té doby i o přípravách k hrůzným machinacím peněžním.

---

[45]) Em. Nohejlová-Prátová, Dvě poznámky k moravskému mincovnictví za 30leté války (dále: Dvě poznámky), Num. listy, II, 1947, str. 6.

[46]) J. Pošvář, Několik archivních dat o konci brněnské mincovny, Num. listy, VI, 1951, str. 119.

[47]) Dietr. archiv, fasc. 211, složka leden, č. 14, originál císařova dopisu Dietrichsteinovi z 12. ledna 1623; Mikul. repertář, fol. 147, č. 14; d'Elvert, 22, str. 354.

[48]) Císařův dopis se o něm mylně zmiňuje jako o rychtáři v Olomouci. Dietrichstein upozorňuje v dopisu z 23. ledna 1623 na omyl slovy: (v překladu) „rychtář v Brně, nikoliv v Olomouci“.

[49]) Dietr. archiv, fasc. 211, složka leden, č. 14, přiložen pův. koncept Dietrichsteinovy zprávy císaři z 23. ledna 1623.

[50]) Židloch. repertář, fol. 43, č. 36.

[51]) Em. Nohejlová-Prátová, Dvě poznámky, Num listy II, 1947, str. 5.

[52]) Židloch. repertář, fol. 2, čís. 2.

[53]) Dietr. archiv, fasc. 208, složka prosinec, pův. koncept Dietrichsteinovy zprávy císaři z 24. prosince 1621 bez čísla.

[54]) D'Elvert, 22, str. 167.

[55]) Dietr. archiv, fasc. 208, složka prosinec, č. spisu 39, originál císařova dopisu Dietrichsteinovi z 28. prosince 1621; Židloch. repertář, fol. 63, č. 39.

[56]) Mikul. repertář, fol. 72, č. 20.

[57]) L. c., fol. 73, č. 3.

[58]) L. c., fol. 73, č. 3.

[59]) Dietr. archiv, fasc. 208, složka prosinec, pův. koncept Dietrichtseinovy zprávy císaři z 16. listopadu 1621, přiložený k č. 1; Židloch. repertář, fol. 61, pozn. 1.

[60]) Tamtéž, fasc. 208, složka prosinec, č. spisu 1, originál císařova dopisu Dietrichsteinovi z 1. prosince 1621.

Moravské mincovny za doby de Wittského konsorcia. — Jejich mincovní smlouva. — Konec samostatnosti moravského mincovnictví a jeho podřízení platným zásadám v Čechách. — Zastavení činnosti olomoucké mincovny a osudy jejího mincmistra. — Opožděné zahájení činnosti v brněnské mincovně s Dietrichsteinovou pomocí a náhradní opatření za promarněnou dobu. — Opětné otevření olomoucké mincovny, zaražení grošů a ražba patnáctníků. — Jaké hodnoty dlouhé mince byly raženy na Moravě. Bezvýsledná snaha přidržet konsorcium k pokračování v mincování za nezměněného zrna a stříže.

Pachtovní poměr dosavadních pachtýřů moravských mincoven skončil nejpozději 16. února 1622[61]), ne-li dříve. Od uvedeného dne byly smlouvou z 18. ledna[62]) moravské mincovny propachtovány spolu s vídeňskou mincovnou na jeden rok Hanuši de Wittemu a jeho druhům. U českých mincoven započal prý pacht již 1. února 1622.[63]) Ve všech mincovnách měl však skončiti podle smlouvy 15. února 1623. Mincovní smlouva poskytovala různé výhody, jinak neobvyklé, jako např. výlučný nákup pagamentu na Moravě, v Čechách a Horní Falci,[64]) kterýžto bod smlouvy byl proveden patenty s datem 18. ledna 1622.[65]) Mincovna v Kremnici směla podle příkazu zmincovati pouze důlní stříbro a pagament zůstal vyhrazen pachtýřům, oznámí-li tento požadavek náležitě podle smlouvy. O toto ustanovení smlouvy opíral Dietrichstein svou intervenci u císaře, aby byl pachtýřům povolen nákup a směna stříbra v království uherském.[66])

Smutně proslulá mincovní smlouva konsorcia de Wittského se zrodila za tajemných okolností. Částečně dal do nich nahlédnouti J. Newald již v citované studii „Die lange Münze in Österreich".[67]) Někteří příslušníci dvorské komory hráli podivnou, ne-li podezřelou úlohu, zvláště když smlouvu nekontrasignoval president komory, patrně protože obsahovala ustanovení, s kterými nesouhlasil, nýbrž dva radové dvorské komory.[68]) Tak lze prý také vysvětliti zajímavou skutečnost, že tato tak důležitá smlouva nebyla zapsána do pamětní knihy, ač jiné, méně důležité, byly tam zaznamenány.

[61]) SÚA Praha, fond Dietrichsteiniana, KD 20, pův. koncept Dietrichsteinova dopisu rentmistrovi Kemptnerovi, fol. 185, a Hanuši de Wittovi, fol. 186, oba s datem 10. března 1622.

[62]) Newald, Die lange Münze, str. 103–105.

[63]) L. c., str. 105.

[64]) L. c., str. 104.

[65]) D'Elvert, 22, str. 335.

[66]) Dietr. archiv, fasc. 210, složka červenec, č. 26, pův. koncept Dietrichsteinovy zprávy císaři z 18. července 1622; Mikul. repertář, fol. 105, č. 26. Repertář uvádí chybně Moravu jako oblast, v níž se má nákup stříbra provádět, místo Uhry.

[67]) NZ 1881, str. 88 a sl.

[68]) President dvorské komory Gundacker z Pohlheimu nemohl prý ani podepsat smlouvu, poněvadž prý byl v kritické době v císařově doprovodu na jeho cestě do Inšpruku (Ant. Ernstberger, Hanns de Witte, Finanzmann Wallensteins, Steiner Verlag, Wiesbaden 1954 (dále: Hanns de Witte), str. 95.

Moravské mincovny nebyly hned 16. února dány do provozu. Patrně indiskrecí některého příslušníka dvorské komory dověděli se pachtýři o Unterholzerově výstraze ze dne 27. září 1621[69]) v souvislosti se správou o opětném zahájení provozu v mincovně v Nise. Arcivévoda Karel, biskup vratislavský a brixenský, již vzpomenutý bratr Ferdinandův, otevřel totiž zase mincovnu v Nise a pronajal ji za nízké nájemné na dobu tří let Ondřeji Reberovi a Adamu a Bedřichovi Schäferovým.[70]) Oba posléze jmenovaní jsou známí svou veřejnou činností ze stavovského povstání. Zejména Adam[71]) byl členem stavovské komise nad mincí, dosazené na obecném sněmě, konaném v Olomouci na den sv. Víta (15. června) za městský stav.[72]) Rada dvorské komory Unterholzer doporučoval ve zmíněném dopisu, aby císař získal niskou mincovnu, jinak že vzniknou pro olomouckou mincovnu veliké nesnáze a její prosperita bude ohrožena. Tyto obavy byly nepochybně také jednou z příčin, že nynější pachtýři Hanuš de Witte se svými druhy napřed uvažovali, mají-li vůbec ponechati mincovnu v Olomouci v činnosti. Třebaže Baltazar Zwirner sliboval, že bude odváděti týdně 15.000 zl,[73]) rozhodli se, že budou raziti na Moravě pouze v jedné mincovně, a to v brněnské.[74])

Tak se rozešel Baltazar Zwirner po prvé s Moravou a 1. července 1622 nalézáme ho již jako pachtýře mince v Olešnici podle mincovní smlouvy z 31. května t. r.[75]) Snad ještě téhož roku, určitě však roku 1623, byl také mincmistrem sedmihradského knížete Gabriela Bethlena v opolské mincovně, případně měl některé jeho mincovny pachtovány.[76]) Tam razil Bethlenovy čtyřiadvacetníky s letopočtem 1623 a značil je známým mincmistrovským znamením „B–Z".[77]) Pokoušel se sice získati místo v dvorských službách jako od-

[69]) D'Elvert, 22, str. 225.

[70]) Newald, l. c., str. 109.

[71]) O Adamovi Schäferovi zmiňuje se císař v dopisu z 27. července 1622 již jako o vratislavském měšťanovi (Dietr. archiv, fasc. 210, složka červenec, č. spisu 48). Vratislavský biskup se přimlouval za udělení povolení, aby se směla manželka Schäferova vystěhovat se vším všudy z Olomouce. Dietrichstein podával o tom císaři zprávu 30. listopadu 1621 a zaujal zamítavé stanovisko. (Židloch. repertář, fol. 61, č. 42).

[72]) D'Elvert, 22, str. 322. Kapitola o minci v práci Dysmase Josefa Hynka z Hofru, menšího písaře při úřadě zemských desk v Brně s titulem „Acta Diaetalia... z r. 1723. (Srov. první část této studie „Mince moravských stavů", Num. sb. 1958, str. 179, pozn. 26.)

[73]) SÚA Praha, fond Dietrichsteiniana, KD 20, fol. 191, pův. koncept Dietrichsteinova dopisu Bassevimu z 11. března 1622.

[74]) Tamtéž, folio 174, Dietrichstein městské radě v Olomouci dne 9. března 1622.

[75]) F. Friedensburg, Schlesiens neuere Münzgeschichte Breslau 1899 (dále: Schlesiens Münzgeschichte), str. 156.

[76]) SÚA Praha, fond Česká dvorská komora (ČDKM), sign. IV. S, fasc. 240. svazek 3, fol. 2–3, referát Kryštofora Scheinera, zpovědníka a poradce arcivévody Karla z 11. června 1623 a referát ředitele mince Pavla Corneliho bez data, fol. 5–7.

[77]) Gottfried Deverdeck, Silesia numismatica, Jauer 1711, J. G. Weber, str. 505, tab. 24; Friedensburg, l. c., str. 191; Adolf Resch, Siebenbürgische Münzen und Medaillen von 1538 bis zur Gegenwart, Hermannstadt 1901, str. 86–125, tab. č. 22–28.

borník v mincovnictví nebo aspoň privilegium, že se smí nerušeně zdržovat v rakouských zemích. Jak dopadl Dietrichsteinův posudek této žádosti, vyžádaný 2. srpna 1622,[78]) o tom nemáme prozatím žádných zpráv.

O zastavené činnosti olomoucké mincovny a o provozu v brněnské mincovně svědčí zpráva z 18. dubna a 1. května 1622 o brněnských správcích Filipu Beckerovi a Jiřím Hasslerovi.[79]) Nadto potvrzuje činnost brněnské mincovny žádost dvorské komory ze dne 13. června 1622 o zálohu na nájemné od nakladatelů mince v Brně.[80]) Nakonec třeba poukázati na zprávu z archivu města Brna s datem 18. března 1623, že jmenovanému Hasslerovi byl toho dne vyrovnán dluh města Brna, vzniklý 14. srpna 1622.[81])

Rozhodnutí de Wittského konsorcia o provozu, případně o zastavení činnosti mincoven na Moravě oznámil kardinálu Dietrichsteinovi jednatel konsorcia Jakub Bassevi. Současně ho prosil, aby pronajal pachtýřům mince ve svém domě v Brně místnosti a zapůjčil mincovní stroje. V odpovědi[82]) zdůrazňuje kardinál Bassevimu, že nemá sice žádných závazků, ale že jedině snaha, aby podpořil službu císaři, ho vede k tomu, aby vyhověl oběma jeho žádostem. Slibuje, že zapůjčí své vlastní stroje na mincování a nářadí s příslušenstvím z Olomouce a dá v přiměřeném rozsahu k disposici potřebné místnosti ve svém domě v Brně. Téhož dne přikázal regentovi svých statků,[83]) aby zařídil potřebné pro nájem místností v kardinálově domě v Brně. Pod týmž datem oznámil městské radě v Olomouci[84]) rozhodnutí pachtýřů, že hodlají otevřít pouze mincovnu v Brně a sdělil, že na jejich žádost se uvolil jim zapůjčit šest ze svých mincovních strojů s nářadím a s potřebným příslušenstvím pod podmínkou, že je vrátí po skončení pachtovní doby. Císařský rychtář nebyl tou dobou přítomen, proto žádá radu, aby vydala stroje na potvrzení. Na urgenci z 9. března 1622 odkazuje Basseviho[85]) na svého regenta a na radu v Olomouci, kteří již dostali potřebné disposice. Zároveň vytýká, že by jim byl „bývalý mincmistr" v lecčems nápomocen, kdyby se byli s ním dohodli. Patrně dalo konsorcium mincovnu v Brně do provozu nejdříve koncem března, ne-li ještě později. Na žádost pachtýřů nahradil jim totiž císař již rozhodnutím z června

[78]) Dietr. archiv, fasc. 210, složka srpen, originál císařova dopisu Dietrichsteinovi z 2. srpna 1622.

[79]) Em. Nohejlová-Prátová, Dvě poznámky, Num. listy II, 1947, str. 5, podle d'Elverta.

[80]) D'Elvert, 22, str. 339.

[81]) J. Pošvář, Několik archivních dat o konci brněnské mincovny, Num. listy VI, 1951, str. 120.

[82]) SÚA Praha, fond Dietrichsteiniana, KD 20, fol. 161, pův. koncept Dietrichsteinova dopisu Bassevimu z 9. března 1622.

[83]) Tamtéž, fol. 173, pův. koncept Dietrichsteinova příkazu regentovi z 9. března 1622.

[84]) Tamtéž, fol. 174, koncept Dietrichsteinova dopisu městské radě v Olomouci z 9. března 1622.

[85]) Tamtéž, fol. 191, koncept Dietrichsteinova dopisu Bassevimu z 11. března 1622.

1622 promeškanou dobu svolením k tomu, aby mohli po uplynutí roční lhůty mincovati ještě po dobu dalších šest neděl počínaje dnem 15. února 1623. O tomto rozhodnutí nebyl Dietrichstein vyrozuměn dříve než 30. ledna 1623 s příkazem, aby zařídil v moravských mincovnách, co již bylo zařízeno dříve v mincovnách v Čechách a Dolních Rakousích.[86]) V témže smyslu psal 5. února 1623 Bassevi Dietrichsteinovi. Předtím navštívili v téže záležitosti Dietrichsteina správce a pokladník brněnské mincovny a žádali ho, aby po dobu trvání pachtu nedával do provozu svou kroměřížskou mincovnu. Toto omezení činnosti soukromých mincoven po dobu trvání de Wittova pachtu bylo totiž pojato také do mincovní smlouvy. Dietrichstein souhlasil s jejich žádostí a vyrozuměl také Basseviho.[87]) Přitom podotkl, že „byli jistě již svými úředníky v Brně zpraveni o tom, že ponechá vlastní mincovnu po oněch šest neděl v klidu". Nebyl mu tedy na závadu příkaz císařův, vydaný již 24. května 1621,[88]) jímž všechny jiné než císařské mincovny mají zastaviti práci. Patrně pokládal tento příkaz již za odvolaný, když byl pojat do mincovní smlouvy,[89]) kde byl časově omezen jejím trváním. Skutečnost, že byly moravské mincovny propachtovány de Wittskému konsorciu, byla sdělena Dietrichsteinovi 2. února 1622.[90]) Podle mincovní smlouvy měli pachtýři odvádět na pachtovném z moravských mincoven měsíčně 150.000 zl, každý po 60 krejcarech, císařskému „rentamtu" v Brně. Tuto skutečnost sdělil Dietrichstein rentmistrovi Maximiliánu Kemptnerovi a připojil opis mincovní smlouvy. Upozornil také, že bude první splátka brzy splatná, poněvadž pacht započal 16. února, a uložil mu zároveň, aby věnoval dalším měsíčním splátkám, jakož i stříži a zrnu náležitou pozornost, aby byly při mincování zachovávány.[91]) Téhož dne ohlásil také de Wittovi splat-

[86]) Dietr. archiv, fasc. 211, složka leden, č. spisu 33, originál císařova dopisu Dietrichsteinovi z 30. ledna 1623; Mikul. repertář, fol. 150, č. 33.

[87]) SÚA Praha, fond Dietrichsteiniana, KD 20, fol. 556, pův. koncept Dietrichsteinova dopisu Bassevimu z 13. února 1623.

[88]) Židloch. repertář, fol. 37, č. 19.

[89]) Newald, Die lange Münze, str. 103.

[90]) L. c., str. 107.

[91]) SÚA Praha, fond Dietrichsteiniana, KD 20, fol. 185, pův. koncept Dietrichsteinova dopisu Kemptnerovi z 10. března 1622. Tam praví Dietrichstein mimo jiné doslovně: ... also wird gemelter Rendtmeister von ietzt ernenten Tag an für das erste Monath, so den 16. dieses Monats Marty sich endet, und von dannen hinfüro monatlich kommende Angebürnuss in Mähren als einmal Hundertfünfzig tausent Gulden in das alhieige Rendtambt ohne abgang ordentlich von Jhnen Bestandleuten Hannsen de Vite und seinen Mitkonsorten einnehmen...

A. Ersntberger, Hanns de Witte, zmiňuje se o této otázce mylně v tom smyslu, jako by na Moravě a v ostatních zemích bylo pachtovné splatné v týdenních splátkách, počínaje 5. týdnem po 16. únoru 1622 (str. 100): ... Pacht ... in Mähren 1,800.000... Gulden zu erlegen in laufenden Wochenleistungen angefangen fünf Wochen nach dem 16. Februar 1622. (Tento údaj nebylo možno kontrolovat, poněvadž také odkaz na pramen je mylný. Autorův omyl v záznamu a v odkazu lze si vysvětlit pouze nedostatkem příležitosti zrevidovat svůj údaj jakož i odkaz na pramen.)

nost první splátky 16. března.[92]) Pachtýři nedali do 15. března 1622, jak jsme se již zmínili, mincovnu na Moravě do provozu. Prodlévali proto s první splátkou. Nedochvilnost pachtýřů oznámil Dietrichstein ihned císaři. Dne 2. dubna přikázal mu císař, aby připomenul novým pachtýřům v otázce splátek nájemného mincovní smlouvu a nepřijímal žádné omluvy.[93])

O tom, jak se v celku vyvíjelo mincovnictví na Moravě za Ferdinanda II., nemáme žádných písemných dokladů. Tu jsme odkázáni pouze na mincovní materiál, který může dáti částečné vysvětlení. Roku 1621 byly moravské ražby opatřovány značkou mincmistra jak v brněnské, tak i v olomoucké mincovně. Záhy po několika značených kusech s letopočtem 1622 mizí značka mincmistra na moravských ražbách vůbec. Olomoucká mincovna nebyla, jak již vzpomenuto, na počátku éry de Wittského konsorcia v činnosti. Pozastavujeme se však nad tím u brněnských ražeb. Hanuš Pecz zemřel přece až někdy kolem 1. září 1622. Pro závěr, že by byl dříve opustil brněnskou mincovnu, nemáme žádných předpokladů. Nezbývá, než abychom pokládali ražby z éry de Wittského sdružení také za ražby Peczovy, které byly tou dobou na Moravě vydávány bez značky mincmistra.

O hodnotách mincí, dovolených v období let 1622—1623 na Moravě, poučuje jediný písemný doklad. Je to ona pověstná mincovní smlouva z 18. ledna 1622 s de Wittem a jeho společníky. V bodě 8. obsahuje smlouva mimo jiné také ustanovení, že pachtýři jsou oprávněni k ražbě hodnot také o 150kr vedle hodnot o 75, $37^1/_2$ a třech krejcarech.[94]) Skutečnost, že se 120krejcar na Moravě nevyskytuje a že se tolar s označenou hodnotou „150" objevuje teprve roku 1622 bez značky mincmistra, opravňuje k domněnce, že ražba 150krejcarů je na Moravě v úzké spojitosti s touto mincovní smlouvou a že tedy byly 150krejcary vydány na Moravě po prvé až de Wittským konsorciem, tj. že byly raženy teprve po 16. únoru, případně — jak nám již známo — někdy kolem 30. března 1622. Na těchto 150krejcarech, jako na všech ostatních moravských ražbách z tohoto období, které vydal de Witte, chybí — jak již podotknuto — po prvé mincovní značka. Kromě těchto 150krejcarů zasluhuje ještě zmínky zlatník o 60 krejcarech, také bez mincovní značky a s letopočtem 1622. Tento zlatník shoduje se ikonograficky na aversu a na reversu s prvními 150krejcary z brněnské mincovny, tehdy jediné na Moravě. Na líci tohoto zlatníku je také hlava panovníka v kornoutovitě vyhrnutém okruží a přehozený plášť je rovněž zřasen do pěti svislých záhybů. Na rubu je kyta orlího ocasu stejně vějířovitě rozprostřena. Tyto příbuzné prvky právem odůvodňují závěr, že také tento převzácný zlatník vyšel z brněnské mincovny již pod patronancí de Wittského sdružení jako první bez značky mincmistra a jako poslední s vyznačenou hodnotou 60. Při úplném nedostatku archivních zpráv, pokud jde o hodnoty mincí, dovolené do té doby na Moravě, má tento zlatník neobyčejný význam při posuzování vývoje mincovních poměrů na Moravě. Dalo-li de Wittské konsorcium na Moravě do oběhu zlatník o 60 krejcarech, ač mohlo, ba dokonce mělo podle znění mincovní smlouvy započíti také na Moravě s 75krejcarem, je tento zlatník vzácným svědkem, že Liechtensteinova opatření o minci zůstala na Moravě bez odezvy; to znamená, že na Moravě nevyšly roku 1621 75krejcary a že nebyly vydány ani roku 1622, dokud bývaly moravské ražby ještě opatřovány značkou mincmistra a že nevyšly také dříve, než byl vydán uvedený zlatník o 60 krejcarech za éry de Wittského konsorcia. Z toho plyne další věrohodný závěr, že na Moravě byl obvyklý pouze zlatník o 60 krejcarech a že v souhlase s dosavadními zvyklostmi se musel de Witte přizpůsobiti a vydati na Moravě ještě na úkor svých oprávnění onen zlatník o 60 krejcarech. Přitom se však nesmíme oddávati klamné domněnce, že by se bylo sdružení zřeklo také výhody, zaručené mincovní smlouvou v zrnu a stříži, když se již muselo na počátku své neblahé činnosti přizpůsobiti moravské zvyklosti v nominálu. Neboť tento zlatník, těžký 6.312 gramů váží okrouhle o jednu pětinu méně než další moravské 75krejcary. Tento zlatník je mimo to také přesvědčivou skutečností pro závěr, že se kardinál Dietrichstein neřídil příkladem generálního komisaře Liechtensteina a nezvýšil cenu zlatníku o 10 krejcarů, ač byl podle Unterholzerovy relace pro tuto myšlenku získán a ačkoliv dvorská komora nakonec byla k tomu dala souhlas, byť i jen podmíněný. Maně se tu vybavuje zprvu nenápadná, nyní velmi významná skutečnost: Úvodem svého, nám již známého dopisu z 20. dubna 1621[95]) (viz str. 209) připomněl císař Dietrichsteinovi, že mu byla k jeho žádosti zaslána 30. března nově upravená vídeňská či rakouská mincovní instrukce, a vyslovuje přání, aby nebyla základem mincovnictví jen na Moravě, nýbrž v zájmu zachování jednoty také ve všech ostatních královstvích a zemích. Přihlédneme-li ještě k nevšímavosti Dietrichsteinově k vývoji mincovnictví v Čechách, je téměř nepochybné, že tento šlechtic, potomek rodu přistěhovalého na Moravu někdy kolem roku 1575, toho času jeden z nejpřednějších moravských stavů, nepřilnuv příliš k své nové vlasti, připojil moravské mincovnictví k mincovnictví rakouskému či vídeňskému a uvolnil tak jeho tradiční svazek s korunou českou. Stejně nepochybné je, že Dietrichstein nepřevzal pro Moravu nařízení Liechtensteinovo z 29. října 1621 co do zrna a stříže. Tato posléze uvedená skutečnost je také doložena již vzpomenutým ustanovením bodu 8. mincovní smlouvy, které obsahuje kromě výčtu hodnot mincí, k jichž ražbě byli pachtýři oprávněni, též výslovné ustanovení, že na Moravě a v Čechách platí v zrnu a stříži míra obvyklá v Čechách. Poněvadž podle již citovaného Liechtensteinova nařízení z 29. října 1621 byla v Čechách předepsána sazená hřivna, která měla míti 5 lotů 2 kventlíky stříbra, z níž se mělo vystříhati 20 zlatníkových střížků o 75 krejcarech, byla tato míra v Čechách považována za obvyk-

[92]) Tamtéž, fol. 186, pův. koncept Dietrichsteinova dopisu de Wittovi z 10. března 1622.

[93]) D'Elvert, 22, str. 336; Mikul. repertář, fol. 79, č. 2.

[94]) Newald, Die lange Münze, str. 104.

[95]) Dietr. archiv, fasc. 208, složka září, příloha ke spisu č. 23, originál císařova dopisu Dietrichsteinovi z 20. dubna 1621.

lou a byla proto její platnost ve smyslu mincovní smlouvy rozšířena také na Moravu. V důsledku tohoto opatření byla na Moravě položena hřivna čistého stříbra také na 78 zl 2 kr 3 peníze, zatímco moravští stavové zmincovali ještě roku 1620 hřivnu čistého stříbra v tolarech na 16 zl 25 kr, případně v lehké minci, tj. v 48krejcarech, 24krejcarech, 12krejcarech a groších na 20 zl 19 kr až 21 zl 43 kr. V dalším ustanovení zmíněného bodu 8., které ponechávalo konsorciu volnou ruku ke škodě hospodářských poměrů v zemi, byla vsuvka, že „každá hřivna čistého stříbra má býti zmincována na 79 zl", přičemž bylo vynecháno bližší označení „vídeňské váhy", jak to platilo podle císařské resoluce z 23. září 1621 o 9lotových tolarech, tj. 150krejcarech. Tak nakonec nezůstala platná ani míra česká, podle uvedeného nařízení, když smlouva připouštěla, aby pražská hřivna čistého stříbra vydala 79 zl. Pachtovní konsorcium využilo volné stilisace ustanovení bodu 8. mincovní smlouvy do nejkrajnějších mezí. O tom svědčí průměrná váha 75krejcarů, ražených za působení de Witta. Průměrná váha nám známých 7 různých variant moravských 75krejcarů v počtu celkem devíti kusů činí 7,477 g na kus. Připočteme-li 5% ztráty kovu způsobené oběhem, získáme průměrnou váhu 75krejcaru 7,851 g. Na pražskou hřivnu o okrouhle 253 gramech vešlo by se přibližně $32^1/_4$ kusu takových 75krejcarů, tedy o $12^1/_4$ kusu více než dovolovalo poslední Liechtensteinovo nařízení z 29. října 1621 pro Čechy, jehož platnost byla podle mincovní smlouvy rozšířena také na Moravu. Toto překročení smluvně povoleného množství 75krejcarů o více než polovici muselo se projeviti v zrnu sazené hřivny. Za tohoto počtu $32^1/_4$ kusu vybitých 75krejcarů z jedné pražské hřivny nemohla již hřivna míti v zrnu ani naposled dekretovaných 5 lotů 2 kventlíky, případně ani zrno, které by musela míti mince, kdyby pražská hřivna byla zmincována na 79 zl.

Jak dříve uvedeno, mohli pachtýři podle zmíněného 8. bodu mincovní smlouvy razit také groše. Pamětlivi svého vlastního prospěchu nerazili, aby se uvarovali přílišných nákladů, groše vůbec. Toho si povšiml kardinál a požádal již 29. dubna 1622 císaře o vydání příkazu, aby pachtýři razili také groše.[96]) Císař patrně vyhověl jeho návrhu, poněvadž Dietrichstein patentem z 16. července 1622[97]) ohlašuje, že „bylo rozhodnuto, aby se v Olomouci znova zařídila mincovna, kde nebude nic jiného raženo než císařské groše", a že „s jejich ražbou bylo již započato, aby se obyvatelstvo mohlo zásobiti groši a patnáctníky s rázem císařovým". V dalším znění tohoto patentu se přikazuje, že se musí v zemi bez odporu přijímati a vydávati patnáctníky, ražené „nyní zde (tj. na Moravě), v Čechách a Rakousích". Z toho lze usuzovat, že patnáctníky byly na Moravě zaraženy patrně již dříve, nejpozději však současně s groši. I když v Dolních Rakousích zakázala tamní komora již 14. září 1622 ražbu patnáctníků jako protismluvní,[98]) byla na Moravě a v Čechách tato hodnota bez překážek vydávána. Ražbu patnáctníků na Moravě potvrzují také Liechtensteinovy patenty z 2. ledna[99]) a ze 4. dubna[100]) 1623, kterými bylo přikázáno brát dvouzlatníky, zlatníky, patnáctníky a groše, ražené v mincovnách moravských, českých a vídeňské v ceně, jaká je na nich vyznačena.

[96]) Mikul. repertář, fol. 84, č. 27.

[97]) SÚA Praha, fond Dietrichsteiniana, KD 20, fol. 402–3. Císařský rychtář v Olomouci dostal příkaz, aby dal vytisknout 100 kusů tohoto patentu (tamtéž, fol. 413).

I když se nepovedlo dvorské komoře — jak již poznamenáno — realisovat ještě téhož roku námět, který vyšel z dříve uvedené porady z 2. dubna 1621, aby byly totiž vybity všechny mince, které by neodpovídaly zrnem a stříží mincím císařským, přikročil k tomuto opatření Dietrichstein po přání císařově,[101]) inspirovanému patrně pachtýři: na Moravě nemají míti platnost a nemají býti trpěny v oběhu žádné jiné mince než s obrazem císařovým. Tento příkaz provedl Dietrichstein v patentu z 16. července 1622, již vzpomenutém, a vyhlásil, že cizí groše, dvanáctníky a čtyřiadvacetníky jsou berné ještě po 12 neděl, do 9. října se sníženou hodnotou na dva krejcary za groš, na šest krejcarů za dvanáctník a na 12 krejcarů za čtyřiadvacetník. Po tomto datu nesmí se již dávati do oběhu, jinak propadají konfiskaci.

Vedle již zmíněné výhody, obsažené v mincovní smlouvě, povolil císař 10. února 1622 pachtýřům ještě jeden fenik na každou hřivnu pagamentu nad povolených 79 zl jako remedium.[102])

Známá Dietrichsteinova připomínka Kemptnerovi, aby dohlížel, zda pachtýři dodržují smluvenou míru zrna a stříže, nebyla zbytečná. Pachtýři skupovávali drobnou i hrubou minci, raženou ve Štýrsku s příplatkem 8 i více zlatých ze sta, tavili ji prý na Moravě a zmincovávali tento mincovní kov se sníženým zrnem a stříží znova. Císař poukázav na tuto protismluvní zhoubnou činnost pachtýřů, vytkl, že úředníci na Moravě, vardajn a osoby pověřené dozorem nad zrnem mincovního kovu nedbají svých povinností.[103]) Šlo tu výlučně o 20šilinky-tolary o 150 krejcarech. Dietrichstein věnoval již beztoho mincím, zejména mincím se sníženým zrnem, bedlivou pozornost. Prováděná srovnávací zkouška s moravskými ražbami potvrzovala nižší zrno těchto ražeb a dalším pátráním bylo zjištěno, že tyto ražby pocházejí z kutnohorské mincovny. Ve své odpovědi upozornil kardinál, že pachtýři již delší dobu omezují na Moravě ražbu těchto druhů, že ji převážně soustřeďují do Čech a odtud že se pokoušejí vtrušovati tuto minci na Moravu; tím zaviňují časté nesnáze jako např. naposled v Brně a drobný lid že se již vůbec zdráhá přijímati tyto hod-

[98]) Newald, l. c., str. 110.

[99]) SÚA Praha, sbírka patentů, č. 252.

[100]) Siegfr. Becher, Das österreichische Münzwesen vom Jahre 1524–1838, sv. I–II, Wien 1838 (dále: Becher), sv. II, str. 91.

[101]) Dietr. archiv, fasc. 210, složka červen, č. spisu 1, originál císařova dopisu Dietrichsteinovi z 1. června 1622; Mikul. repertář, fol. 92, č. 1; d'Elvert, 22, str. 338.

[102]) D'Elvert, 22, str. 335.

[103]) Dietr. archiv, fasc. 211, složka leden, č. 3, originál císařova dopisu Dietrichsteinovi z 3. ledna 1623; Mikul. repertář, fol. 145, č. 3; d'Elvert, 22, str. 352.

noty. Současně oznámil, že zařídil, aby 20šilinky byly zase brány, a že úředníkům mince přísně přikázal, aby nedovolovali vnášení takové mince do země a v mincovně nepřipouštěli ražbu mincí s jiným než smlouvou a instrukcí stanoveným zrnem a střížĺ.[104]) Veškerá snaha byla však marná. Rada města Brna žádala zase o pokyn, mají-li se brát 20šilinky nebo dvaapůlzlaté, ražené v Čechách. Aby se předešly zmatky u obyvatel a vojáků, doporučoval Dietrichstein, aby byly až do rozhodnutí císaře přijímány.[105]) Podobné doporučil výběrčímu Lilgenblattovi a žádal o schválení tohoto opatření a o pokyn, jak se příště zachovat.[106]) Císař schválil kardinálovo opatření a přikázal mu, aby vyhlásil, že tyto 20šilinky mohou být přijímány, dokud nebude učiněno jiné opatření.[107]) Zásluhou de Wittského sdružení měla Morava ještě dlouho tonouti v nesnázích. V městě Olomouci a olomouckém kraji vůbec nechtěli ani měšťané ani sedláci přijímati a vydávati „tlusté" neboli hrubé 20šilinky, ražené v Čechách, takže musel zakročit nejvyšší zemský sudí Lev Burián Berka z Dubé a Lipé, jenž zastupoval kardinála, vyslaného císařem k volbě papeže do Říma, a musel přikázat, že se musí bráti v ceně, v jaké byly raženy a že jsou dosud platné a berné.[108])

Již ve vzpomenutém dopise z 13. ledna 1623, ve kterém Dietrichstein upozorňoval na kutnohorskou provenienci lehkých 20šilinků, připomínal kardinál císaři, že se blíží konec pachtu de Wittského konsorcia a jemu není ještě známo, jak se císař ve věci mincovnictví na Moravě rozhodl. Žádal císaře o sdělení jeho záměrů, aby mohl vše včas zařídit k jeho užitku. Zmínili jsme se již, že o povoleném prodloužení práva k mincování o šest neděl byl kardinál vyrozuměn teprve 30. ledna, takže mu v době vypravení dopisu nebylo vůbec známo, že je aspoň na tuto dobu postaráno o provoz mincoven na Moravě. Císař neměl žádný plán, jak se zařídit po uplynutí pachtu. Teprve 28. ledna 1623 vyzval kardinála, aby se poradil a vbrzku podal návrhy, jak v budoucnosti upravit mincovnictví k jeho užitku.[109]) Téhož dne byli v téže věci vyzváni Liechtenstein, radové z doprovodu císařova i část dvorské komory, která zůstala ve Vídni, i slezská komora.[110]) Dietrichsteinův odborník, který není na opisu posudku podepsán, účastnil se již porady, konané z příkazu císařova v prosinci 1621 a zastával tehdy stanovisko, které zastává dosud. Za nejpřednější povinnost pokládá, „aby se věnovala zvláštní pozornost, jak čeliti situaci, která byla vyvolána zvýšením kursů dobrých mincí na nejvyšší možnou míru a tím i stoupnutím drobných." V Sasku prý se konaly v této záležitosti často porady, které vesměs vyzněly tak, že nelze vzniklým nepořádkům čelit s úspěchem jinak, než že se odstraní jejich příčina. Toho lze dosáhnouti vrácením dobrých tolarů a dukátů k jejich starému kursu. Podle jeho názoru třeba napřed snížit kurs říšského tolaru na dva rýnské zlaté a tomuto kursu přizpůsobit ceny ostatních lehkých ražeb z posledních let. Přitom třeba pamatovat, že zrno a stříž budoucích ražeb musí se přizpůsobit míře, která byla běžná, když říšské tolary platívaly dva rýnské zlaté. Bude-li mincovnictví tak uspořádáno, pak bude možno získat stříbro za přijatelné ceny a lze počítati také s výtěžkem při ražbě drobné mince.[111]) Také Pavel Michna z Vacínova, rada české komory,[112]) byl dotazován, jak upravit mincovnictví. Michna navrhoval, buď aby bylo pokračováno ve smlouvě, nebo aby mincování vzal císař do vlastní režie, anebo konečně, aby byla uzavřena s pachtýři nová mincovní smlouva, podle níž by platili ražebné z každé zmincované hřivny stříbra a nikoliv paušálem. Dvorská komora se rozhodla pro třetí eventualitu a Michna byl vyzván, aby tento návrh blíže konkretisoval. Michna navrhuje, aby pachtýři zaplatili z každé zmincované hřivny čistého stříbra 15 zlatých ražebného, pokud nepřekročí nákupní cena hřivny stříbra 60 zlatých. Tento návrh byl císařem schválen 7. března.[113]) Na tomto podkladě se mělo jednat s pachtýři. Dvorská komora hledala mezitím houževnatě způsob, jak zapůsobit na pachtýře, aby přece jen pokračovali v mincování, byť i v dosavadním zrnu a stříži. V tomto smyslu byl požádán 4. února 1623 Liechtenstein, aby zjistil, zda by nebyli ochotni pokračovat v mincování za dosavadních podmínek o zrnu a stříži.[114]) Po Liechtensteinovi byl vyzván také Dietrichstein, aby se pokusil pohnouti pachtýře k dalšímu mincování.[115]) Ač jim nabídl prodloužení dosavadního nájmu místností ve svém domě v Brně a další pronájem mincovních strojů a nářadí s příslušenstvím, mohl pouze oznámiti své pochybnosti o možnosti nějakého úspěchu jeho zákroku.[116]) Dosavadní jednání Michnovo s de Wittským kon-

[104]) Dietr. archiv, fasc. 211, složka leden, pův. koncept Dietrichsteinovy zprávy císaři z 13. ledna 1623, přiložený k spisu č. 3.

[105]) SÚA Praha, fond Dietrichsteiniana, KD 20, fol. 697, pův. koncept Dietrichsteinova pokynu starostovi a radě města Brna z 21. dubna 1623.

[106]) Dietr. archiv, fasc. 211, složka duben, pův. koncept Dietrichsteinovy žádosti o pokyn z 21. dubna 1623 bez čísla.

[107]) Tamtéž, fasc. 211, složka květen, č. spisu 7, originál císařova dopisu Dietrichsteinovi z 4. května 1623 Mik. repertář fol. 164, p. č. 7.

[108]) Ol. archiv, čís. 1534, patent nejvyššího zemského sudího Lva Buriána Berky z Dubé a Lipé, daný na znojemském hradě 11. září 1623.

[109]) Dietr. archiv, fasc. 211, složka leden, č. spisu 32, originál císařova dopisu Dietrichsteinovi z 28. ledna 1623.

[110]) D'Elvert, 22, str. 335.

[111]) Dietr. archiv, fasc. 211, složka leden, příloha k č. spisu 32, nepodepsaný posudek neznámého autora pro Dietrichsteina bez data. Ostatně velmi zajímavý.

[112]) Newald, Die lange Münze, str. 119; Ant. Erstberger, Hanns de Witte, str. 107.

[113]) L. c., str. 120.

[114]) L. c., str. 119.

[115]) Dietr. archiv, fasc. 211, složka březen, č. spisu 9, originál císařova dopisu Dietrichsteinovi z 10. března 1623.

[116]) Tamtéž pův. koncept Dietrichsteinovy zprávy císaři z 23. března 1623, přiložený k spisu č. 9; J. Newald, Beiträge zur Geschichte des österreichischen Münzwesens während der Zeit von 1622–1650 (dále: Beiträge), str. 131, v časopisu „Blätter des Vereines für Landeskunde von Niederösterreich, sešit z 15. srpna 1882; Nohejlová-Prátová, Dvě poznámky, Num. listy II, 1947, str. 5.

sorciem bylo asi také neúspěšné, poněvadž mu bylo uloženo, aby s nimi jednal znova. O posudek v záležitosti dalšího mincování byl požádán znovu také Liechtenstein, který 22. března navrhl: 1. aby se upustilo v mincovně vídeňské od dosavadní praxe a aby byla také tam zavedena pražská hřivna a vybíjena na 79 zl; 2. aby Dietrichsteinovi bylo zastaveno mincování v Kroměříži a konečně 3. aby dosavadní mincmistři v Praze, Kutné Hoře a Jáchymově byli ponecháni na svých místech.[117]) Všechna tato jednání překvapují tam, kde bychom čekali uspokojení dvorských kruhů z ukončení pachtu; jsou svědectvím o bezradnosti vládnoucích vrstev i o žádostivosti peněz členů konsorcia, jehož zisk musel být veliký a přece, jak se zdá, nepostačoval.

Všechny pokusy, aby pokračovaly práce v pronajatých mincovnách, ztroskotaly. Po uplynutí lhůty šesti neděl, po kterou směli pachtýři ještě mincovati po prošlém pachtu, tj. 29. března 1623,[118]) ukončilo de Wittské konsorcium svou zhoubnou činnost, takže mohl Dietrichstein Michnovi již jen sdělit oznámení pachtýřů mincoven („Münzbestands Inhaber Principaln") z Prahy, že nehodlají dále mincovat. Zároveň oznámil Michnovi, že pachtýři odvolali správce mincovny a mincíře a že v mincovně zastavili jakoukoliv činnost. V tomto dopisu se současně dotazuje, jaká opatření jsou předvídána, aby se předešlo škodám, které z toho císaře postihnou.[119]) Patrně z podnětu tohoto Dietrichsteinova sdělení bylo 8. dubna[120]) Liechtensteinovi uloženo, aby napomenul pachtýře, aby až do dalšího opatření pokračovali v mincování v dosavadní stříži a zrnu. Dietrichstein se snažil všemožně, zabránit škodám ze zastavení ražby, a uložil — podle memoriálu pro Berku bez data — Kemptnerovi, rentmistrovi na Moravě, aby všemi prostředky zamezil odchod správce a mincířů z mincovny a aby jim pohrozil, že budou zodpovědni vedle svých zaměstnavatelů za škody.[121]) Mimo to žádal císaře, aby poslal do Brna mincmistra a kontrolora (Gegenschreiber), aby mohl případně pokračovat v mincování. Tajní radové a radové v doprovodu císaře mu sdělili, že jeho žádost přednesli císaři, a žádali ho, aby započal s mincováním v dosavadním zrnu a stříži, bude-li na Moravu zasláno 20.000 zl vkladu a dostaví-li se vbrzku mincmistr a kontrolor.[122]) Ale i když se Dietrichstein na tuto zprávu všemožně přičiňoval, aby se vyhovělo

[117]) Newald, Die lange Münze, str. 120.

[118]) Dietr. archiv, fasc. 211, složka březen, č. spisu 9, originál císařova dopisu Dietrichsteinovi z 10. března 1623.

[119]) SÚA Praha, fond Dietrichsteiniana, KD 20, fol. 627, pův. koncept Dietrichsteinovy zprávy Michnovi z 4. dubna 1623.

[120]) Newald, Die lange Münze, str. 120.

[121]) SÚA Praha, fond Dietrichsteiniana, KD 20, fol. 450, memoriál pro Berku bez data, bod 9.

[122]) Dietr. archiv, fasc. 211, složka duben, č. spisu 10, originál dopisu tajných radů a radů z císařova doprovodu Dietrichsteinovi z 12. dubna 1623; Mikul. repertář, fol. 161, č. 10; repertář zaznamenává chybně, že se má pokračovat v mincování ve Vídni místo na Moravě; d'Elvert, 22, str. 356.

rozhodnutí císařovu a aby mincovny zůstaly v provozu, nemohl než hlásit císaři, že správce mincovny a zaměstnanci se vymlouvají, že od svých zaměstnavatelů nedostanou žádný pagament a že byli odvoláni do Prahy. Současně ohlásil, že nedostane-li se mu dalších instrukcí, nechá mincovny odpočívat.[123]) Patrně z popudu této Dietrichsteinovy zprávy byl ještě 27. dubna vydán dekret de Wittovi, aby své lidi s potřebným vkladem poslal do Brna a dal dále mincovati na dobrý počet.[124]) Ale de Witte zažádal místo toho za vydání potvrzení, že konsorcium splatilo smlouvou přislíbených 6,000.000 zl pachtovného a že i jinak vyhovělo smlouvě. Dne 9. května 1623 byla dvorská komora požádána o zprávu ve věci[125]) a nato bylo již 15. května vydáno de Wittskému konsorciu potvrzení, že dostálo smluvním podmínkám a že zapravilo celý pachtovní obnos v částce 6,000.000 zl.[126]) Avšak již 1. prosince téhož roku bylo v „Připomínkách ke dvoru (Erinderung gegen Hof)" poukazováno na skutečnost, že pachtýři nedodržovali ustanovení smlouvy, zejména že o své újmě razili různé druhy mincí v horší jakosti než s nimi bylo ujednáno, že překračovali značně míru smlouvou dovoleného zisku a k tomu ještě dobrou císařskou minci roztavovali, rozlamovali, přemincovávali a vyváželi ze země. Tak prý vyzískali mnoho milionů.[127]) Současně oznamovala dvorská komora, že zavedla vyšetřování, aby získala zprávu, kolik hřiven stříbra bylo za trvání smlouvy zmincováno. Vyšetřování této delikátní záležitosti bylo svěřeno mladému úředníkovi dvorské komory Zikmundu hraběti Wolkensteinovi. V jedné pozdější relaci ospravedlňuje se Wolkenstein, že záležitost začal sice vyšetřovati na podkladě spisů, které byly ještě roku 1625 po ruce, ale že se celá záležitost protahovala z různých důvodů a překážek, ač byl roku 1627 urgován, aby ve vyšetřování pokračoval.[128]) Na úspěšné vyšetřování nebylo ani pomyšlení, dokud několik „principálů" z řad mincovních společníků bylo na živu a u moci.[129]) Po smrti Liechtensteinově byla sice dne 15. dubna 1628 dosazena zvláštní komise a odevzdán jí sebraný materiál s příkazem, aby posoudila, zda poskytuje dostatečný podklad pro úspěšné vedení sporu.[130]) Ale teprve za Ferdinanda III. byla dosazena tzv. Königliche böhmische General Münz- und Confiskations-Laesion-Auss-Verrichtungs-Commission a 20. září 1638 bylo hraběti Wolkensteinovi a nejvyššímu mincmistrovi Lobkovicovi uloženo, aby navrhli vhodného advokáta, jehož služeb by bylo možno použít v liechtensteinské při o poškozování zájmů

[123]) Dietr. archiv, fasc. 211, složka duben, pův. koncept Dietrichsteinovy zprávy císaři z 18. dubna 1623 bez čísla.

[124]) D'Elvert, 22, str. 357.

[125]) Tamtéž, str. 358.

[126]) Str. 358.

[127]) Tamtéž, str. 373; Newald, Die lange Münze, str. 124.

[128]) Newald, Die lange Münze, str. 125.

[129]) Týž, l. c., str. 126.

[130]) D'Elvert, 22, str. 475.

v mincovnictví.[131]) Současně měli podati zprávu, jak by byly dosažitelny Basseviho účty o minci z té doby. Po 16 let zjišťovala jmenovaná komise nepořádky, soustředila se pouze na Liechtensteina a požadovala na jeho synovi $10^{3}/_{4}$ milionů zlatých ke krytí císařských schodků. Ostatní ušli beztrestně i kníže Eggenberk. Representantem tohoto sdružení byl holandský kalvín, v Praze od roku 1603 usedlý, jménem Hanuš de Witte, výborný finančník. Jednatelem konsorcia byl významný pražský žid Jakub Bassevi, nobilitovaný roku 1622. Je známo, že toto konsorcium sdružovalo více vysoce postavených osobností tehdejšího veřejného života, jejichž jména zůstala utajena až na Karla knížete Liechtensteina, napřed generálního komisaře, později od 17. ledna 1622 místodržitele v Čechách. Jsou uváděna i další jména společníků de Witta.[132]) V české literatuře[133]) uvádí se ve spojení s tímto konsorciem také jméno Dietrichsteinovo. J. Newald vyslovuje domněnku, že Dietrichstein jeho členem nebyl a uzavírá tak ze známého Liechtensteinova návrhu, aby bylo Dietrichsteinovi zastaveno mincování v Kroměříži. Tomuto mínění možno se přiklonit, připomeneme-li si, že Dietrichsteina informoval kromě císaře také jednatel konsorcia Bassevi až v poslední chvíli o povoleném náhradním mincování, přislíbeném již koncem června minulého roku. To by přece nebylo jinak třeba. Dále nasvědčuje Newaldovu názoru skutečnost, že Dietrichstein požadoval zaplacení první splátky pachtovného, i když mu bylo známo, že konsorcium ještě ani nezačalo mincovat. Podobných momentů, které potvrzují Newaldovo mínění, lze nalézt ještě více.

---

[131]) Christian d'Elvert, Beiträge zur Geschichte der böhm. Länder, insbesondere Mährens im XVII. Jahrhundert, IV. svazek, 23. sešit, Schriften der hist.-statistischen Sektion, Brno 1878 (dále: d'Elvert, 23), str. 142.

[132]) Em. Nohejlová-Prátová, Dlouhá mince, Num. listy I, 1946, str. 35. Vedle de Witta, Jakuba Basseviho, Lichtensteina, Valdštejna a Michny pokládal A. Ernstberger z císařových důvěrníků za členy konsorcia knížete Eggenberga v souladu s Newaldem a kromě něho ještě hraběte Harracha. Jinak počítal mezi jeho členy presidenta dvorské komory Gundackera z Pohlheimu, rady dvorské komory Hanuše Kryštofa Teuffela z Zeilbergu, Vincence Muschingera z Gumpendorfu, Hanuše Unterholzera z Kranichbergu, dvorského výplatčího Josefa Niessera ze Steinpassu, nejvyššího dvorního maršálka Vlka Zikmunda z Losensteina, místodržitele v Dol. Rakousích Leonharda Hellfrieda z Meggau a rentmistra v Čechách Hanuše Matyáše z Glauchau (Gluchov); (Ant. Ernstberger, Hanns de Witte str. 98–99).

[133]) In. Lad. Červinka, Mince moravské, str. 73; Kl. Čermák–Bedř. Skrbek, Mince království českého za ponavání rodu habsburského od roku 1526, Pardubice 1891–1913 (dále: Čermák–Skrbek), str. 207.

Opatření, doporučená k likvidaci dědictví po de Wittském konsorciu. — Zastavení mincování na Moravě. — Snahy o začlenění moravských mincoven do navrhované slezské mincovní unie — Oživení činnosti moravských mincoven a Baltazar Zwirner. — Přísné oddělení moravského od slezského mincovnictví. — Patent o tzv. mincovní kaladě a jeho osudy. — Sabotáž obchodních a výrobních kruhů při provádění nařízených opatření. — Následky patentu v obchodních, námezdních i v právních vztazích obyvatelstva.

Po de Wittském konsorciu zůstaly jako dědictví rozvrácená měna, ožebračený lid a vydrancované doly. Dvorská komora si nevěděla rady, jak vybřednout z finanční pohromy. Teprve 2. května 1623 pozval císař kardinála Dietrichsteina, knížete Liechtensteina, presidenta české komory Viléma hraběte Slavatu, svob. pány: vicepresidenta říšské dvorské rady Petra Jindřicha ze Stralendorfu, ředitele dvorské komory Vincence Muschingera a radu české komory Pavla Michnu z Vacínova k poradě,[134]) aby formulovali návrhy, jak upraviti v budoucnu mincovnictví. Porada se konala 4. května t. r. v Praze za účasti pozvaných.

Přihlížejíce k tomu, že toho času nebylo lze bez podstatných škod přikročit k změně měny, shodli se účastníci porady na těchto návrzích:[135])

1. Nutno nadále přijímat v dosavadní ceně všechny císařské mince téhož druhu a téhož obrazu v tomto a jiných královstvích a zemích. K vyhlášení toho je třeba připojit dodatek, že, uzná-li císař budoucně nějakou změnu za nutnou, bude takové opatření předsevzato po poradě se stavy té které země, aby nikomu nebyla způsobena škoda,

2. aby všechny cizozemské ražby, které nejsou opatřeny rázem císaře, nebyly berné s výjimkou dukátů a říšských tolarů. Kdo by takové mince měl, má je odvést za příslušnou náhradu do mincovny,

3. aby císař převzal ve všech svých královstvích a zemích všechny mincovny, zejména v slezských knížetstvích. Dále doporučovali, aby císař napřed pokračoval ve vyjednávání s arcivévodou Karlem, biskupem vratislavským a co nejdříve jednání skončil, potom aby přikročil k vyjednávání s ostatními knížaty ve Slezsku a snažil se je pohnout, aby se v přítomné době vzdali mincování. Zdůrazňovali mezi jiným také, že svobody slezských knížat jsou vlastně a jedině založeny na stříži a zrnu, které jsou obsaženy v konstitucích římské říše; pouze v tom případě, kdyby se některý z nich chtěl omlouvat a vzpírat, mohlo by se zařídit

a) že nákup stříbra kdekoliv nepřísluší nikomu jinému než císaři a jeho zmocněncům,

b) že se zakážou ražby tohoto knížete ve všech královstvích a zemích, a

[134]) Dietr. archiv, fasc. 211, složka květen, č. spisu 2, originál pozvánky ku poradě z 2. května 1623.

[135]) Tamtéž, příloha k č. spisu 2, soudobý opis zprávy účastníků porady císaři z 4. května 1623.

pro případ, že by některý razil jinak, než to říšské konstituce připouštějí, zůstalo by císaři vyhrazeno, aby ho zbavil mincovního práva vůbec,

4. aby ve všech císařských zemích bylo zrno a stříž jednotné; jestliže císař již rozhodl, že se mají všechny řídit vídeňským zrnem a stříží, může se to ponechat v platnosti,

5. aby se všude srovnaly ceny pagamentu, takže by hřivna zlomkového stříbra byla všeobecně stanovena částkou 58 zl; pouze nakladatelům, kteří dodávají do mincoven veliké položky pagamentu, mohl by se povolit na úhradu velikých nákladů, cestovného a jiných vydání příplatek dvou zlatých, tedy částka 60 zl. Saské, bavorské a jiné cizí mince bude třeba oceniti a zmincovat k užitku císaře,

6. doporučili také, aby vedle soudobě ražených císařských druhů mincí bylo při použití důlního stříbra a dobrého pagamentního stříbra započato s ražbou říšských tolarů, a to proto, aby císař mohl vypravit vojsko také do říše a mohl je tam vydržovat. Tam totiž nebyly jiné druhy mincí platné. Dále mělo doporučení na mysli, aby se mohly udržovat obchody se solí, dobytkem a pod. s jinými zeměmi, např. s Uhrami, Polskem, Bavorskem. Jak vysoko by se měl říšský tolar oceniti, to prý třeba vyhradit zvláštní poradě, až jak mezitím k tomu účelu bude propočten.

Závěrem doporučili, aby pro mincmistry a kontrolory všech mincoven byla vydána jednotná instrukce a aby pro začátek byli mincmistři dostatečně vybaveni materiálem i penězi.

Císař přikročil ihned k provádění alespoň některých námětů, vyšlých z této porady. V prvé řadě pokládal za naléhavé a pro ozdravění mincovnictví v dědičných zemích důležité, aby bylo položeno všude na touž míru v zrnu a stříži. Nařídil proto, aby jako v Čechách, ve Slezsku[136]) a Rakousích byla také na Moravě zmincována hřivna stříbra nejvýše na 79 zl. To znamenalo, že obnovil prozatím zase nařížení z 23. září 1621. Za neméně důležité měl také, aby stříbro bylo vykupováno všude za tytéž ceny. V tom řídil se doporučením účastníků porady a ustanovil současně s jednotným zrnem a stříží, že se má stříbro platiti 58 až 60 zl za hřivnu. Zároveň nařizoval, aby bylo raženo pokud možno co nejvíce tolarů.[137])

[136]) Ve Slezsku byla již patrně zřízena císařská mincovna ve Vratislavi, jejíž znovuotevření doporučoval Unterholzer ve zprávě z 27. září 1621 (d'Elvert, 22, str. 225). Liechtenstein, dotázán na své mínění o zřízení mincovny na hradě ve Vratislavi, zachoval se zdrženlivě. Zato žádal po nějaké době, aby byl ve Slezsku povolen nákup a směna stříbra de Wittskému konsorciu. Patrně po návrhu, který podal nakonec tajný rada hrabě Harrach 24. října 1622, byla tato myšlenka uskutečněna, a to patrně již někdy před 28. květnem r. 1623 (Newald, Die lange Münze, str. 114). Mimo to bylo raženo na účet císařův v hlohovské mincovně pravděpodobně již od 1. ledna 1623. (SÚA Praha, fond Česká dvorská komora ČDKM, sign. IV. S, fasc. 240, fol. 2–3. Referát Kryštofora Scheinera, poradce vratislavského biskupa, z 11. června 1623.)

[137]) Dietr. archiv, fasc. 211, složka květen, č. spisu 29, originál císařova dopisu Dietrichsteinovi z 28. května 1623; Mikul. repertář, fol. 166, č. 29; d'Elvert, 22, str. 359. V pramenech

Podle rady účastníků porady vyřídil také ještě během roku 1623 otázku pro úspěšnou nápravu mince velmi důležitou: mincovnictví slezských knížat a stavů. Slezská knížata patřila totiž mezi významné výrobce a šiřitele tzv. dlouhé mince. Po dlouhá desetiletí skupovávala na Moravě široké tolary, dukáty a pagament. Toto kořistění ukončil císař, když dosáhl, že se všechna slezská knížata, pokud měla a užívala mincovního regálu, podrobila a zastavila během roku 1623 mincování, jak dokazuje letopočet na jejich posledních ražbách. Pouze těšínský kníže Bedřich Vilém vydal ve skočovské mincovně grešli ještě s letopočtem 1624. Závazek téhož obsahu, namířeného proti slezským knížatům a stavům, vzal na se císař také v mincovní smlouvě s Baltazarem Zwirnerem z 28. listopadu 1623 o pachtu mincoven moravských spolu s vídeňskou, bratislavskou a vratislavskou.[138]) Tato skutečnost nasvědčuje tomu, že císař začal patrně provádět opatření proti slezským knížatům a stavům, doporučené účastníky porady z 4. května nejpozději po 28. listopadu. Pak lze si vysvětlit vydání grešle s letopočtem 1624 buď tak, že se těšínský kníže podrobil císařovu přání teprve roku 1624 nebo — což je podobnější pravdě — že grešle patří k mincovnímu materiálu, který býval podle zvyku připravován již koncem běžného roku na příští rok.

Mincovny na Moravě nebyly již od doby, kdy se ukončil pacht de Wittského konsorcia, v provozu. Nabízely se prý osoby, které by poskytly potřebný základ, ale Dietrichsteinovi nabídku neučinili, ač o tom s Michnou korespondoval.[139]) Mezitím projevil o moravské mincovnictví zájem vratislavský biskup, bratr Ferdinanda II., a uzavřel s kardinálem Dietrichsteinem smlouvu, známou pod jménem kardinálská smlouva. Podstata této smlouvy byla tato: Kardinál by zařídil zase svou mincovnu, razil by tam něco málo říšských tolarů a zbytek pagamentu, který byl v Kroměříži v hojném množství nabízen z Uher a jehož bylo také dostatek na Moravě, by dodával do biskupské mincovny v Nise. Za to se biskup zavázal vydat Dietrichsteinovi čtvrtinu zisku z niské mincovny.[140]) Pozdějším narovnáním Ferdinanda II. s vratislavským biskupem stala se smlouva bezpředmětnou. Když tzv. kardinálská smlouva pozbyla významu,

z doby dlouhé mince a bezprostředně následující se vyskytuje velmi často pojem „říšský tolar (Reichstaler)". Tento výraz vyjadřoval tolar určité váhy a jakosti, nikoli snad původ pouze z některé říšské mincovny. Tak se nazýval hodnotný tolar o jakosti 14 lotů jeden kvintlík jeden peníz, po příp. po 1. srpnu 1623 jakosti o jeden peníz chudší na rozdíl od lehkých tolarů o 150 kr, zavedených císařovou resolucí z 23. září 1621. (Viz též Alfr. Fr. Pribram, Geschichte der Preise und Löhne, sv. I, Österreich, Wien 1938, str. 140.)

[138]) Dietr. archiv, fasc. 212, složka listopad, příloha k spisu č. 10, soudobý opis mincovní smlouvy s Baltazarem Zwirnerem z 28. listopadu 1623.

[139]) Tamtéž, složka červen, pův. koncept Dietrichsteinovy zprávy císaři z 28. června 1623.

[140]) SÚA Praha, fond Česká dvorská komora, sign. IV. S, fasc. 240, sv. 3, fol. 8, memoriál ředitele niského mincovnictví Corneliho pro ředitele dvorské komory Muschingera s vysvětlením povahy tzv. kardinálské smlouvy.

doporučoval arcivévoda Karel prostřednictvím svého ředitele niského mincovnictví Pavla Corneliho určité řešení aktivisace moravského mincovnictví a osoby, jíž by se mělo svěřiti. Dietrichstein odkázal posla přímo na císaře, aby také jemu vyložil návrh biskupův, a současnou zprávou podporoval návrh. Pokládal jej za výhodný pro císaře a pohodlný pro pokračování v mincovní činnosti na Moravě.[141]) Mezitím byl vyzván dopisem z 19. června 1623, aby odeslal všechny postradatelné zaměstnance mincovny a jiné, které by mohl ještě získat, jichž je naléhavě třeba ve Vídni, aby se tam mohlo pokračovat v mincování.[142]) Krátce nato napomíná císař Dietrichsteina zase, aby zaměstnance mince přidržel k přesnému plnění nařízení o zrnu a stříži.[143]) Očekávaná odpověď císaře na návrh vratislavského biskupa a na jeho, Dietrichsteinovo, vlastní doporučení z 16. června nedocházela. Posléze uvedenými dopisy z 19. a 21. června, tak odchylného obsahu, byl Dietrichstein zmaten, zvláště když mimo to se přihlásili ještě pachtýři vídeňské mincovny a prohlašovali, že jim byly moravské mincovny přislíbeny do pachtu, že hodlají na Moravě mincovat v témže zrnu a téže stříži, jaké byly s nimi sjednány při pachtu vídeňské mincovny. Za těchto okolností pokládal za nutné, aby císaři vyložil skutečnost, jaká se vyvinula v mincovnictví na Moravě po skončení pachtu de Wittského konsorcia od konce března r. 1623. Oznámil, že od doby, kdy přestal de Witte razit, odpočívá mincování na Moravě a připomněl císaři, aby po případné poradě rozhodl o dalším provozu v moravských mincovnách buď ve smyslu řešení, navrhovaného jeho bratrem, které pokládá za jistější a trvalejší, nebo aby propůjčil moravské mincovny přihlásivším se židům. Současně žádá o další pokyn, má-li vyhovět příkazu z 19. června.[144]) Císař se však zatím rozhodl — jak ještě uvidíme — alespoň zčásti pro návrh svého bratra, biskupa vratislavského a brixenského, a souhlasil, aby moravské mincovny byly propachtovány Baltazaru Zwirnerovi, „osobě dobrých kvalit a odborných znalostí". Současně přikázal, aby polovice výtěžku z mincování na Moravě byla vyplácena, dokud bude na Moravě mincováno, k rukám arcivévody Karla.[145]) Toto rozhodnutí potvrzuje císař v odpovědi na rozklad Dietrichsteinův z 28. června a přeje si, aby bylo na Moravě jako v jiných zemích raženo co nejvíce říšských tolarů. K žádanému pokynu ve věci, aby byli mincíři odesláni do Vídně, poznamenal, že dopis z 19. června byl dvorskou komorou vypraven omylem na kardinálovu

[141]) Dietr. archiv, fasc. 212, složka červen, pův. koncept Dietrichsteinovy doporučující zprávy z 16. června 1623 bez čísla; SÚA Praha, fond Česká dvorská komora, sign. IV. S, fasc. 240, fol. 14–15, originál tohoto dopisu s podpisem a pečetí Dietrichsteinovou.

[142]) Mikul. repertář, fol. 170, č. 27.

[143]) Dietr. archiv, fasc. 212, složka červen, č. spisu 33, originál císařova dopisu Dietrichsteinovi z 21. června 1623; Mikul. repertář, fol. 170, č. 33; d'Elvert, 22, str. 361.

[144]) Dietr. archiv, fasc. 212, složka červen, pův. koncept Dietrichsteinovy zprávy císaři z 28. června 1623 u čís. 33.

[145]) Tamtéž, č. spisu 41, originál císařova dopisu Dietrichsteinovi z 27. června 1623; Mikul. repertář, fol. 171, č. 41; d'Elvert, 22, str. 362.

adresu. Požadavek se stal bezpředmětným.[146]) Byl-li při novém zahájení ražby přijat do služeb některé z moravských mincoven Mikuláš Holý (Holey), bývalý šmitmistr pražské mincovny,[147]) který byl dvorskou komorou doporučen přednostně pro ustanovení, o tom nemáme žádných bližších zpráv.[148]) Patrně mohlo jíti pouze o ustanovení v brněnské mincovně, poněvadž Dietrichstein urovnal nedorozumění městské rady v Olomouci s Martinem Fritschem,[149]) s nímž se setkáváme v olomoucké mincovně ještě po roce ve funkci šmitmistra.

Pozastavujeme se nad dodatkem v císařově dopisu z 27. června, že se má polovice výtěžku z moravských mincoven poukazovati biskupu vratislavskému. Z jakého titulu měl vratislavský biskup nárok na polovinu zisku z moravských mincoven? Pro vysvětlení musíme se vrátit do druhé polovice září roku 1621. Připomeňme si, že rada dvorské komory Unterholzer doporučoval, aby v zájmu prosperity olomoucké mincovny byla císařem získána nově otevřená mincovna v Nise. Císař uposlechl této rady. Obrátil se dopisem z 30. října 1621 na arcivévodu Karla.[150]) Mezitím bylo patrně již zahájeno vyjednávání, z něhož vyšla později ona pověstná mincovní smlouva z 18. ledna 1622, a o Unterholzerově podnětu se přestalo uvažovat. Nakonec přece však nezůstala niská mincovna ve výlučném držení dosavadních pachtýřů. Když s povolením císaře vykupovalo de Wittské sdružení stříbro také ve Slezsku, stížilo se zásobování niské mincovny stříbrem a stížnosti byly na denním pořádku. Nakonec se našlo východisko. Konsorcium se stalo spolupachtýřem niské mincovny. Jednání vedl Jakub Bassevi, který pronesl onen pozoruhodný výrok,[151]) že „na jeho straně je zúčastněno 15 principálů, na jejich (niské) nejvýše pět", je proto slušné, aby se jeho strana podílela na zisku větší částí. Pachtovní smlouva o niské mincovně byla schválena císařem 18. září a vratislavským biskupem 25. září 1622. Smlouva byla patrně omezena časově na dobu trvání pachtu ostatních mincoven v Čechách, na Moravě a ve Vídni a zanikla, ne-li již 16. února, tedy nejpozději 29. března 1623. Poté nabyl Unterholzerův podnět opět plného významu. Jednání s arcivévodou Karlem bylo znova navázáno a na doporučení účastníků porady ze dne 4. května byla sjednána 13. května 1623[152]) v Praze, kde tou dobou sídlil císař, smlouva o přenechání niské mincovny císaři a o narovnání na půl zisku. Zájmy vratislavského biskupa zastupoval jeho již jednou

[146]) Dietr. archiv, fasc. 212, složka červenec, č. spisu 12, originál císařova dopisu Dietrichsteinovi z 8. července 1623; Mikul. repertář., fol. 174, č. 12; d'Elvert, 22, str. 362.

[147]) Dietr. archiv, fasc. 212, složka červen, č. spisu 4, originál žádosti Holého za ustanovení ve službách některé mincovny.

[148]) Mikul. repertář, fol. 167, č. 4.

[149]) SÚA Praha, fond Dietrichsteiniana, KD 20, fol. 163, pův. koncept Dietrichsteinova dopisu městské radě v Olomouci z 28. února 1623.

[150]) D'Elvert, 22, str. 241.

[151]) Newald, Die lange Münze, str. 109.

[152]) D'Elvert, 22, str. 358.

jmenovaný ředitel mincovny Pavel Corneli.[153]) Znění této smlouvy neznáme. Ze stručného záznamu v registrech dvorské komory nevyplývá žádné jiné ustanovení smlouvy než otázka biskupského mincovnictví v Nise a náhrada za jeho postoupení. Patrně šlo z taktických důvodů o rámcovou smlouvu a biskupská komora se snažila této smlouvě dáti náplň, při níž by přislíbený podíl zaručoval vratislavskému biskupovi co největší zisk. Byla to myšlenka slezské mincovní unie,[154]) již prosazoval v Praze důvěrník a zpovědník biskupův P. Scheiner. Podle jeho referátu shodli se vyjednavači na některých otázkách, jiné další podrobnosti zůstaly nedořešené, jako např. osoba, jíž by se mělo mincovnictví svěřit, a způsob úplaty z pachtu. Tyto body byly vyhrazeny pozdějšímu vyjednávání, které bylo položeno na den 19. června.

Poradci vratislavského biskupa pokládali praxi, jakou zastávala biskupská komora v pachtovním poměru niské a také hlohovské mincovny,[155]) dříve než byla provozována na účet císařův, za bezpečnější a prospěšnější. V niské mincovně bral biskup polovici výtěžku z mincovny a druhou polovici ponechal pachtýři. Za to musel pachtýř uhradit veškeré personální a věcné výdaje. Tak měla biskupská komora na starosti pouze dozor na nákup a na mincování, aby nebylo z biskupské kvóty nic zadržováno a aby byla dodržována ujednání o zrnu a stříži. Jiný postup zachovala komora při jednání o hlohovské mincovně. Tam měla vymíněnu pevnou částku z každé zmincované hřivny rýzího stříbra a převzala pouze vydržování vardajna nebo kontrolora. Dvorská komora naproti tomu navrhovala, aby ze sto sazených hřiven stříbra připadlo deset správci mincovny. Z toho by musel uhrazovat ztráty a osobní náklady. Nákup pagamentu a ostatní věcné výdaje by kryla komora sama. Tento způsob byl podle názoru biskupských rádců spojen s většími nesnázemi, nehledě k tomu, že poskytoval snadnou příležitost k podvodům zasměstnanců.

Rádcové biskupovi zastávali myšlenku, aby do slezské mincovní unie byly pojaty tři slezské mincovny.[156]) Případný odpor slezské komory hodlali překonat příslibem části vplynulého kontrabantu a podílem na zisku z mincoven, který navrhovali dávat presidentovi slezské komory panu z Donína a fiskálovi Davidu Waxmannovi.[157]) V otázce pachtýře padla biskupova volba (případně jeho poradců) na Baltazara Zwirnera nejen z důvodů, že prý byl zkušeným odborníkem v mincovnictví, že měl široký okruh známých, měl všude přístup a

[153]) SÚA Praha, fond Česká dvorská komora, sign. IV. S, fasc. 240, sv. 3, fol. 12, originál dopisu vratislavského biskupa Ferdinandovi II. z 9. května 1623.

[154]) Tamtéž, fol. 2–3, referát biskupova poradce Kryštofora Scheinera z 11. června 1623.

[155]) Tamtéž, fol. 2–3, referát biskupova poradce Scheinera z 11. června 1623 a fol. 5–7, referát ředitele niské mincovny Corneliho bez data.

[156]) Vedle niské mincovny měla patřit do unie patrně také mincovna v Hlohově, kde se razilo asi od 1. ledna 1623 na účet císařův, a reaktivovaná mincovna ve Vratislavi.

[157]) SÚA Praha, fond Česká dvorská komora, sign. IV, S, fasc. 240, sv. 3, fol. 2–3, referát Scheinerův.

neomezený úvěr, že byl zámožný a měsíční splátky pachtovného že by byly jisté, nýbrž zejména také proto, že byl touž dobou pachtýřem některých mincoven sedmihradského knížete Bethlena Gabora ve Slezsku a mohl z konkurenčních důvodů způsobit zájmům unie citelné škody.[158]) S Zwirnerem se tedy začalo vyjednávat. Rádcům biskupovým se podařilo pohnout Zwirnera k tomu, že byl ochoten vzít tři sdružené mincovny do pachtu na dobu jednoho roku, ale s výhradou, že k tomu bude přibrána jako čtvrtá, jedna mincovna moravská.[159]) Tato výminka Zwirnerova byla nepochybně příčinou, proč se vratislavský biskup zajímal o vládní mincovnictví na Moravě. S Zwirnerem bylo sjednáno, že bude pachtovné platit zpolovice v císařských penězích, tj. v běžné císařské dlouhé minci, z druhé polovice v říšských tolarech. Zwirner si zase vymínil, že pachtovní smlouva zůstane v platnosti pouze po tu dobu, pokud bude rozsah zmincování a rozsah stříže a zrna zachován v dosavadní míře. Při změně některé z těchto náležitostí bude třeba uzavřít novou smlouvu.[160]) Toto byl obsah rozmluvy mincovního ředitele Corneliho, který vzbudil Dietrichsteinův živý zájem a vřelé doporučení navrženého řešení v otázce moravského vládního mincovnictví. Arcivévoda Karel a jeho poradci dali se získat pro požadavek Zwirnerův, pokud se týkal moravského mincovnictví. Ihned vystihli, že by mohla být Morava vydatným zdrojem, z něhož by bylo možno čerpat potřebné množství peněžního a zlomkového pagamentu, jehož bylo velmi poskrovnu na trhu ve Slezsku. Tak vydatná zásobárna byla by pro slezské mincovnictví velmi vítána, zejména když propagovali myšlenku,[161]) že císař musí zakázat slezskou minci, tj. minci slezských knížat a stavů, vyjma císařské a uherské. Proč také uherské mince? To byly uherské mince Bethlena Gabora, které dal tento razit v opolské a ratibořské mincovně a které sloužily na nákup pagamentu, říšských tolarů a dukátů v horních zemích uherských. Rádcové biskupovi doporučovali, aby také císař dal v jedné slezské mincovně razit uherskou minci, aby mohl získávat v uherských zemích koupí říšské tolary a dukáty pro mincovny ve Slezsku.

Dvorská komora, vlivný rádce císařův, neuzavírala se úmyslu dát moravské mincovny do chodu, ale stavěla se velmi rozhodně proti vratislavské koncepci, aby byla některá moravská mincovna začleněna do slezské mincovní unie. Nakonec přece jen zvítězilo stanovisko dvorské komory, ačkoliv Corneli prosazoval u císaře velmi důrazně stanovisko arcivévody Karla a poukazoval na to, že vratislavský biskup se zříká výhod z tzv. kardinálské smlouvy a očekává, že císař připustí začlenění moravského mincovnictví do slezské mincovní unie. Konečně dal též najevo, že by si musel arcivévoda Karel při podílu na men-

[158]) SÚA Praha, fond ČDKM, sign. IV. S, Tamtéž, referát Scheinerův a fol. 5–7, referát Corneliho patrně z doby před 16. červnem 1623.

[159]) Tamtéž, referát Corneliho (fol. 5–7).

[160]) Tamtéž, referát Corneliho.

[161]) Tamtéž, referát Scheinerův a Corneliho.

ším zisku svou arcivévodskou apanáž opatřovat jinak.[162]) Císař však oznámil v dopisu z 27. června 1623[163]) Dietrichsteinovi výslovně svou vůli, že ražba na Moravě nesmí mít nic společného s mincováním ve Slezsku[164]), a připustil pouze účast arcivévody Karla na zisku z moravského mincovnictví.

To byl onen právní titul, z něhož vyvěral příkaz, aby polovice ze zisku z moravských mincoven byla odváděna vratislavskému biskupovi. Patrně neplynul později z moravských mincoven takový zisk, že by jeho polovina byla úměrnou nároku arcivévody Karla za postoupení niské mincovny. Císař proto nařídil dopisem z 14. srpna 1624 Dietrichsteinovi, aby byla vydána vratislavskému biskupovi jedna třetina ražebného z moravských mincoven; obdobný příkaz dostal mincmistr Matyáš Fellner[165]) ohledně vídeňské a bratislavské[166]) kvóty.

Krátce potom, kdy byly moravské mincovny propachtovány Zwirnerovi, byla z císařova rozhodnutí z 3. července 1623[167]) zastavena jakákoliv ražba lehké mince a současně bylo zakázáno, aby byly konfiskované statky propláceny v této valutě. Tím byla Zwirnerovi vzata možnost, aby zmincovával hřivnu čistého stříbra na 79 zl. Směl razit pouze tolary, jichž císař potřeboval značné množství, když vydržoval vojska v říši. Proto přikazoval Dietrichsteinovi, že se budoucně nesmí razit v moravských mincovnách nic jiného než říšské tolary v bývalé říšské stříži.[168]) Tento příkaz byl rozhodnutím císaře z 1. srpna 1623 rozšířen na všechna království a země.[169]) To znamenalo, že se mincovnictví na Moravě a ve všech ostatních zemích vrátilo k tolarové stříži a tolarovému zrnu. V citovaném rozhodnutí bylo totiž současně stanoveno, že ze sazené hřivny vídeňské o ryzosti 14 lotů 1 kvintlíku se má raziti $9^3/_4$ tolaru. Zároveň byly vydány směrnice, jak vykupovati stříbro. Ještě 18. srpna[170]) a 2. září[171]) bylo

[162]) SÚA Praha, l. c., fol. 10–11, referát Corneliho z doby k 19. červnu 1623.

[163]) Dietr. archiv, fasc. 212, složka červen, č. spisu 41, originál císařova dopisu Dietrichsteinovi z 27. června 1623.

[164]) Dvorská komora nakonec nesouhlasila se slezskou mincovní unií ani v rozsahu omezeném na slezské mincovny. Patrně se postavila velmi rozhodně za separátní propachtování vratislavské mincovny. Z tohoto podnětu vyšel pak 28. června 1623 příkaz slezské komoře, aby vyjednávala s Baltazarem Zwirnerem o pachtu vratislavské mincovny a mincovnu mu skutečně propachtovala. (E'Dlvert, 22, str. 362.) Slezská komora vyhověla císařovu přání již 24. července a dala mincmistrovi Tuchmannovi příkaz, aby mincovnu odevzdal Zwirnerovi (F. Friedensburg, Schlesiens Münzgeschichte, str. 86). Tím byla myšlenka slezské mincovní unie nadobro pohřbena.

[165]) D'Elvert, 22, str. 396; Mikul. repertář, fol. 218, č. 23.

[166]) Podle císařova rozhodnutí z 12. května 1623 byla vídeňským mincmistrem Matyášem Fellnerem zařízena mincovna v Bratislavě. (Newald, Beiträge, str. 117.)

[167]) Newald, Die lange Münze, str. 121.

[168]) Dietr. archiv, fasc. 212, složka červenec, č. spisu 14, originál císařova dopisu Dietrichsteinovi z 10. července 1623; Mikul. repertář, fol. 174, č. 14; d'Elvert, 22, str. 362.

[169]) Newald, Die lange Münze, str. 121.

[170]) D'Elvert, 22, str. 365.

[171]) Tamtéž, str. 366.

nejvyššímu zemskému soudci Buriánovi Berkovi připomínáno, že nesmí trpět, aby byly raženy jiné mince než říšské tolary. Nakonec byla uzavřena éra dlouhé mince velmi důležitým nařízením z 10. října 1623. Tímto dnem[172]) byla totiž na Moravě stejně jak v Čechách a ve Slezsku zavedena jako mincovní jednotka vídeňská hřivna, která vážila 280,006 g,[173]) a funkce pražské hřivny v Čechách a na Moravě jako mincovní jednotky definitivně zanikla. To bylo opatření, o které se — jak známo — král Ferdinand I. marně pokoušel v českých zemích po celou dobu své vlády. Tímto nařízením byla také upravena otázka ražebného, které bylo stanoveno jedním říšským tolarem z hřivny pagamentu, pokud se skládal z vyměněných desetníků nebo dvacetníků, tj. bývalých 75- a 150krejcarů anebo z jiných druhů mincí. Stříbro se smělo vykupovati pouze mincovnami podle ryzosti. V tomto smyslu byl vyrozuměn Burián Berka z Dubé příkazem, aby byly říšské tolary raženy v ustanoveném zrnu a stříži. Aby se toto nové uspořádání mincovních poměrů mohlo uvésti v soulad s pachtovními úmluvami, bylo zároveň také nařízeno, aby se vypověděly všechny smlouvy. V souvislosti s provedením tohoto příkazu bylo 19. října 1623 uloženo nejvyššímu zemskému soudci Berkovi z Dubé,[174]) aby vyšetřil a podal zprávu, jak bylo dosud na Moravě mincováno a s kým Zwirner uzavřel nějaké smlouvy. V kladném případě bylo mu uloženo, aby je prošetřil a sjednal případně nápravu, aby si vyžádal a odvedl nájemné do rentovního úřadu a polovinu aby vydal arcivévodovi Karlovi. Konečně mu bylo připomenuto, aby nedovoloval razit byť i sebemenší množství krejcarů mimo říšské tolary.

Po zastavení lehké ražby a po návratu k tolarové stříži a zrnu stála dvorská komora před problémem, jak zlikvidovat vysoko vyhnaný kurs starých hodnotných tolarů a dukátů, případně jak vymýtit z oběhu platidla se značně sníženým zrnem. Dřívější posudky znalců o kursech hodnotných druhů mincí vyznívaly jednoznačně a doporučovaly návrat ke kursům odpovídajícím relaci založené na původním starém kursu říšských tolarů.[175]) Úmysl, v jakých cenách se má zlikvidovat lehká mince, vyzrazuje již vzpomenutý patent z 10. října 1623, když ustanovuje ražebné z pagamentu, složeného z lehkých mincí, 75-, 120- a 150krejcarů, které označuje ve známém regestu za vyměněné 10- a 20krejcary.

Z těchto úvah vyplynul patent z 14. prosince 1623 o tzv. mincovní kaladě, který byl vyhlášen na Moravě patentem z 20. prosince 1623.[176])

Patent o mincovní kaladě, který známe pouze ve znění pro Dolní a Horní

[172]) D'Elvert, 22, str. 370.

[173]) Vinc. Brandl, Glossář (Glossarium illustrans Bohemico-moravicae historiae fontes), Brno 1876, str. 74.

[174]) D'Elvert, 22, str. 370.

[175]) Dietr. archiv, fasc. 211, složka leden, příloha k spisu č. 32, posudek nepodepsaného znalce.

[176]) Václav Nešpor, Dějiny města Olomouce, Brno 1936, str. 158. Pramen k této zprávě není uveden. Pátrání po tomto patentu bylo bezúspěšné.

Slezsko[177]) a ve znění pro Štýrsko a Korutany,[178]) je v kursech stříbrných a zlatých mincí pro všechny země jednotný a řeší nejprve kursy starých hodnotných mincí stříbrných. V přehledném propočtu se dovídáme, že se má brát např. říšský tolar po 90 krejcarech, Filipův tolar po 1 zl 40 kr (počítaje zlatý po 60 krejcarech) atd.

Kursy lehkých mincí na Moravě známe prozatím pouze z pozdějšího patentu císařova z 8. března 1625, k němuž se ještě vrátíme a který je s odvoláním na patent z 14. prosince 1623 opakuje. V citovaném patentu chybí však ocenění patnáctníku,[179]) který byl, jak jsme již dříve ze tří známých zpráv vyvodili, na Moravě ražen.

Lehká mince, ražená dosud v císařských mincovnách, mohla se brát při obchodech nebo platech anebo se nabídnout mincovnám po dobu tří měsíců po 20 kr říšské měny za dvouzlatník (120krejcar) nebo půltřetí zlatý (150krejcar), zvaný také dvacetišilink bez rozdílu, zda byl většího nebo menšího střížku, po 10 kr zlatník s číslicí 75,[180]) po 6 kr 48krejcar, po 3 kr čtyřiadvacetník, po půldruhém krejcaru nebo 9 fenicích dvanáctník, po bílém penízu groš nebo tři jednotlivé krejcary. Po uplynutí tříměsíční lhůty byla jakákoliv lehká mince zakázána a na Moravě mohla se vyměnit pouze v mincovnách podle jakosti zrna. Tímto opatřením byla lehká mince snížena v ceně o okrouhle 86,7—87,5%, případně u grošů o 91,67%. Současně obsahoval patent také zákaz vyvážet nebo vynášet minci ze země.

Nakonec patent stanovil také kurs zlatých mincí. Přitom se snažil zachovávat rovnost s okolními zeměmi a poroučel, že „se nemá bráti výše než" např. za 2 zl 20 kr (140 kr) uherský dukát a podobně u jiných zlatých mincí. To nebylo však poslední slovo ke kursu dukátů. Již 6. července 1624 přikazoval císař Dietrichsteinovi, Liechtensteinovi a slezské komoře, aby vyhlásili, že dukát platí 2 zl 30 kr čili 150 kr; ostatní zlaté mince mají se v kursu přizpůsobit v poměru k tomuto ocenění.[181]) Tento kurs byl pak znova opakován v Dietrichsteinově patentu z 3. srpna 1627[182]) zároveň s upozorněním, že říšský tolar má nezměněnou hodnotu 90 krejcarů.

Mimo to pamatoval patent také na ražbu drobných v dobré měně a určoval, aby tyto ražby byly opatřovány již letopočtem příštího roku, i když byly raženy ještě toho roku 1623, aby se lišily od lehkých ražeb.

Mincovny na Moravě, ať již zaviněním Zwirnerovým nebo z jiných příčin, nestačily dodat ve lhůtě tří měsíců potřebné oběživo k výměně lehké mince. Se zřetelem k této skutečnosti přikázal císař patentem z 4. března 1624[183]) Dietrichsteinovi, aby tříměsíční lhůtu prodloužil o rok a den do 5. března 1625, v kterážto době byly lehké mince připuštěny jako platidlo nebo mohly být vyměněny podle stanovených sazeb. Očekávalo se, že tato do takové míry prodloužená lhůta postačí, aby byly všechny lehké mince nabídnuty v mincovnách. Zatím se tak ku podivu nestalo. Dokonce nebyly používány jako platidlo v obchodech a platech, ale byly zadržovány, ba i proti jasnému zákazu pašovány

[177]) Becher, II, str. 95. Znění patentu pro Čechy je odchylné.

[178]) SÚA Praha, sbírka patentů, č. 260. Tento patent má datum 11. prosince 1623. Pro ražby původu štýrského a korutanského ustanovuje vyšší kurs než pro lehké ražby pražské, vídeňské a niské.

[179]) V Liechtensteinově prováděcím patentu z 28. prosince 1623 je 15krejcar oceněn dvěma krejcary (SÚA Praha, sbírka patentů, č. 261).

[180]) Sar Brno, fond B 1, sign. M 5/3—7, opis patentu z 8. března 1625. Z jeho znění vyplývá, že se ustanovení patentu o mincovní kaladě nevztahovalo na Zwirnerovy a Peczovy zlatníky, které byly opatřeny výlučně číslicí 60. Totéž řešení platilo pro Dolní Slezsko a pro Korutany a Štýrsko. Pro Čechy bylo nařízeno jiné opatření. V Liechtensteinově prováděcím patentu se nerozlišovalo mezi 75- a 60krejcarem. Oba spadaly pod ustanovení patentu o mincovní kaladě a byly oceněny 10 krejcary říšské měny. Rozdíl se projevoval pouze ve výši ztráty, která u 60krejcaru obnášela pouze 83,4%.

Ztráty na jednotlivých hodnotách dlouhé mince, pojatých na Moravě do patentu o mincovní kaladě, ukazuje tato přehledná tabulka:

Hodnota mince	Redukce		Ztráta v %	Poznámka
	v říšské měně	okrouhle v %		
120krejcar	20 kr	16.6	83.4	Na Moravě nebyl ražen
140krejcar	20 kr	13.3	86.7	Na Moravě nebyl ražen
75krejcar	10 kr	13.3	86.7	Na Moravě nebyl ražen
15krejcar	2 kr	13.3	86.7	Ocenění převzato z Lichtensteinova patentu z 28. 12. 1623
48krejcar	6 kr	12.5	87.5	
24krejcar	3 kr	12.5	87.5	
12krejcar	1½ kr nebo 9 penízků (feniků)	12.5	87.5	Na Moravě nebyl ražen 1½ penízku rovná se jednomu (bílému) penězi
3krejcar nebo groš	1 bílý peníz	8.33	91.67	Na jeden krejcar šly 4 (bílé) peníze

Z tohoto přehledu vychází najevo, že se rozlišovaly hrubé a drobné ražby dlouhé mince. Ztráta u hrubé mince činila 86,7%, zatím co se zvýšila u drobné na 87,5%. Groše, které měly zvlášť nízké zrno, měly ztrátu dokonce 91,6%. Z tohoto přehledu získáváme další, velmi významný poznatek: 15krejcar se nepočítal mezi drobné, nýbrž byl dílem hrubé ražby dlouhé mince. K drobným se počítal: groš, 12-, 24- a 48krejcar. V tom smyslu se zmiňuje o této posléze uvedené otázce originál císařova dopisu Dietrichsteinovi z 18. září 1621 (Dietr. archiv, fasc. 208, složka září, č. spisu 23) a Dietrichsteinův patent z 24. září 1621 (Sar Brno, fond B 1, sign. M 5/3). Patent je tam zachován v opisu. Na rubu tohoto opisu je německy psaná poznámka, v překladu tohoto znění: Originál byl 6. září 1666 předložen registrátorovi královské české dvorské kanceláře Kryštofovi Geierhabrovi.

Předmětem patentu o mincovní kaladě byly pouze ražby s obrazem Ferdinanda II. Ražby moravských stavů nebyly tímto patentem dotčeny. Tyto byly prohlášeny neplatnými teprve patentem kardinála Dietrichsteina z 18. března 1626 (Sar Brno, fond B 1, sign. M 5/1).

[181]) D'Elvert, 22, str. 392; Mikul. repertář, fol. 211, č. 8.

[182]) Sar Brno, fond B 1, sign. M 5/3—7, patent z 3. srpna 1627 s podpisem a pečetí Dietrichsteinovou.

[183]) D'Elvert, 22, str. 380.

ze země. Pouze chudší vrstvy uvítaly tento patent, poněvadž odkázány na služné, úroky nebo renty se ocitaly v bídě. Čím více se zhoršovalo zrno, tím více rostla jejich nouze. Zato se setkal patent s krajním odporem u obchodníků, řemeslníků, živnostníků vůbec, snad také u sedláků, kteří zpeněžovali své zboží, své výrobky a práci, případně úrodu. Oni měli tu výhodu, že byli uspokojováni v poměru k dobré valutě, a to někdy, jak z jednoho již vzpomenutého dobrozdání vyplynulo, v poměru trojnásobném až čtyřnásobném. To byly ony vrstvy, které držely převážnou část lehké mince ve svých rukou. Tyto kruhy nechtěly také pochopit smysl a účel patentu o mincovní kaladě a požadovaly za zboží, zejména poživatiny a za služby, takové ceny a odměny v nových penězích, jaké se platívaly v lehké minci.[184]) Jak daleko byly tyto ceny podloženy nedostatkem příslušného zboží nebo kořistnictvím, zaměřeným na ochuzování širokých mas nelze bez zevrubnějšího studia této otázky posoudit.

Nicméně byla již vzpomenutým patentem Ferdinanda II. z 8. března 1625 prodloužena opět lhůta oběhu tzv. lehké mince o rok. Do té doby měly býti tyto mince bernými a mohlo jich být podle volby jejich držitele použito při platech a obchodech nebo mohly být odvedeny do mincovny za úhradu podle sazby nebo podle jakosti zrna. Současně přikazoval patent, že se nesmí nikdo opovážit říšské tolary a jinou dobrou minci platit dráže, třeba i v drobné minci nové měny, než bylo stanoveno patentem z 14. prosince 1623.[185])

Naděje, že by byla snad všechna lehká mince odvedena v prodloužené lhůtě do mincovny, se nesplnila. Ilustruje to dostatečně událost zachycená v d'Elvertových regestech. Někdy v prvých měsících roku 1626[186]) bylo v Novém Jičíně zabaveno Josefu Löblovi z Holešova množství dlouhé mince, která mu byla v dubnu 1642[187]) nahrazena, a náhrada činila podle redukované hodnoty 4.066 zl 40 kr. Tato suma odpovídala přibližně 12.200 kusům dvouzlatníků ve váze asi 190 kg. V dalších letech 1627 a 1628 bylo mu znova zabaveno, rovněž v Novém Jičíně, 6 centnýřů 25 funtů[188]) dlouhé mince, což se rovná přibližně 417 kg. Povolená náhrada byla vyplacena z mimořádné kontribuce, uložené židovstvu na Moravě.

Thesaurace neplatné dlouhé mince byla, zdá se, tak běžnou věcí, že se nad tím již nikdo nepozastavoval. Naopak, na rozhodujících místech byla benevolentně přehlížena, ba dokonce bylo patrně prominentním osobnostem dáváno povolení, aby si mohly dát přemincovat dlouhou minci na dobrou (groše,

[184]) Státní archiv (dále: Sar) v Třeboni — zemědělsko-lesnické odd. V Jindřichově Hradci (býv. archiv czerninský), fond Historica, tisk, Liechtensteinův patent z 29. ledna 1624.

[185]) Sar Brno, fond B 1, sign. M 5/3–7, opis císařova patentu z 8. března 1625. Opis byl pořízen, poněvadž originál byl podle poznámky na rubu opisu 6. září 1666 předložen registrátorovi královské české kanceláře.

[186]) D'Elvert, 22, str. 442.

[187]) D'Elvert, 23, str. 209.

[188]) Funt olomoucké váhy (libra) se rovnal 559.967 g (V. Brandl, Glossář, str. 74).

krejcary). Tak např. bylo 23. května 1626[189]) povoleno hraběti Žampachovi, že si směl 10.000 zl dlouhé mince dát přemincovat v některé mincovně na Moravě na dobrou.

Měnová reforma nepůsobila potíže pouze v obchodním styku a v denním životě obyvatelstva, ale projevovala se také citelně v různých, dříve založených právních poměrech. Zejména to byla otázka, v jakých penězích má dlužník vyrovnávat věřiteli dlužné obnosy. Ta zaviňovala nezdolatelnou vlnu sporů. V zájmu klidu mezi občanstvem řešil dvůr tuto otázku napřed tak, že nařídil klid řízení a vydal zákaz vynášet až na další rozsudek, jestliže dlužník, který se dosud s věřitelem nesrovnal a cítil se poškozen vyhlášenými patenty o snížení hodnoty mincí z let 1620 až 1623 ve svých závazcích z titulu vydaného dlužního úpisu, podal stížnost v propadné lhůtě 6 měsíců, počítaje od vydání vyhlášky.[190]) V dubnu příštího roku byla lhůta znova prodloužena o dalších šest měsíců, v níž se mohly strany buď dohodnout, nebo vznést při na příslušné soudy. K vyřešení těchto sporů byly zároveň vydány zásadní směrnice, podle nichž měly soudy postupovat při rozsudku ve sporné záležitosti. Pokud však šlo o lichvářské dlužní úpisy, bylo soudům uloženo, aby tyto závazky prohlásily za neplatné a lichváře stíhaly pro přestupek zákona.[191])

2

Rozbor ražeb „dlouhé" mince

A. Počáteční ráz ražeb v obou moravských mincovnách. — Ráz ražeb brněnské mincovny (včetně hranáčů): obrazy líce a ozdoby na začátku a na konci jejich opisů. — Orel na rubu brněnských ražeb (včetně hranáčů). — Umístění a ozdoba Peczova mincmistrovského znamení a označené hodnoty. — Opisy na brněnských ražbách a způsob zkracování jednotlivých slov v nich.

Ražba mincí s obrazem Ferdinanda II. byla na Moravě zahájena roku 1621 zlatníky o 60 krejcarech. Na těchto počátečních moravských ražbách nalézáme napřed v obou mincovnách lícní obraz v podstatě téhož rázu. Odchylky, které se vyskytují, týkají se pouze provedení kresby v detailu. Rovněž tak

[189]) D'Elvert, 22, str. 442.

[190]) SÚA Praha, sbírka patentů: patent Ferdinanda II. z 4. září 1624 pro Čechy. Patent stejného obsahu pro Moravu se nepodařilo nalézti.

[191]) Sar Třeboň, zemědělsko-lesnické odd. Jindřichův Hradec, fond Historica, patent dolnorakouské vlády z 26. dubna 1625, vydaný podle císařova rozhodnutí. Obdobné opatření bylo nepochybně učiněno také pro Moravu. Jeho znění se však nepodařilo objevit. V mikulovském repertáři je na fol. 254, pod č. 34 zmínka o nějakém patentu, který byl zaslán císařem 22. dubna 1625 a týkal se redukované dlouhé mince. Není vyloučeno, že záznam měl na mysli onen pohřešovaný patent, který řešil tuto otázku na Moravě.

můžeme na rubu zlatníků zjistiti úplně shodnou kresbu orla. Zejména orlí ocas je na ražbách z obou mincoven vyjádřen stejně stylisovaným lichozpeřeným listem. To je tedy tvar listu jako např. u akátu. List má pět lístků s čepelí u lichého lístku a u obou lístků sousedního jařma rozdělenou ve tři úkrojky a u lístku horního jařma shora klínovitě naříznutou. Posléze uvedené lístky horního jařma mají tvar okrouhlý a sedí na vydutém řapíku. Štítek s rakousko-burgundským znakem na prsou orla je ověšen řetězem zlatého rouna s přivěšeným rounem. Záhy však opouští olomoucká mincovna společný nebo příbuzný ráz kreseb a ubírá se vlastní cestou ve vývoji obrazu lícního a rubního.

Brněnská mincovna přidržuje se i nadále dosavadního rázu obrazu a způsobu vodorovné linie, to znamená, že mincovní pole, ohraničené vnitřním kruhem, je vyplněno poprsím nebo orlem do šíře. V líci zlatníků — 60krejcarů — vidíme ověnčené poprsí s velikým rovným *(viz tab. VII, č. 4 a 8)* nebo podél čelisti prohnutým *(viz tab. VII, č. 6)*, do hran zastřiženým okružím bez stuh u věnce. Na prsou má císař řádový řetěz a na pravém rameni shrnutý plášť, přichycený sponou hvězdicovou nebo sponou ve tvaru ozdobeného kříže. Obraz téhož rázu má vzácný půlzlatník o 30 krejcarech *(viz tab. VII, č. 18)*. Poprsí je na něm však větší, sahá až do opisu a odděluje jeho začátek a konec. Plášť je sepnut na pravém rameni hvězdicovou sponou.

Po zlatnících následovaly 48krejcary, mezi nimi jeden hranáč *(viz číslo 17)*,[192]) a pak 24krejcary. Na obou posléze uvedených ražbách má poprsí na krku charakteristické zaokrouhlené, vzadu vyhrnuté okruží — říká se mu „mlýnské kolo". Toto uspořádání propůjčuje límci šikmou polohu a vzpřímená hlava budí dojem, jako by se opírala týlem o okruží. Na 48krejcarech vidíme poprsí ve čtyřech obměnách, založených výlučně na změně příkras: buď se sponou ve tvaru ozdobeného kříže na pravém rameni a s řádovým řetězem na prsou *(viz tab. VIII, č. 11)*, nebo také ještě s řádovým řetězem na prsou, ale se sponou ve tvaru ploténkového náramku, který shrnuje plášť na pravém rameni v podvalek *(viz tab. VIII, č. 15)*, anebo pouze s tímto ploténkovým náramkem *(viz tab. VIII, č. 13)*, nebo se zdobným liliovitým křížem *(viz tab. VIII, č. 27)* jako sponou na rameni, ale v obou případech bez řetězu na prsou.[192a]) Vždy

[192]) Do textu vsunutá poznámka např. „viz č. 20" znamená číslo mince, uvedené v kapitole 3. „Popis mincí".

[192a]) H. Janovský došel v pojednání Řád zlatého rouna na českých vládních mincích (Num. listy XI, 1956, str. 173, pozn. 3) mínění, že poprsí s řádem nebo bez řádu nemá rozlišovat serie vydaných mincí. K tomu uvádíme několik příkladů, které bohužel nepotvrzují autorovo mínění. Některé série souboru Peczových 48krejcarů (*srov. č. 13* z r. 1621 a skup. I. a II. z roku 1622 a ostatní skup. z r. 1621 a 1622) a série ze souboru jim příbuzných de Wittských 75krejcarů (*srov. č. 45* a ostatní skup. ročníku 1622) se skutečně odlišují ozdobou řádového řetězu na poprsí v jednom a v druhém případě zavěšením zlatého rouna kolem panovníkova krku na šňůru nebo jeho vynecháním. V olomoucké mincovně zpodobňoval Zwirner v letech

však, ať je spona toho nebo onoho druhu, je plášť zřasen do pěti svislých záhybů. Tatáž kresba poprsí s vyhrnutým okružím vzadu zdobí 24krejcary na líci *(viz tab. VII, č. 20)*, postrádá však řádový řetěz na prsou a spona na pravém rameni má tvar buď zdobného liliovitého kříže *(viz č. 20)*, nebo šesticípé hvězdy *(viz č. 21)*. Další druh mince, vydané ještě brněnskou mincovnou, je velmi vzácný groš *(viz tab. VII, č. 30)*, který má na líci obvyklé poprsí v brnění se španělským límcem.

č. 1. č. 2. č. 3. č. 4.

Všimneme-li si ozdobných znamének[193]) mezi začátkem a koncem opisu na líci brněnských ražeb, vidíme je na zlatníkových ražbách ve tvaru: tečky, jednoduchého *(viz vyobr. č. 3)* nebo ozdobného kříže *(viz vyobr. č. 2)*, pětilisté růžičky *(viz vyobr. č. 1)* a u závěrečné emise zlatníků, stejně jako na všech 48- a 24krejcarech, ve tvaru křížové růžice, na koso postavené. Tato růžice je složena ze čtyř křížem položených trojklaných plátků, které jsou do poloviny slité v jednu souvislou plochu, proraženou ve středu kruhovitě *(viz vyobr. č. 4)*. Na groši odděluje začátek a konec opisu na líci pouze tečka.

Kromě uvedených hodnot vyšel z brněnské mincovny roku 1621 a roku 1622 ještě hranáč tolarového rázu *(viz tab. VII, č. 2 a 22)*. Na líci hranáče je korunovaná postava královna v brnění se španělským límcem. Zvláště nutno upozornit na malá písmenka GR, která jsou umístěna pod písmenkami opisu DG. Podle Newalda je to značka řezače kolků Jiřího Rittera.

Na rubu mají hranáče tolarového rázu v obrazu korunovaného orla s říšským jablkem mezi hlavami, vyzbrojeného mečem v pravém a žezlem v levém

1621 a 1622 sice panovníkovo poprsí vždy jenom s ozdobou řádového řetězu, k němuž připojil někdy ještě zlaté rouno. Jednotlivé emise jeho ražeb se odlišovaly pak tím, že byl řádový řetěz zavěšen od ramene k rameni (*srov. č. 5—16*) nebo pouze mezi nárameníky (*viz č. 17, 18, 20* až *25*) nebo konečně tím, že byl ještě zkrácen zdobnými pruhy, splývajícími po krunýři (*viz č. 27—35*). Mimoto se lišily jednotlivé série ražeb také ještě způsobem, jakým byl řádový řetěz zavěšen: buď přes prsa v oblouku, nebo byl na prsou zlomen do úhlu, anebo byl přes prsa napnut. Je téměř nepochybné, že této příkrasy používal mincmistr v různé formě, aby se oddělovaly jednotlivé emise. Týž smysl mělo v brněnské mincovně zpodobnění poprsí s řádovým řetězem nebo se zlatým rounem na prsou nebo bez něho. Na těchto ražbách zlaté rouno často chybí. Něco jiného je však otázka, mělo-li na mincích zpodobnění poprsí s některým řádovým atributem nebo bez něho nějaký zvláštní význam z hlediska vladařovy hodnosti. Toto hledisko nebylo předmětem našich úvah. Přece však soudíme, hlavně podle pozdějších analogií, že několikerý způsob zavěšení řádu zlatého rouna vyplynul pouze z ne dost přísných předpisů pro znázornění tohoto řádu na mincích. Tento nedostatek to patrně byl, který si vyžádal od případu k případu zvláštního císařova schválení, jež má autor na mysli.

[193]) Vyobrazení mincmistrovských značek a znamének mezi začátkem a koncem lícního opisu jsou 2½krát, vyobrazení kyt orlího ocasu 1½krát zvětšena.

pazouru. Od koruny, umístěné v opisovém pruhu, sahá k hrotům letek bohatě vyšívaná stuha. Mezi letkami jsou paprsky a kol hlav svatozáře. Prsa orla zdobí řádovým řetězem ověšený, nekorunovaný, dole zaokrouhlený štít s mnoha rakouskými znaky, uprostřed se čtvrceným středním štítkem. Ve špici, dělící patu hlavního štítu, je vyražena moravská orlice. Na řetězu, lemujícím znakový štít, je přivěšeno rouno mezi dvěma na konci dovnitř rozštěpenými stvoly. Ty vycházejí ze znakového štítku a tvoří orlí ocas *(viz vyobr. č. 5)*. Pokládáme za vhodné, abychom již v této souvislosti upozornili na velmi zajímavý zjev. Tento znamenitě vyrytý orel s mnohapolým znakem na prsou se objevuje v podstatě budoucně na všech moravských, tolarových a dukátových ražbách až včetně do doby Ferdinanda III. a odlišuje se převážně pouze kresbou kyty orlího ocasu. Po zániku brněnské mincovny roku 1627 přechází totiž na ražby olomoucké mincovny, a to do roku 1630 se znakovým štítkem nekorunovaným, počínaje uvedeným rokem však zpravidla ozdobeným korunou. Roku 1646 se vrací zase do znovuzřízené mincovny v Brně na tolarové a dukátové ražby s nekorunovaným mnohapolým štítem na prsou. Výjimku z tohoto pravidla by tvořil, potvrdí-li se jeho přidělení do mincovny v Olomouci, Zwirnerův tolar s letopočtem 1624.[194])

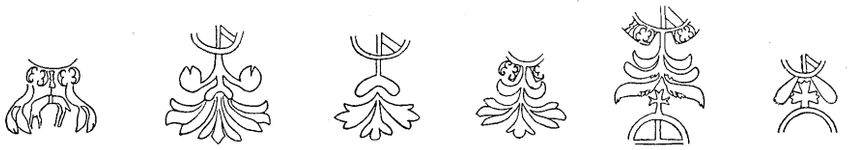

č. 5. č. 6. č. 7. č. 8. č. 9. č. 10.

Na rubu všech ostatních brněnských ražeb vidíme orla v podstatně zjednodušené úpravě a na jeho prsou prostý rakousko-burgundský štítek. Na zlatnících a půlzlatníku je štítek vesměs korunovaný, lemovaný řádovým řetězem s přivěšeným rounem. 48- a 24krejcary omezují výzdobu štítku pouze na ověšení řádovým řetězem, ostatní okrasy, jako rouno na řádovém řetězu a korunka na štítku, odpadly. Groš má rakousko-burgundský štítek úplně holý bez jakýchkoliv ozdob. Pazoury obrazu orla u všech dosud jmenovaných hodnot jsou roztaženy, vyjma již zmíněné hraináče tolarového rázu a posléze uvedeného groše. Na obou těchto hodnotách drží orel v pravém pazouru meč a v levém žezlo. Orlí ocas, vyjádřený — jak jsme se již zmínili na začátku — lichozpeřeným listem s lístky rozdělenými v úkrojky *(viz vyobr. č. 6)*, zachovává brněnská mincovna nepřetržitě na všech emisích zlatníků až na poslední v témže podání. Zlatník této poslední emise v opisu s mincmistrovským znamením Hanuše Pecze ve štítku dole zaokrouhleném má na rubu orla, jehož ocas se skládá ze tří lístků s neporušenou trojklanou čepelí *(viz vyobr. č. 7 a tab. VII, č. 10)*, které

[194]) Čermák—Skrbek, III, č. 544. K tomuto tolaru se ještě vrátíme v souvislosti s ražbami z dobrého zrna v oddílu: Moravská mince po kaladě.

dohromady vytváří trojčetný list. V této podobě vykreslený orlí ocas se vyskytuje také na půlzlatníku, avšak s tím rozdílem, že má místo přivěšeného rouna další jařmo, v němž jsou lístky vyduté, takže je vytvořen lichozpeřený list o pěti lístcích *(viz vyobr. č. 8 a tab. VII, č. 18)*. Podstatně odlišnou kresbu orlího ocasu nalézáme na 48- a 24krejcarech. Na těchto ražbách skládá se orlí ocas ze tří, pod sebe řaděných, na vřeteno navlečených párů vstřícných stvolů. V obou horních řadách jsou stvoly vyduté. V třetí řadě jsou oba vstřícné stvoly zesíleny, umístěny až na samém konci vřetena a spojeny v plochou svorku *(viz vyobr. č. 9 a tab. VIII, č. 13)*. Na groši je orlí ocas vytvořen ze dvou stvolů, opatřených postranním praporem. Oba stvoly vybíhají z paty znakového štítku a jsou rozloženy šikmo po stranách křížku na oválu s hodnotou *(viz vyobr. č. 10 a tab. VII, č. 30)*. Paprsky mezi letkami nacházíme na brněnských ražbách pouze na hranáčích tolarového rázu, 24krejcarech a na některých ražbách 48krejcarů z roku 1621 (č. 11—14 v popisu).

Nakonec třeba ještě dodati, že všechny uvedené hodnoty jsou opatřeny mincovním znamením Hanuše Pecze, tj. písmeny H a P, spojenými do monogramu a ozdobenými hákem na cány[195]) *(viz vyobr. č. 11—13)*. Pouze hraináč tolarového rázu z roku 1622 *(viz tab. VII, č. 22)* a jeden hraináč s letopočtem 1621[196]) se vyskytují bez značky mincmistra.

č. 11. č. 12. č. 13.

Nutno se ještě zmíniti o umístění hodnoty a mincovní značky na minci. Na některém druhu jmenovaných brněnských ražeb nachází se na líci hodnota, na jiném je na témže místě umístěna zase značka mincmistra. Tak na zlatnících má své místo na líci v opisu pod poprsím hodnota, zpravidla mezi písmeny opisu D—G. Někdy je však také mezi písmeny G—R jako na zlatníku *(viz č. 7)*, na němž je jméno krále zkráceno do znění FERDINA, nebo na zlatníku *(viz č. 10)*, na jehož rubu je orlí ocas vykreslen ve tvaru trojčetného listu. Naproti tomu na 48-, 24krejcarech a na groši je hodnota přenesena na rub mince a na líci je umístěna značka mincmistra v opisu pod poprsím v oválu. Značka 24-

[195]) Moravské vládní mince za 30leté války I, Mince moravských stavů, Num. sb. V, 1958, str. 198. Čermák—Skrbek vyobrazuje značku brněnského mincmistra také tak, jako by hák na cány nebyl pouze v prodloužení levého dříku písmena H, nýbrž byl také umístěn uprostřed mezi dříky písmena H a spočíval na vodorovném břevně (viz tab. XI, č. 43 a tab. LXII, č. 530). Se značkou mincmistra v této podobě jsme se nikde nesetkali. Viz též Em. Nohejlová-Prátová, Dvě poznámky, Num. listy II, 1947, str. 6.

[196]) E. Fiala, Beschreibung der Sammlung des Max Donebauer, Praha 1889, č. 2185.

a 48krejcarů ročníku 1621 je položena buď mezi písmeny D—G *(viz č. 20 a tab. VIII, č. 11)*, nebo G—R *(viz tab. VIII, č. 15)*, značka 48krejcarů z roku 1622 vždy mezi zkratky D—G, na groši však mezi písmena R—I *(viz tab. VII, č. 30)*. Hodnota je na rubu 48- a 24krejcarů umístěna pod orlem ve spodní polovici říšského jablka s křížkem a u groše v oválu s křížkem. Jakýmsi nepsaným zákonem je pravidlo, že ražby, značené na rubu značkou mincmistra, mívají hodnotu vyznačenou v líci. Výjimku z tohoto pravidla tvoří půlzlatník. Na něm se objevuje obojí: hodnota i značka mincmistrova na rubu.

Nakonec obraťme pozornost na opisy brněnských ražeb. Všeobecně možno říci, že táž slova titulu mají různě krácené znění podle toho, o jaký druh mincí jde. Někdy se vyskytuje různé krácení též na téže hodnotě anebo jsou slova uváděna v plném znění. Tak vidíme např. jméno krále zkráceno na zlatnících trojím způsobem buď FERDINAND *(viz tab. VII, č. 4 a 6)*, nebo FERDINA *(viz č. 7)*, nachází-li se značka mincmistrova na konci rubního opisu před letopočtem, nebo také FERDINAN *(viz č. 10 a tab. VII, č. 8)*, je-li mincmistrova značka ve štítku, zaokrouhleném dole a vřaděném na rubu do opisu pod orla. Táž posléze uvedená zkratka jména králova se objevuje na půlzlatníku *(viz č. 18)*. Na 48krejcarech zní zkratka vesměs pouze FERDINAND. Na 24krejcarech se vyskytuje dvojí způsob krácení králova jména, buď FERDINAN *(viz č. 19)* nebo FERDINAND *(viz č. 20)*. Ostatní slova titulu na líci jsou na všech jmenovaných hodnotách omezena na začáteční písmeno až na slovo REX, které se objevuje v plném znění s výjimkou půlzlatníku, na němž je zkráceno na písmena RX. Na groši naproti tomu je jméno královo zkráceno na pouhé FERD a ostatní slova titulu, včetně slova REX, jsou vyjádřena pouze jejich začátečným písmenem. Jedině na hranáčích tolarového rázu je jméno královo uváděno v plném znění, ostatní slova titulu se shodují ve zkratce nebo v plném znění se zlatníky.

Na rubu nalézáme slovo Archidux u hranáče tolarového rázu a na některých zlatnících *(viz č. 4 a 7)* ve zkratce ARCHID, na jiných zlatnících také ve zkratce ARCHI *(viz č. 5, 8, 10)*; posléze uvedené znění vidíme pak skoro na všech 48- a 24krejcarech, až na jeden nám známý 48krejcar *(viz č. 23)* z r. 1622, který má jako groš pouze zkratku ARCH. Slovo Austriae se objevuje na všech ražbách ve zkratce AVS vyjma groše. Tam zní zkratka AV. Slovo Dux vyskytuje se nezkráceně na hranáčích tolarového rázu, zlatnících, pak na 48krejcarech z roku 1621 a na některých 48krejcarech ročníku 1622 *(viz č. 23 a 29)*; na 24krejcarech je toto slovo někdy nezkráceno *(viz č. 19, 20, 21)*, jindy zase uvedeno zkratkou DV jako ve sbírce Horského (č. 1803 aukčního katalogu), stejně jako na převážné části 48krejcarů ročníku 1622 až na již uvedenou výjimku *(viz č. 23 a 29)*; na groši se omezuje slovo Dux na začáteční písmeno. Slovo Burgundiae známe ve zkratce BVR na hranáči tolarového rázu, pak také na zlatnících a výjimkou též na jednom 48krejcaru *(viz č. 13)*; jinak je na 48krejcarech a na groši a výjimečně na jednom 60krejcaru *(viz č. 10)* obvyklá

zkratka BV. Na 24krejcarech se setkáváme s oběma uvedenými zkratkami. Slova Marchio Moraviae (markrabě moravský), kterými končí rubní opis na všech brněnských hodnotách, jsou zkrácena na zlatnících na MA.M *(viz č. 5, 8, 9)* nebo MA.MO *(viz č. 4, 6, 7, 10)*. Tato posléze uvedená zkratka vyskytuje se ještě na hranáči tolarového rázu z roku 1621, na 48- a 24krejcarech. Výjimku tvoří hranáč tolarového rázu z roku 1622, který zakončuje opis zkratkou MA.M *(viz č. 22)*. Na groši jsou tato slova omezena na písmena M.M.

B. Postupný vývoj lícního obrazu na ražbách olomoucké mincovny a ozdoby na začátku a na konci jejich opisů. — Obraz rubu olomouckých ražeb a jeho varianty. — Značka mincmistra a označení hodnoty, jejich umístění a ozdoby. — Opisy na líci a rubu olomouckých ražeb a způsob zkracování jednotlivých slov v nich.

V olomoucké mincovně má dříve již uvedený první zlatník *(viz tab. XI, č. 4)* na líci poprsí s nápadně velikou hlavou, se zaokrouhleným úzkým okružím velikého průměru, s bohatě zřaseným pláštěm na pravém rameni a bez řádového řetězu na prsou. Po tomto oběma moravským mincovnám v podstatě společném rázu lícního obrazu volí olomoucká mincovna, jak jsme se již dříve letmo zmínili, odchylný ráz. Ten sice sleduje ještě tzv. vodorovnou linii, vyvíjí se však zároveň na linii kolmé *(viz tab. XI, č. 5)*. Tento způsob se projevuje v prvé řadě protáhlým krkem. Další vývoj v kresbě lícního obrazu prohlubuje tento směr a snaží se o takové postavení poprsí, aby se šířka prsou projevovala v perspektivě co nejúžeji *(srov. tab. XI a XII, č. 7, 8, 16)*. Obě varianty širokého a úzkého poprsí mají na prsou jako ozdobu řádový řetěz, který sahá převážně od ramene k rameni. Jen výjimečně na variantě s úzkým poprsím *(viz č. 17 a tab. XII, č. 18)* zkracuje se řádový řetěz a je omezen na prostoru mezi nárameníky. Varianty zlatníků s dlouhým řádovým řetězem mají poprsí zachyceno trojím způsobem: Pod pravým ramenem je přikreslen ještě pruh odění *(viz tab. XII, č. 9)* a mimo to je ještě někdy náramenník naznačen z bočního pohledu *(srov. tab. XI, č. 7)*, nebo spodní hrana poprsí je naznačena šikmou čarou pod pravým ramenem *(srov. tab. XII, č. 11)*, nebo spodní okraj poprsí tvoří již jen řádový řetěz *(srov. tab. XII, č. 16)*. Některé ze štíhlých poprsí bývá zdobeno na pravém rameni sponou ve tvaru stejnoramenného kříže s třemi hroty na každém konci, tedy v podobě tzv. liliovitého kříže *(srov. tab. XI, č. 7 a XII, č. 18)*. Na zlatnících vyskytuje se obměna širokého poprsí s protáhlým krkem *(srov. tab. XI, č. 5)* pouze bez stuh u věnce, zatím co onen obraz úzkého štíhlého poprsí dělí se na skupinu bez stuh u věnce *(srov. tab. XI, č. 7 a 8)* a na druhou skupinu s malou *(viz č. 10)* nebo velkou, klešťovitě rozevřenou šňůrovitou stuhou u věnce *(srov. tab. XII, č. 11, 16, 18)*. Zmínky zasluhují i obě varianty širokého a úzkého poprsí bez stuh u věnce. U nich je vidět někdy na prsou rouno, přivěšené k řádovému řetězu *(viz tab. XI, č. 5 a 8)*.

Také 48krejcary s letopočtem 1621 jsou zastoupeny ve skupině širokého poprsí, ale na rozdíl od zlatníků v obou variantách, tj. bez stuh *(viz č. 21)* nebo se stuhami u věnce *(srov. tab. XII, č. 20)*. Stuhy jsou jak obvykle klešťovitě rozevřené. Široké poprsí se stuhami u věnce je mimo to zdobeno liliovitým křížkem na pravém rameni *(viz tab. XII, č. 20)*. Ve skupině 48krejcarů s úzkým poprsím vyskytují se 48krejcary tohoto ročníku 1621 shodně se zlatníky v obou variantách, totiž se stuhami u věnce *(viz tab. XIII, č. 25)* nebo bez nich *(srov. tab. XII, č. 24)*. Na závěrečných emisích ročníku 1621 a dalších s letopočtem 1622 opouštějí 48krejcary dosavadní honosnou kresbu poprsí, převzatou ze zlatníků, a nahrazují ji skromněji vybaveným poprsím menších rozměrů. Po-

č. 14. č. 15. č. 16. č. 17.

prsí této kresby se vyskytuje buď bez stuh *(srov. tab. XIII, č. 27)* nebo se stuhami u věnce *(viz č. 28)*. Jeho charakteristickým znakem je užší španělský límec, prohnutý podél čelisti. V souvislosti s pozměněným lícním obrazem dochází na líci i k další změně: značky mincmistra. Značka není totiž jako dosud na 48krejcarech s užším štíhlým poprsím umístěna v pooválu *(srov. vyobr. č. 16)*, nýbrž jen v závorkách *(viz vyobr. č. 17)*. Všechny 48krejcary kteréhokoliv ročníku a s jakoukoliv podobou poprsí jsou na prsou zdobeny řádovým řetězem, lomeným do úhlu, kromě jednoho nám známého 48krejcaru se stuhou u věnce z roku 1621 *(viz č. 31)* a příštího ročníku 1622 *(srov. tab. XIII, č. 32)*. Na nich je řetěz napnutý rovně přes prsa mezi zdobnými pruhy, splývajícími po krunýři. Na rozdíl od zlatníků omezuje se řádový řetěz u 48krejcarů vždy na prostoru mezi

č. 18. č. 19. c. 20. č. 21. č. 22. č. 23. č. 24.

č. 25. č. 26. č. 27. č. 28. č. 29. č. 30. č. 30a.

nárameníky. Někdy bývá ještě zkrácen ozdobným pruhem, splývajícím po brnění. Vzácnou výjimku tvoří 48krejcar, který je zastoupen ve sbírce Moravského musea v Brně a který vyobrazuje také Čermák—Skrbek pod č. 532. Na tomto 48krejcaru sahá řetěz od ramene k rameni *(viz č. 29)*, jak tomu je nejčastěji na zlatnících.

Znaménko, které odděluje na líci začátek opisu od jeho konce, tvoří na olomouckých ražbách tečka, kroužek nebo křížek. Někdy bývá křížek zdoben po obou stranách vodorovného břevna ještě vstřícnými, proti sobě otevřenými obloučky nebo po stranách společné tečky hyperbolami *(srov. vyobr. č. 18—30a)*.

Na rubu se setkáváme na olomouckých zlatnících napřed s orlem, který je — jak jsme již dříve poznamenali — obdobou orla na brněnských zlatnících. Má krky vyrostlé kolmo a rovnoběžně z trupu. Na řetězu, který lemuje znakový štítek na prsou orla, je přivěšeno rouno. Kyta orlího ocasu je jako na brněnských zlatnících vyjádřena lichozpeřeným listem o 5 lístcích s čepelí také rozdělenou u lichého lístku a lístků sousedního jařma ve tři úkrojky. Lístky horního jařma jsou okrouhlé, mají klínovitý zářez a řapíky jsou vyduté *(srov. vyobr. č. 6)*. Orel

č. 31. č. 32. č. 33. č. 43.

č. 35. č. 36. č. 37. č. 38. č. 39.

v této základní kresbě objevuje se ve spojení s lícním obrazem první olomoucké varianty širokého poprsí s protáhlým krkem bez stuh u věnce *(viz tab. XI, č. 5)*. Na dalších dvou ražbách možno již pozorovati, že se olomoucké ražby odpoutávají i na rubu od společného vzoru. Orel jinak shodný s kresbou orla na brněnských ražbách rozmnožil v kytě orlího ocasu počet jařem o další horní jařmo. Jeho lístky jsou čárkovité a vyduté. Lístky druhého horního jařma se přizpůsobily tomuto tvaru *(srov. vyobr. č. 32)*. Orel v této podobě spojil se s lícním obrazem rázu společného oběma mincovnám *(srov. tab. XI, č. 4)*. V dalším vývoji dostává orel s ocasem ve tvaru lichozpeřeného listu o 7 lístcích mezi letky paprskovitá pera, která se na brněnských ražbách vůbec nevyskytly *(srov. tab. XI, č. 7)*. Orel tohoto rázu je ještě spojen v líci s variantou úzkého poprsí bez stuh u věnce. Na všech pozdějších ražbách olomoucké mincovny jak zlatníků, tak i 48krejcarů setkáváme se již jen se zvláštní, dosud neobvyklou kresbou orla, která je zejména patrna u kyty orlího ocasu. Dosud byl orlí ocas vyjádřen na ražbách zlatníků lichozpeřeným listem. Na dalších zlatnících, na jediném 10dukátu a na 48krejcarech, skládá se nová kresba orlího ocasu ze dvou párů

zdobných vstřícných stvolů, spojených do ploché svorky a navlečených na vřeteno, zakončené liliovitě *(srov. vyobr. č. 33—37.)* Nad každou svorkou vidíme jeden pár zakrslých vstřícných stvolů, sestavených do krokve *(viz vyobr. č. 33)*. Hlavy orla jsou spojeny s trupem krky více nebo méně vidličnatě rozrostlými a rakousko-burgundský štítek na prsou orla je korunován. Také na rubu bylo pamatováno na to, aby byla sledována zásada vývoje po vodorovné linii ve spojení s kolmou, jak jsme mohli pozorovati na líci. Sestavením letek do užšího *(viz tab. XII, č. 16)* nebo širšího *(srov. tab. XI, č. 1 a XII, č. 20)* vějíře a jejich zapuštění do boku znakového štítku v horní části s úzkou *(viz č. 16)* nebo širokou *(viz č. 20)* základnou a vsazením nohou dole na patě štítku v poloze šikmé nebo — jako na 48krejcarech — v poloze vodorovné byla dosažena žádoucí štíhlá, protáhlá nebo zavalitá figura orla. Jeho štíhlá linie se ještě zvyšuje (např. na některých zlatnících — *viz č. 16)* posazením korunky na holý znakový štítek a vytvořením nápadně protažené kresby orlího ocasu *(viz vyobr. č. 34 a tab. XI, č. 8 a XII, č. 16)*. Vyjádření zavalité figury podporuje zase snaha, aby byly svorky v orlím ocasu položeny pokud možno nejtěsněji pod sebe např. na některých zlatnících a 48krejcarech vynecháním krokve ze zakrslých stvolů mezi svorkami *(srov. vyobr. č. 35 a tab. XII, č. 18)* nebo vynecháním krokve nad horní svorkou *(viz vyobr. č. 37 a tab. XIII, č. 26)* anebo dokonce nad oběma svorkami *(viz vyobr. č. 36 a tab. XII, č. 24)*.

Zmínili jsme se dříve, že dochází na posledních emisích 48krejcarů ročníku 1621 *(srov. tab. XIII, č. 27)* a na dalších z roku 1622 k podstatné odchylce od dosavadní kresby poprsí. Ruku v ruce s touto změněnou kresbou na líci jde také pozměněná kresba orla na jejich rubu. Nejmarkantnější odchylkou od dosavadní kresby na rubu jsou: nekorunovaný znakový štítek na prsou orla, jeho krky kolmo nebo do nepatrně rozevřené vidlice z trupu vyrostlé a umístění hodnoty ve spodní polovici říšského jablka místo jako dosud v polokroužku. Zmínky zasluhuje ještě nápadná změna v kresbě orlího ocasu. V této skupině objevují se totiž vedle 48krejcarů s kresbou kyty orlího ocasu, složené ze dvou zdobných svorek, také 48krejcary, na jejichž rubu je orlí ocas znázorněn pouze jednou zdobnou svorkou s nadřazenou krokví *(viz vyobr. č. 38)*, anebo je vytvořen ze tří hlubokých svorek kalichovitého tvaru různé velikosti do sebe vsunutých *(srov. vyobr. č. 39 a tab. XIII, č. 34)*. Nesmíme také pominouti další zajímavost na posledních dvou 48krejcarech této skupiny s orlím ocasem, vytvořeným jednou svorkou, kde orel má hlavy podobně jako u vyobrazeného 10dukátu *(viz tab. XI, č. 1)* z roku 1621 v kroužcích *(srov. tab. XIII, č. 35)*. Společným znakem orla s kresbou orlího ocasu, vyjádřenou jinak než lichozpeřeným listem, jsou téměř na všech hodnotách paprsky mezi letkami. Výjimku tvoří jeden nám známý 48krejcar s velikým úzkým poprsím v líci, na němž postrádají orlí křídla paprsky mezi letkami *(viz tab. XIII, č. 26)*. Pravidelně bývají orlí křídla nové kresby vybavena šesti letkami, pouze u několika z posledních 48krejcarů jsme zjistili po sedmi letkách v každém křídle *(viz tab. XIII, č. 33)*.

Ještě jeden velmi zajímavý jev nelze nechat bez povšimnutí. Orel s ocasem, vyjádřeným jednou svorkou, objevuje se také na nám již známém 48krejcaru z roku 1621 se zdobným poprsím, zakončeným řádovým řetězem, který sahá jako na některých zlatnících od ramene k rameni *(srov. č. 29)*.

Všechny ražby olomoucké mincovny jsou opatřeny mincmistrovským znamením Baltazara Zwirnera BZ. Zwirnerova značka bývá vsazena do ležatého oválu, do kroužku nebo do ležatého polooválu a do závorek *(srov. vyobr. č. 14—17, str. 250)*. Na zlatnících bývá značka mincmistra umístěna na rubu v ležatém oválu nebo kroužku. Označení hodnoty je pak v líci mezi písmeny opisu G—R, vyjma prvního zlatníku *(viz tab. XI, č. 4)*, kde se nachází posunuto až mezi zkratky S—AVG a dalšího zlatníku, kde se objevuje mezi zkratkami R—I *(viz tab. XII, č. 16)*. Opačné uspořádání vidíme na 48krejcarech. Tu má mincmistrovská značka své místo na líci mezi písmeny G—R a hodnota je na rubu buď v polokruhu nebo ve spodní polovici říšského jablka bez křížku.

Zbývá, abychom si všimli ještě opisů na olomouckých ražbách. Opis začíná na líci, jako na všech ražbách, jménem krále, které je nejen na zlatnících, nýbrž také na 48krejcarech zpravidla zkráceno do znění FERDINAN. Z tohoto pravidla se vymyká první zlatník *(viz tab. XI, č. 4)* společného rázu se zlatníkem brněnským a některé 48krejcary. Na tomto prvém olomouckém zlatníku se objevuje jméno krále ve zkratce FERDIN. Z 48krejcarů má jeden *(viz č. 22)* zkratku FERDI a jiné dva zkratku FERDINA *(viz č. 29 a 36)*. U označení pořadí krále tohoto jména Secundus (Druhý) římskou dvojkou objevují se někdy na zlatnících tečky nad každým I. Mimo to třeba ještě upozorniti, že na některých 48krejcarech *(viz č. 31—33)* je pořadí krále tohoto jména vyznačeno chybně římskou jedničkou místo dvojkou. Je obecným pravidlem, že další slova Romanorum Imperator Semper jsou na všech ražbách vyjádřena pouze jejich začátečným písmenem. Tato zvyklost je zachovávána také ve zmíněných ražbách. Slovo Augustus bývá u obou hodnot zkráceno na znění AVG a slovo Germaniae omezeno na začáteční písmeno. Další část titulu Hungariae je u prvního již uváděného zlatníku *(viz č. 4)* vyjádřena zkratkou HVN, na ostatních zlatnících a některých 48krejcarech *(viz č. 25, 26, 28, 35)* zkratkou HV. Ostatní 48krejcary mají toto slovo zkráceno na začáteční písmeno H. Slovo Bohemiae je, s výjimkou jednoho zlatníku *(viz č. 19)* a několika 48krejcarů *(viz např. č. 18—22 nebo 29)*, kde je zkratka B, zkracováno zpravidla do znění BO. Závěrečné slovo titulu Rex bývá zpravidla uváděno v plném znění, někdy na 48krejcarech se vyskytuje zkratka RE *(viz č. 27)*. Další tituly panovníka pokračují na rubu a začínají slovem Archidux zkráceným zpravidla do znění ARCHID až na jeden zlatník *(viz č. 19)*, na němž se objevuje zkratka ARCHI. Další slovo Austriae vidíme pouze ve zkratce AVS. Slovo Dux bývá na zlatnících zpravidla nezkráceno, výjimkou také někdy na některých

48krejcarech *(viz č. 23, 25)*. Jinak bývá na 48krejcarech převážně zkráceno na znění DV. Další slovo titulu Burgundiae, které následuje po vyznačené mincmistrovské značce na zlatnících nebo po hodnotě na 48krejcarech, bývá na zlatnících zkráceno na znění BVR, na 48krejcarech pouze do zkratky BV. Toto znění zkratky nalézáme také ještě na jednom již častěji uváděném zlatníku z Donebauerovy sbírky *(viz č. 19)*. Závěrečná slova: Comes Tyrolis bývají uvedena ve zkratce CO. TYR, s výjimkou dvou zlatníků *(viz č. 16 a 18)*, kde je písmeno Y nahrazeno měkkým I a jednoho 48krejcaru, který má tato slova zkrácena do znění CO TY *(viz č. 32)*. Toto zakončení rubního opisu bývá na rozdíl od brněnských ražeb, kde končí zkratkou slov „Marchio Moraviae", na olomouckých ražbách pravidlem. Z tohoto pravidla tvoří však vzácnou výjimku zlatník (viz č. 19 v popisu), opatřený značkou Baltazara Zwirnera, který zakončuje rubní opis po způsobu brněnských ražeb zkratkou MA.MO.

C. Hlavní charakteristické znaky ražeb jednotlivých moravských mincoven. — Chybné zařadění dvou ražeb do olomoucké mincovny. — Medailovitý tolar Ferdinanda II. je moravskou ražbou.

Na podkladě zevrubného popisu obrazů a znamének na líci a na rubu moravských ražeb, pokud jsou značkou příslušného mincmistra určeny do brněnské nebo olomoucké mincovny, pokusíme se shrnout podstatné znaky, které jsou kromě mincmistrovské značky rozhodující pro příslušnost ražby k té které mincovně.

Charakteristické příznaky vlastní pouze brněnské mincovně tvoří:

1. kresba orlího ocasu na zlatnících, vyjádřená trojčetným listem s lístky trojklanými a s neporušenou čepelí *(srov. vyobr. č. 7)*.

2. spona ve tvaru ploténkového náramku na 48krejcarech, shrnující plášť na pravém rameni do podvalku *(viz tab. VIII, č. 15)*,

3. křížová růžice na líci poslední emise zlatníků a 48- příp. 24krejcarů, která odděluje začátek a konec opisu, a umístění hodnoty na rubu 48- a 24krejcarů v dolní polovici říšského jablka s křížkem. Růžice je vykreslená ve tvaru na koso postavené čtvercovité korunky květu, jejíž dva páry vstřícných trojklaných plátků jsou rozloženy křížem a srostlé z poloviny do souvislé plochy, proražené ve středu kruhovitě *(srov. vyobr. č. 4)*,

4. pětilistá růžička, která odděluje na některých zlatnících *(viz č. 4—6)* začátek a konec opisu *(srov. vyobr. č. 1)*,

5. zakončení rubního opisu výlučně zněním „Marchio Moraviae" různě zkráceným.

Ražby olomoucké mincovny charakterisuje:

1. protáhlý krk u poprsí se širokým španělským límcem,

2. zpodobnění orlího ocasu kresbou vstřícných stvolů, spojených do svorek, navlečených na liliovitě zakončené vřeteno *(srov. vyobr. č. 33—38)*,

3. umístění hodnoty na některých 48krejcarech v dolní polovici říšského jablka bez křížku,

4. zakončení opisu na rubu zkratkami slov „Comes Tyrolis".

Pokládáme za vhodné, abychom se na tomto místě vypořádali s dvěma ražbami, které jsme nalezli zařaděny do olomoucké mincovny.

V Miller-Aichholzově „Österreichische Münzprägungen 1519—1938", Vídeň 1948, je mezi moravské mince pro rok 1621 zařaděn zlatník, který je vyobrazen v obrázkové části tohoto díla na tabulce 20 jako číslo 24 a je kladen do olomoucké mincovny. Na jeho líci vidíme malé poprsí v brnění s úzkým španělským límcem na nepatrně protáhlém krku. Přes ramena přehozený plášť je vyjádřen způsobem, jaký se vyskytá také na pražských nebo kutnohorských zlatníkových a dvouzlatníkových ražbách z údobí dlouhé mince, totiž úzkými pruhy (stuhami), shrnutými na pravém rameni do smyček a sepnutými ve styčném bodě sponou, na tomto zlatníku ve tvaru liliovitého kříže. Na rubu zapadá veliká koruna v opisu nad orlem částečně mezi vidličnatě roztažené krky. Jeho prsa zdobí veliký, nekorunovaný, dole zaokrouhlený rakousko-burgundský štít, ověšený řádovým řetězem. V křídlech jsou mezi letky zastrčena paprskovitá pera; kresba ocasu je velmi nezřetelná, ale z obrysů, jak se rýsují, lze usouditi, že nemá podobu stylisovaného lichozpeřeného listu ani se neskládá ze dvou párů vstřícných, do plochých svorek spojených stvolů. V opisu pod orlem, kde bývá zpravidla umístěna mincovní značka, je volně umístěna křížová růžice téhož tvaru jako na líci. Tam tvoří rozdělovací znaménko mezi začátkem a koncem opisu. Této růžici na rubu je přikládán význam mincovní značky.

Dále byl uveden jako čís. 2369 dražebního katalogu sbírky hrab. Latoura z roku 1898, vydaného firmou Egger ve Vídni, do prodeje půlzlatník o 30 krejcarech z roku 1621, který je v dříve jmenovaném díle Miller-Aichholze zařaděn do oddílu „neznámé mincovny". Ve sbírce Chaurově je patrně podle zmíněného katalogu zařazen mezi mincemi z olomoucké mincovny *(viz vyobr. č. 40)*. Na líci tohoto půlzlatníku je malé poprsí se španělským límcem bez stuh u věnce. Spona ve tvaru zdobného, liliovitého kříže spíná plášť na pravém rameni; na rubu je zobrazen orel s krky do vidlice roztaženými a s paprsky mezi letkami. Na prsou má orel korunovaný rakousko-burgundský štítek dole zaokrouhlený a lemovaný řádovým řetězem s přivěšeným rounem; ocas tvoří tři pod sebe řaděné páry vstřícných, na vřeteno navlečených stvolů, v horních dvou řadách vydutých, ve spodní spojených do ploché vodorovné svorky. Vřeteno je zakončeno trojčetným listem.

Celkovým svým rázem nezapadají obě popsané mince, ani zlatník, ani půlzlatník, mezi olomoucké ražby, i kdybychom položili jejich vznik do nejranější doby, tj. na počátek ražby olomouckých zlatníků. V té době mají ještě výrobky brněnské a olomoucké mincovny v podstatě příbuzný ráz poprsí, zvláště zlatník formou svého pláště nenalézá obdoby mezi olomouckými ražbami této doby. Čím více se však vzdaluje doba jejich vzniku od počátku provozu olomoucké mincovny za Ferdinanda II., tím více se liší od kresby poprsí na olomouckých zlatnících, na nichž je již poprsí se širokým španělským límcem, pod nímž je navíc v téže výšce jako límec část zbroje, budící dojem velmi vysokého protáhlého krku. S týmiž podstatnými rozdíly se setkáváme na rubu mincí. Olomoucké zlatníky mají ve čtyřech prvních emisích krky orla vyrostlé

č. 40.

č. 40.

kolmo z trupu a ocas je vykreslen ve tvaru lichozpeřeného listu. Lichý jeho lístek a lístky sousedního jařma jsou rozděleny ve tři úkrojky. Do tohoto období prvních čtyř emisí olomouckých zlatníků nelze zařadit popsaný zlatník, tím méně však lze tam vtěsnati uvedený půlzlatník s orlím ocasem, složeným ze tří párů vstřícných stvolů, spojených ve spodní řadě do ploché svorky, a orlem úplně odlišné kresby. Konečně nesmíme přehlédnout, že všechny ražby ročníku 1621 z olomoucké mincovny jsou opatřeny značkou mincmistra Baltazara Zwirnera. Nelze vysvětlit, proč by tato značka měla chybět na půlzlatníku nebo proč by dokonce měla některá z ražeb vyjíti pod anonymní značkou křížové růžice, jak by tomu bylo u uvedeného zlatníku. Všechny uvedené skutečnosti nasvědčují tomu, že tyto ražby nelze pokládati za výrobek olomoucké mincovny.

Na závěr prvního úseku dlouhé mince chceme se zabývati jedinečnou ražbou, medailovitým tolarem Ferdinanda II. z roku 1621. Saurma-Jeltsch zařadil vyobrazení tohoto tolaru mezi slezské mince pod českým panstvím.[197]) Čermák-Skrbek zařadil obraz téže mince mezi moravské ražby dobrého

[197]) H. v. Saurma-Jeltsch, Schlesische Münzen und Medaillen II, Ratibor 1883, tab. XXXXVII, č. 36.

zrna.[198]) Jsme tak významnými díly soudobé numismatické literatury zavedeni do podstatných rozporů. Pokusme se však získati trochu světla v otázce, jde-li o slezskou nebo moravskou ražbu. Tolar ten, který známe ještě patrně v odražku ve váze 20 dukátů, je jako oslavná mince, jedinečná svého druhu, nepochybně výrobek některé z císařských mincoven. Neboť ani k mincování oprávnění stavové, ani knížata slezská neměla z důvodů náboženských rozdílů, případně z důvodů peněžní politiky Ferdinandovy příčiny k oslavám přijatého zeměpána. Ve Slezsku by přicházela v úvahu jediná císařská mincovna, ve Vratislavi, kterou zřídil Ferdinand I. začátkem třicátých let 16. století. O této mincovně sděluje však již častěji jmenovaný rada dvorské komory Unterholzer dopisem z 27. září 1621, že byla toho času mimo provoz, a doporučuje, aby byla znova otevřena.[199]) Skutečně dochází — jak známo — k realisaci tohoto námětu, ale teprve někdy v druhém čtvrtletí roku 1623, a Baltazar Zwirner, jehož mincmistrovská značka určuje blíže tuto ražbu, stává se pachtýřem vratislavské mincovny na doporučení z 28. června [200]) teprve 24. července 1623.[201]) Vylíčené skutečnosti vylučují jakoukoliv domněnku, že by byl mohl tento na líci mistrně rytý tolar vzniknouti v některé mincovně ve Slezsku, nehledě k mincmistrovské značce na jeho rubu, která až do roku 1623 byla ve slezském císařském mincovnictví úplně neznámá. Mincmistrovská značka na tomto tolaru ukazuje na Moravu. Tam působil — jak známo — Zwirner bez přerušení od roku 1620 až do 16. února 1622 v olomoucké mincovně. Za těchto skutečností nezbývá, než aby byl bez jakýchkoliv pochybností souhlasně s Čermákem-Skrbkem vyřknut závěr, že tento tolar mohl vzniknouti jedině v mincovně olomoucké. Toto přidělení potvrzuje nad vší pochybnost ještě příbuzný charakter kyt orlích ocasů *(srov. vyobr. čís. 31* s ostatními *č. 33—37)*.

Při této příležitosti je nutné povšimnouti si blíže těchto ražeb. Při tom shledáváme rozdíly podružnějšího případně podstatnějšího rázu. Tak Čermákovo-Skrbkovo vyobrazení nemá v lícním opisu zkratky G a R odděleny tečkou, zatímco na Saurmově vyobrazení jsou tato písmena oddělena jako na našem sádrovém odlitku podle originálního odražku ve zlatě *(srov. tab. XI, č. 3)*. Zato ikonograficky jsou Čermákův a Saurmův obraz v naprosté shodě, a to nejen pokud jde o poprsí, nýbrž také o příkrasy. Tak např. je řádový řetěz, který ohraničuje spolu s dvojitým vnitřním kruhem plochu mincovního pole, dopodrobna stejně vykreslen. Nebo články řádového řetězu, přehozeného na poprsí přes ramena a prsa tvoří obdélníky se stranami obloukovitě vybranými a uvnitř zdobenými ležatým ondřejským křížkem. Také kresba orla na rubu je úplně shodná i v podrobnostech. Zejména čelní pásek u vévodského klobouku nad rakousko-burgundským štítkem na prsou orla je na obou obrazcích složen

[198]) Čermák—Skrbek, III, tab. LXII, č. 543.
[199]) D'Elvert, 22, str. 225.
[200]) Tamtéž, str. 362.
[201]) Friedensburg, Schlesiens Münzgeschichte, str. 86.

z řady hladkých obdélníků s vypuklou horní hranou a klobouk je ohraničen hladkou silnější čarou. Řádový řetěz, který lemuje znakový štítek na prsou orla, má tutéž kresbu jako řádový řetěz na poprsí. Kytu orlího ocasu tvoří dvě zdobné svorky s nadřazenými dvěma krokvemi, které jsou navlečeny na liliovitě zakončené vřeteno. Vřeteno navazuje na zlaté rouno, zavěšené na řádový řetěz. Spojení rouna s řetězem tvoří podlouhlý kolmo zavěšený prstenec.

Porovnáme-li uvedené kresby na rubu s orlem na rubu našeho odlitku *(srov. tab. XI, č. 3)*, jsou nápadné rozdíly ve vyobrazení čelního pásku vévodského klobouku stejně jako na vévodském klobouku samém. Na našem odlitku tvoří čelní pásek ornamentální částice, zatočené do závitků, a klobouk je vrouben perličkami. Podlouhlé vodorovné články řádového řetězu (ocílky) kolem znakového štítku a v líci na poprsí jsou na našem odlitku členité. Ale nejpodstatnější rozdíl spočívá v kresbě orlího ocasu. Kytu orlího ocasu tvoří na rozdíl od Čermákova a Saurmova výkresu tři pod sebe řaděné zdobné svorky, z nichž jsou pouze dvě spodní provlečeny vřetenem. Vřeteno nepřesahuje složitou krokev nad druhou horní svorkou. Třetí svorka v orlím ocasu nahoře je úplně oddělena od obou ostatních svorek. Zato je těsně spjata s řádovým řetězem kolem znakového štítku na prsou orla dvěma kyjovitými nýty, které vycházejí z řetězu a jsou protaženy svorkou *(srov. vyobr. č. 31)*.

Neméně zajímavý je rozdíl na poprsí v příkrase, která na Čermákově a Saurmově vyobrazení chybí. Na našem odlitku vidíme totiž v sousedství nárameníku vpravo na prsou stejnoramenný liliovitý křížek.

Podle vyznačených rozdílů jde vlastně o tři varianty tohoto medailovitého tolaru a jeho odražku ve zlatě. Ze Saurmova spisu se dovídáme, že měl k disposici galvanickou kopii. Čermák neuvádí, odkud čerpal vzor pro svou kresbu, ale naprostá shoda kreseb poprsí, orla a příkras, jako dvojitý hladký a perlový vnitřní kruh, který je — mimochodem řečeno — na našem originálu hladký a ze sekaných perel, napovídá, že Čermák mohl míti za předlohu vyobrazení Saurmovo. Chyba v lícním opisu mohla být zaviněna náhodným omylem kresliče, ostatně ne jediným v Čermákově díle.[202]) V tom případě by nám zůstaly dvě varianty. Není však vyloučeno, že galvanická kopie byla pořízena z kusu méně zachovalého. V tom případě by byly jemnosti v kresbě řádového řetězu, zavěšeného přes ramena nebo lemujícího znakový štítek na prsou orla, nebo v kresbě čelního pásku vévodského klobouku a vlastního vévodského klobouku, zastřeny. Kresliči by pak zůstal úkol, jak doplnit ornamentální částice kresby, které pak nemusely býti podobné původním jemnostem kresby. Dokud nemáme k disposici Saurmovu galvanickou kopii, nemůžeme vysloviti konečný soud a dlužno proto míti za to, že existuje ta jedinečná medaile ve dvou variantách.

[202]) Viz např. chyby v kresbě značky domněle olomouckého mincmistra Petra Hemy, značícího H P (Nohejlová-Prátová, Dvě poznámky, Num. listy II, 1947, str. 6).

D. Příbuzné znaky de Wittských 75krejcarů s Peczovými ražbami 48- a 60krejcarů. — Charakteristika tolarových ražeb o 150 krejcarech. — Pochybný moravský původ jemně řezaných 75krejcarů a ražeb o 150 krejcarech se značkou nebo bez značky. — Omyly dosavadní literatury. — Patnáctníky a jejich varianty. — Groše z mincovny olomoucké. — Přidělení 24krejcarů a jim příbuzných tolarů o 150 krejcarech bez značky a 24krejcarů se značkou B-Z do mincovny v Nise a do mincovny ve Vratislavi. — Tolarový hranáč a tlustý dvoutolar bez značky z r. 1623 jsou dílem brněnské mincovny. — Opisy na de Wittských ražbách a zkratky jednotlivých slov v nich.

Dosud popsanými ražbami není dlouhá mince na Moravě vyčerpána. Známe ještě velmi početnou skupinu ražeb, která se řadí mezi de Wittské ražby, o nichž víme, že dosáhly vrcholu pověstně špatné mince. Z této skupiny známe jeden hranáč tolarového rázu s letopočtem 1622, tři varianty tolarů o 150krejcarech z roku 1622 a dvouzlatník z roku 1623; pak zlatník o 60 krejcarech, 75krejcary v šesti variantách kromě jednoho hranáče téhož nominálu; patnáctníky s letopočtem 1622 a 1623 a konečně groše z obou uvedených let.

č. 41.

č. 42.

č. 43.

Vyjmeme-li z této přebohaté skupiny zlatník o 75 krejcarech náhodou s poprsím bez rouna na prsou *(srov. tab. IX, č. 45)*, zjišťujeme, že nemá pouze ty znaky, které jsme dříve uvedli jako charakteritické pro brněnskou mincovnu, tedy: sponu ve tvaru ploténkového náramku, který shrnuje na pravém rameni plášť v podvalek a křížovou růžici jako oddělovací znaménko mezi začátkem a koncem lícního opisu. Na těchto ražbách nalézáme navíc úplně shodnou kresbu poprsí jako na 48krejcaru téhož ročníku *(viz č. 25)* nebo 48krejcaru z roku předcházejícího, které jsou značeny mincmistrovským znamením Hanuše Pecze *(srov. tab. VIII, č. 13)*. Není tedy vůbec žádné pochyby o tom, že tento 75krejcar, i když není značen, nepatří nikam jinam než do brněnské mincovny. Řada dalších 75krejcarů s poprsím v podstatě téže kresby liší se pouze tím, že mají poprsí zdobeno na prsou rounem na šňůře *(srov. tab. IX, č. 54)*.

Na rubu těchto 75krejcarů vidíme orla s ocasem, vyjádřeným jako lichozpeřený list o sedmi lístcích, rozčleněných do tří jařem a jednoho lichého lístku *(viz vyobr. č. 41 a 42)*. Podle různého stadia vývoje objevuje se tento orlí ocas ve dvou základních kresbách:

1. lichý lístek a oba lístky sousedního jařma mají čepel rozdělenou ve tři úkrojky, lístky prostředního jařma jsou nerozdělené a vyduté a konečně lístky

nejhořejšího jařma jsou zase rozpoltěny ve dva úkrojky *(viz vyobr. č. 41)*. Všechny lístky a jejich úkrojky jsou rozprostřeny v jedné ploše a vytváří obrazec, blízký rozevřenému vějíři. Anebo

2. u lístků jařma v sousedství lichého lístku má prostřední ze tří úkrojků tvar silné čáry, jeho konec je zespod asi do jedné třetiny klínovitě vykrojen, takže se vytvořil na konci zobec a po stranách se sice zachovaly ještě oba úkrojky, ale slabší, někdy až nitkovité *(srov. vyobr. č. 42)*.

Nutno ještě dodati, že na některých z těchto 75krejcarů má orel paprsky mezi letkami *(srov. tab. IX, č. 49 a 54)* a na některých dalších je ještě na řetězu, který lemuje znakový štítek, zavěšeno zlaté rouno *(srov. tab. IX, č. 54)*. Rouno bývá zavěšeno na řádový řetěz buď bezprostředně za prstenec, jímž je protaženo, nebo zvláštním přívěsným řetízkem, anebo nitkovitými šňůrami.

Popsané dvojí uspořádání orlího ocasu je odvozeno od původní kresby kyty orlího ocasu, jak jsme ji poznali na zlatnících, kterými bylo roku 1621 zahájeno mincování s obrazem Ferdinanda II. a kdy byla tato kresba ještě společná oběma mincovnám na Moravě. Orlí ocas v této původní podobě se zachoval v dalším vývoji moravských ražeb, jak víme, pouze na brněnských zlatnících z roku 1621 *(viz tab. VII, č. 7 a 8)* a dostal se v popsané formě na další tzv. zlatníky o 75krejcarech z roku 1622 (zv. také desetišilinky), jež jsou, jak jsme dovodili, svým lícem nad vší pochybnost určeny do mincovny v Brně. Zmíněné dvě kresby orlího ocasu rozmnožují tak řadu znaků, charakteristických pro brněnskou mincovnu, a poslouží nám, abychom mohli z této početné skupiny zařadit další ražby jiných hodnot do téže mincovny.

Mezi mincovním materiálem, mylně dosud zahrnovaným mezi výrobky olomoucké mincovny, jsou mimo 75krejcarů, kterým jsme se právě podrobně věnovali, ještě tolary o 150 krejcarech, zvané také dvaapůlzlaté neboli dvacetišilinky, nikoliv úplně správně označované za dvouzlatníky. O jejich příslušnosti k brněnské mincovně mohla by svědčit: 1) na rubu kresba orlího ocasu v obou podobách, jak jsme je poznali na 75krejcarech *(srov. vyobr. č. 41 a 42)*; 2) v líci pak křížová růžice jako rozdělovací znaménko *(srov. vyobr. č. 4)* mezi začátkem a koncem opisu. Orel má paprsky mezi letkami a na některých také ještě stejné rouno, jako na některých zlatnících, přivěšené na řádovém řetězu, který lemuje znakový štítek na prsou orla *(srov. tab. VIII, č. 35)*. Na prsou poprsí je rouno přivěšeno na šňůře *(srov. č. 31,* Čermák-Skrbek, III, č. 428) nebo na řádovém řetězu a plášť je na pravém rameni zřasen. Ražba je potud zajímavá, že okruží je zaokrouhlené a kornoutovitě vyhrnuté, takže přiléhá těsněji k hlavě a tváři, a že pod ploténkovou sponou lze napočítati pět svislých záhybů na plášti.

Táž kresba poprsí a křížová růžice v líci a na rubu orel s paprsky mezi letkami bez přivěšeného rouna a s orlím ocasem, vykresleným ve tvaru, popsa-

ným jako čís. 1. ražeb 75krejcarových *(viz vyobr. č. 41)*, se objevuje na velmi vzácném zlatníku o 60 krejcarech *(viz č. 57)*, patrně první zlatníkové ražby de Wittského sdružení na Moravě a poslední v hodnotě 60 krejcarů.

Mimo 75krejcary se zaokrouhleným, vzadu vyhrnutým okružím, o nichž jsme obšírně pojednali, nalezl jsem ve sbírkách také ještě 75krejcary, z nichž jeden je hranáč *(srov. tab. X, č. 56)*. Na jejich líci je obraz odlišného, velmi jemně řezaného poprsí s rovným širokým, do hran zastřiženým okružím bez stuh u věnce na hlavě. Jeho okrouhlý tvar je naznačen viditelnými žebry vln za týlem a pod bradou. Na prsou je poprsí zdobeno úzkým řádovým řetězem s přivěšeným rounem. Dříve popsané 75krejcary jaksi spojuje s touto skupinou známá ploténková spona na pravém rameni na líci. Plášť je také shrnut v podvalek, ale pod sponou je zřasen pouze do tří záhybů. Záhyby na rozdíl od kresby poprsí na dosavadních 75krejcarech nejsou na konci zaokrouhleny, nýbrž klínovitě vystřiženy. K těmto 75krejcarům se řadí tolary o 150 krejcarech, zdobené na líci poprsím velmi příbuzné kresby s rovným, někdy s nepatrně podél čelisti prohnutým okružím *(srov. tab. VIII, č. 38 a 40)*. I tu jsou všechny tři záhyby na plášti klínovitě vykrojeny. Na rubu mají mince obou těchto hodnot obraz orla s ocasem ve tvaru, popsaným jako č. 2 ražeb 75krejcarů. Je na nich vidět prostřední úkrojek u obou lístků jařma, sousedícího s lichým lístkem zesílený, čárkovitý se zobcem, vytvořeným klínovitým zářezem *(srov. vyobr. č. 42)*. Na rubu některých dalších tolarů o 150 krejcarech této skupiny je patrný rozdíl podružnějšího významu, který ukazuje jen, jak vznikl zobec u zesíleného prostředního úkrojku. Zobec tu není způsoben klínovitým zářezem, ale vznikl vykrojením do polokruhu a nabývá štíhlejšího tvaru *(srov. vyobr. č. 43)*. Dosud uvedené ražby této skupiny ukazují nejen některé charakteristické znaky, které se vyskytují na brněnských ražbách, ale zakončují po způsobu brněnských ražeb rubní opis také zkratkou slov Marchio Moraviae. Naznačené styčné body připouštěly by závěr, že původ těchto ražeb bylo by možno hledat v brněnské mincovně. Avšak výrok Dietrichsteinův ve známé obhajobě úředníků,[203]) zodpovědných za zrno a stříž v brněnské mincovně, „že pachtýři od nějaké doby zde v zemi takové druhy mincí [rozuměj: dvacetišilinky] poskrovnu razili", uvádí nás do rozpaků. Pochybnosti vzrůstají ještě, když prohlížíme další tolary o 150 krejcarech *(viz tab. IX, č. 41—42)*, z nichž jeden je hranáč *(srov. tab. IX, č. 44)*. Ty mají na líci poprsí téže kresby s charakteristickými třemi záhyby na plášti pod ploténkovou sponou, jenomže jsou na konci buď klínovitě vybrané *(srov. tab. IX, č. 42)*, nebo rovné *(srov. tab. IX, č. 44)*. Na rubu je orlí ocas vytvořen buď polokruhovitým, nebo klínovitým zářezem. Tyto kusy se však odlišují od předchozích dvacetišilinků tím, že mají v opisu pod orlem mincovní

[203]) Dietr. archiv, fasc. 211, složka leden, čís. spisu 3, pův. koncept Dietrichsteinovy zprávy císaři z 13. ledna 1623.

značku a že rubní opis je zakončen po způsobu, jaký byl obvyklý na olomouckých ražbách za Baltazara Zwirnera, zkratkou slov Comes Tyrolis (hrabě tyrolský). Mincovní značka má tvar pětiplátkové růžice, vroubené připájenými perličkami, které jsou sestaveny do tvaru pravidelného pětiúhelníku po dvou na každé straně *(viz vyobr. č. 45)*. Někdy je, jako např. na jednom tolaru *(viz tab. IX, č. 42)*, vsazena do kroužku *(viz vyobr. č. 46)*. Jeden z těchto tolarů o 150 krejcarech má začátek opisu od konce oddělen znaménkem, které jsme dosud nikde nepoznali *(viz vyobr. č. 44)*, ve tvaru ležatého liliovitého kříže. S poukazem na mincovní značku, jíž by bylo možno pokládat za značku mincmistra, mohou se také ještě vznést odůvodněné námitky proti jejich včlenění do řady moravských de Wittských ražeb. V tomto období, jak známo, vycházely z moravské mincovny vždy pouze mince bez mincovní značky. Tato změna mohla by však souviset se změnou mincmistra v brněnské mincovně. Nevíme sice určitě, kdo byl prvním de Wittským mincmistrem na Moravě. Je

č. 44. č. 45. č. 46. č. 47.

však téměř nepochybné, že jím byl Hanuš Pecz. Tato skutečnost vyplývá ze známého císařova příkazu[204]) o zajištění jeho pozůstalosti a z Dietrichsteinovy odpovědi. Jeho úmrtí snad někdy kolem 1. září 1622, určitě však ještě téhož roku, mohlo být důvodem, aby byl pachtýři ustanoven nový mincmistr. Domněnka, že tato značka pochází od Peczova nástupce, byla by dosti podobná pravdě, kdybychom neznali z příštího roku (1623) dvaapůlzlatník s týmiž charakteristickými znaky na poprsí bez mincovní značky. Není však vyloučeno, že začátkem roku 1623 nastala zase změna v osobě mincmistrově a jeho ražby byly vydávány zase jako obvykle bez mincovní značky. Je také otázkou, nejde-li snad o ony kutnohorské ražby, o nichž se Dietrichstein zmiňuje ve zprávě z 13. ledna 1623 (viz str. 225), že byly vyráběny v Kutné Hoře s nižším zrnem a pašovány na Moravu. Neznáme archivních zpráv, které by pomáhaly při rozluštění této záhady. Je velmi podobné pravdě, že v tomto odstavci uváděné 75- a 150krejcary bez značky nebo se značkou patří do jednoho souboru. Poněvadž jsou na mincích této skupiny zastoupeny některé charakteristické znaky, které svědčí pro brněnskou mincovnu, ponechali jsme je tam, kde jsme je ve sbírkách nalezli, ač nejsme přesvědčeni, že jde o ražby moravského původu.

[204]) Dietr. archiv, fasc. 211, složka leden, č. spisu 14, originál císařova dopisu Dietrichsteinovi z 12. ledna a původní koncept Dietrichsteinovy zprávy císaři z 23. ledna 1623, přiložený k spisu č. 14.

Dosud popsaný mincovní materiál potvrzuje naše již dříve uvedené pozorování, že Dietrichstein se neřídil Liechtensteinovým příkladem, ačkoliv dvorská komora uznala na upozornění Unterholzerovo dopisem z 8. září 1621[205]) potřebu, aby byla hodnota mince na Moravě zvýšena, když se tak stalo v Čechách, a nedal na Moravě do 16. února 1622 raziti jiné zlatníky, než takové, které platily 60 krejcarů. Dokladem pro tuto skutečnost je opatření de Wittského konsorcia, které muselo na Moravě vydati dříve, než přikročilo k ražbě zlatníků o 75 krejcarech, již vzpomenutý zlatník o 60 krejcarech. V rozporu s tímto zjištěním vypočítává Červinka ve svém známém spisku[206]) mezi moravskými ražbami z roku 1621 také zlatník o 75 krejcarech se značkou mincmistra Baltazara Zwirnera a dovolává se Fialova soupisu Donebauerovy sbírky č. 2165. Jdeme-li podle tohoto odkazu do Fialova soupisu, zjišťujeme, že jde podle ocitovaného lícního opisu této mince o 60krejcar, který zůstal přehlédnutou chybou označen jako 75krejcar. Červinka se dal zmást chybným označením zaznamenané mince, upravil při přepisu lícního opisu čísla 2165 Fialova soupisu tam správně uvedenou hodnotu 60 a nahradil ji ve smyslu chybného označení mylně číslicí 75. Patrně se Červinkovi nedostal do rukou aukční katalog[207]) Donebauerovy sbírky. Tam by se byl přesvědčil o svém omylu.

Také v díle Miller-Aichholzově[208]) je mylný záznam v rubrice Olomouc roku 1622 o 75krejcaru se značkou mincmistra Pecze s odvoláním na Červinkův údaj. Červinka nezaznamenává u tohoto 75krejcaru, že by měl mincovní značku na rozdíl od ostatních tří v tomto oddílu uvedených mincí, ku kterým poznamenal, že jsou opatřeny značkou mincmistra.

Z drobnějších mincí — nikoliv drobných, nýbrž dílů hrubé mince — známe z doby působení de Wittského konsorcia z brněnské mincovny pouze patnáctníky. Ražby této hodnoty zahajují kusy, které mají na líci poprsí, jehož hlava přerušuje vnitřní kruh ze sekaných perliček a rozděluje začátek a konec opisu *(srov. tab. VIII, č. 58)*. Toto poprsí podobá se v kresbě poprsí tolaru o 150 krejcarech s pěti svislými záhyby na plášti pod ploténkovou sponou *(srov. tab. VIII, č. 34)*, má rovněž kornoutovitě vyhrnuté okruží, které se dotýká týlu a tváří. Klopa na plášti je také vroubena lemovkou, ale plášť je zřasen pouze do tří záhybů pod sponou, kterou tvoří routový kříž, tj. kříž, jehož čtyři břevna mají tvar rout. Na rubu tohoto patnáctníku vidíme orla s chocholkou vykreslenou způsobem, jaký spatřujeme na všech ražbách patnáctníků, s výjimkou jediných *(srov. tab. VIII, č. 63)*. Ve vějíři křídel se objevuje šest letek zpravidla

[205]) D'Elvert, 22, str. 222.

[206]) Červinka, Mince moravské, str. 77, bod 5.

[207]) Aukční katalog fy: Adolf Hess, Frankfurt a. M., Katalog der Sammlung des Max Donebauer zu Prag, Münzen und Medaillen des Königreichs Böhmen, 1889.

[208]) V. Miller zu Aichholz—A. Loehr—E. Holzmair, Österreichische Münzprägungen 1918—1938, II. vydání, Vídeň 1948, str. 117, rubrika Olomouc.

bez paprsků, vyjma jednoho *(viz č. 60)*. Krky vyrůstají kolmo z trupu až na dva patnáctníky, jednoho z roku 1622 *(viz tab. X, č. 66)* a druhého z roku 1623 *(viz tab. X, č. 77)*. Ty mají krky vychýleny vidličnatě, aby mohly přijmouti mezi hlavy tečku. Prsa orla zdobí zaokrouhlený rakousko-burgundský štítek, ověšený řádovým řetězem. Pazoury orla jsou roztaženy. Takto uspořádaná kresba zmíněných částí orla je v podstatě společná všem orlím kresbám, které se mimo uvedené tři úchylky odlišují pak jenom kresbou orlího ocasu. Orlí ocas má jako na ostatních brněnských ražbách patnáctníků, vyjma skupiny kolem jednoho *(srov. vyobr. č. 51)*, tvar lichozpeřeného listu o pěti nebo sedmi lístcích *(srov. vyobr. č. 48—50)*. Orel těchto ražeb má ocas lichozpeřený o pěti lístcích; lístek lichý je rozdělen do dvou do stran zakřivených úkrojků, lístky sousedního jařma se dělí rovněž do dvou úkrojků. Jeden z nich je zesílený, na konci okrouhlý a v široké části čepele malým kroužkem probitý. Pod ním se odlučuje nitkovitý stvol. Lístky horního jařma jsou vyduté *(viz vyobr. č. 48 a tab. VIII, č. 59)*. Tato

č. 48.

č. 49.

č. 50.

č. 51

kresba orlího ocasu pomáhá při zařadění dalšího patnáctníku s poprsím, které má hlavu vzpřímenou nad úzkým, rovným okružím *(srov. tab. IX, č. 60)*. Plášť na tomto poprsí má čtyři svislé záhyby, z nichž vždy dva téže délky jsou spojeny horními konečky. Tato kresba poprsí je spojena ještě s další kresbou orla, která má lichozpeřený orlí ocas s pěti lístky a podobá se již více orlímu ocasu na 150krejcarech *(srov. vyobr. č. 43)*. Lichý lístek je, jak se zdá, rozdělen do tří úkrojků. Blíže jej nemůžeme popsat, poněvadž jej známe pouze z jednoho méně zachovalého kusu. Lístky sousedního jařma jsou zachovány již jenom v zesíleném, čárkovitém úkrojku se zobcem, nitkovitý úkrojek odpadl a lístky horního jařma jsou vyduté. Tento orel, jak jsme se již dříve zmínili, má jako jediný z nám známých patnáctníků paprsky mezi letkami. Podobný orel se vyskytuje na dalším patnáctníku s poprsím, které má věnčenou hlavu vzpřímenou nad širokým, řídko nabíraným okružím, prohnutým podél čelisti, a jehož plášť má pouze dva krátké, horními konečky spojené záhyby *(srov. tab. X, č. 66)*. Na tohoto orla jsme již upozornili, poněvadž má krky vidličnatě vychýleny a tečku mezi hlavami. Kresba lichozpeřeného ocasu se opakuje s nepatrnými změnami na všech ostatních orlích kresbách, s výjimkou již vzpomenuté skupiny kolem patnáctníku, vyobrazeného jako *č. 63 na tab. č. VIII*. Lichý lístek je totiž rozdělen ve tři úkrojky, střední je kuželovitý a trojklaný a po stranách má nitkovité úkrojky. Lístky sousedního jařma jsou vyraženy již jenom ze středním úkrojkem zakončeným zobcem. Nitkovitý úkrojek již odpadl. Lístky horního jařma jsou

vyduté *(viz vyobr. č 49)*. Orel v této podobě navazuje na patnáctníky s poprsím, které je vcelku podobné poprsí se vzpřímenou hlavou nad rovným úzkým okružím, vykresleným s bočního pohledu *(srov. tab. IX, č. 60)*. Okruží na tomto patnáctníku je však vykresleno s pohledu shora a má naznačen okrouhlý tvar vyznačením žeber vln za týlem a pod bradou *(srov. tab. X, č. 71)*. Plášť má také čtyři záhyby, vždy po dvou stejně dlouhých, horními konečky spojených. Orel, který na rubu doprovází toto poprsí, má lichozpeřený ocas buď s pěti, nebo sedmi lístky. Pětilístkový ocas se podobá posléze popsanému ocasu *(srov. tab. X, č. 66)*, jenomže lístky horního jařma, které jsou také vyduté, jsou na konci opatřeny zobcem jako lístky spodního jařma *(srov. tab. X, č. 68)*. Kuželovitý střední úkrojek lichého lístku je buď uvnitř vnitřního kruhu, nebo jej jenom přerušuje, anebo sahá až do opisu. Sedmilístkový lichozpeřený ocas vzniká tak, že se přidružilo nahoře další jařmo, jehož lístky jsou kopisťovité a vyduté *(srov. vyobr. č. 50)*. Kuželovitý střední úkrojek lichého lístku v kresbě tohoto orla sahá až do opisu *(srov. tab. X, č. 71)* nebo je tak prodloužen, že opis rozděluje *(srov. tab. X, č. 72)*. Posléze popsané poprsí nalézáme v nezměněné podobě i na ražbách příštího roku 1623. Spolu s tímto poprsím se objevuje na patnáctnících toho ročníku orel se sedmilístkovým lichozpeřeným ocasem, jehož kuželovitý střední úkrojek sahá do opisu mírněji *(viz č. 80)* nebo hlouběji. O orlu na posléze uvedeném patnáctníku jsme se již zmínili v souvislosti s uvedením tečky mezi hlavami a krků vychýlených do vidlice *(srov. tab. X, č. 77)*.

Zvláštní místo zaujímají patnáctníky s lícním obrazem podobným patnáctníkům, které jsme uváděli na začátku *(viz tab. VIII, č. 58)*. Jenom jejich poprsí je menší a má okruží vykresleno více s pohledu shora, takže hlava je „vzpřímená nad miskovitě prohnutým okružím" *(viz tab. VIII, č. 63)*. Plášť má však týž počet záhybů (tři). Podle rázu lícního obrazu lze je zařadit do brněnské mincovny, ale kresba orlího ocasu vzbuzuje při zběžném pohledu dojem, že pozůstává ze stvolů, spojených do ploché svorky. Zatím při bedlivějším pozorování shledáváme, že tu jde o zvláštní kresbu orlího ocasu, která je vytvořena ze čtyř párů zakrslých vstřícných stvolů, navlečených na vřeteno. Z nich druhý a třetí pár vytváří jakýsi druh pochvy, z jejíhož úžlabí vyniká ostrý, do polokruhu zahnutý drápek *(viz vyobr. č. 51 a tab. VIII, č. 63)*. Hlavy u tohoto orla nemají chocholku.

Na patnáctnících bývá konec opisu na líci oddělen od začátku zpravidla tečkou, vyjma jeden nám známý případ *(srov. tab. X, č. 66)*. Na něm vidíme na tomto místě šesticípou hvězdičku *(viz vyobr. č. 47)*.

Ve sbírkách, které jsme měli k disposici, nalezli jsme i patnáctník a jeho hranáč se značkou prstenu s drahokamem. Značka ta je také vykládána jako korunovaný had, požírající svůj ocas. Někdy byly zařaděny mezi moravské ražby. Kresbou poprsí v líci a orla na rubu nepřibližují se nikterak kterékoliv z popsaných moravských ražeb. Pochybnosti o jejich moravském původu rozmnožuje 24krejcar se stejnou značkou na rubu, který se řadí svou lícní a rubní

kresbou po bok uvedeným 15krejcarům. Jak ještě dovodíme, nepatřily na Moravě 24krejcary k mincovní soustavě de Wittských ražeb a odkázali jsme je do Slezska. Nemůžeme proto najíti pro ražbu těchto mincí místo jejich vzniku na Moravě. Tyto patnáctníky se vyskytují pouze s letopočtem 1623. Mohla by proto na Moravě přicházet v úvahu pouze doba po 27. červnu 1623,[209]) kdy po prvé vystupuje zase Zwirner jako pachtýř mincoven na Moravě. Poněvadž pak dne 3. července 1623 vydal císař zákaz další ražby dlouhé mince, nemůžeme zmíněné patnáctníky na Moravě mezi žádné mince zařadit. Také skutečnost, že se podle opětovných císařských resolucí směly v té době na Moravě razit již jen říšské tolary, je myšlence na moravský původ těchto ražeb na závadu. Em. Nohejlová-Prátová poznala v kolcích k těmto patnáctníkům práci pražského řezače kolků H. Greuttera a došla k mínění, že jde o výrobek pražské mincovny.

Jako poslední v této přebohaté skupině de Wittských ražeb musíme probrat groše ročníků 1622 a 1623 bez mincmistrovského znamení, které podle již známého Dietrichsteinova patentu z 16. července 1622[210]) byly raženy pouze v mincovně olomoucké. Na líci jest malé zavalité poprsí s úzkým, hustě nabíraným, zaobleným okružím buď bez stuh u věnce *(srov. tab. XIII, č. 38)*, nebo se stuhami svázanými do uzlu a rozevřenými klesťovitě *(srov. tab. XIII, č. 39)*. Vedle těchto obrazů poprsí objevuje se také ještě štíhlé poprsí bez stuh u věnce s povytáhlou hlavou nad okružím, které je vroubeno na spodním okraji závitky *(srov. tab. XIII, č. 37)*. Na rubu je vyobrazen orel s chocholkou na hlavách a s roztaženými pazoury. Na prsou má holý rakousko-burgundský štítek. Orlí ocas

č. 52.

č. 53.

č. 54.

má touž kresbu ocasu, jak ji vidíme na groších z roku 1622 se značkou mincmistra Hanuše Pecze, tj. z paty znakového štítku vycházejí dva praporem opatřené stvoly, položené šikmo po stranách křížku na oválu s hodnotou *(viz vyobr. č. 52 a tab. XIII, č. 37)*. Na jiných groších jsou tyto stvoly, vycházející z paty znakového štítku, zase prohýbané a spojené do svorky *(srov. vyobr. č. 53 a tab. XIII, č. 40)*.

---

[209]) D'Elvert, 22, str. 362.

[210]) SÚA Praha, fond Dietrichsteiniana, KD 20, fol. 402–3.

Ve Fialově popisu Donebauerovy sbírky je jako číslo 2169 uveden tolar o 150 krejcarech a letopočtem 1623. Je zařazen mezi moravské mince. Podle byť i stručného popisu a podle zkratek lícního opisu jde tu o dvaapůlzlatník, který má poprsí s charakteristickým protáhlým krkem bez stuh u věnce zahaleno do pláště, znázorněného úzkými laloky, které vycházejí pod sponou ve tvaru stužky (motýlka). Prsa zdobí řádový řetěz s přivěšeným rounem. Na krku je zdvižený, široký, řídko nabíraný španělský límec. Poprsí stejné kresby známe také ještě z tolarů o 150 krejcarech s letopočtem 1622. Rozdělovací znaménko mezi začátkem a koncem lícního opisu tvoří na těchto tolarech z roku 1622 vedle tečky ještě někdy šestiplátkový květ podobný květu kopretiny, který

č. 55.

č. 55.

se mnohdy vyskytuje také ještě uvnitř lícního opisu a odděluje jméno krále a jeho pořadí od dalších slov titulu. Roku 1623 rozšiřuje řadu znamének ještě drobná křížová růžice anebo dvojitá lilie. Kromě zmíněných tolarů o 150 krejcarech obsahovala Donebauerova sbírka ještě 24krejcary, zařaděné rovněž mezi moravské mince jako číslo 2168 a 2170. Poprsí na těchto 24krejcarech má tutéž kresbu jako na posléze uvedených tolarech, jenomže u některých vystřídává sponu na pravém rameni šestiplátkový květ nebo liliovitý křížek. Shoda v kresbě poprsí ukazuje, že obě hodnoty, tolar i 24krejcar, jsou z jedné a téže mincovny *(srov. vyobr. č. 55)*.

Maně se ptáme, je-li zařadění zmíněných tolarů a 24krejcarů mezi moravské mince odůvodněno. Pochybnosti vznikají hlavně přiřazením 24krejcarů do řady těchto ražeb. Vzpomeňme znova Liechtensteinova patentu ze dne 4. dubna 1623,[211]) kterým bylo po skončení činnosti de Witta opět nařizováno, že jeho mince se musí bráti v takové ceně, jaká je na nich vyražena. Tento patent je velmi důležitým dokumentem, neboť přesně vypočítává hodnoty mincí, které byly pro de Witta raženy v Čechách a na Moravě. Jmenuje v této soustavě pouze: dvouzlaté, zlaté, patnáctníky a groše. Nebyly tedy za de Witta raženy 24krejcary ani v Čechách ani na Moravě. Čermák-Skrbek uvádí[212]) sice a

[211]) Becher II, str. 91.

[212]) Čermák–Skrbek I, str. 242.

vyobrazuje[213]) jeden 24krejcar a letopočtem 1623, jehož původ z pražské mincovny se dokládá šesticípou hvězdičkou půlměsícem, značka to mincmistra Hübmera. Zevrubný výpočet hodnot ve vzpomenutém Liechtensteinově patentu ukazuje však na možný závěr, že vyobrazený 24krejcar mohl vzniknout patrně teprve po 4. dubnu 1623. Je obecně známo, že hodnota 24krejcarů zdomácněla ve Slezsku. V kritické době nebyla však — jak jsme již v jiné souvislosti připomenuli — ve Slezsku žádná císařská mincovna. Jediná císařská mincovna kdysi ve Vratislavi zanikla a byla znova vzkříšena teprve roku 1623. Její existenci máme nad vší pochybnost potvrzenu k 28. červnu 1623 doporučením z téhož data slezské komoře, aby ji dala do pachtu Zwirnerovi. Toto pozdní datum znova zřízené vratislavské mincovny vylučuje s naprostou jistotou možnost položiti vznik těchto 24krejcarů a jim rázem příbuzných 150krejcarů do jmenované mincovny z toho prostého důvodu, že obě zmíněné hodnoty se vyskytují také s letopočtem 1622. Táž argumentace je také přiléhavá, kdybychom je chtěli zařadit mezi ražby mincovny v Hlohově. Mohli jsme z referátu Kryštofora Scheinera, rádce vratislavského biskupa z 11. června 1623 usoudit, že provoz v této mincovně na účet císaře začal nejdříve začátkem ledna 1623. Podle Friedensburga stalo se tak ještě později, tj. někdy po 16. únoru 1623.[214]) Uvedené mince musely vzniknout tedy v jiné slezské mincovně, i když nebyla císařská. Do této kategorie je možno zařadit mincovnu vratislavského biskupa arcivévody Karla, bratra Ferdinanda II., propachtovanou de Wittskému sdružení. Její propachtování bylo — jak známo — schváleno 18. srpna 1622 Ferdinandem II. a 25. září 1622 arcivévodou Karlem. V niské mincovně byly raženy stříbrné groše s obrazem a se jménem biskupa Karla tak špatného zrna, že je nikdo na Moravě nechtěl bráti jinak než po dvou krejcarech. K stížnosti arcivévody Karla z 30. listopadu 1622 přikázal Ferdinand kardinálovi Dietrichsteinovi 10. ledna 1623, aby vyhlásil, že niské tříkrejcary mají býti brány a vydávány v uvedené hodnotě, tj. tří krejcarů.[215]) Na opětovnou biskupovu stížnost musel být vydán patent z 3. února 1623.[216]) Tímto patentem bylo v okolních zemích nařizováno, že se mají niské mince a niské tříkrejcary brát ve stejné hodnotě jako císařské. Právě v tomto patentu se zmínil Ferdinand, že v niské mincovně byly mimo jiné raženy také tolary a 24krejcary s jeho obrazem a jeho jménem. Také patent o mincovní kaladě z 11. prosince 1623 pro Štýrsko a Korutany[217]) jmenuje mezi mincemi které se znehodnocují, výslovně niské dvacetišilinky (Neusser Zwanzig Schillinger). Poněvadž, jak jsme dovodili, patří 24krejcary do mincovní soustavy některých knížectví ve Slezsku, je možný jedině závěr, že obě uváděné hodnoty z Donebauerovy sbírky jsou totožné s hodnotami, bitými v mincovně v Nise. Při této příležitosti je třeba zaznamenati, že 24krejcary se značkou Baltazara Zwirnera v Donebauerově sbírce uvedené jako č. 2171 a 2173 nepatří do olomoucké mincovny, případně mezi moravské mince, nýbrž patrně do vratislavské, kde mohly vzniknout asi po 24. červenci 1623.[218])

[213]) Čermák—Skrbek, III, č. 554.
[214]) Friedensburg, Schlesiens Münzgeschichte, str. 90.
[215]) Mikul. repertář, fol. 146, č. 5.
[216]) Becher II, str. 92; Newald, Die lange Münze, str. 109.
[217]) SÚA Praha, sbírka patentů, č. 260.

Miller-Aichholz zařadil tlustý dvoutolar a hranáč tolarového rázu z roku 1623 *(viz tab. X, č. 74)* do olomoucké mincovny, poněvadž se dosud mělo za to, že jiná mincovna na Moravě neexistovala. V líci těchto ražeb je zpodobena korunovaná postava krále se žezlem v pravici a říšským jablkem v levici, opásaná kordem, šikmo visícím. Kolem krku má španělský límec. Po pravé straně královy postavy je babenberský znak, po levé znak vévodství rakouského (pět orlíčků). Na rubu vidíme orla v podstatě téže kresby jako u brněnských hranáčů z roku 1621 a 1622, avšak s písmeny G—R (podle Newalda značky to vídeňského řezače kolků Jiřího Rittera), po stranách rouna, přivěšeného na řetěz. Tento řádový řetěz lemuje dole zaokrouhlený, nekorunovaný, mnohapolý štít se čtvrceným zaokrouhleným středním štítkem. Ve špici, dělící patu hlavního štítu, je vyryta moravská orlice. Ocas je vytvořen ze dvou vstřícných vnitřních závitků, sestavených ze tří odsazených obloučků, které na sebe navazují *(viz vyobr. č. 54, a tab. X, č. 74)*. Pokud můžeme hledat původ této ražby v období pachtu de Wittského konsorcia, není žádných pochyb o tom, že mohla vzniknout jedině v brněnské mincovně, poněvadž olomoucká mincovna nerazila nic jiného než groše. Ani její datování do období Zwirnerova pachtu nemění nijak situaci: původ mince je brněnský. Obraz orla, jak jsme již podotkli, ukazuje týž způsob v kresbě jako známé hranáče z let 1621—1622 a podobá se také nápadně orlu na hranáči tolarového rázu z příštího roku 1624 s poprsím ve zdobném brnění a se šňůrami u věnce z navlečených perel, který je také dílem brněnské mincovny.[219]) Konečně svědčí o brněnském původu obou těchto ražeb také ještě vnější kruh, který v podobě vavřínového věnce, sestaveného z dvojic vavřínových listů do sebe vsunutých, se dosud vyskytl pouze na ražbách brněnských ať z období dlouhé mince nebo z období mince z dobrého zrna.

Přihlédneme-li k opisům de Wittských ražeb na líci a na rubu, zjišťujeme, že hranáče tolarového rázu, tolary o 150 krejcarech, 75krejcary a hranáče rázu téže hodnoty, včetně oněch, které jsme ponechali s výhradou v brněnské mincovně a zlatník o 60 krejcarech, ražené za druhého období dlouhé mince a výjimečně také některé patnáctníky *(srov. tab. IX, č. 60)* z roku 1622, mají na líci pouze královo jméno a závěrečné slovo titulu REX uvedeno v plném zně-

[218]) Friedensburg, Schlesiens Münzgeschichte, str. 86; vyřazením 24krejcarů z mincovní soustavy Moravy pozbylo podkladu Newaldovo přidělení 24krejcarů se značkou Zwirnerovou a s letopočtem 1623 do Brna (Newald, Die lange Münze, str. 131).
[219]) Jeho vyobrazení přineseme v další části „Moravská mince po kaladě".

ní. Ostatní slova titulu jsou zkrácena na začáteční písmeno až na jeden 75krejcar a korespondující hranáč *(viz tab. X, č. 56)*, o nichž jsme se zmínili jako o ražbě velmi jemné kresby a jejichž původ není bez pochyb stanoven. Tam se objevuje slovo Augustus ve zkratce AV. Další výjimkou je dvoutolar a tolarový hranáč z roku 1623, v jejichž opisech je zase slovo Bohemiae zkráceno na znění BO. Ze zbylých hodnot nalézáme na 15krejcarech jméno panovníkovo zkráceně nejčastěji ve znění FERDINAN, zřídka FERDINA *(srov. tab. VIII, č. 63)* nebo FERDI *(viz č. 58, 66, 77)*. Ojediněle je vyraženo FERDINAND *(viz č. 65)*. Závěrečné slovo opisu REX se objevuje mimo již uvedené dva případy ještě u několika dalších 15krejcarů s miskovitě prohnutým okružím v plném znění; na některých z nich je však zkráceno na znění RE nebo vůbec jen na začáteční písmeno. Ostatní slova na líci 15krejcarů jsou jako na ostatních vyšších hodnotách vyjádřena také pouze začátečným písmenem.

Na rubu vidíme slovo DVX u všech dosud vyjmenovaných hodnot v plném znění. Ostatní slova nacházíme v různých zkratkách. Tak slovo Archidux je u všech hodnot zkráceno do znění ARCHID, pouze u převážné části nám známých patnáctníků se objevuje zkratka ARCHI. Slovo Austriae vidíme u všech hodnot v zkratce AVS, vyjma některé patnáctníky, kde se vyskytuje zkratka AV nebo A. Různými zkratkami je vyjádřeno i slovo Burgundiae: zpravidla se objevuje skoro na všech hodnotách zkratka BVR, až na jeden 15krejcar *(viz č. 64)*, kde se vyskytuje zkratka BVRG, a na hranáč tolarového rázu, dvoutolar z roku 1623 a dva patnáctníky typu vzpřímené hlavy nad miskovitě prohnutým okružím *(viz č. 61 a 62)*, které mají zkratku BV. Uvedli jsme již, že hranáč tolarového rázu a tolary o 150 krejcarech, se značkou pětiplátkové růžice v pravidelném pětiúhelníku, které jsme s výhradou ponechali mezi brněnskými ražbami, tvoří výjimku. Jejich opis končí slovy Comes Tyrolis, obvyklými na dřívějších olomouckých ražbách, ale ve zkratce CO.TYR. U všech ostatních brněnských ražeb je opis zakončen obvyklým Marchio Moraviae v různých zkratkách. Pravidlem bývá zkratka MA.MO u ražeb vyšších nominálů, pouze jeden 150krejcar *(viz č. 33)* má zkratku MAR.MO a vzácný zlatník o 60 krejcarech *(viz č. 57)* končí zkratkou MAR.MOR. U patnáctníku je obvyklá zkratka MA.M s výjimkou některých kusů typu s miskovitě prohnutým okružím *(viz č. 61 a 62)*, kde se vyskytuje zkratka MA.MO. Třeba se ještě zmíniti, že na dvoutolaru a tolarovém hranáči z roku 1623 se značkou řezače kolků Jiřího Rittera je opis na rubu na rozdíl od ostatních moravských ražeb rozšířen před zněním Marchio Moraviae“ ještě o další titul Comes Tyrolis ve zkratce CO.TYR. Nakonec pak je ještě třeba upozornit, že u některých 150krejcarů *(viz č. 36, 37, 38)* se vyskytuje ve slovech případně zkratkách AVS, DVX, BVR místo písmena V obrácené písmeno A a že týž zjev můžeme pozorovat u jednoho tolaru o 150 krejcarech *(viz č. 40)* ve jméně FERDINANDVS.

Na olomouckých groších de Wittského konsorcia bývá jméno krále zkráceno vesměs do znění FERDI a slovo REX vypsáno v plném znění až na poslední nám známý groš z r. 1623 *(viz č. 40)*, který má na konci opisu pouze začáteční písmeno. Ostatní slova titulu jsou na groších zpravidla omezena na začáteční písmeno až na jeden groš *(viz č. 37)*, který slovo Augustus zkracuje na znění AVG. Na rubu objevují se slova Austriae, Dux a Marchio pouze v začátečních písmenech, slovo „Archidux“ ve zkratce ARCHID. Výjimkou je na jednom groši *(viz č. 37)* zkratka ARCH. Slovo Burgundiae se vyskytuje pouze ve zkratce BV a slovo Moraviae zpravidla jenom v začátečním písmenu, vyjma jeden *(viz č. 38)*, kde vidíme zkratku MO.

3

Popis mincí

Mincovna v Brně

a) za mincmistra Hanuše Pecze

Za úřadování mincmistra Hanuše Pecze razila mincovna v Brně v letech 1621 a 1622 hranáče tolarového rázu; hranáč rázu 48krejcaru; 60krejcary (zlatníky); 24krejcary a groš. R. 1621 hranáče tolarového rázu; 60krejcary; 48krejcary; hranáč rázu 48krejcaru; 24krejcary. R. 1622 hranáč tolarového rázu; 48krejcary a groš.

Ražby	Rok	
Hranáč tolarového rázu	1621	1622
60krejcary	1621	
48krejcary	1621	1622
Hranáč rázu 48krejcaru	1621	
24krejcary	1621	
Groš		1622

Při popisování mincí řídíme se týmiž zásadami jako ve své práci Mince moravských stavů, kap. 3. K první minci jednotlivých typů dáváme podrobný popis a doplňujeme jej případným odkazem na vyobrazení kyty orlího ocasu, pojaté do textu kap. 2. (Rozbor mincí) nebo také ještě odvoláním na vyobrazení mince. Přitom udáváme číslo tabulky a číslo mince. Hvěz-

dičkou u pořadového čísla mince naznačujeme, že mince je vyobrazena buď oboustranně, anebo pouze líc nebo její rub.

Pro varianty obrazů mincí zakládáme samostatnou skupinu s odvoláním na příbuznou skupinu. K rychlé orientaci uvádíme napřed některé podstatné charakteristické znaky společné s citovanou skupinou a potom upozorňujeme na odchylky v podrobnostech.

Varianty ve zkratkách nebo varianty rozdělovacích znamének (dále: rz, např. rz neznatelné) na mincích týchž obrazů shrnujeme do jedné společné skupiny. Obsahuje-li tato skupina několik variant, uvádíme úplný opis na líci a na rubu pouze u první mince, u ostatních vyznačujeme pouze odchylky ve znění zkratky nebo znaménka. Stejné zkratky a rozdělovací znaménka vynecháváme a mezeru vyplňujeme vodorovnou čarou. Tak vyznačujeme odchylky v opisu od mince bezprostředně předcházející. Nečitelná písmena v opisu vyznačujeme vodorovnou čárkou (pomlčkou).

Značku mincmistra zaznamenáváme na příslušném místě podle jejího umístění v opisu. Je-li značka zastoupena v několika kresbách, připojujeme ke zkratce „zmm" příslušné číslo, shodné s vyobrazením v textu kap. druhé; je-li za značkou rozdělovací znaménko, vyznačujeme je teprve za pořadovým číslem značky, pakliže je nutné, aby číslo bylo uvedeno.

Na konci popisu každé mince uvádíme její provenienci a metrologické údaje.

1621

Hraháče tolarového rázu

I. L: ve vnitřním kruhu ze sekaných perliček, nahoře i dole přerušeném, stojí rozkročena postava krále v plné zbroji s úzkým okružím kolem krku, opásaná mečem. V pravici drží liliové žezlo, v levici říšské jablko. Hlava a nohy dělí opis a sahají k vnějšímu kruhu. Pod písmeny opisu DG jsou drobná písmena G R — značka řezače kolků Jiřího Rittera. Vnější kruh je složen z dvojic vavřínových listů do sebe vsunutých *(srov. tab. VII, č. 2)*.

R: ve vnitřním kruhu ze sekaných perliček, nahoře korunkou a dole korunovaným znakovým štítkem přerušeném, vyplňuje mincovní pole korunovaný orel[220]) s kroužky kol hlav a s říšským jablkem mezi hlavami. Od koruny k hrotům horních letek splývá bohatě vyšívaná stuha. Na prsou zdobí orla mnohapolý, dole zaoblený štít, ověšený řádovým řetězem se zaokrouhleným středním štítkem. Ve špici dělící patu hlavního štítu je vyražena moravská orlice. Ve vějíři křídel o šesti letkách trčí pod každou letkou z prvních pěti paprskovité péro. V pravém pazouru drží orel meč, v levém žezlo. Orlí ocas je znázorněn dvěma vstřícnými, na konci rozštěpenými, srpkovitě zahnutými stvoly po stranách rouna *(srov. vyobr. č. 5)*. Mezi ně sahá

[220]) Vojt. Král z Dobré Vody poznamenává k pojmu orlice: jednohlavá, dle staročeského znění rčení tak zvaná, kdežto dvouhlavou orlem jmenujeme (Heraldika, Praha 1900, str. 95).

korunovaný rakousko-burgundský štítek, vsazený pod orlem do opisu. Na konci rubního opisu je před letopočtem umístěna značka mincmistra *(srov. vyobr. č. 11)*. Vnější okruh je jako na líci složen z dvojic vavřínových listů, vsunutých do sebe *(srov. tab. VII, č. 2)*.

1. L: FERDINANDVS • II • | D : G | • R • I • S • A • G • H • B • REX •
R: ARCHID • AVS • DVX • BVR • MA • MO • zmm11 • 1621 •
Čermák-Skrbek III., č. 525, 42,5 mm/26,6 g

*2. L: ——————— | D • G | ———————
R: ———————
Národní museum, 44,9×44 mm/19,916 g; Národní museum, Chaurova sbírka, 41,5×42 mm/26 g; sb. H. Janovského 40,6×40,6 mm/24,835 g

II. L: jako předchozí skup. I.; korunovaná postava krále v plné zbroji.
R: jako předchozí skup. I.; orel s mnohapolým znakem na prsou, ale bez značky mincmistra na rubu.

3. L: FERDINANDVS • II • | D : G | • R • I • S • A • G • H • B • REX •
R: ARCHID • AVS • DVX • BVR • MA • MO • 1621
Donebauer, č. 2185.

60krejcary

I. L: ve vnitřním kruhu ze sekaných perliček, nahoře přerušeném ověnčenou hlavou, poprsí v brnění. Kolem krku má široký španělský límec, podél čelisti nepatrně prohnutý. Okrouhlý tvar okruží je naznačen žebry vln za týlem a pod bradou. Na pravém rameni shrnutý plášť je sepnut sponou. Prsa zdobí řádový řetěz zlatého rouna *(srov. tab. VII, č. 4)*.

R: pod korunkou v opisu ve vnitřním kruhu ze sekaných perliček, nahoře přerušeném, je orel s roztaženými pazoury. Na prsou má korunovaný rakousko-burgundský štítek, ověšený řádovým řetězem s přivěšeným rounem. Rozepjatá křídla se skládají ze sedmi letek. Orlí ocas má tvar lichozpeřeného listu o pěti lístcích. Čepel lichého lístku a lístků sousedního jařma dělí se ve tři úkrojky; lístky horního jařma jsou okrouhlé s klínovitým zářezem shora a sedí na vydutých řapících *(srov. vyobr. č. 6)*. Značka mincmistra je umístěna na konci opisu před letopočtem *(srov. tab. VII, č. 7)*.

*4. L: FERDINAND • II • D • 60 • G • R • IS • A • G • H • B • REX • rz neznatelné.
R: ARCHID • AVS • DVX • BV • MA • MO • zmm 11 • 1621 •
Národní museum, Chaurova sb., 37,5 mm/14,385 g; Katzova sb. 37,2 mm/14,407 g.

5. L: ——————— I • S • ——————— ❀
R: ——————— 621
Národní museum, 36,6 mm/13,364 g.

II. L: jako předchozí skup., ale podél čelisti prohnutý španělský límec je větší a řádový řetěz na prsou je užší *(srov. tab. VII, č. 6)*.
R: jako předchozí skup.; orlí ocas je vyjádřen lichozpeřeným listem *(srov. tab. VII, č. 7)*.

*6. L: FERDINAND • II • D 60 • G • R • I • S • A • G • H • B • REX • ❀
R: ARCHI • AVS • DVX • BVR • MA • M • zmm 11 • 1621 •
Bundessammlung von Medaillen, Münzen und Geldzeichen, Wien.

*7. L: FERDINA • II • D : G 60 R • IS • ——————— HV • BO • — ✣
R: ARCHI ——————— MO • zmm 11 • 1621
Sb. B. Ditrichové, 36,8 mm/13,503 g; aukč. katalog sb. Horského č. 1800.

III. L: jako předchozí skup. II., ale okrouhlý španělský límec je rovný a spona na pravém rameni má tvar pěticípé hvězdy *(srov. tab. VII, č. 8)*.

R: jako předchozí skup. I.; orlí ocas má tvar lichozpeřeného listu, ale značka mincmistra je vsazena do štítku, dole zaokrouhleného, a je umístěna v opisu pod orlem *(srov. vyobr. č. 12 a tab. VII, č. 8)*.

*8. L: FERDINAN • II • D • 60 • G • R • — — A • G • H • B • REX • ✠
R: ARCHI • AVS • DVX • zmm 12 BVR • MA • M • 1621 •
Bundessammlung von Medaillen, Münzen und Geldzeichen, Wien.

IV. L: jako předchozí skup. III.; poprsí je zdobeno kolem krku rovným širokým španělským límcem a na prsou úzkým řádovým řetězem; spona na pravém rameni má tvar liliovitého křížku.
R: jako předchozí skup. III.; značka mincmistra je umístěna v opisu pod orlem ve štítku, dole zaokrouhleném, ale orlí ocas je vytvořen ve tvaru trojlístku s lístky na konci trojklanými *(srov. vyobr. č. 7 a tab. VII, č. 10)*.

9. L: FERDINAN • II • D : G 60 R • I • S • A • G • H • B • REX • ✠
R: ARCHI • AV • DVX • zmm 12 BVV • I • MA • M • 1621 • (dvojráz)
Národní museum, Katzova sb., 37,3 mm/14,034 g.

*10. L: ——— D • G • 60 ——— HB • ———
R: ——— AVS • ——— BV • ——— MO • 16z1 •
Národní museum, Chaurova sb., 37 mm/13,914 g; Katzova sb., 37,3 mm/13,793 g.

48krejcary

I. L: ve vnitřním kruhu ze sekaných perliček, nahoře přerušeném, je poprsí s ověnčenou hlavou a se španělským límcem, vzadu zdviženým. Jeho okrouhlý tvar je naznačen jako obvykle čárkováním (vyznačenými žebry vln) za týlem a pod bradou. Prsa zdobí řádový řetěz. Přehozený plášť je sepnut na pravém rameni sponou ve tvaru liliovitého křížku a je zřasen pod sponou do pěti svislých záhybů. Značka mincmistra v oválu *(srov. vyobr. č. 13)* je umístěna v opisu pod poprsím *(srov. tab. VIII, č. 11)*.
R: ve vnitřním kruhu ze sekaných perliček, nahoře korunkou přerušeném, je korunovaný orel s krky do vidlice rozevřenými a s pazoury roztažnými. Na prsou má rakousko-burgundský štítek, ověšený řádovým řetězem. Vějíř orlích křídel se skládá ze šesti letek a pěti paprskovitých per, zastrčených po jednom pod každou z prvních pěti letek. Orlí ocas tvoří tři pod sebe řaděné páry vstřícných stvolů. Oba horní páry jsou vyduté a spodní pár je spojen do ploché svorky *(srov. vyobr. č. 9)*. Hodnota je vsazena do spodní polovice říšského jablka s křížkem *(srov. tab. VIII, č. 13)*.

*11. L: FERDINAND • II • D • zmm 13 G • R • I • S • A • G • H • B • REX • ✠
R: ARCHI • AVS • DVX 48 • BV MA • MO • I6ZI •
Národní museum, Chaurova sb., 34 mm/9,06 g.

II. L: jako předchozí skup. I.; poprsí má okruží vzadu zdvižené. Plášť je shrnut do pěti záhybů pod sponou. Prsa zdobí řádový řetěz, ale spona na pravém rameni má tvar ploténkového náramku *(srov. tab. VIII, č. 15)*.
R: jako předchozí skup. I.; orel se šesti letkami a pěti paprskovitými pery v křídlech má v orlím ocasu svorku, vytvořenou ze spodní řady stvolů.

12. L: FERDINAND • II • D • zmm 13 GR • I • S • A • G • H • B • REX • ✠
R: ARCHI AVS DVX 48 BV • MA • MO • I6ZI •
Národní museum, 33,5 mm/10,09 g.

III. L: jako předchozí skup. II.; plášť je na pravém rameni přichycen sponou ve tvaru ploténkového náramku, ale řádový řetěz chybí *(srov. tab. VIII, č. 13)*.

R: jako předchozí skup. I.; orel má paprsky mezi letkami a svorka v orlím ocasu je vytvořena ze spodního páru stvolů *(srov. tab. VIII, č. 13)*.

*13. L: FERDINAND • II • D • zmm 13 • GR • I • S • A • G • H • B • REX • ✠
R: ARCHI • AVS • DVX 48 • BVR • MA • MO • I6ZI
Národní museum, 33,6 mm/10,236 g.

14. L: ——— D zmm 13 • G • R • ———
R: ——— I6ZI •
Čermák-Skrbek, III., č. 530.

IV. L: jako předchozí skup. II.; poprsí má na pravém rameni ploténkovou sponu a na prsou řádový řetěz *(srov. tab. VIII, č. 15)*.
R: jako předchozí skup. II.; křídla orla se skládají ze šesti letek, ale paprskovitá pera chybí *(srov. tab. VIII, č. 26)*.

*15. L: FERDINAND • II • D : G zm 13 RIS • A • G • HB • REX • ✠
R: ARCHI • AVS • DVX • 48 • BVMA • MO • I6ZI •
Národní museum, 33,4 mm/9,953 g.

16. L: ——— • R • I • S • — H • B • ———
R: ——— DVX • 48 BV • ———
Národní museum, Chaurova sb., 35 mm/9,34 g.

Hranáč rázu 48krejcaru

V. L: jako předchozí skup. I.; plášť je pod sponou ve tvaru liliovitého křížku zřasen do pěti svislých záhybů a prsa zdobí řádový řetěz.
R: jako předchozí skup. I.; křídla jsou složena ze šesti letek a pěti paprskovitých per a orlí ocas ze tří párů vstřícných stvolů.

17. L: FERDINAND • II • D • zmm 13 • G • R • I • S • A • G • H • B • REX • ✠
R: ARCHI • AVS • DVX 48 • BVR • MA • MO • I6ZI
Sb. B. Ditrichové, 33,8×33,8 mm/17,004 g.

30krejcar (půlzlatník)

I. L: ověnčená hlava velikého poprsí přerušuje nahoře vnitřní kruh ze sekaných perliček a odděluje začátek a konec opisu. Na krku má poprsí okrouhlé okruží, naširoko nabírané a podél čelisti prohnuté. Shrnutý plášť je na pravém rameni přichycen hvězdicovou sponou a zřasen do tří svislých záhybů. Na prsou je řádový řetěz *(srov. tab. VII, č. 18)*.
R: orel jako na předchozím 60krejcaru skup. IV. se sedmi letkami v křídlech má na prsou znakový štítek ověšený řádovým řetězem, ale bez rouna. Zato je orlí ocas vykreslen jako lichozpeřený list o pěti lístcích. Lichý lístek a oba lístky sousedního jařma mají neporušenou čepel na konci trojklanou a oba lístky horního jařma jsou kyjovité a vyduté *(srov. vyobr. č. 8)*. Hodnota v závorkách je umístěna v opisu pod orlem a značka mincmistra *(srov. vyobr. č. 11)* je na konci rubního opisu před letopočtem *(viz tab. VII, č. 18)*.

*18. L: — RDINAN • II • D : G • RI • S • A • G • H • B • RX •
R: ARCHIAVS • DVX 30 • BVR • MA • M • zmm 11 • 1621 •
Národní museum, 32,4 mm/7,362 g.

24krejcary

I. L: poprsí jako na předchozím 48krejcaru skup. I.; okrouhlé okruží je vzadu zdvižené. Ale pod sponou ve tvaru liliovitého křížku je plášť zřasen pouze do čtyř svislých záhybů a prsa nejsou zdobena řádovým řetězem. Značka mincmistrova v oválu *(viz vyobr. č. 13)* je zařaděna do opisu pod poprsím *(srov. tab. VII, č. 20)*.

R: orel jako na 48krejcaru předchozí skup. I. má v křídlech po šesti letkách a pěti paprscích. V orlím ocasu tvoří poslední ze tří párů stvolů plochou svorku *(srov. vyobr. č. 9)*. Hodnota je vsazena do spodní polovice říšského jablka s křížkem *(srov. tab. VII, č. 20)*.

19. L: FERDINAN • II • DG • zmm 13 R • I • S • A • G • H • B • REX • ✠
R: ARCHI • AVS • DVX • Z4 BVR • MA • MO • I6ZI
Bundessammlung von Medaillen, Münzen und Geldzeichen, Wien.

*20. L: FERDINAND • II • D • G zmm 13 • R • ——— AV • ———
R: ——— DVX Z4——— MA • ——— I6ZI •
Sb. B. Ditrichové, 29,9 mm/4,635 g.

II. L: jako předchozí skup. I.; poprsí s okružím vzadu zdviženým bez řádového řetězu na prsou, ale spona ve tvaru šesticípé hvězdičky.

R: jako předchozí skup. I.; orel s paprsky v křídlech a v orlím ocasu spodní pár stvolů spojen do ploché svorky.

21. L: FERDINANDII • D • zmm 13 • G • R • I • S • A • G • H • B • REX • ✠
R: ARCHI • AVS • DVX Z4 BVR • MA • MO • I6ZI •
Sb. B. Ditrichové, 29,9 mm/4,635 g.

1622

Hranáč tolarového rázu

I. L: jako na předchozím hranáči skup. I. z r. 1621 je ve vnitřním kruhu ze sekaných perliček korunovaná postava krále v brnění. Značka rytce je drobným písmem vyznačena pod zkratkami DG opisu. Vnější kruh je sestaven z dvojic vavřínových listů.

R: jako na předchozím hranáči skup. I. z r. 1621; orel s mnohapolým znakem na prsou má v kytě orlího ocasu po stranách rouna po jednom stvolu na konci srpkovitě zahnutém. Značka mincmistrova chybí *(srov. tab. VII, č. 22)*.

*22. L: FERDINANDVS • II • | D • G | • R • I • S • A • G • H • B • REX •
R: ARCHID • AVS • DV | X • BVR • MA • M • I6ZZ •
Sb. B. Ditrichové, 45×44 mm/23,605 g.

48krejcary

I. L: jako na předchozím 48krejcaru z r. 1621 skup. III.; poprsí se sponou ve tvaru ploténkového náramku bez řádového řetězu má přehozen plášť, zřasený do pěti záhybů *(srov. tab. VIII, č. 13)*.

R: orel jako na předchozím 48krejcaru skup. IV. z r. 1621 bez paprsků mezi letkami *(srov. tab. VIII, č. 26)*.

23. L: FERDINAND • II • D zmm 13 G • R • I • S • A • G • H • B • REX • ✠
R: ARCH • AVS • DVX 48 BVMA • MO • I6ZZ •
Národní museum, 33,5 mm/9,595 g.

24. L: FERDINANDII • D zmm 13 • G • ———
R: ARCHI • ——— DV • 48 ——— I6zz • ———
Národní museum, Katzova sb., 33,6 mm/9,454 g.

25. L: FERDINAND • II • D • ——— IS • ———
R: ———BV • ———
Sb. Ant. Rumpla, 33,4 mm/9,772 g.

II. L: jako na předchozím 24krejcaru skup. I. z r. 1621; poprsí se sponou ve tvaru liliovitého kříže a bez řádového řetězu na prsou má plášť shrnutý do pěti svislých záhybů *(srov. tab. VIII, č. 27)*.

R: jako předchozí skup. I.; křídla orla nemají paprsky mezi letkami *(viz tab. VIII, č. 26)*.

*26. L: FERDINAND • II • D zmm 13 G • R • I • S • A • G • H • B • REX • ✠
R: ARCHI • AVS • DV • 48 • BV • MA • MO • I6ZZ •
Národní museum, Chaurova sb., 34 mm/9,133 g.

*27. L: ——— zmm 13 R • ——— HV • BO • ———
zkratka G (Gratia) chybí.
R: ——— I6zz •
Národní museum, Chaurova sb., 34 mm/9,91 g.

III. L: jako na předchozím 48krejcaru z r. 1621 skup. I.; spona ve tvaru liliovitého křížku na poprsí shrnuje plášť do pěti záhybů a řádový řetěz zdobí prsa.

R: jako předchozí skup. I.; křídla jsou bez paprsků mezi letkami.

28. L: FERDINAND • II • D • zmm 13 • G • R • I • S • A • G • H • B • REX • ✠
R: ARCHI • AVS • DV • 48 BV • MA • MO • I6zz •
Národní museum, 33,4 mm/9,439 g.

29. L: ———
R: ——— DVX ——— • BVMA • ———
Sb. H. Janovského, 33,4 mm/9,251 g.

Groš

I. L: v hladkém vnitřním kruhu poprsí s ověnčenou hlavou a s velikým okružím na krku; pod poprsím v opisu je umístěna mincmistrova značka *(viz tab. VII, č. 30)*.

R: pod korunkou v opisu je korunovaný orel s chocholkami na hlavách zdoben na prsou rakousko-burgundským štítkem. V pravém pazouru drží meč, v levém žezlo. Ocas tvoří dva z paty štítku vycházející, širokým praporem opatřené rovné stvoly, položené šikmo po stranách křížku na oválu s hodnotou *(srov. vyobr. č. 10 a tab. VII, č. 30)*.

*30. L: FERD • II • D • G • R • zmm 13 IS • A • G • HB • REX •
R: ARCH • AV • D • 3 BVM • M • I6ZZ •
Národní museum, Katzova sb., 19,7 mm/0,888 g; Bundessammlung von Medaillen, Münzen und Geldzeichen, Wien.

b) za pachtu Hanuše de Witta a jeho konsorcia

Za de Wittského pachtu vyšly z brněnské mincovny roku 1622 75krejcary (zvané také desetišilinky); 150krejcary nebo dvaapůlzlatníky (zvané také dvacetišilinky); patnáctníky a hranáč rázu patnáctníku; mimo to jsme tam ponechali zařaděny s výhradou hranáč rázu 150krejcaru a hranáč rázu 75krejcaru, pak jeden 75krejcar a 150krejcary se snačkou nebo bez značky, kresbou si navzájem příbuzné. Z roku 1623 známe z této mincovny tlustý dvoutolar, hranáč rázu tolarového a patnáctníky vedle jednoho dvaapůlzlatníku neboli dvacetišilinku, který jsme, rovněž s výhradou, ponechali v brněnské mincovně.

Ražby	Rok	Poznámka
150krejcary	1622, 1623	Ročník 1623 a některé s letopočtem 1622 se značkou a některé bez ní patrně z jiné mincovny
75krejcary	1622	Jeden z nich patrně z jiné mincovny
Hranáč rázu 150krejcaru	1622	Pochází patrně z jiné mincovny
Hranáč rázu 75krejcaru	1622	
Tlustý dvoutolar	1623	
Hranáč tolarového rázu	1623	
Patnáctníky	1622, 1623	
Hranáč rázu patnáctníku	1622	

1622

150krejcary (dvacetišilinky)

I. L: v provazcovitém vnitřním kruhu má poprsí s ověnčenou hlavou a s malým, širokým okružím, kornoutovitě vyhrnutým, plášť na pravém rameni zřasen. Rouno je kolem krku zavěšeno na šňůře.
R: pod korunkou v opisu je orel s krky kolmo z trupu vyrostlými a s roztaženými pazoury zdoben na prsou korunovaným rakousko-burgundským štítkem. V křídlech orla je po šesti letkách a mezi letkami trčí paprsky. Ocas je vykreslen jako lichozpeřený list.

31. L: FERDINANDVS • II • 150 D • G • R • I • S • A • G • H • B • REX • ✠
R: ARCHID • AVS • DVX • BVR • MA • MO • I6ZZ •
Čermák-Skrbek III., č. 528.

II. L: poprsí ve vnitřním kruhu ze sekaných perliček má na krku malé, široké okruží, kornoutovitě vyhrnuté. Přehozený plášť je na pravém rameni zřasen v pět svislých záhybů a pravá klopa pláště je vroubena lemovkou. Na prsou visí řádový řetěz s přivěšeným rounem *(srov. tab. VIII, č. 34)*.
R: jako předchozí skup. I.; v křídlech orla o šesti letkách je pod každou z prvních letek zastrčeno paprskovité péro. Na prsou orla je korunovaný znakový štítek lemován řádovým řetězem, ale jeho krky se rozrůstají do úzké vidlice. Orlí ocas je vykreslen ve tvaru lichozpeřeného listu o sedmi lístcích s čepelí rozdělenou ve tři úkrojky pouze u lichého lístku a lístků spodního jařma. Lístky obou dalších jařem jsou vyduté a v nejhořejším jařmu rozštěpené ve dva úkrojky *(srov. vyobr. č. 41 a tab. VIII, č. 32)*.

*32. L: FERDINANDVS • II 150 • D : G • R • I • S • A • G • H • B • REX ✠
R: ARCHID • AVS • DVX • BVR • MA • MO • I6ZZ
Národní museum, 40,1 mm/13,733 g.

III. L: jako předchozí skup. II.; poprsí s kornoutovitě vyhrnutým okružím má plášť zřasený do pěti svislých záhybů *(srov. tab. VIII, č. 34)*.
R: jako předchozí skup. II.; orel s krky vidličnatě roztaženými má kytu orlího ocasu ve tvaru lichozpeřeného listu, ale k řádovému řetězu je přivěšeno rouno za prstenec, jímž je provlečeno *(srov. tab. VIII, č. 35)*.

33. L: FERDINANDVS • II • D • 150 • G • R • I • S • A • G • H • B • REX ✠
R: ARCHID • AVS • DVX • BVR • MAR • MO • I6ZZ •
Národní museum, Chaurova sb., 41 mm/15,295 g.

*34. L: ——————— II • 150 D • ———————
R: ——————— MA • ———————
Národní museum, Chaurova sb., 40,2 mm/15,18 g.

*35. L: ——————— II 150 D : G • RIS • ———————
R: ——————— I6ZZ :
Národní museum, Katzova sb., 40,1 mm/15,929 g.

IV. L: jako předchozí skup. II.; poprsí má kornoutovitě vyhrnuté okruží a plášť shrnutý do pěti záhybů.
R: jako předchozí skup. II., orel má však v křídlech po šesti paprskovitých pérech. Orlí ocas je také vykreslen jako lichozpeřený list o sedmi lístcích. Ale vyduté lístky horních jařem nejsou rozštěpeny. Střední úkrojek spodního jařma je zesílen a čárkovitý, na konci zdola klínovitě vykrojen a tak zakončen zobcem. Rouno je připevněno na řádový řetěz zvláštním přívěsným řetízkem z několika oválových článků *(srov. vyobr. č. 42 a tab. VIII, č. 37)*.

36. L: FERDINANDVSII 150 D : G • R • I • S • A • G • H • B • REX ✠
R: ARCHID • AVS • DVX • BVR • MA • MO • 1622
Ve slovech, příp. zkratkách AVS, DVX, BVR je písmeno V vyjádřeno obráceným písmenem A.
Národní museum, Chaurova sb., 40,2 mm/15,62 g.

*37. L: FERDINANDVS • ———————
R: ———————
Místo písmena V ve slovech, příp. zkratkách AVS, DVX, BVR je obrácené písmeno A.
Národní museum, 40,2 mm/15,398 g.

V. L: ve vnitřním kruhu ze sekaných perel má poprsí ověnčenou hlavu vzpřímenou nad okrouhlým, do hran zastřiženým okružím. Na prsou je zavěšen řádový řetěz s přivěšeným rounem. Na pravém rameni je plášť zřasen pod sponou ve tvaru ploténk-

kového náramku pouze do tří svislých záhybů, na konci klínovitě vykrojených *(srov. tab. VIII, č. 38)*.

R: orel s kolmými krky ve vnitřním kruhu ze sekaných perel má v křídlech o šesti letkách šest paprskovitých per, zastrčených pod každou letku, a pazoury jsou roztažené. Korunovaný znakový štítek na prsou orla je ověšen řádovým řetězem s rounem přivěšeným na přívěsném řetízku. V lichozpeřeném orlím ocasu o sedmi lístcích je na středním zesíleném úkrojku spodního jařma vytvořen zobec klínovitým zářezem zdola *(srov. vyobr. č. 42)*.

*38. L: FERDINANDVS • II • 150 D : G • R • I • S • A • G • H • B • REX •
ve jméně FERDINANDVS je místo V obrácené A.

R: ARCHID • AVS • DVX • BVR • MA • MO • 1622
Místo písmena V je obrácené písmeno A ve slovech nebo zkratkách AVS, DVX, BVR.
Národní museum, Chaurova sb., 40,2 mm/15,655 g; sb. H. Janovského, 39,7 mm/14,829 g.

VI. L: poprsí s pláštěm, zřaseným do tří záhybů, odlišuje se pouze větší hlavou nad okrouhlým, do hran zastřiženým okružím *(srov. tab. VIII, č. 40)*.

R: jako předchozí skup. IV.; orlí krky se rozrůstají do vidlice, ale mezi hlavy je vsazena tečka a v křídlech je pouze po pěti paprskovitých perech. V lichozpeřeném orlím ocasu je však zesílený střední úkrojek spodního jařma vykrojen do polokruhu a tak na konci vytvořen štíhlý zobec. Rouno je také připevněno k řádovému řetězu zvláštním řetízkem *(srov. vyobr. č. 43 a tab. IX, č. 39)*.

*39. L: FERDINANDVS • II 150 D : G • R • I • S • A • G • H • B • REX •
Ve jméně FERDINANDVS místo V obrácené písmeno A.

R: ARCHID • AVS • DVX • BVR • MA • MO • 1622
Národní museum, 40,2 mm/14,053 g.

*40. L: ———————————————
Ve jméně FERDINANDVS místo V obrácené písmeno A.

R: ——————————— M • O1622
Sb. B. Ditrichové, 40,1 mm/15,848 g.

VII. L: jako předchozí skup. VI., ale poprsí s pláštěm zřaseným do tří záhybů pod ploténkovou sponou je větší a přerušuje hlavou provazcovitý vnitřní kruh. Okrouhlé okruží je hustěji nabírané.

R: jako předchozí skup. IV., ale orel má v křídlech pouze po pěti paprskovitých perech. Zobec na středním úkrojku spodního jařma je také vytvořen klínovitým zářezem zdola, ale rouno je zavěšeno bezprostředně za prstenec na řádový řetěz. Pod orlem v opisu je značka: pětiplátková růžice, uzavřená ve věnci perliček, sestavených do tvaru pravidelného pětiúhelníku a jakoby připájených po dvou na každou stranu *(srov. vyobr. č. 45 a tab. IX, č. 41)*.

*41. L: FERDINANDVS • II 150 D : G • R • IS • AV • — — B • REX •

R: ARCHID • AV — — VX • zmm 45 BVR • CO • TYR • 1622
Sb. H. Janovského, 39,1 mm/15,297 g.

VIII. L: jako předchozí skup. VII.; poprsí s třemi záhyby na plášti pod ploténkovou sponou přerušuje nahoře vnitřní kruh ze sekaných perel *(viz tab. IX, č. 42)*.

R: jako předchozí skup. VII., ale orlí hlavy a značka pod orlem jsou vsazeny do kroužků a rouno je připevněno k řádovému řetězu zvláštním přívěsným řetízkem *(srov. vyobr. č. 46 a tab. IX, č. 42)*.

*42. L: FERDINANDVS : II • 150 D • G • R • I • S • A • G • H • B • REX ⚜

R: ARCHID • AVS • DVX zmm 46 BVR • CO • TYR • 1622
Národní museum, Chaurova sb., 39,2 mm/15,41 g.

IX. L: ve vnitřním kruhu ze sekaných perel, nahoře přerušeném, odděluje poprsí s pláštěm, zřaseným pod sponou ve tvaru ploténkového náramku do tří svislých záhybů, hlavou začátek a konec opisu. Záhyby jsou zakončeny rovně. Okrouhlý tvar okruží je vyznačen žebry vln za týlem a pod bradou. Prsa zdobí úzký řádový řetěz s přivěšeným rounem *(srov. tab. IX, č. 44)*.

R: jako předchozí skup. VI.; zobec na zesíleném středním úkrojku spodního jařma je vytvořen polokruhovitým zářezem zdola, rouno je připevněno zvláštním řetízkem k řádovému řetězu a krky vyrůstají kolmo z trupu orla, ale mezi hlavami tečka chybí *(srov. podobný tab. IX, č. 44)*.

43. L: FERDINANDVS • II • 150 D • GR I • S • A • G • H • B • REX •

R: ARCHID • AVS • DVX • zmm 45 BVR • CO • TYR • 1622 •
Národní museum, 39 mm/14,692 g.

Hranáč rázu 150krejcaru

I. L: jako předchozí skup. IX.; poprsí přerušuje nahoře vnitřní kruh a záhyby na plášti jsou zakončeny rovně *(srov. tab. IX, č. 44)*.

R: jako předchozí skup. IX., ale rouno je přivěšeno bezprostředně za prstenec k řádovému řetězu *(srov. tab. IX, č. 44)*.

*44. L: FERDINANDVS • II • 150 D : G • R • I • S • A • G • H • B • REX •

R: ARCHID • AVS • DVX • zmm 45 BVR • CO • TYR • 1622 •
Národní museum, 40×38,4 mm/29,953 g.

75krejcary (desetišilinky)

I. L: jako na 48krejcaru skup. III. z r. 1621 poprsí s ověnčenou hlavou a se zaokrouhleným, vzadu vyhrnutým okružím. Na pravém rameni je plášť sepnut sponou ve tvaru ploténkového náramku a zřasen do pěti svislých záhybů *(srov. tab. IX, č. 45)*.

R: pod korunkou v opisu je ve vnitřním kruhu ze sekaných perliček orel s roztaženými pazoury. Má krky nepatrně vykloněny do stran. Na prsou je korunovaný, řádovým řetězem ověšený rakousko-burgundský štítek. Ocas ve tvaru lichozpeřeného listu o sedmi lístcích má u lichého a u lístků sousedního jařma čepel rozdělenou do tří úkrojků. Ostatní lístky jsou vyduté a v nejhořejším páru rozštěpeny, ale pouze do dvou úkrojků *(srov. vyobr. č. 41 a tab. IX, č. 45)*.

*45. L: FERDINANDVS • II • 75 D • G • R • I • S • A • G • H • B • REX ✣

R: ARCHID • AVS • DVX • BVR • MA • MO • I6ZZ
Národní museum, 35,5 mm/7,555 g.

II. L: jako předchozí skup. I.; poprsí s okružím vzadu vyhrnutým má plášť zřasený pod ploténkovou sponou do pěti záhybů, ale na prsou je zdobeno rounem, zavěšeným na šňůře *(srov. tab. IX, č. 54)*.

R: jako předchozí skup. I.; orlí ocas vykreslen jako lichozpeřený list o sedmi lístcích *(srov. tab. IX, č. 45)*.

46. L: FERDINANDVS • II 75 D: G • R • I • S • A • G • H • B • REX ✣

R: ARCHID • AVS • DVX • BVR • MA • MO • I6ZZ •
Národní museum, odlitky arch. Vávry.

47. L: ——————— II • ———————

R: ———————————
Národní museum, Katzova sb., 35,8 mm/7,874 g; sb. H. Janovského, 35,7 mm/7,545 g.

48. L: ———— IID 75 G • ————REX • ——
R: ————————
V slově DVX písmeno D drobnějším typem písma.
Národní museum, 35,7 mm/7,778 g.

III. L: jako předchozí skup. II.; poprsí má na prsou rouno na šňůře a plášť zřasený do pěti záhybů pod ploténkovou sponou.
R: jako předchozí skup. I.; orlí ocas má tvar lichozpeřeného listu o sedmi lístcích, ale mezi letkami trčí paprsky *(srov. tab. IX, č. 49)*.

*49. L: FERDINANDVS • IID 75 G • RIS • A • G • H • B • REX • ⌖
R: ARCHID • AVS • DVX • BVR • MA • MO • I6ZZ •
Národní museum, Chaurova sb., 35,5 mm/6,83 g.

50. L: ———— II • 75 D : G • R • I • S • —— REX ——
R: ————————
Národní museum, 35,6 mm/7,566 g.

51. L: ———— II ————REX • ——
R: ————MAR • ————
Čermák-Skrbek, III., č. 527.

IV. L: jako předchozí skupina II.; poprsí má na prsou přivěšeno rouno na šňůře.
R: jako předchozí skup. III.; orel s paprsky v křídlech má orlí ocas vykreslen jako lichozpeřený list o sedmi lístcích, ale k řádovému řetězu je přivěšeno rouno *(srov. tab. IX, č. 52)*.

*52. L: FERDINANDVS • IID 75 G • R • I • S • A • G • H • B • REX • ⌖
R: ARCHID • AVS • DVX • BVRG • MA • MO • I62Z
Národní museum, 35,7 mm/7,250 g.

53. L: ———— RIS • ————
R: ———— I6ZZ •
Sb. Fr. Vítka, Pardubice, 35,3 mm/7,531 g.

V. L: jako předchozí skup. II.; poprsí má rouno zavěšeno na šňůře kolem krku *(srov. tab. IX, č. 54)*.
R: jako předchozí skup. IV.; orel má paprsky mezi letkami, ale rouno je připevněno k řádovému řetězu nitkovitou šňůrou. Krky orla vyrůstají kolmo z trupu a orlí ocas má prostřední úkrojek spodního jařma v sousedství lichého lístku zesílen a na konci vykrojen klínovitě, čímž vzniká na konci zobec. Stvoly obou hořejších jařem s čepelí neporušenou jsou vyduté *(srov. vyobr. č. 42 a tab. IX, č. 54)*.

*54. L: FERDINANDVS • II • 75 D : G • R • I • S • A • G • H • B • REX ⌖
R: ARCHID • AVS • DVX • BVR • MA • MO • 1——
Sb. Ant. Rumpla, 35,6 mm/7,825 g.

VI. L: ve vnitřním kruhu ze sekaných perliček, nahoře přerušeném poprsí velmi jemné kresby s ověnčenou hlavou má na krku okrouhlý, do hran zastřižený španělský límec. Na pravém rameni je plášť sepnut ploténkovou sponou a zřasen do tří záhybů na konci klínovitě vykrojených. Prsa zdobí rouno, zavěšené na velmi úzkém řádovém řetězu *(srov. tab. X, č. 56)*.
R: jako předchozí skup. V.; orel s kolmými krky a parsky mezi letkami má však rouno přivěšeno k řádovému řetězu na krátkém řetízku. V lichozpeřeném orlím ocasu je střední úkrojek spodního jařma klínovitě vykrojen a tak zakončen zobcem *(srov. vyobr. č. 42)*.

55. L: FERDINANDVS • II • 75 • D • G • R • I • S • AV • G • H • B • REX •
R: ARCHID • AVS • DVX • BVR • MA • MO • 1622
Národní museum, Chaurova sb., 36 mm/7,415 g.

Hranáč rázu 75krejcaru

I. L: jako předchozí skup. VI.; jemně řezané poprsí s pláštěm, zřaseným do tří záhybů pod ploténkovou sponou, má na prsou zavěšeno rouno na úzkém řádovém řetězu *(srov. tab. X, č. 56)*.
R: jako předchozí skup. V.; orel s paprsky mezi letkami má v lichozpeřeném ocasu střední úkrojek spodního jařma klínovitě vykrojen a zakončen zobcem. Rouno je připevněno k řádovému řetězu nitkovitou šňůrou *(srov. tab. X, č. 56)*.

*56. L: FERDINANDVS • II • 75 D : G • R • I • S • AV • G • H • B • REX •
R: ARCHID • AVS • DVX • BVR • MA • MO • 1622
Národní museum, 37,4×37,4 mm/19,043 g.

60krejcar (zlatník)

I. L: jako na předchozím 150krejcaru skup. II. má poprsí kornoutovitě vyhrnuté okruží. Plášť je zřasen do pěti svislých záhybů. Na prsou visí řádový řetěz s rounem *(srov. tab. VIII, č. 34)*.
R: orel jako na předchozím 75krejcaru skup. III. s paprsky mezi letkami má ocas ve tvaru lichozpeřeného listu o sedmi lístcích *(srov. vyobr. č. 41)*.

57. L: ———— NDVS • II • 60 D : G • RIS • A • G • H • B • REX ⌖
R: ARCHID • AVS • DVX • BVR • MAR • MOR • 16——.
Národní museum, 35,9 mm/6,312 g.

Patnáctníky

I. L: ve vnitřním kruhu ze sekaných perliček, nahoře otevřeném, poprsí podobné onomu na 150krejcaru skup. II. s kornoutovitě vyhrnutým okružím. Plášť s klopou, vroubenou lemovkou, je také zřasen do pěti svislých záhybů, ale na pravém rameni sepnut sponou ve tvaru routového křížku. Ozdoba prsou řádovým řetězem však chybí. Věnčená hlava odděluje začátek a konec opisu *(srov. tab. VIII, č. 58)*.
R: pod korunkou v opisu v hladkém vnitřním kruhu, nahoře přerušeném, orel s chocholkami na hlavách a s rozevřenými pazoury. Prsa orla zdobí rakousko-burgundský štítek, ověšený řádovým řetězem. Orlí ocas je vykreslen jako lichozpeřený list o pěti lístcích, z nichž lichý je složen ze dvou, do stran zakřivených úkrojků, oba lístky sousedního jařma jsou rozděleny ve dva úkrojky. Jeden je okrouhlý a v široké části čepele probitý kroužkovým otvorem a pod ním je druhý nitkovitý. Lístky horního jařma jsou vyduté *(srov. vyobr. č. 48 a tab. VIII, č. 59)*.

*58. L: FERDI • II • D : G • R • I • S • 15 • A • G • H • B • REX •
R: ARCHID • AVS • DVX • BVR • MA • M • 1622•
Sb. B. Ditrichové, 25,5 mm/2,876 g.

II. L: v hladkém vnitřním kruhu, nahoře přerušeném, poprsí s ověnčenou hlavou. Hlava je vzpřímena nad rovným úzkým španělským límcem. Plášť je zřasen do čtyř svislých záhybů, spojených po dvou horními konečky. Na prsou je klínovitě lomený žlábek. Pod poprsím v opisu je hodnota, vsazená do polokruhu *(srov. tab. IX, č. 60)*.
R: jako předchozí skup. I.; v lichozpeřeném orlím ocasu o pěti lístcích jsou lichý lístek a lístky sousedního jařma rozděleny do dvou úkrojků *(viz tab. VIII, č. 59)*.

*59. L: FERDINANDVS • II 15 D : G • R • I • S • A • GH • B • REX •

R: ARCHID • AV • DVX • BVR • MA • M • 1622
Národní museum, 25,9 mm/2,892 g.

III. L: jako předchozí skup. II.; u poprsí je hlava vzpřímena nad úzkým rovným okružím a plášť je zřasen do čtyř svislých záhybů, spojených po dvou horními konečky *(srov. tab. IX, č. 60)*.

R: jako předchozí skup. I.; orel s chocholkami na hlavách má znakový štítek ověšený řádovým řetězem, ale mezi letkami trčí paprskovitá pera. Orlí ocas ve tvaru lichozpeřeného listu o pěti lístcích má také lichý lístek rozdělený do dvou úkrojků, ale zesílený střední úkrojek v sousedním spodním jařmu je vykrojen do polokruhu a tak vzniká zobec. Pod středním úkrojkem je nitkovitý úkrojek. Lístky horního jařma jsou kopistovité a vyduté.

*60. L: FERDIN———S • II 15 D : G • R • I • S • A • G • H • B • REX •
R: ARCHID • AVS • DVX • BVR • MA • M • 1622
Národní museum, Chaurova sb., 25,5 mm/2,60 g.

IV. L: poprsí, podobné jako na předchozím patnáctníku skup. I., je však menší a má plášť zřasen pouze do čtyř svislých záhybů. Okruží je vykresleno s pohledu shora a je miskovitě prohnuté *(srov. tab. VIII, č. 63)*.

R: pod korunkou v opisu ve vnitřním kruhu ze sekaných perliček, nahoře přerušeném, je orel s rozevřenými pazoury. Krky vyrůstají kolmo z trupu. Křídla se skládají z pěti letek. Na prsou orla je rakousko-burgundský štítek, ověšený řádovým řetězem. Ocas je vytvořen ze čtyř na vřeteno navlečených vstřícných zakrslých stvolů, z nichž druhý a třetí vytvářejí jakýsi druh pochvy. Z jejího úžlabí vyniká ostrý, do polokruhu zahnutý drápek *(srov. vyobr. č. 51 a tab. VIII, č. 63)*.

61. L: • FERDINA • II • D : G 15 R • IS • A • G • H • B • REX •
R: ARCHI • AVS • DVX • BV • MA • MO • I6ZZ •
Národní museum, Katzova sb., 25,7 mm/2,847 g.

62. L: ——— II ——— I • S • ———
R: ———BVMA • ———
Národní museum, 25,7 mm/3,032 g.

*63. L: FERDINA II D G 15 R I S A G H B ———
R: ———BVR • MA • M • ———
Sb. Ant. Rumpla, 25,7 mm/2,979 g.

64. L: FERDINAN • II • D : G 15 RIS • AG • H • B • ———
R: ———BVRG • — — —I6ZZ
Sb. Fr. Vítka, Pardubice, 25 mm/2,498 g.

65. L: FERDINAND • ——— 15 DG • R • IS • ——— R •
R: ———BVR • MA • M • I6ZZ •
Národní museum, 25,6 mm/2,957 g.

V. L: v hladkém vnitřním kruhu, nahoře přerušeném, má poprsí s ověnčenou hlavou veliký, široký španělský límec, podél čelisti prohnutý; hlava je vzpřímena nad okružím *(srov. tab. X, č. 66)*.

R: pod korunkou v opisu v hladkém, nahoře přerušeném vnitřním kruhu má orel krky vykloněné do stran a tečku mezi hlavami. Na jeho prsou je rakousko-burgundský štítek, ověšený řádovým řetězem. Křídla jsou složena z pěti letek. Orlí ocas je vytvořen ve tvaru lichozpeřeného listu o pěti lístcích. Střední úkrojek lichého lístku má tvar trojúhelníku s trojklanou základnou a lístek sousedního jařma je zakončen zobcem, vytvořeným polokruhovitým zářezem *(srov. vyobr. č. 49 a tab. X, č. 66)*.

*66. L: FERDI • I • I • DG • R • I • S 15 AVGH • B • REX ✩
R: ARCHI • A • DVX • BVR • MA • M • 1622
Národní museum, Katzova sb., 25,7 mm/2,471 g.

VI. L: v hladkém vnitřním kruhu, nahoře přerušeném, podobné poprsí s ověnčenou hlavou jako v předchozí skup. II. Přehozený plášť je zřasen také do čtyř svislých záhybů, z nichž vždy dva jsou horními konečky spojeny, ale okruží je okrouhlé. Okrouhlý tvar je naznačen žebry vln za týlem a pod bradou *(srov. tab. X, č. 71)*.

R: pod korunkou v opisu v hladkém vnitřním kruhu, nahoře přerušeném, je orel s krátkými krky, vyrostlými kolmo z trupu. Křídla jsou složena ze šesti letek. Prsa zdobí rakousko-burgundský štítek, ověšený řádovým řetězem. Orlí ocas má tvar lichozpeřeného listu o pěti lístcích; lichý lístek je rozdělen do tří úkrojků. Střední úkrojek lichého lístku ve tvaru rovnoramenného trojúhelníku s trojklanou základnou má po stranách po nitkovitém úkrojku. Lístky sousedního jařma jsou na konci vykrojeny, opatřeny zobcem a dole provázeny nitkovitým stvolem; lístky horního jařma jsou vyduté *(srov. podobný tab. X, č. 68)*.

67. L: FERDINAN • II 15 D : G • R • IS • A • GHBR •
R: ARCH • IA • VDVX • BVR • M • AM • 6 • 22
Národní museum, 26,6 mm/2,712 g.

VII. L: jako předchozí skup. VI., hlava krále vzpřímena nad okrouhlým okružím a plášť zřasen do čtyř záhybů, spojených horními konečky *(srov. tab. X. č. 71)*.

R: jako předchozí skup. VI.; v orlím lichozpeřeném ocasu je pět lístků, ale střední trojklaný úkrojek sahá do opisu *(srov. tab. X, č. 68)*.

*68. L: FERDINAN • II 15 D : G • R • I • A • G • H • B • RE •
zkratka S (Semper) vynechána.
R: ARCHI • AVDVX • BVR • MA • M 622
Sb. H. Janovského, 25,4 mm/2,596 g.

69. L: ——— D • G • R • IS • AGHBR •
R: ——— AV • ——— M • ———
Čermák-Skrbek, III., č. 526.

VIII. L: jako předchozí skup. VI.; hlava krále vzpřímena nad okrouhlým okružím a plášť zřasen do čtyř záhybů *(srov. tab. X, č. 71)*.

R: jako předchozí skup. VI.; orel má šest letek v křídlech, ale lichozpeřený orlí ocas má sedm lístků. Jeho lichý lístek a lístky sousedního jařma jsou rozděleny, lichý do tří, a lístky v sousedním jařmu do dvou úkrojků. Jeden z úkrojků posléze uvedeného spodního jařma je zesílen a vykrojen na konci zobce, druhý pod ním je nitkovitý. Lístky dalšího jařma jsou rovněž na konci vykrojeny do zobce a lístky horního jařma mají čepel neporušenou *(srov. vyobr. č. 50 a tab. X, č. 71)*.

70. L: FERDINAN • II • D 15 G • R • IS • A • GHB • RE •
R: ARCHI • ADVX • BVR • MA • M • 622
Národní museum, Katzova sb., 25,8 mm/3,064 g.

*71. L: ——— II 15 D • ——— GH • ———
R: ———
Sb. B. Ditrichové, 26 mm/2,768 g.

IX. L: jako předchozí skup. VI.; hlava krále je vzpřímena nad okrouhlým okružím a plášť shrnut do čtyř záhybů *(srov. tab. X. č. 71)*.

R: jako předchozí skup. VIII.; lichozpeřený orlí ocas má sedm lístků, ale střední úkrojek lichého lístku rozděluje opis *(srov. tab. X, č. 72)*.

*72. L: FERDINAN • II • D • 15 G • R • I • S • A • G • H • B • RE •
R: ARCHID • ADVX • BVR • MA • M • 622
Sb. C. Meduni, Kamýk n. Vlt., 25,5 mm/2,879 g.

Hranáč rázu patnáctníku

I. L: jako předchozí skup. VI.; hlava krále je vzpřímena nad okrouhlým okružím a plášť je zřasen do čtyř záhybů *(srov. tab. X. č. 71)*.
R: jako předchozí skup. VII.; lichozpeřený orlí ocas má pět lístků, ale střední trojklaný úkrojek lichého lístku rozděluje opis.
73. L: FERDINAN • II 15 D : G • R • I • A • G • HB • RE •
Zkratka S (Semper) chybí.
R: ARCHI • AV • DVX • BVR • MA • M • 622
Aukční katalog fy Egger, sb. Czikanna, 28./11. 1899, tab. 2, č. 975.

1623

Hranáč rázu tolaru

I. L: v trojitém hladkém, nahoře i dole přerušeném vnitřním kruhu mezi znakem babenberským vpravo a znakem vévodství rakouského (pět orlíčků) vlevo je rozkročená postava korunovaného krále v brnění s okrouhlým španělským límcem opásána kordem. V pravici drží žezlo, v levici říšské jablko. Na prsou panovníka visí zlaté rouno, zavěšené na řádovém řetězu, přehozeném přes ramena. Vnější kruh je složen z dvojic vavřínových listů, do sebe vsunutých *(srov. tab. X, č. 74)*.
R: pod korunkou v opisu v trojitém, nahoře i dole přerušeném vnitřním kruhu je korunovaný orel s kroužky kolem hlav. Mezi hlavy je vsunuto říšské jablko. Pod korunkou jsou bohatě vyšívané stuhy roztaženy až na horní letky. V křídlech o šesti letkách trčí paprsky mezi letkami. V pravém pazouru je meč, v levém žezlo. Prsa orla zdobí mnohapolý, dole zaokrouhlený znakový štít, ověšený řádovým řetězem. Ve špici, dělící patu hlavního štítu, je vyražena moravská orlice. Na řetěz zavěšené rouno má po stranách rozdělenou značku řezače kolku G—R (Georg Ritter). Orlí ocas je sestrojen ze dvou vstřícných, do vnitřních závitků zatočených stvolů, které jsou sestaveny ze tří dílčích vypuklých nebo vydutých obloučků, podle toho, jakou polohu mají v kresbě závitku *(srov. výobr. č. 54)*. Pod orlem v opisu je rakousko-burgundský štítek pod vévodským kloboukem. Vnější kruh je složen z dvojic vavřínových listů, vsunutých do sebe *(srov. tab. X, č. 74)*.
*74. L: FERDINANDVS • II • D • | • G | R • I • S • A • G • H • BO • RE | X •
R: ARCHID • AVS • DVX • BV • CO • TYR • MA • MO • I6Z3 •
Bundessammlung von Medaillen, Münzen und Geldzeichen, Wien.

Tlustý dvoutolar

I. L: jako na předchozím hranáči tolarového rázu skup. I. mezi babenberským a znakem rakouského vévodství korunovaná postava krále.
R: jako na předchozím hranáči tolarového rázu skup. I.; orel s mnohapolým znakem na prsou a se značkou rytce po stranách rouna má ocas vykreslen ze dvou vstřícných, do závitků zatočených stvolů.
75. L: FERDINANDVS • II • D • | G | R • I • S • A • G • H • BO • RE | X •
R: ARCHID • AVS • DVX • BV • CO • TYR • MA • MO • I6Z3 •
Aukč. kat. O. Helbing, květen 1910, č. 335.

150krejcar (dvacetišilink)

I. L: jako na předchozím 150krejcaru skup. VI. z r. 1622 má poprsí s ověnčenou hlavou rovné okruží a pod ploténkovou sponou plášť zřasen do tří svislých záhybů.
R: jako na předchozím 150krejcaru skup. V. z r. 1622 je v lichozpeřeném orlím ocasu sedm lístků. Střední úkrojek spodní jařma je na konci klínovitě vykrojen.
76. L: FERDINANDVS • II • 150 D : G • R • I • S • A • G • H • B • REX •
R: ARCHID • AVS • DVX • BVR • MA • MO • 1623.
Národní museum, Chaurova sb., 40,5 mm/15,20 g.

Patnáctníky

I. L: jako na patnáctníku skup. VI. z r. 1622 je hlava poprsí vzpřímena nad okrouhlým okružím a plášť je shrnut do čtyř záhybů, spojených po dvou horními konečky *(srov. tab. X, č. 77)*.
R: jako na patnáctníku skup. VIII. z r. 1622 skládá se lichozpeřený orlí ocas ze sedmi lístků *(srov. vyobr. č. 50)*, střední úkrojek lichého lístku sahá do opisu, ale krky jsou vykloněny do stran a mezi hlavami je tečka *(viz tab. X, č. 77)*.
*77. L: FERDI • II • D : G • R • I • S 15 AV • G • H • B • REX •
R: ARCHI • A • DVX • BVR • M • A • M • 1623
Sb. Ant. Rumpla, 25,8 mm/2,787 g.
78. L: ——————— AVG • ———
R: ——————— MA • ———
Národní museum, 25,9 mm/2,809 g.
II. L: jako předchozí skup. I.; poprsí má kolem krku okrouhlé okruží.
R: jako předchozí skup. I.; v orlím ocasu je sedm lístků a střední úkrojek lichého lístku sahá do opisu, ale tečka mezi hlavami je vynechána.
79. L: FERDINAN • II 15 D : G • R • I • A • G • H • B • RE •
Zkratka S (Semper) chybí.
R: ARCHI • A • DVX • BVR • MA • M • 1623
Národní museum, Chaurova sb., 26 mm/2,62 g.
80. L: ———————
Zkratka S (Semper) chybí.
R: ——————— 623.
Národní museum, Chaurova sb., 26 mm/2,69 g.

B. Mincovna v Olomouci

a) za správy mincmistra Baltazara Zwirnera

V mincovně v Olomouci byly za úřadování mincmistra Baltazara Zwirnera vydány v letech 1621 a 1622 desetidukát; medailovitý tolar; jeho odražek ve váze dvaceti dukátů; 60krejcary (zlatníky); z drobných 48krejcary. R. 1621 desetidukát; medailovitý tolar; jeho odražek ve váze dvaceti dukátů; 60- a 48krejcary. R. 1622 48krejcary.

Ražby	Rok	
Desetidukát	1621	
Medailovitý tolar	1621	
Odražek medailovitého tolaru ve zlatě	1621	
60krejcary	1621	
48krejcary	1621	1622

1621

Desetidukát

I. L: uvnitř vnitřního kruhu ze sekaných perliček je úzké, štíhlé poprsí s ověnčenou hlavou a s protáhlým krkem. Pod pravým ramenem má přikreslen ještě pruh odění. U věnce na hlavě jsou stuhy s uzlem kleštovitě rozevřené. Na krku má široký, rovný do hran zastřižený španělský límec a na prsou do úhlu zlomený, úzký řádový řetěz, zavěšený od ramene k rameni *(viz tab. XI, č. 1)*.

R: pod korunou v opisu ve vnitřním kruhu ze sekaných perliček, nahoře i dole přerušeném, je orel s kroužky kol hlavy. Jeho prsa zdobí korunovaný, dole zaokrouhlený rakousko-burgundský štítek. Krky orla jsou rozrostlé do široké vidlice. V křídlech o šesti letkách jsou zastrčena paprskovitá pera mezi letkami. Pazoury jsou roztaženy. Kyta orlího ocasu je sestrojena ze dvou pod sebe řaděných, uvnitř rozštěpených, zdobných svorek, navlečených na vřeteno, na konci liliovitě vykrojené. Nad každou svorkou tvoří pár zakrslých vstřícných stvolů, sestavených do krokve jakoby kalich u květu *(srov. vyobr. č. 33)*. Pod orlem v opisu je umístěna značka mincmistra, vsazená do oválu *(srov. vyobr. č. 14 a tab. XI, č. 1)*.

*1. L: FERDINAN • ÍÍD • G • R • I • S • AVG • G : HVN • BO • REX •

R: ARCHID • AVS • DVX • zmm 14 BVR • CO • TYR • I6ZI •
Bundessammlung von Medaillen, Münzen und Geldzeichen, Wien.

Tolar medailovitý

I. L: uvnitř dvojitého vnitřního kruhu (hladkého a ze sekaných perliček) je královo poprsí obtočeno souběžně s vnitřním kruhem širokým řádovým řetězem (colanou), složenou z řetězovýcjh článků vodorovných (ocílek) a kolmých (křesacích kamenů oheň srší ích).[221]) Dole pod poprsím je rouno zavěšeno na řetízku a sahá přes dvojitý kruh do opisu. Poprsí má na hlavě císařskou korunu a je oděno do brnění. Po krunýři splývá od ramene dolů zdobný pruh. Ramena jsou chráněna náramenníky.

[221]) Hubert Janovský, Řád zlatého rouna na českých vládních mincích, Num. listy XI, 1956, str. 111; Václav Mišička, člen Čsl. společnosti přátel drobné plastiky v Praze, přednáška: Řád zlatého rouna, uveřejněná v oběžníku této společnosti č. 14 z února 1957, str. 56.

Přes ramena a prsa je přehozený řádový řetěz s přivěšeným rounem. Na protáhlém krku je široké okrouhlé okruží.

R: ve dvojitém vnitřním kruhu (hladkém a ze sekaných perliček) je korunovaný orel. Pod korunou v opisu splývají ke kořenům orlích křídel bohatě vyšívané stuhy. Mezi hlavy orla je vsunuto říšské jablko. V křídlech o sedmi letkách jsou mezi letkami zastrčena paprskovitá pera. Na prsou orla je dole zaokrouhlený rakousko-burgundský štítek pod vévodským kloboukem. Je ověšen řádovým řetězem s přivěšeným rounem. Orel drží v pravém pazouru meč, v levém žezlo. Orlí ocas je vytvořen ze dvou párů vstřícných stvolů, spojených do ploché svorky; spodní pár je na konci rozštěpen uvnitř oblouku. Nad horním a spodním párem stvolů vytváří pár zakrslých, do krokve sestavených stvolů jakýsi kalich. Přes svorky a kalichy je protaženo vřeteno, zakončené liliovitě. Po stranách rouna a horní svorky a nad spodní svorkou vlají vlnitě do stran úzké stuhy. Pod orlem v opisu je značka mincmistrova, vsazená do oválu. Slova opisu nebo jeho zkratky jsou odděleny křížkem *(srov. vyobr. č. 18)*.

2. L: • FERDINANDVS • ÍÍD : GR • | I • S • AVG • GER • HVN • BO • REX •

R: ARCHID ✠ AVS ✠ DVX ✠ zmm14 BVR ✠ CO ✠ TYR ✠ Z • I6ZI •
Čermák-Skrbek, III., č. 543.

Odražek medailovitého tolaru ve zlatě — 20dukát

II. L: jako na předchozím medailovitém tolaru skup. I., ale vpravo na prsou je spona ve tvaru stejnoramenného liliovitého křížku *(srov. tab. XI, č. 3)*.

R: jako na předchozím tolaru skup. I. je orel ve dvojitém vnitřním kruhu, ale rouno u řádového řetězu, lemujícího znakový štítek, chybí. Čelní pásek vévodského klobouku nad znakovým štítkem je ornamentální a klobouk je vrouben perličkami. Orlí ocas je složen ze tří párů vstřícných stvolů, spojených do plochých, zdobných svorek; horní svorka je spojena s řádovým řetězem krátkými, kyjovitými nýty, obě další jsou navlečeny na vřeteno, zakončené nahoře kalichem a dole liliovitě. Mezi svorkami je umístěn nad spodní svorkou kalich. Po jeho stranách a po stranách obou horních svorek vlají vlnitě úzké stuhy do stran *(srov. vyobr. č. 31 a tab. XI, č. 3)*.

*3. L: FERDINANDVS • ÍÍ • D : G • R • | I • S • AVG • GER • HVN • BO • REX •. Písmeno V ve jméně FERDINANDVS je vyjádřeno obráceným písmenem A.

R: ARCHID ✠ AVS ✠ DVX ✠ zmm 14 BVR ✠ CO ✠ TYR ✠ Z I6ZI •
Sb. B. Ditrichové, 59,8 mm/69,74 g.

60krejcary

I. L: ve vnitřním kruhu ze sekaných perliček, nahoře otevřeném, poprsí s nápadně velikou, ověnčenou hlavou. Na krku má veliký, úzký zaoblený španělský límec. Přehozený plášť je na pravém rameni zřasen. V opisu pod poprsím je umístěna hodnota, vsazená do polokruhu *(srov. tab. XI, č. 4)*.

R: pod korunou v opisu je ve vnitřním kruhu ze sekaných perliček, nahoře otevřeném, orel s roztaženými pazoury. Křídla jsou složena ze sedmi letek. Krky orla vyrůstají kolmo z trupu. Na prsou pod vévodským kloboukem je dole zaokrouhlený rakousko-burgundský štítek, lemovaný řádovým řetězem s přivěšeným rounem. Orlí ocas je vykreslen jako lichozpeřený list o sedmi lístcích. Čepel lichého lístku a lístků sou-

sedního jařma je rozdělena ve tři úkrojky. Čepel lístků obou dalších jařem je neporušená a vydutá *(srov. vyobr. č. 32)*. V opisu pod orlem je značka mincmistra Baltazara Zwirnera *(srov. vyobr. č. 14 a podobný tab. XI, č. 7)*.

*4. L: FERDIN • II • D : G • RIS 60 AVG • G • HVN • BO • REX •
R: ARCHID • AVS • DVX zmm 14 BVR • CO • TYR • 1621
Národní museum, Chaurova sb., 37 mm/12,66 g.

II. L: ve vnitřním kruhu ze sekaných perliček, nahoře i dole přerušeném, je veliké, široké poprsí s ověnčenou hlavou. Má pod pravým ramenem přikreslen ještě pruh odění. Hlava sahá hluboko do opisu a odděluje jeho začátek a konec. Na krku má veliký, široký, rovný španělský límec. Přes prsa je zavěšen od ramene k rameni řádový řetěz s přivěšeným rounem. V opisu pod poprsím je hodnota, vsazená do kroužku *(srov. tab. XI, č. 5)*.
R: jako na předchozím brněnském 60krejcaru skup. I.; lichý lístek a lístky sousedního jařma jsou rozděleny ve tři úkrojky. Lístky horního jařma jsou okrouhlé a shora klínovitě vykrojeny *(srov. vyobr. č. 6 a tab. XI, č. 5)*.

*5. L: FERDINAN • II • D • G • 60 R • I • S • AVG • G • HV • BO • REX •
Menší typ písma.
R: ARCHID • AVS • DVX zmm 14 BVR • CO • TYR • 1621 •
Národní museum, Katzova sb., 37,1 mm/14,601 g.

III. L: v provazcovitém vnitřním kruhu, nahoře i dole otevřeném, úzké, štíhlé poprsí s ověnčenou hlavou a s protáhlým krkem má výrazně vyznačen pravý nárameník. Okrouhlý tvar rovného okruží je vyznačen žebry vln za týlem a pod bradou. Pod pravým ramenem je přikreslen pruh odění. Na pravém rameni je spona ve tvaru liliovitého, stejnoramenného křížku. Přes prsa je od ramene k rameni zavěšen řádový řetěz. V opisu pod poprsím je hodnota v kroužku.
R: jako předchozí skup. II.; orlí ocas má tvar lichozpeřeného listu o pěti lístcích.

6. L: FERDINAN • IID • G 60 R • I • S • AVG • G • HV • B • REX • ✠
R: ARCHID • AVS • DVX zmm 15 BVR • CO • TYR • 1621 •
Národní museum, odlitky arch. Vávry.

IV. L: jako předchozí skup. III.; štíhlé poprsí s okrouhlým rovným okružím, s vyznačeným pravým nárameníkem a se sponou je pod pravým ramenem zakončeno přikreslenou částí odění *(srov. tab. XI, č. 7)*.
R: jako předchozí skup. I.; lichozpeřený orlí ocas má sedm lístků. Lichý lístek a lístky sousedního jařma jsou rozděleny ve tři úkrojky, lístky obou ostatních jařem mají čepel neporušenou a jsou vyduté, ale v křídlech jsou pod prvými šesti letkami zastrčena paprskovitá pera *(srov. vyobr. č. 32 a tab. XI, č. 7)*.

*7. L: FERDINAN • IID • G • 60 • R • I • S • AVG • G • HV • BO • REX ✠
R: ARCHID • AVS • DVX • zmm 14 • BVR • CO • TYR • 1621
Národní museum, Katzova sb., 36,8 mm/14,346 g.

V. L: jako předchozí skup. III.; štíhlé poprsí s rovným okrouhlým okružím a s vyznačeným pravým nárameníkem má pod pravým ramenem přikreslenou část odění, ale je bez spony na pravém rameni. Zato má na řádovém řetězu přivěšeno rouno *(srov. tab. XI, č. 8)*.
R: pod korunkou v opisu ve vnitřním kruhu ze sekaných perliček, nahoře i dole přerušeném, orel štíhlé protáhlé figury má krky vykloněny do úzké vidlice. Křídla o šesti letkách s pěti paprskovitými pery jsou nasazena ve výši hlavy štítku s korunovaným rakousko-burgundským znakem. V orlím ocasu jsou na vřeteno navlečeny dvě zdobné svorky, vsazené do krokve (kalichu) ze dvou zakrslých vstřícných stvolů. Větší mezera mezi svorkami vytváří protáhlý tvar orlího ocasu. Vřeteno je zakončeno liliovitě *(srov. tab. XI, č. 8)*.

*8. L: FERDINAN • II • D • G 60 R • I • S • AV • G • G • HV • BO • REX ✠
R: ARCHID AVS DVX zmm 15 BVR CO TYR I6ZI
V kroužku nad mincmistrovskou značkou tečka.
Národní museum, Chaurova sb., 37 mm/14,89 g.

VI. L: jako předchozí skup. V.; štíhlé poprsí s vyznačeným nárameníkem má na řádovém řetězu přivěšeno rouno, ale u věnce na hlavě jsou klešťovitě rozevřené stuhy. Okruží je podél čelisti prohnuté a okrouhlý jeho tvar není vyznačen *(srov. tab. XII, č. 9)*.
R: pod korunou v opisu má zavalitý orel, obklopený vnitřním kruhem ze sekaných perliček, nahoře přerušeným, krky rozevřené do široké vidlice. Prsa zdobí korunovaný rakousko-burgundský štítek. V křídlech je šest letek a pět paprskovitých per. Orlí ocas tvoří dvě zdobné svorky, navlečené na liliovitě vykrojené vřeteno. Oba lístky krokve (kalicha) nad horní svorkou jsou rozloženy na patě znakového štítku *(srov. vyobr. č. 35 a tab. XII, č. 9)*.

*9. L: FERDINAN • II • D • G 60 R • I • S • AVG •GHV • BO • REX •
písmena D mají uvnitř na kolmém dříku trnovité výčnělky.
R: ARCHID • AVS • DVX • zmm 17 BVR • CO • TYR • I6ZI •
Nález v městě Kojetíně, Na šprlochu, 36,5 mm/14,272 g.

VII. L: jako předchozí skup. VI.; štíhlé poprsí má pod pravým ramenem přikreslenou část odění a u věnce stuhy rozevřené do tvaru malých kleští. Ale na pravém rameni chybí nárameník a u řádového řetězu rouno.
R: jako předchozí skup. VI.; zavalitý orel má také krokev pouze nad horní svorkou, ale krky roztažené do užší vidlice *(srov. tab. XII, č. 10)*.

*10. L: FERDINAN • II • D • G 60 R • IS • AVGG • HV • BOREX ✠
R: ARCHID • AVS • DVX —— BVR • CO • TYR • I6ZI
Národní museum, Katzova sb., 37 mm/13,232 g.

VIII. L: jako předchozí skup. VII.; štíhlé poprsí s klešťovitě rozevřenou stuhou u věnce má řádový řetěz, zavěšený od ramene k rameni, ale je zakončeno pod pravým ramenem šikmou čarou *(srov. tab. XII, č. 11)*.
R: jako předchozí skup. V.; orel má krky roztažené do úzké vidlice. Orlí ocas tvoří obvyklé dvě zdobné svorky s nadřazenými kalichy, jenom že jsou těsněji nad sebou *(srov. tab. XII, č. 11)*.

*11. L: FERDINAN • II • D • G • 60 • R • I • S • AVG • G • HV • BO • REX ⸗
R: ARC • HID • AVSDVX • zmm 16 BVR • CO • TYR • I6ZI
Sb. B. Ditrichové, 36,5 mm/16,813 g.

IX. L: jako předchozí skup. VIII.; poprsí s řetězem od ramene k rameni je zakončeno pod pravým ramenem čarou, ale klešťovité stuhy u věnce na hlavě jsou menší.
R: jako předchozí skup. VI.; zavalitý orel má krky roztaženy do široké vidlice a kalich je pouze nad horní svorkou *(srov. vyobr. č. 35 a tab. XII, č. 9)*.

12. L: FERDINAN • II • D • G • 60 • R • I • S • AVG • G • HV • BO • REX •
R: ARCHID • AVS DVX zmm 17 BVR • CO • TYR • I6ZI •
Písmeno D má na kolmém dříku uprostřed uvnitř špičatý výčnělek.
Národní museum, Chaurova sb., 37 mm/15,065 g.

X. L: jako předchozí skup. VIII.; poprsí, zakončené pod pravým ramenem čarou, má u věnce na hlavě kleštovité rozevřené stuhy.
R: jako předchozí skup. V.; štíhlý orel má krky rozrostlé do vidlice. Orlí ocas má protáhlý tvar, t. zn. větší mezeru mezi svorkami a nad každou svorkou po kalichu *(srov. vyobr. č. 34 a tab. XII, č. 16)*.

13. L: FERDINAN • II • D • G 60 R • I • S • A • G • HV • BO • REX rz neznatelné.
R: ARCHID AVS DVX zmm 14 BVR CO TYR I6ZI
Národní museum, 36,7 mm/12,014 g.

XI. L: v provazcovitém vnitřním kruhu, nahoře přerušeném, je úzké štíhlé poprsí zakončeno řádovým řetězem, zavěšeným od ramene k rameni přes prsa v oblouku.
R: jako předchozí skup. IX.; zavalitý orel nemá mezi svorkami krokev (kalich).
14. L: FERDINANÍÍD • G • 60 • R • I • S • AV • GG • HV • BO • REX
R: ARCHIDAVS • DVX • zmm 15 BVR • CO • TYR • I6ZI •
Čermák-Skrbek, III.: č. 529.
XII. L: jako předchozí skup. XI.; štíhlé poprsí zakončeno řádovým řetězem, ale na prsou je řetěz zlomen do úhlu a u věnce jsou klešťovitě rozevřené stuhy.
R: jako předchozí skup. VIII.; orel má krky roztažené do úzké vidlice a v orlím ocasu jsou svorky s kalichy těsněji při sobě *(srov. vyobr. č. 33)*.
15. L: FERDINAN • ÍÍD • G • 60 R • I • S • AVG • HV • BO • REX •
R: ARCHIDAVSDVX zmm 14 BVR • CO • TYR • I6ZI •
Národní museum, odlitky arch. Vávry.
XIII. L: jako předchozí skup. XII.; poprsí je zakončeno řádovým řetězem a u věnce na hlavě jsou klešťovité rozevřené stuhy *(srov. tab. XII, č. 16)*.
R: jako předchozí skup. V.; štíhlý orel má protáhlý ocas, ale krky jsou rozevřeny do široké vidlice *(srov. tab. XII, č. 16)*.
*16. L: FERDINAN • II • D • GR 60 I • S • AVG • G • HV • BO • REX
R: ARCHID • A — DVX • zmm 15 BVR • CO • TIR • I6ZI •
V kroužku za mincmistrovským znamením tečka.
Sb. H. Janovského, 37,1 mm/14,438 g.
XIV. L: ve vnitřním kruhu ze sekaných perliček, nahoře otevřeném, má štíhlé poprsí na pravém rameni vyznačený nárameník a sponu ve tvaru liliovitého křížku. Řádový řetěz je zavěšen pouze mezi nárameníky *(viz podobný tab. XII, č. 18)*.
R: jako předchozí skup. VIII.; zavalitý orel má v ocasu svorky s nadřazenými kalichy těsněji nad sebou, ale krky orla jsou rozevřeny do široké vidlice *(srov. tab. XII, č. 17)*.
*17. L: FERDINAN • ÍÍ • D • G 60 R • I • S • AVG • H • HV • BO • REX
R: ARC • HID • AVS • DVX • zmm 16 BVR • CO • TYR • I6ZI •
Národní museum, 37,9 mm/14,209 g.
XV. L: jako předchozí skup. XIV.; štíhlé poprsí má řádový řetěz pouze mezi nárameníky, ale u věnce na hlavě jsou klešťovitě rozevřené stuhy *(srov. tab. XII, č. 18)*.
R: jako předchozí skup. VI.; zavalitý orel má v ocasu kalich pouze nad horní svorkou. Ale krky jsou rozrostlé do vidlice, skoro vodorovně otevřené *(srov. tab. XII, č. 18)*.
*18. L: FERDINAN • II • D • G • 60 R • I • S • AVG • GHV • BO • REX
R: ARCHIDAVS DVX • zmm 15 • BVR • CO • TIR • I • 6 • Z • I •
V kroužku tečka nad mincmistrovským znamením.
Sb. B. Ditrichové, 36,4 mm/14,19 g.
XVI. L: obraz na líci a na rubu neznám.
19. L: FERDINAN II D G 60 R I S A G H B REX růžice
R: ARCHI AVS DVX zmm BV MA MO I6ZI
Donebauer, č. 2165.

48krejcary

I. L: veliké, široké poprsí ve vnitřním kruhu ze sekaných perliček, nahoře přerušeném, sahá do opisu. U věnce na hlavě jsou stuhy klešťovitě rozevřené. Na pravém rameni je spona ve tvaru liliovitého křížku a na krku veliký, rovný španělský límec. Řádový řetěz, na prsou zlomený do úhlu, je pouze mezi zdobnými pruhy, splývajícími

po krunýři. Pod poprsím v opisu je umístěna značka mincmistrova *(srov. tab. XII, č. 20)*.
R: jako na předchozím 60krejcaru skup. VI.; zavalitý orel má krky roztažené do široké vidlice. V orlím ocasu jsou svorky těsněji při sobě a kalich je pouze nad horní svorkou. V opisu pod orlem je hodnota, vsazená do polokruhu *(srov. tab. XII, č. 20)*.
*20. L: FERDINANII • D • G • zmm 17 R • I • S • AV • G • GHV • BO • REX
R: ARCHID • AVS • DV 48 BV • CO • TYR • I • 6 • Z • I •
V opisu je místo písmene V obrácené písmeno A.
Národní museum, Katzova sb., 34,6 mm/9,806 g.
II. L: ve vnitřním kruhu ze sekaných perliček, nahoře přerušeném, je široké poprsí. Kolem krku má široké okrouhlé okruží. Okrouhlý tvar je naznačen čárkováním za týlem a pod bradou. Ověnčená hlava odděluje začátek a konec opisu. Řádový řetěz je zavěšen mezi nárameníky *(srov. tab. XII, č. 21)*.
R: jako předchozí skup. I.; v orlím ocasu chybí kalich mezi svorkami. Orlí krky jsou rozevřeny do široké vidlice *(srov. tab. XII, č. 20)*.
*21. L: FERDINAN • II • D • G • zmm 15 R • S • AVG • G • H • B • REX
Zkratka I (Imperator) chybí. Na zádech a na rameni je plášť naznačen obloukem.
R: ARCHIDAVS • DV 48 BVCO • TYR • I • 6 • Z • I •
Národní museum, 34,8 mm/10,271 g.
22. L: FERDI • ———— R • zmm 17 I • ————REX
R: ARCHID • ———— BV • ————
Čermák-Skrbek, III., č. 531.
III. L: ve vnitřním kruhu ze sekaných perliček, nahoře přerušeném, odděluje štíhlé poprsí ověnčenou hlavou začátek a konec opisu. Okrouhlý tvar rovného španělského límce naznačuje čárkování za týlem a pod bradou. Po krunýři splývají od ramen dolů zdobné pruhy. Řádový řetěz je zavěšen mezi těmito pruhy a je na prsou zlomen do úhlu *(srov. tab. XII, č. 24)*.
R: jako na předchozím 60krejcaru skup. XIV.; zavalitý orel s krky rozrostlými do široké vidlice má v křídlech paprskovitá pera a v orlím ocasu nad každou svorkou kalich, vytvořený ze zakrslých stvolů.
23. L: • FERDINAN • I • I • DG zmm 16 • R • I • SAV • G • G • H • B • REX •
R: • ARCHID • AVSDVX 48 BV • CO • TYR • I • 6 • Z • I •
Písmeno V v opisu je vyjádřeno obráceným písmenem A.
Sb. B. Ditrichové, 34,3 mm/8,726 g.
IV. L: jako předchozí skup. III.; poprsí s okrouhlým okružím odděluje ověnčenou hlavou začátek a konec opisu. Řádový řetěz je zavěšen mezi zdobnými pruhy na krunýři *(srov. tab. XII, č. 24)*.
R: jako předchozí skup. I.; zavalitý orel s krky rozrostlými do široké vidlice, má mezi letkami paprsky, ale nad oběma svorkami v orlím ocasu chybí kalich. Horní svorka navazuje přímo na patu znakového štítku v místě, kde je jeho okrajový pásek klínovitě vybrán *(srov. vyobr. č. 36 a tab. XII, č. 24)*.
24. L: • FERDINAN • I • I • DG zmm 16 R • I • SAV • G • G • H • B • REX •
R: • ARCHID • AVSDV 48 BVCO • TYR • I • 6 • Z • I •
Národní museum, Chaurova sb., 35 mm/9,25 g.
V. L: v hladkém, nahoře otevřeném vnitřním kruhu má štíhlé poprsí s vyznačeným nárameníkem u věnce na hlavě klešťovitě rozevřené stuhy. Řádový řetěz je zavěšen mezi nárameníky *(srov. tab. XIII, č. 25)*.
R: jako předchozí skup. III.; zavalitý orel s krky rozrostlými do široké vidlice má v orlím ocasu dvě zdobné svorky s nadřazenými kalichy *(srov. tab. XIII, č. 25)*.
*25. L: FERDINANIIDG zmm 16 RIS AVG G HV BO REX •

R: ARCHID • AVSDVX 48 BV • CO • TYR • I • 6 • Z • I •
V opisu místo písmene V obrácené písmeno A.
Národní museum, Katzova sb., 34,6 mm/9,806 g.

VI. L: jako předchozí skup. V.; poprsí s vyznačeným nárameníkem má u věnce na hlavě klešťovité stuhy a mezi nárameníky řádový řetěz.

R: v provazcovitém vnitřním kruhu, nahoře otevřeném, má zavalitý orel krky roztažené do široké vidlice. Křídla o šesti letkách jsou bez paprsků. V orlím ocasu navazuje horní svorka přímo na patu znakového štítku a kalich je pouze mezi svorkami *(srov. vyobr. č. 37 a tab. XIII, č. 26)*.

*26. L: FERDINAN II DG zmm 16 RIS AG G HV BO REX •
Ve zkratce AG chybí písmeno V.

R: •ARCHID ——S • DV 48 BV • CO • TYR • I • 6 • Z • I •
V polokroužku uprostřed nad číslicemi tečka.
Moravské museum, 34,5 mm/8,62 g.

VII. L: ve vnitřním kruhu ze sekaných perliček, nahoře otevřeném, má malé poprsí s ověnčenou hlavou španělský límec, prohnutý podél čelisti. Po krunýři splývá zdobný pruh a zkracuje řádový řetěz, zlomený na prsou do úhlu *(srov. tab. XIII, č. 27)*.

R: ve vnitřním kruhu ze sekaných perliček, nahoře i dole přerušeném, má štíhlý orel křídla složena ze šesti letek a pěti paprskovitých per. Krky vyrůstají kolmo z trupu a rakousko-burgundský štítek na prsou orla je bez jakýchkoliv okras. V orlím ocasu jsou obvyklé dvě svorky těsně u sebe a kalich mezi svorkami vynechán. Hodnota je vsazena do spodní polovice říšského jablka bez křížku *(srov. vyobr. č. 35 a tab. XIII, č. 27)*.

*27. L: FERDINAN • I • I • DG zmm 17 RI • SAV • G • G • H • B • RE •

R: • ARCHID • AVS • DV • 48 • BV • CO • TYR • I • 6 • Z • I •
Národní museum, Chaurova sb., 35 mm/9,41 g.

VIII. L: jako předchozí skup. VII.; malé poprsí s řádovým řetězem mezi zdobnými pruhy na krunýři má okruží prohnuté podél čelisti, ale u věnce na hlavě má klešťovitě rozevřené stuhy.

R: jako předchozí skup. VII.; na prsou štíhlého orla není znakový štítek korunován a krky jsou z trupu kolmo vyrostlé. V orlím ocasu je kalich pouze nad horní svorkou.

28. L: FERDINAN • II • DG • zmm 17 • • R • I • S • AVG • G • HV • BO • REX •

R: ARCHID • AVS • DV • 48 • BV • CO • TYR • I • 6 • Z • I •
Národní museum, 35,2 mm/8,162 g.

IX. L: jako na předchozím 60krejcaru skup. XI.; poprsí, zakončené řádovým řetězem, zavěšeným od ramene k rameni v oblouku přes prsa, má rovný široký španělský límec kolem krku. Stuhy u věnce na hlavě jsou klešťovitě rozevřené, ale poprsí sahá hlavou do opisu *(srov. tab. XIII, č. 29)*.

R: podobný orel jako v předcházející skup. VII. s nekorunovaným znakovým štítkem a v křídlech se šesti letkami a pěti paprskovitými pery. Je však zavalitý a má pouze levý krk svisle z trupu vyrostlý, zatímco pravý je vykloněn do strany. Také orlí ocas je odlišný. Je složen pouze z kalicha a jedné svorky, navlečené na liliovitě vykrojené vřeteno *(viz tab. XIII, č. 29)*.

*29. L: FERDINA • II • D • G zmm 17 R • I • S • AV • G • H • B • REX •

R: ARCHID • AVS • DV • 48 BV • CO TYR I6ZI •
Moravské museum, 34,5 mm/9,08 g.

29a. L: ————————————————

R: ————————————TYR • I6ZI
Čermák-Skrbek, III., č. 532.

X. L: jako předchozí skup. VIII.; malé poprsí má u věnce na hlavě klešťovitě rozevřené stuhy a podél čelisti prohnuté okruží.

R: jako předchozí skup. IX.; zavalitý orel má v orlím ocasu pouze jednu svorku *(srov. vyobr. č. 38)*, ale oba krky jsou z trupu kolmo vyrostlé.

30. L: FERDINAN • II • D • G • zmm 17 R • I • S • AVG • GHV • BO • REX •

R: • ARCHID • AVS • DV • 48 • BVCO • TYR • I • 6 • Z • I •
Národní museum, odlitky arch. Vávry.

XI. L: jako předchozí skup. VIII.; malé poprsí s klešťovitě rozevřenými stuhami u věnce má okruží prohnuté podél čelisti, ale řádový řetěz je mezi zdobnými pruhy na krunýři rovně napnutý *(srov. tab. XIII, č. 32)*.

R: jako předchozí skup. IX.; zavalitý orel s pravým krkem vykloněným do strany má v orlím ocasu pouze jednu svorku *(srov. tab. XIII, č. 32)*.

31. L: FERDINAN • I • DG zmm 16 R • I • S • AVG • G • H • B • REX

Pořadí krále tohoto jména uvedeno chybně I místo II.

R: ARCHID AVS DVX 48 BVCO • TYR • I • 6 • Z • I •
Sb. B. Ditrichové, 34,4 mm/ 9,453 g.

1622

48krejcary

I. L: malé poprsí jako u předchozího 48krejcaru skup. XI. z r. 1621 má u věnce na hlavě stuhy a řádový řetěz rovně napnutý přes prsa *(srov. tab. XIII, č. 32)*.

R: jako na předchozím 48krejcaru skup. IX. z r. 1621; zavalitý orel má pravý krk vykloněn do strany a v orlím ocasu pouze jednu svorku s nadřazeným kalichem *(srov. tab. XIII, č. 32)*.

*32. L: FERDINAN • I • DG • zmm 16 R • I • S • AVG • G • H • B • REX

Pořadí krále tohoto jména uvedeno chybně I místo II.

R: ARC • HID • AVS • DV • 48 BVCO • TY I6ZZ •
Národní museum, 34,5 mm/9,493 g.

II. L: malé poprsí má jako na 48krejcaru skup. VIII. z r. 1621 stuhy u věnce na hlavě a řádový řetěz mezi zdobnými pruhy na krunýři zlomený do úhlu.

R: jako na předchozím 48krejcaru skup. X. z r. 1621; zavalitý orel s kolmo vyrostlými krky má pouze jednu svorku s nadřazeným kalichem v ocasu, ale křídla jsou složena ze sedmi letek a pěti paprskovitých per, zastrčených jednotlivě pod každou letku vyjma první a poslední *(srov. tab. XIII, č. 33)*.

*33. L: FERDINAN I • D : G zmm 17 • R • IS • AVG • GH • B • REX

Pořadí krále tohoto jména uvedeno chybně I místo II.

R: ARCHID AVS DV • 48 BV • CO • TYR • I622 •
Sb. B. Ditrichové, 34,6 mm/8,314 g.

III. L: jako na předchozím 48krejcaru skup. VII. z r. 1621; malé poprsí bez stuh u věnce má řádový řetěz na prsou zlomený do úhlu. Na pravém rameni je však spona ve tvaru stejnoramenného liliovitého křížku *(srov. tab. XIII, č. 34)*.

R: jako předchozí skup. II.; zavalitý orel má v křídlech po sedmi letkách a pěti paprskovitých perech, ale pravý krk je nepatrně vychýlen a orlí ocas je vytvořen ze tří do sebe vložených svorek kalichovitého tvaru, dvou silnějších a mezi nimi jedné nitkovité *(srov. vyobr. č. 39 a tab. XIII, č. 34)*.

*34. L: FERDINAN • II • D : G zmm 17 — — — AV • G • GHV • BO : REX

R: • ARCHID — — — • DV 48 BV • CO • TYR • I • 6 • 2 • 2 •
Národní museum, Katzova sb. 34,1 mm/9,415 g; Chaurova sb. 34,5 mm/10,11 g.

IV. L: jako předchozí skup. III.; malé poprsí se zlomeným řádovým řetězem na prsou má sponu ve tvaru liliovitého křížku na pravém rameni.
R: jako předchozí skup. I.; zavalitý orel se šesti letkami a pěti paprsky v křídlech má na prsou nekorunovaný znakový štítek a v orlím ocasu pouze jednu svorku s nadřazeným kalichem, ale hlavy jsou v kroužcích *(viz tab. XIII, č. 35)*.

*35. L: FERDINAN — — — • G zmm 17 • R • I • S • AV • G • GHV • BO • REX ✠
R: ARCHID • AVS • DV 48 • BV • CO • TYR • I • 6 • 2 • 2 •
Sb. H. Janovského, 34,4 mm/9,711 g.

V. L: jako na předchozím 48krejcaru skup. I. z r. 1621 sahá veliké široké poprsí ověnčenou hlavou do opisu. Má rovný široký španělský límec kolem krku a u věnce na hlavě klešťovitě rozevřené stuhy. Úzký řádový řetěz mezi zdobnými pruhy je také zlomen na prsou do úhlu, ale spona ve tvaru křížku na pravém rameni chybí.
R: jako předchozí skup. II.; zavalitý orel se sedmi letkami v křídlech má pouze jednu svorku s nadřazeným kalichem v orlím ocasu, ale kol hlav má kroužky.

36. L: • FERDINA • I • I • D • G • zmm 17 RI • S • — — G • G • H • B • R • E • ❧
R: ARCHID • AVS • DV • 48 • BV • CO • TYR • I • 6 • 2 • 2 •
Moravské museum, 34,6 mm/9,58 g.

b) za pachtu Hanuše de Witta a jeho konsorcia

V olomoucké mincovně se začalo razit teprve v druhé polovici roku 1622 a ražba se omezila pouze na groše z let 1622 a 1623.

Ražby	Rok	
Groše	1622	1623

Groše

I. L: poprsí s ověnčenou hlavou a s úzkým španělským límcem velikého průměru. Přehozený plášť je ukončen na okrajích závitky *(srov. tab. XIII, č. 37)*.
R: pod korunkou v opisu má orel krky kolmo z trupu vyrostlé. Křídla se skládají z pěti letek, řaděných vějířovitě pod sebe do jedné podélné plochy. Prsa orla zdobí rakousko-burgundský štítek. Orlí ocas je vytvořen ze dvou rovných, vidličnatě rozložených stvolů, vycházejících z paty znakového štítku. Mezi stvoly sahá křížek z oválu s hodnotou *(srov. tab. XIII, č. 37)*.

*37. L: FERDI • — — D : G • R • I • S • AVG • G • H • H • B • REX •
R: ARCH AV D 3 BV M M 1622
Národní museum, Chaurova sb., 19 mm/0,705 g.

II. L: malé zavalité poprsí má uzký hustě nabíraný španělský límec *(srov. tab. XIII, č. 38)*.
R: jako předchozí skup. I., ale orel má v křídlech po šesti letkách a stvoly v ocasu jsou spojeny do svorky *(srov. vyobr. č. 52)*.

*38. L: FERDI • II • D • G — I • S • A • G • H • BO • REX
R: ARCHID • A • D • 3 BV • M MO • I622 •
Národní museum, 18,1 mm/0,924 g.

III. L: zavalité poprsí jako skup. II., ale u věnce na hlavě jsou stuhy, klešťovitě rozevřené *(srov. tab. XIII, č. 39)*.
R: jako předchozí skup. II.; v orlích křídlech je po šesti letkách a stvoly v ocasu jsou spojeny do svorky, ale krky se rozevírají do širší vidlice *(srov. tab. XIII, č. 39)*.

*39. L: FERDI • II • D • G • R • I • S • A • G • H • B • REX •
R: ARCHID • A • D 3 BV • M • M • I622 •
Národní museum, Chaurova sb., 19,5 mm/0,77 g.

1623

Groš

I. L: jako předchozí skup. III. z r. 1622; zavalité poprsí s klešťovitě rozevřenými stuhami u věnce na hlavě.
R: jako předchozí skup. II. z r. 1622; v orlích křídlech je po šesti letkách a stvoly v orlím ocasu jsou spojeny do svorky, ale krky vytvářejí užší vidlici *(srov. tab. XIII, č. 40)*.

*40. L: FERDI • II • D • G • R • I • S • A • G • H • B • REX •
R: ARCHID A D 3 BV M M I623
Národní museum, Chaurova sb., 19 mm/0,85 g.

Praha, červen 1957.

Антонин Румпл

Киппровая монета в Моравии

Таб. VII—XIII

Эпоха киппровой или «долгой» монеты (названной так не из за формы, а благодаря плохому ее качеству) в Моравии, была заполнена безрезультатными попытками стабилизации денег и напрасным старанием удержать в стране золотую и серебряную монету хорошего качества. Декрет следовал за декретом. Сначала устанавливали твердый курс доброкачественной монеты, но, наконец, эти попытки вылились в опубликовании только приблизительных цен, установлением границы, которую нельзя было перейти при оценке чеканенных денег.

Покорение сословного восстания в чешских землях Габсбургской монархии, было подходящим сучаем для приведения в порядок их государственно-юридических отношений. Наставшие, благодаря киппровой монете, экономические и финансовые беспорядки и попытки вылезть из этой финансовой катастрофы, дали возможность провести в жизнь давнишнюю мечту Фердинанда I, невыполнимую при иных обстоятельствах — ввести в чешских землях балюту на тех-же основаниях, как и в Австрии, а именно, заведением общей меновой единицы — венской гривны. Кардинал Франтишек Дитрихштейн, сперва уполномоченный генеральный комиссар, потом уполномоченный губернатор Моравии, один из самых видных людей моравской аристократии, был совершенно чужд традиции неотъемливости Моравии и Чехии. Благодаря нему ослабилась связь, соединявшая Моравию с Чешским королевством. Переняв для Моравии правила и инструкции для чеканки денег от венского монетного двора, этим связал моравскую балюту, сразу при начале чеканки во имя Фердинанда II в начале второй четверти 1621 года, с венской системой. Потом уже было достаточно малого толчка, что-бы пражская гривна исчезла из меновой и денежной системы. 10-го октября 1623 года, была заведена императорским декретом, венская гривна в качестве денежной единцы и в Чехии.

Киппровая монета, благодаря своему низкому качеству, стала тормозом не только внешней торговли, но и для торговли внутри страны. Как мещане в городах, так и крестьяне в деревнях не хотели ее брать и не желали привозить на рынок свои изделия. Император стал действовать, руководясь частыми советами специалистов. Единой мерой оздоровления упадочной балюты, было рекомендовано возвращение к системе, основанной на имперском талере, когда он ценился в два златых. По этой расценке должны были быть оцениваемы все деньги, находяшиеся в стране. Придворная камера задалась целью изъять бесценную монету из обихода, рекомендовав мероприятие, опубликованное в декрете о банкроте («Münzecalada») 14 декабря 1623 года. Декрет, приводящий в исполнение, датирован в Моравии 20 декабрем, а в Чехии 28 декабрем 1623 года. По этому декрету была снижена цена киппровой монеты приблизительно на 86,7 %, у мелочи на 87,5 % а у крейцеров, качество которых было особенно плохое, на 91,67 %. Редуцированная таким образом монета, должна была иметь хождение в Моравии еще в течении трех месяцев. Но этот срок был два раза продолжен, так что киппровая монета перестала быть действительной только в марте 1926 года. Из этого мероприятия были изъяты в Моравии монеты в 60 крейцеров.

Эпоха киппровой монеты Фердинанда II в Моравии делится на два периода. Первый кончается 15 февраля 1622 года, а второй начинается финансовым договором Гануша де Витта и его компаньонов (их всех вместе было 15 человек), а кончается с окончанием их наемного срока, т. е. 29 марта 1623 года. Характерным признаком первого периода является то, что на монетах оломоуцкого и брненского монетных дворов, были проставлены значки монетных мастеров, тогда, как при де Витте на моравских монетах значков нет. В начале последнего периода, чеканил только монетный двор в Брне. Несколько месяцев спустя, был снова открыт монетный двор в Оломоуце, но там должны были чеканить только гроши, которые при де Витте до этого времени не выпускались. Во втором периоде величина монеты была уменьшена, качество серебра стало гораздо хуже и со временем ухудшилось еще больше. В монетную систему первого периода входили златники, ценою в 60 крейцеров, а из мелочи 48 крейцеров, в Брненском монетном дворе, кроме того еще 24 крейцеры и гроши. Во втором периоде, благодаря ухудшению качества, делились на талеры, ценой в 150 крейцеров, называемые также двадцатишиллинги, на 75 крейцеры, называемые десятишиллинги и на гроши. Были еще 15 крейцеры, но они в договоре не значатся. Кроме того, были чеканены талерные и 48 крейцеровые клиппы.

Варианты лицевой стороны у отдельных типов возникали прибавлением или удалением прикрас на бюсте императора (лент, орденской цепи без руна или с ним, застежки на правом плече), а также разными отделяющими значками между началом и концом надписи. В Оломоуцком монетном дворе бюст императора варьирует на монетах в 60 крейцеров еще различным окончанием его нижнего края. На оборотной стороне варианты получаются в рисунке орлов, главным образом изменениями конфигурации хвоста, затем различным положением орлиных шей (перпендикулярные или вилообразные), прибавлением лучеобразных перьев на крыльях, различным количеством маховых перьев и т. п.

Необыкновенное количество вариантов киппровой монеты, свидетельствует о особенно интенсивной работе моравских монетных дворов. В первом периоде это было, вероятно, следствием экономической нужды, когда беспрестанное падение цен на товары и работу затребовало увеличение количества денег, в то время, как первоначальное явление постепенного ухудшения качества серебра во втором периоде киппровой монеты показывает скорее, что причиной так частого чередования эмиссий, была ненасытная алчность сообщников де Витта, богатевших на счет повергнутого в экономическую нищету чешского и моравского населения.

Antonín Rumpl

La monnaie dite „longue" en Moravie
(Tableaux VII à XIII)

On appelait „monnaie longue" la monnaie dépréciée qui était en circulation en Moravie au cours des années 1622/1623. Il fallait, en effet, avec elle, bien du temps pour effectuer un paiement. Durant la période de la „monnaie longue" en Moravie, on fit mainte tentative de stabiliser la monnaie et maint effort en vue de garder dans le pays les pièces d'or et d'argent de bon aloi. Les patentes publiées à ce sujet succédaient l'une à l'autre. Au début, elles fixaient le cours de la bonne monnaie, mais elles finirent par déterminer seulement des prix directifs et les limites qui ne devaient être dépassées lors de l'évaluation de la monnaie frappée.

Après qu'on eut écrasé l'insurrection des Etats dans les pays tchèques de l'empire habsbourgeois on crut que la situation se prêtait à régler le statut politique de ces pays. Le désarroi économique et financier causé par la „monnaie longue" ainsi que les efforts tendant à sortir de cette calamité financière permirent de réaliser, même dans les pays tchèques, le projet caressé jadis par Ferdinand Ier et irréalisable dans d'autres conditions. Ferdinand Ier s'efforçait, en effet, d'unifier le monnayage tchèque avec celui des pays autrichiens et de coordonner les titres et les poids de diverses monnaies en établissant une unité monétaire commune, à savoir le talent viennois. L'un des principaux seigneurs moraves, le cardinal Dietrichstein, d'abord commissaire général plénipotentiaire, puis gouverneur plénipotentiaire de Moravie, demeura toujours un étranger dans le pays et ne comprit jamais les liens traditionnels qui attachaient la Moravie au royaume de Bohême et à la Couronne de St. Venceslas. C'est à lui que revient le triste mérite d'avoir desserré ces liens. Dès qu'il eut, au nom de Ferdinand II, repris, au début du deuxième trimestre de 1621, la frappe de la monnaie morave, le cardinal emprunta à la Monnaie de Vienne le règlement et les instructions de monnayage et attacha ainsi la monnaie morave à la monnaie autrichienne. De là, il n'y avait pas loin pour éliminer aussi dans le Royaume de Bohême le talent pragois du monnayage et du système monétaire. En effet, par la résolution impériale du 10 octobre 1623, le talent viennois fut introduit comme unité de monnayage dans tous les pays de la Couronne de Bohême.

Etant donné sa médiocre valeur intrinsèque la „monnaie longue" freinait le commerce extérieur aussi bien qu'intérieur. De même que les citadins, les paysans refusaient de l'accepter et ne voulaient pas livrer leurs produits aux marchés. Les experts que l'empereur fit consulter à plusieurs reprises, recommandaient le seul remède efficace pour le rétablissement de la monnaie dépréciée: le retour à la monnaie basée sur le thaler de l'empire de la période où il valait encore deux florins. La valeur des monnaies en circulation dans le pays devait être coordonnée d'après cette relation. La Chambre aulique qui fut chargée d'éliminer la monnaie dépréciée, s'acquitta de cette tâche par une recommandation qui fait l'objet de la patente du 14 décembre 1623 au sujet de la „Münzkalada" (= la dégringolade de la monnaie). En Moravie et en Bohême, les patentes exécutoires furent promulguées respectivement le 20 décembre et le 28 décembre de la même année. Par la patente sus-mentionnée, la valeur de la „monnaie longue" fut réduite comme suit: en ce qui concerne les valeurs supérieures, de 86,7% en gros, pour ce qui est du petit numéraire, de 87,5% et de 91,67 quant aux Kreuzers qui étaient de très bas aloi. C'est dans cette valeur réduite que la „monnaie longue" devait avoir cours en Moravie encore pendant trois mois consécutifs. Toutefois, ce délai fut par deux fois prolongé de sorte que la „monnaie longue" ne fut retirée de la circulation en Moravie qu'au mois de mars 1626. Cependant, cette mesure ne concernait pas les pièces de 60 Kreuzers.

L'époque de la „monnaie longue" morave de Ferdinand II peut être divisée en deux périodes de frappe. La première finit le 15 février 1622, la deuxième commence par le contrat de monnayage de Hans de Witte et de ses associés (au nombre de 15) et finit peu après l'expiration du contrat de louage, c'est-à-dire le 29 mars 1623. Alors que les monnaies frappées au cours de la première période portaient la marque du maître de la Monnaie d'Olomouc ou de celui de Brno, les monnaies frappées en Moravie durant la période de Witte ne portaient aucune marque d'origine. Au début de cette période, on ne monnayait qu'à l'atelier de Brno. Quelques mois plus tard, on a réinstallé la Monnaie d'Olomouc qui ne devait frapper que des gros que la société de Witte n'émettait pas jusque-là. Les émissions de cette deuxième période dénotent une sensible décadence en ce qui concerne le module réduit et le titre altéré, décadence qui allait croissant au cours du temps. Le système monétaire de la première période ne comprenait que les florins de 60 Kreuzers et les pièces de 48 Kreuzers comme petit numéraire. La Monnaie de Brno frappait en outre des pièces de 24 Kreuzers et des gros. Par suite du titre altéré on frappait, au cours de la deuxième période, des thalers de 150 Kreuzers, nommés aussi pièces de 20 shillings, des pièces de 75 Kreuzers, nommées aussi pièces de 10 shillings, enfin des gros et des pièces de 15 Kreuzers. Ces dernières, toutefois, n'avaient aucun fondement dans le contrat. On frappait en outre, comme pièces commémoratives, des monnaies de forme carrée ayant la valeur de 48 Kreuzers et du thaler.

Les variantes de différents types d'images représentés à l'avers sont créées par l'addition ou, au contraire, par la suppression d'une parure (ruban du laurier, chaîne d'un ordre avec ou sans toison, agrafe à l'épaule droite, etc.), soit par des modifications effectuées sur le buste, ensuite par différents signes de partage entre le commencement et la fin de la légende. Sur les pièces de 60 Kreuzers sorties de la Monnaie d'Olomouc, les bustes diffèrent encore par leurs bords inférieurs. Pour créer, au revers, des variantes d'images des aigles, on modifiait la façon dont était pliée la queue, la position du cou (perpendiculaire ou en fourches), on relève aussi des ailes à plumes radiées ou des ailes différant par le nombre de pennes, etc.

Le grand nombre de variantes de la „monnaie longue", fait insolite en soi, témoigne du plein emploi des officines monétaires moraves. Alors que durant la première période, en raison de l'effondrement réitéré des prix de marchandises et de services, les besoins économiques paraissent avoir nécessité l'augmentation du nombre de pièces en circulation, le phénomène de la décadence progressive du titre, observé au cours de la deuxième période de la „monnaie longue", montre plutôt que les émissions fréquentes étaient dues à l'âpreté au gain des sociétaires au contrat de monnayage qui tiraient profit de la misère du peuple de la Moravie et de la Bohême.

JAROSLAV POŠVÁŘ

NÁSTIN DĚJIN BRNĚNSKÉ MINCOVNY II.

(Tab. XIV. a XV.)

Kapitola IV

DOBA TOLAROVÁ*)

Hospodářské vztahy Moravy v době pohusitské

1. Moravské obchodní cesty do Slezska a Polska. Slezské a polské cesty na západ. — 2. Brněnský obchod doma i v zahraničí v 16. století.

1. Zvýšená životní úroveň brněnských zbohatlých měšťanů a příslušníků feudálních kruhů v 16. století znamenala vzestup brněnského obchodu, který byl zastaven až 30letou válkou.[495]) Ukončení husitských bojů a poměrné období klidu za vlády Jiřího z Poděbrad přispělo k opětnému navázání obchodních styků českých zemí s významnými obchodními středisky a obnovení starých obchodních cest.[496]) Tak znovu nabylo významu spojení s Norimberkem, jež vedlo přes české země již od posledního desítiletí 15. století, kdy se Norimberk snažil obnoviti toto pro něj výhodné spojení, jímž chtěl proniknout do Uher, když politické poměry a vojenská situace v Rakousích bránily spojení přímému.[497]) Česká obchodní cesta na západ byla pak výhodná i pro Poláky, zejména v době polsko-vratislavského celního konfliktu v prvním desítiletí 16. století. Obnovení této transversály mělo velký význam i pro Moravu a ze-

*) Tato práce je pokračování I. dílu z Num. sbor. V, 1958. Proto text i poznámky navazují na dříve publikovanou část. Práce byla hotova v červnu r. 1955 a přijata do tisku v srpnu 1956. *(Pozn. red.)*

[495]) Šebánek, Dějiny brněnského obchodu, str. 43.

[496]) Šebánek, l. c., str. 44.

[497]) Florovskij, Česko-ruské obchodní styky, str. 80 n. Kupci z Norimberka a Vídně jsou v Brně připomínáni také v polovině 16. století (ABM, listina z 11. července 1550).

jména pro Brno.[498]) Na Moravě se totiž tato cesta křižovala s cestou jihoseverní, která šla z jižního Německa přes Rakousy na Vídeň a odtud povinně přes Brno do Slezska a Polska,[499]) a to již od první poloviny 14. století. Brnu se dostalo této výsady od Jana Lucemburského, a jeho nástupci byla nadále obnovována a potvrzována. Tím se Brnu otevřela také přímá cesta nejen do Polska, ale i k dalším trhům, k nimž vedlo spojení přes Krakov a Lvov a dále na východ. Z moravských měst měla z toho výhody kromě Brna také Olomouc, jež rovněž požívala práva povinného skladu pro kupce jedoucí přes Moravu na východ.[500]) Z ostatních moravských měst využívali této cesty např. obchodníci a formani z Nového Jičína; k r. 1584 máme zprávu, že do Lvova dojeli obchodníci z Nového Jičína s vozy o 36 koních.[501]) Rovněž krakovské clo v letech 1538—1539 zaznamenalo desítky koňských potahů z Nového Jičína, které byly na cestě do Toruně a na zpáteční cestě z Toruně na Moravu. O frekvenci na této komunikaci svědčí ještě další data krakovské celní knihy. Tak z Moravy je zapsáno celkem povozů se 104 koňmi, z toho 14 koní z Lipníka, z Kremže 12, z Prahy 10, z Vídně a do Vídně 20, z Norimberka a zpět 4, v neoznačeném směru 128, z čehož z Brna 36 koní, z Lipníka 48, z Olomouce 16 a z Prahy 46.[502]) Moravští obchodníci a formani byli známi i v Lublině, kde v celních záznamech r. 1538/9 čteme také zprávu o příjezdu jičínských kupců s 22 koňmi.[503])

Přes české země na východ vedly ještě jiné dálkové cesty. Tak z Prahy šla cesta přes Míšeň, Lužici a Slezsko mimo Kališ přes Poznaň, jiná pak z Čech přes Moravu na Opavu, Vratislav nebo jiným směrem mimo Vratislav na Břeh nebo Nisu a dále na Ostřešov, Kališ, Poznaň.[504]) Směr povinných cest do Polska a přes Polsko byl čas od času znovu předpisován, tak např. v instrukci krále Zikmunda Augusta o obchodních skladech z r. 1565, z níž je patrno, že při právu povinného skladu v Kališi se počítalo s českomoravským obchodem jako se zjevem trvalým.[505]) Jeho rozsah ovšem kolísal podle politické a hospodářské situace, protože polská obchodní střediska se jinak tomuto obchodu bránila ve snaze získati východní slovanské trhy pro sebe. Tak např. když na přelomu 15. a 16. století polský král Alexander potřeboval pomoc proti tatarskému nebezpečí, byl ochoten k potřebným ústupkům ve prospěch českomoravského

[498]) Florovskij, l. c., str. 82; J. Macůrek, Slezsko a jeho úloha ve vývoji česko-polských vztahů na přelomu 15. a 16. století, Česko-polský sborník I, Praha 1955, str. 243.

[499]) Florovskij, l. c., uvádí cestu „gen Prun in Merhern".

[500]) CDM VIII, č. 65. Florovskij, l. c., str. 82.

[501]) Rybarski, Handel i polityka handlowa Polski I., str. 219; II, str. 212. Florovskij, l. c., str. 83.

[502]) Florovskij, l. c., Rybarski, l. c., II, str. 190 sl.

[503]) Rybarski, l. c., I, str. 219, II, str. 189. Florovskij, l. c., str. 84.

[504]) Florovskij, l. c., str. 73 n. Rutkowski, Zarys gospodarczych dziejów, str. 199 sl. Srov. Šebánek, l. c., str. 46.

[505]) Florovskij, l. c., str. 74.

a slezského obchodu.[506]) Proto odkládal vyhlášení usnesení polského sněmu z r. 1504 v Radomi o zákazu obchodních cest na Rus. Když však k zamýšlené akci nedošlo, znemožňovalo Polsko přímé obchodní spojení Čech, Moravy a Slezska s východem.[507]) Této polské obchodní politice se bránilo především Slezsko, které ústy sněmu r. 1506 si stěžovalo, že Polsko důsledným využíváním práva skladu v Krakově, Poznani, Hnězdně a Kališi překáží slezským obchodníkům v přímém spojení s východem, ačkoli obchodníci z Polska, Litvy a Rusi mají volnou cestu přes Vratislav na západ. Vratislav se pak pokoušela o protiopatření a se souhlasem českého krále Vladislava r. 1507 uzavřela smlouvu s Frankfurtem n. O., podle níž obchodníkům polským, litevským a ruským bylo uloženo prodati zboží v jednom z těchto měst. Vratislav při tom zdůrazňovala, že opatření je v zájmu českých zemí, když kupci z nich budou moci nakupovati východní zboží ve Vratislavi.[508]) Praha však nebyla touto argumentací pochopitelně přesvědčena, rovněž protestovalo Lipsko a Zhořelec a hlavně Polsko, které sáhlo k odvetnému kroku sněmovní resolucí z r. 1511, jíž byl zakázán polským obchodníkům obchodní styk s Vratislaví a Frankfurtem a s kupci z těchto měst. Brzy na to došlo k úplnému přerušení obchodních styků Polska s Vratislaví a Slezskem vůbec. Během roku však zákaz zůstal omezen jen na Vratislav.[509]) Tím ovšem nabyla důležitosti obchodní cesta z Polska na Moravu a do Čech. Obchodní zájmy tak spojily Moravu a Čechy s Polskem proti Vratislavi, ač Slezsko bylo součástí českého státu.[510]) Posléze na schůzce polského krále Zikmunda s českým a uherským králem Vladislavem v Bratislavě r. 1515 bylo vratislavské právo skladu odvoláno, takže úsilí Vratislavi o získání významnějšího podílu na polském a východoslovanském obchodu ztroskotalo.[511]) Tím však tyto rozpory nebyly skončeny. V 16. století pokračoval boj o východní trhy mezi Vratislaví, Krakovem, Poznaní a jinými městy dále,[512]) z čehož však naše země, zejména Morava, měly zisk.

2. Za tureckých válek byl ochromen dovoz dobytka z Uher na Moravu, naopak z Moravy byl čilý dovoz koní do Uher, dále válečného materiálu jako ručnic, střelného prachu, sanytru, oštěpů a olova. Bylo tam vyváženo i moravské sukno.[513]) Obchod Brna s Vídní byl v 16. století rozsáhlý a týkal se produktů brněnského okolí, tedy ovoce, zeleniny, zejména kyselého zelí, obilí, šafránu,

[506]) Florovskij, l. c., str. 67. Srov. Macůrek, Dějiny polského národa, str. 81.

[507]) Florovskij, l. c., Macůrek, l. c., str. 100.

[508]) Florovskij, l. c., str. 68.

[509]) Rutkowski, l. c., str. 209 sl. Florovskij, Čechi i vostočnye Slavjane II, str. 120.

[510]) Florovskij, Česko-ruské obchodní styky, str. 70 sl. J. Macůrek, Slezsko, str. 944.

[511]) Florovskij, Čechi i vostočnye Slavjane II, str. 123 sl. Kutrzeba, Dzieje handlu krakowskiego, Rocznik Krakowski XIV, Krakov 1910, str. 34 sl. J. Macůrek, str. 244.

[512]) Florovskij, l. c., str. 125. Týž, Česko-ruské obchodní styky, str. 72.

[513]) Šebánek, l. c., str. 47. Přesto k r. 1526 se jednalo v Brně o cenách a prodeji masa uherských volů (AMB, listina z 3. ledna 1526).

vosku a loje.[514]) Podle brněnského mýtního seznamu z r. 1546 byl do Brna i čilý dovoz z Itálie, který dodával koření, rýži, fíky, pomeranče, cukr, víno, mandle, benátské sklo, atlas, aksamit a zlatohlav. Koncem 16. století se setkáváme u brněnských kupců s italskými jmény, což je dokladem nejen obchodních styků, ale i skutečnosti, že někteří Vlaši se v Brně trvale usadili.[515]) Brno mělo dále styky s Augsburgem, zejména s rodinou Fuggerů, o nichž je zpráva již z r. 1491. Augsburg totiž v 16. století počíná obchodně konkurovat Norimberku.[516]) S jinými západními trhy nemělo Brno v té době živé spojení, výjimkou snad jen s Flandry, odkud byla dovážena jemná sukna, která měla ve zbohatlých kruzích Brňanů značný odbyt. Flanderští kupci také sami navštěvovali Moravu, odkud podle stížností domácích soukeníků k jejich škodě nakupovali vlnu.[517])

Počet druhů vyváženého zboží se v 16. století zvětšil, takže z našich zemí bylo vyváženo sukno[518]) do Polska a Litvy a na východní trhy, plátno,[519]) moravské čepce a čapky,[520]) jihlavské klobouky,[521]) — tyto hlavně do Vídně, kam v letech 1548—1551 bylo dodáno 315.000 kusů, tedy asi 100.000 kusů ročně —, dále nože,[522]) sklo,[523]) papír,[524]) moravský šafrán,[525]) víno[526]) aj.

Dováženy byly pak kožišiny[527]) z Polska a slovanského východu, přičemž na Moravě největší podíl dovozu připadl na Olomouc a Lipník,[528]) dále kůže,[529]) zejména juchta, kterou dodával hlavně Krakov a Poznaň (opět doložen dovoz do Olomouce,[530]) ale také jiné druhy kůže (r. 1549/50 4253 volských koží přes Krakov do Brna),[531]) hovězí dobytek,[532]) vosk[533]) (do Brna, Opavy a Olomouce), med[534]) (spíše do Čech), polské sádlo[535]) (Olomouc, Boskovice, Prostějov, Opava), olej[536]) (přes Krakov pro Opavu a Lipník), sůl,[537]) (přes Krakov do Opavy, Olomouce, Lipníku, N. Jičína, Mikulova), polská vlna pro moravská soukenická města,[538]) východní tkaniny přes Poznaň[539]) (do Olomouce, Prostějova), koření[540]) aj.

514) Šebánek, l. c., str. 45.

515) Šebánek, l. c.

516) Šebánek, l. c., str. 46. K r. 1534 je připomínán v Brně faktor Fuggerů Vavřinec Flayscher, potvrzující přijetí částky 550 zl. uh. od městské rady (AMB, listina z 24. října 1534).

517) Šebánek, l. c.

518) Florovskij, l. c., str. 96 sl. a 100 sl. Týž, Čechi i vostočnye Slavjane II, str. 136, 141 sl.

519) Florovskij, l. c., str. 142 sl. Týž, Česko-ruské obchodní styky, str. 141.

520) Florovskij, l. c., str. 147 sl. Týž, Čechi i vostočnye Slavjane, II, str. 145 sl.

521) Florovskij, Česko-ruské obchodní styky, str. 148.

522) Florovskij, l. c., str. 149. Týž, Čechi i vostočnye Slavjane II, str. 147 sl.

523) Florovskij, l. c., str. 155 sl. Týž, Česko-ruské obchodní styky, str. 158 sl.

524) Florovskij, l. c., str. 167 sl.

525) Florovskij, l. c., str. 155 sl.

526) L. c., str. 165 sl.

527) L. c., str. 179 sl.

528) L. c., str. 185 sl., 189 sl.

529) L. c., str. 204 sl.

530) L. c., str. 204, 208.

531) L. c., str. 209.

532) L. c., str. 215 sl.

533) Rybarski II, str. 174, 198. Florovskij, Česko-ruské obchodní styky, str. 224.

I brněnský domácí trh byl v 16. století velmi živý. Do obchodního podnikání vnikají nyní i feudální vlastníci půdy, kteří se snaží dobře prodati přebytky své zemědělské produkce ze dvorů, rybníků, vinohradů, pivovarů, ovčínců atd.[541]) Pro domácí potřebu se konal každoročně trh na běžné potraviny, ale kromě toho tři týdenní trhy větší, přičemž páteční byl svobodným trhem na chléb a sobotní na maso. Svobodné trhy, na které měl přístup i cizí obchodník, byly vymožeností husitské doby a zlomily trvale monopol domácích řezníků a pekařů. Kromě těchto trhů byly v 16. století ještě tři výroční trhy a v poslední čtvrtině století čtyři trhy výroční.[542])

K nejzámožnějším z měšťanů patřili i nadále kraječi suken,[543]) jichž brněnská berní kniha z r. 1510 zná 13; z nich 8 krájelo sukna nebarvená, dva sukna polská a dva drahá sukna flanderská, k r. 1583 bylo pak již 7 kraječů drahých suken a 10 kraječů suken obyčejných. Velmi vzrostl počet kupců,[544]) jichž berní kniha z r. 1510 zná 25, nebyl-li mezi nimi také určitý počet kramářů; rozdíl mezi kupci a kramáři totiž postupně mizel. Berní kniha z r. 1583 uvádí již jen jednotnou dávku z obchodu ve výši 8 gr, kterou zaplatilo 45 obchodníků.[545]) K nim se patrně počítali i obchodníci se železem, neboť berní knihy 16. století uvádějí jen 3 zvláštní obchodníky se železem.[546]) Trhovci se domohli v této době většího majetku; mezi nimi prodavači herynků a jiných ryb jsou k r. 1583 i majiteli domů.[547]) Cizí kupci, kteří koncem předchozího století byli vykázáni z Brna, získali opět právo prodeje svého zboží o dnech zasedání sněmů a soudů zemských.[548])

534) Florovskij, Čechi i vostočnye Slavjane II, str. 216. Týž, Česko-ruské, str. 225.

535) L. c., str. 226.

536) L. c., str. 227.

537) L. c., str. 229 sl.

538) Rybarski, l. c., II, str. 64, 73, 83, 105, 182. Florovskij, tamtéž str. 230.

539) Florovskij, l. c., str. 233 sl.

540) L. c., str. 235 sl. Týž, Čechi i vostočnye Slavjane II, str. 227.

541) Šebánek, l. c., str. 48. Jinak o hospodářských poměrech Moravy viz pramennou studii J. Radimského, Berňová registra moravská z první pol. 16. stol., ČMM 1953, str. 269 sl.

542) Šebánek, l. c., str. 49. — AMB, listina z 28. ledna 1514.

543) Šebánek, l. c., str. 55 sl.

544) L. c., str. 56.

545) L. c., str. 56.

546) L. c., str. 57 sl.

547) L. c., str. 59.

548) Šujan, l. c., str. 224. — O bohatě zásobených krámech cizích kupců při zasedání sněmu a soudu ve sněmovním domě na Rybním trhu viz Dřímal, Zemský dům, str. 50 a 51.

K rozvoji obchodních styků přispělo nepochybně i nově zřízené poštovní spojení Brna s Olomoucí a Opavou[549]) (zmínka k r. 1551), jež je také dokladem hlavního obchodního směru z Brna.

Nečinnost brněnské mincovny v 16. století

1. Snahy moravských stavů o obnovení mincovny a o pořádek v mincovnictví. — 2. Zprávy o mincovním domě a jeho poloze. — 3. Měnové údaje v písemných pramenech.

1. Století 16. znamená přestávku v mincovní činnosti nejen v Brně, ale na Moravě vůbec. Snahy moravských stavů o obnovení mincovny byly bezvýsledné. Již r. 1529 podle usnesení brněnského sněmu z 13. prosince vyslali stavové poselstvo ke generálnímu sněmu do Č. Budějovic, aby předneslo Ferdinandovi I. jednak stížnost, „kterak v této zemi znamenitú a velikú škodu na minci béřem, protože se mince nesrovnávají a v jedněch zemích dráže a v druhých laciněji se berú", jednak žádost, „abychom v této zemi minci na zrno české raziti a bíti mohli, neb před některými časy za předkuov JKrMti byla jest bita".[550]) Současně byla sestavena komise, která měla posoudit zřízení mincovny a podat při nejbližším sněmu zprávu. Ferdinand I. doporučil, aby se moravští stavové dohodli o minci se stavy českými. Ačkoli bylo do Čech vysláno poselství s plnou mocí, nebylo zřejmě docíleno výsledku, poněvadž na sněmu v Olomouci r. 1538 za přítomnosti Ferdinanda I. přednesli stavové znovu stížnost na různost hodnoty mince v jednotlivých zemích a sami se usnesli, v jaké hodnotě mají mince na Moravě platit: „Na tom zuostáno, aby zlatí červení po 45 gr. bráni byli, tak jakž se v Čechách na tento čas berú, a zlatí salcburští po 42 gr., a groš český a švertgroš po 8 denárech brán byl a groš Jochmstálský po 30 groších, a aby hned voláno bylo v městech, v městečkách, aby se při tom všichni tak zachovali."[551]) Ferdinand shledával vinu za neutěšené mincovní poměry v jednání stavů, kteří nechtějí přistoupiti na zrno rakouské, takže dobrá mince z Čech i Moravy se vyváží. Na opětné naléhání moravských stavů dal konečně Ferdinand r. 1540 povolení ke zřízení samostatné moravské mincovny.[552]) K tomu však nedošlo, poněvadž bylo dosaženo souhlasu mezi stavy českými a moravskými o hodnotě mincí. Brněnský sněm 29. září 1544 vydal pak v souhlase s tím usnesení, „aby mince slezská, polská tak, jak nyní se béře, až do vánoc najprv příštích brána byla. A po vánocích groš polský dráže aby brán nebyl, než za 6 den. bílých aneb za 12 den. malých; groš slezský a knížete lehnického v 5 den. bílých. A ti groši, kteříž slovou duotkové, aby bráni byli po 18 den. bílých; poláček ve 3 den. bílých, groš míšeňský

[549]) Florovskij, l. c., str. 81. — Šebánek, l. c., str. 50.
[550]) F. Kameníček, Zemské sněmy a sjezdy moravské I, Brno 1900, str. 292.
[551]) Kameníček, l. c., str. 294.
[552]) Kameníček, l. c., str. 295.

ve 4 den. bílých, shwerth groš a český široký groš po 9 den. bílých; paczy, vídeňští penízi, krajcaři, kateřinky, to aby bráno bylo, jakž i prve."[553]) Z pestrého obrazu těchto peněz je patrno, jak složité a nepřehledné byly tehdejší měnové poměry.

Nová úprava nastala mincovním řádem Ferdinandovým z 1. srpna 1561 zavedením krejcaru po německém vzoru a 60 krejcaru (zlatníku), přičemž moravským stavům bylo uloženo, aby od svých poddaných brali staré mince do konce února 1562 a staré druhy odevzdávali do mincovny. Stavové jednali o věci na olomouckém sněmu r. 1562,[554]) kde poukazovali na nemožnost provedení výměny v tak krátké době. Císař jim proto lhůtu prodloužil do sv. Havla (16. října) a při tom sdělil, že „časem svým ráčí na to milostivě pomysliti, aby v témž markrabství, pokud možné bude, také mincováno a směna neboližto wexl nařízen býti mohl".[555]) Avšak ani tentokrát mincovna nebyla zřízena. Nové mince byly dodávány moravským městům Olomouci, Znojmu a Jihlavě z Kutné Hory, kamž byly odtud zasílány peníze k výměně. V registrech české kanceláře[556]) je zápis o 6.000 kopách míšeňských, „aby ta summa do Hory Kutny auředníkům našim do mince odeslána byla, když tolikéž nové mince za Vámi odešlí a těmi penězi aby pomalu jiné mince vekslovány a vždy do Hory k mincování posílány byly". O Brně tu však není zmínky. R. 1563 se pak i na Moravě již žádá dodržování nového mincovního řádu při braní nové mince a placení daní.[557])

Za Maxmiliána II. neustávaly stížnosti na odplývání dobré české mince do okolních zemí, zejména do Rakous, kde byla brána za vyšší kurs. Na Maxmiliánovo doporučení se usnesl olomoucký sněm r. 1573, aby na Moravě, podobně jako v Čechách, byla brána velká i malá mince cizí mimo švédské tolary a „malé okrouhlé vídeňské". Vlašské groše se pak mají bráti po 12 kr., „kteří dobří sou", jen do sv. Václava.[558]) Olomoucký sněm příštího roku žádal, aby ve Slezsku tolary „šedesátníci" a „červené zlaté" byly ve stejném kursu jako na Moravě, neboť jinak všechna dobrá mince ze země uniká.[559]) Na sněmu r. 1575 byl vydán zákaz špatné drobné mince, zejména švýcarských krej-

[553]) SarB, Památky sněmovní I, fol. 222. — Dudek byl třígroš s poprsím krále a orlicí, které tehdy říkali „dudek". Viz Smolík, Pražské groše, str. 60. — Voigt (Beschreibung etc. III, str. 25) praví, že drobné mince byly hanlivě nazývány šart, kačenka, kateřinka (str. 29, pozn. 51), šarapatka, babka, dudek (str. 30, pozn. 55). V. Brandl, Glossarium, Brno 1876, str. 85 a 89, označuje kačenku či kateřinku za drobnou minci, zvanou také šart a malý peníz. — Viz též Petrtyl, Jména mincí a jejich sociální funkce, hlavně v lidové tradici, Num. listy 1953, str. 83.
[554]) SarB, Památky sněmovní II, fol. 194 sl.
[555]) SarB, Památky sněmovní II, fol. 198 sl.
[556]) Státní ústřední archiv v Praze, RG 69, fol. 245.
[557]) Státní ústřední archiv v Praze, fond Morava, krab. 77
[558]) SarB, Památky sněmovní III, fol. 43.
[559]) SarB, Památky sněmovní III, fol. 56.

carů.[560]) K nové úpravě došlo — společně se stavy českými — r. 1576 na obecném sněmu v Olomouci, kde byl přijat mincovní řád z téhož roku. Platnost cizích mincí podle tohoto řádu trvala na Moravě do 1. září 1577. Po této lhůtě mohly být tyto mince vyměněny jen v mincovnách v Praze, Kutné Hoře, Jáchymově a v Č. Budějovicích.[561]) Tím se poměry poněkud uklidnily. Avšak dobrá česká mince byla stále předmětem spekulace, čemuž hleděl čeliti brněnský sněm r. 1595.[562]) R. 1600 usneseno na sněmu ve Znojmě, aby dukát byl brán po 2 zl. r. a tolar po 73 kr.[563])

V 16. století nebyla brněnská mincovna tedy v provozu a vůbec žádnou činnost nevyvíjela. Nepodařilo se mi také nalézt jméno nějakého mincmistra nebo mincíře. Jen v r. 1529 nalézáme zápis,[564]) že nějaký Jan prenéř (Johannes prenner) měl dům na Uhelném trhu. Z toho ovšem nelze usuzovat na mincovní dílo. Snad byl tento Jan činný ve směnárně nebo v dílně, kde byly přetavovány mince.

2. Literatura rovněž neuvádí pro 16. století žádné brněnské ražby,[565]) podobně ani není znám nějaký brněnský mincovní materiál z tohoto století. Třebaže nemáme doklady o činnosti mincovny, setkáváme se s domem mincovním v brněnských berních rejstřících často. Tak r. 1504 je uveden „Domus Monete" v II. městské čtvrti,[566]) avšak s dodatkem „ibidem Johannes Pictor hospes ipsius domus solvit XII gr." Bydlel tedy v mincovně toho roku malíř Jan, který zaplatil na berni 12 grošů. R. 1510 se vyskytuje „Domus Monete" bez nájemníka.[567]) R. 1514 bydlel tam opět nájemník Ghantz Tassner (patrně brašnář Ganz), který zaplatil z městiště 12 grošů v termínu michalském,[568]) zatím co v termínu svatojiřském neplatil nic.[569]) Týž nájemce je uveden ještě r. 1518.[570]) V r. 1537 však již mincovnu obývala Antonie Zipserová.[571]) Výše lozunku není udána. V letech 1541,[572]) 1548,[573]) 1552,[574]) 1553,[575]) 1560,[576])

[560]) SarB, Památky sněmovní III, fol. 83 sl.
[561]) SarB, Památky sněmovní III, fol. 146.
[562]) SarB, Památky sněmovní IV, fol. 311 sl.
[563]) Kameníček, Zemské sněmy, str. 302.
[564]) AMB, rkp. 10, fol. 33.
[565]) V. Miller zu Aichholz—A. Loehr—E. Holzmair, Österreichische Münzprägungen 1519—1938, II. vyd., Vídeň 1948, I, str. XXV.
[566]) AMB, rkp. 26, fol. 13.
[567]) AMB, rkp. 27, fol. 13.
[568]) AMB, rkp. 29, fol. 13.
[569]) AMB, rkp. 28, fol. 13.
[570]) AMB, rkp. 30, fol. 13.
[571]) AMB, rkp. 31, fol. 6.
[572]) AMB, rkp. 32, fol. 6.
[573]) AMB, rkp. 33, fol. 6.
[574]) AMB, rkp. 34, fol. 6.
[575]) AMB, rkp. 35, fol. 6.
[576]) AMB, rkp. 36, fol. 6; rkp. 37, fol. 6.

1567[577]) je mincovna v berních rejstřících bez nájemníků a bez údajů o lozuncích.

V umístění mincovny nenastala v tomto století změna. Je to stále týž dům na rohu Rybního trhu při vstupu do ulice Ševcovské a Mečové (č. 2). Děje se o něm zmínka v listině ze 16. července 1507,[578]) kde Uršula, vdova po známém brněnském boháči Petru Moravovi stvrzuje, že měla 150 zl. uherských svého věna na polovině domu Moravova, položeného vedle Vincencia Johana a nad mincovnou („des münczhoff über") proti sv. Michalu. Byl to rozsáhlý dům, v němž bydlelo 10—14 nájemníků, většinou obuvníků.[579])

V mincovním domě snad byla již jen směnárna, ač-li i ta, nejdéle však do r. 1589, kdy již patřil Hynku Brtnickému z Valdštejna, který na neděli Laetare vystavil listinu o tomto domě, „který blízko Rybního trhu a sv. michalského kláštera leží a ode dávna Münzhof byl nazýván a se nazývá".[580]) Roku 1593 se tu konala podle Ludwigovy kroniky jakási významná svatba, kterou brněnský lékárník a kronikář Ludwig zaznamenal. Mincovní dům na Mečové ulici je v pozdějších pramenech nazýván „stará mincovna"[581]) na rozdíl od mincovny nové (císařské) v 17. století, která byla, jak dále bude uvedeno, na Široké ulici. Tato stará mincovna přestala sloužit svému účelu v druhé polovině 16. století, nejpozději patrně, jak bylo shora řečeno, r. 1586. V rodě Brtnických z Waldštejna byl tento dům ještě v 17. století.[582])

3. Měnové údaje soudobých listin a berních knih podávají v 16. století dosti pestrý obraz. Na počátku století se setkáváme již téměř ojediněle s hřivnami grošů moravského počtu a čísla,[583]) s hřivnami grošů širokých,[584]) častěji s kopami českých grošů po 60 groších,[585]) též s kopami grošů českých peněz bílých podvojných.[586]) Čteme i o kopách míšeňských v poměru 2 kop k 1 kopě českých grošů.[587])

[577]) AMB, rkp. 58, fol. 6.
[578]) AMB.
[579]) AMB, rkp. 26, fol. 21 (r. 1504), rkp. 27, fol. 21 (r. 1510), rkp. 28, fol. 21 (r. 1514), rkp. 12, fol. 62.
[580]) AMB, rkp. 1778, fol. 65, 66.
[581]) P. Chlumecký, Des Ratsherrn und Apothekers Georg Ludwig Chronik von Brünn (1555—1604) ve svazku „Mährische und schlesische Kroniken", vyd. Chr. d'Elvert, I. d., Brno 1861, str. 28: „1593. Den 9. Februarii hat Herr Veit Stanizky mit der Frau Katharina Riblin Hochzeit gehabt im Münzhoff".
[582]) AMB, rkp. 1817, cap. V, fol. 14.
[583]) AMB, listina z 10. srpna 1501.
[584]) AMB, listina z 12. července 1503.
[585]) AMB, listiny z 19. února 1506 a z 18. května 1525.
[586]) AMB, listina z 21. června 1518. — Voigt (Beschreibung etc. II, str. 292) uvádí, že „podvojné" se nazývaly proto, že šly dva na václavský groš. Byly též nazývány „plecháče". O plecháčích ve významu brakteátů viz Petrtyl, l. c., str. 76, pozn. 57.
[587]) AMB, listiny z 30. dubna 1515; z 5. září 1520, jíž pan Vilém z Pernštejna „dělá poručenství o svém statku" (prodej Nového Bydžova za 7000 kop míšeňských).

Jako v minulých dvou stoletích v měnových údajích převládaly hřivny českých grošů moravského počtu a čísla, tak nyní se běžně vyskytuje údaj o zemské minci,[588]) zemské měně,[589]) německy pak různě např. Lanzwerung,[590]) Lantzwerung,[591]) Landzwerung,[592]) Landtswerung,[593]) Marherische Landswerung[594]) apod. Tato zemská měna uvádí často jen „zlaté" zemské mince nebo zemské měny,[595]) též „zlaté obecně berné",[596]) nejčastěji však je počítána na zlaté (fl.), groše (gr.) a denáry (d.)[597]) s běžným vymezením např. „za geden zlattey XXX gr. a gr. za VII d. počítajíc"[598]) nebo „za geden zlattey trzidceti grossi a gross za sedm peniez počítagíc"[599]) nebo groš „za 7 den. alb. počítajíc"[600]). V německých listinách a zápisech je tento obrat méně častý, ale několikrát také čteme např. „zweinczig gulden für jeden fl. 30 gr. und den gr. pro 7 d. alb. gerechnet"[601]) nebo „eyllffhundert gulden Marherich landtswerung, den Gulden per dreyssig weissgroschen und den gr. zu syben weis pffening zu rechnen" apod.[602])

V druhé polovině století se častěji setkáváme s tolary,[603]) z počátku i alternativně se zlatými nebo tolary (fl. oder Taller).[604]) Tolar je počítán po 70 krejcařích.[605]) Právě tak i zlatý.[606])

[588]) AMB, listina z 18. listopadu 1508.

[589]) AMB, listiny z 24. srpna 1513, z 8. května 1519.

[590]) AMB, rkp. 1733, fol. 181; rkp. 1734, fol. 106 aj.

[591]) AMB, rkp. 1731, fol. 137 aj.

[592]) AMB, rkp. 1731, fol. 170 aj. V II. polovině století pak téměř výlučně, např. rkp. 1759 (r. 1570), rkp. 1764 (r. 1575), rkp. 1774 (r. 1585), rkp. 1784 (r. 1595). Jsou to rychtářské knihy, kde se měnové údaje vyskytují při zápisech kupních smluv apod.

[593]) AMB, rkp. 1759, fol. 135, 136; rkp. 1784, fol. 114, 136, 137 aj.

[594]) AMB, rkp. 1759, fol. 115; rkp. 1784, fol. 98, 140, 143 aj.

[595]) AMB, listiny z 20. prosince 1508, 24. srpna 1513, 8. května 1519.

[596]) AMB, rkp. 1757, fol. 137; rkp. 1759, fol. 114; rkp. 1765, fol. 185; rkp. 1764, fol. 139; rkp. 1774, fol. 133 aj.

[597]) AMB, rkp. 1756, fol. 48, 187, 189; rkp. 1757, fol. 133, 140, 159; rkp. 1758, fol. 125; rkp. 1759, fol. 134; rkp. 1765, fol. 181, 194, 199; rkp. 1774, fol. 142, 153, 158, 200; rkp. 1784, fol. 124, 135, 138, 151 aj.

[598]) AMB, rkp. 1756, fol. 187.

[599]) AMB, rkp. 1756, fol. 189.

[600]) AMB, rkp. 1757, fol. 140, 159; rkp. 1758, fol. 141; rkp. 1784, fol. 109.

[601]) AMB, listina z 31. prosince 1562; rkp. 1758, fol. 125; rkp. 1759, fol. 112; rkp. 1784, fol. 135, 151 aj.

[602]) AMB, rkp. 1759, fol. 112.

[603]) AMB, rkp. 1757, fol. 207, 208, 209; rkp. 1759, fol. 84; rkp. 1764, fol. 205; rkp. 1784, fol. 105, 130 aj.

[604]) AMB, rkp. 1758, fol. 102 („zlatteych nebo Tollaruov") k r. 1569; rkp. 1764, fol. 205 (k r. 1575).

[605]) AMB, rkp. 1764, fol. 205 (r. 1575).

[606]) AMB, rkp. 1759, fol. 95; rkp. 1765, fol. 215 k r. 1576: „256 gulden Pares gelth Marherischer Landswehrung den gulden zu 70 Kreuzer gerechnet"; rkp. 1774, fol. 156; rkp. 1784, fol. 203.

Vyskytují se také, ale nikoli často, zlaté rýnské a krejcary (pfeniky).[607]) Počátkem prvního desítiletí čteme také ještě o uherských zlatých,[608]) přičemž zlatý je počítán za 34 grošů[609]) nebo „kolik bude platiti",[610]) rovněž o ortech uherského dukátu.[611]) Než to jsou jen údaje ojedinělé. Jak bylo již uvedeno, 16. století je po stránce měnové zcela charakterisováno zemskou měnou, jež se počítá ve zlatých, groších a denárech v poměru shora zmíněném. Tak jsou také vedeny účty, např. beneficiátní účty kapitulní od r. 1563 do 1595,[612]) účty brněnského městského pivovaru z r. 1575[613]) aj. Cizí peníze jsou pak přepočítávány na zemskou měnu.

Vidíme tedy, že v 16. století v Brně převládá obecně zemská měna, jíž se rozumějí zlaté po 30 groších, které se opět počítají po 7 bílých penězích či denárech. Tyto počal razit Vladislav II. a v 16. století, jak píše Smolík,[614]) byly vybíjeny v Kutné Hoře počínajíc rokem 1516. Podle „naučení o minci", které bylo dáno r. 1525 pánům z Rožmberka,[615]) byl český groš počítán za 7 denárů (bílých peněz). Nový krejcar šel na 3 denáry, čili na zlatý 210 denárů, tj. 70 krejcarů.

České groše byly naposled raženy r. 1547, tedy od r. 1300 po půl třetího století, a odtud po 15 let byly vybíjeny jen bílé a malé peníze,[616]) jichž šlo 14 na groš. Tento poměr byl však jen poměrem početním, protože poměr groše k zlatému rýnskému se měnil. Např. ve Ferdinandově narovnání o kovy se stavy z r. 1534 se zlatý rýnský měl rovnat 24 grošům a groš 7 penězům bílým.[617]) Mincovní nařízení z r. 1539[618]) pak srovnalo 1 říšský zlatý s 24 groši bílými, které byly jen mincemi početními po 7 penězích bílých, zatím co široký groš ražený čítal 9 peněz bílých. Bílý groš pak platil $2^1/_2$ krejcaru a 24 grošů bílých, které též platily jeden zlatý, se tedy rovnalo 60 krejcarům.

Podle sněmovního usnesení z r. 1544 se český groš počítal na 18 peněz malých čili za 3 krejcary.[619]) R. 1547 podle nového nařízení pro Kutnou Horu měl groš hodnotu 14 peněz malých.[620])

[607]) AMB, rkp. 1732, fol. 108; rkp. 1756, fol. 49, 135; rkp. 1759, fol. 73, 136 aj.

[608]) AMB, listiny z 16. července 1507, 20. prosince 1508.

[609]) AMB, listina z 28. září 1514.

[610]) AMB, listina z 11. prosince 1510.

[611]) AMB, listina z 6. července 1500; rkp. 1732, fol. 80, 82, 91 (r. 1543).

[612]) AMB.

[613]) AMB, listiny z r. 1575.

[614]) Smolík, Pražské groše, str. 42, 50.

[615]) L. c., str. 50.

[616]) L. c., str. 63. — Též Skalský, Stručný přehled českého mincovnictví, Praha 1937, str. 21.

[617]) Smolík, l. c., str. 58.

[618]) L. c., str. 58 n.

[619]) L. c., str. 60.

[620]) L. c., str. 62.

K tomu od r. 1520 byly v Jáchymově raženy tolary, později také (v letech 1537—1539) v Praze a r. 1543 i v Kutné Hoře.

Snahy o sjednocení zmatených měnových poměrů vedly k novému mincovnímu řádu r. 1561, který měl habsburské mincovnictví sjednotit s říšským. O poměrech na Moravě, kde té doby nebylo vlastních ražeb, byla zmínka již vpředu.

Obchodní spojení Moravy a Brna v 17. století

1. Obchodní styky českých zemí, zejména Moravy. — 2. Brněnské tržní poměry.

1. Téměř po celá první dvě desítiletí 17. století pokračoval obchod v kolejích 16. století. Vypuknuvší válka třicetiletá znamenala hluboký hospodářský úpadek. Můžeme-li v té době vůbec mluvit o nějakých obchodních stycích, pak to byl původně jen obchod válečný, spočívající v dodávkách sukna pro vojsko z Brna, Olomouce a z Jihlavy, dodávkách sanytru a zbraní.[621]) Tzv. dlouhá mince a po ní následující podvodné machinace s mincí po vypuknutí třicetileté války, tzv. „kalada" z r. 1623,[622]) dovršily dílo zkázy. Po skončení války se dály pokusy o zapojení českých zemí znovu do mezinárodní obchodní sítě, zejména s východní, jižní a severní Evropou, přičemž měla být též vzkříšena a pokud lze i rozšířena nepostačující výroba.[623]) Návrh tohoto druhu podal např. brněnský měšťan Morgenthaler v padesátých letech 17. století, který počítal se zřízením manufaktur a rozšířením obchodu za náležitého využití přírodního surovinového bohatství.[624]) Krátce nato v šedesátých letech r. 1659 slyšíme o rozšíření obchodu z Prahy od pražského kupce G. Leuxe, který se opíral o to, že před válkou byla Praha zapojena na frekventovanou obchodní cestu z Itálie do Slezska, Polska, Pruska a Rusi. K oživení obchodního významu Prahy navrhoval zavedení mezinárodních pražských veletrhů po vzoru Lipska, jež v té době bylo hospodářsky oslabeno, takže Praha mohla částečně převzít jeho úlohu. Při té příležitosti by bylo nutno podle tohoto návrhu provést mimo jiné úpravu silnic a vodních cest. Tímto plánem by se docílilo svedení dopravy zboží z Itálie do Bavor, Polska a na Rus přes české země.[625]) Tyto návrhy, třeba

[621]) Šebánek, l. c., str. 61.

[622]) Srov. Nohejlová-Prátová, Dlouhá mince v Čechách, v l. 1621—1623, Num. listy 1945/6, str. 29 sl.

[623]) Florovskij, Česko-ruské obchodní styky, str. 87.

[624]) Šebánek, Textilní podniky moravských Kouniců, ČMM 1932, str. 101 sl. — J. Chylík, Přehled dějin moravského průmyslu I, Brno 1948, str. 70, kde cituje též pramen v SarB, gub. M 106. — Šebánek uvádí dále pokusy F. Š. Malivského o zřízení manufaktur pro výrobu vlněného a lněného zboží a jeho návrh r. 1663 moravskému sněmu na zřízení společnosti pro výrobu textilního zboží.

[625]) Florovskij, l. c., str. 87. — Nohejlová-Prátová, Košický poklad, Nález zlatých mincí 15.—17. století v Košicích r. 1935, Praha 1948, str. 18 sl.

nebyly realisovány, ukazují snahy po oživení obchodního ruchu českých zemí, které po skončení třicetileté války byly v bědném stavu.

Obchodnímu spojení přes Vratislav na východ byly na překážku i nadále trvající spory mezi Slezskem a Polskem o přístup k východním trhům.[626]) Vratislavi se posléze r. 1675 podařilo obnovit ztracené právo skladu, avšak kupci z Litvy a Rusi cestovali do Toruně místo do Slezska a Vratislavi. Proto následovala ještě další jednání r. 1679 a 1699, po nichž Polsko omezilo volnost obchodu, aby polským obchodním střediskům byly zachovány všechny výhody obchodního spojení s východními slovanskými zeměmi i zeměmi západními.[627]) O obchodních stycích např. s Lublinem se dovídáme nepřímo z případu nabytí měšťanského práva v Praze bývalými lublinskými obyvateli již koncem 16. století a naopak zdejšími v Lublině.[628]) Tak např. r. 1605 byl přijat mezi lublinské měšťany „Nicolaus Heiselmaierh de civitate Tornow in Bohemia", který se však dříve musel odříci svého „kacířství", dále r. 1614 to byl nějaký Němec z Moravy, snad Michael z Dačic a r. 1648 olomoucký obchodník s knihami Johan Raphal.[629]) Obchodní styky s Lublinem lze doložit i pohledávkami pražského měšťana Mikuláše Krafta, který měl ještě pohledávky v Krakově a Vratislavi. Pardubický Issak pak dluhoval jistou částku peněz nějakému židu v Lublině.[630]) Jsou rovněž doklady pro obchod se Lvovem. Podle záznamů lvovské manufaktury Šolce (Scholze) a Bojma z l. 1600—1604 je patrno, že ve Lvově tehdy prodávali moravská sukna z Příboru, Jičína, Olomouce a Prostějova a dále sukna opavská a kladská.[631]) Do Polska pak byla vyvážena též sukna z Brna a Boskovic a česká sukna z Rychnova n. Kn., Pardubic, Litomyšle, Chrudimi, Kostelce, Lanškrounu, Bydžova atd., přičemž je třeba rozlišovat sukna v českých zemích vyráběná a sukna jiné provenience, dovážená českými a moravskými obchodníky.[632]) Jistě sem patřilo i sukno jihlavské, které bylo však vyváženo v této době hlavně do Rakous a Uher.[633]) Jsou doloženy i styky s Vilnem, které r. 1612 navštívil soukeník z Jindřichova Hradce, který byl synem služebníka pánů z Hradce, vilenského to vystěhovalce.[634]) Zdejší sukna pak šla dále na východ také přes Krakov, Toruň, Poznaň a Hnězdno, rovněž pak i přes Vilno, kde v mýtním tarifu z r. 1605 je zmínka o moravském sukně, a přes Mohilev. V mohilevských mýtních předpisech z r. 1629 je stanoveno „murawskiego sukna od postawu" podle starého

[626]) Florovskij, l. c., str. 72. — Týž, Čechi i vostočnye Slavjane II, str. 118 sl.

[627]) Florovskij, Česko-ruské obchodní styky, str. 73. — Kutrzeba, Dzieje handlu krakowskiego, str. 34.

[628]) Florovskij, l. c., str. 84.

[629]) L. c., str. 85.

[630]) L. c., str. 84.

[631]) L. c., str. 101. — Týž, Čechi, str. 141 sl.

[632]) Florovskij, Česko-ruské obchodní styky, str. 102.

[633]) L. c., str. 103.

[634]) L. c., str. 107.

mýta 4 groše, podle nového 4 groše a 2 peníze. O mýtě na moravská a slezská sukna mluví pak i celní instrukce z r. 1643, vypracovaná z litevsko-ruskou komisí a „instruktarz wybierania cla" z r. 1650.[635])

Do Polska a dále na východ se patrně dostávalo i moravské plátno, které však nemohlo v té době konkurovat plátnu slezskému.[636]) Na východ do Polska (Krakov) se prodával i v 17. století moravský šafrán,[637]) který odtud putoval např. až do Moskvy.[638]) Moskevská obchodní kniha z konce 16. a počátku 17. století, v jejímž opisu stojí: „Šafran Muravskij ploskoj suchoj lučej funt v dva rubli, koli dorog v tri rubli."[639]) Koncem 17. století se na východní trhy dostávalo ve větší míře naše sklo.[640]) Do Polska a dále pokračoval také vývoz moravského vína, ač pod jménem moravského nebo slezského vína se ukrývalo někdy víno uherské ze snahy obcházet uherské tarifní předpisy daňové.[641]) Vyvíjel se dále export moravského a českého papíru, a to jak do Polska, tak i do Pruska a na Rus. V souvislosti s novými dávkami z papíru (kromě vývozních cel v r. 1676 a později), proti nimž si stěžovali podkrkonošští výrobci papíru, se dovídáme, že papír se vyvážel do Polska přes Vratislav, dále do východních oblastí, především do Ukrajiny a Moskvy.[642]) Není nezajímavá také skutečnost, že na Rusi již od 16. století obíhaly nejen jáchymovské, ale i jiné tolary, nazývané však podle nich „jefimky" (Jáchym, rusky Jefim), a to téměř dvě stě let, až do měnové reformy Petra Velikého, kdy jefimok byl nahrazen rublem.[643])

Jak bylo patrno, 30letá válka neznamenala úplné přerušení obchodu se západními Slovany, což však podle mého mínění lze vysvětlit tím, že zboží, o němž se v té době dovídáme, pocházelo snad z polských a slezských skladů a bylo jen prodáváno dále. Zdá se, že hlavní proud moravského a zejména brněnského obchodu se omezoval hlavně na rakouské země, zejména na Vídeň, kam šlo hlavně sukno, plátno, potraviny, víno, ryby a zelenina.[644]) Z rakouských zemí byla dovážena hlavně sůl, jejíž dovoz z Polska byl r. 1621 zastaven, — od r. 1651 předmět státního monopolu — z Vídně pak porcelán, sklo, galanterie, ale také knihy a měděriting.[645]) Z Benátek bylo dodáváno jižní ovoce a vína, z Itálie pak počátkem století lehké plstěné klobouky. Do Itálie přes Benátky jde zdejší textil. Trvá i spojení se západními trhy, odkud jsou i nadále dovážena

[635]) Rybarski, Handel i polityka handlowa I, str. 18 n. — Florovskij, l. c., str. 112.
[636]) Florovskij, l. c., str. 143. — Chylík, l. c., str. 28 sl.
[637]) Florovskij, l. c., str. 156.
[638]) L. c., str. 156.
[639]) L. c.
[640]) L. c., str. 159.
[641]) L. c., str. 166.
[642]) L. c., str. 168.
[643]) F. Kraumann, České mincovnictví a Rusko, Num. listy 1945, str. 19 sl.
[644]) Šebánek, Dějiny brněnského obchodu, str. 64.
[645]) L. c., str. 63.

jemná sukna, hedvábné látky, krajky, punčochy a jiné předměty v luxusní jakosti, proti nimž se obracejí císařské zákazy v druhé polovině 17. století.[646]) Do Uher se vyváželo z Brna sukno a plátno, odtud pak hovězí a vepřový dobytek, kůže a víno. V polovině století je zakazován dovoz turecké vlny, protože domácí vlny byl dostatek.[647])

2. Poměry na domácím brněnském trhu osvětluje skutečnost, že svobodné týdenní trhy na maso a chléb byly následkem válečných událostí tak slabě obesílány, že ztratily svůj regulační cenový význam, pro nějž byly zavedeny za husitských dob, a městská rada byla nucena stanovit jakési maximální ceny, což se od r. 1637 dálo pravidelně.[648]) Tak např. 1641 se v Brně za groš (3 krejcary) prodávalo 6 liber žitného chleba, za krejcar 2 libry chleba nebo houska (pšeničný chléb) ve váze 24 lotů. V cenových tarifech nejsou však uvedeny ceny absolutní; stálou jednotkou zůstává hodnota jednoho krejcaru a ceny chleba, masa a jiných potřeb jsou stanoveny jen ve vztahu k ceně obilí, dobytka apod. Tak podle vyhlášky z r. 1650, platilo-li se za měřici žita 6 grošů, měl krejcarový chléb vážit 1 libru 24 lotů, při ceně 10 grošů za měřici 1 libru 13 lotů atd. až při ceně 60 grošů za měřici měl vážit jen 11 lotů.[649]) Sáhlo-li se k regulaci cen, bylo nutno provést také regulaci mezd, což se stalo sněmovním usnesením, publikovaným v Brně královským zemským hejtmanem 13. prosince 1652.[650]) Vyhláška obsahuje kromě stížností na fluktuaci a chování čeledínů a řemeslníků, kteří využívali nedostatku pracovních sil v poválečných poměrech, jakýsi katalog mezd, zahrnující nejen práce řemeslné, ale i jiných zaměstnání včetně šafářů, pastýřů apod. Pro tehdejší hospodářské poměry lidu je charakteristický úvod vyhlášky, kde se praví: „Jakož sama zkušenost to na vědomí podává, kterak v předešlých časech běhu vojanského v tomto margkrabství moravském netoliko panství, zámky, dvory, města, vesnice k veliké zkáze, role, vinice a jiného hospodářství v pustinu zvedené jsou, a ačkoli takové nepřátelskou a jinou vojanskou mocí v popel uvedené místa mnohý by rád, zvláště chudí a místem v zbořených zdech a sklepích jako nějaká divoká zvěř posavád bydlející poddaní, sobě, manželkám i dítkám svým od oust ten kus chleba odtrhnouc, zase stavěti a spraviti chtěli..."[651]) V druhé polovině století pak hrozil mor, takže trhy se někdy ani nekonaly nebo byly překládány před městské hradby.[652]) Třeba byly Brnu r. 1647 povoleny jarmarky v počtu šesti, což bylo o dva více než dřív, trvaly zpravidla jen jeden den proti dřívějším čtrnácti dnům.[653])

[646]) L. c., str. 64.
[647]) L. c., str. 65.
[648]) L. c., str. 71.
[649]) SarB, ZR č. 1030/P 9. Viz též Pošvář, Příspěvek k peněžním poměrům na Moravě po třicetileté válce, Num. listy 1952, str. 91.
[650]) SarB ZR č. 1030/P 9.
[651]) Pošvář, l. c., str. 91.
[652]) Šebánek, l. c., str. 71.
[653]) L. c., str. 73.

Obraz brněnského obchodnictva pak podává brněnská berní kniha z r. 1634. Tehdy se k obchodu přihlásilo 56 měšťanů a jednotnou dávkou 21 grošů, k nimž patří i obchodníci se suknem v počtu 6. Kraječství sukna je také v této době spojováno s jiným zaměstnáním, např. řemeslem.[654]) Kniha uvádí 2 obchodníky hedvábím, 13 pláteníků, 1 obchodníka s vlnou, 19 kupců, 5 obchodníků s železem, 1 obchodníka s galanterním zbožím, 10 drobnějších obchodníků potravinami, zejména rybami a sýrem.[655]) Vcelku ukazuje tato berní kniha pokles proti století předcházejícímu.

Poválečné hospodářské poměry se nadto ještě zhoršovaly jednak častým falšováním mincí,[656]) jednak tím, že dobrá domácí mince byla vyvážena a místo ní vnikala do země cizí mince méně hodnotná.[657]) Tak byly časté zákroky zejména proti polské minci. Zemský sněm jednal 23. září 1657 o urychlení nápravy, protože polskou lehkou minci nechtěli přijímat ani výběrčí daní, ani solné sklady. Dvorská komora, která si před koncem roku vyžádala vyjádření české komory, obdržela dobrozdání nejvyššího mincmistra Mikuláše ze Schönfeldu, který navrhoval stanovení lhůty, kdy by mělo končit přijímání lehké mince, podporu hornictví a zákaz vývozu pagamentu.[658]) Zatím však reskript z 18. května 1657, jímž bylo nařízeno, aby všecky obíhající mince byly brány při vybírání kontribuce a prodeji soli, zůstal v platnosti[659]) a teprve patentem z 31. března 1659 byla nařízena devalvace cizích drobných peněz průměrně o 25%. Na Moravě, kde těchto mincí bylo asi více, bylo provedení prodlouženo až do konce roku.[660]) Ale již patentem z r. 1666 a r. 1667 je prováděn další zákrok proti polským mincím z let 1662—1664. Patent z 29. února 1668 stanovil kurs polských mincí tak, že polský ort měl nadále platit 16 kr., polský patnáctník neboli pětgrošník 6 kr., „tupldudek" 5 kr., jednoduchý „dudek" 2½ kr. a „brummer" neboli „pultorak" 1 kr. Ale již další patent z února 1669 pojednával opět o polské minci. Vedle toho byly ovšem i zákroky proti jiným cizím mincím jako braniborské, saské, fuggerovské apod. v druhé polovině století.[661]) Špatná cizí mince byla nepochybně také přivážena cizími

[654]) L. c., str. 77.

[655]) L. c., str. 78.

[656]) SarB, gub. M 5/2, M 5/3—7. — Pošvář, l. c., str. 92 sl.

[657]) SarB, gub M 5/3—7. — Pošvář, Několik archivních dat o konci brněnské mincovny, Num. listy 1951, str. 122.

[658]) J. Nožička, Hospodářský a měnový vývoj našich zemí, Praha 1946, str. 106 sl. — Pošvář, Příspěvek k peněžním poměrům, str. 90.

[659]) Pošvář, Několik archivních dat, str. 123.

[660]) Pošvář, Příspěvek k peněžním poměrům, str. 90.

[661]) Nohejlová-Prátová, Košický poklad, str. 19 sl. — K. Schalk, Beiträge zur Geschichte des öster. Münzwesens unter Leopold I, Num. Zeitschrift, 1908, str. 202 sl. Týž, Zur Geschichte des öster. Münzwesens unter Leopold I., Num. Zeitschrift 1909, str. 229 n., 1910, str. 213 sl.

obchodníky, jichž např. v Brně bylo velké množství na úkor domácích, takže r. 1664 se městská rada pokoušela o nápravu, avšak marně, protože cizí kupci byli pod mocnou ochranou stavů.[662])

Brněnská mincovna za třicetileté války

1. Zprávy o činnosti. Zánik mincovny. Pozdější pokusy o její obnovení. — 2. Umístění tzv. císařské mincovny. — 3. Zkoušení mincí v 17. a 18. století. — 4. Měnové údaje podle pramenů. — 5. Závěr.

1. Poslední období brněnské mincovny v první polovině 17. století bylo poměrně hodně živé ve srovnání s činností dřívější. Je dosti materiálu numismatického, ale také dostatek archivních pramenů. Na základě archivních zpráv získaných d'Elvertem[663]) pojednal o tomto období Červinka[664]) a některá té doby neznámá fakta podala Nohejlová-Prátová.[665]) Podkladem této kapitoly je i několik mých studií publikovaných dříve.[666])

Brněnská mincovna zahájila znovu svou činnost za stavovského povstání a její ražby z let 1619—1622 byly signovány značkou HP, později snad i HB, za mincmistra Hanse Pecze, kterého poprvé uvedla Nohejlová-Prátová.[667]) Její zjištění se mi podařilo bezpečně podepřít ještě dalšími zprávami, takže jeho existence je nepochybná. Hans Pecz podle zápisu v knize brněnských měšťanů nabyl v Brně měšťanského práva po průkazu „poctivého zrození a manželského původu" za poplatek 30 fl. dne 18. září 1620.[668]) R. 1621 je Pecz zapsán jako vlastník domu v ulici Radnické (Unter den Raichen Kramen) v knize lozunků.[669]) Dále o něm čteme v knize vydání města Brna k 1. září 1622,[670]) kde je uvedena částka 500 fl., vyplacená mincmistru Hanuši Peczovi. Jde nejspíše o dodatečný zápis, protože je známo, že Pecz dal dne 29. dubna

[662]) Šebánek, l. c., str. 63.

[663]) D'Elvert, Beiträge zur Geschichte des böhm. Länder, insbesondere Mährens, im siebzehnten Jahrhunderte, Schriften der hist.-stat. Section der mähr.-schles. Gesellschaft zu Beförderung des Ackerbaues (dále jen Schriften), sv. 22, Brno 1875, sv. 23, Brno 1878. — Týž, Beiträge zur Geschichte der Rebellion, Schriften, sv. 16, Brno 1867.

[664]) Mince a mincovnictví markrabství moravského, str. 65 sl.

[665]) Dvě poznámky o moravském mincovnictví za třicetileté války, Num. listy 1947, str. 1 sl. — Táž, Dlouhá mince, str. 29 sl.

[666]) Několik archivních dat o konci brněnské mincovny, Num. listy 1951, str. 119 sl. Dále týž, O umístění brněnské mincovny, str. 93 sl. — Týž, Příspěvek k peněžním poměrům, str. 89 sl. — Týž, K mincmistrovské značce Hanse Pecze, Num. listy 1954, str. 80 sl. — Týž, V. Columban a brněnská mincovna, Num. listy 1955, str. 12 sl.

[667]) Dvě poznámky, str. 7.

[668]) AMB, rkp. 75, fol. 9.

[669]) AMB, rkp. 12, fol. 57.

[670]) AMB, rkp. 515, fol. 36.

1622 sepsat testament[671]) a již 23. července 1622 se o něm píše jako o zesnulém.[672]) Ve dvou zápisech z r. 1623, a to k 6. listopadu a 18. listopadu, je připomínán „sirotek po panu mincmajstrovi“[673]) bez udání jména, avšak nepochybně je jím Pecz. Téhož roku je zmínka o víně přivezeném z Hustopečí v ceně 60 fl., které patřilo mincmistrovu sirotku.[674]) Jiným dokladem o Peczovi je záznam z 23. června 1627,[675]) podle něhož obec přijala 100 dukátů po 2 fl. 45 kr. ze sirotčího vkladu pro sirotky po mincmistru Peczovi („des Hans Pecz Müntzmeisterschen Waisen zugeherig“), jakož i údaj z rychtářské knihy,[676]) kde jsou uvedeni Christian Regentanc a Jakub Drabenec jako poručníci zesnulého Hanuše Pecze, bývalého mincmistra a měšťana. Pozůstalost po mincmistru Peczovi byla po jeho smrti kardinálem Ditrichštejnem svémocně zabavena, což vedlo k dlouhému vyšetřování po kardinálově smrti, jež se táhlo ještě 14 let a v němž bylo vyslýcháno mnoho svědků, jak o tom svědčí listina vydaná purkmistrem a radními města Brna, v níž se mluví o Ditrichštejnovi již jako o zemřelém a jež obsahuje „positiones Auff welche hernach bemelte Herren und Persohnen Examinirt und zur zeügnuss verhört werden sollen“.[677])

Do období Peczovy mincmistrovské činnosti spadá také, jak lze čísti v knize brněnských měšťanů k 19. únoru 1621, přijetí za měšťana jakéhosi Petra Achwalda,[678]) pomocníka v minci (Münzgsell), který r. 1622 koupit také dům na Brněnské ulici.[679]) Jaká byla jeho funkce v mincovně, nelze zjistit, protože jinak o něm není nic známo. Z doby Peczova úřadování je také zápis v knize městských příjmů z 27. června 1621,[680]) že od mincmistra, bez udání jména, bylo přijato 140 fl. v souvislosti s krakovskými groši („von Müntzmeister wegen der Krokauer Pfening“). Pohnuté válečné události, kdy Brnem táhnoucí vojska vymáhala na městu vysoké kontribuce, nutily v nouzi k výpůjčkám z mincovny. K takovému účelu bylo patrně vypůjčeno z mince dne 18. srpna 1621 600 fl. a 5. března 1622 2000 fl.[681])

Hans Pecz razil v Brně v letech 1619 a 1620 stavovskou minci, označenou HP v různých variantách, tedy počátečními písmenami svého jména.[682]) Tuto

[671]) AMB, rkp. 52, fol. 51–53.

[672]) AMB, rkp. 106, fol. 29.

[673]) AMB, rkp. 517, fol. 2: „Panu Johanesovi Trusýmu na srážku podílu sirotka po p. mincmajstrovi, kterého u sebe na stravě má, dáno 100 fl....“

[674]) AMB, rkp. 515, fol. 68: „... von Auspitz des Müntzmaisters Waissen gehörige Wein gefuhrt... 60 fl.“

[675]) AMB, rkp. 521, fol. 8.

[676]) AMB, rkp. 1818, fol. 16 (cap. V).

[677]) AMB, rkp. 6945 Bočkovy sbírky, dříve v SarB.

[678]) AMB, rkp. 75, fol. 10.

[679]) AMB, rychtářská kniha rkp. 1812, cap. V, fol. 46.

[680]) AMB, rkp. 510, fol. 10.

[681]) AMB, rkp. 510, fol. 19: „... von Juden aus der Münz ausgelichen...“

[682]) Blíže Pošvář, K mincmistrovské značce, str. 80 n.

značku nelze přičítat mincmistru Petru Hemovi, jak se do nedávna mělo zato a jak je uvedeno ještě v 2. vydání známé publikace Miller Aichholze z r. 1948.[683]) Stavovské ražby Peczovy mají na líci vesměs korunovanou šachovanou moravskou orlici a kolem latinský opis vyznačující, že jde o minci markrabství moravského; pod orlicí je číselná hodnota mince. Rub má v obrazu pyramidu obrostlou révou, na podstavci nápis VNIO a kolem text TE STANTE VIREBO. Ze sbírek Moravského musea lze uvést Peczovy groše z r. 1619 v několika variantách, groše z r. 1620, stavovský 12ník z r. 1620, rovněž v několika variantách. Po potření stavovského povstání razil Pecz v brněnské mincovně v letech 1821 a 1622 císařské ražby, jež mají na líci poprsí Ferdinanda II. hledící vlevo, se španělským okružím na krku a vavřínovým věncem na hlavě. V opisu čteme Ferdinandovo jméno a zkratky titulů, uprostřed pod poprsím je mincmistrovská značka, která tu někdy připomíná spíše HB než HP. Na rubu je císařský korunovaný dvouhlavý orel s rakousko-burgundským štítkem na prsou, v opise další titulatura a letopočet, dole vyznačení hodnoty. Ze sbírek Moravského musea lze uvést císařský 48ník z r. 1621, 60ník z r. 1621 a 48ník z r. 1622 *(viz tab. XIV č. 1–6)*.

R. 1622 je doložen jako správce brněnské mincovny Filip Wacker z Lipska v knize dluhů zápisem dlužního úpisu, datovaného o letnicích 1622:[684]) „Dem Philip Wacker von Leipzig Röm. Kay. Maies. Münzverwalter in Prünn, vermög der an Pfingsten A. 1622 datierten Schuldtverschreibung 1200 fl. mähr....“, což činilo 1400 fl. rýnských. Jako správce mincovny v Brně je ke dni 18. března 1623 v knize výdajů jmenován Jiří Hassler, jemuž toho dne město Brno vrátilo 3000 fl. rýnských, které zapůjčil městské pokladně dne 14. srpna 1622.[685]) Z toho lze usuzovat, že Hassler byl rovněž správcem mincovny v době Wackerově a že tento Filip Wacker je patrně totožný s Filipem Beckerem, jejž spolu s Jiřím Hasslerem jmenuje d'Elvert jako správce brněnské mincovny. Je totiž možno, že jeho jméno bylo transkribováno z Wacker na Becker, neboť W a B bylo mnohdy v zápisech zaměňováno. Podle d'Elvertovy zprávy k 18. dubnu 1622 měli správci mince v Brně Filip Becker a Jiří Hassler odeslati do Vídně 150.000 fl. To by však znamenalo, že působili v mincovně ještě za života Peczova. Snad byl tehdy mincmistr Pecz již churav, ježto jeho testament byl sepsán 29. dubna 1622.[686])

K r. 1623 se zmiňuje Nohejlová-Prátová,[687]) zřejmě na základě d'Elvertových zpráv, o možné přechodné činnosti mincmistra V. Columbana. Ukázal

[683]) Viz pozn. 565.

[684]) AMB, rkp. 106, fol. 27. Tamtéž (fol. 29) je další doklad o Peczovi v dlužním úpisu pro pozůstalé sirotky (Hannssen Peczen, gewesten Purger vnd Munzmaisters alhir nachgelassenen Waisen). Pecz však měl ve skutečnosti jen jedno dítě.

[685]) AMB, rkp. 515, fol. 36; rkp. 610, fol. 19.

[686]) D'Elvert, Schriften, sv. 22, str. 337.

[687]) Dvě poznámky, str. 7.

jsem jinde, že Václav Columban, císařský rychtář v Brně, neměl s brněnskou mincovnou nic společného[688]) a že tyto domněnky byly zaviněny nesprávným záznamem v registraturních knihách dvorské komory ve Vídni, jak je možno zjistit konfrontací se zápisem v protokolu o Ditrichštejnově korespondenci.[689]) Fiala zaznamenává[690]) pro období 1623—1627 jako brněnského mincmistra Kryštofa Wohnsiedlera, zatím co Miller Aichholz jej uvádí (v transkribci Wansiedler) pro léta 1623—1626.[691]) Newald pak připomíná v r. 1623 jako brněnského mincmistra B. Zwirnera.[692]) Jak tomu bylo ve skutečnosti?

Počátkem r. 1623 se již počínal objevovat neblahý vliv konsorcia de Wittova, jemuž byly císařem dány do nájmu všechny mincovny smlouvou z 18. ledna 1622 a jež razilo mnohonásobně znehodnocenou tzv. dlouhou minci.[693]) Císař si patrně nevěděl rady, co v této situaci podnikat, protože listem z 10. března 1623 vybízí Ditrichštejna, aby nájemce mincoven přidržel k dalšímu mincování v dosavadní stříži a zrnu i po vyjití kontraktu až do dalšího rozhodnutí.[694]) Bylo to však jen opatření z nouze, neboť listem z 19. června 1623[695]) bylo kardinálovi uloženo, aby navrhl vhodné osoby k pokračování v mincovnictví na Moravě. Nato pak listem z 27. června 1623 bylo vydáno rozhodnutí, že Baltazaru Zwirnerovi, který byl mincmistrem v Olomouci, je svěřen nájem moravských mincoven[696]) a hned na to i slezských[697]) a od 28. listopadu se pak Zwirner stal též nájemcem mincovny vídeňské a bratislavské.[698]) Zwirner se tedy stal r. 1623 nájemcem brněnské mincovny, nikoli však mincmistrem, jak soudil Newald. Podle zprávy z knihy výdajů, uvedené shora, byl ještě 18. března 1623 správcem brněnské mincovny Jiří Hassler. Z toho plyne, že v době ražby de Wittova konsorcia v Brně byli zde správci mince Wacker

[688]) Pošvář, V. Columban a brněnská mincovna, str. 12 sl.

[689]) Jde o 6 knih protokolů (č. 1—6, fol. 1—591) až do 5. září 1636, dne úmrtí kardinálova. Kniha 1. je uložena v ZLA v Židlochovicích, knihy 2.—6. v MOA v Mikulově (dále jen MP).

[690]) Fiala, Stručný přehled českého mincovnictví, Praha 1923, str. 26. — Čermák—Skrbek (Mince království českého za panování rodu habsburského od r. 1526, Pardubice 1891, I, str. 265 (nesprávně uvádí pro období 1623—1628 v Brně jako mincmistra Kašpara Weckera. — Mincmistra Kryštofa Wohnsiedlera píši v transkribci, jak se sám uvádí v listině ze 6. října 1626 (Archiv města Olomouce, dep. č. XXII/38) a nikoli Wonsiedler nebo Wansiedler, jak bývá v numismatické literatuře jmenován. Za laskavé sdělení regestu této listiny děkuji dr. Drábkovi.

[691]) Miller Aichholz, l. c., I, str. 117—123.

[692]) J. Newald, Die lange Münze in Österreich, NZ 1881, str. 129.

[693]) Newald, Beiträge zur Geschichte des öster. Münzwesens, Münzwesen während der Zeit von 1622—1650, Blätter des Vereines für Landeskunde von Niederösterreich, svazek 16/1882, str. 117 sl. — Nohejlová-Prátová, Dlouhá mince, str. 33 sl.

[694]) MP 2, fol. 156, č. 9. Srov. d'Elvert, Schriften, sv. 22, str. 355.

[695]) MP 3, fol. 170, č. 27.

[696]) MP 3, fol. 171/2, č. 41. Srov. d'Elvert, l. c., str. 362.

[697]) D'Elvert, l. c., str. 362.

[698]) D'Elvert, l. c., str. 373.

(Becker) a Hassler. V období nájmu Zwirnerova od poloviny roku 1623, kdy ražbu financoval Zwirner se svými společníky K. Spillmanem a M. Löwem,[699]) razila brněnská mincovna pod mincmistrem K. Wohnsiedlerem, s jehož jménem jsem se však v brněnských pramenech nesetkal, snad proto, že byl a zůstal olomouckým měšťanem.[700])

Činnost brněnské mincovny v r. 1624 je doložena zápisem v knize městských příjmů, česky psané, ze dne 10. června 1624,[701]) že bylo „od Markuse Lebla, žida v minci na základ stříbra vypůjčeno 1000 fl". Jaké bylo postavení tohoto Lebla v mincovně, není známo. Z jiného zápisu z 26. června 1624 v knize vydání, podle něhož mu bylo městem hotově zaplaceno na úhradu této částky 590 fl. mor., je zřejmo, že Lebl pocházel z Vídně.[702])

Organisačně v té době souvisela brněnská mincovna s olomouckou a naopak. V soudobých zprávách se totiž mluví jen o moravském mincovnictví. Tak dne 2. ledna 1626 žádal císař od Ditrichštejna zprávu, zda by bylo možno na Moravě zvýšit ražební vklad z 1 marky na 1 zl. jako ve Vídni a zda by moravské mincovnictví mohlo být inkorporováno k vídeňské mincovně.[703]) K tomu je třeba uvést, že již na podzim r. 1623 byla v českých zemích zavedena vídeňská hřivna o váze 280,006 g.[704]) Ditrichštejn odpověděl 21. ledna 1626, že žádaného zvýšení bylo docíleno,[705]) avšak ke sloučení že nedošlo. Je to patrno z toho, že na Moravě bylo s císařským souhlasem přemincováno panu Zdeňkovi ze Žampachu v druhé polovině roku 1626 26.000 zl. dlouhé mince na krátkou měnu (krejcary a haléře).[706]) Miller Aichholz[707]) dokládá činnost brněnské mincovny ještě r. 1627 ražbou grošů, avšak neuvádí jméno mincmistra.

Z období mincmistra Wohnsiedlera jsou známy z r. 1623 groše, z r. 1624 třítolary, dvoutolary, tolary, půltolary, groše a krejcary, z r. 1625 groše a krejcary, z r. 1626 podobně a z r. 1627 zmíněné již groše. Vnější ráz těchto ražeb souhlasí s císařskými ražbami Peczovými *(viz tab. XIV, č. 7—9 a tab. XV, č. 10—12)*.

Po období Wohnsiedlerově nastává v činnosti brněnské mincovny přestávka. Červinka[708]) sice pro neurčité období, končící rokem 1636, uvádí v Brně mincmistra J. C. Richthausena jako barona z Chaosu. To však zřejmě neodpovídá skutečnosti, protože Richthausen byl povýšen do šlechtického stavu až r. 1653 jako vídeňský mincmistr, když předtím byl pro falešné nařčení uvěz-

[699]) MP 3, fol. 218, č. 22.

[700]) Viz shora pozn. 690.

[701]) AMB, rkp. 518, fol. 2.

[702]) AMB, rkp. 518, fol. 1 (vydání).

[703]) D'Elvert, Schriften, sv. 22, str. 431.

[704]) Červinka, l. c., str. 78.

[705]) D'Elvert, Schriften, sv. 22, str. 433.

[706]) L. c., str. 442, 445.

[707]) L. c., I, str. 124.

[708]) L. c, str. 84.

něn.[709]) Ani Miller Aichholz,[710]) ani Cejnek[711]) neznají brněnské ražby z té doby.

Mincovní činnost byla v Brně obnovena teprve v posledním desítiletí první poloviny 17. století. Z Olomouce totiž byla r. 1643 do Brna přenesena olomoucká mincovna, jak lze soudit z císařského dekretu ze 14. prosince 1643 na moravského rentmistra Nussera o prodeji mincovního domu v Olomouci.[712]) Tam totiž razil do nedávné doby mincmistr Adam Schäffer, který se kdysi také zapletl do stavovského povstání.[713]) Z archivního materiálu[714]) je patrno, že byl mincmistrem ještě r. 1642 a nikoli jen do r. 1641, jak se dříve všeobecně uvádělo. Jeho činnost je prokázána císařským reskriptem z 20. března 1642, kterým bylo Ferdinandem III. nařízeno zřízení dvou- až tříčlenné vyšetřovací komise za účasti rentmistra Nussera proti mincmistru Schäfferovi pro podvod, „was bey Vns wegen eines Betrueges so bey Unserem Münzwesen zu Olmüz fürgangen sein sollte...“[715])

Přenesení olomoucké mincovny do Brna neznamenalo však ještě zahájení ražební činnosti v Brně. Teprve 8. března 1644 vydal císař příkaz zemskému hejtmanu Kryštofu Pavlu Lichtenštejnovi, aby koupil pro brněnskou mincovnu vhodný dům.[716]) To se stalo zakoupením domu na Široké (Jesuitské) ulici,[717]) kterému se pak říkalo „nová“ nebo také „císařská“ mincovna na rozdíl od „staré“ mincovny na Mečové ulici. Jednání bylo dosti zdlouhavé. Avšak ani po zakoupení mincovního domu nebylo hned započato s ražbou. Teprve za dva roky byl jmenován nový mincmistr, jímž se stal Jan Konrád Richthausen. V dekretu z 16. října 1646, daném na hradě v Bratislavě, mluví Ferdinand III. o „wiederbestellung unseres Mährischen Münzwesens“ a o pětiletém mincovním kontraktu s Richthausenem. V podmínkách smlouvy je uvedeno, že mincmistr si má na vlastní náklad opatřit tři až čtyři pomocníky k opatření pagamentu, zlomkového zlata a stříbra. Zakazuje se nákup téhož jinými osobami. Mincmistrovi bezprostředně podřízení zlatníci a mistři smějí zpracovávati jen 12lotové stříbro. Mincmistrem určený zlatník má vyrážet obvyklé znamení (patrně mincmistrovskou značku), co by pak bylo nalezeno bez vyraženého znamení, stříbro s více než 4lotovou přísadou a zlato pod 18 karátů má propadnout. Novému mincmistrovi byla zaručena úřední pomoc a podpora.[718])

[709]) D'Elvert, Schriften, sv. 23, str. LXXX.

[710]) L. c., str. 133 a předch.

[711]) J. Cejnek, Österreichische, ungarische, böhmische und schlesische Münzprägungen von 1619 bis 1705, Vídeň, bez letopočtu vydání, str. IX.

[712]) D'Elvert, Schriften, sv. 23, str. 229.

[713]) Zapsán do seznamu účastníků povstání, blíže d'Elvert, l. c., str. CCXV.

[714]) SarB, gub. M 5/3–7.

[715]) SarB, gub. M 5/3–7.

[716]) SarB, gub. M 5/3–7.

[717]) SarB, gub. M 5/3–7.

[718]) SarB, gub. M 5/3–7. – Fiala (l. c., str. 26) označuje Richthausena nesprávně jako nájemce. Jinak blíže Pošvář, Několik archivních dat, str. 122.

Richthausen, který své ražby označoval trojúhelníkem s kroužkem uprostřed, počal hned v r. 1646 s ražbou 10dukátů a tolarů. V roce 1647 razil dukáty a tolary, v roce 1648, kdy činnost mincovny byla nejživější, vycházely z brněnské mincovny opět 10dukáty a tolary, dále dvou-, tří- a čtyřtolary.[719]) *(Viz tab. XV č. 13–15).*

Richthausen jako brněnský mincmistr dlouho nepůsobil. D'Elvert uvádí,[720]) že již v r. 1646 žádal o místo mincmistra ve Vídni, kde byl tehdy mincmistr J. J. Stadler. Jeho žádosti bylo však vyhověno až r. 1648. Je známo, že v polovině roku byl instalován jako vídeňský mincmistr a že mu byl odpuštěn ražební vklad na tři roky.[721]) Richthausen však pravděpodobně nepůsobil v Brně již na jaře 1648. Ferdinand III. totiž listem z 30. března 1648 se obrátil na zemského hejtmana v Brně ve věci méněcenných cizích půlpalců, obíhajících na Moravě, které byly zkoušeny vídeňským mincmistrem Stadlerem a císařským vardajnem Jiřím Andresem Schäfflerem.[722]) Šlo o půlpacy bavorské a salcburské z r. 1625, augšpurské z r. 1637 a řezenské z r. 1634. Ke zkoušce byly zaslány moravským rentmistrem Nusserem. Nusser by byl patrně dal mince přezkoušet v brněnské mincovně mincmistru Richthausenovi, kdyby byl v Brně tehdy ještě působil. Že Richthausen odešel z Brna již v prvních měsících roku 1648, dokazuje také žádost Nusserova z 27. května na dvorskou komoru o opětné obsazení místa brněnského mincmistra, nebude-li Richthausen, jmenovaný nyní do Vídně, chtíti vzít na sebe oba úřady. Hojný mincovní materiál z r. 1648 ukazuje však na živou činnost brněnské mincovny i v tomto roce. To by nasvědčovalo tomu, že Richthausen řídil brněnskou mincovnu i dále z Vídně.[723]) Zároveň však byla již hledána osoba vhodná pro mincmistrovský úřad v Brně, jak je zřejmo z císařského rozkazu z 28. srpna 1648 rentmistru Nusserovi. Činnost brněnské mincovny však již nebyla obnovena a tak odchod Richthausenův do Vídně znamená provždy konec brněnské mincovní činnosti.

Po nějaké době se sice dály pokusy o obnovení brněnské mincovny, jak je patrno z konceptu úřední zprávy z 10. července 1655 na vídeňskou dvorskou komoru.[724]) Obsahuje stížnost na špatný stav moravského mincovnictví. Zatím co biskup razí ve své mincovně, není v zemi zeměpanského mincovního regálu používáno. K docílení lepšího stavu není jiného prostředku než znovuzřízení mincovního úřadu v Brně. Zpráva byla patrně v souvislosti s dopisem

[719]) Miller Aichholz, l. c., str. 144 sl. – Nohejlová-Prátová, Košický poklad (Nález zlatých mincí z 15.–17. století v Košicích r. 1935), Praha 1948, str. 19 a literatura tam uvedená.

[720]) Schriften, sv. 23, str. LXXX.

[721]) L. c., str. 302.

[722]) SarB, gub. M 5 (3–7).

[723]) Schriften, l. c., str. LXXX.

[724]) SarB, gub. M 5 (3–7).

rentmistra Nussera z 29. května 1655 o vnikání špatné mince na Moravu, tzv. prummerů.[725]) Odpověď z Vídně došla však až císařským reskriptem z 18. května 1657,[726]) jenž nařizuje, aby všecky mince v zemi obíhající byly brány při odvádění kontribuce a nákupu soli. Zároveň je nařízeno, aby byla podána zpráva o možnosti zřízení mincovny v Brně. Císař Leopold ji totiž zamýšlí obnoviti, protože v Brně je k disposici mincovní dům, který je možno rozšířit a je možno použít přestaveb, které již byly provedeny. Kolky a ražební nástroje bude třeba zařídit na drobnější druhy peněz: groše, krejcary, půlkrejcary a feniky, protože větší mince nejsou v zemi oběžné (gangbar). Bude k tomu potřeba 5000 zl., opatření pagamentu a zákaz jeho vývozu. Potřebný kov lze získati otevřením dolu u Rýmařova. Pokud jde o budoucího mincmistra, je zmínka o mincmistru Huserovi z Kroměříže.[727]) Císař tedy zřejmě pomýšlel na zahájení ražby v brněnské mincovně, avšak o skutečné mincovní činnosti není zpráv. Snad došlo k nějaké ražbě brněnských mincí pod mincmistrem S. Hammerschmiedem, jehož groše a krejcary Červinka přiděluje[728]) do Brna. Nízká hodnota těchto ražeb by ukazovala na obsah citovaného císařského reskriptu. Spisový materiál však již o brněnské mincovně nemluví. Naopak až do r. 1680 se ve spisech stále opakuje tvrzení, že na Moravě toho času není mincovny kromě biskupské mincovny v Kroměříži.[729])

2. Je nyní otázka, kde byla mincovna v 17. století umístěna. Víme, že v Brně razil od r. 1619 mincmistr Pecz, ale není zpráv, které by mluvily o jejím umístění. Nohejlová-Prátová uvádí,[730]) že kardinál Ditrichštejn dal r. 1623 k podpoře brněnského mincovnictví k disposici svůj dům a zapůjčil mincovní nářadí. To by pak znamenalo, že se dočasně asi razilo v ditrichštejnském paláci (nyní budova Moravského musea), který byl postaven v letech 1613—1616 na místě 5 šlechtických a měšťanských domů. Podle českého zápisu v knize lozunků z 23. listopadu 1613 byl dům osvobozen od placení lozunků po složení 153 zl.[731]) Kniha však nikde dům mincovní neuvádí, ač mincovna jako dům osvobozený od placení lozunků v některých letech byla zapisována, byť bez udání lozunkové částky. Není vyloučeno, že mincovna byla v době stavovského povstání umístěna v najatých místnostech některého šlechtického domu, takže v té době vlastní dům mincovna neměla. Snad to byl později opravdu dům ditrichštejnský. Kde byla mincovna před r. 1623, zůstává nevyjasněno.

[725]) SarB, gub. M 5 (3—7). Podle Petrtyla (l. c., str. 78) to byly ražby z Bydhoště, napodobující polské půlgroše Zikmunda I.

[726]) SarB, gub. M 5 (3—7).

[727]) Viz o něm též F. Křížek, Mincovní úředníci biskupů olomouckých, Num. listy 1950, str. 74.

[728]) L. c., str. 86.

[729]) SarB, gub. M 5 (3—7).

[730]) L. c., str. 5.

[731]) AMB, rkp. 12, fol. 24.

Že však její činnost byla značná, můžeme posouditi ze zpráv kardinála Ditrichštejna z 3. a z 5. července 1621,[732]) kde je uvedeno, že s velkou námahou a prací shromáždil 100.000 fl., které poslal do Vídně, v tom pak 12.000 až 15.000 fl. stříbra, které dal mincovati dnem i nocí.

O vlastním domě brněnské mincovny máme zprávu až z r. 1644. Císař Ferdinand III. se obrátil dne 8. března toho roku na zemského hejtmana Lich-

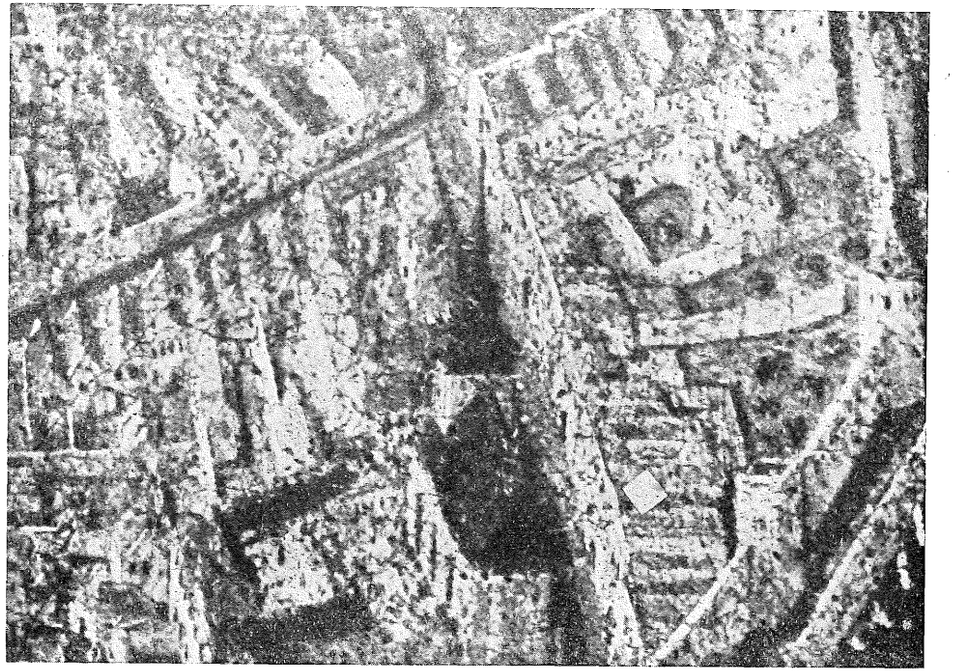

Obr. 1. Mincovna v Široké ulici.

tenštejna s přáním pokračovati v mincování v Brně a žádal, aby k tomu cíli opatřil „ein bequembliches Haus in unserer Königlichen Stadt Brünn daselbst".[733]) Purkmistr a rada města Brna odpověděli dne 22. března a nabídli jako vhodný dům, ležící při městské zdi vedle brány Veselé, někdy Ditrichštejnův, za 100 zl. a pak ještě dva méně vyhovující domy a to Fünfkircherův v Kozí ulici a Staudenův proti radnici.[734]) Místo toho byl však zakoupen podle zápisu v rychtářské knize ze 17. srpna 1644[735]) rentmistrem Mikulášem Nusserem za 850 zl. r. ku zřízení císařské mincovny („zur Aufrichtung eines Kayser-

[732]) D'Elvert, Schriften, sv. 22, str. 156.

[733]) SarB, gub. M 5 (3—7).

[734]) L. c.

[735]) AMB, rkp. 1821, fol. 52, cap. IV.

lichen Münzhauses alhier in Brünn") dům na Široké ulici č. or. 15 (konskr. 13). Dům byl patrně upravován a r. 1646 tam počal Richthausen s ražbou. K němu byl r. 1648 přikoupen sousední domek brněnského měšťana a krejčího Jiřího Klementa č. or. 13 (konskr. 12). Koupě byla zapsána v rychtářské knize[736]) a je obsažena v dochované korespondenci v purkmistrovských aktech města Brna[737]) mezi městem, rentmistrem Nusserem a vlastníkem. Ten původně požadoval 500 zl., třeba sám za domek dal pouhých 55 zl., z čehož ještě zůstal dřívějšímu vlastníku, zedníku Jiřímu Pflugovi dlužen 27 zl. Značný rozdíl v ceně je třeba patrně přičíst na vrub finančnímu bankrotu z r. 1623, po němž nastal vzestup všech cen, a válečným událostem. Na přímluvu purkmistra a městské rady z 31. března 1648, ježto Klement utrpěl značné škody ubytováním vojska a strážní službou na hradbách, zaplatil rentmistr Nusser po schválení dvorské komory z 21. dubna 1648 Klementovi 100 zl.

Po zániku brněnské mincovny byla tato tzv. císařská mincovna r. 1657 přidělena k obývání býv. rentmistru M. Nusserovi[738]) a po jeho smrti r. 1663 měla snad připadnouti jeho dědicům na úhradu pohledávek rentmistrových za císařskou komorou. K tomu asi nedošlo, protože oba domy na Široké ulici byly 12. května 1674 postoupeny městu Brnu náhradou za tzv. Buchhaus.[739]) Je nesprávné tvrzení Šujanovo[740]) a d'Elvertovo,[741]) že tehdy město dostalo také tzv. starou mincovnu na Mečové ulici. Tento dům byl v té době v soukromých rukou a město jej zakoupilo až o sto let později.[742]) Oba domy na Široké byly však městem brzy prodány, takže r. 1680 je tu jako vlastník zapsán již zbrojíř a měšťan brněnský Mathes Klamphrer.[743])

[736]) AMB, rkp. 1822, fol. 111, cap. V.

[737]) AMB, nová sign., k. 1 f. 9 (458–464).

[738]) D'Elvert, Schriften, sv. 24, str. 285.

[739]) SarB, gub. B 68. — Srov. Šujan, l. c., str. 291. — D'Elvert, Beiträge zur Geschichte der königl. Städte Mährens, insbesondere der k. Landeshauptstadt Brünn, I. sv., Brno 1850, Schriften, sv. 13, str. 311, 312.

[740]) L. c., str. 292.

[741]) L. c., str. 311, 312.

[742]) SarB, gub. B 68. — O prodeji Vojáčkova domu viz též AMB, rkp. 1836, fol. 120. Podle opisu kupní smlouvy z 19. června 1690 prodává Hans Christoph Brand, císařský prodavač soli v Brně, tzv. Buchhaus, kde se dosud prodávala sůl, Janu Melchioru Schüllerovi za 2800 fl. r. Buchhaus je tu situován mezi domy s jedné strany Joachima a Fridricha Strassmana a s druhé Františka Brauna. Zároveň bylo odevzdáno „vi contractus permutationis" z 12. května 1674 správci prodeje soli městem Brnem jako tehdejším vlastníkem Buchhausu, také mezihradbí u sv. Tomáše. V opisu smlouvy, který je připojen pozdější smlouvě, se pak praví výslovně: „Hierzu das zu der Kayserl. Saltzversilberung anietzo inhabende orth das Buchhaus genannt, sambt dem Zwinger bei St. Thomas überlassen und gegen dem aldortigen Müntz- und Neben Haus zu verwechseln." Dále je pak řečeno, že obec města Brna tento Buchhaus, který se té doby nalézá mezi domy Tobiáše Vojáčka (Tobia Woyaizekh!) a Joachima Strassmana na jedné a Lorenze Pohla na druhé straně včetně mezihradbí mezi branou Dřevěnou a Veselou, vlastnicky předává a odstupuje výměnou za tzv. mincovnu a sousední dům v Široké ulici („... das in der Weithen gassen gegen den P. P. Soc. Jezu zwischen Georg Schaidt, Zimmermann und Salomena Prokschin Wittib andern Theils ligende so genante Müntz Haus sambt dem daran stossenden Neben Haus mit aller zugehör...").

3. Třebaže ražební činnost v Brně skončila v polovině 17. století, udržela se tu jakási mincovní činnost i dále. Brno bylo totiž v 18. a v polovině 19. století sídlem zemského mincovního probéře neboli zemského vardajna.[744]) S jeho činností snad souvisí brněnská dílna na tavení mincí v domě č. konskr. 545 (pozdější č. 553) v mezihradbí u Měnínské brány. V knize viničných lozunků z r. 1774[745]) jsem našel u jména Josefa Pittnera, majitele vinic a domu č. konskr. 545 poznámku: „Hausbesitzer an dem dermalen erbauten Neuen Thor in Menzer Thorzwinger anstatt des alten Münz Schmeltz Haus." V seznamu brněnských domů z r. 1776 je pak u tohoto domu č. konskr. 553 uvedeno označení „K. K. Münz Schmelzhütten". Z podaných dat je možno usuzovat, že Pittnerův dům byl postaven na místě staré tavírny mincí a že v něm r. 1776 byla opět umístěna císařská mincovní tavírna. V seznamu domů z r. 1833 je však již jako majitel domu č. konskr. 553 (Hinter der Mauer) jmenován Josef Gilke. K tomu pak lze dodati, že v Brně byl úřad zemského probéře mince až do roku 1867, třeba od r. 1848 ve spojení s puncovním úřadem. Od 1. ledna 1767 byl v Brně sice již jen puncovní úřad, ale jeho přednosta se nazýval „vardajn puncovního úřadu". R. 1868 pak byla provedena reorganisace a v Brně zůstal jen podřízený puncovní úřad (Punzirungstätte) ve spojení s celním úřadem.[746])

4. Měnové poměry 17. století byly neutěšené. Zemský sněm již r. 1609[747]) poukazoval mimo jiné na to, že „zlatá a stříbrná mince skrze ustavičně trvající válku na vysokou cenu přišla," že dobrá mince je ze země vyvážena, následkem čehož stoupají ceny potravin. Stavové, snažící se o „napravení neřádu při minci", žádali na císaři svolání sněmu ve Vídni, aby se zavedl pořádek, a zvolili delegaci pro jednání na sněmu.[748]) Zdá se však, že jejich snahy byly marné. Ladislav z Lobkovic jako zemský hejtman vydal 5. února 1616 zákaz braní falešných mincí, neboť „mince zlá, falešná, lehká a nehodná obzvláště na českých groších se zjevuje a jiná dobrá mince, zlatá a stříbrná z země této se vyváží, čímž vznikla škoda chudým i bohatým."[749]) Za povstání pak přispěli k zhoršení mince i sami stavové, kteří mincovním řádem z 28. června 1619 nařídili vedle tolarů obvyklého zrna a stříže (asi 14lotového), ražbu 24krejcarů 10lotových, 12krejcarů $8\frac{1}{2}$lotových, později i 48krejcarů $9\frac{1}{2}$lotových.[750]) Zhoubné následky zlehčení mince se brzy staly citelnými. Moravský hejtman Ladislav ze

[743]) AMB, rkp. 13, fol. 147.

[744]) D'Elvert, Schriften, sv. 24, str. 695, uvádí jména zemských probéřů mince od r. 1714 do r. 1868.

[745]) AMB, rkp. 114.

[746]) D'Elvert, l. c., str. 566, 581, 589.

[747]) SarB, Památky sněmovní V, fol. 440.

[748]) SarB, Památky sněmovní V, fol. 454, 455.

[749]) SarB, gub. M 5/1.

[750]) Nohejlová-Prátová, Dlouhá mince, str. 32.

Žerotína vyhlásil již dne 11. května 1620 usnesení generálního sněmu, že mince zlatá a stříbrná od každého takto má býti brána: dukát uherský po 3 zl. (nebo 3 kopách míšeňských), koruna zlatá (nizozemská) po 2½ zl. (nebo 2 kopách míšeňských a 35 kr.), zlatý rýnský po 2 zl. 10 kr., široký tolar po 2 zl., tupl. tolar po 2 zl. 10 kr., šedesátník po 1 zl. 50 kr., groš ve 24 krejc. bitý po 30 kr., groš ve 12 krejc. bitý po 15 a dudky po 7½ kr.[751])

Poněvadž dobrá mince stále plynula přes všecky zákazy ze země, učinil Ladislav Velen ze Žerotína dne 29. srpna 1620 nové opatření, aby nebylo do knížectví slezských i jinam vyváženo stříbro a stará mince, čímž vzniká újma a škoda. Proto všem obyvatelům markrabství moravského z moci svého úřadu nařídil, aby všichni, kdo bydlí při silnicích vedoucích ze země, při mýtech a jinde, takové osoby bedlivě pozorovali, je přehlédali a při dopadení je poslali do Olomouce nebo Brna k potrestání.[752])

Měnový rozvrat však nastal po Bílé hoře. Kardinál Ditrichštejn pronajal brněnskou i olomouckou mincovnu podnikatelské společnosti na jeden rok za nájemné 15.000 zl., avšak císař žádal zvýšení nájemného, protože se mu zdálo nízké.[753]) Zkáza pak byla dokonána činností de wittského konsorcia, jemuž byly pronajaty všecky mincovny v českých zemích r. 1622. Je to doba neblahé tzv. dlouhé mince, jež vedla, kromě jiných příčin, k finanční katastrofě r. 1623, kdy nominální hodnota dlouhé mince byla snížena podle jednotlivých druhů o 86,87%, 90%, popř. i 91,89%.[754])

Jak se jeví tyto poměry v brněnských listinných pramenech? Je třeba dodati, že údaje jsou tu uváděny většinou v početních jednotkách. Tak se tu opět vyskytují zlaté, groše a bílé peníze (denáry),[755]) zlatý po 30 groších a groš po 7 bílých penězích, právě tak jako ve století minulém. Běžné jsou také zlaté zemské měny, což bývá vyjádřeno v českém znění jako „zlaté počtu moravského“[756]) nebo německy např. „fl. Landswerung“,[757]) „fl. Mährisch“,[758]) „fl. Mährischer werung“,[759]) výjimečně „fl. Märischer Münz“,[760]) při čemž se

[751]) Červinka, l. c., str. 69.

[752]) SarB, gub. M 5/1. Byla to většinou špatná polská mince, která vnikala na Moravu. Jinak o postoji Polska viz Macůrek, České povstání r. 1618–1620 a Polsko, ČMM 1937, str. 1 n., 152 n., 289 sl.

[753]) Červinka, l. c., str. 72.

[754]) Nohejlová-Prátová, l. c., str. 34.

[755]) AMB, rkp. 1796, fol. 39, 48, 135 (r. 1605); rkp. 1801, fol. 108, 141, 145 (r. 1610); rkp. 1806, fol. 24 (II, 9), IV (r. 1615); rkp. 1811, fol. 198, 238 (r. 1620) aj.

[756]) AMB, rkp. 1801, fol. 10 (r. 1610); rkp. 1806, fol. 0 (I, 47) III, 13, 37, 46/V (r. 1610); rkp. 1811, fol. 191, 192, 202 (r. 1620); rkp. 1817, fol. 106, 146 (r. 1631–1633) aj.

[757]) AMB, rkp. 1796, fol. 47, 63, 66, 68, 71, 73–93 (r. 1605); rkp. 1813, fol. 102, 107 (r. 1624–1625) aj.

[758]) AMB, rkp. 1817, fol. 31, 32, 98 (r. 1631–1633); rkp. 1820, fol. 138, 139, 188, 228 (r. 1639–1641) aj.

[759]) AMB, rkp. 1811, fol. 194, 197 (r. 1620) aj.

[760]) AMB, rkp. 1806, fol. 51/V (r. 1615) aj.

zlatý počítá po 70 krejcařích (fl. Mährisch zu 70 Kreuzer rechnendt, gerechnet[761]) apod.).

Vyskytují se také údaje v tolarech,[762]) při čemž tolar platí také 70 krejcarů. V r. 1605, kde se mluví o celých tolarech (ne zlomcích), se počítá po 75 kr. (170 Taler ganz, den Taler p. 75 kr., gerechnet).[763]) Nejednou je také řeč o tolarech zemské měny.[764]) Zlaté rýnské po 60 krejcařích nacházíme rovněž častěji než dříve.[765]) Částky jsou uváděny také v dukátech.

Znehodnocení mince můžeme sledovati v zápisech např. v knihách příjmů a vydání města Brna. Tak r. 1621[766]) platilo 100 dukátů 242 fl. 25 gr. 5 d., r. 1622[767]) se 30 dukátů počítalo již za 102 fl 21 gr. 3 d. R. 1623[768]) v prosinci byl již dukát po 20fl., jeden široký tolar po 10 fl. r.

R. 1624 čteme v knize vydání o „ztracení na minci“, kde je patrno kolísání kursu a ztráty tak vzniklé. Praví se: „Na 343 tolařích širokých od pana Kartauza (sic) z Nové vsi na ‚widerkauff‘ jeden každý kus po 12 fl. r. vypůjčených a za 42 centů 10 liber soli po 11 fl. r. vydaných, škodováno 344 fl. činí 294 fl. 25 gr. 5 d.“[769]) Dále pak: „Na 40 dukátech za 3 voly a 2 krávy na každém dukátu po 4 fl. r., protože jsou po 20 fl. r. přijímány, činí 160 fl. r. a po 70 kr. 137 fl. 4 gr. 2 d.“.[770])

Téhož roku je zapsána položka: „Ztraceno na minci na starých třech krejc. v minci prošmelcovaných 1624.“[771]) Píše se tam 24. října 1624, že bylo „dáno do mince 1650 fl. r., vážily 181 marků 4 loty, z toho vyšmelcováno čistého stříbra z každého marku 7½ lotu 2 den., činí 86 marků 9 lotů, počítajíc mark po 9 říš. tolarech přijde 1168 fl. r. 30 kr., škody na té sumě do mince dané 481 fl. 30 kr., činí po 70 kr. 412 fl. 8 gr. 4 d.“ Podobně podle záznamu z 3. listopadu 1624 „dáno do mince 1500 fl. r., vážily 168 marků, vyšmelcováno z toho čistého stříbra z marku 7½ lotu 2 den., přijde 80 marků 1 lot, počítajíc mark po 9 říš. tolarech dostane peněz 1080 fl. r. 50 kr., škody na té sumě 419 fl. r. 10 kr. činí po 70 kr. 359 fl. r. 8 gr. 4. d.“

Dne 11. listopadu 1624 bylo dáno do mincovny 1245 fl. r. o váze 141¼

[761]) AMB, rkp. 1817, fol. 99–103 (r. 1631–1633) aj.

[762]) AMB, rkp. 1796, fol. 43, 46, 47, 108, 131 (r. 1605); rkp. 1801, fol. 122, 128, 136, (r. 1610); rkp. 1806, fol. 46/III, 8, 34/V (r. 1615) aj.

[763]) AMB, rkp. 1796, fol. 94.

[764]) AMB, rkp. 1801, fol. 102 (r. 1610) aj.

[765]) AMB, rkp. 1796, fol. 45 (r. 1605); rkp. 1806, fol. 28, 28/V (r. 1615); rkp. 1811, ol. 218 (r. 1620); rkp. 1817, fol. 32, 24, 26, 28, 105, 107, 115, 140 (r. 1631–1633); rkp. 1820, fol. 91, 136, 144, 148, 174, 205, 210 (r. 1639–1641) aj.

[766]) AMB, rkp. 513, fol. 31.

[767]) AMB, rkp. 513, fol. 9.

[768]) AMB, rkp. 517, fol. 36, 43.

[769]) AMB, rkp. 517, fol. 83.

[770]) Tamtéž.

[771]) AMB, rkp. 518, fol. 16.

marky, z čehož při tavení získáno 67 marek $9^3/_4$ lotu, tj. $7^1/_2$ lotu a $2^1/_2$ den. z marky. Při počtu 1 marky za 9 říš. tolarů se dosáhne částky 905 fl. r. 10 kr., takže rozdíl činí 339 fl. 50 kr., tj. při přepočtení na moravskou měnu po 70 kr. 291 fl. 8 gr. 4 d. Dále je uveden zápis, že na 45 fl. r. slezských a českých groších bylo ztraceno 15 fl. r., což činí 12 fl. 25 gr. 5 d., „neb ty groše nebyly co dobrýho". Celková ztráta ve všech položkách je zaznamenána částkou 1075 fl. 21 gr. 3 d.

V rámci této práce není ovšem možno věnovat se podrobně jednotlivým propočtům. Chtěl jsem jen naznačit, podobně jako v ostatních kapitolách, jaké druhy měny a jakých mincí se v Brně používalo.

Zbývá ještě upozornit na brněnské ražby tohoto období. Shora byla již řeč o ražbách mincmistrů Pecze, Wohnsiedlera a Richthausena. Je třeba ještě několik připomínek k dosavadnímu způsobu přidělení. Tak Miller Aichholz uvádí[772]) brněnské ražby až s rokem 1623 grošem mincmistra Wohnsiedlera. Je však třeba sem zařadit celé období Peczovo od r. 1619 do r. 1622. Jeho ražební činnost dokazuje mincovní materiál v Národním museu v Praze a v Moravském museu v Brně.[773]) Newald[774]) sice připomíná brněnské ražby již k r. 1621, avšak jsou to půl- a čtvrtolary Zwirnerovy a jeho lehké tolary z r. 1623. Newaldovo přidělení není správné, protože Zwirner v té době razil v Olomouci. Přidělení Miller Aichholzovo[775]) pro období mincmistra Wohnsiedlera do r. 1627 jinak souhlasí. Rovněž Richthausenovy ražby přiděluje správně. Wohnsiedlerovy ražby od r. 1623 do 1626 uvádí také Nohejlová-Prátová.[776])

Toto poslední období brněnské mincovny, ač bylo nepoměrně kratší období předchozích, vykazuje rozmanité ražby hlavně hrubé mince zlaté a stříbrné, jež vynikají, hlavně za Richthausena, ryteckou prací vysoké úrovně. Rozvoj brněnského mincovnictví v této době spadá do poslední fáze 30leté války po porážce Torstensonově u Brna r. 1645, kdy po tíživém švédském obležení se rozvíjela všude úsilovná práce na odstranění válečných škod, pokud to dovolovala morová epidemie, která tu řádila. Vysoké hodnoty ražených mincí ovšem neodpovídaly hospodářským poměrům města a jeho ochuzených obyvatelů, což byl snad důvod krátkého trvání činnosti Richthausenovy, jež neměla oporu ve výrobních a tržních možnostech Brňanů. Jeho odchod do Vídně byl mimo jiné asi nutným důsledkem této situace.

[772]) L. c., str. 117.

[773]) Pošvář, K mincmistrovské značce, str. 81 sl.

[774]) Newald, l. c., str. 129.

[775]) L. c., str. 119.

[776]) Dvě poznámky, str. 2. — Nakonec považuji za milou povinnost poděkovat zaměstnancům archivů a muzeí za ochotu, s níž mi vycházeli vstříc, a býv. Národní radě badatelské v Praze za poskytnutou podporu.

Závěr

5. Pokusil jsem se na základě písemných i hmotných pramenů oživit obraz brněnské mincovny od jejího vzniku před 900 lety až do zániku v polovině 17. století. Nezachovala se bohužel žádná „registra verková" jako např. z mincovny pražské nebo kutnohorské. Bylo nutno sbírat jen ojedinělé zprávy z městských knih, berních rejstříků, rychtářských knih a jiných písemných památek města Brna, jakož i z jiných archiválií. Tím, že tyto výklady byly zasazeny do rámce hospodářských, zejména pak obchodních vztahů Moravy a Brna se sousedy na severovýchodě, východě a jihovýchodě, — přičemž nebylo možno zcela pominout ani ostatní obchodní styky —, byla zdůrazněna hospodářská základna brněnské mince. Jestliže počátky mincovny v době raného feudalismu jsou celkem chudé, je to plně v souhlase se zjištěním, že raný feudalismus se v době naturální směny a naturálních dávek obešel celkem bez ražené mince. Pokud však byly již mince raženy, je to jen ve zcela malém množství a ražby jsou přijímány spíše pro hodnotu raženého kovu, který má obecnou cenu. Tento stav trval ostatně i ve 13. století v období rozvoje měst, těžby kovů a diferenciace řemeslné výroby, což vyvolávalo silně zvětšený oběh mincí, jež v této době již vykonávají funkci peněz, totiž obecně směnného prostředku. U nás pak v důsledku kolonisace dochází přímo k nutnosti měnové reformy: zavedení brakteátů, když staré denáry, stále znehodnocované na obsahu stříbra, nedovedly obstát ve změněných hospodářských poměrech rozvíjejícího se feudalismu. Brněnská mincovna, právě jako ostatní královské mincovny, dostává pevnou organisaci s rozčleněním jednotlivých úředních funkcí. Přesné přidělení brakteátových ražeb do Brna nebylo však dosud provedeno. R. 1300 byla brněnská mincovna přenesena do Kutné Hory, kde byly soustředěny všecky mincovny při zavedení českého groše, který vystřídal brakteát někdy nevalného vzhledu a podobný spíše ozdobnému plíšku bez legendy než státní minci.

Hospodářská politika Lucemburků přála Brnu. Rovněž rozvinuté obchodní vztahy města a řemeslná výroba dávají za pravdu archivním zjištěním, že brněnská mincovna byla opět brzy v činnosti, třeba jen občasně. Toto ražební období není dosud náležitě doloženo materiálem. Hojné zprávy městských knih o haléřích a stížnostech na jejich špatnou jakost dávají tušit, že tu byla ražena drobná mince. I toto období čeká na objasnění. Více světla se dostalo zásluhou Nohejlové-Prátové a K. Castelina brněnské mincovně za markraběte Jošta koncem 14. a počátkem 15. století. V poslední době činí slibné pokusy též J. Sejbal rovněž v tomto období.

Doba husitská, i když Brno stálo při Zikmundovi a husitského revolučního hnutí se aktivně neúčastnilo, znamenala svými třídními důsledky posílení měšťanstva proti feudální šlechtě, což se patrně projevilo i ražbou vlastní městské mince v městské mincovně bez zvláštního privilegia. Toho se Brnu dostalo až za Ladislava Pohrobka r. 1457; potvrzovalo pak jen faktický stav. Městská

mince byla v Brně ražena asi až do poslední čtvrtiny 15. století, kdy obíhalo v Brně i mnoho cizí mince.

Poté nastala v brněnském mincovnictví delší přestávka. S brněnskými ražbami se setkáváme až v době bělohorské, kdy tu od r. 1619 razili odbojní moravští stavové svou minci, která byla později vystřídána mincí císařskou. V tomto prvním období 30leté války byla tu ražena kořistnickým konsorciem de Wittovým také tzv. dlouhá mince, jež způsobila spolu s válečnými událostmi a jinými příčinami úplný rozvrat mincovnictví. Náprava nebyla zjednána ani za nástupce de Wittova, nájemce B. Zwirnera a jeho společníků, kteří vlastně pokračovali v de Wittových metodách. Teprve druhé ražební období 17. století, trvající jen dva roky od r. 1646 do 1648 po odtáhnutí Švédů od Brna, kdy se město snažilo nahradit válečné škody, poskytlo řadu znamenitých ražeb, jež však svými vysokými hodnotami byly v příkrém rozporu s chudobou brněnských obyvatelů. Činnost brněnské mincovny, jež nebyla opřena o hospodářské poměry města, skončila brzy a definitivně odchodem mincmistra Richthausena do Vídně.

Brno, srpen 1955.

SEZNAM MINCÍ
VYOBRAZENÝCH NA TAB. XIV a XV.

Všechna vyobrazení jsou zmenšena

Tab. XIV

č. 1. Groš mincmistra H. Pecze z r. 1619
č. 2. Groš mincmistra H. Pecze z r. 1620
č. 3. 12krejcar mincmistra H. Pecze z r. 1620
č. 4. 48krejcar mincmistra H. Pecze z r. 1621
č. 5. 60krejcar mincmistra H. Pecze z r. 1621
č. 6. 48krejcar mincmistra H. Pecze z r. 1622
č. 7. Tolar mincmistra C. Wohnsiedlera z r. 1624 se značkou mincovny (na líci) a micm. (na rubu)
č. 8. Půltolar mincmistra C. Wohnsiedlera z r. 1624 se značkou mincovny (na líci) a micm. (na rubu)
č. 9. Tolar mincmistra C. Wohnsiedlera z r. 1624 pouze se značkou mincmistra (na líci)

Tab. XV

č. 10. Klipa rázu tříkrejcaru (groše) mincmistra C. Wohnsiedlera se značkou mincovny (na líci) a mincmistra (na rubu) z r. 1625
č. 11. Dvoutolar mincmistra C. Wohnsiedlera se značkou mincovny (na líci) a mincmistra (na rubu) z r. 1624
č. 12. Dvoutolar mincmistra C. Wohnsiedlera se značkou mincovny (na líci) a mincmistra (na rubu) z r. 1624
č. 13. Dukát mincmistra Richthausena z r. 1647
č. 14. Tolar mincmistra Richthausena z r. 1646
č. 15. Desetidukát mincmistra Richthausena z r. 1648

Měnové relace od 16. a 17. století

(podle použitých brněnských pramenů)

Tabulka I

16. století

zlatý (fl.)	30 grošů bílých	210 peněz bílých (den. alb.)
	groš bílý	7 peněz bílých
1525: zlatý (fl.)	30 grošů českých	210 peněz bílých
	nebo	70 krejcarů (3 den. alb. = 1 kr.)
1538: zlatý červený (uherský)	45 grošů českých	360 peněz bílých
nebo	45 grošů mečových (míšeň)	360 peněz bílých
	groš český nebo mečový	8 den. alb.
zlatý salcburský	42 grošů českých nebo mečových	
groš (tolar) Jochmtálský (jáchymovský)	30 grošů českých	
1539: zlatý rýnský	24 grošů bílých	60 krejcarů
	groš bílý	2½ krejcaru
	groš široký (ražený)	9 peněz bílých
	nebo	3 krejcary
	peníz bílý	2 pen. malé
1544	groš polský	6 den. alb.
	nebo	12 den. malých
	groš polský	$^6/_7$ bílého groše
	groš slezský (lehnický)	5 den. bíl.
	dudek (polský)	18 den. bíl.
	poláček (polský)	3 den. bíl.
	groš míšeňský	4 den. bíl.
	český groš	9 den. bíl.
	mečový groš	9 den. bíl.
kopa českých grošů	60 grošů českých	
kopa míšeňská	30 grošů českých	
	½ kopy české	
1561: zlatník (zl. r.)	20 grošů českých	
nebo	24 grošů bílých	180 den. bíl.
	nebo	60 krejcarů

zlatý (fl.) nebo tolar	23 grošů čes. a 3 den. bílé	210 den. bíl.
	nebo	70 krejcarů
1600: dukát	2 zl. r. (40 grošů čes.)	120 krejcarů
tolar	24 grošů čes. a 3 den. bíl.	73 krejcarů

Tabulka II

17. století

zlatý (fl. mor.) (jako početní jednotka)	30 grošů po 7 den.	210 den. = 70 kr
	3 den.	1 kr.
zlatý rýnský (fl. r.) (jako početní jednotka)		180 den. = 60 kr.
	groš ražený	3 kr.
1620 (sněmovní usnesení):		
dukát uherský	3 zl. nebo 3 kopy míšeňské	
koruna zlatá nizoz.	2½ zl. nebo 2 kopy míš. 35 kr.	
zlatý rýnský	2 zl. 10 kr.	
široký tolar	2 zl.	
dvoutolar	2 zl. 10 kr. (jako zl. r.)	
60krejcar	1 zl. 50 kr.	
24krejcar	30 kr.	
12krejcar	15 kr.	
dudek	7½ kr.	
1621: 100 dukátů	242 zl. 25 gr. 5 d.	
dukát	2½ zl.	
1622: 30 dukátů	102 zl. 21 gr. 3 d.	
dukát	3 zl. 13. gr.	
1623: dukát	20 zl. r.	
široký tolar	10 zl. r.	
1624: dukát	20 zl. r.	
široký tolar	12 zl. r.	
zlatý rýnský (poč. jedn.)		60 kr.
zlatý mor. (poč. jedn.)		70 kr.

EXKURS

„Stará mincovna“ (dům č. 2 na Mečové ulici)

Jak je patrno z předchozích výkladů, dům č. 2 na Mečové ulici v Brně, dnes zbořený po těžkém bombardování za 2. světové války, byl sídlem brněnské mincovny v 15., 16. a snad i v 17. století. V pramenech je označován jako „stará mincovna“ na rozdíl od císařské mincovny z období r. 1646—1648, která byla na Široké ulici proti jesuitskému kostelu. Na tomto místě uvedeme některá data, která nebyla zařazena dříve, jsou však důležitá pro přesné situování domu.

Nejstarší zpráva o tomto mincovním domě, jak bylo již uvedeno, je k roku 1411[777]) v souvislosti s majitelem sousedního domu obuvníkem Petrem, o němž se praví, že odváděl plat ze svého domu „in platea sutorum inter aream monete ab una et domum Johani sutoris ab alia sitam“. Zde se tedy dovídáme, že dům vedle mincovny byl na ulici Ševcovské. Zápis z r. 1412[778]) je jasnější, ač se také vztahuje na sousední dům; „... sub domo sua in acie fori piscium penes domum monete ab una et Seboldi ab alia...“. Zde je řeč o rohu Rybního trhu. Stejně je mincovna situována podle jiného zápisu z téhož roku:[779]) „...in foro piscium inter domum monete et domum Nicalini...“

Přesnou situaci mincovního domu můžeme však zjistit ze zápisu v rychtářské knize na neděli Laetare r. 1589,[780]) kde pan Hynek Brtnický z Valdštejna a na Brtnici, hejtman a nejvyšší komorník markrabství moravského, jak se tituluje, „svůj vlastní dědičný ode všech všudy povinností a poplatků městských, jakými by koli jmény jmenovány býti mohly, svobodný dům, kterýž od starodávna slul a sluje Minchoff v městě tomto Brně, blíže Rybného trhu a kláštera svatého Michala ležící s zahrádkou při témž domě i s tím místem, které mně urozený pán pan Jan z Pernštejna a na Plumlově a Litomyšli a na místě pana bratra svého mladšího od domu svého dáti a ustoupiti ráčil“, připisuje své manželce Kateřině Zajímačové z Kunštátu. Jestliže by zemřela jako vdova, má dům připadnouti jeho bratru Jindřichovi z Valdštejna a jeho dědicům. — Z tohoto zápisu je jasně zřejmo, že mincovní dům sousedil vzadu s domem pernštejnským na Dominikánské ulici (č. 9), který dříve patřil pánům z Poděbrad a Kunštátu a v 19. století byl nazýván „Schmetterhaus“;[781]) dnes je upraven

[777]) AMB, rkp. 48, fol. 541.

[778]) AMB, rkp. 48, fol. 546.

[779]) AMB, rkp. 48, fol. 546. Doklady pro léta 1432 až 1560 z knih lozunků viz Pošvář, O umístění brněnské mincovny, str. 93 sl.

[780]) AMB, rkp. 1778, fol. 65 a 66.

[781]) AMB, Gödelovy výpisy, č. 14/6, fol. 4662. Omylem v Nástinu I. citovány tyto výpisy jako Welzlovy.

pro Městské museum v Brně. Mincovní dům byl proto položen na kraji ulice Mečové a Ševcovské (Pánské) a to na pravé straně při vstupu z Rybního trhu.

Po smrti pana Hynka Brtnického se stala dědičkou „staré mincovny“ vdova zesnulého Kateřina[782]) a určila svým dědicem podle přání manželova syna Jindřicha Brtnického Zdeňka, který skutečně po paní Kateřině dům spolu s ostatním jměním zdědil.

R. 1610 je mincovna připomínána v zápise v rychtářské knize,[783]) podle něhož „Merten Pretschwerl erlegt eine Werung 30 fl. an seiner Behausung an Ökhe neben dem Münzhoff“, tj. dal splátku 30 zlatých na svůj dům na rohu vedle mincovny.

Pan Zdeněk Brtnický však již r. 1611 daroval dům své manželce Magdaleně, rozené z Thurnu.[784]) R. 1615 je zaznamená na koupě sousedního domu:[785]) „... Martin Nötte hat eine Behausung auf dem Visch Markt neben dem Münnzhöeff liegend erkhaufft in der Summe umb 760 fl. Landtswerung...“ Tento zápis rovněž potvrzuje polohu mincovny.

Zdeněk Brtnický snad ovdověl, protože 26. února 1620, podle zápisu v rychtářské knize,[786]) „dům Minczhoff se vším, co k němu náleží“, má se dostati pro případ jeho smrti jeho manželce paní Kateřině Křinecké z Ronova. Dům je tu identifikován doslovně týmž způsobem, jako v listině Hynka Brtnického z r. 1589. Důvodem tohoto opatření byla asi okolnost, že pan Zdeněk Brtnický, jako účastník bělohorského povstání, chtěl zajistiti nějak svoji manželku a věnoval jí tento dům, neboť počítal pro sebe asi s trestem na hrdle, jak zápis dosvědčuje. Unikl však do exilu[787]) a jeho darování bylo na rozkaz kardinála Ditrichštejna prohlášeno za neplatné s odůvodněním, že pan Zdeněk se zúčastnil povstání a byl odsouzen ke ztrátě všeho majetku.[788]) Dům pak získal jako konfiskát vídeňský obchodník Filip Holbein st. a r. 1624 byl prodán za 8000 fl. r. Lvu Burianovi Berkovi z Dubé a z Lipého. Kardinál Ditrichštejn oznámil tento prodej dne 7. října 1624 jako císařský rozkaz městskému soudu. Dům je tu znovu nazýván „von alters hero Münzhoff genanndt, alhier in Brün am Eckh gegen dem Visch Markt und neben Mart. Nette Behausung liegendt...“[789])

Ke dni 20. května 1631[790]) čteme v rychtářské knize „vklad a zapsání domu panu Matyášovi Ferdinandovi Františkovi, sirotku po nebožtíku vys. uroz. p. p. Lvovi Burianovi hraběti Berkovi z Dubé a z Lippého pozůstalému,

[782]) Tamtéž, fol. 4662.

[783]) AMB, rkp. 1801, fol. 124.

[784]) Gödel, l. c., fol. 4662.

[785]) AMB, rkp. 1806, fol. 8—10.

[786]) AMB, rkp. 1811, fol. 192 a 193.

[787]) Fr. Hrubý, Ladislav Velen ze Žerotína, Praha 1930, str. 199.

[788]) Gödel, l. c., fol. 4662.

[789]) AMB, rkp. 1817, fol. 111—112.

[790]) AMB, rkp. 1813, fol. 116.

přináležejícího". V tomto zápise je dům označen jako „dům svobodný po nebožtíku panu Zdeňkovi Brtnickém z Valdštejna v městě tomto blíže Rybného rynku ležící a k ulici Ševcovské patřící, jenž slove od starodávna „minczhoff". — Dále se pak uvádí o tomto domě „onen čas po vítězství na Bílé hoře u Prahy konfiskovaném", že byl již zmíněnému „Filipu staršímu Holpainovi, kupci vídeňskému postoupen a od téhož času zase vysoce urozenému p. Lvu Burianovi etc. za 8000 fl. r. 1624 prodán".

Obr. č. 2. Portál domu č. 2 na Mečové ulici.

V knize lozunků, založené r. 1634,[791]) pak již „Domus monetae" nenacházíme, avšak v ulici za radnicí („Hinter dem Rathaus") čteme český zápis domu „J. M. pan Lev Burian hrabě Berka" bez udání platu.

Po Matyáši Ferd. Fr. Berkovi, který zemřel 20. srpna 1644 bez dědiců, připadl dům jeho matce Františce Hypolitě, roz. Fürstenbergové. Ta pak zanechala svůj majetek r. 1646 svému synovci B. R. Fürstenbergovi, jenž zemřel r. 1655 v Dačicích. Po něm dům připadl jeho synu Maxmiliánu Františkovi.[792]) Po jeho smrti nastaly dlouholeté dědické spory a teprve r. 1715 byl dům připsán za 5300 zl. r. Janu Kristiánovi z Freienfelsu. Dodatkem z téhož roku dům připadl Václavu z Vrbna, Marii Eleonoře z Vrbna a současně Antonínu Berkovi, a to všem třem „titulo heredis".[793])

Jan Kristián z Freienfelsu prodal r. 1727 městu Brnu[794]) jako vlastníku zadního sousedního domu Salmovského (kdysi Pernštejnského) zahradu k tomuto domu přiléhající. Tuto zahradu přikoupil, jak je patrno svrchu, někdy před r. 1589 Hynek Brtnický od vlastníka téhož domu. V kupní smlouvě je doložka, že strana kupující postaví na svůj náklad hraniční zeď tak vysokou, aby z oken Salmovského domu nebylo vidět na pozemek strany prodávající. Zeď byla hodně nákladná, stála 575 zl.[795]) — Po Janu K. z Freienfelsu, který zemřel r. 1733, se domu ujal jeho syn Jan Kryštof. Dům měl tehdy 23 pokojů, kuchyň, 4 komory, 2 stáje pro 16 koní a platil daň z 5 komínů. Byl v té době nazýván „Löscherhaus" (Líšeňský dům),[796]) patrně proto, že Freienfelsům patřila tehdy Líšeň. Po novém dědickém rozdělení z 12. dubna 1756 převzal tento dům nejmladší syn Jan B., ale pro dluhy jej odstoupil spolu s panstvím Líšní a Tvarožnou r. 1764 bratru Františkovi.

Později dům přešel do vlastnictví šumperského zlatníka Fr. Richtera, který se stal r. 1772 brněnským měšťanem a 18. února 1779 prodal dům městu, které jej koupilo za 25.000 zl. pro ubytování zemského vojenského velitele. Dům byl tehdy nově upraven, opatřen parketovými podlahami a co nejlépe vybaven.[797]) Od té doby ve „staré mincovně" bylo vojenské velitelství a byt zemského velitele.

R. 1891 pronajala městská rada I. patro za 2400 zl. nájemného na 5 let textilní firmě Em. Subak a synové. Komory byly pronajaty na krámy a ostatek domu na byty. Stájí používalo městské hasičstvo.[798]) Ve 20. století byly v domě městské úřadovny a městští hasiči až do pobření domu za 2. světové války při náletech r. 1944.

Tím končí historie domu, zvaného stará mincovna, č. or. 2, konskr. 355 na Mečové ulici. Číslování bylo r. 1675 pozměněno na č. 250, r. 1744 na 280 I. měst. čtvrti,[799]) kam patřil dům od r. 1634. Dříve byl uváděn ve čtvrti II. Měl také č. 15 na Ševcovské ulici.[800])

[791]) AMB, rkp. 13, fol. 17.
[792]) Gödel, l. c., fol. 4663.
[793]) Potvrzení o zaknihování domu pro dědice Fr. Antonína Berky je v rychtářské knize AMB, rkp. 1835, fol. 217–220 k r. 1673. Též AMB, zbytky reg. 80/40.
[794]) Gödel, l. c., fol. 4663.
[795]) L. c.
[796]) Gödel, l. c., fol. 4664. Též AMB, zbytky reg. 80/4.
[797]) L. c.
[798]) Gödel, l. c., fol. 4665.
[799]) Gödel, l. c., fol. 4661.
[800]) Gödel, l. c., 6/2, fol. 2081.

Ярослав Пошварж

Очерк истории брненского монетного двора II

(Таб. XIV и XV)

Эта работа является продолжением «Очерка истории брненского монетного двора I», вышедшем в V номере этого сборника в 1958 г. Здесь описывается история брненского монетного двора в XVI и XVII столетии.

Автор начинает четвертой главой о талерном периоде. Торговые сношения Брна, после гуситской эпохи во второй половине XV века, опять расширились, при чем немалую роль играл и городской брненский рынок, развивающийся с возрастанием требований брененского населения и их нужд. Начало XVII века означал продолжение развития торговых соотношений Брна и Моравии. Автор дает обзор денежной ситуации по письменным современным источникам. Но брненский монетный двор в XVI столетии бездействовал, несмотря на старания моравских сословий иметь свой моравский монетный двор. В конце концов им удалось получить разрешение, но чеканка денег в нем не началась.

Снова открылся брненский монетный двор только при сословном восстании в начале тридцатилетней войны. В это время брненским минцмейстером был Ганс Печ (Pecz), существование которого автор доказывает многочисленными новыми архивными документами. После подавления восстания Фердинандом II, чеканка монет сословий была заменена чеканкой императорских денег. В эту эпоху минцмейстером был дурно прославившийся Бальтазар Цвирнер, а позже Вонсидлер. Также и в брненском монетном дворе была чеканена кипровая монета, которая была одной из причин катастрофы монетного дела в чешских землях. После длинной паузы, чеканка была в 1646 г., под руководством минцмейстера Рихтгаузена, начата снова. Рихтгаузен в 1648 г. удалился, став минцмейстером в Вене. Его уход означает и окончательное закрытие брненского монетного двора. Рихтгаузен чеканил, кроме талеров, также и золотые дукаты и их кратные. Но его деятельность не была в соответствии с экономическими и рыночными нуждами города Брна, который был обессилен длительной шведской осадой. Монетный двор в эту эпоху помещался, вероятно, сначала в «старом монетном дворе» или каком нибудь дворянском доме, а в 1646 г., по приказанию Фердинанда II, был куплен для монетного двора дом в Широкой улице, против иезуитского костела. В 1648 г. был прикуплен еще и соседний дом, но вскоре, монетный двор был ликвидирован.

В XVII и половине XVIII в. в. в Брне помещался лишь чиновник, заведывающий испытанием монетной пробы.

К работе приложены таблицы о денежных реляциях в отдельные эпохи, составленные по брненским письменным источникам.

Jaroslav Pošvář

Abrégé de l'histoire de la Monnaie de Brno II

(Tableaux XIV et XV)

Le présent article fait suite à la première partie de l'Abrégé de l'histoire de la Monnaie de Brno publiée dans le Recueil des travaux de numismatique V/1958, pp. 99 à 169. Il est consacré à l'histoire de la Monnaie au 16e et au 17e siècle.

L'article débute par le quatrième chapitre de l'étude qui traite de la période du thaler. Après les guerres hussites, les rapports commerciaux de la ville de Brno s'étendirent à nouveau pendant la deuxième moitié du 15e siècle. Avec des besoins toujours croissants de la population de Brno et une demande accrue, le marché local de la ville ne cessait d'augmenter et jouait un rôle considérable dans les relations de commerce de la ville de Brno ainsi que du margraviat de Moravie, relations qui étaient en progrès incessant surtout dès le début du 17e siècle. En s'appuyant sur les sources écrites contemporaines, l'auteur donne un aperçu de la situation monétaire du pays. La Monnaie de Brno ne fonctionnait pas au 16e siècle, bien que les Etats de Moravie eussent sollicité la permission de frapper leur propre monnaie morave. L'autorisation leur fut enfin donnée par Ferdinand Ier, mais comme l'empereur la subordonnait à l'unification du monnayage morave avec celui des pays autrichiens, elle resta sans effet.

Ce n'est qu'après le succès initial de l'insurrection des Etats de Bohême de 1619, au début de la Guerre de Trente ans, que les Etats moraves décidèrent de frapper leur propre monnaie et de rouvrir la Monnaie de Brno. Le maître de la Monnaie était alors Hans Pecz dont l'existence est prouvée par l'auteur au moyen d'un grand nombre de renseignements nouveaux provenant des archives. Après que la révolte des Etats eut été écrasée par Ferdinand II, les frappes impériales remplacèrent les frappes des Etats à la Monnaie de Brno. C'est à cette époque que remonte l'activité funeste de Balthazar Zwirner. Plus tard, on nomme encore Wohnsiedler comme maître de la Monnaie. La Monnaie de Brno frappait, elle aussi, la monnaie dite „longue", monnaie dépréciée, appelée ainsi parce qu'il fallait, avec elle, bien du temps pour effectuer un paiement. Cette „monnaie longue" fut l'une des causes de l'effondrement du monnayage dans les pays tchèques. En 1646, après un intervalle de plusieurs années, on recommença à frapper à la Monnaie de Brno, sous le maître de la Monnaie Richthausen, devenu en 1648 maître de la Monnaie de Vienne. Son départ coïncide avec la fin définitive de la Monnaie de Brno. A côté des thalers, Richthausen frappait aussi les ducats d'or et leurs multiples. Toutefois, les frappes de Richthausen n'étaient pas basées sur la situation économique de la ville de Brno et de son marché intérieur qui se trouvaient épuisés après le long siège suédois. A cette époque, la Monnaie était logée, tout d'abord, peut-être dans la „Vieille Monnaie" ou dans une maison seigneuriale; sur l'ordre de Ferdinand II, on acheta, en 1646, pour la Monnaie une maison de la „Rue large" („Široká") vis-à-vis de l'église des Jésuites. En 1648, on acheta encore la maison voisine, mais la Monnaie fut fermée entre temps.

Au 17e siècle et dans la seconde moitié du 18e siècle, la ville de Brno ne fut plus que le siège de l'essayeur provincial de la monnaie. — En conclusion, l'auteur ajoute, en s'appuyant sur les sources écrites provenant de Brno, les tableaux des relations de diverses monnaies au cours de différentes périodes.

KAREL KOMÁREK

KOROSE MĚDĚNÝCH MINCÍ A JEJICH KONSERVACE

I

Výskyt mědi v přírodě a její výroba z rud. Význam bronzu. Poruchy způsobené korosí mědi a jejich zevní patrnost.

K nejdůležitějším kovům, s nimiž se setkáváme při předmětech historických sbírek musejních, patří měď. Zejména v mincovnictví byla měď kovem velmi často používaným, i když většinou ne sama, nýbrž spíše ve slitinách s kovy jinými. Proto mnohé podstatné skutečnosti byly o mědi uvedeny již v dřívějším pojednání, ve spojitosti s poruchami zlatých a stříbrných mincí.[1])

Měď patří mezi kovy, které člověk poznal již v nejstarších dobách. Ještě předtím, v době faraonské, bylo však dobýváno zlato. V Egyptě se měděná ruda těžila dolováním již v době asi 5.000 let před počátkem našeho letopočtu, ale do střední Evropy pronikla z Orientu a Středozemí až koncem třetího tisíciletí. Měď, ze které zhotovovali předměty staří Římané, pocházela z ostrova Kypru, od čehož také vznikl později latinský název mědi: cuprum (původně aes cyprium). Měděné archeologické přeměty nalézané ve střední Evropě byly zprvu vyráběny bezpochyby z elementární ryzí mědi, která se však v přírodě objevuje toliko v míře jen zcela podřadné. Přece však v Severní Americe u Velkých jezer, zejména u Lake Superior, se dosud vyskytuje v dutinách melafyru ve velikém množství a byly tam nalezeny balvany čisté mědi dokonce přes 400 tun těžké. V našich krajích kovová měď v přírodě vznikla většinou jen na hranici mezi oxydačním a redukčním pásmem sirníkových rud. Jinak se však měď musí vždy vyrábět ze svých sloučenin, ponejvíce ze sirných, hlavně z chalkopyritu, což vyžaduje již poměrně značnějších technologických znalostí. Sirné rudy se musí nejprve pražením změnit v kyslíkaté, čímž se současně odstraní síra a pak teprve se vzniklý kysličník redukuje uhlím na kovovou měď. Cenné kyslíkaté rudy mědi (kuprit) jsou v přírodě poměrně málo rozšířeny a

po vyčerpání nepatrných nálezů ryzí kovové mědi byly značně využity. Proto tedy technologie mědi se musila záhy zaměřit na zpracování sirných rud, které v přírodě jsou ze všech sloučenin mědi nejčastější. Na základě geochemických výzkumů se odhaduje množství mědi v zemské kůře na 0,01%, což odpovídá průměrnému obsahu 10 g mědi v jednom metrickém centu hornin. Je tedy mědi v zemské kůře zhruba asi 20.000krát více než zlata nebo asi 2.500krát víc než stříbra, avšak asi 500krát méně než železa. Podle geochemických odhadů je váhové zastoupení mědi, železa a olova v kůře zemské v poměru 1:500 : 0,1. Tento nerovnoměrný výskyt je zdánlivě v rozporu s faktem, že olovo je dnes po železu naším nejlacinějším kovem. Avšak nízká cena olova je způsobena hlavně tím, že olovo i při svém nízkém zastoupení v kůře zemské je zkoncentrováno na některých ostře omezených místech v podobě rudních žil, z nichž lze je snadno těžit, zatím co měď je z velké části jen rozptýlena i v materiálu nerudním, dokonce i v kulturních půdách (též v organismech, což představuje však jen mizivý zlomek veškerého jejího množství), takže na měděná rudní ložiska, přístupná racionálnímu technologickému zpracování, připadá jen menší díl celkového výskytu mědi.

K přípravě kovových předmětů jak uměleckých, tak i předmětů denní potřeby (nádob, zbraní) nebylo však používáno jen mědi samotné, nýbrž spíše jejích slitin, zejména bronzu. Tuto slitinu mědi s cínem lze dobře líti do forem i jinak snadno zpracovávat na rozdíl od čisté mědi, která se mohla zpracovávat jen kováním a vytepáváním. U bronzu, který byl záměrně vyráběn sléváním mědi s cínem, cenila se zejména veliká tvrdost a vzdornost při ohýbání. Obsah cínu v bronzu jde od několika málo až i do něco více než 20%, takže převládající složkou bývá vždy měď.

Vedle slitin úmyslně získávaných smíšením jednotlivých jednoduchých složek (mědi s cínem), byly v starších dobách lidských kultur získávány různé slitiny mědi zcela samovolně proto, že tehdejší primitivní technologické postupy zdaleka nemohly připravit ze surové rudy jediný kov v čisté formě jako samostatný prvek. Často slitina sice obsahuje v podstatě jen měď, ale s patrnou příměsí prvků jiných, které někdy i v malých množstvích dovedou fysikální vlastnosti a chemickou slučivost mědi velmi znatelně pozměnit. To je ovšem závažná okolnost, která systematický výzkum korose i konservace nesmírně komplikuje. Změnami jak látkového (kvalitativního) složení, tak i poměrného (kvantitativního) zastoupení cizích prvků, kovových i nekovových, vyvstává nekonečná řada nejrůznějších kombinací s velmi odlišným chováním, i když měď je v příslušných slitinách třeba kovem daleko převládajícím.

Při objevování se poruch nebo při čištění a konservaci starých mincí nevíme většinou nic podrobnějšího o chemickém složení kovu, z něhož mince byly zhotoveny. Proto nelze ani předem s úplnou jistotou tvrdit, které produkty korose mince pokrývají, takže pak ani chemické odstraňování povlaků a krust nelze vždy zařídit zcela účelně a s bezpečným výsledkem. Většinou se usuzuje

jen podle barvy, při čemž je třeba mít na paměti, že obvyklé normální zabarvení jednoduchých sloučenin mědi se účinkem současné přítomnosti produktů korose druhých složek (cínu) může znatelně změnit. Protože sloučeniny mědi samy o sobě mívají velmi výrazné zabarvení, působí cizí příměs často jen ztlumení barevnosti celkového výsledného produktu korose.

Třebaže s chemicky čistou mědí se při numismatickém materiálu, pocházejícím zejména ze starších dob historických, sotva setkáme, je třeba při studiu korose se zabývat v první řadě jen mědí samotnou, neboť nelze předvídat, který typ z nesmírné řady nejrůznějších jejích slitin bude při konservaci přicházet v úvahu. O korosi kovové mědi na vzduchu a o nejrůznějších sloučeninách mědi přitom vznikajících byly sice učiněny mnohé zmínky již v dřívějším pojednání,[1]) ale je třeba ještě mnohde je doplnit. Samotné zabarvení produktů korose nebývá ještě samo o sobě dosti věrohodným a charakteristickým znakem pro určitou sloučeninu mědi, neboť často i několik sloučenin při zcela odlišném svém chemickém složení má stejné zabarvení (např. zelené), zatím co někdy zase naopak tatáž sloučenina v jemném povlaku nebo v rozptýlení má zcela jinou barvu než ve stavu kompaktním. Pak teprve zkoušením chemickým za použití vhodných reagencií lze zjistit skutečnou pravou podstatu korosního produktu. Podle výsledku analysy je pak třeba zařídit účelný postup čištění, neboť čištěním toliko zkusmo, zejména pak dlouhodobým účinkem čisticích lázní se cenný materiál zbytečně vystavuje nebezpečí, že se poškodí i dosud zachovaný kovový povrch se svou jemnou strukturou.

II

Hlavní produkty, vznikající korosí kovové mědi. Zásadité soli mědi, vytvořené korosí. Pojem měděnky.

Měď je proti zlatu a stříbru, všeobecně vzato, kovem méně ušlechtilým, z čehož vyplývají mnohé poruchy, pozorované na numismatickém materiálu.[1]) Přitom je třeba mít na zřeteli ovšem hlavně jen korosi atmosférickou nebo korosi ve vlhkém prostředí pod zemí. Ale stupeň odolnosti jmenovaných kovů závisí v podstatné míře též na složení roztoku, který korosi způsobuje, především na druhu přítomných aniontů. Obvyklé pořadí kovů, které vyjadřuje jejich elektrochemickou ušlechtilost (na základě standardních nebo normálních potenciálů) neplatí již pro roztoky obsahující amoniak nebo kyanidy nebo organické hydroxykyseliny (vinnou, citronovou apod.), takže často kov považovaný obecně za velmi neušlechtilý (železo) může v jistém elektrolytu zaujmout význačné místo v přední části řady napětí, ještě před kovy drahými. Těchto skutečností bylo

[1]) K. Komárek, Num. sbor. III, str. 157–180. ČSAV, Praha 1956.

by třeba dbáti zejména i při čištění korodovaného materiálu v různých čisticích lázních a při jeho konservaci.

Pro jednoduché soli mědi nebo aspoň pro jejich vodné roztoky (tj. pro kation Cu^{++}) je příznačná modrá barva. Avšak korosí vznikají sloučeniny z největší části ve vodě nerozpustné, které pak zbylou kovovou měď pokrývají povlaky zabarvenými jinak. Jedině povlak zásaditého uhličitanu měďnatého, odpovídající svým chemickým složením azuritu ($Cu(OH)_2 . 2\ CuCO_3$) je rovněž modrý. Jinak produkty korose mědi mívají barvu ponejvíce zelenou, ať již jde o nejobvyklejší formu měděnky, totiž o zásaditý uhličitan měďnatý, analogický nerostu malachitu ($CuCO_3 . Cu(OH)_2$), nebo o oxychlorid mědi (zásaditý chlorid měďnatý), analogický nerostu atakamitu ($3\ CuO . CuCl_2 . 3\ H_2O$) nebo i o jiné ještě sloučeniny mědi a jejich směsi. Je tedy patrné, že samo zelené zabarvení „měděnky" neříká ještě nic určitějšího o jejím chemickém složení.

Mědi se svou barvou nejvíce podobá kysličník měďný, Cu_2O, jehož červenavý povlak často bývá mylně považován již přímo za kovovou měď. Ta má však barvu mnohem méně výraznou, spíše nahnědle růžovou. O tomto nižším kysličníku mědi bylo v souvislosti s korosí mincí již dříve[1]) dosti podrobně pojednáno. Je to látka chemicky poměrně již značně stálá, což působí při čisticích a konservačních zákrocích někdy značné obtíže. Kysličník měďnatý, CuO, význačný svou černou barvou, znamená již vyšší stupeň oxydace mědi a snadno se na kovové mědi tvoří vyšší teplotou, zatím co atmosférickou korosí se dříve či později mění v zelený povlak měděnky, nadále již pak značně stálý. Černou nebo aspoň temnou barvu mají i oba sirníky mědi, jejichž povlak jakožto produkt samovolné korose u objektů archeologických a tedy ani u mincí nepřichází téměř v úvahu. Sirovodík je jak v prostředí půdy s jistým obsahem hnijících organických zbytků, tak i v atmosféře součástí hojně rozšířenou, i když skoro vždy jen ve značném zředění. Také nerozpustnost sirníků ve vodném prostředí i po okyselení je značná[2]) ($3{,}1 . 10^{-7}$ molu Cu_2S v 1 litru vody, $3{,}5 . 10^{-7}$ molu CuS v 1 litru vody, obojí při teplotě pracovní místnosti), takže i tendence k jejich tvorbě v roztoku je velká. Ale povlak vzniklého sirníku nemá dlouhého trvání, neboť ve vlhkém prostředí se již kyslíkem vzdušným rychle oxyduje v síran, který jakožto rozpustná sůl přechází do okolního prostředí. Proto je temný povlak sirníku mědi jen málokdy déle trvajícím produktem korose mědi. Účinkem některých jiných součástí (znečištěnin) atmosféry nebo půdy může se však i rozpustná sůl mědi změnit v produkt nerozpustný, který zůstane tkvět na povrchu korodovaného předmětu. Není tedy vyloučeno, že účinek sirovodíku jen zahajuje řadu reakcí, kde těžko rozpustný sirník i snadno rozpustný síran jsou jen dočasnými a přechodnými produkty, zatím co trvalým produktem je měděnka, vytvořená některými zásaditými solemi mědi.

Z jednoduchých solí mědi, které jsou prakticky nerozpustné ve vodě a jejichž aniontová (kyselá) složka se může vyskytovat v půdě, přichází v úvahu ještě hlavně toliko fosforečnan měďnatý. Veliká jeho nerozpustnost ve vodném prostředí byla by příznivá jak jeho vzniku, tak i jeho dalšímu udržení na povrchu mincí, obsahujících měď a skrytých pod zemí. Prozatím jsem však v patině na povrchu zkoumaných mincí nemohl zjistit patrnější množství fosforečnanu. V odborné chemické literatuře není nikdy uvedena rozpustnost normálního fosforečnanu měďnatého ve vodě, nýbrž je toliko konstatováno, že je zcela nepatrná. Je však uváděno, že čistý, uměle vyrobený fosforečnan měďnatý podléhá účinkem čisté vody hydrolyse, čímž se tvoří zásadité fosforečnany mědi. Avšak ani ty nelze v podstatnějším množství dokázat v měděnce, pokrývající mince z podzemního nálezu. Mohlo by se ovšem předpokládat, že fosforečnany na povrchu mědi vytvoří hned tenký povlak, kterým je pak kov nadále chráněn proti možné korosi (jako se to úmyslně provádí při fosfatisaci kovů), takže se již ani sám fosforečnan mědi nemůže vytvořit v silnější vrstvě. Za uvážení však stojí, že fosforečnan měďnatý se rozpouští nejen v amoniaku, nýbrž znatelně i v roztocích amonných solí. Protože pak fosforečnany jsou typickým pozůstatkem živočišných zbytků (zdechlin, výkalů), bývají vždy ve spojení se současně přítomnými produkty rozkladu dusíkatých látek, tedy např. s amoniakem a solemi amonnými, které na fosforečnan měďnatý působí rozpouštivě a nedopustí proto ani jeho vyloučení v pevné formě na povrchu korodovaných mincí.

Zásaditým solím mědi a jejich chování nebývá v odborné chemické literatuře věnováno příliš pozornosti, zatím co normální soli mědi jsou již velmi dávno podrobně prostudovány do značných podrobností. Všeobecně lze říci, že zásadité soli mědi ve srovnání s analogickými solemi normálními jsou velmi málo rozpustné ve vodě a proto se mohou udržet na povrchu kovové mědi i ve vlhku nebo pod zemí. V chemické praxi však jim nenáleží žádná důležitá úloha a jedině v říši nerostů se vyskytují minerály, dobře definované co do svého chemického složení, které jsou v podstatě zásaditými solemi mědi. Z toho je patrná též určitá analogie mezi produkty korose a mezi mnohými nerosty, které v přírodě vznikly buď sekundárně větráním nerostů starších nebo usazováním z roztoků, nikoliv však pouhým vyloučením ze žhavého, tuhnoucího magmatu.

Měděnkou neboli patinou se rozumí ponejvíce zelenavý povlak, který vznikl samovolně na předmětech z mědi nebo jejích slitin. Většinou je zelený povlak na povrchu měděných předmětů tvořen jen zásaditým uhličitanem měďnatým shodného složení, jaké má nerost malachit, takže tedy odpovídá ekvimolární sloučenině hydroxydu a uhličitanu měďnatého. Tuto nejběžnější formu měděnky lze tedy nazývat měděnkou (patinou) uhličitanovou (karbonátovou), což platí i pro modré povlaky, analogické svým chemickým složením nerostu azuritu. Korosivním účinkem chloridů se vytváří však oxychlorid mědi, zevně nijak zvlášť odlišný od obyčejné měděnky uhličitanové, který posléze může až i převládat. Je proto název „měděnka" nebo „patina" jen pojmenování obecné a naznačuje toliko, že jde o produkt samovolné korose mědi nebo její

[2]) H. Remy, Lehrbuch der anorganischen Chemie II (7. vyd.), Lipsko 1954, str. 364.

slitiny (např. bronzu). V odborné literatuře se mluví o patině i v tom případě, když zbytek pozůstalý po proběhnutí úplné korose, např. v případě prehistorických kovových předmětů, ležících v zemi, neobsahuje již vůbec žádnou sloučeninu mědi a skládá se vlastně jen z pouhé kyseliny cíničité.

Samovolné korose kovů probíhají většinou dosti pomalu, což platí plnou měrou zejména i o vzniku uhličitanové měděnky. Měděná mince v parách kyseliny octové se sice velmi rychle pokryje zelenavým povlakem měděnky, ale tato vrstva se okamžitě rozpustí po vhození mince do vody, neboť je tvořena pouhým octanem měďnatým. Naproti tomu uhličitanová měděnka, jak ji známe z měděných kopulí chrámů a s bronzových soch, a která pokrývá nejčastěji i mince, tvoří se jen velmi pomalu a vodou se téměř nerozpouští, takže vzdoruje i dešti. Vznik uhličitanové měděnky není záležitostí tak jednoduchou, jak by se zdálo na první pohled a této otázce bude věnována ještě zvláštní pozornost. Zdá se však, že velmi instruktivní pro pochopení samovolného vzniku uhličitanové měděnky je např. analogická tvorba zásaditého síranu měďnatého, kterou lze podle jistého francouzského patentu[3]) provádět rychle a na velko pro účely průmyslové výroby. Za poněkud zvýšené teploty se nechává po drobných kouscích mědi stékat roztok modré skalice za současného proudění vzduchu opačným směrem (zdola nahoru). Reakce se urychluje přídavkem síranu amonného, který má tedy přitom funkci katalysátoru. Není proto vyloučeno, že i při tvorbě patiny, ať již obyčejné uhličitanové měděnky nebo zásaditého chloridu mědi, mají důležitou úlohu amonné soli. Vedle rozpustné soli mědi a vody se reakce účastní i kyslík a kovová měď, zachovaná pod vrstvou produktu korose.

III

Účinek atmosféry, vody a půdy na kovovou měď. Korose mědi, způsobená účinkem chloridů. Umělé vyvolávání patiny.

V odborné chemické literatuře jsou mnohé práce, týkající se chování mědi k vodě. Při provádění příslušných zkoušek je velmi nesnadné zabránit, aby voda nebyla znečištěna stopami jiných látek (např. kyslíkem z atmosféry), čímž by se výsledek pokusu mohl velmi silně zkreslit. V novější době se otázkou rozpustnosti kovů ve vodě zabývali např. J. C. Pariaud a P. Archinard.[4]) Za použití destiček zcela čistých kovů a třikrát destilované vody zbavené plynů zjistili, že měď sice přechází i pak v dokazatelných množstvích do vodného roztoku, ale asi čtyřikrát méně než kovový zinek a skoro dvakrát méně, než kovové olovo,

[3]) Soc. Nouvelle des Etablissements Silvester (franc. patent). Podle Chemisches Zentralblatt 1955, str. 9168.

[4]) J. C. Pariaud a P. Archinard, Bulletin de la Société Chimique de France, Mémoires [5], 19, 1952, str. 454, 456.

avšak asi pětkrát víc než stříbro nebo rtuť. Množství mědi přešlé do vodní fáze za dobu jednoho dne je však velmi nepatrné a pohybuje se v mezích několika desetin miligramu pro 1 litr vody. Také Giorgio Piccardi a Enzo Ferroni[5]) prováděli ve stejné době výzkum, jaký účinek má voda na měď. Dokázali, že kovová měď do zcela čisté vody přechází jen ve formě svého koloidního roztoku.

Celkově lze usoudit, že zcela čistá voda prakticky téměř žádné změny na povrchu čisté kovové mědi nevyvolává a teprve současná přítomnost plynů (kyslíku, kysličníku uhličitého) a jiných látek, často třeba jen v nepozorovatelných stopách a zcela nepatrných koncentracích vyvolává po delší době viditelné korose mědi. G. D. Bengough a O. F. Hudson[6]) zjistili, že účinkem destilované vody na měď za přítomnosti vzduchu vzniká na povrchu kovové mědi pokryvová vrstvička, vytvořená kysličníkem měďným. Za vhodných okolností tvoří tato ochranná vrstvička jednotný obal, který je proti další oxydaci značně vzdorný a tím aspoň dočasně měď chrání.

Dešťová voda se blíží svou povahou velmi značně vodě destilované, zejména na podzim při dlouhotrvajícím dešti. Vedle látek suspendovaných (prachu, květního pylu, sazí apod.) mívá však i něco cizích látek anorganických, které jsou v ní rozpuštěny a mohou působit korosivně na kovy. Pokusně lze snadno dokázat, že ani voda nasycená kysličníkem uhličitým nevyvolává na povrchu čisté mědi povlak měděnky. Jestliže se v proudu kysličníku uhličitého zataví plíšek čisté mědi do zkumavky s vodou, nasycenou kysličníkem uhličitým, nenastane ani po mnoha měsících žádná viditelná změna, povrch plíšku zachovává si neustále svou původní nahnědle růžovou barvu ryzí mědi. Ani po vpuštění vzduchu (kyslíku) nenastává po dlouhou dobu žádná změna. Podle chemického složení obyčejné měděnky (uhličitanové) by k její tvorbě postačily pouhé tyto složky: Cu, O_2, CO_2 a H_2O. Protože však kyselina uhličitá ani spolu s kyslíkem žádnou změnu na kovové mědi v dohledné době za obyčejné teploty nevyvolává, můžeme usuzovat, že obyčejná karbonátová měděnka vzniká na povrchu kovové mědi asi až teprve nepřímo, z nějakého labilního meziproduktu, který na mědi vzniká primárně a pro své nepatrné zastoupení uniká naší pozornosti.

Měděné mince nebývají nikdy vystaveny přímému účinku atmosférických srážek, jako tomu naopak je u bronzových soch nebo měděných střech budov, a proto na vzniku měděnky u mincí se neúčastní jen látky obsažené v atmosféře nebo jen ty, které do sebe strhla dešťová voda. Třebaže měď patří ke kovům již dosti ušlechtilým a třebaže na ni nepůsobí v inertní nebo v redukční atmosféře ani silné bezkyslíkaté kyseliny minerální (např. kyselina solná), nastává za přístupu kyslíku zřetelné a poměrně rychlé její rozpouštění i ve velmi slabých kyselinách organických, např. v kyselině octové nebo citronové, na druhé straně

[5]) G. Piccardi a E. Ferroni, Annali di Chimica 42, 1952, str. 607.

[6]) Srov. J. W. Mellor, A comprehensive Treatise on inorganic and theoretical Chemistry III, 1946, str. 75.

i v amoniaku, jak bylo již dříve o tom pojednáno.[1]) Třebaže tyto skutečnosti mají u mincí význam spíše pro jejich konservaci, je třeba respektovat je též při sledování korose. To proto, že i v atmosféře se mohou vyskytovat mnohé podobné agresivní součásti, ať již jen ve stopách, dočasně nebo toliko v řídkých časových periodách od sebe velmi vzdálených, aby daly hlavní impuls k počátku korose mědi. Zatím co v dřívějších dobách atmosféra velkoměsta obsahovala dokazatelná množství kyseliny octové, pocházející od nedokonalého spalování dříví, dostává se při dnešním topení uhlím do vzduchu velkoměsta ve velké míře kysličník siřičitý, zvláště když uhlí má nadměrný obsah přirozených disulfidů železa (kyzu železného a markasitu). Vedle toho při neúplném spalování uhlí vchází do atmosféry s kouřovými plyny i dosti amoniaku resp. jeho solí a též sirovodík. Také chlor z uhlí se dostává částečně do ovzduší, a to ve formě chloridové (jako chlorovodík), i když hlavním svým podílem zůstává vázán v popelu. Všechny jmenované látky se ovšem dostávají s vodními srážkami na zemský povrch, ale na mince ukryté dosud v zemi mají korosivní vliv spíše látky, které se v zemi nahromaďují z odpadků, zejména živočišných a které se tam vyskytují v koncentraci mnohem vyšší, než k jaké mohou dostoupit v dešťové vodě. Přece však mohou tyto znečištěniny městské atmosféry uplatnit svůj zhoubný korosivní účinek v případě, jestliže sbírka mincí je uložena v nevhodné vlhké místnosti. Zdá se, že v těch případech je rozhodující první slabé porušení a že korose nadále pak již postupuje i v normální atmosféře, pokud má dosti vlhkosti, pouhým účinkem kysličníku uhličitého a kyslíku.

Vedle produktů vznikajících cestou žárovou (spalováním) vchází do ovzduší měst a vůbec lidských osad některé plyny, o nichž jsem se již právě zmínil. Jsou to však v tomto druhém případě produkty hniloby, hlavně sirovodík a amoniak, vznikající rozpadem živočišných zbytků. Zejména v letní době před bouřkou, kdy následkem vyšší teploty je činnost hnilobných mikroorganismů zvlášť velká a kdy nízkým atmosférickým tlakem se ve stokách a hnijícím kalu značněji uvolňují pohlcené tam plyny, bývá cítit zápach sirovodíku, unikajícího z městských kanálů. Stejně tomu je i na primitivních hnojištích na venkově.

Velmi obávaný účinek na kovové musejní předměty mají chloridy. Svou přítomností i v malém množství způsobují po čase nejen úplný rozpad železných předmětů, kde neustále působí pod vrstvou rzi na povrchu kovového jádra, nýbrž mohou přivodit i silné poruchy předmětů měděných. Beze vší pochyby důležitou úlohu přitom má vlhkost, která zejména u hygroskopických chloridů železa se může uplatnit plnou měrou při průběhu korosních reakcí.

Ve zředěné kyselině solné za nepřístupu kyslíku se kovová měď po celé měsíce nijak nemění, jak lze dokázat, jestliže např. zatavíme měděný plíšek v proudu kysličníku uhličitého do zkumavky s normálním roztokem kyseliny chlorovodíkové, předem též důkladně prosyceným kysličníkem uhličitým. Avšak po vniknutí kyslíku dochází k rozpouštění mědi, vedoucímu již po několika dnech k silné korosi. Vzniká modrozelený roztok, z něhož se v pozdější době vylučuje v hojné míře bledě zelená sraženina zásaditého chloridu měďnatého.

Avšak také roztoky chloridů působí značnou korosi kovové mědi a bylo dokonce podrobnými pokusy zjištěno, že ze všech obecně přístupných aniontů působí chloridy v tom směru nejsilněji. Zjevně se projevoval korosivní účinek chloridů zejména na měděných plátech, jichž bylo používáno na krytí spodiny lodí při plavbě na moři. Tato záležitost se stala brzy předmětem podrobného studia, které svými výsledky může mít důležitost i pro numismatický materiál. Vedle slané vody a kysličníku uhličitého se na korosi mědi zřejmě účastnil i kyslík, protože nejsilnější korose zasahovala měď při hladině. Daleko lépe vzdorovaly korosi bronzy nebo mosaz. H. Davy navrhl k uchránění mědi přimontování kusu zinku, který jakožto elektrochemicky méně ušlechtilý musí korosi podlehnout dříve než měď a tím ji před zkázou uchová. Teprve za 2. světové války počalo anglické námořnictvo s úspěchem používat místo mědi k danému účelu speciálních slitin s hliníkem a niklem. Podle toho analogicky by byly chráněny před korosí měděné mince i ve vlhku, kdyby byly ve styku např. se zinkovým plechem. Praktickému použití se staví do cesty ovšem různé překážky, např. již sám nežádoucí styk mincí s cizím kovem, zvláště když by podléhal korosi nebo urychlená korose zinku, která plyne z jeho styku s mědí aj.

Záhy byla zpozorována záludnost chloridové patiny i při měděných nebo bronzových předmětech v museích, neboť nastávala často velmi citelná poškození, až i úplná zkáza cenných antických vykopávek. Zejména egyptské bronzy mívají ve své patině vázaný chlor, neboť Egypt býval v dávných dobách mořským dnem, takže půda tam obsahuje velmi mnoho soli. Protože však suché podnebí egyptské není korosi příznivé, projeví se poruchy až teprve po převezení předmětu jinam, např. do museí v Evropě, kde je daleko větší relativní vlhkost vzduchu. Teprve pak se korose stává patrnou a pokračuje nadále značnou rychlostí.

Zásaditý chlorid měďnatý, tedy sloučenina analogická hmotě nerostu atakamitu, vzniká většinou jen jako přimíšenina k ostatním produktům korose (uhličitanové měděnce). Samostatně může vznikat jen tam, kde měď má dokonalý přísun chloridů ze svého nejbližšího okolí, ať již z mořské vody nebo z půdy, do níž se chloridy mohou dostávat ve značnějším množství např. i močí nebo hnojem. Proto i měděné mince vykopané ze země mohou obsahovat ve své měděnce též podstatné množství chloridů.

Přítomností chloridů v patině se zabýval velmi podrobně A. Krefting, zejména pak M. Berthelot,[7]) který zelenému výkvětu, obnovujícímu se na měděných vykopávkách přisuzuje na základě chemické analysy složení 3 CuO.

[7]) M. Berthelot, Comptes Rendus Hebdomadaires des Séances de l'Académie des Sciences. 118, 1894, str. 764.

. $CuCl_2$. 4 H_2O, tedy prakticky skoro totéž, jaké má minerál atakamit (3 CuO . $CuCl_2$. 3 H_2O). Berthelot odvodil k danému účelu řadu chemických rovnic, jimiž je postupně vyznačen vznik zásaditého chloridu měďnatého z kovové mědi účinkem kyslíku, kysličníku uhličitého, vody a chloridu sodného. Přitom předpokládá přechodně tvorbu kysličníku měďného a podvojného chloridu sodno-měďného, který se podle jeho názoru oxyduje dál vzduchem na sloučeniny měďnaté a vznikající chlorid měďnatý se posléze mění ve styku s kovovou mědí za přítomnosti kyslíku v oxychlorid měďnatý vyznačeného již složení. Jako vedlejší produkt vzniká normální uhličitan sodný. Není ovšem snadné s naprostou jistotou zjistit skutečný reakční mechanismus většiny samovolných korosí. Je však jisté, že sám zásaditý chlorid měďnatý představuje pro svou nerozpustnost ve vodě látku značně stálou, nikoliv tedy agresivní, která by mohla ještě dál působit korosi svého podkladu. Proto by nemohl být přímou příčinou pozvolného rozpadu měděných předmětů, které na svém povrchu měly jen nemnoho chloridové patiny.

Podle právě uvedených skutečností lze oxychlorid mědi považovat jen za celkem neškodný produkt korose, neboť chlor, který předtím míval formu agresivního chloridového iontu, je v něm vázán již poměrně pevně, než aby se mohl dostat k působení. Pro vysvětlení dalšího průběhu zkázy, když není jinak uskutečňován přísun nového chloridu z nejbližšího okolí, zdá se nutné počítat jen s normálním chloridem měďnatým, protože je hygroskopický a může tedy vytvářet vlhké prostředí, nutné pro korosivní reakce. V chloridu měďném, který je nestálý a jen málo ve vodě rozpustný (1,5 g CuCl ve 100 g vodného roztoku nasyceného při 25 °C) lze spíše spatřovat jen produkt první fáze korosního děje. Je zřejmé, že pro vlastní korosní děj má vždy vedle součástí atmosféry největší význam anion chloridový, tedy chloridy, z nichž nejhojnějším je chlorid sodný.

Nejednou byl vyslovován názor, že antičtí umělci vytvářeli již sami na měděných a bronzových předmětech úmyslně povlak patiny obsahující chlor, tedy vrstvičku obsahující zásaditý chlorid měďnatý. (Uhličitanovou měděnku nelze tak rázem umělým způsobem vyvolat.) Hlavní pomůckou při tomto umělém zákroku bývá dodnes chlorid amonný, který byl ostatně znám dobře již ve starém Egyptě, kde zejména poblíž Ammonova chrámu byly vyráběny podobné látky. (Salmiak byl např. získáván pálením vyschlého velbloudího trusu.) Umělé vyvolávání patiny se ovšem neprovádí v museích nebo v jiných vědeckých sbírkách, nýbrž jen u sběratelů a obchodníků starožitnostmi (k vyvolání starobylého vzhledu) nebo na velkých a hrubých objektech (pomnících), kde se má rychle překlenout dlouhotrvající stadium nevzhledného, černohnědého zabarvení bronzu. Protože se tak na povrch kovu zavádí spousta chloridu, může být tím drobný předmět (mince) v pozdější době zvláště v silněji vlhkém ovzduší vydán rychlé zkáze.

V literatuře určené zejména pro sběratele-amatéry bývá vždy udáváno

mnoho různých předpisů k přípravě patinovacích roztoků, v nichž vedle salmiaku bývá např. též ocet, kuchyňská sůl, vinný kámen nebo sůl šťavelová. Z novějších předpisů lze uvést např. anglický patent, který vypracoval Mario Quadrio z Říma.[8]) Měděné předměty se ponoří nejprve asi na 1 minutu do roztoku sirníku draselného, potom asi na 5 minut do zředěné kyseliny sírové a nechají se po vyjmutí oschnout. Pak se na ně působí roztokem chloridu amonného (salmiaku), který se nechá na povrchu kovových předmětů rovněž oschnout. Suchý povrch se pak ještě několikrát navlhčí roztokem chloridu amonného. Vznikne temně zelené zabarvení patiny s malachitově zelenými tečkami. Skutečně také velmi podrobnými zkouškami bylo zjištěno,[9]) že největší korosivní účinek na měď mají z běžných solí chloridy. Na kationtu celkem nezáleží až na to, že soli amonné vynikají obzvláště silnou agresivní schopností při korosi kovové mědi. Největší korosi ze zkoušených solí působí právě chlorid amonný, který v tom směru stojí vysoko nad ostatními solemi.

Ačkoliv umělé patinování přináší s sebou velké nebezpečí pozdějšího rozpadu, byl tento zákrok považován dříve i v kruzích odborných za neškodný a dokonce velmi vhodný pro mince, jak dokazuje např. zpráva, kterou podává P. M. Coste.[10]) Jeho patinovací tekutina obsahuje vedle salmiaku též ocet a octan měďnatý. Třebaže se zde používá přímo měďnaté soli již hotové, znamená i užití tohoto roztoku ohrožení mincí pro budoucnost, neboť se jím na kovový povrch mědi vnášejí ve veliké míře chloridy.

IV

Uhličitanová měděnka a otázka jejího vzniku. Jiné druhy korose měděných předmětů. Odlišné chování mědi a cínu při korosi pod zemí.

Uhličitanová měděnka je ve vodě prakticky skoro nerozpustná, teprve s rostoucím obsahem kyseliny uhličité vzrůstá i její rozpustnost na patrnější míru, i když jen velmi malou. Protože přímým vlivem hlavních součástí vzduchu (včetně kysličníku uhličitého) na kovovou měď nevzniká viditelně žádná měděnka ani po velmi dlouhé době, nezbývá než usuzovat, že korose mědi nastává až teprve účinkem nepatrných znečištěnin vzduchu (nebo vůbec prostředí), které mohou poskytnout rozpustné sloučeniny mědi a teprve z nich se pak na vnější části jinou reakcí tvoří obyčejná uhličitanová měděnka. Protože důležitou úlohu zde má zejména rozpustnost primárně vznikajícího produktu korose ve vodě, je k tomu třeba předpokládat ovšem i dostatečný stupeň vlhkosti, i když zase ne docela přímo vodní prostředí.

[8]) M. Quadrio, podle Chem. Zbl. 1953, str. 5253.
[9]) Srov. J. W. Mellor, l. c., str. 77.
[10]) P. M. Coste, N. Z. 11, 1879, str. 196–199.

Vedle dříve již uvedeného příkladu, vyjadřujícího vznik a výrobu zásaditého síranu měďnatého lze pro daný účel za zvlášť instruktivní považovat vznik běloby olověné, která je zásaditým uhličitanem olovnatým. Nejčastěji se jí přisuje složení $2\ PbCO_3 . Pb(OH)_2$, takže je zcela analogickou sloučeninou, jaká tvoří podstatu nerostu azuritu a tedy i modré formy karbonátové měděnky. Přímým účinkem kysličníku uhličitého na kovové olovo za spolupůsobení vzduchu a vodní páry nelze bělobu olověnou získat, ač jsou přitom k disposici všechny hmotné součásti, z nichž je složena. Bezpochyby se sice na povrchu olova tím vytvoří zásaditý uhličitan olovnatý, ve vodě nerozpustný, ale jen ve velmi slabé vrstvičce, pevně nasedající na povrch kovu. Nadále potom tato vrstvička již zadržuje pronikání další kyseliny uhličité a vzduchu (kyslíku) k olovu a tím je pasivuje a chrání před další korosí. Jestliže se však tato povrchová blanka rozpustí např. účinkem par kyseliny octové, vzniká tím octan olovnatý, který zůstává v roztoku, dokud se z něho přebytkem kysličníku uhličitého nevyloučí nerozpustná sraženina zásaditého uhličitanu olovnatého. Při tomto německém způsobu výroby běloby olověné postačí již poměrně malá množství kyseliny octové. Značně konkrétní příklad vzniku zásadité olovnaté soli, na který bylo právě poukázáno a který má dokonce i praktický význam pro chemickou technologii, má bezpochyby svou analogii u mědi. Avšak z octanu mědi ani ve vodném roztoku ani v pevném stavu nevzniká kysličníkem uhličitým žádný zásaditý uhličitan měďnatý. Také ani na kovové mědi v parách kyseliny octové nelze kysličníkem uhličitým získat uhličitan. Teprve když jsem současně k mědi přidal též pevný uhličitan amonný a pak zaváděl kysličník uhličitý, vytvořila se na povrchu kovu již druhého dne vrstva uhličitanové měděnky. Podle toho je zásadní rozdíl mezi chováním olova a mědi v tom, že měďnatá sůl nepodléhá hydrolyse a netvoří tedy zásaditou sůl, dokud se kyselost prostředí nesníží amoniakem nebo uhličitanem amonným. Proto vznik měděnky z kovové mědi za intervence kyseliny octové a za pozdějšího účinku par amoniaku (a všudypřítomného kysličníku uhličitého) snažím se formulovat těmito chemickými rovnicemi:

$$2\ Cu + O_2 + 4\ CH_3COOH = 2\ Cu(CH_3COO)_2 + 2\ H_2O,$$

čímž je vyjádřeno, že kovová měď za současného spolupůsobení kyslíku se kyselinou octovou převádí v octan měďnatý, který pak dál se mění v uhličitan a hydroxyd měďnatý, představující již karbonátovou měděnku:

$$2\ Cu(CH_3COO)_2 + 2\ NH_4OH + (NH_4)_2CO_3 = CuCO_3 . Cu(OH)_2 + \\ + 4\ NH_4 . CH_3COO.$$

Vedle uhličitanové měděnky vzniká tedy posléze i octan amonný, který pro svou silnou hydrolysu představuje vlastně jen směs kyseliny octové a amoniaku, tedy dvou látek, které obě za přístupu vzduchu (kyslíku) silně korodují ve vlhkém prostředí kovovou měď. Tím se tedy tyto dva konečné vedlejší produkty

korose vracejí přímo hned zas na počátek reakčního cyklu, takže jich stačí jen velice málo, aby daly vznik patrné vrstvě uhličitanové měděnky.

Pro případ, že impuls ke vzniku uhličitanové měděnky daly chloridy, bude třeba nejprve počítat s přechodným vznikem oxychloridu mědi, při němž s kovovou mědí reaguje chlorid, kyslík, kysličník uhličitý a voda:

$$4\ Cu + 2\ O_2 + 2\ NaCl + 2\ CO_2 + 4\ H_2O = \\ = 3\ CuO . CuCl_2 . 3\ H_2O + 2\ NaHCO_3.$$

Úmyslně jsem složení zásaditého chloridu měďnatého formuloval týmž vzorcem, jaký vyjadřuje složení nerostu atakamitu, třebaže jeho krystalová voda nemá při přeměnách žádnou zvláštní úlohu a třebaže jinak je třeba počítat vždy s dostatkem vlhkosti (vody). Ačkoliv oxychlorid mědi (stejně jako nerost atakamit) je látka poměrně již značně stálá a ve vodě nerozpustná, předpokládám,[11]) že účinkem alkality, např. parami amoniaku a současně i působením kysličníku uhličitého přechází v uhličitanovou měděnku podle rovnice:

$$3\ CuO . CuCl_2 . 3\ H_2O + 2\ NH_3 + 2\ CO_2 = 2\ CuCO_3 . 2\ Cu(OH)_2 + \\ + 2\ NH_4Cl.$$

Podle právě naznačeného reakčního schématu vzniká tedy patina téhož chemického složení, jaké má nerost malachit a jako vedlejší produkt se tvoří chlorid amonný, o jehož silném korosivním účinku na kovovou měď bylo pojednáno již v předchozí kapitole. Chlorid amonný se vrací pak ve vlhkém prostředí zpět ke kovovému jádru a působí další jeho korosi.

Pro vznik karbonátové měděnky stačí tedy jen zcela málo chloridů, neboť se posléze volný chloridový ion opět regeneruje. Nerozpustný oxychlorid mědi je jen dočasným meziproduktem a obě hlavní reakce procházejí střídavě podle toho, zda je právě větší přísun chloridů nebo amoniaku. Zatím co se na styku vnějšího prostředí s kovovou směsí tvoří octan nebo chlorid mědi, vzniká účinkem alkality (amoniaku) ve vrchní vnější části krusty již uhličitanová měděnka. Je ovšem jisté, že přímo v prostředí vodném (nikoliv jen ve vlhku) za přítomnosti většího množství amoniaku by nastalo i rozpouštění uhličitanové měděnky. Ale většinou množství amoniaku v daném prostředí stoupá jen málokdy patrněji, zatím co kysličník uhličitý je konstantní a mnohem obecnější součástí.

Bylo by ovšem možné předpokládaný vznik karbonátové měděnky rozepsat na více fází než pouze na dvě, při čemž by se mohl vyznačit i vznik kysličníku měďného, chloridu měďného, chloridu měďnatého a třeba i předpokládat dočasnou tvorbu podvojných chloridů mědi s chloridy kovů alkalických. Také pro případ intervence kyseliny octové by se mohlo postupovat analogicky. Z numismatické praxe je konečně obecně známo, že pod zevní zelenavou vrst-

[11]) K. Komárek, ČNM, odd. přír. 126, 1957, str. 16.

vou měděnky bývá na povrchu kovového měděného jádra ještě červenavá vrstva kysličníku měďného, která je svou barvou velice nápadná a dost těžko se s povrchu mince odstraňuje. To je dobrým dokladem, že kovová měď se nestýká přímo se sloučeninou měďnatou, tedy s látkou vyššího oxydačního stupně, nýbrž že mezi oběma je vrstvička přechodní, tvořená sloučeninou měďnou. Krystalický charakter vrstvy kysličníku měďného poukazuje na to, že tato sloučenina vznikla sotva asi přímo z kovové mědi, neboť obě látky jsou prakticky ve vodném prostředí nerozpustné. Spíše je pravděpodobné, že přechodní vrstvička kysličníku měďného povstala z látky ve vodě aspoň slabě rozpustné, tedy z nějakého produktu korose mědi nebo i z některého labilního meziproduktu.

Z uvedených skutečností i z učiněných předpokladů vyplývá, že vznik definitivního povlaku zásaditého uhličitanu měďnatého (karbonátové patiny) neděje se jednoduchou přímou cestou, nýbrž teprve značnou oklikou a je jen závěrečnou reakční fází celé řady reakcí, při nichž se kovová měď oxyduje a mění v rozpustné soli, které se pak teprve fixují na povrchu předmětu jako produkty korose ve formě solí zásaditých.

Na mincích se ponechává toliko tzv. ušlechtilá patina (aerugo nobilis, něm. Edelpatina), vytvářející na svém podkladě tenký a hustý povlak, značně pevný, podobající se zelenému smaltu, takže jsou dobře patrné i všechny podrobnosti ražby. Je to uhličitanová měděnka velmi dobré jakosti, která předmět chrání a působí přitom značně esteticky. Naproti tomu je ovšem třeba s povrchu mincí odstraňovat měděnku vyvinutou hrubě, tvořící zrnitý nebo jinak nepravidelný povlak, která bývá označována názvem „divoká patina". Zvláště je ovšem třeba odstranit měděnku, je-li oprávněné podezření, že obsahuje příměs chloridovou, zejména jestliže nelze předmět uchovávat v prostředí dostatečně suchém.

Literatura o korosi mědi je velmi bohatá a často se vyskytnou zprávy, kterým je těžko uvěřit, protože nebývá k disposici příslušný materiál, na němž korosi lze sledovat. Tak např. F. Rathgen[12]) ve své knize věnoval značně místa rozkladu bronzů, způsobovanému domněle bakteriemi. Tento záhadný rozpad se nazývá „rogna" nebo též „caries" a bývá srovnáván s epidemickou nemocí, neboť nákazu lze prý přenést na předměty zcela zachovalé. Bezpochyby hlavní úlohu přitom hrají chloridy. Bez podrobného experimentálního přezkoušení nelze ovšem ani zamítnout, ani potvrzovat úkazy, na které se hledí velmi skepticky, nebo se o nich z opatrnosti pomlčuje. Při všeobecně známé toxicitě sloučenin mědi na mikroorganismy je těžko myslitelné, že by bakterie mohly mědi používat za substrát ke své vegetaci. O nepřímém korosivním účinku bakterií na kov lze mluvit ještě nejspíše v případech, kdy pod zemí v dobách anaerobních podmínek jejich činností se redukují sírany (sádrovec) na sirovodík. Jím i elementární sírou z něho vznikající se mění kovové železo snadno v černý sirník, který v pozdějších periodách, kdy půda vysychá a má přístup vzduch, oxyduje se opět lehce až v rez. Podle zprávy W. H. J. Vernona[13]) lze tyto korose zamezit, jestliže se použije oceli s malým obsahem mědi (toliko 0,3% Cu), čímž se prý dosahuje již zřetelné odolnosti proti účinku anaerobních bakterií, na něž sice železo a jeho sloučeniny toxicky nepůsobí, měď však ano.

[12]) F. Rathgen, Die Konservierung von Altertumsfunden II, III, Berlin, 1924, str. 25.

Dodatkem k názorům o účinku bakterií lze jen krátce podotknout, že i bez intervence mikroorganismů nastávají často zjevy, které se zevně podobají infekci, ačkoliv se mohou dít i v úplně sterilních podmínkách chemické laboratoře. Tak např. přímo v numismatice je dobře znám zjev tzv. cínového moru, kdy již pouhý dotyk „zdravého" cínu s šedou jeho modifikací zavdává podnět k jeho „nákaze". Přesycené nebo přechlazené roztoky třeba po celé měsíce stálé začnou hned tuhnout, vhodíme-li do nich třeba jen nepatrný krystal dotyčné látky v nich obsažené. V dnešní chemii je známo již velmi mnoho zjevů katalysy, kdy postačí jen zcela nepatrné stopy látky, přenesené dotykem na hmoty jiné nebo na jejich soustavy, aby tím byl dán podnět k silným a rychlým chemickým změnám, již zevně dokonale patrným. Vnější podobnost s bakteriální infekcí je tedy znakem vedlejším a zejména u kovového materiálu a u sloučenin těžkých kovů (s výjimkou železa jakožto prvku význačně biogenního) nelze vůbec brát v úvahu přímou intervenci mikrobů, neboť jde o prostředí jejich růstu zcela nepříznivé.

U slitin mědi jsou poměry korose ještě mnohem spletitější než při mědi samotné. Bronzy mívají kromě cínu i olovo, zinek a ve stopách též četné jiné kovy a nekovy, čímž je dána možnost vzniku různých lokálních článků, zejména ve vlhkém prostředí v přítomnosti solí, takže nastává zjevná korose. Vznikající patina obsahuje pak ovšem vedle sloučenin mědi též sloučeniny jiných kovů, zejména cínu. Podrobnou klasifikací patiny jak podle vzhledu, tak i podle složení a vzniku se velmi obšírně zabýval konservátor Národního musea v Kodani, G. A. Rosenberg.[14]) Jeho rozlišování jednotlivých forem patiny je snad až příliš podrobné, čímž Rosenbergovo rozdělení ztrácí značně na přehlednosti. Tenký povlak kompaktní ušlechtilé patiny vznikl na mincích jen velmi pomalou korosí za nepřítomnosti chloridů a jeho barva může být od světle zelené až do velmi temné. Hladký rovný povrch ušlechtilé patiny poukazuje již sám na to, že povlak nepřechovává škodlivé součásti, které by byly hygroskopické a působily nerovnosti nebo jiné nepravidelnosti, jakožto vnější projevy pokračující korose kovového jádra.

Při korosi zejména u kovových archeologických předmětů ukrytých pod zemí se různé kovy chovají od sebe odchylně podle svého charakteru, což platí plnou měrou ovšem i pro materiál mincovní. Přitom se uplatňují některé podobné zjevy jako při větrání nerostů, kdy sloučeniny jedněch kovů se dostávají

[13]) W. H. J. Vernon, Corrosion, Prevention, Control 1, 1954, str. 591.

[14]) Srov. F. Rathgen, l. c., str. 19.

daleko od místa svého původního uložení (jsou se stanoviska geochemického „pohyblivé", uplatňuje se u nich silná migrace), zatím co jiné zůstávají na témže místě i po zvětrání, v podobě pevných, nerozpustných zbytků. Při mědi je však rozdíl v tom, že měděné rudy v přírodě bývají zpravidla sirné (sulfidické), takže větráním poskytují síran (modrou skalici), sůl výborně rozpustnou ve vodě na roztok, který účinkem normální spodní vody (na rozdíl od síranů železa) neposkytuje žádnou sraženinu hydroxydu (nehydrolysuje se), nýbrž proniká stále dál od místa svého vzniku. Naproti tomu měděný předmět uložený v půdě se většinou nepřevádí účinkem spodní vody úplně v rozpustnou měďnatou sůl, nýbrž spíše jen v sůl zásaditou (a to v zásaditý uhličitan nebo v zásaditý chlorid měďnatý). Tyto basické soli pro svou těžkou rozpustnost ve vodě uvázno u po svém vytvoření i nadále hned na povrchu kovové mědi a neustále svým růstem zesilují zelený povlak tvořící se patiny.

Přece však má měď při korosi mincí pod zemí daleko větší možnost přemístění a vymizení z původního předmětu než např. stříbro nebo cín. Je to tím, že spodní voda obsahuje skoro vždy něco chloridů, jimiž se stříbro mění v nerozpustný chlorid stříbrný, usazený tak hned pevně na místě původního kovového předmětu. U cínu příčinou neschopnosti přemístění je hydrolysa jeho solí, kterou vzniká nerozpustná a chemicky velmi nereaktivní kyselina metacíničitá (hydratovaný kysličník cíničitý). To se děje rovněž hned na místě, vzápětí potom, když kovový cín přechází korosí ve stav sloučeniny. Hydrolysu ovšem působí tím spíše voda s velkou karbonátovou tvrdostí, protože má značnou, byť jen slabou reservní alkalitu, potřebnou k rychlému a dokonalému sražení cínu ve formě vodnatého kysličníku.

Zvláště silnou hydrolysu může působit ovšem roztok amoniaku, třeba značně slabý nebo již z velké části přeměněný vlastně v uhličitan. Těžko rozpustné produkty korose mědi (zásadité soli měděnky) se mohou rozpouštět jak ve vodě okyselené, obsahující např. patrnější obsah kyseliny uhličité, tak i ve vodě obsahující trochu amoniaku (z hnojišť). Kyselina cíničitá v obojím případě zůstává nerozpuštěna a chlorid stříbrný by ke svému rozpuštění potřeboval mnohem vyšší koncentraci amoniaku, bez současné přítomnosti chloridů. (V moči je ve velkém množství chlorid sodný.) V dřívějším pojednání byl již uveden případ denárů z Kanálské zahrady,[15]) kdy měď z povrchové vrstvy mincí vymizela do okolí, ale stříbro se tam na místě změnilo ve vrstvu chloridu stříbrného, pevně spojenou s kovovým zbytkem mince. Rozdíl v chování mědi a stříbra při korosi, způsobené účinkem odpadních produktů živočišného původu, byl již dříve[15]) názorně dokázán jednoduchým pokusem, při němž na stříbrnou minci působila po dobu asi šesti měsíců hnijící moč. Třebaže toto prostředí nebylo nakonec alkalické, jak by bylo třeba, aby se mohla uplatnit rozpouštěcí schopnost amoniaku na sloučeniny vzniklé korosí mědi, přece jen

[15]) K. Komárek, viz pozn. 1, str. 177–178.

přešla měď do značně koncentrovaného vodného roztoku. Z toho a z chemického výzkumu roztoku lze uzavírat, že měděnka se nerozpustila snad účinkem vznikajícího amoniaku, nýbrž látek jiných, organogenního charakteru, s nimiž dává pevnější rozpustný komplex než se čpavkem. Není tedy k přemístění mědi třeba vždy jen přímo amoniaku a tím i prostředí zásaditého, nýbrž postačí k tomu též jiné sloučeniny, snad v tom směru ještě mnohem účinnější než čpavek. Tvoří se hnitím organických odpadků v mediu slabě kyselém, které je následkem hojného vývoje kysličníku uhličitého v takových prostředích obecnější. Z toho vyplývá, že příčinou vymizení mědi z hmoty mincí a bronzových archeologických předmětů, ležících v zemi, nemusí být zrovna čpavek, tvořící se hnitím dusíkatých živočišných zbytků, nýbrž že to mohou být i jiné látky, při dotyčných rozkladných pochodech vznikající. Sama kyselina uhličitá má na produkty korose mědi poměrně jen nevelký účinek rozpouštěcí.

Hluboké korose bronzových mincí mohou nastat zejména při jejich uložení v písčité zemi. Zatím co v půdách jílovitých a hlinitých se na bronzových předmětech vytváří jen povlak patiny, v písčitých půdách se může měď (též olovo, zinek a nikl) úplně vyloužit a vymizet v podobě rozpustných sloučenin, takže vznikají pak jen jakési pseudomorfosy po původním archeologickém materiálu, složené hlavně jen z kyseliny cíničité. Do tohoto zachovaného zbytku naopak zase vchází z okolí sloučeniny železa, hliníku, též fosforečnany a látky humusové. Velmi podrobně se korosí bronzových předmětů tohoto druhu zabýval v poslední době W. Geilmann[16]). Rozklad bronzu je v těchto případech podle něho způsoben hlavně jen obsahem spodních vod na kysličník uhličitý a na kyslík. Účinnosti solí v záležitosti korose předvěkých bronzů přikládá Geilmann význam menší. Těžké jílovité a hlinité půdy jsou pro vodu, přinášející s sebou kyslík, mnohem méně propustné než půdy písčité. Geilmannovi se podařilo zastihnout v patině i fosforečnan měďnatý, a to ve formě zásadité soli, shodné s přirozeným nerostem libethenitem, $Cu_3(PO_4)_2 . Cu(OH)_2$, jak bylo potvrzeno rentgenometricky. Poukazuje na pravděpodobnost, že fosforečnanová složka pochází z kostí uložených v zemi, třebaže fosforečnan vápenatý v nich obsažený je ve vodě jen zcela nepatrně rozpustný.

Podle výzkumů E. E. Free[17]) provedených již před půl stoletím, je rozpustnost patiny ve vodě závislá na obsahu kyseliny uhličité a současná přítomnost neutrálních solí v malém množství na tuto rozpustnost nemá vliv. Zatím co 1 litr destilované vody rozpouští v sobě jen tolik uhličitanové měděnky, kolik odpovídá 1,5 miligramu kovové mědi, zvětší se tato rozpustnost při obsahu 1 gramu kysličníku uhličitého v 1 litru vody přibližně na 32 miligramů mědi. Naproti tomu však přítomností kyselého uhličitanu vápenatého ve vodě (působící tzv. dočasnou tvrdost) se rozpustnost karbonátové měděnky znatelně

[16]) W. Geilmann, Angewandte Chemie 68, 1956, str. 201–211.

[17]) E. E. Free, Journal of the American Chemical Society 30, 1908, str. 1366.

snižuje. V písčitých půdách s malým obsahem uhličitanu vápenatého se proto uplatňuje poměrně největší schopnost spodní vody rozpouštět měděnku. Soli železité a hlinité měděnku rozpouštějí a samy se přitom srážejí na nerozpustné hydroxydy.

Také v mnohých dřívějších nálezech archeologických předmětů byly pozorovány zbytky předmětů původně bronzových, sestávajících však již skoro výhradně jen z kyseliny cíničité. Tato zbylá hmota bývá, ačkoliv jsou nepřítomny sloučeniny mědi, i pak označována přece jen jako „patina" a vymizení mědi, která většinou tvoří kolem devíti desetin celé hmoty bronzu, bývá sváděno na účinek amoniaku, který prý pronikal ve velkém zředění půdou.[14]) Již jsem poukázal v tom směru na velkou účinnost i jiných sloučenin, vznikajících z odpadků současně vedle amoniaku. Mince bývaly schovávány do země většinou velmi blízko lidských příbytků nebo na polích, kde v půdě bylo vždy silně zvýšené množství odpadků živočišného původu, obsahujících vedle organicky vázaného dusíku i síru, též chloridy a fosforečnany. Proto není pochyby o tom, že zvláště sirovodík a amoniak se hojně uplatňovaly při tvorbě měděnky na zakopaných mincích.

Korosí v prostředí půdy se u bronzových mincí relativně koncentruje v povrchové vrstvě cín ve formě hydratovaného kysličníku cíničitého, který se dále již nemění a v ničem nerozpouští. Výpočtem lze zjistit, že z 1 krychlového centimetru kovového cínu vznikne korosí jen 1,32 krychlového centimetru kysličníku cíničitého, jestliže počítáme s jeho kompaktní zhuštěnou formou, v jaké tvoří nerost cínovec (kasiterit). Třebaže ve skutečnosti vzniká daleko větší objem hydratovaného kysličníku cíničitého (jeho specifická váha není dobře známa), prostoupeného ještě též hojnými trhlinami, přece jen nemůže tento produkt korose vyplnit všechen prostor, který zaujímal původní bronz a v němž devět desetin tvořila měď. Proto úplným zvětráním a vymizením mědi by zůstal velmi křehký zbytek, který by sotva mohl nahradit původní minci.

Uspíšení korose mědi, tj. přechodu jejího stavu kovového ve sloučeniny, mohou působit vedle současně přítomných kovů ušlechtilejších (zlata, stříbra) i jiné látky, např. kysličník železitý. Za současného přístupu kyslíku vytváří se tak v podstatě galvanický článek, v němž měď vchází do roztoku, z něhož se však třeba za okamžik na to opět sráží[18]) alkalitou tvrdé vody, ve formě měděnky. Z toho plyne pro měď zvýšené nebezpečí korose v blízkosti železných předmětů, proměněných v kysličník, v prostředí vody.

Silné korose pozorované na měděných nebo bronzových mincích z původních nálezů (v zemi) poskytují velmi mnoho cenných zkušeností i pro sledování a napravování poruch, vyskytujících se u mincí uchovávaných ve sbírkách. Zejména po ukončení druhé světové války v roce 1945 bylo zjištěno v různých státech, ohrožených válkou, že velké množství mincí uložených provisorně v podzemních tresorech, chráněných před nepřátelskými akcemi, bylo silně poškozeno zvýšenou vlhkostí svého úkrytu. V té době se vynořil problém „nemoci bronzu" nejen u mincí, nýbrž i u jiných historických předmětů, stejně jako mince uchovávaných po více let v nevhodných podmínkách musejních sklepení. Vedle vlhkosti přispěl k neblahým změnám na povrchu bronzových a měděných objektů pravděpodobně i zcela nepatrný obsah papíru, do něhož byly zabaleny, na některé látky s agresivním účinkem na kovy. Zdá se, že ve velké většině případů korose byly způsobeny stopami chloru a v normálních podmínkách správné úschovy by se nemohly projevit. Dodatkem je třeba připomenout, že již pouhým dotykem lidské kůže se vnáší na povrch měděných mincí patrné množství chloridu sodného, který je normální součástí potu a za zvýšené vlhkosti atakuje měď.

[18]) L. W. Haase, Metalloberfläche 5, vyd. A, str. 170, Berlin 1951.

V

Odstraňování produktů korose mědi s povrchu mincí. Čištění a konservace mincí

Při odstraňování produktů korose s povrchu měděných mincí přichází v úvahu zejména uhličitanová měděnka, zásaditý chlorid měďnatý a kysličník měďný. Poměrně nejobtížnější je odstraňování červené vrstvy kysličníku měďného. Zvláště velmi stálá je jeho krystalická forma, temně červenohnědá, která bývá patrna na povrchu mincí slepených spolu, po jejich oddělení. Některým důležitým skutečnostem v souvislosti s právě jmenovanými látkami byla věnována pozornost již v dřívějším pojednání[1]) a není proto třeba zde se již o nich podrobněji šířit. Zvláštní pozornosti zasluhuje volba a použití takových vhodných postupů čisticích, jimiž by se odstranila právě toliko jen povrchová vrstva produktů korose, ale nepoškodil se přitom zachovaný kovový podklad. Někteří numismatičtí odborníci se úmyslně vyhýbají všem zásahům chemickým a k čištění mincí doporučují jen úkony mechanické. Toto jejich počínání lze pochopit, jestliže uvážíme, jaké škody se mohou napáchat nevhodným užitím chemikálií nebo též špatným vymytím, vypráním a vysušením mincí po čisticích zákrocích, k nimž bylo použito účinných chemických prostředků. Avšak zapomínají, jaké nedozírné škody se mohou napáchat nevhodnými zásahy mechanickými.

Mohlo by se zdát, že v principu není podstatný rozdíl v čištění měděných mincí od čištění jiných měděných předmětů historických. Avšak jak malé rozměry mincí, tak i velký jejich počet, v jakém se při jednotlivých nálezech vyskytují, vynucují si poněkud odchylné zpracování od úpravy velkých objektů archeologických. Kromě toho je třeba i dobře uvážit, kdy je bezpodmínečně nutno patinu s povrchu mincí odstranit a který způsob z dosavadních metod je pro to nejvhodnější. Protože ušlechtilá patina (uhličitanová) i pod ní často ležící

červená vrstva kysličníku měďného nedají se prozatím vytvořit umělou cestou a vznikly spontánně teprve až po velice dlouhé době, jsou natolik charakteristické pro pravost mince, že je třeba je uchovat. Odstraněním vzácné patiny by se mince znehodnotila, naproti tomu její ponechání přece jen vždy připouští zas určité nebezpečí, že v budoucnu za nevhodného uložení ve vlhku mohou nastat poruchy účinkem chloridů, třeba jen ve zcela nepatrném množství ukrytých v úhledném povlaku ušlechtilé patiny. Měděnku nevzhlednou je třeba s povrchu mincí ovšem odstraňovat vždy ihned.

Při čištění měděných mincí a konservačních zákrocích s mincovním materiálem prováděných je třeba uvážit, že se sleduje současně několik různých požadavků, kterých je žádoucno vhodnou úpravou dosáhnout. Velké veřejné sbírky mincí, s jakými se setkáváme ve státních museích, mají tolik cenného numismatického materiálu, že ho lze použít i k důležitým vědeckým studiím ve smyslu podrobného srovnávání kvantitativního. Přitom se hodnotí nejen počet, nýbrž i váha mincí. Proto z důvodů metrologických by bylo žádoucí, aby se korodované mince z nálezu co nejvíce uvedly do stavu, v jakém byly po ražbě. Zdálo by se, že se toho dosáhne přeměnou povrchové vrstvy měděnky v původní stav elementárního kovu, v našem případě tedy v kovovou měď. Takové přeměny se provádějí vodíkem ve stavu zrodu, tedy vodíkem právě čerstvě vyrobeným v nejbližším okolí mince. Lze to uskutečnit buď čistě chemicky za použití kyselin nebo louhů a vhodných kovů (cínu, zinku, hliníku), nebo lze použít cesty elektrolytické, při čemž vodík vzniká na povrchu mince, vnořené do lázně jako katoda.

Právě naznačenými redukčními zákroky se navrátí kov, o který byla mince ochuzena a který se na ní usadil v podobě měděnky, zpět na povrch mince, čímž se tedy regeneruje původní stav. Avšak tohoto zákroku nelze užívat všeobecně, neboť např. u stříbrných mincí, na jejichž povrchu vznikla měděnka od přimíšené mědi, nastalo by celkové pomědění, takže barva mincí by pak byla zcela jiná. Ostatně pro jisté nevyhnutelné ztráty (např. způsobené rozpustností měděnky ve vodě a únikem vzniklého roztoku do okolí) ani po dokónalé redukci by se nedosáhlo původní váhy mince. Proto ani pro metrologické studium by tato úprava nepostačovala, neboť již sám materiál k tomu účelu by byl nevhodný.

Netrváme-li na požadavku přiblížit korodované mince co nejvíc původní váze, pak můžeme pro sledování numismatického výzkumu zdůrazňovat hlavně požadavek dosažení co nejostřejší ražby, jejíž výraznost byla korosí již více méně oslabena. K tomu je třeba spíše svrchní vrstvu korosních produktů odstranit, než ji přeměňovat v kovový povlak, který by při poněkud větší tloušťce mohl zakrýt některé detaily, patrné do té doby na zachovaném kovovém povrchu mince. Pro mechanické čištění mincí nesmí se ovšem užívat příliš násilného tření ani příliš tvrdého prášku, zvláště ne složeného z poměrně velkých a ostrohranných částic. Nelze podceňovat ani různé přípravky, ať již ve formě

prášků nebo hustých emulsí, které se pod různými obchodními názvy prodávají pro jemné čištění drobných kovových (mosazných) předmětů. Protože však samotné mechanické čištění bývá zdlouhavé a nelze jím často produkty korose odstranit dokonale, je pak nevyhnutelně třeba k čištění používat vhodných chemikálií. Celkem lze tvrdit, že teprve vhodná kombinace a střídání mechanického čištění s chemickým vedou k žádoucímu výsledku.

Je velmi nesnadné posoudit skutečnou hodnotu jednotlivých čisticích zákroků. Často je produkt korose tak stálý (např. kysličník měďný), že se odstraňuje s povrchu předmětu až teprve mechanicky (třením), když předtím účinkem chemikálií se poněkud již vyleptala i svrchní vrstva kovu (mědi), ležící bezprostředně pod ním. Tím vzniká klamné zdání, že lázeň účinkovala na produkt korose, ačkoliv jej toliko oddělila na úkor ryzího kovu. Tento úkaz bývá při chemickém čištění častější než by se snad na první pohled zdálo a vyplývá ze skutečností již dříve dosti zdůrazněných. Kovová měď se totiž rozpouští i v bezkyslíkatých a slabých kyselinách, dokonce i v organických (vinné, citronové), rovněž i v amoniaku, jestliže má přístup současně i kyslík (vzduch). Všech právě jmenovaných látek se užívá též k odstraňování měděnky a vůbec korosních produktů s povrchu mincí, chovajících měď. Kdyby se mince při čištění ponechaly např. v roztoku kyseliny citronové příliš dlouho blízko hladiny roztoku, tedy v místech, kde nejvíce a nejrychleji se pohlcuje v lázni kyslík, nastalo by značné poleptání kovové mědi a tím i citelné poškození mincí. Z uvedeného jasně vyplývá, že dosavadní stav čisticích a konservačních method pro numismatický materiál není zdaleka ještě dnes uspokojivý a že na tomto poli bude třeba mnohých radikálních zlepšení.

Jestliže jsou mince na svém povrchu znečištěny od častého uchopování rukou, je třeba zbavit je mastnoty vyvařením v roztoku sody (sekundárního neboli normálního uhličitanu sodného) nebo v louhu sodném (asi 3%). P. Naster[19]) doporučuje odstranit nečistoty s povrchu mincí ponecháním jich toliko na dobu pouhé jedné minuty ve vroucím nasyceném roztoku normálního (terciárního) fosforečnanu sodného. Tento roztok reaguje již silně alkalicky, takže svou účinností se blíží roztoku sody. Stejnou účinnost v témže směru by měl např. též roztok boraxu. Pokud chceme mince zbavit povrchové mastnoty organickými rozpouštědly (benzinem, benzenem, sirouhlíkem, etherem), je třeba, aby jejich povrch nebyl vlhký. Při použití chloroformu, chloridu uhličitého nebo trichlorethylenu k témuž účelu není třeba dbát tak úzkostlivě nepřítomnosti plamenů, neboť tyto chlorované látky, pokud jsou čisté, jsou nehořlavé. Někdy se doporučuje odstraňovat mastný povrch mincí horkým roztokem mýdla. Amoniak i ve značném zředění je k odstraňování mastnoty na mincích nevhodný, neboť může způsobit korosi mědi, zatím co k danému účelu je dosti velký výběr látek, které ryzí kov neporuší. V numismatickém oddělení Národ-

[19]) P. Naster, Congrès international de numismatique, Paris, 6–11 juillet 1953. I, str. 172–192, Paris 1953.

ního musea se používá k odstraňování nečistot, působících matný povrch mincí, měkkého klůcku, navlhčeného kostním olejem. Silným třením se brzy dosáhne lesku, bez poškození mince.

Zatím co na velkých bronzových objektech z archeologických vykopávek patina většinou pokrývá jen hladký kov a odstraňuje se proto toliko v případech, když má nepěkný puchýřnatý vzhleď, nevylučující kromě toho ani přítomnost obávaných sloučenin chloru, nebývá na materiálu numismatickém ponechávána tak často. U jemné ražby mincí vadí pokryv patiny daleko častěji a zejména u hromadných nálezů, kde mince bývají spolu slepeny v neforemné hroudy, je třeba korodovanou vrstvu co nejvíce odstranit a mince od sebe oddělit. Provádí se to nejčastěji koupelí v roztoku kyseliny citronové (asi 5%). Protože tato operace trvá často i několik dní a v ploché misce by nastávaly velké ztráty kovové mědi účinkem vzdušného kyslíku, prováděl jsem četné zkoušky, zda by se jmenované rušivé účinky mohly zmírnit. Při tomto čištění jde jednak o odstranění měděnky, ať již čistě uhličitanové nebo snad i s příměsí chloridů, jednak též zejména o rozpuštění červené vrstvy kysličníku měďného.

Uhličitanové patiny se mince zbavují v roztocích různých kyselin, z nichž mezi nejčastěji užívané patří kyselina fosforečná a citronová. Poměrně nejlépe rozpouští měděnku sice kyselina solná (chlorovodíková), ale vzhledem k velkému nebezpečí pozdějšího rozpadu mincí, jestliže se chloridový ion mytím a vyvařováním neodstraní úplně, je třeba od užití této kyseliny upustit. Vůbec je třeba při chemickém odstraňování patiny spíše hledět v první řadě k tomu, aby užívaná kyselina nepoškodila naleptáváním kovovou měď v podkladu a raději volit kyseliny méně účinné, rozpouštějící patinu pozvolna, ale neohrožující přitom znatelně samotný kov. K přesnějšímu posouzení účinku jednotlivých kyselin na kovovou měď jsem se snažil porovnat v tom směru několik poměrně snadno přístupných druhů kyselin v jejich vodných roztocích o takovém zředění, že titrační kyselost těchto roztoků odpovídala normálnímu roztoku silné minerální kyseliny, takže byla u všech táž.

Měděný plíšek ve vodě nasycené kysličníkem uhličitým se zachoval po celé týdny zcela neporušen i potom, když přes měsíc byla láhev otevřena a měl dovnitř přístup vzduch. Měď do roztoku prakticky vůbec nepřešla. Největší korose mědi nastala v normální kyselině solné. Roztok na vzduchu nabyl brzy barvy modrozelené a záhy vznikl též silný zelený zákal. Měděný plíšek posléze se rozpadl a úplně zmizel. Zůstal po něm jen roztok jasně modré barvy (od chloridu měďnatého) vedle hojné bledě zelené sraženiny u dna nádoby (tvořené oxychloridem mědi). Je zajímavé, že v molárním roztoku chloridu draselného, nasyceném kysličníkem uhličitým, se vyloučila stáním na vzduchu také brzy sraženina v podobě zelených vloček, ale korose byla mnohem slabší než v předchozím případě a plíšek se zachoval, ač byl poleptán a silně skvrnitý. Roztok neobsahoval žádnou rozpustnou sůl mědi. Je vidět, že i chlorid sám působí silnou korosi mědi, bezpochyby za jisté pomoci jinak všudypřítomné

kyseliny uhličité. V ostatních případech se z pokusných roztoků nevylučovaly žádné sraženiny, nýbrž po mnohatýdenním stání na vzduchu se vytvořily vedle zbylého měděného plíšku vesměs jen soli ve vodě dobře rozpustné. Pěkný vzhled si zachoval měděný plíšek v roztoku kyseliny citronové, vinné a sulfosalicylové. Rovněž se tak stalo i v roztoku komplexonu (chelatonu) 3, k jehož přípravě bylo 5 ml nasyceného vodného roztoku dvojsodné soli kyseliny ethylendiamintetraoctové zředěno přidáním 5 ml vody na dvojnásobný objem. Při pokusech s kyselinou fosforečnou, mravenčí, sírovou a mléčnou zůstal měděný plíšek zachován na spodní své straně, kterou se dotýkal dna nádoby. Na obou stranách ztratil lesk a pěkný vzhled v kyselině chloristé a octové.

Účinek kyseliny dusičné zkoušen nebyl, protože tuto kyselinu i ve velkém zředění je třeba považovat k čištění měděných mincí za nevhodnou, neboť měď silně koroduje. Kromě toho vznikající dusičnan měďnatý je sůl silně hygroskopická, takže při nedosti dokonalém vymytí by zvlhčovala povrch kovové mědi a mohla tak dávat podnět k zesílené korosi. Stejně i chloristan měďnatý je velmi hygroskopický a proto nelze dosti dobře počítat s použitím kyseliny chloristé, ač jinak, třebaže má vysoký obsah chemicky vázaného kyslíku, nemá za studena ve svých vodných roztocích žádných oxydačních vlastností. Ačkoliv provedené pokusy zachycují jen konečný stav, kdy po velmi dlouhé době (3 měsíce) stání se jednotlivé roztoky dokonce odpařily, lze z nich přece jen usuzovat na účinek zkoušených chemických látek na kovovou měď. Pro vzájemné srovnávání byl směrodatným ovšem stav v prvních dobách, kdy všechny užité kyseliny měly koncentraci normální vzhledem ke své titrační aciditě. Z intensity zabarvení zbylých roztoků vytvořených měďnatých solí nelze na množství mědi, korosí přešlé do roztoku, usuzovat, neboť zejména při organických kyselinách je zabarvení rozličné (modré, zelené i nažloutlé), způsobené komplexní vazbou atomu mědi.

Po zkouškách s působením různých kyselin na kovovou měď bylo teprve přistoupeno ke zjišťování, který roztok by byl nejvhodnější k odstraňování měděnky. Pokusy ukázaly, že silné minerální kyseliny (solná, sírová, fosforečná, chloristá) rozpouštějí měděnku velmi rychle i po značném svém zředění (na koncentraci toliko 1—2%), za živého vývoje kysličníku uhličitého, zatím co organické kyseliny tak činí mnohem pomaleji. Při normální práci na vzduchu však nastávají ztráty i na kovové mědi, takže delší manipulací (za použití organických kyselin) jsou i tyto ztráty větší, ač jinak rozpouštěcí účinek těchto kyselin na patinu a současně i na kovovou měď je zas mnohem menší než u kyselin minerálních, třeba i velmi zředěných. Ztrátám, které nastávají při odstraňování měděnky poleptáním kovového povrchu mince, bylo by možno se co nejvíce vyhnout, kdyby se pracovalo pod atmosférou kysličníku uhličitého. Tento plyn, těžší než vzduch, udržel by se v hlubokých nádobách dosti dlouho a znemožňoval by přístup kyslíku (vzduchu) působícího korosivně, zatím co měděnka by se u dna nádoby účinkem vhodné kyseliny nerušeně rozpouštěla. Kysličník

uhličitý lze snadno vyrábět z uhličitanů vhodnými kyselinami nebo lze jej koupit již vyrobený (kapalný v ocelových bombách nebo ztužený jako „suchý led", užívaný ke chlazení).

Nelze ovšem udat pro všechny slitiny mědi a pro nejrůznější stupně a druhy jejich korose žádný jednoduchý universální předpis čištění. Přece však se zdá nejvhodnějším při silných povlacích měděnky (na mincích vykopaných ze země) použít nejprve velmi zředěné kyseliny minerální, a to nejlépe zředěné kyseliny fosforečné (asi 5%) nebo sírové (asi 2%), avšak za bedlivého sledování, kterak jejich čisticí účinek postupuje. Velmi žádoucí by bylo tuto operaci provádět za nepřístupu vzduchu, nejjednodušeji v hlubokých nádobách, do nichž by se vlila kyselina o něco silnější než bylo právě udáno a přidalo se něco kyselého uhličitanu sodného (sody k užívání), čímž se vytvoří nad roztokem ochranná vrstva kysličníku uhličitého. Jestliže účinkem kyseliny měděnka se rozpouští bez šumění, takže žádný plyn přitom neuniká, nebyla tvořena uhličitanem, nýbrž nejspíše jen oxychloridem mědi. Mince z velkých hromadných nálezů nelze ovšem čistit individuálně, ale je třeba do čisticí lázně vkládat pospolu vždy jen mince toliko jednoho druhu kovu, např. buď jen všechny měděné nebo jen bronzové nebo ze slitiny mědi a stříbra. Jinak vznikají značné rozdíly elektrického potenciálu, vedoucí ke zvýšené korosi i jiným nežádoucím změnám.

Po hrubém, rychlém odstranění hlavního podílu měděnky kyselinami minerálními se dokončí její rozpuštění roztokem některé kyseliny organické, např. kyseliny citronové (asi 5% i více). Poměrně silnou organickou kyselinou, vhodnou k danému účelu, je kyselina mravenčí. Lze užívat asi 10% jejího vodného roztoku. Ačkoliv má kyselina mravenčí charakter redukční, přece jen za spolupůsobení vzduchu rozpouští rovněž i kovovou měď, což lze zamezit vytěsněním vzduchu kysličníkem uhličitým. Je vhodná proto, že její měďnatá sůl se ve vodě velmi dobře rozpouští a není přitom vůbec hygroskopická. Vhodná je i kyselina vinná, méně vhodná je kyselina octová. Kyselina mléčná rozpouští měděnku poměrně pomalu.

Mnohem těžším úkolem je zbavit mince červenavé krusty kysličníku měďného. Oxydačními činidly (např. peroxydem vodíku), přidávanými ke kyselinám, by se atakovala současně i kovová měď. V amoniaku se kysličník měďný rozpouští nepříliš ochotně. Protože kovová měď se za přístupu vzduchu rozpouští amoniakem poměrně silně, vyvstává tím značné nebezpečí její korose. Ochranné vrstvy kysličníku uhličitého nelze užít, neboť se amoniakem tento plyn pohlcuje za vzniku uhličitanu amonného. Proto se před použitím obchodní amoniak (asi 25%) zřeďuje na koncentraci toliko 2 až nejvýše 10%, čímž ovšem zase i jeho rozpouštěcí schopnost vůči kysličníku měďnému klesá, takže čisticí operace se prodlužuje a tím i styk předmětu se vzduchem. A. Koenig[20]) užívá proto k odstraňování skvrn měděnky s povrchu medailí ponoření jich přímo

[20]) A. Koenig, Berl. Num. Zeitschr. 1, 1952, str. 296–300.

do obchodního (25%) amoniaku na dobu 2–3 sekund. Hned pak je omývá vodou. Tak se uchová ražební lesk, který při používání 5% amoniaku by zmizel.

Abych eliminoval korosivní účinek vzdušného kyslíku, rozpustil jsem v koncentrovaném obchodním amoniaku ještě před jeho použitím malé množství hydrazinsulfátu, takže jsem tím získal prostředí s charakterem vysloveně redukčním. Ponořený prášek kovové mědi, čerstvě připravené redukcí vodíkem v žáru, se po době 12 hodin rozpustil jen zcela nepatrně, na rozdíl od obdobného pokusu, avšak bez použití hydrazinu. Protože v redukčním prostředí a již při samotném kysličníku měďném jde o nižší valenční (tedy i níže oxydovanou) formu mědi, jejíž amoniakální roztoky jsou bezbarvé, bylo třeba roztok první zkoušky odpařit, zbytek vyžíhat a teprve po rozpuštění v kyselině dusičné a odpaření k suchu zbytek zkoušet na měď. Je zřejmé, že přídavek hydrazinu kovovou měď skutečně ochránil a malé množství, vešlé přece jen do roztoku, pocházelo asi s povrchu měděného prášku, na němž se již začala tvořit vrstvička kysličníku.

Rozpouštěcí účinek vodného čpavku na kysličník měďný jsem se snažil též zvýšit přidáním vhodných látek komplexotvorných a účinek těchto látek jsem sledoval za nepřístupu vzduchu, a to ve zkumavkách pod vrstvou benzinu, k zamezení přístupu vzduchu, aby se výsledky daly lépe srovnávat. Rozpustnost kysličníku měďného se podařilo zvýšit po přidání nasyceného roztoku komplexonu (chelatonu) 3. Podobně se zvýšilo rozpouštění kysličníku měďného v roztoku kyseliny citronové přidáním alkoholického nasyceného roztoku dimethylglyoximu, a to jak v atmosféře kysličníku uhličitého, tak i na vzduchu. Vzniká přitom sytě žlutě zabarvený roztok, na vzduchu později zelenající. Jmenovaná chemikálie je však poměrně drahá a používá se je jen jako velmi cenná reagencie pro účely analytické.

Použití kyanidu draselného k čištění měděných mincí nezdá se vhodným nejen pro prudkou jedovatost této látky (zejména se nesmí okyselovat!), a její nestálost na vzduchu (účinkem kysličníku uhličitého), ale i proto, že roztok kyanidu draselného koroduje kovovou měď samotnou, a to i za nepřístupu vzduchu, přičemž se uvolňuje vodík.

Při elektrolytickém čištění měděných mincí za použití přímého elektrického proudu lze užít nejlépe jako lázně slabého roztoku sody nebo hydroxydu sodného (asi 2%). Provádění postupu vyžaduje dosti zkušeností, ať již jde o usměrňování střídavého proudu, regulaci jeho intensity a napětí, upevňování mincí jakožto katod atd. V poslední době A. Binkert[21]) používal elektrolytického čištění s úspěchem při odstraňování patiny se stříbrných mincí.

Elektrolytické zjevy se uplatňují ovšem i bez zavádění vnějšího proudu, jestliže se měděné mince, určené k čištění, vkládají do sousedství kovů méně ušlechtilých než měď, kterých se k tomu účelu užívá buď v prášku nebo ve

[21]) A. Binkert, Schweiz. Münzblätter 6, 1956, str. 1–4.

formě folií, někdy i plechu. Touto kombinací dvou různých kovů se vytvářejí vlastně galvanické články s elektrodami z mědi a příslušného kovu druhého, který při ovlhčení elektrolytem se rozpouští a koroduje, zatím co na měděných mincích probíhají naopak pochody redukční, jimiž se patina mění v ryzí měď.

O dvou pracovních způsobech, užívaných speciálně ke hromadnému čištění měděných mincí, pojednává dosti podrobně příručka Rathgenova.[22]) Podle způsobu Kreftingova se nečisté mince vkládají těsně mezi perforované zinkové plechy a po 15hodinovém působení louhu sodného (5%) se pak po 4 dny vypírají ve vodě. Posléze se suší při 100 °C. Druhý způsob je čištění měděných mincí jejich ponořováním do roztaveného olova na dobu asi 3—10 vteřin, až ustane dobře slyšitelné praskání. Pak se mince vhodí do studené vody, čistí se třením a přes noc se ponechají v horkém mléce. Mince tím dostanou olivové zabarvení. Při použití metody Kreftingovy se dosáhne zabarvení temně hnědého a větší jasnosti ražby. Rathgenova příručka dále přináší též popis způsobů, kterak se vyvolá ražba i na mincích s povrchem zcela otřelým (ubroušeným). Je to umožněno skutečností, že hlubší části mince, v nichž kov byl při ražbě stlačen, jsou kompaktnější a liší se proto svou reaktivností od částí vyvýšených. Použití chemikálií k rozpouštění měděnky Rathgen ve své knize příliš nedoporučuje a zmiňuje se o něm proto jen letmo.[23]) Zavrhuje sice zcela kyselinu solnou, nikoliv však použití zředěné kyseliny dusičné. Doporučuje čistit bronzové předměty hlavně horkou vodou a mechanickým třením za použití plavené křídy, koudele a lipového uhlí.[24]) Nevyhýbá se ani použití zředěného amoniaku, který nakonec ovšem odstraňuje vymýváním vodou. Je škoda, že Rathgenova příručka je dnes již značně zastaralá, a proto jsem též na přednějším místě zdůraznil poznatky z doby novější.

Obsáhlá moderní kniha H. J. Plenderleitha,[25]) vedoucího výzkumné laboratoře britského musea, nepřináší v otázce konservace mědi v podstatě nic nového. Podává však aspoň schema k účelnému provádění konservačních zákroků podle vnějšího vzhledu předmětů. Na závadu je, že téměř není citována původní literatura ani pouhá jména autorů. Jsou doporučovány také čisticí metody, při nichž znatelně se koroduje i kovová měď (alkalický roztok Seignettovy soli s peroxydem vodíku).

Snažil jsem se podat zejména i své vlastní výsledky pracovní, které jsem získal samostatnou experimentální cestou ve výzkumné chemické laboratoři Národního musea v Praze. Pokud jsem snad místy zašel tu a tam ve svém pojednání k drobným poznámkám, ze stanoviska chemie více elementárním, učinil jsem tak jen proto, aby byl text srozumitelnější pro nejširší kruh čtenářstva.

[22]) F. Rathgen, l. c., str. 94—98.
[23]) Ibid., str. 72.
[24]) Ibid., str. 102.
[25]) H. J. Plenderleith, The Conservation of Antiquities and Works of Art. London 1956.

Souhrn

Produkty korose měděných a bronzových mincí lze nejlépe odstraňovat střídavým použitím vhodných chemikálií (lázní) a úpravy mechanické (tření kartáčkem). Je třeba se vyhnout použití kyseliny solné i dusičné. K hrubému odstraňování silného povlaku měděnky se užívá kyseliny fosforečné (5%) nebo i sírové (2%). K rozpuštění zbytku měděnky nebo jen tenkého jejího povlaku lze užít kyselin organických, např. citronové (5%) nebo mravenčí (10%). Korosivnímu účinku vzdušného kyslíku na měď lze z velké části zabránit pracováním v atmosféře kysličníku uhličitého, nejlépe v hlubokých nádobách se širokým hrdlem. Těžko se odstraňuje červená vrstva kysličníku měďného, která se ani v amoniaku nerozpouští dosti ochotně. K jejímu rozpouštění jsem vypracoval tento předpis: K minci potažené nevzhlednou hnědočervenou vrstvou kysličníku měďného (zbylého často po rozpuštění měděnky) se do kádinky (sklenice) přidá nejprve jeden objem čerstvě připraveného nasyceného roztoku hydrazinsulfátu (nikoliv hydrazinchloridu!) ve vodě, pak ihned ještě dva objemy obchodního koncentrovaného amoniaku (asi 25%) a obsah nádoby se promísí. Pak se přidá ještě jeden objem vodného nasyceného roztoku komplexonu (chelatonu) 3, znova se promísí krouživým pohybem a nechá se stát. Rozpouštění kysličníku měďného lze sledovat podle intensity zelenání roztoku. Kovová měď je přitom chráněna před korosí redukčním účinkem hydrazinu.

Protože těsně na povrchu mince ležící vrstva, vzniklá korosí, je nejmladší, je i nejvíce reaktivní, takže při prosáknutí čisticího roztoku prasklinami a póry často též nejdříve povoluje. Proto je třeba čas od času minci vyjmout a mechanicky (třením kartáčkem nebo pouhou rukou) ji zbavovat povrchní korovité vrstvy, pod níž se již mladší vrstva rozpustila, načež čištění v lázni znova opakovat. Posléze je třeba mince rychle oplachovat tekoucí vodou, ponechat je v prostorných nádobách s hojností vody, vyvařit je ve vodě destilované a nakonec je dobře vysušit. Pro možnost pozdějšího vědeckého výzkumu je třeba upustit od lakování mincí a spokojit se jen slabým jejich nátěrem vhodným olejem, který nežlukne, nebo vaselinou.

V Praze v prosinci 1957

Карел Комарек

Коррозия медных монет и их консервирование

Статья коротко касается темы о нахождении меди в природе, о ее коррозии под влиянием атмосферы, воды и почвы и о значении бронзы. Рассматриваются продукты медной коррозии и главное внимание уделено основным солям, особенно основной углемедной соли. Ее происхождение можно объяснить влиянием аммиака или углекислого аммония на первоначальный продукт коррозии (хлорид или ацетат меди). Перемена может настать и сквозь сульфид и сульфат меди.

При коррозии бронзовых монет, уложенных в землю, олово реагирует иначе, нежели медь, оставаясь всегда на первоначальном месте в форме гидратированной двуокиси олова. Медь может войти в раствор и под влиянием иных продуктов разложения животного происхождения, нежели аммиак, с которым составляет легко растворимые, сильно комплексные соединения.

Было произведено сравнение влияний некоторых разбавленных кислот на основную углемедную соль и на металлическую медь. Так как кислоты на воздухе растворяют и металлическую медь, было-бы желательно удалять продукты коррозии кислотами без приступа воздуха, например в атмосфере углекислого газа. При сильном налете окиси, лучше всего для его удаления сначала пользоваться разбавленными минеральными кислотами, например фосфорной (5%) или серной (2%), и только потом употребить раствор органических кислот, например лимонной (5%). Особенно трудно отстранимую, красную окись делает закись меди. Для его удаления помогает смесь, составленная из одного объема свежеприготовленного насыщенного раствора сернокислого гидразина (не солянокислого!) в воде, двух объемов едкого аммиака (25%) и одного объема насыщенного водного раствора комплексона 3. По мере растворения закиси меди, получает раствор более сильную зеленую окраску. Металлическая медь при этом полностью хранена перед коррозией редукционным влиянием гидразина, так что не нарушается и в течении долгого времени.

Особенно реактивный нижний, самый молодой слой окиси, находящийся прямо на металлической меди. Он поэтому сравнительно легко растворяется в очистных растворах, которые проникают туда трещинками верхнего слоя окиси, более старого, а потому и труднее растворяемого. На этом основании необходимо время от времени вынуть монету из очистного раствора и, после промывки водой, механически (щеточкой или рукой) одстранять размягченные верхние слои окиси, а затем, снова опустить монету в раствор, т. е. приходится продукты коррозии одстранять с поверхности монеты поочередным употреблением подходящих химических продуктов и механического воздействия (трения).

Karel Komárek

La corrosion des monnaies de cuivre et leur conservation

L'auteur traite brièvement de l'existence du cuivre dans la nature, de sa corrosion par l'atmosphère, l'eau et le sol ainsi que de l'importance du bronze. Il examine les principaux produits de la corrosion et réserve une attention spéciale aux sels basiques, notamment au vert-de-gris. L'origine de la patine peut s'expliquer par l'action de l'ammoniac ou du carbonate d'ammonium sur les produits primaires de la corrosion (le chlorure ou l'acétate de cuivre). La transformation peut s'effectuer aussi par l'action d'un sulfure et du sulfate de cuivre.

Au cours de la corrosion des monnaies de bronze enfouies en terre le comportement de l'étain diffère de celui du cuivre, car l'étain reste toujours à sa place primitive, à savoir sous forme d'oxyde stannique hydraté. Le cuivre peut passer en solution aussi par l'action d'autres produits de décomposition de provenance animale qu'ammoniac, avec lesquels il forme des combinaisons fort complexes et d'une bonne solubilité.

L'auteur a comparé l'action de quelques acides dilués, d'une part sur le vert-de-gris et, d'autre part, sur le cuivre métallique. Etant donné que les acides dissolvent, à l'air, même le cuivre métallique, il serait à souhaiter que l'élimination des produits de la corrosion par les acides eût lieu à l'abri de l'air, p. ex. dans l'atmosphère de l'anhydride carbonique. Pour éliminer une grande quantité d'incrustation, il vaut mieux employer tout d'abord des acides minéraux dilués, p. ex. l'acide phosphorique (5%) ou sulfurique (2%) pour passer aux solutions des acides organiques, p. ex. de l'acide citrique (5%). L'oxyde cuivreux forme une couche rouge d'une grande résistance. Pour l'éliminer, l'auteur recommande le mélange composé d'un volume de la solution, dans l'eau, récente et saturée, de sulfate d'hydrazine (non pas de chloride!), de deux volumes d'ammoniaque concentrée commerciale (25%) et d'un volume de la solution aqueuse saturée de complexon 3 (disodiumethylenediaminetetraacetate). Avec la dissolution progressive de l'oxyde cuivreux, la solution prend une coloration plus verte. Lors de l'opération, le cuivre métallique est parfaitement protégé contre la corrosion par l'action réductrice de l'hydrazine et ne subit aucune altération, pas même après une période de temps très prolongée.

La couche inférieure, récente, de l'incrustation, qui se trouve directement sur le cuivre métallique, réagit le plus fort. C'est pourquoi elle se dissout relativement facilement dans les solutions de purification qui pénètrent par des fissures qui s'étaient produites dans la couche supérieure de l'incrustation, plus ancienne et donc plus résistante. Par conséquent, il faut sortir, de temps en temps, les monnaies de la solution de purification et, après les avoir rincées à l'eau, éliminer d'une manière mécanique (au moyen d'une brosse ou avec la main) la couche supérieure libérée de l'incrustation pour remettre ensuite les monnaies dans le bain. L'auteur conclut qu'il faut donc appliquer, pour éliminer de la surface des monnaies les produits de la corrosion, alternativement des produits chimiques convenables et des procédés mécaniques (le frottement).

NÁLEZY

M. R. Pernička

NÁLEZ ANTICKÉ MINCE U PROSIMĚŘIC NA JIŽNÍ MORAVĚ

U Prosiměřic (okr. Znojmo), na trati zvané Zelnice jižně vtoku mlýnského náhona do Jevišovky, našel na jaře 1957 občan Jaroslav Rychlík z Prosiměřic při polních pracích antickou bronzovou minci, kterou odevzdal řediteli prosiměřické osmiletky s. Bláhovi; od něho jsem tuto minci získal pro nálezový fond Prehistorického ústavu university v Brně (inv. č. 20 413; mince bude později podle dohody uložena v Jihomoravském museu ve Znojmě). Mince je velmi pěkně dochována, vděčí za to nepochybně uložení v suchém písečnatém terénu. Provrt u okraje dosvědčuje, že byla nošena jako medailonek, snad někým z obyvatel sídliště z doby římské, které se prostírá ve vzdálenosti asi dvou kilometrů na opačné straně Prosiměřic. Nedaleko místa nálezu mince jsem našel ojedinělé keramické fragmenty z téhož období a neúplnou železnou sponu z III. století n. l. – bylo tak odkryto nové, dosud neznámé naleziště. Pravděpodobně jde o pohřebiště, které snad patří ke zmíněnému sídlišti. Dosahuje-li tato nová lokalita až k místu nálezu mince, nelze zatím rozhodnout.

Nalezená mince je malý bronz císaře Proba (276–282) o průměru 21 mm. Avers: IMP. C. M. AVR. PROBVS P. F. AVG. – vlevo otočené poprsí císaře s paprsčitou korunou a ve vladařském hávu, v ruce drží žezlo zakončené figurkou orla. Revers: VIRTVS PROBI AVG., v exergu XXIII – trofeum, po bocích po jednom sedícím zajatci. Typ: Mattingly-Sydenham, Roman imperial coinage V, 2 1933, Probus 820; ražba mincovny v Siscii. Provrtaný otvor je na aversu vlevo od čela portrétní busty, na reversu porušil písmenko I ve slově VIRTVS.

Vlasta Šikulová

UHERSKÉ DENÁRY ZE SLOVANSKÉHO KOSTROVÉHO HROBU Z HODONÍNA

(Tab. XVI, č. 1–3)

Při kopání základů pro laboratoře Československých naftových dolů naproti budově hospodářské školy v Hodoníně (čís. parc. 364) byla zachycena kostra, pravděpodobně mužská, ležící na zádech s rukama podél těla, orientovaná hlavou k západu. V prostoru mezi lopatkou a lebkou kostry byly nalezeny tři mince, patinou slepené. Jiných nálezů v hrobě nebylo.[1])

[1]) Nález vyzvedla r.1956 a odevzdala mi k publikaci prom. hist. Eva *Šráčková*, ředitelka Okr. musea v Hodoníně, které jsem zavázána srdečným díkem.

Popis mincí:[2])

1. Uhry, Štěpán (1000–1038)
   Líc: V perličkovitém kroužku rovnoramenný kříž s trojúhelníkem v každém z úhlů ramen. Vnější obvodek perličkovitý.
   Opis: + SMEHANVSREX
   Rub: V hladkém kroužku rovnoramenný kříž s trojúhelníkem v každém z úhlů ramen. Vnější obvodek hladký.
   Opis: + RE7IAIVIMVSX
   Typ R I, 2 var.; W I, 2; průměr 16,5 mm; váha 0,569 g *(viz tab. XVI, č. 1)*.
2. Uhry, Štěpán (1000–1038).
   Líc: V perličkovitém kroužku rovnoramenný kříž s trojúhelníkem, v každém z úhlů ramen. Vnější obvodek perličkovitý.
   Opis: + SMEHANVS'REX
   Rub: V hladkém kroužku rovnoramenný kříž s trojúhelníkem v každém z úhlů ramen. Vnější obvodek hladký.
   Opis: + RE7IAIVIMVS+
   Typ R I, 2 var.; W I, 2; průměr 16,9 mm; váha 0,717 g *(viz tab. XVI, č. 2)*.
3. Uhry, Štěpán (1000–1038).
   Líc: V perličkovitém kroužku rovnoramenný kříž s trojúhelníkem v každém z úhlů ramen. Vnější obvodek perličkovitý.
   Opis: ..EMEHNANVS'REX
   Rub: V hladkém kroužku rovnoramenný kříž s trojúhelníkem v každém z úhlů ramen. Vnější obvodek hladký.
   Opis: + RE7IAIVIIITIVS
   Typ R I, 2 var.; líc W I, 5; rub W I, 3; průměr 17,1 mm; váha 0,587 g (mírně vylomený; *viz tab. XVI, č. 3)*.

Nález jest jistě velmi pozoruhodný, a to zrovna z několika důvodů. Především patří popsané mince k nejstarším, které byly na Moravě ve slovanských hrobech nalezeny. Okolnost, že jde o denáry uherské, rozmnožuje pak počet uherských denárů, které tvoří, jak zjistil P. Radoměrský,[3]) více jak 1/3 nálezů mincí na slovanských pohřebištích na Moravě. Z polohy mincí, které, jak již bylo řečeno, ležely mezi lebkou a lopatkou kostry, můžeme se jistě důvodně domnívati, že byly původně uloženy v ústech mrtvého. To odpovídá také zcela zjištění zmíněného badatele, že právě v nejstarším období tohoto zvyku byly mince u nás dávány mrtvým do úst.[4]) Konečně i počet tří mincí v jednom hrobě, v našich poměrech zatím zcela neobvyklý, má analogie na pohřebištích v Karpatské kotlině.[5]) Všechny tyto okolnosti nám tedy znovu potvrzují, že zvyk dávati mrtvému do hrobu minci byl k nám přenesen z Uher zároveň s prvními arpádovskými denáry.

[2]) Za pomoc při popisu mincí srdečně děkuji prof. Jiřímu *Sejbalovi*, přednostovi numismatického oddělení Moravského musea.

[3]) P. *Radoměrský*, Obol mrtvých u Slovanů v Čechách a na Moravě, Sborník Národního musea IX–A, hist. č. 2, str. 48.

[4]) P. *Radoměrský*, l. c., str. 56.

[5]) Z. *Váňa:* Pavel Radoměrský, Obol mrtvých u Slovanů v Čechách a na Moravě. Pam. arch. XLVII (1956), str. 371.

Josef Petrtyl

DENÁROVÝ NÁLEZ V TUCHORAZI, OKRES ČESKÝ BROD

V r. 1957 byl v přijímacím protokolu Okresního Podlipanského musea v Českém Brodě nalezen záznam o nálezu denáru v Tuchorazi z června 1914. O tomto nálezu, který nebyl nikde registrován a popsán, je zapsáno, že 12 denárů Bořivoje II. a Břetislava II. z nálezu v Tuchorazi věnoval do českobrodského musea Bedřich Lonský, nájemce dvora z Tuchoraze. Opravou v tomto zápise bylo poznamenáno, že museum koupilo 5 denárů, takže bylo známo celkem 17 exemplářů z tohoto denárového nálezu. Prohlídkou depositáře se zjistilo, že je zachováno pouze 9 mincí. Pravděpodobně šlo o větší nález, který se představuje nyní pouze zlomkem, zachovaným v českobrodském museu. Je přirozené, že takové torso lze pouze registrovat; může přispět hlavně k prohloubení obrazu, jak vypadala nálezová struktura na Českobrodsku v dějinném vývoji.

Jde o tyto mince:

Čechy, Břetislav II. (1092–1100), denár, Fiala tab. X, 21 (1), průměr 17 mm, váha 0,61 g – F. X, 22 (2); exempláře nejsou z týchž razidel, mají odlišnosti v kresbě; pr. 15 mm, v. 0,59 g a pr. 14/15 mm, v. 0,57 g. – Bořivoj II. (1101–1107), denár, F. X, 23 (1), pr. 18 mm, v. 0,51 g. – F. X, 26 (5): 13/14 mm, 0,40 g; 12,5/13 mm, 0,38 g; 12,5 mm, 0,32 g; 14 mm, 0,34 g; 16 mm, 0,62 g. Střední kruh je jemně perličkový, pod levým uchem hlavy je vždycky bod na označení středu, jejž možno pozorovat i na rubu na boku postavy jezdce. Drobné obrazové varianty ukazují, že nejde o ražby z týchž razidel. Tento typ patří podle P. Radoměrského (Peníze Kosmova věku, NČČsl. XXI, str. 7 a n.) do prvního Bořivojova vládního údobí. Ražba velikosti 16 mm a váhy 0,62 g náleží metrologické skupině A, kde měl panovník ražební zisk 89%, menší ražby ke skupině C, při níž stoupl ražební zisk mincovního pána až na 451%.

Václav Burian

SVATOPLUKŮV DENÁR Z OLOMOUCE

Podle záznamu Leopolda Gramela v katalogu numismatické sbírky Musea hl. města Olomouce (sv. I, str. 181, č. i. 633) daroval J. Nerlich denár kn. Svatopluka (1095–1107, Don. 415), nalezený u Německého domu (postaven r. 1899) v Olomouci. Podobný nález z r. 1840 je zapsán v díle Nálezy mincí č. 1716.

Václav Burian

NÁLEZ PRAŽSKÝCH GROŠŮ V KRAKOŘICÍCH, OKRES ŠTERNBERK NA MORAVĚ

Koncem března 1956[1]) objevil Pavel Matěj v zahradě svého otce (kat. území Krakořice, p. č. 455/1) při zakopávání uhynulého kůzlete v hloubce 30–40 cm souhrn pražských grošů Václava II. (1283–1305). Část nálezu byla rozebrána spolužáky nálezce. Řediteli šternberského musea Jos. Valíčkovi se podařilo soustředit z nálezu 65 kusů. Jsou to:

[1]) Viz předběžnou mou zprávu ve Zprávách KVM Olomouc 1956, s. 82.

Čechy, Václav II. (1283–1305), pražský groš:

Smolík[2]) č. 1 [12 kusů, prům. váha[3]) 3,71 g]; Smolík č. 2 (52 kusů, prům. váha 3,687 g); neurčený (1 kus, váha 3,80 g).

Emanuela Nohejlová-Prátová

NÁLEZ PRAŽSKÝCH GROŠŮ JANA LUCEMBURSKÉHO A KARLA IV. V HODONÍNĚ

Při hloubení základů pro stavbu činžovního domu na jihovýchodním rohu Gottwaldova náměstí (parc. 382/1) v Hodoníně byl 25. června 1955 odkryt nález grošů. Zachovaná nádobka, ve které byl nález uložen, je džbánek 21,5 cm vysoký. Na bříšku, kde je ozdoben osmi kruhy z drobných čárek (dva podobné se opakují pod mírně vyhrnutým okrajem a na oušku) dosahuje 10,5 cm průměru. Hořejší otvor má průměr 11 cm, dno 6 cm.[1]) Z kovového obsahu tohoto džbánku bylo správou Okresního musea v Hodoníně zasláno 297 grošů k určení do numismatického oddělení Národního musea. Jsou to tyto mince:

Čechy, Václav II. (1278–1305), K. Hora, pražský groš (1)
Jan Lucemburský (1310–1346), pražský groš (156)
Karel IV. (1346–1378), pražský groš (136)
Míšeň, Friedrich I. Pokousaný (1291–1324), míšeňský groš typu Saurma č. 4.359 (1).

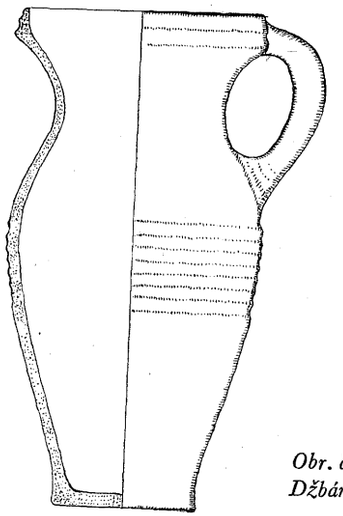

Obr. č. 1:
Džbánek z hodonínského nálezu.

Fridrich II. (1324–1349), míšeňský groš typu Saurma, č. 4360, ale po stranách křížku malé křížky, ne tedy kroužky (3).

[2]) J. *Smolík*, Pražské groše a jejich díly. Praha, Česká akademie věd a umění.

[3]) Mince laskavě zvážil Mr V. *Ditrich*.

[1]) Nádobku popsal a její profil (viz obr. č. 1) nakreslil m. H. Landsfeld ze Skalice. Nálezové okolnosti sdělila prom. hist. umění Eva Šráčková, správkyně musea v Hodoníně. Jednotlivé kusy zvážila konservátorka num. odděl. Nár. musea v Praze Nina J. Zdichyncová. Všem jmenovaným upřímně děkuji za pomoc při popisu.

Vraťme se nyní podrobněji k popisu pražských grošů, obsažených v nálezu:

Groš Václava II. je přesně shodný s grošem, popisovaným Smolíkem, Pražské groše a jejich díly, Praha 1894, tab. I, č. 1.

Grošů Jana Lucemburského je celkem 156 kusů v 40 variantách, které nalézáme na líci ve tvaru a ozdobách koruny, ve tvaru písma a v rozdělovacích znaménkách opisu, na rubu ve značkách na uchu nebo u ocasu českého lva, ve tvaru písma a v rozdělovacích znaménkách opisu. Sledujeme-li nejprve tvar české koruny v obrazu na líci pražských grošů Janových v Hodonínském nálezu, dostáváme tyto skupiny *(viz i tab. A)*:

Koruna č. 1:

Česká koruna v dvojitém opisovém pruhu, odděleném vždy perlovcem.

1. L. Nad střední lilií koruny perla, spojená s lilií kratší čárkou. Písmo je úpravné, dost bohatě rozvinuté, podobné písmu na groších Václava II.
   Opis ✠IOhANNES⁘PRIMVS | ✠DEI⁘GRATIA⁘REX⁘BOEMIE
   R. Český lev bez značky. Opis ✶✠✶ GROSSI⁘PRAGENSES
   1 kus. Průměr: 30 mm. Váha: 3,761 g. Na líci je dvojráz, obraz je položen excentricky a má 1 menší hladkou plošku. Rub je dost dobře ražený.

2. L. Jako č. 1.
   R. Jako č. 1, na uchu lva značka: půl lilie
   4 kusy. Váha: 3,398; 2,917; 3,685; 3,199 g. Na líci i rubu jsou všechny dost dobře ražené, dva jsou prasklé na okrajích, jeden má na rubu malé hladké plošky.

3. L. Jako č. 1.
   R. Jako č. 2, ale v opisu: ———I ⁂ P———
   1 kus. Váha: 3,476 g. Líc je dost dobře ražen, ale má hladkou plošku a je prasklý. Rubní obraz je umístěn excentricky a jsou na něm také hladké plošky.

4. L. Jako č. 1.
   R. Jako č. 2, ale v opisu: ———I P———
   1 kus. Váha: 3,822 g. Líc je dost dobře ražen, ale má hladkou plošku a je prasklý. Na rubu je dvojráz, který patrně způsobil, že není znát rozdělovací znaménko. Má hladkou plošku.

5. L. Jako č. 1, ale v opisu: ——— ⁘ ——— | ——— ⁘ ——— ⁂ ——— ⁘ ———
   R. Jako č. 1, ale v opisu: ———I ✠ P———
   5 kusů. Váha: 3,599; 3,341; 3,600; 3,669; 3,479 g. Na líci jsou tři dosti dobře raženy, 4 mají hladké plošky, jeden má obraz vyražen excentricky. Na rubu je na 3 kusech dvojráz, na 2 hladké malé plošky.

6. L. Jako č. 5.
   R. Jako č. 5, ale u ocasu lva, mezi hlavou lva a ocasem, je značka
   a v opisu: ———I ✠ P———
   1 kus. Váha: 3,691 g. Na líci, ačkoliv je dost dobře ražený, jsou hladké plošky.

Koruna č. 2:

7. L. Jako č. 5, ale střední lilie koruny je se střední perlou spojena delší čárkou.
   R. Jako č. 5, ale u ocasu lva je značka
   1 kus. Váha: 3,423 g. Je dost dobře ražený, ačkoliv má na líci malé hladké plošky. Prasklý.

Čechy, Václav II. (1283–1305), pražský groš:
Smolík[2]) č. 1 [12 kusů, prům. váha[3]) 3,71 g]; Smolík č. 2 (52 kusů, prům. váha 3,687 g); neurčený (1 kus, váha 3,80 g).

Emanuela Nohejlová-Prátová

NÁLEZ PRAŽSKÝCH GROŠŮ JANA LUCEMBURSKÉHO A KARLA IV. V HODONÍNĚ

Při hloubení základů pro stavbu činžovního domu na jihovýchodním rohu Gottwaldova náměstí (parc. 382/1) v Hodoníně byl 25. června 1955 odkryt nález grošů. Zachovaná nádobka, ve které byl nález uložen, je džbánek 21,5 cm vysoký. Na břišku, kde je ozdoben osmi kruhy z drobných čárek (dva podobné se opakují pod mírně vyhrnutým okrajem a na oušku) dosahuje 10,5 cm průměru. Hořejší otvor má průměr 11 cm, dno 6 cm.[1]) Z kovového obsahu tohoto džbánku bylo správou Okresního musea v Hodoníně zasláno 297 grošů k určení do numismatického oddělení Národního musea. Jsou to tyto mince:

Čechy, Václav II. (1278–1305), K. Hora, pražský groš (1)
Jan Lucemburský (1310–1346), pražský groš (156)
Karel IV. (1346–1378), pražský groš (136)
Míšeň, Friedrich I. Pokousaný (1291–1324), míšeňský groš typu Saurma č. 4.359 (1).

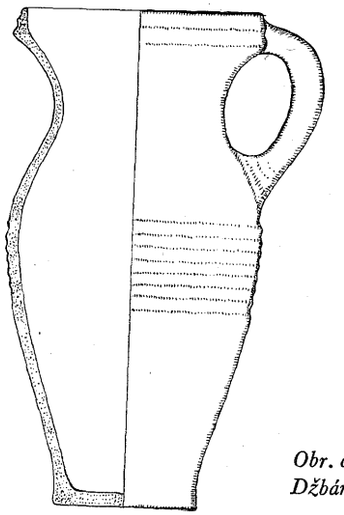

Obr. č. 1:
Džbánek z hodonínského nálezu.

Fridrich II. (1324–1349), míšeňský groš typu Saurma, č. 4360, ale po stranách křížku malé křížky, ne tedy kroužky (3).

[2]) J. *Smolík*, Pražské groše a jejich díly. Praha, Česká akademie věd a umění.
[3]) Mince laskavě zvážil Mr V. *Ditrich*.
[1]) Nádobku popsal a její profil (viz obr. č. 1) nakreslil m. H. Landsfeld ze Skalice. Nálezové okolnosti sdělila prom. hist. umění Eva Šráčková, správkyně musea v Hodoníně. Jednotlivé kusy zvážila konservátorka num. odděl. Nár. musea v Praze Nina J. Zdichyncová. Všem jmenovaným upřímně děkuji za pomoc při popisu.

Vraťme se nyní podrobněji k popisu pražských grošů, obsažených v nálezu:

Groš Václava II. je přesně shodný s grošem, popisovaným Smolíkem, Pražské groše a jejich díly, Praha 1894, tab. I, č. 1.

Grošů Jana Lucemburského je celkem 156 kusů v 40 variantách, které nalézáme na líci ve tvaru a ozdobách koruny, ve tvaru písma a v rozdělovacích znaménkách opisu, na rubu ve značkách na uchu nebo u ocasu českého lva, ve tvaru písma a v rozdělovacích znaménkách opisu. Sledujeme-li nejprve tvar české koruny v obrazu na líci pražských grošů Janových v Hodonínském nálezu, dostáváme tyto skupiny *(viz i tab. A)*:

Koruna č. 1:

Česká koruna v dvojitém opisovém pruhu, odděleném vždy perlovcem.

1. L. Nad střední lilií koruny perla, spojená s lilií kratší čárkou. Písmo je úpravné, dost bohatě rozvinuté, podobné písmu na groších Václava II.
   Opis ✠IOhANNES⁘PRIMVS | ✠DEI⁘GRATIA⁘REX⁘BOEMIE
   R. Český lev bez značky. Opis ✱✠✱ GROSSI⁘PRAGENSES
   1 kus. Průměr: 30 mm. Váha: 3,761 g. Na líci je dvojráz, obraz je položen excentricky a má 1 menší hladkou plošku. Rub je dost dobře ražený.

2. L. Jako č. 1.
   R. Jako č. 1, na uchu lva značka: půl lilie
   4 kusy. Váha: 3,398; 2,917; 3,685; 3,199 g. Na líci i rubu jsou všechny dost dobře ražené, dva jsou prasklé na okrajích, jeden má na rubu malé hladké plošky.

3. L. Jako č. 1.
   R. Jako č. 2, ale v opisu: ———I ⁂ P———
   1 kus. Váha: 3,476 g. Líc je dost dobře ražen, ale má hladkou plošku a je prasklý. Rubní obraz je umístěn excentricky a jsou na něm také hladké plošky.

4. L. Jako č. 1.
   R. Jako č. 2, ale v opisu: ———I P———
   1 kus. Váha: 3,822 g. Líc je dost dobře ražen, ale má hladkou plošku a je prasklý. Na rubu je dvojráz, který patrně způsobil, že není znát rozdělovací znaménko. Má hladkou plošku.

5. L. Jako č. 1, ale v opisu: ——— ⁘ ——— | ——— ⁘ ——— ⁂ ——— ⁘ ———
   R. Jako č. 1, ale v opisu: ———I ✠ P———
   5 kusů. Váha: 3,599; 3,341; 3,600; 3,669; 3,479 g. Na líci jsou tři dosti dobře raženy, 4 mají hladké plošky, jeden má obraz vyražen excentricky. Na rubu je na 3 kusech dvojráz, na 2 hladké malé plošky.

6. L. Jako č. 5.
   R. Jako č. 5, ale u ocasu lva, mezi hlavou lva a ocasem, je značka
   a v opisu: ———I ✠ P———
   1 kus. Váha: 3,691 g. Na líci, ačkoliv je dost dobře ražený, jsou hladké plošky.

Koruna č. 2:

7. L. Jako č. 5, ale střední lilie koruny je se střední perlou spojena delší čárkou.
   R. Jako č. 5, ale u ocasu lva je značka
   1 kus. Váha: 3,423 g. Je dost dobře ražený, ačkoliv má na líci malé hladké plošky. Prasklý.

8. L. Jako č. 7.
R. Jako č. 7, ale v opisu———I ⚷ P———
1 kus. Váha: 3,476 g. Je dost dobře ražený, ačkoliv má na líci malé hladké plošky. Prasklý.

9. L. Jako č. 7.
R. Jako č. 7, ale u ocasu lva značka ⚲ a v opisu———I ✙ P———
2 kusy. Váha: 3,715; 3,776 g. Oba kusy jsou dost dobře raženy, ačkoliv mají na líci maličké hladké plochy a na rubu jeden dvojráz. Jeden je prasklý.

10. L. Jako č. 7.
R. Jako č. 9, ale v opisu ———I ✙ P———
3 kusy. Váha: 3,465; 3,615 (jakost: 892/1000); 3,674 g. Na líci jsou všechny dost dobře raženy, ale na dvou jsou hladké plošky, na dvou je obraz umístěn excentricky, na rubu je na všech dvojráz. Jeden je po jedné straně oříznut.

11. L. Jako č. 7.
R. Jako č. 9, ale rozdělovací znaménko v opisu není čitelné.
2 kusy. Váha: 3,631; 3,751 g. Jeden má na líci dvojráz, je oříznutý a jeden má hladké plošky. Na rubu mají hladké plošky oba kusy a oba jsou prasklé.

12. L. Jako č. 7.
R. Jako č. 9, ale silný dvojráz u obou nedovoluje číst ani značku u lva, ani rozdělovací znaménko v opisu.
2 kusy. Váha: 3,762; 3,363 g. Na líci jsou oba dost dobře raženy, oba mají zcela malé hladké plošky, jeden je prasklý.

Koruna č. 3:

13. L. Jako č. 5, ale střední lilie není nijak spojena se střední perlou.
R. Jako č. 9.
1 kus. Váha: 3,500 g. Obraz na líci je umístěn mírně excentricky, na líci i rubu jsou drobné hladké plošky. Je prasklý.

14. L. Jako č. 13.
R. Jako č. 9, ale v opisu ———I ✟ P———
2 kusy. Váha: 3,012; 3,475 g. Oba mají po obou stranách dvojráz a malé hladké plošky. Na obou je lícní obraz umístěn excentricky. Jeden je prasklý.

15. L. Jako č. 13, ale v opisu: ——— ⚷ ——— | ——— ⚘ ——— ⚘ ——— ⚘ ———
R. Jako č. 13, ale v opisu: ———I ✙ P———
1 kus. Váha: 3,519 g. Po obou stranách je tento kus dost dobře ražen, třebaže jsou na líci malé hladké plošky.

16. L. Jako č. 15.
R. Jako č. 15, ale rozdělovací znaménko v opisu není čitelné.
1 kus. Váha: 3,57 g. Obraz na líci je umístěn excentricky a má hladké plochy. Je prasklý.

17. L. Jako č. 15.
R. Jako č. 13, ale v opisu ———I ✿ P———
1 kus. Váha: 3,531 g. Obraz na líci je umístěn excentricky a má hladké plošky. Na obou stranách groše je v jeho rázu znát kruhová čára, která mohla vzniknout otištěním okraje jiného kusu.

18. L. Jako č. 13.
R. Jako č. 10.
2 kusy. Váha: 3,513; 3,762 g. Obrazy na obou stranách jsou umístěny excentricky. Jeden je prasklý.

19. L. Jako č. 13.
R. Jako č. 10, ale v opisu ———I ✙ P———
4 kusy. Váha: 3,132; 3,287; 3,490; 3,544 g. Všechny jsou dost dobře raženy, téměř bez hladkých plošek. Na líci jednoho je slabý dvojráz. Jeden je prasklý.

20. L. Jako č. 13.
R. Jako č. 13, ale v ocasu lva značka podoby kroužku: ◎
4 kusy. Váha: 3,509; 3,586; 3,634; 3,659 g. Jeden kus má po obou stranách dvojráz, jeden je po okraji ohlazený, dva jsou prasklé.

Koruna č. 4:

21. L. Jako č. 5, ale koruna bez střední perly.
R. Jako č. 9.
2 kusy. Váha: 3,357; 3,518 g. Jeden má na líci dvojráz, na rubu jsou oba dost dobře raženy, třebaže mají malé hladké plošky. Jeden je prasklý.

22. L. Jako č. 20.
R. Jako č. 10.
1 kus. Váha: 3,544 g. Na každé straně dost dobře raženého kusu je malá hladká ploška.

Mělce ražené:

23. L. Jako č. 5.
R. Jako č. 9, tj. je čitelna značka u ocasu lva, jinak jsou však oba kusy téměř nečitelné.
2 kusy. Váha: 2,372 g [!]; 3,527 g [jakost 846/1000]. Oba kusy jsou velmi mělce raženy. Na obou stranách jsou obrazy umístěny excentricky a mají velké, hladké plochy. Na rubu je znát kruhovou čáru, vedenou přes ráz.

24. L. Jako č. 13, ale v opisu: ——— ⚷ ——— | ——— ? ——— ✿ ——— ⚷ ———
R. Jako č. 9, ale v opisu je rozdělovací znaménko nečitelné.
1 kus. Váha: 3,343 g. Mělce ražený, s malými hladkými plochami.

25. L. Jako č. 5, ale v opisu bez prostředního rozdělovacího znaménka:
——— ⚷ ——— | ——— ⚷ ———A R——— ⚷ ———
R. Jako č. 9.
2 kusy. Váha: 3,584; 3,740 g.

Koruna č. 5 a 6:

26. L. Jako č. 1, ale koruna má střední lilii končící uprostřed buď jakýmsi trojúhelníkem nebo mírně prohnutou dolů. Na obě varianty této koruny nasedá na krátké čárce střední perla.
Opis: ——— ⚷ ——— | ——— ⚷ ——— ✙ ——— ⚷ ———
R. Jako č. 1, ale opis:———I ✙ P———
67 kusů. Váha 30 z nich: 3,181; 3,227; 3,265; 3,332; 3,379; 3,400; 3,437 [jakost: 864/1000]; 3,490; 3,514; 3,522; 3,538; 3,565; 3,583; 3,595; 3,600; 3,602; 3,605; 3,617; 3,620; 3,625; 3,627 [jakost: 873/1000]; 3,628; 3,650; 3,652; 3,652; 3,655; 3,664; 3,666; 3,725; 3,790. Aritmetický průměr váhy 3,541 g.

Tato varianta je hůř ražena, než všechny předchozí. Písmo je méně úpravné. Na líci má 6, na rubu 10 kusů dvojráz, obraz je na líci umístěn excentricky na 35, na rubu na 14 kusech. Sedmnáct kusů má na líci i na rubu velké, hladké plošky, 31 kusů je na okrajích prasklých. Na jednom groši na líci v opisu: +DЄ ⁝ GRATIA ——

27. L. Jako č. 26.
R. Jako č. 26, ale přes ocas lva jsou položeny dva a ještě půl měsíčku.
2 kusy. Váha: 3,631; 3,658 g. Jeden kus na líci, oba na rubu mají dvojráz. Lícní i rubní obraz je na obou umístěn excentricky. Na líci má jeden, na rubu oba dvě větší hladké plochy. Jeden je prasklý.

28. L. Jako č. 26, ale opis, pokud lze přečíst: —— ⁝ —— | —— ⁝ —— ? —— ⁝ ——
R. Jako č. 26, ale v opisu: ——I ✠ P——
6 kusů. Neváženy. Na líci mají 2 dvojráz, 5 excentricky vyražených obrazů, 3 mají velké, 3 malé hladké plochy. Na rubu mají 3 excentricky umístěn obraz, 4 mají velké, 2 malé hladké plochy. Pět kusů je prasklých.

29. L. Pokud lze přečíst jako č. 28.
R. Jako č. 26, ale rozdělovací znaménko v opisu nelze přečíst.
7 kusů. Neváženy. Dva mají na líci dvojráz, 6 excentricky umístěný obraz. Tři na líc a 6 na rubu mají velké hladké plochy, 3 na líci a jeden na rubu menší, dva jsou prasklé.

30. L. Jako č. 28.
R. Jako č. 19.
6 kusů. Neváženy. Jeden má na rubu dvojráz, 5 na líci a 1 na rubu excentricky umístěný obraz, na jednom líci a na dvou rubech jsou velké hladké plochy, na 3 a 4 menší. Čtyři kusy jsou prasklé.

31. L. Jako č. 28.
R. Jako č. 9, ale v opisu je rozdělovací znaménko nečitelné.
6 kusů. Neváženy. Jeden má na líci, jeden na rubu dvojráz, 6 na líci a 5 na rubu excentricky vyražený obraz, 3 na líci a 5 na rubu velké hladké plochy, 3 na líci a 1 na rubu hladké plošky menší. Pět kusů je prasklých.

32. L. Jako č. 26.
R. Jako č. 26, u trojlistu chybí řapík: ——I ✠ P——
1 kus. Váha: 2,177 g[!]. Neořízntutý, nepoškozený, dobře ražený.

33. L. Jako č. 26.
R. Jako č. 26, ale v opisu: ——I ✠ P——
3 kusy. Váha: 2,457 [poškozený; jakost: 873/1000]; 3,545; 3,722 g. Jeden kus má na líci dvojráz, všechny tři mají lícní obraz umístěný excentricky a všechny mají větší hladkou plochu. Jeden je prasklý. Na rubu jsou všechny tři dobře raženy.

34. L. Jako č. 26.
R. Jako č. 26, ale dvojráz posunul část ocasu lva tak, že by mohla tvořit znaménko. Rozdělovací znaménko v opisu je nečitelné.
1 kus. Váha: 3,383 g. Po obou stranách má kus dvojráz, obraz excentricky umístěný a hladké plošky. Je prasklý.

35. L. Jako č. 26.
R. Jako č, 26, ale v druhém poli větvení lva je značka ⩔. V opisu ——I ✠ P——
1 kus. Váha: 3,238 g. Je po obou stranách dost dobře ražen.

36. L. Jako č. 26.
R. Jako č. 35, ale bez značky a z měsíčku, přeloženého přes ocas lva před štěpením, je znát jen pravá část.
1 kus. Váha: 3,338 g.

Koruna č. 7:

37. L. Jako č. 26, ale koruna má střední lilii zakončenu rovnými čarami, sbíhajícími se nahoru. Střední perla není s lilií spojena.
Opis —— ⁝ — | — ⁝ —— ⁝ —— ⁝ ——
R. Jako č. 26, řapík trojlístku v opisu je rovný.
2 kusy. Váha: 3,521; 3,77 g. Oba kusy jsou na líci dvakrát a excentricky raženy a oba mají menší hladké plochy. Na rubu jsou oba dost dobře raženy. Jeden je slabě prasklý.

38. L. Jako č. 37.
R. Jako č. 37, jen v opisu: ——I ✠ P——
1 kus. Váha: 2,935 g. Na obou stranách je mincovní obraz umístěn excentricky, na líci má dvojráz a menší hladké plošky, na rubu je poměrně dost dobře ražený. Je prasklý.

39. L. Jako č. 37.
R. Jako č. 26, ale u ocasu lva je značka: ⚲
1 kus. Váha: 3,35 g. Na obou stranách je dvojráz a malé hladké plošky, obojí obraz je umístěn excentricky. Je prasklý.

40. L. Jako č. 37.
R. Jako č. 39, ale značka: §
3 kusy. Váha: 3,38; 3,572; 3,638 g. Jeden kus je dost dobře ražený, dva mají dvojráz a excentricky umístěný mincovní obraz a jsou prasklé.

Karlu IV. patří v hodonínském nálezu 136 grošů. I tyto lze rozdělit, podle hledisek uvedených na počátku popisu grošů Jana Lucemburského, na několik variant obvyklého základního typu. Vezmeme-li však za základ obdobně rozdělení grošů Janových tvar české koruny, vidíme, že všechny Karlovy groše z nálezu hodonínského patří do jediné skupiny. Koruna je menší a užší, střední lilie má dolů prohnutý vrchní konec, spojený se střední perlou. Perly postranních lilií leží na vnitřním kruhu.

1. L. Česká koruna v dvojitém opisovém pruhu, odděleném vždy perlovcem. Střední lilie koruny je nahoře zakončena dolů prohnutým obloučkem, z jehož středu vyniká čárka, na kterou nasedá střední perla.
Opis: + KAROLVS ∘ PRIMVS | + DEI ∘ GRATIA ✠ REX ∘ BOEMIЄ
R. Český lev bez značky u ocasu (nebo se značkou nečitelnou).
Opis: ∗ + ∗ GROSSI ✠ PRAGENSES
37 kusů. Aritmetický průměr váhy 10 kusů: 3,446 g. Celkově je rub daleko hůř ražen než líc. Na líci je dvojráz na jednom, na rubu na 11 kusech; 25 kusů má na líci, 16 na rubu excentricky umístěný mincovní obraz. Na 10 kusech jsou na líci, na 16 kusech na rubu velké hladké plochy. Na okraji je 13 kusů prasklých.

2. L. Jako č. 1, ale v opisu: ——S ◈ P—— | ——————
R. Jako č. 1, ale v opisu: ——I ✠ P——
56 kusů. Aritmetický průměr váhy 10 kusů: 3,392 g. Dvojráz nemá na líci žádný, na rubu jej má 7 kusů. Na líci je raženo excentricky 18, na rubu 24. Větší hladké plochy má na líci 10, na rubu 19 kusů; 29 grošů je prasklých.

3. L. Jako č. 2.
R. Jako č. 2, ale v opisu: ——I ⁝ P——

2 kusy. Váha: 3,468 g (druhý nebyl vážen). Na rubu je na obou dvojráz, excentricky umístěný obraz a dvě malé hladké plošky.

4. L. Jako č. 1.

R. Jako č. 1, ale u ocasu lva značka
8 kusů. Aritm. průměr váhy: 3,536 g. Všechny jsou raženy mělce a všechny mají dvojráz na obou stranách. Na líci je na všech obraz umístěn excentricky a na všech jsou na líci i na rubu menší hladké plochy. Na rubu je excentricky obraz na 5 exemplářích. Sedm kusů je prasklých.

5. L. Jako č. 1.

R. Jako č. 4, ale značka (patrně zkomolená značka našeho čísla 4).
12 kusů. Aritm. průměr váhy 3,564 g. Jeden má dvojráz na líci, 8 kusů na líci a 8 kusů na rubu má excentricky umístěný obraz. Na líci mají 4 kusy, na rubu 5 kusů, velké hladké plochy, na líci 4 kusy menší hladké plošky. Pět kusů je prasklých.

6. L. Jako č. 1.

R. Jako č. 4, ale značka je nečitelná.
3 kusy. Váha: 3,082; 3,505; 3,578 g. Dva kusy mají na líci a 3 na rubu excentricky umístěný obraz, dva a dva na líci a rubu větší hladké plochy, jeden na rubu menší. Tři jsou prasklé.

7. L. Jako č. 2.

R. Jako č. 2, ale u ocasu lva značka:
14 kusů. Aritm. průměr váhy: 3,453 g. Dvojráz má pět kusů na líci a jeden na rubu. Excentricky ražený obraz je na 13 kusech na líci, na 8 na rubu; 9 kusů na líci a 8 na rubu má větší hladké plochy. Čtyři kusy jsou prasklé.

8. L. Jako č. 1, ale rozdělovací znaménka v opisu jsou nečitelná.

R. Jako č. 1, ale rozdělovací znaménka jsou nečitelná.
4 kusy. Váha: 2,865; 3,569; 3,580; 3,589 g. Dvojráz je na jednom kusu na líci, na 4 na líci je excentricky umístěn mincovní obraz, 4 kusy mají na líci a 4 na rubu větší hladké plochy. Tři kusy jsou prasklé.

To je tedy podrobněji popsaná česká část hodonínského nálezu. Nález je českými i míšeňskými groši datován do prvního údobí vlády Karla IV., tj. do doby kolem r. 1350. Příčin ke shromáždění a případně i ukrytí peněz bylo v té době na nepokojné jihomoravské hranici dost, ačli nemáme v nálezu spatřovat pozůstatek uvítání nové královny, Anny Svídnické, na moravské půdě v Hodoníně až koncem června 1353.

Numismaticky potvrzuje hodonínský nález určité varianty Karlových pražských grošů jako některé z jeho nejstarších ražeb. Naproti tomu rozpětí Janových grošů mezi Václavovými a Karlovými, tedy skutečnost, že by se groše z hodonínského nálezu mohly rozložit do celé doby Janovy vlády, není nejlepší okolností pro stanovení chronologie Janových ražeb. Zde nám musí pomoci nálezy, které ukážou nejstarší a nejmladší ražby ve spojení s mincemi předcházejícího a následujícího vladaře. Pokusme se však přece vytěžit z popisu alespoň seskupení nejblíže stojících variant.[2]) Naše rozdělení podle tvaru a ozdoby české koruny vypadá v tabelární formě asi takto:[3])

---

[2]) O chronologii grošů Janových se právě v tomto svazku Num. sbor. pokouší dr. K. Castelin.

[3]) Čísla na všech tabulkách znamenají čísla našeho popisu hodonínského nálezu.

A. Rozdělení grošů Jana Lucemburského
podle variant české koruny na líci.

Číslo popisu	Tvar koruny	Líc: Rozdělovací znaménka v opisech	Typ písma	Rub: Značka u lva a rozděl. znaménko v opisu	Poznámka
1	(č. 1)	– ○ – | – ○ – ○ – ○ –	starší písmo	bez zn. —— ○ ——	
2	,,	– ○ – | – ○ – ○ – ○ –	starší písmo	⌒ —— ○ ——	
3	,,	– ○ – | – ○ – ○ – ○ –	starší písmo	⌒ —— ⁂ ——	
4	,,	– ○ – | – ○ – ○ – ○ –	starší písmo	⌒ —— bez zn. ——	
5	,,	– ○ – | – ○ – ⚜ – ○ –	starší písmo	bez zn. —— ✙ ——	
6	,,	– ○ – | – ○ – ⚜ – ○ –	starší písmo	⌐ —— ✙ ——	
7	(č. 2)	– ○ – | – ○ – ⚜ – ○ –	starší písmo	○ —— ✙ ——	
8	,,	– ○ – | – ○ – ⚜ – ○ –	starší písmo	○ —— ○ ——	
9	,,	– ○ – | – ○ – ⚜ – ○ –	starší písmo	? —— ✙ ——	892/1000
10	,,	– ○ – | – ○ – ⚜ – ○ –	starší písmo	? —— ✙ ——	
11	,,	– ○ – | – ○ – ⚜ – ○ –	starší písmo	? —— ? ——	
12	,,	– ○ – | – ○ – ⚜ – ○ –	starší písmo	? —— ? ——	
13	(č. 3)	– ○ – | – ○ – ⚜ – ○ –	starší písmo	? —— ✙ ——	
14	,,	– ○ – | – ○ – ⚜ – ○ –	starší písmo	? —— ✠ ——	
15	,,	– ○ – | – ♣ – ♣ – ♣ –	starší písmo	? —— ✙ ——	
16	,,	– ○ – | – ♣ – ♣ – ♣ –	starší písmo	? —— ? ——	
17	,,	– ○ – | – ♣ – ♣ – ♣ –	starší písmo	? —— ✿ ——	
18	,,	– ○ – | – ○ – ♣ – ○ –	starší písmo	bez zn. —— ✙ ——	
19	,,	– ○ – | – ○ – ♣ – ○ –	starší písmo	? —— ✙ ——	
20	,,	– ○ – | – ○ – ♣ – ○ –	starší písmo	○ —— ✙ ——	
21	(č. 4)	– ○ – | – ○ – ♣ – ○ –	starší písmo	? —— ✙ ——	
22	,,	– ○ – | – ○ – ♣ – ○ –	starší písmo	? —— ✙ ——	
23	,,	– ○ – | – ○ – ✙ – ○ –	mladší písmo	? —— ? ——	846/1000
24	,,	– ○ – | – ○ – ✿ – ○ –	mladší písmo	? —— ? ——	
25	,,	– ○ – | – ○ – bez zn. – ○ –	mladší písmo	? —— ✙ ——	
26		– ○ – | – ○ – ✙ – ○ –	mladší písmo	bez zn. —— ✙ ——	873/1000
27	(č. 5 a 6)	– ○ – | – ○ – ✙ – ○ –	mladší písmo	bez zn. —— ✙ ——	$2^1/_2$ měsíčku přes ocas
28	,,	– ○ – | – ○ – ? – ○ –	mladší písmo	bez zn. —— ✙ ——	864/1000
29	,,	– ○ – | – ○ – ? – ○ –	mladší písmo	bez zn. —— ? ——	
30	,,	– ○ – | – ○ – ? – ○ –	mladší písmo	? —— ✙ ——	
31	,,	– ○ – | – ○ – ? – ○ –	mladší písmo	? —— ? ——	
32	,,	– ○ – | – ○ – ✙ – ○ –	mladší písmo	bez zn. —— ♣ ——	
33	,,	– ○ – | – ○ – ✙ – ○ –	mladší písmo	bez zn. —— ✙ ——	
34	,,	– ○ – | – ○ – ✙ – ○ –	mladší písmo	? —— ? ——	
35	,,	– ○ – | – ○ – ✙ – ○ –	mladší písmo	? —— ✙ ——	v ocasu ⌒ půl měsíčku přes ocas
36	,,	– ○ – | – ○ – ✙ – ○ –	mladší písmo	bez zn. —— ✙ ——	
37	(č. 7)	– ○ – | – ○ – ○ – ○ –	mladší písmo	bez zn. —— ✙ ——	
38	,,	– ○ – | – ○ – ○ – ○ –	mladší písmo	bez zn. —— ✿ ——	
39	,,	– ○ – | – ○ – ✙ – ○ –	mladší písmo	? —— ✙ ——	
40	,,	– ○ – | – ○ – ✙ – ○ –	mladší písmo	? —— ✙ ——	

Druhým vodítkem pro naše seskupení grošů Jana Lucemburského z hodonínského nálezu mohou být ony dosud v numismatické literatuře málo povšimnuté a přece jistě důležité značky na rubu grošů u hlavy lva (na uchu, mezi hlavou a ocasem, v ocasu).

B. Rozdělení grošů Jana Lucemburského podle značek na rubu.

Číslo popisu	Tvar koruny	Líc Rozdělovací znaménka v opisech	Typ písma	Rub Značka u lva a rozděl. znaménko v opisu	Poznámka
1	č. 1	– o – | – o – o – o –	starší písmo	bez zn. — o —	
5	č. 1	– o – | – o – ✠ – o –	starší písmo	bez zn. — ✠ —	
18	č. 3	– o – | – o – ✠ – o –	starší písmo	bez zn. — ✠ —	
37	č. 7	– o – | – o – o – o –	mladší písmo	bez zn. — ✠ —	
26	č. 5 a 6	– o – | – o – ✠ – o –	mladší písmo	bez zn. — ✠ —	
27	č. 5 a6	– o – | – o – ? – o –	mladší písmo	bez zn. — ✠ —	873/1000
28	č. 5 a 6	– o – | – o – ? – o –	mladší písmo	bez zn. — ✠ —	$2^1/_2$ měsíčku v ocasu
29	č. 5 a 6	– o – | – o – ? – o –	mladší písmo	bez zn. — ? —	864/1000
32	č. 5 a 6	– o – | – o – ✠ – o –	mladší písmo	bez zn. — ✠ —	
33	č. 5 a 6	– o – | – o – ✠ – o –	mladší písmo	bez zn. — ✠ —	
35	č. 5 a 6	– o – | – o – ✠ – o –	mladší písmo	bez zn. — ✠ —	v ocasu ♈
36	č. 5 a 6	– o – | – o – ✠ – o –	mladší písmo	bez zn. — ✠ —	půl měsíčku v ocasu
38	č. 7	– o – | – o – ✠ – o –	mladší písmo	bez zn. — ✠ —	
2	č. 1	– o – | – o – o – o –	starší písmo	♈ — o —	
3	č. 1	– o – | – o – o – o –	starší písmo	♈ — ✠ —	
4	č. 1	– o – | – o – o – o –	starší písmo	♈ — bez zn. —	
9	č. 2	– o – | – o – ✠ – o –	starší písmo	? — ✠ —	892/1000
10	č. 2	– o – | – o – ✠ – o –	starší písmo	? — ✠ —	
11	č. 2	– o – | – o – ✠ – o –	starší písmo	? — ? —	
13	č. 3	– o – | – o – ✠ – o –	starší písmo	? — ✠ —	
14	č. 3	– o – | – o – ✠ – o –	starší písmo	? — ✠ —	
15	č. 3	– ✠ – | – ✠ – ✠ – ✠ –	starší písmo	? — ✠ —	
16	č. 3	– ✠ – | – ✠ – ✠ – ✠ –	starší písmo	? — ✠ —	
17	č. 3	– ✠ – | – ✠ – ✠ – ✠ –	starší písmo	? — ✠ —	
19	č. 3	– o – | – o – ✠ – o –	starší písmo	? — ✠ —	
21	č. 4	– o – | – o – ✠ – o –	starší písmo	? — ✠ —	
22	č. 4	– o – | – o – ✠ – o –	starší písmo	? — ✠ —	
23	č. 4	– o – | – o – ✠ – o –	mladší písmo	? — ? —	846/1000
24	č. 4	– o – | – o – ✠ – o –	mladší písmo	? — ? —	
25	č. 4	– o – | – o – bez zn. – o –	mladší písmo	? — ✠ —	
30	č. 5 a 6	– o – | – o – ? – o –	mladší písmo	? — ✠ —	
31	č. 5 a 6	– o – | – o – ? – o –	mladší písmo	? — ? —	
39	č. 7	– o – | – o – ✠ – o –	mladší písmo	☾ — ✠ —	
40	č. 7	– o – | – o – ✠ – o –	mladší písmo	§ — ✠ —	
6	č. 1	– o – | – o – ✠ – o –	starší písmo	⅂ — ✠ —	
20	č. 3	– o – | – o – ✠ – o –	starší písmo	◎ — ✠ —	
7	č. 2	– o – | – o – ✠ – o –	starší písmo	☾ — ✠ —	
8	č. 2	– o – | – o – ✠ – o –	starší písmo	☾ — o —	
12	č. 2	– o – | – o – ✠ – o –	starší písmo	? — ? —	
34	č. 5 a 6	– o – | – o – ✠ – o –	mladší písmo	? — ? —	873/1000

Konečně je třeba rozdělit nálezový materiál podle rozdělovacích znamének v opisu na líci i na rubu, zde hlavně podle značek, vyskytujících se u nohy českého lva.

C. Rozdělení grošů Jana Lucemburského podle rozdělovacích znamének na líci

Číslo popisu	Tvar koruny	Líc Rozdělovací znaménka v opisech	Typ písma	Rub Značka u lva a rozděl. znaménko v opisu	Poznámka
1	č. 1	– o – | – o – o – o –	starší písmo	bez zn. — o —	
2	č. 1	– o – | – o – o – o –	starší písmo	♈ — o —	
3	č. 1	– o – | – o – o – o –	starší písmo	♈ — ✠ —	
4	č. 1	– o – | – o – o – o –	starší písmo	♈ — bez zn. —	
28	č. 5 a 6	– o – | – o – ? – o –	mladší písmo	bez zn. — ✠ —	864/1000
29	č. 5 a 6	– o – | – o – ? – o –	mladší písmo	bez zn. — ? —	
37	č. 7	– o – | – o – o – o –	mladší písmo	bez zn. — ✠ —	
38	č. 7	– o – | – o – o – o –	mladší písmo	bez zn. — ✠ —	
5	č. 1	– o – | – o – ✠ – o –	starší písmo	bez zn. — ✠ —	
6	č. 1	– o – | – o – ✠ – o –	starší písmo	⅂ — ✠ —	
7	č. 2	– o – | – o – ✠ – o –	starší písmo	☾ — ✠ —	
8	č. 2	– o – | – o – ✠ – o –	starší písmo	☾ — o —	
9	č. 2	– o – | – o – ✠ – o –	starší písmo	? — ✠ —	892/1000
13	č. 3	– o – | – o – ✠ – o –	starší písmo	? — ✠ —	
21	č. 4	– o – | – o – ✠ – o –	starší písmo	? — ✠ —	
11	č. 2	– o – | – o – ✠ – o –	starší písmo	? — ? —	
20	č. 3	– o – | – o – ✠ – o –	starší písmo	◎ — ✠ —	
12	č. 2	– o – | – o – ✠ – o –	starší písmo	? — ? —	
14	č. 3	– o – | – o – ✠ – o –	starší písmo	? — ✠ —	
10	č. 2	– o – | – o – ✠ – o –	starší písmo	? — ✠ —	
18	č. 3	– o – | – o – ✠ – o –	starší písmo	bez zn. — ✠ —	
22	č. 4	– o – | – o – ✠ – o –	starší písmo	? — ✠ —	
19	č. 3	– o – | – o – ✠ – o –	starší písmo	? — ✠ —	
15	č. 3	– ✠ – | – ✠ – ✠ – ✠ –	starší písmo	? — ✠ —	
16	č. 3	– ✠ – | – ✠ – ✠ – ✠ –	starší písmo	? — ? —	
17	č. 3	– ✠ – | – ✠ – ✠ – ✠ –	starší písmo	? — ✠ —	
26	č. 5 a 6	– o – | – o – ✠ – o –	mladší písmo	bez zn. — ✠ —	873/1000
27	č. 5 a 6	– o – | – o – ✠ – o –	mladší písmo	bez zn. — ✠ —	
32	č. 5 a 6	– o – | – o – ✠ – o –	mladší písmo	bez zn. — ✠ —	
33	č. 5 a 6	– o – | – o – ✠ – o –	mladší písmo	bez zn. — ✠ —	
35	č. 5 a 6	– o – | – o – ✠ – o –	mladší písmo	bez zn. — ✠ —	v ocasu ♈
36	č. 5 a 6	– o – | – o – ✠ – o –	mladší písmo	bez zn. — ✠ —	půl měsíčku přes ocas
34	č. 5 a 6	– o – | – o – ✠ – o –	mladší písmo	? — ? —	873/1000
39	č. 7	– o – | – o – ✠ – o –	mladší písmo	☾ — ✠ —	
40	č. 7	– o – | – o – ✠ – o –	mladší písmo	§ — ✠ —	
23	č. 4	– o – | – ? – ✠ – o –	mladší písmo	? — ? —	846/1000
24	č. 4	– o – | – ? – ✠ – o –	mladší písmo	? — ? —	
25	č. 4	– o – | – o – bez zn. – o –	mladší písmo	? — ✠ —	
30	č. 5 a 6	– o – | – o – ? – o –	mladší písmo	? — ✠ —	
31	č. 5 a 6	– o – | – o – ? – o –	mladší písmo	? — ? —	

D. Rozdělení grošů Jana Lucemburského
podle rozdělovacích znamének na rubu

Číslo popisu	Tvar koruny	Líc Rozdělovací znaménka v opisech	Typ písma	Rub Značka u lva a rozděl. znaménko v opisu	Poznámka
4	č. 1	– ○ – | – ○ – ○ – ○ –	starší písmo	bez zn.	
1	č. 1	– ○ – | – ○ – ○ – ○ –	starší písmo	bez zn. — ○	
2	č. 1	– ○ – | – ○ – ○ – ○ –	starší písmo	○	
8	č. 2	– ○ – | – ○ – ♈ – ○ –	starší písmo	○	
3	č. 1	– ○ – | – ○ – ○ – ○ –	starší písmo	⁂	
14	č. 3	– ○ – | – ○ – ♈ – ○ –	starší písmo	✠	
6	č. 1	– ○ – | – ○ – ♈ – ○ –	starší písmo	✠	
18	č. 3	– ○ – | – ○ – ♈ – ○ –	starší písmo	bez zn. — ✠	
37	č. 7	– ○ – | – ○ – ○ – ○ –	mladší písmo	bez zn. — ✠	
28	č. 5 a 6	– ○ – | – ○ – ? – ○ –	mladší písmo	bez zn. — ✠	864/1000
26	č. 5 a 6	– ○ – | – ○ – ✠ – ○ –	mladší písmo	bez zn. — ✠	873/1000
27	č. 5 a 6	– ○ – | – ○ – ✠ – ○ –	mladší písmo	bez zn. — ✠	$2^1/_2$ měsíčku přes ocas
32	č. 5 a 6	– ○ – | – ○ – ✠ – ○ –	mladší písmo	bez zn. — ♣	
39	č. 7	– ○ – | – ○ – ✠ – ○ –	mladší písmo	♌ — ✠	
40	č. 7	– ○ – | – ○ – ✠ – ○ –	mladší písmo	♋ — ✠	
10	č. 2	– ○ – | – ○ – ♈ – ○ –	starší písmo	✠	
22	č. 4	– ○ – | – ○ – ♈ – ○ –	starší písmo	✠	
19	č. 3	– ○ – | – ○ – ♣ – ○ –	starší písmo	✠	
25	č. 4	– ○ – | – ○ – – ○ –	mladší písmo	✠	
30	č. 5 a 6	– ○ – | – ○ – ? – ○ –	mladší písmo	✠	
33	č. 5 a 6	– ○ – | – ○ – ✠ – ○ –	mladší písmo	bez zn. — ✠	
35	č. 5 a 6	– ○ – | – ○ – ✠ – ○ –	mladší písmo	bez zn. — ✠	v ocasu ♈
36	č. 5 a 6	– ○ – | – ○ – ✠ – ○ –	mladší písmo	bez zn. — ✠	půl měsíčku přes ocas
38	č. 7	– ○ – | – ○ – ○ – ○ –	mladší písmo	bez zn. — ✤	
17	č. 3	– ○ – | – ♣ – ♣ – ♣ –	mladší písmo	✤	
5	č. 1	– ○ – | – ○ – ♈ – ○ –	starší písmo	bez zn. — ✤	
7	č. 2	– ○ – | – ○ – ♈ – ○ –	starší písmo	♌ — ✤	
9	č.2	– ○ – | – ○ – ♈ – ○ –	starší písmo	✤	892/1000
13	č. 3	– ○ – | – ○ – ♈ – ○ –	starší písmo	✤	
21	č. 4	– ○ – | – ○ – ♈ – ○ –	starší písmo	✤	
15	č. 3	– ○ – | – ♣ – ♣ – ♣ –	starší písmo	✤	
20	č. 3	– ○ – | – ○ – ♣ – ○ –	starší písmo	◎ — ✤	
31	č. 5 a 6	– ○ – | – ○ – ? – ○ –	mladší písmo	?	
11	č. 2	– ○ – | – ○ – ♈ – ○ –	starší písmo	?	
16	č. 3	– ○ – | – ♣ – ♣ – ♣ –	starší písmo	?	
23	č. 4	– ○ – | – ? – ✤ – ○ –	mladší písmo	?	846/1000
24	č. 4	– ○ – | – ? – ✤ – ○ –	mladší písmo	?	
12	č. 2	– ○ – | – ○ – ♈ – ○ –	starší písmo	? — ?	
34	č. 5 a 6	– ○ – | – ○ – ✠ – ○ –	mladší písmo	? — ?	873/1000
29	č. 5 a 6	– ○ – | – ○ – ? – ○ –	mladší písmo	bez zn. — ?	

Porovnáme-li všechny čtyři tabulky navzájem, vidíme, že v každém případě všechny ostatní druhy našich dělicích pomůcek s vyjímkou toho, který právě bereme za základ seskupení Janových grošů, se velmi nepravidelně střídají („skáčou"). Největší uzavřenosti skupin všech kriterií – kromě koruny – dosahují tabulky, sestavené podle rozdělovacích opisových značek hlavně na rubu (u nohy lva). A přece i zde je znát, že – zvláště, přibereme-li k úvaze i tvar písma – se jednotlivé značky prolínají. Je pravda, že řádně zpracovaných nálezů mincí s groši Janovými je poměrně málo.[4]) Přece však, zvláště když vzácně získané zkoušky jakosti nám ještě neposkytují bezpečnou oporu, musíme si položit otázku, nevyjadřují-li prolínající se skupiny současnou ražbu v několika dílnách. Neboť každá značka, pokud není zkomolenou variantou, jistě něco sdělovala těm, když znali její smysl: jakost mince, dobu nebo místo jejího vzniku. Závěry nelze ovšem dělat z popisu jediného nálezu. Jenom pro jasnější představu připojuji přehled Janových grošů z hodonínského nálezu, na němž jsou zaznamenány pouze rubní značky (u lva), a rubní rozdělovací znaménko.

E. Přehled spojení rubních značek na groších Jana Lucemburského
z hodonínského nálezu.

bez zn. : ○	? : —	♈ : —	♌ : —	♋ : —	♑ : —	◎ : —	♌ : ○
✠ ♣ ✤ ✤	✠ ✠ ✤ ✤	⁂ bez	— ✠	— ✠	— ✠	✤	✤

Už z tohoto příkladu, tuším, jasně vyplývá, že stopování skrytého významu značek i rozdělovacích znamének zůstává dále naším úkolem.

Václav Burian

NÁLEZ PRAŽSKÝCH GROŠŮ A PARVŮ V OLOMOUCI-NOVÝCH SADECH 1957

Dne 18. února objevili pracovníci Moravostavu[1]) při zemních pracích v Olomouci-Nových Sadech v trati U haltýřů p. č. 588, asi 260 m západně od ohbí toku Moravy (levý břeh) dvě hliněné nádobky, obsahující stříbrné mince. Nádobky byly uloženy v hloubce 130 cm pod tímto profilem: 40 cm betonová vrstva a štět, 20 cm modrošedý slín, 70 cm humusová zemina (jáma). Podle sdělení nálezců byly nádoby pokryty kamenem. Ve svrchní slínové vrstvě byl nalezen rakouský krejcar z r. 1860. Při vyzvednutí byla nepatrně poškozena první nádoba (I), obsahující groše, kdežto její příklop byl téměř zničen. Z druhé nádoby (II), obsahující jen drobnou minci, podařilo se zachránit a rekonstruovat pouze dolní část a fragment okraje. Značná část mincí byla rozebrána pracovníky nebo pohozena. Dodatečně se podařilo získat od zaměstnanců asi 50 mincí, vesměs neodborně čištěných a poškozených a z vykopané

[4]) Jejich přehled současně podává K. Castelin v pozn. č. 2 citované práce.

[1]) Nález ohlásil Krajskému vlastivědnému museu v Olomouci stavbyvedoucí Zdeněk Indrák dne 19. 2. 1957. Krátká zpráva s fotografií nálezu ve Stráži lidu r. XIII, č. 22, 15. 3. 1957. Popis variant haléřů v Num. listech XIV, 1959, str. 81. O keramice v Archeol. rozhledech X, 1958, str. 260.

zeminy bylo vybráno přibližně stejné množství se zlomky nádoby. Nález převzalo dne 19. února 1957 numismatické oddělení Krajského vlastivědného musea v Olomouci.

Depot, z něhož bylo zachráněno celkem 800 mincí (grošů, parvů a haléřů), byl ukryt na počátku vlády Václava IV. Nález má celomoravský význam a je velmi důležitým pro datování drobné mince. Naleziště je situováno, jak uvedeno, při levém břehu řeky Moravy, na nynějším rozmezí katastrálních území Nových Sadů a Hodolan. V době jeho uložení byla zcela blízko, avšak oddělena tokem Moravy, osada Nové Sady, založená začátkem 14. století.[2]) Druhým nejbližším sídlištěm byl pozdější Salcarův statek, tehdy majetek olomouckého fojtství, jehož držitelem byl od r. 1389 Václav z Kralic, a k němuž pravděpodobně náležela i nynější poloha U haltýřů.[3])

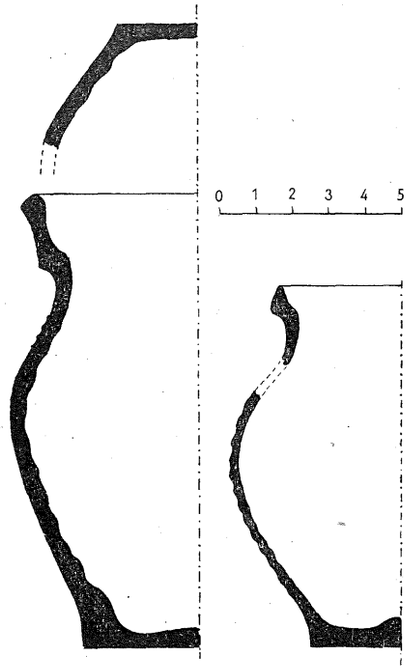

Obr. č. 1:
Profily nádob (I, II) z nálezu.

První nádoba (I; *obr. č. 1.*) je robená na kruhu (hrnčířský zmetek), vysoká 12,6 cm. Průměr dna je 6,5 cm, výdutě 10,5 cm (ve výšce 6,5 cm), průměr římsového okraje, před vypálením deformovaného, 9,5–10,5 cm. Na výduti jsou asi 4 málo zřetelné linky. Dolní část je uvnitř žebrovitě profilována, barva povrchu i lomu je šedá až tmavošedá. Uvnitř, téměř až k povrchu, má stopy měděnky. Mince byly uloženy patrně v soukenném pytlíku, neboť mezi ražbami byl objeven zbytek lněného vlákna.[4]) Za příklop sloužila miska, nebo spíše střep dolní části nádoby. Má průměr dna 4,5 cm, povrch je zevnitř žebrovitě profilován, načervenalý střep je promíšen pískem. Z obsahu bylo získáno celkem 151 kusů pražských grošů Jana Lucemburského (1310–1346) a Karla I. (1346–1378), většinou silně otřelých, mírně pokrytých měděnkou. Je příznačné, že celé skupiny grošů mají nezřetelnou ražbu na témže místě, což lze vysvětliti šikmým kladením razidla při ražbě celé serie nebo spíše opotřebováním razidla.

Popis mincí:

Čechy, Jan Lucemburský (1310–1346), pr. groš Smolík[5]) č. 12 (1), váha 3,32 g.[6]) – Karel I. (1346–1378), pr. groš Smolík č. 1 (3), prům. váha 3,363 g; Smolík č. 1 nebo č. 7 (88); Smolík č. 3 (1), váha 3,44 g; líc Smolík č. 6, rub? (1); Smolík č. 7 (44), prům. váha 2,934 g; líc Hlobil[7]) č. 1, rub Smolík č. 1 (5), prům. váha 3,354 g; neurčené (8).

Druhá nádoba *(II, obr. č. 1)* je baňatého tvaru, tenkostěnná, robená na kruhu, výšky asi 10 cm, průměru dna 5 cm, průměr výdutě (ve výšce 5 cm) 9,5 cm, průměr okraje 7 cm.

[2]) J. Kux, Die deutschen Siedlungen um Olmütz, Olomouc 1943, str. 131.

[3]) V. Nešpor, Dějiny města Olomouce, Brno 1936, str. 43; J. Kux, Geschichte der königlichen Hauptstadt Olmütz, Liberec a Olomouc 1937, str. 104; týž, Die deutschen Siedlungen um Olmütz, str. 198.

[4]) Zbytky příze z obou nádob určil dr. B. Šula.

[5]) J. Smolík, Pražské groše a jejich díly, Praha 1894.

[6]) Váhová zjištění provedl Mr V. Ditrich.

[7]) St. Hlobil, Nález grošů v Morkovicích. NČČsl. VI, 1930, str. 131.

Na výduti je vodorovné mělké šrafování, na vnitřní straně horizontální rýhy, okraj je kuželovitě seříznut. Světle žlutý hliněný materiál je promíšen zrnky písku, uvnitř jsou stopy po měděnce. Podle zbytků lněných vláken, uchovaných ve vrstvách měděnky, byly mince uloženy rovněž ve tkaném obalu. Většina mincí byla pokryta měděnkou, která spojovala obsah nádobky v slitou hroudu, takže oddělení a čištění ražeb, prováděné podle metod A. Stockého a K. Chaury si vyžádalo veliké trpělivosti.[8]) Bylo zachráněno celkem 649 mincí a drobné úlomky.

Popis mincí:

Čechy, Václav II. (1283–1305), neurčený parvus (1), váha 0,39 g. – Jan Lucemburský (1310–1346), parvus Castelin[9]) č. 9 (1), 0,44 g; Castelin č. 11 (1), 0,51 g; Castelin č. 13 (určení podle obr., nápis na rubu v popise u Cast. nesouhlasí; 1), 0,57 g; Castelin č. 15 (1), 0,52 g; neurčené (8). – Karel I. (1346–1378), haléř Castelin č. 20 (2), prům. váha 0,435 g; Castelin č. 21 (105), prům. váha 0,356; Castelin č. 21, ale var.: u písmene M ve slově PRIMVS chybí střední lomený dřík, váha 0,295 g; Castelin č. 24 (Nohejlová[10]) č. 2; 3), prům. váha 0,32 g; neurčené (33); Jan Lucemburský (1310–1346) nebo Karel I. (1346–1378), haléře neurčené (52). – Václav IV. (1378–1419), haléř Castelin č. 31 (31), prům. váha 0,382 g; Castelin č. 31 nebo 32 (27), prům. váha 0,329; Castelin č. 33 (377), prům. váha 0,355 g; Castelin č. 33, ale var.: REX·B- (4), prům. váha 0,355 g.

Slezsko, město Vratislav za Karla IV., haléř Fr.-S. č. 95 var. (1), 0,28 g.

Václav Burian

NÁLEZ PRAŽSKÝCH GROŠŮ Z OLOMOUCE (?)

Po utvoření Krajského vlastivědného musea v Olomouci byl ve fondech Městského historického musea objeven – bez nálezového záznamu – soubor 37 pražských grošů se dvěma souvislými střepy nádoby. Ježto městské museum se dříve zaměřovalo ve svých sběrech především na oblast Velké Olomouce, možno s pravděpodobností usuzovat, že jde o nález olomoucké provenience.

Z dochované části pláště nádobky[1]) můžeme soudit, že měla mírně vyklenutou výduť, ovalený okraj, povrch uvnitř horizontálně žebrovaný, tmavý materiál promíšen zrnky písku. Výška je asi 10 cm, průměr horního okraje 7,5 cm. Průměr dna měří 3,8 cm, největší průměr výdutě ve výšce 6 cm měří 8 cm. *(Srov. obr. č. 1.)*

Většina mincí je silně napadena náletem sirníku stříbrného, který porušil relief a je těžko odstranitelný, takže velkou část ražeb není možno blíže určiti.

Obsah nálezu je tento:

Čechy, Karel I. (1346–1378), pr. groš (9). – Václav IV. (1378–1419), pr. groš (14). – Neurčené groše (14).

Obr. č. 1:
Profil nádoby.

[8]) Při čištění nálezu spolupracovali B. Hubáčková a posluchači Osvětové školy v Praze B. Mikulecký a J. Šouský.

[9]) K. Castelin, Česká drobná mince doby předhusitské a husitské (1300–1471), Praha 1953.

[10]) Em. Nohejlová, Moravská mincovna markraběte Jošta. NČČsl. IX, 1933, str. 45. – Haléře Karla I. (Castelin č. 24, Nohejlová č. 2) a vratislavský (Fr.–S. č. 95 var.) lask. určila doc. dr. Em. Nohejlová-Prátová.

[1]) O keramice viz Arch. rozhledy X, 1958, str. 260.

Vladimír Němeček

NÁLEZ PRAŽSKÝCH GROŠŮ V MARTINICÍCH NA VELKOMEZIŘIČSKU[1])

Dne 2. prosince 1954 našli v Martinicích, okr. Velké Meziříčí, při kopání jámy na vápno na zahradě domu čp. 59 černou, hliněnou nádobku, vedle které ležela poklička. V nádobce byly mince pokryté měděnkou. Celý nález se dostal do musea ve Velkém Meziříčí. Po vyčištění byly mince určeny takto:

Čechy, Karel IV. (1346–1378), pražský groš (18). – Václav IV. (1378–1419), pražský groš (223).

Mince byly vesměs špatně čitelné pro mělkost ražby.

Z grošů Karlových měly kroužek o jako oddělovací znaménko mezi slovy KAROLVS a PRIMVS tři groše, jedenáct grošů mělo na tomto místě dva ležaté, nad sebou položené křížky ⁑, u čtyř nebylo oddělovací znaménko čitelné. Jeden z těchto grošů má značně deformovanou korunu a ve slově PRIMVS místo M písmeno N, psané И. Karlovy groše jsou raženy na střížcích o průměru 28–29 mm, pouze jeden je o průměru 25 mm.

Groše Václavovy mají rovněž ražbu mělkou, nedoraženou, takže nelze stanovit jednotlivé varianty. Přece však lze mezi nimi zjistit několik zajímavostí. Koruny, pokud jsou čitelné, nedosahují vnitřního kruhu, který je buď hladký, jinde perlovaný, po případě opět jinde perly obvodků jsou zřetelně od sebe oddělené. Dále je možné zjistit několik variant v kresbě lva. Na jednom groši je ocas lva pod spodní kličkou bez obvyklé příčky. Ačkoliv Teisinger uvádí tuto variantu pouze na jednom známém groši (z Nové Vsi u Velvar),[2]) v našem nálezu je tato varianta zastoupena 3 kusy. U těchto grošů jsou konce ocasu spojeny v jeden celek nebo značně zblíženy a obvodky jsou ze zřetelných perel. Také vady opisu lze na dvou groších zjistit a to místo slova TERCIVS je na nich zřetelné TERCVS, bez I.

V mezeře č. 5 opisu je – pokud možno zjistit – oddělovací znaménko č. 12, v mezeře č. 6 opisu oddělovací znaménko č. 28 a v mezeře č. 8 opisu oddělovací znaménko č. 11, 15 a 34.

Písmeno N vykazuje několik forem a to Teisingerovo č. 2, 5, 7, 9, a 10. Písmeno S je čitelné u 79 grošů a vesměs raženo neobrácené.

Konečně je zajímavé, že v nálezu je poměrně veliký počet a to 56 grošů Václavových se střížkem menším o průměru 25 až 26 mm, z nichž některé jasně mají okraje tlustší, což vylučuje pozdější okrájení grošů. Z těchto grošů o menším střížku je zvláště zajímavý groš nažloutlé barvy a jemné ražby, kde zvláště písmena jsou pečlivě vypracována a jehož lev má hřívu ve všech třech řadách složenou pouze ze tří srpkovitých chuchvalců.

Nález byl zakopán koncem vlády Václava IV. nebo, což je pravděpodobnější, brzy po jeho smrti.

---

1) Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II, str. 146, nález 2110.

2) Jind. Teisinger, Pražský groš krále Václava IV. a jeho varianty, České Budějovice, 1936, str. 9.

Vladimír Němeček

NÁLEZ PRAŽSKÝCH GROŠŮ V MOSTIŠTÍCH

V r. 1946 na jaře vykopal při úpravě zahrady patřící k domu čp. 40 v Mostištích, okr. Velké Meziříčí, Václav Žák něco mincí ležících v kopečku hlíny bez stopy nějakého obalu. Je zajímavé, že místo, kde byly mince vykopány, je pod mostištským kostelíkem a zříceninou mostištského hradu, ke kterým se pojí pověst o zakopaném pokladu.[1]) R. 1755 dal v těchto zříceninách marně dlouhý čas kopat kontribuční berní Procházka; poklady nenašel.

A přece, náš nález je již třetím nálezem mincí v této malé obci. První, objevený 17. března 1937 v zahradě Josefa Solaře z č. 20, ukrytý v šedesátých letech 15. století, popsala Em. Nohejlová.[2]) Po druhé našli v r. 1941 na polích pod zříceninou mostištského hradu papežské zecchino anonymních senátorů z let 1285–1347.[3])

V našem nálezu z r. 1946 bylo 77 mincí, které byly určeny takto:

Čechy, Karel IV. (1346–1378), pražský groš (5). – Václav IV. (1378–1419), pražský groš (68).

Rakousy, Albrecht V., samostatná vláda (1411–1439), fenik z emise 1416–1420 (v rozích lístky; 2); fenik z emise z r. 1420–1436 (v rozích hvězdička; 1); půlfenik (1).

Všechny groše našeho nálezu jsou mělce raženy. U grošů Karlových jsou zřetelná oddělovací znaménka v opisu kolem koruny. U dvou je mezi slovy KAROLVS a PRIMVS kroužek o, u jednoho je na tomto místě tečka • a u dvou dalších jsou na tomto místě dva ležaté křížky, položené nad sebou ⁑. Jiné podrobnosti nelze přesně určit.

Také groše Václavovy jsou vesměs špatně čitelné, takže jejich varianty nelze určit. Pokud jsou částečně čitelné, vyskytují se na nich různé formy písmene N a to Π ϒϒ Ƞ Ƞ N Ħ. Písmeno S, pokud je čitelné, je vždy neobrácené. Dva z grošů pak mají malé, nízké písmo.

Mince byly pravděpodobně ukryty kolem r. 1424, kdy vojska různých husitských stran vtrhla na Moravu a spojila se u Velkého Meziříčí, nelze ovšem vyloučit zakopání při průchodu Zikmundových vojsk Moravou v letech 1421 a 1423. V každém případě doba zakopání zhruba odpovídá době zakopání nálezů v Hodově z r. 1921, v Křižanově 1870, i oběma nálezům z Dolních Radslavic a nálezu z Martinic, objeveného r. 1954.

Bohuslav Hladík

DODATEK KE ZPRÁVĚ O NÁLEZU PRAŽSKÝCH GROŠŮ V DUŠEJOVĚ U JIHLAVY

(Nové naleziště kontramarky ježka)

V II. díle publikace „Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“ je pod č. 2168 uveden nález asi 100 pražských grošů Václava IV. (1378–1419) v Dušejově u Jihlavy v r. 1875. Zpráva je excerpována z Wiener Zeitung č. 233 ze dne 9. X. 1901 z referátu Jindřicha Richlého o nálezech mincí, prosloveného na zasedání Archeologické společnosti.

Krajskému museu v Jihlavě se v r. 1957 podařilo získat záznamní sešit jeho bratra, sběratele starožitností Viléma Richlého z Mirošova u Jihlavy. V sešitě jsou předměty, získané do jeho sbírky, popsány a velmi zdařile barevně vyobrazeny. Sešit byl veden v letech 1890–1896.

---

1) Vlad. Němeček, Mince a poklady ve zvycích a pověstech moravského Horácka a Podhorácka, Num. listy X, 1955, str. 162.

2) Em. Nohejlová, Nález v Mostištích, N Č čsl. XV, 1939, str. 63.

3) Vlad. Němeček, Nálezy mincí na Velkomeziříčsku, NČČsl. XXI, 1953, str. 153.

Na str. 20 je zobrazen pražský groš Václava IV. s jihlavskou kontramarkou a rakouský fenik Albrechta V. (1404–1439) z doby jeho samostatné vlády *(viz obr. č. 1)*. V připojené poznámce uvádí Richlý, že peníze vykopal r. 1875 rolník v Dušejově. Obě zprávy se tedy týkají jednoho nálezu. Podle Viléma Richlého bylo nalezeno asi 100 pražských grošů Václava IV. a rakouských feniků Albrechta V. Tři groše byly označeny kontramarkou ježka, kterého Richlý správně rozpoznal, avšak přidělil německému městu Mirbachu.

Je to tedy další nález grošů s kontramarkou ježka v blízkém okolí Jihlavy.[1])

48.
1/1

49.
1/1

20.
Roku 1875. vykopal v Dušejově rolník při poli Džbánek asi 100 grošů a 48. minci malých stříbrných. Vše bylo opatřené rejem a mezi groši ději 49. groše Václava III. /1305-1306/ kontramarkované ježkem, něm. města Mirbach.

Obr. č. 1: Faksimile zápisu o nálezu s obrazy dvou mincí.

Emanuela Nohejlová-Prátová

NÁLEZ V CHLUMU U LOMNICE N. POPELKOU, OKRES SEMILY

Na pozemku „Seči" na hoře Táboře, na katastru obce Chlum u Lomnice n. Pop., okr. Semily byl 13. června 1899 odkryt v nádobce neznámý počet patrně pouze drobných mincí (viz Nálezy mincí, č. 2499). Nález byl uchován v Městském museu v Lomnici n. Pop. (správce B. Kozák) a nebyl dosud souborně publikován.

Po podrobné prohlídce (r. 1958) obsahuje nález celkem 816 kusů této ražby:

Čechy, 15. století: prázdný střížek (1 k); kruhový peníz s českým lvem: Castelin, č. 58–60 (32 k); Castelin, č. 64 (27 k); Castelin, č. 66–70 (682 k; v tom na čtyřech stopa ražby na rubu; jeden ražen dvoustranně; čtyři současná falsa).

Morava, 15. století, ražby měst: *Brno*, kruhový peníz, Nohejlová NČČsl., IX, 1933, č. 12 (21 k); *Jihlava*, kruhový peníz, Nohejlová NČČsl., IX, 1933, č. 14 (21 k); *Znojmo*, kruhový peníz, Nohejlová NČČsl. IX, 1933, č. 13 (17 k); *Jihlava nebo Znojmo*, kruhový peníz (3 k).

Kladsko, tzv. český fenik, Fr.-S. č. 465 (3 k).

Obr. č. 1

Obr. č. 2

Obr. č. 3

Obr. č. 4a

Obr. č. 4b

Střížky kruhových českých peněz.

[1]) Srov. B. Hladík. Další nález pražských grošů s jihlavskou kontramarkou. Vlastiv. sb. Vysočiny, odd. věd společ. II, str. 57–60, Jihlava 1958.

Zhořelec, peníze (feniky) 15. stol.; Castelin 4, 2 (2 k); Mikš, č. 8 (3 k); č. 17 (2 k); varianta (1 k); falsum (1 k).

Nález je obvyklým souborem drobných mincí z doby okolo roku 1460. Přece však má řadu zajímavých kusů, na kterých můžeme studovat některé podrobnosti. Tak střížky kruhových českých peněz jsou někdy téměř bezvadně kruhové kotoučky, někdy mají v kruhovém tvaru zachované větší nebo menší růžky původních čtvercových střížků. Tyto odchylky střížků jsou nejlépe sledovatelny na rubech mincí, které jsou hladké, bez ražby *(viz obr. č. 1 a č. 2)*.

Na mnohých ražbách nalézáme typické zvednuté okraje tam, kde razidlo menšího průměru bylo nasazeno na střížek průměru většího (obyčejně nepravidelně, tj. posunuto k jedné straně). *Viz obr. č. 3.*

Průměry českých kruhových peněz značně kolísají; mezi 12 × 13 mm a 15 × 15 mm. Ražba proráží leckdy na rub, kde vynikají hlavně negativní části mincovního obrazu. Na čtyřech kusech jsou na rubu zachovány stopy nějaké starší ražby *(viz obr. č. 4b)*. Jeden kus je ražen po obou stranách týmž typem obrazu *(viz obr. č. 4a)*.

V nálezu zachované 3 kladské peníze typu Fr.-S. č. 465 nepatří Půtovi z Častolovic, jak soudí Friedensburg, nýbrž údobí padesátých let 15. století.

Ľudmila Kraskovská

NÁLEZ UHORSKÝCH DENÁROV V ČATAJI, SLOVENSKO

V r. 1930 Pavol Kösegi, majiteľ domu č. 19 v Čataji, okr. Modra, zakopával v jeseni na svojom dvore odrezky krmnej repy a v hĺbke 20 cm našiel hlinenú nádobu s drobnými striebornými mincami. Vcelku bolo zachované 2132 kusov uhorských denárov, z toho $^2/_3$ zakúpilo múzeum a $^1/_3$ bola uložená ako štátny podiel v Slovenskom múzeu v Bratislave. Zoznam mincí je tento:

Uhorsko, Žigmund (1387–1437), denár Réthy C. N. H. 129 variant značka B-n (1), zn. C ✱ (1), zn. n-m (1), zn. S D (1), zn? (3); obol ako Réthy 129 (2); quadrans Réthy 125 (3).

Albert (1437–1439), denár Réthy 135 A variant zn. B ⫛ (3), zn. IK-B (2), zn. K D (1), zn. K ⫛ (9), zn. K-n (1), zn. K-P (23), zn. n-S (4), zn. U-G (1), denár Réthy 135 B (1); obol Réthy 139 variant zn. L.-P (1).

Vladislav I. (1440–1444), denár Réthy 149 A variant zn. A-I (3), zn. A-P (10), zn. A-S (3), zn. B ✱ (96), zn. G-B (6), zn. G-R (1), zn. h-I (2), zn. I-h (22), zn. I-K (2), zn. K-A (1), zn. K-I (7), zn. K-P (3), zn. L-R (1), zn. L-S (5), zn. n-R (1), zn. P-B (3), zn. P-S (9), zn. R-n (1), zn. S-h (1), zn. S-L (3), zn. S-G (6), zn. V-R (2), zn. W-B (3), zn. W-D (4), zn. W-G (2), zn. W-n (5), zn. W-S (1), zn. W ✱ (17), poškodená značka (10); denár Réthy 149 C (24); denár Réthy 150 variant štvortej zn. (B-n) (15), zn. W-D (1), zn. ⫛ m (1).

Ladislav Postumus (1453–1457), denár Réthy 198 variant zn. K-A (1), zn. K-R (2), zn. P-m (3), zn. P-R (3); denár Réthy 200 (10); denár Réthy 201 A (2), variant zn. h-T (4), zn. K-R (194), zn. L-D (8), zn. L-I (3), zn. L-P (228), zn. L-T (5), zn. ♆ h (162), zn. ♆ D (890), zn. R-G (1), zn. S-D (92), zničená značka (2).

Poškodené uhorské denáre z XV. stor. (182).

Poklad má jednotný ráz, pretože sú v ňom zastúpené výhradne domáce uhorské ražby z konca XIV. a z 1. polovice XV. stor. Pravdepodobne nález bol ukrytý ešte za panovania Ladislava Pohrobka v polovici XV. stor., pretože nebola nájdená ani jedna ražba jeho nástupcu Mateja Korvína. Nález je dôležitý tým, že na minciach jednotlivých panovníkov sa zachovalo mnoho variantov značiek. Len úplny súpis týchto značiek umožní ich rozluštenie a roztriedenie ražieb podľa mincovní alebo mincmajstrov.

Vladimír Němeček

ČTVRTÝ NÁLEZ MINCÍ V HORNÍCH BORECH NA VELKOMEZIŘÍČSKU (R. 1957)

(Tab. XVI, č. 4)

Horní Bory na Velkomeziříčsku byly již několikráte svědkem nálezů mincí. Je však zajímavé, že všechny nálezy byly učiněny na témže pozemku, a to na zahradě domu č. 27 tzv. „U Těšíků", parc. č. 108. Po prvé byl zde r. 1909 vykopán při práci na zahradě stříbrný džbáneček[1]) s pražskými groši, z nichž je zachován groš krále Jiřího. Není však jisté, že neobsahoval ještě jiné mince, zvláště Vladislavovy. Je zajímavé, že ve velkomeziříčském museu je deponována řada mincí, které zřejmě jsou z jednoho nálezu. Dnes však nelze zjistit nálezové okolnosti. Tento zlomek obsahuje:

Čechy, Václav IV. (1378–1419), pražský groš (1); – Jiří Poděbradský (1458 až 1471), pražský groš (16); – Vladislav II. (1471–1516), pražský groš (176).

Groše Vladislava II. jsou s typem koruny I až XIII podle Teisingra.[2]) Mimo to je ve sbírce musea ve Velkém Meziříčí, rozřazeno několik míšeňských grošů. Doba jejich vzniku nepřesahuje konec XV. století. Pravděnejpodobněji patří k témuž zlomku nálezu.

Vzhledem k tomu, že nelze ve velkomeziříčském okolí najít stopy po nálezu mincí, který by svým složením se blížil ke složení uvedenému, naopak, že svou strukturou odpovídá téměř přesně hornoborskému nálezu z r. 1954 a, jak uvidíme, i nálezu z r. 1957, vnucuje se nám myšlenka, že máme před sebou část nálezu z Horních Borů objeveného v r. 1909. Bohužel, tuto možnost nelze potvrdit písemným záznamem.

Po druhé našli nedaleko místa prvního nálezu r. 1910 hliněný džbáneček zalitý voskem a v něm dukáty z téže doby,- ze kterých se bohužel nezachoval žádný. Chybí také jakákoliv zpráva, která by obsahovala bližší údaje.

Po třetí vykopali 19. července 1954 na téže zahradě v těchže místech při kopání základů asi 30 cm pod povrchem čtyři hliněné nádobky,[4]) z nichž tři byly loštické poháry.[5]) V nádobkách bylo 2.100 mincí, které byly určeny takto:

Čechy, Karel IV. (1346–1378), pražský groš (5). – Václav IV. (1378–1419), pražský groš (116 a 1 zlomek), z nichž jeden s kontramarkami měst *Augsburgu a Nördlingen*. – Jiří Poděbradský (1458–1471), pražský groš (280.) – Vladislav II. (1471–1516), pražský groš (1672 a 1 půlka).

Uhry, Matyáš Korvín (1458–1490), *Kremnica*, groš (1), denár (1).

Sasko-Míšeň, Fridrich I. (1382–1428), Vilém II. a Fridrich Duryňský, groš (2). – Fridrich II. a Vilém III. (1442–1445), groš (6 a 1 kus s kontramarkou města *Halberstadtu*). – Arnošt (1464–1484), Albrecht a Vilém, groš (13). – Arnošt a Albrecht (1464–1486), groš 1482 (1).

Hessen-Kassel, Ludvík III. (1458–1471), groš (1).

Hessen, Jindřich III. z Marburgen (1458–1483), *ziegenhaynský* groš 1466 (1).

[1]) Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (dále jen Nálezy) II, str. 238, č. 2623; Jiří Dvorský, Nález mincí v Horních Borech na Velkomeziříčsku, Vlastivědný sborník Vysočiny I, 1956, str. 94; Vlad. Němeček, Nálezy mincí na Velkomeziříčsku, NČČsl. XXI, 1952, str. 153.

[2]) Jind. Teisinger, Varianty pražského groše krále Vladislava II., České Budějovice, 1934, tab. A.

[3]) Nálezy II, str. 238, č. 2624; Dvorský, l. c.; Němeček, l. c.

[4]) Nálezy II, str. 252, č. 2699; Dvorský, l. c.

[5]) L. Meduna, Nález pražských grošů v Horních Borech a otázka loštických pohárů, Vlastivědný sborník Vysočiny I, 1956, str. 85–89.

Štyrsko, Fridrich III. (1440–1493), *Štyrský Hradec*, groš (1).

Čtvrtý nález byl vykopán na tomže pozemku v květnu r. 1957. Konečně není bez zajímavosti, že začátkem července téhož roku našel na protilehlém konci zahrady F. Zástěra na povrchu pražský groš Václava II. (1289–1306).

Nálezy předcházela pověst o zakopaném pokladě.[6]) Tento byl několikráte marně hledán.

Poslední hornoborský nález byl odkryt dne 11. května 1957 při kopání silnice na samém okraji pozemku parc. č. 108 na zahradě domu čp. 27 *(viz tab. XVI, č. 4)*. V hloubce asi 30 cm byl objeven černý, hliněný džbáneček s rozbitým hrdlem, pokrytý pokličkou zřejmě z jiné nádoby. Džbáneček byl zakopán ve svislé poloze, takže se v něm zadržovala voda. Místo nálezu samo je vzdáleno 40 m od místa nálezu mincí v r. 1954. Mince byly spečeny měděnkou v jednu hroudu. Původně byly zabaleny v režné, bílé plátno (pravděpodobně v pytlíku), z kterého zbyly ztrouchnivělé zbytky. Horní vrstva mincí byla mechanicky poškozena při objevení nálezu, spodní, proti dnu uložená, byla přehnuta tíhou půdy, po které se delší dobu jezdilo. Část mincí v místě přehnutí byla přelámána. Nález se dostal do velkomeziříčského musea, část mincí se rozešla mezi dělníky, podařilo se je však k popisu zajistit. Obsahuje tedy nález celkem 1.104 mince, z nichž je v museu deponováno 1.026 mincí.

V nálezu byly tyto mince:

Čechy, Václav IV. (1378–1419), pražský groš (1). – Jiří Poděbradský (1458 až 1471), pražský groš (40). – Vladislav II. (1471–1516), pražský groš (1094).

Tyroly, Sigmund (1439–1496), šestikrejcar bez letopočtu (1).

Štyrsko, Fridrich III. (1440–1483), krejcar (1).

Sasko-Míšeň, Fridrich II. a Vilém III. (1442–1445), groš (1). – Arnošt a Albrecht (1464–1486), groš (1).

Uhry, Matyáš Korvín (1458–1490), *Kremnica*, groš (1).

Pražské groše Václava IV. a krále Jiřího jsou dosti otřelé, takže je těžko přesně stanovit varianty. Groše Vladislavovy jsou dobře zachovalé. Zajímavé je, že je mezi nimi značný počet dvakrát ražených, takže jsou často i opisy značně zkomolené.

Podle korun byly jednotlivé typy Vladislavových grošů zastoupeny takto: S korunou Teisingerova typu I. bylo 28 grošů, s korunou II. typu 92 grošů, s korunou III. typu 102 groše, IV. typu 5 grošů, V. typu 6 grošů, VIII. typu bylo 33 grošů, s korunou IX. typu bylo 339 grošů, X. typu 2 groše, XI. typu 22 groše, s korunou XII. typu byly 3 groše, XIV. typu 67 grošů, XV. typu 10 grošů, XVI. typu 26 grošů, XVII. typu 76 grošů, XVIII. typu 193 groše, XIX. typu 55 grošů, s korunou XX. typu byly 4 groše a XXIII. typu bylo 8 grošů.

Jednotlivé varianty grošů ukazuje tato tabulka, sestavená podle Teisingera.[7])

1:	2:	3:	4:	5:	6:	7:	8:	9:	10:	11:	12:
–	22	28	35	28	I	39	37	1	22	jazyk	
3	17	28	35	28	I	42	37	3	2	tesáky	VS·SEC
10	16	28	35	28	I	39	37	2	4	jazyk	
–	16	28	35	28	II	39	37	3	2	bez	VS:SECVNDVS
–	17	28	20	28	II	39	35	2	4	nez	
1	22	28	35	28	II	39	35	2	4	bez	
1	22	28	35	28	II	39	35	2	4	jazyk	
10	16	28	35	28	II		35	2	4	bez	
10	16	28	35	28	II		65	1	4	jazyk	

[6]) Jiří Dvorský, l. c.; Vlad. Němeček, Mince a poklady ve zvycích a pověstech moravského Horácka a Podhorácka, Num. listy X, 1955, str. 162.

[7]) Jind. Teisinger, l. c., str. 18.

1:	2:	3:	4:	5:	6:	7:	8:	9:	10:	11:	12:
–	16	28	35	28	III	39	35	2	4	bez	
1	16	28	35	28	III	39	36	2	4	bez	
6	20	28	20	28	III	39		2	4	bez	WLADISLAVS 4 SEC
9	16	28	35	28	III	39	20	2	2	jazyk	
5	18	28	4	28	IV	42	37	3	2	bez	
1	16	28	20	28	V	39		3	11	bez	
1	16		35	28	V	39	35	3	8	bez	
10	16	28		28	V	39	35	3	11	bez	
–	16	28	37	28	VI	39	37	2	4	jazyk	
10	16	28	35	28	VI	39	35	2	2	jazyk	
10	16	28	35	28	VI	39	35	2	4	jazyk	
5	17	28	37	28	VIII	39	37	4	11	bez	
5	17	28		28	VIII	42		4	11	tesáky	
5	18		37		VIII	42	37	6	11	tesáky	
5	18	28	17		VIII	42		4	36	bez	
5		28		28	VIII	42	37	2	41	bez	
–	16	28	20	28	IX	43	20	4	2	bez	
–	16	28	35	28	IX	39	35	2	4	bez	N 9 typ
–	16	28	20	28	IX	39	20	3	2	bez	SECVNDV WLAD
–	16	28	20	28	IX	39	20	3	4	bez	SECVINDVS
–	17	28	20	28	IX	39	20	3	4	bez	WLADISLAV
1	23	28	35	28	IX	39	35	3	2	bez	
1	16	28		28	IX			4	11	bez	
1	16	28	35	28	IX	39	35	2	2	bez	
1	16	28	20	28	IX	39		3	2	bez	WLACISLAVS
1	23	28	20	28	IX	43	20	3	2	bez	
1	16	28		28	IX	39	37	3	4	bez	
1	16	28	35	28	IX	39	35	4	2	bez	obrácená S v slově
1	23	28	35	28	IX	39	20	2	2	bez	PRAGENSES
10	16	28	35	28	IX	41	37	1	2	bez	obrácená S v PRAGENSES
10	25	28	20	28	IX	39	20	3	8	bez	
10	16	28		28	IX	42		1	2	bez	
10	23	28	20	28	IX	39	68	1	2	bez	
10	16	28	20	28	IX	39	35	3	2	bez	WLACISLAVS
10	16	28	35	28	IX	86	20	3	2	bez	
10	16	28	35	28	IX	39	20	3	2	bez	SECVNDV
13	16	28	35	28	IX	39	35	3	4	bez	
72	16	28	35	28	IX	41	20	3	2	bez	
72	16	28	20	28	IX	39	35	3	24	bez	
72	16	28	35	28	IX	39	35	3	2	bez	
–	16	28	20	28	X	39	35	2	4	bez	
–	16	28	20	28	X	39	35	3	2	bez	

1:	2:	3:	4:	5:	6:	7:	8:	9:	10:	11:	12:
–	16	28	20	28	XI	39	65	1	2	bez	
–	16	28	19	28	XI	39	37	3	2	bez	
1	16	28		28	XI	39	37	3	2	bez	
1	24	28	20	28	XI	39	20	3	2	bez	
12	16	28	20	28	XI	39		3	2	bez	
12	17	28	35	28	XI	39	20	3	2	bez	
–	16	29	35	29	XII		20	1	2	bez	
–		6	6	6	XII	44	65	1	23	bez	
–	16	30		30	XII		65	1	2	bez	
–	16	6	6	6	XIV	87	65	1	4	bez	
–	17	6	6	6	XIV	81	65	1	23	bez	
–	22	6	6	6	XIV		65	1	2	bez	
–	17	30		30	XIV	39	65	1	2	bez	
–	16	6	6	6	XIV	22		1	2	bez	SECVND • SWLADIS
–	16				XIV	39	65	1	2	bez	SEVNS
–	25	30	30	30	XIV	39	65	1	2	bez	
9	22	6	6	6	XIV	39	65	1	2	bez	
9	27	6	6	6	XIV	40	65	1	2	bez	
10		6	6	6	XIV	39	65	1	2	bez	
–	17	6	6	6	XV	45	67	1	2	bez	SECVNDS
–	17	6	6	6	XV		65	1	2	bez	SECVNDS
–	27	6	6	6	XV	39	65	1	2	bez	
6	27	6	6	6	XV	81	65	1	2	bez	
–		6	6	6	XVI	81	65	1	2	bez	S typ 15 v GROSSI
–	16	30	30	30	XVI	86		1	2	bez	
–	85	6	6	6	XVI	86		1	2	bez	
–	17	6	6	6	XVI	22		1	2	bez	
–	17	6	6	6	XVI	39	65	1	2	bez	WLADISLAVSSECVND
–	17	6	6	6	XVI	86	65	1	2	bez	
	19	28	35	28	XVII	39	20	4	3	jazyk-tečka	SECVNDVS R B
		28	20	28	XVII		20	3	2	bez	
3	37	10	20	10	XVII	42	35	4	4	bez	
5	18	28		28	XVII	81	20	4	31	bez	
5	18	28		28	XVII	39		3	17	bez	
5	18	28	20	28	XVII	42	37	3	19	jazyk	
–	20	28		28	XVIII	42	35	4	19	jazyk	
5	18	28	20	28	XVIII	42	35	3	37	jazyk	
6	19	28	20	28	XVIII	42	35	4	3	jazyk	
6	20	28	20	28	XVIII	42	20	4	2	jazyk-tečka	SLAVS • SEC
5	18	28	20	28	XIX	42	20	4	39	bez	
5	18	28	20	28	XIX	42	20	4	40	bez	

1:	2:	3:	4:	5:	6:	7:	8:	9:	10:	11:	12:
5		28			XX	42		4	11	bez	
–	20	10	20	10	XXIII	51		4	13	jazyk-tečka	
9	20	10	20	10	XXIII	42	20	4			
9	20	10	20	10	XXIII	42	20	4	4	jazyk-tečka	
9	16	10	20	10	XXIII	50	66	3	12	jazyk-tečka	

V tabulce nejsou uváděny porušené opisy vzniklé dvourázem nebo částečným dvourázem, jako např. PRAGENSISES, PRAGENSSES ap., ani porušení kreseb téhož druhu. V tabulce je uvedeno několik nových, v Teisingerových tabulkách neuvedených znaků. Jsou to:

Hříva lva: naše č. 39: 40: 41:

Ohon lva: naše č. 6:

Oddělovací znaménka: naše č. 85: 86: 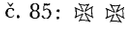 87: 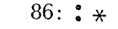

Písmena: naše N-9: S-15:

Přihlédneme-li k již uvedenému, vidíme, že nejmladší mince našeho nálezu jsou Vladislavovy groše s korunkou typu XXIII, jejichž ražbu klade Teisinger[8]) do r. 1510 a do let pozdějších, do kterézto doby nutno také klásti dobu zakopání našeho nálezu. Srovnáme-li potom náš nález s hornoborským nálezem z r. 1954, nalezneme řadu shodných okolností, avšak i několik důležitých rozdílů. V obou nálezech jsou shodné hlavně nálezové okolnosti. Tak oba byly nalezeny na témže pozemku, oba byly zakopány stejně hluboko tj. 30 cm pod povrchem, oba byly původně v pytlíku z hrubého, bílého plátna, které se v obou případech zachovalo, a uloženy v nádobě zakryté pokličkou. Cizí mince jsou v obou nálezech zastoupeny rovnoměrně. Naproti tomu jsou jisté rozdíly ve složení domácích mincí. Nález z r. 1954 měl mnohem četněji zastoupenou starší část domácích mincí, neboť obsahoval celkem 401 a 1 půlku grošů Karla IV., Václava IV. a krále Jiřího proti 5 grošům Václava IV. a Jiřího v našem nálezu. Jako nejmladší mince z nálezu v r. 1954 byly určeny Vladislavovy groše s korunou typu XIV, které byly raženy v letech 1490–1500, v našem nálezu, jak již uvedeno, groše s korunkou typu XXIII, ražené v r. 1510 a později.

Máme-li rozhodnout, zda náš nález z r. 1957 je pouze částí nálezů předcházejících, které by tak tvořily jeden nález postupně odkrytý v letech 1909, 1910, 1954 a 1957, nebo zda jde o nález samostatný, musíme si nejdříve provést analysu okolností, které pravděpodobně vedly k zakopání peněz znamenajících na svou dobu značné bohatství. Pátráme-li pak po důvodech, vidíme, že to byly náboženské neklidné poměry na Velkomeziříčsku, které byly pravdě nejpodobněji důvodem thesaurace peněz. Pánové držící město Meziříčí a meziříčské panství byli totiž od dob Husových význačnými stoupenci kalicha a město samo se od počátku hlásilo k husitství, a to k jeho radikálnějšímu směru. Nastoupením Jana z Lomnice v držení Velkého Meziříčí a meziříčského panství, který patřil jako jeho předchůdcové mezi přední pány země, neboť byl nejvyšším komořím a od r. 1496 až do své smrti r. 1515 měl hodnost zemského hejtmana, se poměry změnily. Přihlásil se totiž ke straně pod jednou a náležel v české koruně mezi nejkrutější horlitele k jinověrcům nesnášenlivé. R. 1502 vypudil Jan z Lomnice mocí

[8]) Jind. Teisinger, l. c., str. 19.

ze svého města Meziříčí kališníky, když k tomu již r. 1500 byl zvláště vyzván papežem. Náboženský útlak přestal teprve po jeho smrti r. 1515, když jeho nástupci byli opět vyznáním pod obojí.

Pokud se týče obce hornoborské, její menší část náležela od r. 1464 pánům z Pernštejna, větší část klášteru žďárskému, který ji buď zastavoval nebo odprodával, jak se stalo i r. 1445 s podmínkou, že „... když by svrchupsaní Matěj, Jan, Václav a Martin ze Svratky sešli z tohoto světa, tehdy budoucí jejich... mají nám... postoupit té půl vsi Bory". Dolní Bory pak, které souvisí s Bory Hornímí, měly od r. 1387 tytéž majitele jako panství velkomeziříčské. Po uvážení všech těchto okolností vidíme, že je podobné pravdě, že jde o nález jeden, snad postupně ukrytý touže osobou. A není dokonce vyloučena možnost, že jde o majetek nekatolíka – nebo nekatolíků – vyhnaného z velkomeziříčského panství v první etapě protireformace.

Václav Burian

NÁLEZ PRAŽSKÝCH GROŠŮ V RYBNÍČKU, OKRES ŠTERNBERK NA MORAVĚ

Kolem r. 1950 byly při kácení starého stromu v lese nalezeny mince,[1]) z nichž se zachovaly 4 pražské groše:

Čechy, Václav II. (1283–1305), pr. groš Smolík č. 1 (1); Smolík č. 2 (1). – Vladislav II. (1471–1516), pr. groš Smolík č. 3 (1); Smolík č. 5 (1).

Václav Burian

NÁLEZ MINCÍ ZE 16. STOL. [?] V OLŠANECH, OKRES PROSTĚJOV

Asi před 30 roky po scelování pozemků v Olšanech (okr. Prostějov) vyoral rolník Jiří Kopecký větší počet mincí, uložených v koženém váčku, který se rozpadl. Z celého nálezu se zachovala toliko ražba arcibiskupství v Salcburku, 1/2krejcar 1537 [?], Matyáše Langa z Wellenburgu (1519–1540). Minci, kterou určila doc. dr. Em. Nohejlová-Prátová, daroval Krajskému vlastivědnému museu v Olomouci dr. T. Soušek.

Gejza Balaša:

NÁLEZ STRIEBORNÝCH MINCÍ V HRKOVCIACH, SLOVENSKO.[1])

Poklad strieborných mincí v obci Hrkovce (okres Šahy) v južnej časti Banskobystrického kraja bol nájdený začiatkom augusta 1956. Nález obsahuje zväčša uhorské ražby. Zachránených bolo 2.084 mincí, mimo stratených asi 50 kusov. Nádoba, v ktorej sa nachádzali mince, bola vyhotovená z hliny, tenkostenná a dobre vypálená. Válcovité hrdlo bolo už odlomené. Výška fragmenta je 17 cm, priemer dna 7,5 cm. Nádoba nachádzala sa asi v priestore komory starého prízemného domčeka, ktorý bol poškodený počas II. svetovej vojny a teraz si ho majiteľ obnovoval. Michal Patay, ktorý bol šťastným nálezcom, objavil nádobu asi v hĺbke 60 cm pri zemných prácach v Hrkovciach v dome číslo 51. Zásluhou Odboru kultúry ONV v Šahách dostal sa poklad do Krajského múzea v Banskej Bystrici.

[1]) Podle informací prom. ped. Elišky Matoušové.

Poklad obsahoval tieto ražby:

Uhorsko, Matej Korvín (1458–1490), denár typu Madona razený v r. 1467–1490. (538 kusov.)

Vladislav II. (1490–1516), denáre bez letopočtu (255), 1503 (4), 1504 (16), 1505 (22), 1506 (11), 1507 (17), 1508 (16), 1509 (13), 1510 (8), 1511 (13), 1512 (11), 1513 (18), 1514 (5), 1515 (16), 1516 (4), s nezistiteľným rokom 19 kusov.

Ľudovít II. (1516–1526), denáre 1516 (13), 1517 (13), 1518 (28), 1519 (25), 1520 (31), 1521 (33), 1525 (24), 1526 (191), 1527 (36), s nezistiteľným letopočtom 11. Obol zn. K-G (4), K-A (2), zn. ? (1).

Ferdinand I. (1526–1564), *Kremnica*, denár 1528 (1), 1529 (1), 1531 (2), 1532 (1), 1533 (3), 1534 (17), 1535 (34), 1536 (125), 1537 (81), 1538 (21), 1539 (27), 1540 (60), 1541 (18), 1542 (4), 1543 (6), 1544 (10), 1545 (37), 1546 (114), 1547 (85), 1548 (2), 1551 (3), 1558 (1). S nezistiteľným letopočtom (23). Všetky denáre sú značkované: K-B. V náleze boli aj oboly 1546 (1), 1547 (1), letopočet ? (1).

Z cudzej ražby sa nachádzalo v poklade 7 (sedem) kusov:

Biskupstvo Constanz, Hugo z Landenbergu (1496–1529), batzen bez letopočtu s titulom Maximiliána II. (3).

Mesto Isny, batzen 1527 (1), 1531 (1).

Königstein, Eberhard IV. (1481–1535), batzen 1521 (1).

Turecko, malá strieborná minca (1).

Popísaný poklad mincí z Hrkoviec bol uložený do podzemných priestorov malého domčeka koncom vlády kráľa Ferdinanda I., ktorý panoval do roku 1564 a posledná minca je z roku 1558. Súviselo to s neistými pomerami, ktoré nastali po vytvorení Pašaliku v Budíne, kedy sa postavenie Turkov v Uhorsku upevnilo.

Hrad Fiľakovo, ako obránca Hornouhorských krajov, padol do tureckých rúk roku 1554 a nakoľko Turci neustále vyzývali mestá a dediny, aby sa poddali a dali pod ich ochranu, mnohí z týchto ohrozených miest utiekli, cenné veci si zakopali. Tým sa dostali aj opísané mince do zeme. Je tedy pravdepodobné, že uvedený obyvateľ menovanej dedinky zahynul a poklad ostal v zemi až do XX. storočia.

Emanuela Nohejlová-Prátová

NÁLEZ MINCÍ Z POČÁTKU 30LETÉ VÁLKY V SUDOMĚŘICÍCH, OKRES TÝN N. VLT.

Při hloubení země pro pařeniště na školní zahradě osmileté střední školy v Sudoměřicích-Černicích byl odkryt se zbytkem hrnečku nález mincí. Byl uložen v hloubce 30 cm pod povrchem v jámě, která byla vykopána do hloubky 60 cm a v níž byly položeny tenké kusy krevele. Na nich ležely ohořelé kusy dřeva a opět kameny. Hrneček byl prý také obložen kameny a přikryt tenkým kamenem. Toto naleziště byla zahrada staré fary, která r. 1589 vyhořela s celou vsí. Vedle byla pak postavena fara nová.[1]) Nález obsahoval 13 tolarů a 73 drobných mincí.

Nejmladšími mincemi nálezu jsou lehnicko-břežský 3krejcar 1619 a opavský 3krejcar z téhož roku. Tedy v r. 1619 nebo velmi brzy po něm byl tento malý poklad svěřen tak svědomitě připravené skrýši. Mohl to být majetek faráře. Zachované kusy jsou tyto:

[1]) Za určenie cudzích ražieb ďakujem Dr. Ľ. Kraskovskej zo Slovenského múzea v Bratislave.

[1]) Podle zprávy ředitele školy v Sudoměřicích-Černicích Jos. Trčky a správce Okres. vlastivěd. musea v Týně n. Vlt. Bedřicha Karáska.

Čechy, Vladislav II. (1471–1516), pražský groš (1): Teisinger[2]), koruna č. 1; rozděl. znam. č. 5, 17, 28, 77 a 28.

Rub: hříva lva č. 19; ocas lva č. 4; rozděl. znam. č. 42 a 69. – Rudolf II. (1576–1612), K. Hora, Jiří Šatný, tolar 1581 (1), 1587 (1). – Matyáš (1612–1619), *K. Hora*, místo mincmistra neobsazeno, tolar 1616 (1).

Slezsko, Rudolf II. (1576–1612), Vratislav, D. Bussa, tolar 1587 (1; řezačem kolků Hanuš Schneider, který právě r. 1587 odešel z pražské mincovny).[3])

Lehnice–Břeh, Jan Kristian (1602–1639) a Jiří Rudolf (1602–1653), *Vratislav*, H. Riedel, 3krejcar 1619 (1, Fr.-S. č. 1537); *Rychleby*, Kryšt. Tuchmann, 3krejcar 1610 (1, Fr.-S. č. 1459), 1611 (1).

Münsterbersko-Olešnice, Karel II. (1548–1617), Basilius Sonn, 3krejcar 1614 (1); H. Tuchmann, 3krejcar 1615 (2), 1616 (1).

Opavsko, Karel z Liechtensteina (1614–1627), Burkhart Hase, 3krejcar 1616 (2), 1619 (1).

Dolní Rakousy, Ferdinand I. (1521–1564), *Vídeň*, A. Hartmann, tolar bez let. (1, se starším obličejem a značkou šestilisté růžice a ne šestipaprskovité hvězdy). – Matyáš (1608–1619), *Vídeň*, Jessenský, 3krejcar 1617 (1), 1618 (1).

Tyroly, arcivév. Ferdinand (1564–1595), *Hall*, tolar bez let., M. A. skupina A, č. 5 (1); M. A. skupina A, č. 6 (1); M. A. skupina B, č. 11 (1); M. A. skupina B, č. 13 (1). – Rudolf II. (1576–1608), *Hall*, tolar 1609 (1); 3krejcar 1603 (1).

Elsasko, arcivév. Ferdinand (1564–1595), *Ensisheim*, tolar bez let., přední plát brnění je ozdoben úponkami (1).

Trautson, Pavel Sixtus z Falkensteina (1615–1620), 3krejcar 1618 (2 ve dvou typech).

Polsko, Zikmund III. (1587–1632), *Bydgoszcz*, 3krejcar 1617 (1); půltorak značky kotva, 1616 (1), 1617 (4), 1618 (3); značka pás v podobě dvojitého W, půltorak 1614 (1), 1615 (1), 1616 (2); *Poznaň*, trojak 1595 (1).

Německo:

Barby, Albrecht Fridrich (†1641), groš 1613 (1), 1614 (1).

Opatství Corvey, Theodor z Beringhausen (1585–1616), groš 1612 (1).

Falc-Zweibrücken, Jan I. (1569–1604), 3krejcar 1599 (1), 1600 (1), 1602 (1), 1603 (1) a bez let. (1). – Jan II. (1604–1635), 3krejcar bez let. (za vlády Matyášovy 1612 až 1619), (2).

Město Göttingen, groš 1616.

Bisk. Halberstadt, Jindřich Karel Brunšvický (1613–1615), groš 1615 (1).

Hanau-Lichtenberg, Jan Reinhard (1599–1625), 3krejcar 1606 (1) a bez let. (1).

Bisk. Hildesheim, Arnošt Bavorský (1573–1612), groš 1600 (1). – Ferdinand Bavorský (1612–1650), groš 1614 (1).

Město Hildesheim, groš 1616 (1).

Jülich-Cleve-Berg, Jan Vilém (1592–1609), groš 1609 (1), 1610 (!, 1).

Arcib. Kolín n. R., Arnošt Bavorský (1563–1612), groš 1611 (1).

Lippe, Šimon VII., v Detmoldu (1613–1627), groš 1614 (1).

[2]) J. Teisinger, Varianty pražského groše krále Vladislava II., České Budějovice 1934.

[3]) Srov. Em. Nohejlová, Z příběhů pražské mincovny, Praha 1929, str. 128.

Pomořany-Barth, Filip II. (1606–1618), groš 1616 (1).
Opatství Quedlinburg, Dorota Saská (1610–1617), groš 1616 (1).
Ritberg, Jan III. (1601–1625), groš 1616 (1).
Salm, poručenství v Grumbachu, 3krejcar bez let. (1).
Sasko, Mořic (1541–1553), tolar 1552 (1). – August I. (1553–1586), Drážďany, H. Biener, tolar 1580 (1).
Schaumburg, Adolf XIII. (1576–1601), Pinneberg, groš 1596 (1). – Arnošt (1601–1622), Pinneberg, groš 1602 (2), 1604 (1).
Solms-Hohen Solms, Filip Reinhard (1613–1636), groš 1616 (1) a bez let. (1).
Stolberg-Ortenberg, Ludvík Jiří v Ortenau (1572–1618), groš bez let. (2, za vlády Rudolfa II.).
Bisk. Strassbourg, Karel Lotrinský (1592–1607), 3krejcar 1602 (1), 1606 (1).
Švýcarsko.
Schaffhausen, 3krejcar nečit. let. (1, 1597?), 1611 (1). – Luzern, 3krejcar 1605 (1). – Zug, 3krejcar 1603 (1), 1604 (2), 1606 (1).

Nizozemí.
Město Campen, šilink, bez let. (za Matyáše, 1).

Jaroslav Pošvář

NÁLEZ V TIŠNOVĚ Z R. 1830

V říjnu 1830 byl při kopání brambor na pozemku tišnovského měšťana Jana Vosy na „Humpolce" v nepatrné hloubce odkryt poklad, obsahující 14.040 stříbrných grošů a 24níků z konce 16. a poloviny 17. století. Byl uložen v dřevěné truhle, okuté železem, z níž byly nalezeny zbytky zpráchnivělého dřeva a kování, značně poškozené rzí. Hrubá váha nalezených mincí byla 74 liber, po očištění 39 liber 15 lotů. Vídeňský mincovní kabinet si vybral 547 mincí, Františkovo museum v Brně 126 a universitní sbírka v Olomouci kolem 300 kusů. Ostatek byl roztaven a výtěžek ze získaného kovu byl rozdělen podle tehdejších předpisů.[1]) O původu zakopaného pokladu je nesnadno se vyjádřiti. Překvapuje, že neobsahoval žádnou tolarovou minci. Je ovšem možno, že tolary byly nálezci rozebrány a že byly odevzdány jen mince drobné. Při objevení nálezu byl vysloven názor, že jde snad o válečnou pokladnu z doby 30leté války, jež byla na rychlo ukryta a později zapomenuta. Není však vyloučeno, že to byl ukrytý majetek kláštera Porta Coeli v Předklášteří u Tišnova. Pozemek, kde byl poklad uložen, patřil totiž původně klášteru a novým majitelem byl získán při parcelaci poplužního dvora.

Nález byl odborně prozkoumán a popsán úřadem zemského probéře mince v Brně (Landmünzprobiramt), jehož obsáhlá zpráva z 20. června 1831 se dochovala ve spisech moravského místodržitelství (M 2406, fol. 193–230) označená jako „Verzeichniss, Beschreibung und Wertbestimmung der in Jahre 1830 bei Tischnowitz, brünner Kreises in Mähren, gefundenen Silbermünzen" a má 74 stran úředního formátu. Nalezené mince byly tu rozděleny do 4 oddílů na I. ražby duchovní, II. ražby německých císařů, králů, kurfürstů a rakouských arcivévodů, III. ražby světských knížat a pánů a IV. ražby měst. Autor popisu postupoval celkem velmi podrobně, popsal i rozdílné varianty téhož druhu, takže jeho práce je po stránce numismatické jakousi odbornou příručkou grošových ražeb z konce 16. a poloviny 17. století,

[1]) Viz J. Pošvář, Moravské nálezy mincí v 18. a 19. století, Num. sborník I-1953, str. 94, č. 78. Dále Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, III. (red. Em. Nohejlová-Prátová), Praha 1957, str. 130, č. 3428.

obsahující přesné popisy a váhové údaje. Není možno bohužel přetisknouti ji v plném znění. Avšak i zkrácený výtah jistě splní svou úlohu jako doklad, zachycující složení jednoho z největších nálezů mincí na Moravě. Tím spíše, že necelý tisíc kusů byl svého času uložen v numismatických sbírkách a více než 13.000 bylo roztaveno.

Do I. oddílu byly zařazeny mince těchto duchovních panství (v abecedním pořadí německého znění):

1. Basilej, biskupství. J. Christ. Blaarer, biskup basilejský (1575–1608), groš 1596 (1).
2. Vratislav, biskupství. Karel Rakouský, biskup vratislavský a brixenský (1608 až 1624), groše z let 1614–1620 (333).
3. Corbai, opatství. Theodor z Beringhausen, opat (1585–1616), 24ník 1607 (12), 1612 (10), 1612–1616 (150), jiné 1607 (3); Jindřich v. Aschenbrock, opat (1619–1621), 24ník 1619 (2).
4. Chur, biskupství. Jan Flug v. Aspermont, biskup (1635–1661), groš, bez let. (2).
5. Fulda, opatství. Balthasar v. Dermbach, opat (1570–1606), groš, bez letop. (3).
6. Halberstadt, biskupství. Jindřich Karel, vévoda brunšvický (1613–1615), 24ník 1614, 1615 (43); Rudolf (1616), 24ník 1616 (18); Kristián (1616–1619), 24ník 1616–1619 (117).
7. Hildesheim, biskupství. Arnošt vévoda bavorský, současně kurfürst kolínský, 24ník 1600–1609 (57), 1606–1611, 1613, var. (50); Ferdinand, vévoda bavorský (1612–1650), 24ník 1613–1618 (116).
8. Magdeburg, arcibiskupství, Kristián Vilém, markrabě braniborský a administrátor magdeburský (1598–1631), 24ník 1614–1619 (193).
9. Minden, biskupství. Hermann ze Schaumburgu (1562–1582), 24ník 1577, 1578, 1581 (3); Antonín Konrád ze Schaumburgu (1585–1599), 24ník 1592, 1595–1598 (13).
10. Murbach a Lüders, opatství. Ondřej Rakouský, kardinál a biskup brixenský a kostnický, opat v Murbachu (1587–1600), groš 1569 (3).
11. Olomouc, arcibiskupství. František z Ditrichštejna (1598–1636), groš 1616 (3), 1617–1618 (16), 1618–1619 (294), bez letop. (41), bez letop. var. (34).
12. Paderborn, biskupství. Theodor Fürstenberg, biskup (1585–1618), groš 1611 (3), 1614–1618 (35), 24ník 1592, 1596, 1611–1614 (112).
13. Quedlinburg, opatství. Dorota Saská, abatyše (1610–1617), 24ník 1615–1617 (12); Dorota Žofie, abatyše (1618–1645), 24ník 1616, 1618, 1619 (16).
14. Strassburg, biskupství. Jan Manderscheid, biskup (1569–1592), groš 1574, 1576 (52).
15. Verden, biskupství (spravováno kapitulou 1618), 24ník 1618 (8).
16. Thoren, opatství. Anna z Marky (1604–1631), abatyše, groš (2).
17. Würzburg, biskupství. Jindřich, biskup (1558–1573), 28ník 1572 (1).

Do II. oddílu byly vřazeny mince „německých císařů, králů, kurfürstů a rakouských arcivévodů", mezi něž autor zařadil i české ražby stavovské. Ponechávám průběžné číslování podle předlohy:

18. Matyáš I. (1612–1619), groš 1617–1619 (131), s českým lvem (7).
19. Čechy za vlády direktorů (1619–1620), groš 1619 (26).
20. Polsko. Zikmund III. (1587–1632), groš 1614–1619 (2048), 1617–1618 (218), 24ník 1614 (5).
21. Branibory, Jan Zikmund, kurfürst († 1619), 24ník 1612–1613 (62), 1614 (59), 1615 (16), var. (28), var. (4), 1612–1616 (17), 1619 (2).
22. Sasko. Jan Jiří, kurfürst (1611–1656), groš 1613 (1).

23. Rakousy, Karel, arcivévoda rak. (1560–1618), groš 1586 (1).
24. Štyrsko, Ferdinand II. (†1637), groš 1618 (2).

Do III. oddílu vřadil autor mince „světských knížat a pánů" v abecedním pořádku podle německých názvů:

25. Anhalt, knížectví, 24ník 1614–1615 (2), 1615–1617 (106), 1617–1619 (139).
26. Barby, hrabství. Albrecht Fridrich (1597–1641), 24ník, bez letop. (30), 1612 až 1614 (53), 1612–1618 (41), 1616–1619 (49).
27. Batenburg, sv. pán, groš 1612 (5).
28. Brunšvik, vévodství (linie Wolfenbüttel), 24ník 1619 (6), 1618–1619 (12), 1619, var. (3), 1618, var. (2), 1619, var. (1), 1619, var. (2), 1618, var. (23), 1615 (2), bez letop. (4).
29. Daun, říšský hrabě, groš 1611 (78), 1615–1617 (15), bez letop. (18).
30. Hanau, hrabství (linie Lichtenberg), Filip V. (1541–1599), groš 1596–1599 (14); Jan Reinhard (1568–1625), groš 1599–1600 (59), bez letop. různé var. (109), linie Münzenberg (Filip Ludvík) 1553–1580), groš bez let. (89), 1612 (9); Kateřina Belgická jako vdova a poručnice, groš 1611–1614 (228).
31. Holštýn, vévodství (hlavní linie Gottorp), 24ník 1601 (4), 1602 (6), 1603 (3), 1600–1603, var. (5).
32. Krnov, vévodství. Jan Jiří, markrabě braniborský, groš 1610–1611 (26), 1613 až 1620 (984).
33. Jülich, Cleve a Berg, vévodství. Jan Vilém, poslední vévoda z Jülichu (†1609), 24ník 1596, 1699, 1600–1609 (133).
34. Leinigen, hrabství. Ludvík (1557–1622), groš (12).
35. Lichtenštein, knížectví, groš (20).
36. Lippe, hrabství. Šimon VI. a VII., 24ník 1600–1612 (164), 1612–1616 (197).
37. Litva, velkovévodství. Zikmund, král polský, 24ník 1600 (1), 1619 (1).
38. Morava, markrabství. Stavové, groš 1619, 1620 (650), 12ník 1620, BZ (1).
39. Mannsfeld, hrabství, 24ník 1611–1614 (27), 1611, var. (4).
40. Mannsfeld, kníže, 28ník 1611 (1), 21ník 1611–1612 (2).
41. Messarano, markrabí, groš (1).
42. Nassau, hrabství. Jan Ludvík 1567–1596, groš 1593 (1).
43. Oldenburg, hrabství. Antonín Gunter (†1667), bez letop. (1).
44. Pfalc (linie Simern). Richard (1569–1598), groš 1581, 1596–1597 (3); (linie Zweibrücken) ,Jan (*1604), groš 1586–1587 (4), 1590, 1592–1599 (39), 1602–1604, též bez letop. (27); Jan II. (1604–1635), groš bez letop. (12), jiné (326); (linie Veldenz), Jiří Gustav (1569–1634), groš 1596 (2), 1598 (18).
45. Salzburg, Antonín Arnošt Bav., groš (2).
46. Pomořany, vévodství. Filip II. (1573–1618) 24ník 1612–1617 (212); František, biskup v Kameni, 24ník 1615–1617 (40), 1617–1618 (108); Oldřich, biskup v Kameni, 24ník 1618–1619 (21); Filip Julius, 24ník 1625 (71); Bogislav XIV., groš 1618 až 1620 (24).
47. Rheinstein a Blankenburg, hrabata, Martin (1570–1597) 24ník 1597 (1); Jan Arnošt, 24ník 1598 (2).
48. Riethberg, hrabě, Jan, 24ník 1616 (2), 1616–1618 (45), jiné (18).
49. Sasko, vévodství, 24ník 1619 (2).
50. Salm, hrabě, Otto, groš (21); Jan a Adolf, groš 1606 (57); Adolf Jindřich, groš (1); Jan, Kazimír a Otto, groš (5).
51. Schaumburg, hrabě, Adolf (1547–1601), 24ník 1592, 1593, 1595, 1600, 1601 (21), 1599 (6); Arnošt (1569–1622), 24ník 1601–1606 (61), 1614–1619 (115).
52. Slezsko, vévodství. Jan Kristián (Lehnice a Břeh), groš 1605–1620 (1338), 1612.

1613, var. (22), 1605–1612, var. (16); Karel (Münsterberg), groš 1611–1616 (560); společně s bratry Jindřichem Václavem a Karlem Fridrichem, groš 1619–1620 (195).
53. Schwarzburg, hrabata Gunter, Antonín, Jindřich Josef Gunter a Kristián Gunter, 24níky 1619 (2).
54. Solms, hrabata Arnošt, Eberhard a Hermann, groš 1592, 1596 (42); linie Solms Lich., Arnošt (1565–1619), groš 1611 (156); linie z Vysokého Solmsu, Adolf (1545 až 1613), groš 1611 (42), Filip Reinhard (1593–1636), groš (124), Filip (1569–1631), groš (137).
55. Stollberg, hrabě, Ludvík Jiří, groš 1612 (95), var. (51); Wolfgang Jiří, 24ník 1615 (8), 1618–1619 (23); Jindřich a Wolfgang Jiří společně, 28ník, 1613–1615 (44); Jan společně s Jindřichem, 28ník (2); Krištof (†1638) společně s Jindřichem (†1641), groš (4).
56. Teklenburg, hrabě, Adolf (1577–1624), 24ník 1618 (8).
57. Těšín, vévodství, Adam Václav (1574–1617), groš 1604–1613 (79).
58. Trautsohn, svob. pán, Pavel Sixt, groš 1619 (207).
59. Opava a Krnov, vévodství. Karel z Lichtenštejna, groš 1614 BH (3), 1614 BI (16), 1615–1616 BI (80), 1618–1620 CC (725), 1616–1617 (28).
60. Benátky, republika, groš (1).
61. Waldek, hrabě, Vilém, Arnošt, Kristián, a Wolrath společně, groš 1595–1596 (2); Kristián a Wolrath (†1640), groš 1595–1596 (9), 1603 (43).
62. Würtemberg, vévodství. Jindřich, groš 1594–1596 (6).

Oddíl IV. obsahuje ražby měst:

Augsburg, groš 1531 (1), Brunšvik, 24ník 1606 (1), 1617–1618 (29), Campen, 12ník (1), Colmar, groš (1), Kostnice, groš 1595 (1), Eimbek, 24ník 1603–1619 (72), Goslar, 24ník 1615 (20), Göttingen, 24ník 1605–1606 (21), 1615–1618 (94), Friedberg, říš. město, groš 1590 (4), Hagenau, groš 1600–1602 (4), Hamburg, 32ník 1596 (1), Hammeln, 24ník 1606–1609 (13), 1612–1618 (103), Hannover, 24ník 1616–1617 (10), 1618 (13), 1619 (1), Hildesheim, 24ník 1573 (1), 1592–1593 (4), 1601 (2), 1601–1606 (5), 1614–1619 (60), Kempten, groš 1532 (1), Brašov (Sedmihradsko), groš 1613 (1), Luzern, (Švýcary), groš 1598–1606 (44), Magdeburg, groš 1614–1619 (121), Marsberg (Vestfálsko) 24ník 1600–1611 (137), Mühlhausen, 24ník 1619 (1), Nordhausen, 24ník 1616 až 1619 (51), Nordheim, 24ník 1614–1619 (42), Schaffhausen, 24ník 1696–1597 (4), 1611 (10), Strassburg, groš (1), Výmar, 24ník 1599 (1), Worms, groš 1614–1617 (19), Zug, groš 1601–1606 (89).

Je třeba uvážiti, že zpracování a soupis nálezu byl proveden před téměř 130 lety, a to úředním orgánem, takže práci je nutno posuzovati jako součást úřední agendy zemského probéře mince, k níž patřila též agenda puncovní, dozor nad falešnou mincí, nákup pagamentu atd. Nález zpracoval jistě školený numismatik, jak bude ještě více patrno z ukázky popisu, která bude uvedena. Celkovému rozdělení lze vytknouti, že oddíl II. a III. není v rozdělení důsledný. Autor tu měl asi na mysli dělení z hlediska říšského, proto zařadil do II. oddílu i ražby českých stavů místo českého krále jako kurfürsta; naproti tomu moravské stavovské ražby pojal do oddílu III., kam ovšem zařadil i ražby rodové. Jako ukázku uvádím překlad popisu prvých dvou položek I. oddílu:

1. Biskupství Basilej. – Jak. Christ. Blaarer z Wartensee, biskup basilejský (1575 až 1608).

A: Štít se 4 díly s letopočtem 1596. Opis: IOS. CHRIST. D. G. EPS. BASILIENSIS.

R: Korunovaný čís. orel s říš. jablkem na prsou, s č. 3: Opis: RUD. II. etc.

1 kus, váha 1 d.

2. Biskupství Vratislav. – Arcikníže Karel Rakouský, biskup vratislavský a brixenský (1608–1624).

A: Poprsí zprava. Dole č. 3. Opis: CAR. D. G. ARC. – DVX AVSTRIAE.

R: Tři štíty, nahoře rakouský, vpravo brixenský, vlevo vratislavský. Opis: EPIS. BRIX. ET WRA. 1614, 1615, 1616, 1617, 1618, 1619, 1620.

333 kusů, váha 1 mr., 11 l., 2 q., $1^2/_4$ d.

Pokud jde o složení nálezu, největší položkou byly polské groše Zikmunda III. v počtu 2048, groše slezské (Lehnice a Břeh, 1338, Münsterberg 655), groše Jana Jiřího, vévody krnovského v počtu 1010, stavovské mince moravské z let 1619 a 1620, v počtu 651, mince falcké (přes 400), biskupství vratislavského (333), mince lichtenštejnské z Opavska a Krnovska (kolem 840). Z toho lze souditi, že šlo o majetek domácí, doplněný ostatními ražbami, jak u nás v době bělohorské byly v oběhu. Dobu uložení nelze přesně zjistiti, protože někde chybějí letopočty ražeb. Protože však největší položky spadají právě do let 1619–1620, můžeme míti zato, že k uložení pokladu došlo po bitvě na Bílé hoře.

Ľudmila Kraskovská

NÁLEZ V GAJAROCH, SLOVENSKO

Na jar r. 1955 v Gajaroch, okres Malacky, objavili poklad strieborných mincí. Našiel ho traktorista STS Martin Hurban spolu s členom JRD Ľudovítom Černým pri sejbe v hone zvanom „Na Veselem". Podľa údajov nálezcu mince boli uložené v železnej nádobe zničenej hrdzou (snáď to bola nejaká kovová skriňka), ktorá sa nezachovala. M. Hurban oznámil nález okrskovému zmocnencovi SNB J. Bolfovi. Pri ďalšom hľadaní našli ešte niekoľko vysypaných mincí. Celý nález odovzdali na kultúrny referát ONV v Malackoch, odkiaľ ho prevzali pre zbierky Slovenského múzea v Bratislave zamestnanci tohto múzea. Vcelku sa zachovalo 413 strieborných mincí rozličnej hodnoty. Poklad obsahoval tieto ražby:

Uhorsko, Ferdinand I. (1526–1564), *Kremnica*, denár 1551 (1). – Rudolf II. (1576–1608), *Kremnica*, denár 1584 (1), 1585 (1), 158? (1), 1607 (1); obol 1577 (1), 1607 (1), 1609 (1), 1610 (1), let? (1). – Matej II. (1608–1619), *Kremnica*, denár 1612 (1), 1614 (1), 1615 (1), 1617 (2), 1619 (3), 1620 (1); obol 1616 (3), 1618 (1); *Veľká Baňa*, groš 1618 (1). Uhorsko, denáre medené falzum? (5), obol let? (1).

Sedmohradsko, Gabriel Bethlen (1613–1629), *Kremnica*, denár 1620 (3).

Čechy, Vladislav II. (1471–1516), biely peniaz bez let. (10). Saurma č. 410. – Ľudovít II. (1516–1526), biely peniaz bez let. (2) Saurma č. 416. – Ferdinand I. (1526 až 1564), biely peniaz bez let. (3). Čermák č. 33; biely peniaz bez let. (2). Čermák č. 34; biely peniaz 1561 (1) falzum? Saurma č. 440; 1562 (2), 1563 (1), 1564 (1), Čermák č. 35. – Maxmilián II. (1564–1576), dvojgrajciar 1571 (1) značka zničená Čermák č. 60; biely peniaz 1570 (1) Čermák č. 77, 1570 (1), 1572 (1), 1574 (1), 1575 (1), 1576 (1), let? (4). Čermák č. 73. – Rudolf II. (1576–1612), biely peniaz 1580 (1), 1584 (1), 1585 (2), 1592 (1), 1593 (1), 1594 (1), 1596 (1), let? (3) Čermák č. 201. – Matej II. (1612–1619), *Praha*, Hübmer, groš 1617 (1) Čermák č. 277; biely peniaz 1612 (1) Čermák č. 304; 1616 (1) Čermák č. 306; 1617 (2) ako Čermák č. 308; 1618 (1) Čermák č. 309; 1619 (1) Čermák č. 310. – Fridrich Falcký (1619–1620), *Kutná Hora*, Hölzl, 48grajciar 1620 (1) Čermák č. 394. – Ferdinand II. (1620–1637), *Kutná Hora*, Hölzl, toliar (120 kr.) 1621 (3) Čermák č. 443; *Jáchymov*, Lengefelder, poltoliar (60) 1621 (1); *Olomouc*, B. Zwirner, poltoliar (60) 1621 (1).

Arcibiskupstvo Olomouc, František z Dietrichsteina (1599–1636), jednostranný halier bez let. (1).

Sliezsko, Ferdinand I. (1526–1564), jednostranný halier 1530 (1), 1531 (1), let? (1) jako Saurma č. 29.

Sliezsko, kniežatstvá: Lehnice-Břeh, Ján Kristián a Juraj Rudolf (1602 až 1621), *Rychleby*, groš 1615 (1), 1616 (1), 1617 (2), 1618 (2), 1619 (1), 1620 (2), let? (1) Saurma č. 166. – Juraj Rudolf, groš 1621 (1).

Münsterberg-Olešnice, Karol II. (1587–1617), groš 1612 (1), 1613 (1), 1614 (1), 1615 (2), 1616 (1) Saurma č. 272. – Henrich Václav a Karol Fridrich (1617–1639), groš 1620 (1) Saurma č. 281.

Tešínsko, Adam Václav (1594–1617), groš 1607 (1) Saurma č. 331; 1609 (1), 1611 (1) Saurma č. 333.

Opavsko, Karol z Liechtensteina (1614–1627), groš 1619 (2), Saurma č. 365.

Krnovsko, Ján Juraj (1607–1624), groš 1617 (1), 1619 (1), 1620 (2), Saurma č. 382.

Biskupstvo Vratislav, Karol Rakúsky (1608–1624), groš 1615 (1), 1616 (1), Saurma č. 57.

Rakúsko, Maximilián I. (1493–1519), fenig let? (1) Saurma č. 651. – Karol V. (1519–1558), fenig 1520 (1) Saurma č. 655. – Ferdinand I. (1521–1564), fenig 1522 (1) Saurma č. 683; 1530 (2), 1532 (1), 1535 (4), 1538 (2), 1539 (2), 153? (1), let? (3) Saurma č. 715. – Matej II. (1611–1619) *Viedeň*, Jessenský, groš 1618 (2), 1619 (2) Saurma č. 699. – Ferdinand II. (1619–1637), *Viedeň*, Fellner groš 1621 (2), 1630 (1).

Tirolsko, arcivojvoda Ferdinand (1564–1595), fenig bez let. (1).

Korutansko, Ferdinand I. (1521–1564), fenig jednostranný 1531 (1), 1534 (1), 1549 (1) Saurma č. 775. – Arcivojvoda Karol (1564–1590), fenig jednostranný 1572 (2), 1578 (1), 1583 (1) Saurma č. 794. – Arcivojvoda Ferdinand (1590–1637), fenig jednostranný 1591 (1), 1597 (1), 1601 (1), let? (3) Saurma č. 801.

Štajersko, Ferdinand I. (1521–1556), fenig 1532 (1), 1533 (1), 1535 (2), 153? (2) Saurma č. 738. – Arcivojvoda Karol (1564–1590) polbatzen 1577 (1) Saurma č. 745; fenig 1589 (1) Saurma č. 747. – Ferdinand II. ako arcivojvoda (1592–1619), fenig 1596 (2), 1600 (1), 1601 (1), 1610 (4), 1611 (2), 1614 (2), 1616 (2).

Poľsko, Kazimír IV. (1447–1492), polgroš bez let. (2). Saurma č. 5280. – Žigmund I. (1506–1548), polgroš 1509 (1) Saurma č. 5298. – Žigmund III. (1587–1632), znak Abdank, poltorak 1614 (2), 1615 (7), 1616 (2) Saurma č. 5445; znak Sas, trojak 1620 (1) Saurma č. 5411; poltorák 1616 (2), 1617 (6), 1618 (4), 1619 (2), let? (1) Saurma č. 5452. Mesto Riga, Štefan Báthory (1575–1586), ferding 1583 (1) Saurma č. 5857.

Biskupstvo Halberstadt, Kristián z Braunschweiga (1616–1624), groš 1616 (1).

Arcibiskupstvo Magdeburg, Ernest Saský (1476–1513), fenig bez let. (1) Saurma č. 4098. – Kristián Viliam Braniborský (1598–1631), groš 1614 (1) Saurma č. 4122, groš 1615 (1 kus a polovica) Saurma č. 4126.

Biskupstvo Paderborn, Teodor z Fürstenberga (1585–1618), groš 1612 (1) ako Saurma č. 3085; groš 1618 (1) Saurma č. 3091.

Biskupstvo Pasov, Ernest Bavorský (1517–1540), fenig 1531 (3), Saurma č. 1017; halier bez let. (2) Saurma č. 1018.

Pasov [?], Ernest Bavorský, fenig 1524? (1) Saurma č. 1015.

Arcibiskupstvo Salzburg, Leonard Keutschach (1495–1519), biely fenig 1500 (1), 151? (1) Saurma č. 873. – Matej Lang z Wellenburga (1519–1540), polgrajciar 1529 (1), 1535 (1), 1536 (1), 1539 (1), let? (11) Saurma č. 894; biely fenig 1521 (1) Saurma č. 901. – Ernest Bavorský (1540–1554), polgrajciar 1554 (1), let? (2) Saurma č. 904. – Michal Künburg (1554–1560), polgrajciar 1555 (1), let? (1) Saurma č. 912. – Ján Jakub Khün z Belase (1560–1586), polgrajciar 1562 (2), 1563 (1), 1564 (1), 1569 (2), 1579 (1), 1580 (1), 1581 (1), let? (7) Saurma č. 927. – Wolfgang Teodor z Raitenau (1587 až 1612), fenig 1588 (1), 1589 (1), 1591 (1), 1596 (2), 159? (2) Saurma č. 944; fenig 1599 (1), 1607 (1), 16?? (1) Saurma č. 947; halier bez let. (4) Saurma č. 951; halier 1593 (1), 1596 (1),

1610 (1). – Marcus Sitticus (1612–1619), fenig 1613 (1), 1614 (1), let? (3) Saurma č. 958; halier 1612 (1), 1616 (1), let? (1) Saurma č. 962. – Neurčený fenig (1).

Biskupstvo Strassburg, Ján z Manderscheida (1569–1592), polbatzen 1575 (1), 1588 (1) Saurma č. 1943.

Arcibiskupstvo Trier, Ján VII. zo Schönberga (1582–1599), polbatzen 1588 (1).

Kapitula Verden groš 1618 (1) Saurma č. 3357.

Anhalt, Ján, Juraj, Kristián, August, Rudolf a Ľudovít (1586–1618), groš 1615 (1) 1616 (2), 1618 (1), 1619 (1) Saurma č. 4202.

Baden-Baden, Eduard Fortunatus (1588–1596), fenig bez let. (2) Saurma č. 1593.

Grófstvo Barby, Albrecht Fridrich († 1641), groš 1616 (1), 1618 (1) Saurma č. 4227.

Braniborsko-Prusko, Ján Žigmund (1608–1619), groš 1613 (1), 1614 (1), 1615 (1).

Braunschweig-Wolfenbüttel, Fridrich Oldrich (1613–1634), groš 1617 (1) Saurma č. 3727; 1617 (1), 1618 (1), Saurma č. 3728; 1618 (1) Saurma č. 3742; 1619 (1) Saurma č. 3749; 1619 (1) Saurma č. 3760; 1619 (1) Saurma č. 3776.

Grófstvo Falkenstein, Pavol Sixtus Trautson (1615–1620), groš 1618 (1), 1619 (1) Saurma č. 2112.

Hanau Lichtenberg, Filip IV. (1538–1590), polbatzen 1588 (1) Saurma č. 2192. – Filip V. (1590–1599), polbatzen 1591 (1), 1592 (1) Saurma č. 2202. – Ján Reinhard (1599–1625), 3grajciar 1604 (1) Saurma č. 2215; 3grajciar bez let. za Mateja II. (1) Saurma č. 2220; 3grajciar bez let. (1) falzum.

Hanau Münzenberg, Filip Ľudovít I. (1561–1580), 3grajciar bez let. (4) Saurma č. 2177.

Hessen-Darmstadt, Ludvig V. (1596–1626), fenik bez let.

Julich Cleve Berg, Ján Viliam (1592–1609), groš 1605 (1), 1609 (1) Saurma 3036. – Vláda pred rozdelením, groš 1618 (1) Saurma č. 3045.

Hrad Friedberg, Ján Eberhard (1577–1617), polbatzen 1590 (1), 1592 (2) Saurma č. 2367.

Lippe, Šimon VI. (1563–1613), groš 1609 (1), 1612 (2) Saurma č. 3133. – Šimon VII. (1613–1627), groš 1614 (1), 1616 (1) Saurma č. 3144.

Pfalz Simmern, Richard (1569–1598), polbatzen 1589 (1) Saurma č. 2080; fenig bez let. (1) Saurma č. 2085.

Pfalz Weldenz, Juraj Ján (1544–1592), polbatzen 1584 (1), 1588 (1), 1589 (1), 158? (1) Saurma č. 2040.

Pfalz Zweibrücken, Volfgang (1532–1569), fenig bez let. (1) Saurma č. 1996. – Ján II. (1604–1635), 3grajciar bez let. za Rudolfa II. (3) Saurma č. 2030.

Oettingen, Karol, Ľudovít, XV., Martin a Ľudovít XIV. (1522–1549), fenig 1531 (1) Saurma č. 1432; fenig let? (1) Saurma č. 1428.

Porýnski grófi, *poručenstvo v Grumbache*, 3grajciar 1607 (1) ako Saurma č. 2099; 3grajciar bez let. za Rudolfa II. (1) Saurma č. 2100. – Ján a Adolf z Grumbache (1585 až 1625), 3grajciar bez let. za Rudolfa II. (1).

Pomorany-Barth, Filip II. (1606–1618), groš 1615 (1), 1617 (1) Saurma č. 4908. – František, biskup kaminský (1600–1618), groš 1617 (1) Saurma č. 4918. – Oldrich, biskup kaminský (1618–1622), groš 1618 (1) Saurma č. 4931.

Grófstvo Rittberg, Ján III. (1607–1625), groš 1616 (1) Saurma č. 3245.

Sasko-Míšeň, fenig z polovice XV. stor. bez let. (1) Saurma č. 4401; bez let. (1) Saurma č. 4403.

Sasko, Ernestinská vetev, Ján Fridrich a Juraj (1532–1539), fenig 1535 (1). – Ján Fridrich a Móric (1541–1547), fenig 1542 (1), let? (3) Saurma č. 4461. – Synovia Jana Fridricha, fenig jednostranný 1549 (1).

Schaumburg, grófstvo, Ernest (1601–1622), groš 1604 (2), 1619 (1) Saurma č. 3196.

Grófstvo Schwarzburg, Günther (1552–1583), fenig bez let. (1) podobný znak Saurma č. 4349.

Solms Lich, bez mincovného pána, 3grajciar bez let. za Rudolfa II. (2) Saurma č. 2329; polbatzen 1592 (1) Saurma č. 2333. – Ernest, Eberhard a Herman Adolf (1562–1590), polbatzen 1590 (1) Saurma č. 2341. – Ernest (1590–1619), 3grajciar 1610 (1) Saurma č. 2345. – Filip (1590–1631), 3grajciar 1617 (1) Saurma č. 2358.

Solms-Hohen Solms, Herman Adolf (1563–1613), 3grajciar za Mateja II. let[?] (1) Saurma č. 2319.

Stolberg Ortenberg, Ľudovít Juraj (1572–1618), 3grajciar 1614 (1) Saurma č. 2378. – Henrich Wollrat (1618–1641), 3grajciar bez let. (1) Saurma č. 2386.

Stolberg-Königstein, Ľudovít (1535–1574), fenig bez let. (1) Saurma č. 2387.

Würtemberg, Fridrich (1593–1608), 3grajciar 1595 (1) Saurma č. 1575; polbatzen 1590 (1) Saurma č. 1578.

Mesto Göttingen, groš 1617 (1) Saurma č. 3941.

Mesto Freiburg, fenig bez let. (1) Saurma č. 1792.

Mesto Colmar, polbatzen za Rudolfa II. bez let. (1) Saurma č. 1932; 3grajciar za Rudolfa II. bez let. (1) Saurma č. 1933.

Mesto Konstanz, polbatzen 1563 (1).

Mesto Marsberg, groš s titulom Rudolfa II. 1608 (1) Saurma č. 3068.

Mesto Metz, 12grošov 1616 (1) Saurma č. 1905.

Mesto Nürnberg, fenig 156? (1), 1573 (1), 1576 (1), 1581 (1), 1598 (1), let? (1) Saurma č. 1187.

Mesto Nördlingen, Eberhard z Königsteina (1506–1535), fenig 15?? (1) Saurma č. 1390.

Mesto Northeim, groš 1614 (1).

Mesto Nordhausen, groš 1616 (1).

Mesto Strassburg, polgrajciar bez let. (2) Saurma č. 1977.

Mesto Thann, grajciar bez let. (1) Saurma č. 1920.

Mesto Worms, fenig bez let. (2) Saurma č. 2139.

Mesto Zug, 3grajciar, 1598 (1), 159? (1), 1602 (1) Saurma č. 1715.

Taliansko, Benátky, Pietro Loredan (1565–1570), soldo bez let. (1).

Pravdepodobne biskupstvo Chur, fenig bez let. (1) Saurma č. 1673.

Poškodené neurčené fenigy (3).

Zloženie nálezu je veľmi pestré. Okrem domácich uhorských ražieb a mincí zo susedných krajín (Čechy, Sliezsko, Rakúsko, Poľsko) vo veľkom počte sú zastúpené ražby rozličných nemeckých kniežatstiev, duchovných osôb a miest. Pozornosť zasluhuje veľké percento drobných mincí: grajciare, fenigy, polgrajciare. Najstaršie mince pochádzajú asi z prelomu XV. a XVI. storočia. Sú to ražby bez letopočtov Vladislava II. (Čechy) a Kazimíra IV. (Poľsko). Najmladšie sú české ražby Ferdinanda II. z roku 1621. Hlavná časť mincí patrila do 2. polovice XVI. stor. a do prvých 20 rokov XVII. stor. Možno predpokladať, že nález bol ukrytý v 20. rokoch XVII. stor. Zloženie nálezu poukazuje, že jeho majiteľ mohol byť nejaký obchodník a miesto jeho uschovania (Gajary) môže súvisieť s obchodnými cestami do Rakúska. V neďalekej Vysokej pri Morave (býv. Hochštetno) donedávna jestvoval prechod cez rieku Moravu.

Ł. Kraskovská a J. Hlinka

NÁLEZ MINCÍ V SLÁVKOVCIACH, OKRES MICHALOVCE

Na jar roku 1945 vyoral roľník Michal Staš v Slávkovciach, okres Michalovce, na poli zv. Paršov Hrunok v hĺbke asi 20 cm hlinenú nádobku s mincami. Asi polovica mincí sa potom cestou NB a ONV v Michalovciach dostala do Slovenského múzea v Bratislave a druhú časť si nálezca ponechal. Roku 1956 dozvedel sa vedúci numizmatických zbierok Krajského múzea v Prešove o tejto časti prostredníctvom študenta Vyššej pedagogickej školy v Prešove, L. Lentharda a získal ju pre múzeum. Tak v Krajskom mózeu v Prešove sa z pokladu nachádzajú tieto mince:

Uhorsko, Rudolf II. (1576–1612), *Kremnica*, denár r. ? (1). – Ferdinand II. (1620 až 1637), *Kremnica*, denár 1630 (1).

Sedmohradsko, Gabriel Bathori (1608–1613), groš 1612 (1). – Gabriel Bethlén (1613–1629), groš 1625 (1).

Sliezsko, Krnovsko, Ján Juraj (1606–1621), groš 1621 (1).

Poľsko, Žigmund III. (1587–1632), šesťgroš 1624 (1), 1625 (2), 1626 (2), 1627 (1); trojgroš 1621 (3), 1622 (8), 1623 (3), 1624 (6); poltorák 1614 (2), 1615 (1), 1617 (1), 1618 (1), 1620 (38), 1621 (67), 1622 (220), 1623 (266), 1624 (205), 1625 (150), 1626 (45), 1627 (41), 1630 (1), r. ? (53); groš 1609 (1), 1612 (1), 1613 (1).

Mesto Riga, Žigmund III. (1587–1632), poltorák 1620 (2); groš 1616 (1); solidus 1626 (1), r. ? (2). – Gustav Adolf (1611–1632), poltorák 1622 (5), 1623 (3).

Mesto Elbing, Gustav Adolf (1611–1632), groš 1629 (3), 1630 (1).

Švédsko, Gustav Adolf (1611–1632), poltorák 1632 (3), 1633 (1); groš 1632 (1).

Prusko, Juraj Viliam (1619–1640), groš 1615 (1), 1621 (1), 1622 (11), 1623 (2), 1624 (10), 1625 (18), 1626 (13), 1627 (2), r. ? (7).

Pomorany, Barth, Oldrich (1618–1622), groš 1622 (1). – Bogislav XIV. (1620 až 1637), groš 1620 (1).

Neurčené a poškodené poltoráky (4).

Vo zbierkach Slovenského múzea v Bratislave sa nachádza 1097 celých mincí a 2 rozlomené, vcelku 1099 kusov. Sú to nasledujúce ražby:

Uhorsko, Ferdinand II. (1618–1637), *Kremnica*, denár 1626 (1), 1627 (1), 1628 (1).

Poľsko, Žigmund III. (1587–1632), trojak, znak Sas 1621 (1), 1622 (4), 1623 (4), 1624 (3), 1624? (2); poltorák, znak Abdank 1616 (1); znak Sas 1618 (1), 1620 (41), 1621 (82), 1622 (178), 1623 (240), 1624 (172), 1625 (94), let. zničený (74); znak Polkózic 1625 (18), 1626 (42), 1627 (21); poltorák značka zničená 1625 (7); značka a letopočet zničené (8); jednostranná razba bez let. (1).

Prusko, Ján Žigmund (1608–1619), poltorák 1620 (1). – Juraj Viliam (1619 až 1640), poltorák 1620 (1), 1622 (7), 1623 (14), 1624 (9), 1625 (10), 1626 (13), 1627 (4), let.? (5).

Švédsko, Gustav Adolf (1611–1623), trojak 1623 (1); poltorák 1632 (2), 1633 (8).
Kristina (1632–1654), poltorák 1634 (1), 1635 (3), let? (1).
Mesto Riga, Gustav Adolf (1611–1632), poltorák 1623 (4), 1624 (3).
Mesto Elbing, Gustav Adolf (1611–1632), trojak 1630 (6), 1634 (1), let? (5).
Biskupstvo Paderborn, Teodor z Fürstenberga (1585–1618), groš 1612? (1).
Kniežatstvo Lippe, Šimon VII. (1613–1627), groš 1614 (1).
Mesto Hannover za panovania Mateja II., groš 1616 (1).

Časove má nález zo Slávkoviec jednotný charakter, najstaršie ražby sú z r. 1609–1612 a najmladšie mince pochádzajú z r. 1634–1635. Je vidno, že nález obsahoval mince, ktoré

boli v obehu. Okrem niekoľkých uhorských denárov, celý nález sa skladal z cudzích, prevážne poľských ražieb. Možno předpokládať, že skôr to bol majetok nejakeho cudzinca, ktorý ho uschoval po r. 1635, ako poklad miestneho obyvateľa.

Václav Burian

NÁLEZ MINCÍ V HNĚVOTÍNĚ, OKRES OLOMOUC

Na podzim r. 1946 při bourání usedlostí čp. 46 a 47 v Hněvotíně (okres Olomouc), na místě dnešního kulturního domu, byla ve zdi domu čp. 47 nalezena nádoba obsahující mince. Nález uschoval ředitel školy Rudolf Albrecht, část mincí byla rozebrána zájemci již na místě nálezu, další části bylo použito k výrobě kování kasety, ve které měly býti mince odevzdány jako příležitostný dar, pouze 10 ražeb vybral Karel Němeček a zařadil do systematické sbírky Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci. R. 1953 byl nález odevzdán veřejné bezpečnosti a uložen na MNV v Hněvotíně, od 17. února 1955 na ONV v Olomouci a teprve 11. března 1955 se dostal do numismatických sbírek Krajského vlastivědného musea v Olomouci.[1])

Dochovaná část nálezu obsahuje 311 stříbrných patnáctníků z let 1659–1680. Podle nejmladších ražeb byly mince uloženy patrně v době tureckého nebezpečí 1683. Majitelem domu byl tehdy Mořic Tropper, který se připomíná r. 1655, nebo Pavel Knyll, jenž je uveden r. 1702.[2]) Mince jsou vesměs dobře zachované, většinou prohnuté z válcovacích strojů. Nádoba se nedochovala.

Obsah nálezu je tento:

Čechy, Leopold I. (1657–1705), *Praha*, Kryštof Margalík, patnáctník 1664 (3); *Kutná Hora*, Ř. Hackl, patnáctník 1660 (1).

Morava, biskupství Olomouc, Leopold Vilém (1637–1662), *Vyškov*, Asher Rossi, patnáctník 1659 (1);[3]) Pietro Buoncompagni, patnáctník 1661 (2),[4]) 1662 (1).[5]) – Karel Josef (1663–1664), *Vyškov*, Pietro Buoncompagni, patnáctník 1663 (1).[6]) – Karel II. z Liechtensteina (1664–1659), *Vyškov*, Pietro Buoncompagni, patnáctník 1664 (1),[7]) 1664 var. (1);[8]) *Kroměříž*, Pietro Buoncompagni, patnáctník 1675 (1).[9])

Slezsko, Leopold I. (1657–1705), *Vratislav*, J. Hübner, patnáctník 1660 (5), 1661 (13), 1662 (23), 1663 (15), 1664 (10); S. Hammerschmidt, patnáctník 1664 (6); F. baron Lisola, patnáctník 1664 (1).

[1]) Předběžné zprávy o obou částech nálezu byly publikovány v ČVSMO 1948, str. 92 a Zprávách SLUKO 1955, č. 46, str. 6. Tím došlo k duplicitě v díle Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, č. 3615 a 3632. Naše nálezová zpráva je rozšířena o 8 ražeb olomouckých biskupů a 2 slezské ražby, které rozřadil do sbírek Vlasteneckého spolku musejního (nyní Krajské vlastivědné museum v Olomouci) dne 7. května 1947 Karel Němeček. Viz též reg. býv. Stát. pam. ústavu v Brně 2504/47.

[2]) J. Kux, Die deutschen Siedlungen um Olmütz, Olomouc 1943, tab. za str. 408.

[3]) R. Lichnowsky–E. Mayer, Des fürstlichen Hochstiftes Olmütz Münzen u. Medaillen, Vídeň 1873, č. 100. – Fr. Křížek, Mincovní úředníci biskupů olomouckých. Num. listy 1950, str. 73. – Jar. Pošvář, Biskupská mincovna ve Vyškově. Zprávy Okresního vlastivědného musea ve Vyškově č. 9.

[4]) Lichnowsky–Mayer, č. 101.

[5]) L. c., č. 103.

[6]) L. c., č. 116.

[7]) L. c., č. 124.

[8]) L. c., č. 124 var.

[9]) L. c., č. 219, 220.

Slezsko, Würtemberg-Olešnice, Sylvius Bedřich (1664–1697), *Olešnice*, S. Pfahler, patnáctník 1675 (2).

Dolní Rakousy, Leopold I. (1657–1705), *Vídeň*, patnáctník 1659 (6), 1660 (1); A. Cetto, patnáctník 1660 (3), 1661 (22), 1662 (19), 1663 (31), 1664 (33); F. Faber, patnáctník 1675 (1).

Horní Rakousy, Leopold I. (1657–1705), *Neuburg na Innu*, B. Triangel, patnáctník 1664 (2).

Štyrsko, Leopold I. (1657–1705), *Štyrský Hradec*, patnáctník 1661 (1), 1663 (1), 1665 (1).

Uhry, Leopold I. (1657–1705), *Kremnica*, patnáctník 1661 (4), 1662 (8), 1663 (15), 1664 (14), 1665 (14), 166? (1), 1674 (9), 1675 (20), 1676 (13), 1680 (1); *Bratislava*, G. Cetto, patnáctník 1675 (2).[10])

Jozef Hlinka

NÁLEZ MINCÍ VO VŔBNICI, OKRES MICHALOVCE

Okolo roku 1935 našiel roľník Jozef Polák pri kopaní jám na sadenie stromkov v záhrade býv. veľkostatkára Füzseseriho vo Vŕbnici, okr. Michalovce (Prešovský kraj) hlinený džbánok so striebornými mincami. Poklad bol ukrytý v hĺbke asi 50 cm. Pri kopaní sa rozbil a črepky sa nezachovali. Mince rozdal nálezca známym a príbuzným. R. 1957 odovzdal študent Filologickej fakulty VŠP v Prešove, príbuzný nálezcov, Krajskému múzeu v Prešove 11 mincí z nálezu a podal aj podrobnejšiu zprávu o nálezce. Viac mincí sa zatiaľ nepodarilo získať.

Získané mince sú nasledovné:

Uhorsko, Leopold I. (1657–1705), *Kremnica*, 6 grajciar 1667 (2).

Poľsko, Žigmund III. (1582–1632), poltorák 1622 (1), 1623 (1). – Ján Kazimír II. (1648–1668), 6 groš 1661 (3), 1663 (2), 1666 (1).

Mesto Torún, Ján Kazimír II. (1648–1668), 18 grošov 1663 (1).

Mince sú pomerne dobre zachované. Prevahu tvoria poľské mince, čo je vôbec charakteristické pre 17. storočie na východnom Slovensku. Možno predpokladať, že poklad bol ukrytý v pohnutej dobe tesne pred vypuknutím stavovského povstania Imricha Tökölyho (1677 až 1684).

Ľudmila Kraskovská

NÁLEZ MINCÍ V BRATISLAVE V ROKU 1956

V lete r. 1956 na predmestí Bratislavy v polohe Horný Machnáč pri búrení časti domku čp. 396 jeho majiteľka Alžbeta Ebstová našla strieborné mince. Poklad sa nachádzal pod podvojami dverí v hromádke struchnivelej hmoty, snáď to boli pozostatky drevenej skrinky. Dom je starý asi 30 rokov, takže nález nesúvisel s touto budovou. Ani prvý majiteľ domu, ktorý ho staval nevedel nič o minciach.

A. Ebstová dala mince svojmu 11ročnému synovi a len r. 1957 doniesla ich do Slovenského múzea v Bratislave. Vcelku sa zachovalo 84 kusov, pravdepodobne väčšia časť pokladu. V náleze sú zastúpené tieto ražby:

[10]) Revisi, resp. určení některých méně známých ražeb provedl prof. L. Nemeškal z numismatického oddělení Národního musea.

Uhorsko, Leopold I. (1657–1705), *Kremnica*, XV krajciar 1665 (1), 1675 (1), 1676 (1), 1677 (1), 1678 (2), 1682 (2), 1683 (1), 1687 (1), 1688 (1); VI grajciar 1668 (1), 1672 (1).

Čechy, Leopold I. (1657–1705), *Praha*, Vaist VI grajciar 1691 (1); bez značky, trojnik 1669 (1), Čermak č. 995 (nad orolm je koruna, medený, falzum?).

Sliezsko, Leopold I. (1657–1705), *Vratislav*, Hübner, XV grajciar 1664 (1); Hammerschmidt, XV grajciar 1664 (1); VI grajciar 1678 (1); groš 1661 (1); *Opolí*, Kirschenhofer, groš 1674 (1).

Sliezske kniežatstvá: Lehnice-Břeh, Kristián vo Volave (1639–1673), groš 1660 (1).

Münsterberg-Olešnice, Sylvius Fridrich (1664–1697), VI grajciar 1674 (1).

Arcibiskupstvo Olomouc, Karol II. z Lichtensteina (1664–1695), VI grajciar 1674 (1), 1693 (1).

Rakúsko, Leopold I. (1657–1705), *Viedeň*, A. Cetto, XV grajciar 1663 (2); Faber, XV grajciar 1676 (1); Mittermayer, VI grajciar 1690 (1), let? (1); *Neuburg n. Innu*, Triangel XV grajciar 1664 (1).

Tirolsko, arcivojvoda Ferdinand Karol (1632–1662), groš 1640 (1). – Leopold I. (1665–1705), groš 1670 (1).

Štajersko, Leopold I. (1657–1705), VI grajciar 1688 (1).

Bavorsko, Maximilián I. (1623–1651), polbatzen 1623 (3), 1624 (9), 1625 (1), 1626 (1), 1630 (2), bez let. (3). – Ferdinand Mária (1651–1679), polbatzen 1660 (1). – Maximilián II. Emanuel (1679–1726), poltoliar (30) 1693 (1); XV grajciar 1693 (2), 1695 (1), 1697 (1).

Braniborsko-Ansbach, Juraj Fridrich ml. (1692–1703), polbatzen 1696 (1).

Hessen-Darmstadt, Juraj II. (1626–1661), albus 1656 (1).

Hrad Friedberg, Wetterau, Filip Adolf Rau (1685–1698), VI grajciar za Leopolda I. 1688 (1).

Mecklenburg-Schwerin, Fridrich Viliam (1692–1713), 1/24 toliara 1692 (1).

Montfort, Hugo IV. (1619–1622), polbatzen 1628 (1). – Anton (1686–1693), 15 grajciar 1692 (1).

Oettingen, Albert Ernest I. (1659–1683), 6 grajciar 1677 (1).

Sasko, Albertinská línia, Ján Juraj IV. (1691–1694), 2/3 toliara 1693 (1).

Biskupstvo Eichstadt, Ján Eucharius Schenk (1685–1697), polbatzen za Leopolda I. 1694 (1).

Nemecký rad, Ján Gašpar II. z Ampringen (1664–1684), groš za Leopolda I. 1680 (1).

Arcibiskupstvo Salzburg, Paris Lodron (1619–1653), 2 grajciar 1624 (2).

Mesto Augsburg, polbatzen za Ferdinanda II. 1623 (1), 1636 (2), 1637 (1); grajciar 1640 (1).

Mesto Nürnberg, grajciar 1639 (1); 2 grajciar za Leopolda I. 1694 (1).

Mesto Regensburg, polbatzen 1694 (1).

Mesto Ulm, 2 grajciar bez let. (1).

Francúzsko, Ľudovít XIV. (1643–1715), poltoliar 1646 (1), 1651 (1), 1655 (1), 1656 (1); krížový poltoliar 1690 (1).

Mince sa dobre zachovali, len niekoľko kusov malo čiernu patinu. Všetky ražby pochádzali zo XVII. storočia, predovšetkým z jeho poslednej štvrtiny. Najstaršie zachované mince boli bavorské polbatzeny z r. 1623 a 1624, najmladšie boli ražby bavorská z r. 1697 a braniborska z r. 1696. Nález bol pravdepodobne ukrytý na samom konci XVII. stor.

Gejza Balaša

RÁKÓCZYOVSKÉ MINCE Z MOLČANSKEJ JASKYNE PRI BANSKEJ BYSTRICI

V októbri roku 1953 v údolí Môlčanského potoka na východnej strane v malej jaskyni, ktorá je vymytá vo vápenci, o rozmeroch cca 2×2 m a výšky 120 cm, bola objavená nádoba úplne pri stene vchodu do jaskyne. Bola zakrytá z časti nánosom. Nádoba mala tvar krčaha s jedným postranným uchom. Vonkajšia plocha je potiahnutá bledozelenou glazúrou, vnútri bielou. Ústie sa nezachovalo. Výška torza je 24 cm, priemer dna 8 cm, ktoré je vyvýšené.

Mince väčších rozmerov boli uložené voľne v nádobe, menšie „červené peniaze" zase vo vrecúšku, ktoré bolo vložené do krčaha.

V nádobe bolo spolu 516 mincí, z ktorých sa dostalo do Krajského múzea v Banskej Bystrici 483 kusov:

Uhorsko, Leopold I. (1657–1705), *Banská Štiavnica*, medená minca [„poltúra"]. L: pismeno L, nad ním je kniežacia koruna, R: monogram CS; 1695 (3), 1696 (1), 1697 (1), 1699 (1), 169? (1), 1700 (6), 1701 (2), 1702 (31), 170? (2).

Banské mestá, medená minca. L: veľké písmeno L a malé I, nad nimi kniežacia koruna, R: dve skrížené banícke kladivá 1696 (3).

Malkontenti, František Rákóczi, *Košice*, zn. C-M, medená desaťpoltúra s nápisom Pro libertate, pod ktorým je v ozdobnom orámovaní hodnota X. R: uhorský znak v štíte, ktorý je v hornej časti mierne vypuklý s kniežacou korunou 1705 (18), 1706 (21); *Mukačevo*, zn. M-M, medená X poltúra 1706 (2); *Veľká Baňa* (Nagy Bánya), zn. N-B, medená poltúra. L: Madona na polmesiaci, ktorej hlava siaha až do kruhopisu: Patrona (ružica) Hungariae. R: uhorský znak so štítom s bokami mierne oblými a s kniežacou korunou 1707 (1).

Bez zn., medená XX poltúra L: v strede Madona, nad ňou v hornej časti v polkruhu nápis Pro libertate. Po stranách Madony: P-H. Pod ňou v ozdobnom orámovaní hodnota XX. R: uhorský znak, so štítom prehnutým v hornej časti s kniežacou korunou 1705 (8), 1706 (1).

Medená X. poltúra s nápisom Pro libertate a s hodnotou v ozdobnom orámovaní. R: uhorský znak s kniežacou korunou 1704 (66), 1705 (175), s kontramarkou, ktorú tvorí obraz Madony s dieťaťom 1705 (2), 1706 (138).

Uvedené banícke „mince" sa používali za tureckej okupácie.[1])

Vojny kurucko-labancké, na začiatku ktorých na strane kurucov bojovali široké masy ľudu s veľkým uspechom sa skončili porážkou pri Trenčíne (1708) a pri Romhányi (1710). V týchto neistých pomeroch bol taktiež tento poklad uskladnený v menovanej jaskyni.

Václav Burian

NÁLEZ MINCÍ ZE 17. A 18. STOL. V HORNÍM MĚSTĚ, OKRES RÝMAŘOV

Při zjišťování starých horních prací asi 200 m severozápadně od státní silnice Rýmařov–Horní Město směrem na Dobřečkov (kat. území Horní Město, držitel pozemku JZD Skály), podnikaném dne 19. května 1956 (nálezce František Janečka), byl v hloubce asi 5 m nalezen rozbitý kameninový hrnec, obsahující sloupec mincí slepených měděnkou. Nález byl zprvu

[1]) Srov. i Michálek, Mince za povstání malkontentů v Uhrách 1703–1707. Num. listy VIII, 1953, str. 18 sl.

rozebrán, ale správci rýmařovského musea Zd. Henychovi se podařilo shromáždit jej až na jeden kus, který byl zničen. Celkem bylo získáno 18 mincí z let 1662–1711.[1])

Popis nálezu:

Čechy, Leopold I. (1657–1705), *Praha*, Řehoř Egerer, tříkrejcar 1695 (2), 1696 (1).

Slezsko, Leopold I. (1657–1705), *Břeh*, Kryštof Brettschneider, krejcar 1701 (5), 1702 (5); – Josef I. (1705–1711), *Opolí*, František Novák, tříkrejcar 1706 (1); *Břeh*, Kryštof Brettschneider, tříkrejcar 1711 (1).

Dolní Rakousy, Leopold I. (1657–1705), *Vídeň*, A. Cetto, patnáctník 1662 (1).

Uhry, Leopold I. (1657–1705), *Kremnica*, zlatník 1703 (1); patnáctník 1696 (1).

Jozef Hlinka

NÁLEZ POKLADU STRIEBORNÝCH MINCÍ V ROKYCANOCH, OKRES PREŠOV

Na jar roku 1950 našiel Milan Čop v Rokycanoch, okr. Prešov, pri kopaní jám na sadenie stromkov v hĺbke asi 50 cm hlinenú nádobku (asi 1/2 litra) s mincami. Celý poklad previzala potom stanica SNB v susedných Mereticiach, ktorá ich odovzdala Krajskému múzeu v Prešove. Avšak nedopatrením vtedajšieho riaditeľstva múzea bola časť pokladu pomiešaná s inými mincami. Identifikovať sa podarilo iba 165 mincí. Sú to:

Uhorsko, Leopold I. (1657–1705), *Kremnica*, 1/4 toliar 1698 (1); 15 grajciar 1664 (1), 1680 (1), 1681 (2), 1682 (1), 1685 (1), 1686 (2), 1688 (1), 1690 (1), 1691 (2), 1692 (1), 1694 (2); 6 grajciar 1668 (1), 1669 (4), 1670 (1), 1671 (7), 1672 (3), 1673 (3), 1682 (3); 3 grajciar 1661 (1), 1662 (1), 1666 (2), 1692 (1), 1694 (1), 1696 (1); *Bratislava*, 15 grajciar 1696 (1); *Bratislava*, Lippai, 6 grajciar 1684 (1); Hunger, 3 grajciar 1697 (1); 1699 (1); *Košice*, 3 grajciar 1696 (1); *Veľká Banya*, J. C. Bloch, 3 grajciar 1699 (1); bez zn. 3 grajciar 1704 (1).

Čechy, Leopold I. (1657–1705), *Praha*, Margalík, 15 grajciar 1664 (1); Vaist, 15 grajciar 1694 (1); Egerer, 3 grajciar 1695 (4), 1699 (2), 1700 (1), 1701 (1), 1704 (2), 1705 (4); *Kutná Hora*, Krahe, 3 grajciar 1680 (1), 1694 (1), 1699 (1), 1705 (1).

Sliezsko, Leopold I. (1657–1705), *Vratislav*, Hammerschmidt, 6 grajciar 1665 (3), 1673 (1); 3 grajciar 1669 (1), 1670 (1), grajciar r. ? (1); Hübner, 15 grajciar 1663 (1); Lisola, 6 grajciar 1665 (1); Nowack, 3 grajciar 1699 (1), 1705 (4); Wackerle, 15 grajciar 1693 (1), 1694 (2), 1696 (1); 3 grajciar 1695 (3), 1696 (1); *Břeh*, Brettschneider, 3 grajciar 1696 (6), 1698 (2), 1700 (2), 1701 (1), 1705 (1), r. ? (2). – Jozef I. (1705–1711), *Vratislav*, Nowack, 3 grajciar 1705 (3), 1706 (7), 1707 (1), 1708 (3), 1709 (2), 1711 (1); *Břeh*, Brettschneider, 3 grajciar 1705 (1), 1711 (1).

Kniežatstvá: Lehnica-Břeh, Juraj Viliam (1672–1675), 15 grajciar 1675 (1). – Würtenberg-Olešnica, Sylvius Fridrich (1664–1697), 15 grajciar 1694 (1); *Olešnica*, S. Pfahler, 6 grajciar 1674 (2).

Olomouc, biskupstvo, Karol II. z Liechtensteina (1664–1697), 6 grajciar 1665 (1), 1675 (1).

Burgundsko, Leopold I. (1657–1705), 6 grajciar 1672 (1), 1674 (1).

Brandenbursko-Ansbach, Ján Fridrich (1667–1686), 1/6 toliara 1679 (1).

Nález je časove jednotný. Zachovalé mince pochádzajú z konca 17. a začiatku 18. storočia. Najstaršie ražby sú z r. 1664 a najmladšie z roku 1711. Možno predpokladať, že poklad bol ukrytý už v roku 1711. Bola to stále ešte nepokojná doba – stavovské protihabsburské povstanie Františka II. Rákócziho (1703–1711).

[1]) Předběžná zpráva ve Zprávách KVM Olomouc 1956, str. 82. Nález byl deponován v Krajském vlastivědném museu v Olomouci.

Václav Burian

NÁLEZ MINCÍ Z NAPOLEONSKÝCH VÁLEK V NEDVĚZÍ, OKRES OLOMOUC

Při rozebírání chlebové pece a úpravě komory v Nedvězí (okres Olomouc) čp. 2 nalezl dne 22. 5. 1958 držitel domu předseda Jednotného zemědělského družstva Jan Nádvorník nádobku s měděnými a stříbrnými mincemi.[1]) Depot byl uložen před pecí v dolíku asi 20 cm hlubokém, zahrnutém hlínou a překrytém břidlovou dlažbou. Z nádobky robené na kruhu se dochovalo pouze několik zlomků, podle nichž byl okraj esovitého profilu, zesílený a mírně vytažený vzhůru, průměr mírně odsazeného dna 9 cm, rekonstruovaná výška asi 13 cm, průměr horního okraje 11,5 cm *(obr. č. 1)*. Lom střepu je cihlově červený, zevní povrch kromě dna pokryt tmavohnědou polevou, uvnitř podobně, avšak v mělkých vodorovných rýhách je usazena poleva zelená, která na dně splývá ve větší souvislé plochy. Povrch uvnitř je popraskaný, slabě iridující. Kruhová poklička průměru 9,5 cm je uvnitř kuželovitě, zevně konkávním stupněm vytažena vzhůru a zakončena válcovitým držadlem. Povrch uvnitř nepolévaný, zevně hnědý, poleva mírně iridující a popraskaná. Mince byly uloženy kromě toho v soukenném obalu, jehož zbytky se dochovaly v kovové patině. Nejběžnější hodnotou v nálezu, čítajícím 265 ražeb, jsou šestikrejcary Františka II. (1792–1835), 200 kusů, z nichž více než čtvrtina přes značné napadení měděnkou udržela místy čerstvý ražební lesk (některé ražby vídeňské a kremnické). Podle nejmladších ražeb, dvou stříbrných sedmikrejcarů, byly mince uloženy do země r. 1802 nebo těsně po tomto roce. Ostatní stříbrné ražby jsou staršího data a k depotu byly přiloženy nejspíše jako rodinné památky (nejstarší je braniborský 20krejcar z r. 1763). Mince uschoval nepochybně tehdejší majitel gruntu Johannes Hanke.[2]) Otázku, z jaké příčiny nebyly mince vyzvednuty, vysvětluje ta okolnost, že majitel gruntu zemřel ve věku 57 roků na souchotiny dne 15. září 1811, jeho 55letá manželka Veronika na stejnou nemoc 30. března 1811,[3]) tedy oba ve finančně kritickém roce, Veronika Hankeová patnáct dnů po vyhlášení státního bankrotu.

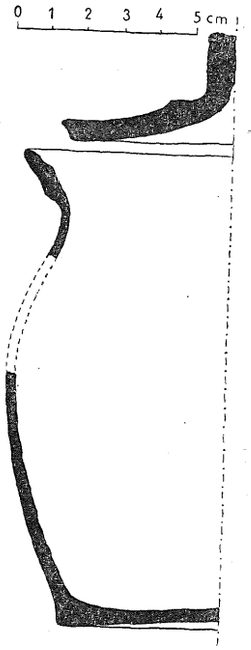

Obr. č. 1:
Profil nádobky z nálezu.

Popis nálezu:

Čechy, František II. (1792–1835), *Praha*, šestikrejcar 1800 (4).

Dolní Rakousy, Marie Terezie (1740–1780), *Vídeň*, Cronberg-Aicherau (I. C.-F. A.), dvacetník 1779 (1). – Josef II. (1765–1780–1790), *Vídeň*, křížový tolar 1789 (2); tříkrejcar 1791 (1). – František II. (1792–1835), *Vídeň*, šestikrejcar 1800 (33).

Tyroly, Marie Terezie (1740–1780), *Hall*, zn. V. C.-S., dvacetník 1778 (1).

Uhry, Marie Terezie (1740–1780), *Kremnica*, dvacetník s Madonou 1771 (1); dvacetník s orlem 1784 (1), 1785 (1), 1787 (1). – Josef II. (1765–1780–1790), *Velká Baňa*, dvacetník 1789 (1). – Leopold II. (1790–1792), *Kremnica*, dvacetník 1791 (1). – František II. (1792–1835), *Kremnica*, dvacetník 1792 (1), 1795 (1); sedmikrejcar 1802 (1); šestikrejcar 1800 (161); tříkrejcar 1799 (1), 1800 (2); *Smolník*, šestikrejcar 1800 (37), tříkrejcar 1800 (8); *Velká Baňa*, sedmikrejcar 1802 (1); Sedmihrady, *Karlovský Bělehrad*, šestikrejcar 1800 (1).

František II. (1792–1835), šestikrejcar 1800 (1), nečit. značky.

Branibory-Ansbach, Alexander (1757–1791), zn. S., dvacetník 1763 (1). Trevír, arcibiskupství, Jan Filip z Waldersdorfu (1756–1768), G. Martingens (zn. G-M), dvacetník 1765 (1).

[1]) Nález byl oznámen a z velké části doručen Krajskému vlastivědnému museu v Olomouci Ladislavem Kovářem. Zbytek vyzvedl autor této zprávy u nálezce dne 26. května 1958. (Krajské museum v Olomouci, num. odd., přírůstek čís. N–6/58.) Předběžné zprávy uveřejnily časopisy Stráž lidu, r. XIV, č. 64, str. 1, Olomouc 29. 5. 1958, Mladá fronta, r. XIV, č. 130, s. 7, Brno 1. 6. 1958.

[2]) J. Kux, Die deutschen Siedlungen um Olmütz, Olomouc 1943, str. 577.

[3]) Státní archiv Olomouc, duplikáty matrik, děkanství Dub, fara Slavonín 1811.

Václav Burian

MINCE V ZÁKLADNÍM KAMENI BÝV. KLÁŠTERA KLARISEK V OLOMOUCI

Při přestavbě kláštera klarisek v Olomouci (nám. Republiky č. 6) byl nad nádvorní vchod severního traktu zazděn základní kámen s datem 22. srpna 1754, do něhož byly vedle pamětní listiny a množství devocionálií vloženy čtyři stříbrné mince. Při adaptaci pro účely Krajského vlastivědného musea byl kámen dne 5. prosince 1956 vyjmut. V obsahu byly tyto ražby:

Čechy, Marie Terezie (1740–1780), *Praha*, F. L. Scharff, groš 1743 (1).

Tyroly, Marie Terezie (1740–1780), šesták 1750 (1).

Uhry, Marie Terezie (1740–1780), *Kremnica*, zn. K B, patnáctník 1748 (1); zn. P H, poltura 1751 (1).

Bohuslav Hladík

NÁLEZ MINCÍ VE ZLÁTENCE U PACOVA

Dne 17. VIII. 1957 byly nalezeny v obci Zlátence, okres Pacov, v rozbořené zdi bývaé komory u obytného domu č. 5 volně ležící mince. Byly zazděny ve výši asi 180 cm hned pod omítkou. Nálezce, majitel domu Josef Markvart, odevzdal celý nález 19. VIII. 1957 za přítomnosti dvou svědků správci okresního musea v Pacově Janu Zoubkovi. V zápise, který byl přitom pořízen, byl nález charakterisován jako soubor 580 stříbrných mincí ze 17. a 18. století a 3 měděných krejcarů. Při předávání Krajskému museu v Jihlavě k zpracování nálezu se ukázalo, že stříbrných mincí je o jednu více.

Podle sdělení Josefa Markvarta hospodařil na domě snad po staletí rod Získalů. Z původního rychtářského statku však byly po zadlužení odprodávány polnosti, až zbyla jen chalupa, kterou získal výměnou děd nynějšího majitele Matěj Markvart. Josef Markvart se pamatuje na vyprávění svého děda, který slýchal ve svém mládí od starých lidí, že se v komoře již jeden nález našel. Stalo se prý při bohaté úrodě, kdy byla sýpka nad komorou přetížena obilím, že se trámy prohnuly a z hadru, vyčnívajícího mezi prkny, se vysypaly peníze. Za peníze prý si strýc Tonšů, který na statku hospodařil za nezletilého Získala, koupil statek v Nesvačilech.

Nález obsahuje tyto mince:

Čechy, Leopold I. (1657–1705), *Praha*, Kryštof Margalík, patnáctník 1664 (2); Ant. Janinalli, šesták 1687 (1); Řehoř Egerer, patnáctník 1694 (1); nečitelná značka i letopočet, groš (1). – Karel VI. (1711–1740), *Praha*, Ferd. Scharff, patnáctník 1735 (1). – Marie

Terezie (1740–1780), *Praha*, Boh. Schaumberger, sedmnáctník 1753 (1); Pavel Erdmann ze Schwingerschuh, dvacetník 1760 (2), 1761 (3), 1763 (8), 1765 (1); Erdmann a vardajn Ignác Kendler, dvacetník 1774 (1), 1775 (1), 1776 (2), 1777 (1), 1778 (1), 1780 (2). – František Lotrinský (1745–1765), *Praha*, Erdmann, dvacetník 1755 (1), 1756 (2); sedmnáctník 1762 (1), 1763 (2). – Josef II. jako spoluvladař (1765–1780), *Praha*, Erdmann a vardajn Ant. Stehr, dvacetník 1767 (1), 1773 (2); Erdmann a vardajn Kendler, dvacetník 1774 (2), 1776 (1), 1777 (1). – Josef II. (1780–1790), *Praha*, Erdmann, dvacetník 1782 (2). – František II. (1792–1835), *Praha*, křížový čtvrttolar 1795 (2).

Morava, Olomouc, biskupství, Karel z Liechtensteina (1664–1695), *Kroměříž*, vard. Šimon Ondřej Sinapi, patnáctník 1693 (1), 1694 (1); vard. neznámý, šesták 1674 (1).

Slezsko, Leopold I. (1657–1705), *Vratislav*, vard. Jiří Hübner, patnáctník 1660 (1), 1661 (4), 1662 (2), 1663 (2), 1664 (1), 166. (1); vard. Salomon Hammerschmidt, patnáctník 1664 (4), 1674 (1), šesták 1686 (1); vard. M. M. Wackerl, patnáctník 1693 (2), 1694 (2). – Josef I. (1705–1711), *Vratislav*, vard. Fr. Nowak, groš 1706 (1). – Karel VI. (1711–1740), *Vratislav*, vard. Fr. Nowak, šesták 171. (1).

Slezská knížectví, Lehnice-Břeh, Jiří ve Břehu (1639–1664), patnáctník 1663 (2), 1664 (2). – Kristián ve Volavě (1639–1673), patnáctník 1660 (1), 1662 (1), 1664 (4). – Jiří Vilém (1672–1675), patnáctník 1675 (1). – Ludvík v Lehnici (1653–1663), patnáctník 1660 (1), 1661 (1), 1662 (1), 1663 (3). – Luisa z Anhaltu (zemř. 1680), šesták 1673 (1).

Württemberg-Olešnice, Sylvius Fridrich (1664–1697), *Olešnice*, J. J. Toll, patnáctník 1694 (1); K. Pfahler, šesták 1674 (1).

Vratislav, biskupství, Fridrich Hessenský (1671–1682), patnáctník 1679 (1). – František Ludvík (1683–1732), *Nisa*, L. P. Haller, patnáctník 1693 (1), 1694 (2).

Kladsko, Leopold I. (1657–1705), nájemce Frant. Lisola, patnáctník 1664 (1).

Dolní Rakousy, Leopold I. (1657–1705), *Vídeň*, Andrea Cetto, patnáctník 1660 (1). 1661 (2), 1662 (8), 1663 (7), 1664 (6), šesták 1665 (1); Franz Faber, patnáctník 1674 (2); Mathias Mittermayer, patnáctník 1684 (1), 1695 (1), 1696 (1), šesták 1679 (1), 1686 (1). – Marie Terezie (1740–1780), *Vídeň*, Josef Käschnitz z Weinbergu, sedmnáctník 1751 (2), patnáctník 1747 (1), 1749 (1), šesták 1743 (1); Matyáš Pavel Klemmer, dvacetník 1754 (1), 1757 (1), 1759 (1), 1763 (3), 1764 (4), 1765 (5), sedmnáctník 1762 (1), 1763 (1); Jan August z Cronbergu a vardajn Zikmund Klemmer, dvacetník 1767 (1), 1768 (3), 1769 (5), 1770 (2), 1772 (1), desetník 1771 (1); Cronberg a vardajn Frant. Aicherau, dvacetník 1774 (3), 1776 (3), 1777 (5), 1778 (1), 1779 (2), 1780 (1), krejcar 1780 (1). – František Lotrinský (1745–1765), *Vídeň*, Käschnitz, patnáctník 1747 (1); M. P. Klemmer, dvacetník 1763 (4), 1764 (3), 1765 (2). – Josef II. jako spoluvladař (1765–1780), *Vídeň*, Cronberg, vard. Z. Klemmer, dvacetník 1769 (2), desetník 1770 (1). – Josef II. (1780–1790), *Vídeň*, křížový půltolar 1788 (1), 1789 (2), křížový čtvrttolar 1788 (4), 1790 (2), dvacetník 1781 (2), 1782 (1), 1783 (7), 1784 (1), 1785 (1), 1786 (3), 1787 (4), 1788 (1). – Leopold II. (1790–1792), *Vídeň*, křížový čtvrttolar 1791 (3), 1792 (5). – František II. (1792–1835), *Vídeň*, křížový čtvrttolar 1794 (2), 1795 (2), křížový tolar 1796 (4).

Neuburg n. Innem, Leopold I. (1657–1705), soukr. ražba Bartoloměje Triangla, patnáctník 1664 (1).

Štýrsko, Leopold I. (1657–1705), *Štýrský Hradec*, patnáctník 1661 (1), J. A. Nowak, patnáctník 1675 (2), šesták 1673 (1); J. J. Aigmann, patnáctník 1695 (1), 1696 (1). – Marie Terezie (1740–1780), *Štýrský Hradec*, Sigm. Grass, krejcar 1762 (1); Karl v. Geramb, sedmnáctník 1762 (1), dvacetník 1765 (1).

Korutany, Leopold I. (1657–1705), *Sv. Vít*, patnáctník 1664 (1); Georg Kristoph Strauss, patnáctník 1675 (1); bez značky, patnáctník 1694 (1).

Burgavsko, Marie Terezie (1740–1780), *Günzburg*, Tobiáš Schöbl, desetník 1774 (1). – Leopold II. (1790–1792), *Günzburg*, křížový tolar 1792 (1).

Tyroly, Leopold I. (1657–1705), *Hall*, Jan Šeb. Fenner, patnáctník 1687 (1), 1691 (1), 1694 (3). – Karel VI. (1711–1740), *Hall*, šesták 1738 (1). – Marie Terezie (1740 až 1780), *Hall*, J. H. v. Clotz a vardajn Joh. J. Stockner, dvacetník 1778 (1), desetník 1778 (1). – František Lotrinský (1745–1765), *Hall*, sedmnáctník 1753 (1), L. Aschpacher, dvacetník 1755 (1), 1757 (1), 1758 (1). – Josef II. jako spoluvladař (1765–1780), *Hall*, Aschpacher a Stockner, dvacetník 1773 (1). – Josef II. (1780–1790), *Hall*, dvacetník 1783 (1), 1786 (1) 1789 (1).

Uhry, Leopold I. (1657–1705), *Kremnica*, patnáctník 1664 (2), 1665 (1), 1667 (1), 166 • (2), 1675 (3), 1677 (2), 1678 (2), 1679 (1), 1680 (1), 1681 (1), 1682 (1), 1683 (1), 1684 (1), 1685 (3), 1686 (2), 1687 (3), 1688 (2), 1690 (3), 1691 (1), 1692 (1), 1693 (2), 1694 (4), 1695 (1), 1696 (1), nečitelný letopočet (5), šesták 1667 (1), 1669 (2), 1671 (1), 1672 (1); *Velká Baňa*, Peter Oesterreicher, patnáctník 1686 (1), 1696 (1) nečitelný letopočet (1). *Bratislava*, Jiří Cetto, patnáctník 1674 (1), 1675 (1); vard. Christ. Sigm. Hunger, patnáctník 1696 (1); značka mincovny nečitelná, patnáctník 1684 (1), 1688 (1), 16.. (1), groš 166 • (1). – Marie Terezie (1740–1780), *Kremnica*, dvacetník 1763 (3), sedmnáctník 1751 (2), 1752 (2), 1753 (2), 1756 (1), 1757 (1), 1759 (1), 1761 (3), 1762 (3), 1764 (1), 1765 (2), patnáctník 1747 (1), 1749 (3), 1750 (2); Ign. Krammer Edl v. Münzburg a vard. Paschal Jos. v. Damiani, dvacetník 1771 (1); Sigm. A. Klemmer a vard. Damiani, dvacetník 1775 (2), 1776 (2), 1777 (1), 1778 (1), 1779 (1), 1780 (1); *Velká Baňa*, Josef Brunner a vard. F. A. Lochner, dvacetník 1765 (1); Brunner a vard. Josef Vischer, dvacetník 1778 (1), 1780 (1). – František Lotrinský (1745–1765), *Kremnica*, sedmnáctník 1752 (2), 1753 (1), 1754 (1), 1755 (2), 1758 (1), 1760 (2), 1762 (1), 1765 (4), patnáctník 1750 (3), 1749 (1), dvacetník 1763 (2), 1765 (2); Krammer a vard. Damiani, dvacetník, posmrtná ražba s letopočtem 1765, skutečně ražen 1766 (1), 1770 (1), 1772 (1), 1773 (1), 1774 (1); Klemmer a Damiani, posmrtná ražba s letopočtem 1765, skutečně ražen 1776 (1), 1777 (2), 1779 (2), 1780 (3), 1781 (2); *Velká Baňa*, sedmnáctník 1755 (1), 1765 (1), dvacetník 1757 (1), 1760 (1); Brunner a Lochner, dvacetník posmrtné ražby 1765, skutečně ražen 1768 (1), 1769 (1). – Josef II. jako spoluvladař (1765–1780), *Kremnica*, Krammer a Damiani, dvacetník 1769 (1), 1770 (1), 1771 (4), 1772 (1), 1773 (1); Klemmer a Damiani, dvacetník 1775 (2), 1776 (1), 1777 (2), 1779 (1); *Velká Baňa*, Brunner a Lochner, dvacetník 1771 (1). – Josef II. (1780 až 1790), *Kremnica*, křížový čtvrttolar 1788 (14), 1789 (6), 1790 (2), dvacetník 1781 (3), 1784 (4), 1785 (2), 1786 (2), 1787 (7), 1788 (5); *Velká Baňa*, dvacetník 1782 (1), 1783 (2), 1784 (1), 1786 (1), 1790 (L). – Leopold II. (1790–1792), *Kremnica*, křížový čtvrttolar 1791 (1), dvacetník 1791 (2), 1792 (2). – František II. (1792–1835), *Kremnica*, křížový čtvrttolar 1793 (1), dvacetník 1793 (1), *Velká Baňa*, dvacetník 1793 (1).

Sedmihrady, Marie Terezie (1740–1780), *Karlovský Bělehrad*, dvacetník 1765 (1), Josef Hammerschmidt a vardajn A. de Gogia, dvacetník 1769 (1), 1772 (1). – Josef II. jako spoluvladař (1765–1780), *Karlovský Bělehrad*, Hammerschmidt a de Gogia, dvacetník 1774 (1); Hammerschmidt a G. Schickmayer, dvacetník 1778 (1). – Josef II. (1780–1790), *Karlovský Bělehrad*, dvacetník, 1789 (1). – Leopold II. (1790–1792), dvacetník 1792 (1).

Lombardsko, František II. (1792–1835), *Milán*, křížový tolar 1793 (2), 1794 (3).

Belgie, Marie Terezie (1740–1780), *Brusel*, křížový tolar 1764 (1), 1769 (1), křížový půltolar 1766 (1), 1769 (1). – František Lotrinský (1745–1765), *Antverpy*, křížový půltolar 1756 (1). – Josef II. (1780–1790), *Brusel*, křížový tolar 1786 (1).

Würzburg, Leopold I. (1657–1705), soukromá ražba Ludvíka Gustava hr. Hohenlohe, patnáctník 1685 (1).

Mohuč, Leopold I. (1657–1705), soukromá ražba Ludvíka Gustava hr. Hohenlohe, mincmistr U. B. Wildering, patnáctník 1685 (6).

Trevír, arcibiskupství, Jan Filip z Waldersdorfu (1756–1768), desetník 1763 (1).

Salzburg, arcibiskupství, Max Gandolf (1668–1687), patnáctník 1685 (1), 1686

(2). – Jan Arnošt Thun (1687–1709), patnáctník 1687 (1), 1688 (1), 1689 (1). – Jeroným Colloredo (1772–1803), dvacetník 1776 (1).

Sasko, Bedřich August III. (1763–1806), 2/3 tolaru 1768 (1), 1780 (1).

Bavorsko, Maxmilián Josef (1745–1777), *Mnichov*, dvacetník 1754 (1), 1755 (2), 1766 (1), 1767 (7), 1769 (1), 1770 (2), 1771 (1), 1772 (1), 1773 (1), 1774 (1), desetník 1767 (2), 1768 (1), 1769 (2), 1770 (2), 1772 (4), 1773 (1), 1774 (2), 1775 (1), 1776 (1). – Karel Theodor (1777–1799), dvacetník 1779 (1), 1782 (1), desetník 1781 (1).

Branibory-Ansbach, Alexandr (1757–1791), *Schwabach*, dvacetník 1760 (1), 1764 (3).

Branibory-Bayreuth, Fridrich (1735–1763), *Bayreuth*, dvacetník 1761 (2), 1762 (2). – Fridrich Kristmán (1763–1769), *Bayreuth*, dvacetník 1763 (1), 1765 (5), 1766 (1).

Württembersko, Karel (1737–1793), *Württemberg*, desetník 1765 (1), 1767 (1).

Norimberk město, s titulem Františka Lotrinského, dvacetník 1761 (2), 1764 (1), 1768 (1).

Pfalc, Karel Theodor (1742–1799), dvacetník 1761 (1), desetník 1775 (1).

Pfalc-Birkenfeld, Christian IV. (1735–1775), desetník 1764 (1).

Marie Terezie, krejcar 1780 (1), značka mincovny nečitelná.

Chronologické rozložení nálezu je velmi zajímavé. Z celkového počtu 584 mincí je 176 kusů z druhé poloviny 17. století, většina 406 mincí však spadá do konce prvé poloviny a do druhé poloviny 18. století. Dvě mince z počátku 18. stol. jsou náhodnou příměsí druhé poloviny nálezu. Je tedy pravděpodobné, že první část, 176 mincí, je starší, dříve objevený nález, který byl později znovu uschován zároveň s novým oběživem. Nasvědčuje tomu okolnost, že grafické znázornění nálezu neodpovídá obrazci, uveřejněnému Em. Nohejlovou-Prátovou[1]). Křivka, vedená podle letopočtů a kusů, má totiž dva vrcholy, takže jde o dva nálezové celky.

Účelem ukrytí mincí byla jistě snaha po uschování větší hodnoty. Dá se to usuzovat podle toho, že nález obsahuje většinou vyšší nominály, obzvláště ve své nejmladší části. Dobu ukrytí mincí můžeme podle nejmladšího ročníku, čtyř tolarů z r. 1796, stanovit na poslední léta 18. století, snad k r. 1799, kdy došlo k větším přesunům vojska přes Českomoravskou vysočinu.

Nález je uložen v okresním museu v Pacově.

Alena Malá

NÁLEZ MINCÍ Z R. 1849 V HOŘOVICÍCH

Dne 13. května 1954 byl při úpravě sportovního hřiště v Hořovicích nalezen velký počet stříbrných a měděných mincí z let 1754–1849. Popisem bylo zachyceno celkem 1689 kusů. Do Národního musea v Praze byly zaslány 63 kusy k určení, ostatek určil správce Okresního musea v Hořovicích, dr. Jos. Maličký.

Nález je složen takto:

Čechy, Marie Terezie (1740–1780), *Praha*, P. E. Schwingerschuh, 20krejcar 1778 (1). – František I. (1792–1835), *Praha*, 20krejcar 1803 (1). – Ferdinand V. (1835–1848) *Praha*, 20krejcar 1844 (1), 1847 (2), 1848 (1); 6krejcar 1848 (1). – František Josef I. (1848–1916), *Praha*, 6krejcar 1849 (702).

Rakousy (příp. Rakousko), Marie Terezie (1740–1780), *Vídeň*, M. P. Klemmer, 10krejcar 1754 (1), 1762 (1), 1763 (1); J. A. Cronberg, 20krejcar 1769 (1), 1778 (2). – Josef II. (1780–1790), *Vídeň*, 20krejcar 1787 (1). – František I. (1792–1835), *Vídeň*, 20krejcar 1803 (1), 1805 (1), 1806 (1), 1809 (1), 1821 (1), 1823 (1), 1829 (1), 1832 (1); 10krejcar, 1809 (1); stříbrný 3krejcar 1840 (1). – František Josef I. (1848–1916), *Vídeň*, 6krejcar 1849 (892).

Tyroly, František Lotrinský (1745–1765), *Hall*, 20krejcar 1756 (1). – Josef II., (1780–1790), *Hall*, 10krejcar 1772 (1). – František I. (1792–1835), *Hall*, 20krejcar 1795 (1), 1808 (provrtaný, 1).

Uhry, Marie Terezie (1740–1780), *Kremnica*, J. Krammer, 20krejcar 1773 (1). – Josef II. (1780–1790), *Kremnica*, 20krejcar 1769 (1), 1774 (1); 10krejcar 1788 (1), 1789 (1). – František I. (1792–1835), *Kremnica*, 20krejcar 1795 (1), 1804 (1), 1806 (2), 1808 (1), 1813 (1), 1829 (2), 1835 (1); 10krejcar 1815 (1); stříbrný 3krejcar 1826 (1); *Velká Baňa*, měděný 3krejcar 1800 (1). – Ferdinand V. (1835–1848), *Kremnica*, 20krejcar 1838 (1); 10krejcar 1838 (1). – František Josef I. (1848–1916), *Kremnica*, 6krejcar 1849 (14); *Velká Baňa*, 6krejcar 1849 (1).

Sedmihrady, František I. (1792–1835), *Karlovský Bělehrad*, 20krejcar 1805 (2), 1822 (1).

Lombardsko-Benátsko, František I. (1792–1835), *Benátky*, 20krejcar 1818 (1).

Habsburské mincovny blíže neurčené: František I., (1792–1835), 10krejcar 1795. – Ferdinand V. (1835–1848), 6krejcar (1). – František Josef I. (1848–1916), 6krejcar 1849 (13).

Bavory, Maxmilian Josef (1745–1777), *Mnichov*, 20krejcar 1755 (provrtaný, 1), 1767 (1); 10krejcar 1769 (1), 1770 (1), 1772 (2), 1773 (1), 1774 (1), 1775 (1).

Rýnská Falc, Karel Theodor (1742–1777), *Mannheim*, A. Schäffer, konv. 10krejcar 1764 (1), 1768 (1), 1773 (1).

Město Frankfurt n. Moh., F. Ch. Bunsen, konv. 10krejcar nečit. letopočet (1).

Nález je zajímavý nejen svým rozsahem (je zachováno 1689 kusů), nýbrž i svým složením. Skládá se pouze z drobných mincí, třebaže kolem jeho odkrytí se udržovaly neurčité zprávy o tom, že obsahoval i tolarové ražby. Ačkoliv pohotový správce hořovického musea byl ihned po odkrytí na nalezišti, ačkoliv nešetřil svých sil ani později, přece však nezískal žádnou z hrubších ražeb. Nález je jasným dokladem neklidu let 1848 a 1849, kdy byl patrně ukryt.

Václav Burian

NÁLEZ MINCÍ Z R. 1862 V TOVEŘI, OKRES OLOMOUC

Při přemisťování polního kříže v Toveři (okres Olomouc) dne 14. září 1957 byla uvnitř kříže objevena skleněná schránka, obsahující pamětní zápis (v něm ceny některých naturálií v Olomouci ke dni 27. srpna 1862), čtyři papírová platidla a pět kovových mincí. Mince byly vloženy zpět do kříže spolu se soudobými drobnými ražbami, silně poškozené bankovky s pamětním zápisem byly po zabezpečení uloženy ve sbírkách Krajského vlastivědného musea v Olomouci.

Papírová platidla:

Rakousko, František Josef I. (1848–1916), 10 zl. č. 7144 (1); 1 zl. z r. 1858 (1); 10kr z r. 1860, 2 var. (2).

Mince:

Rakousko, František Josef I. (1848–1916), *Vídeň*, 6krejcar 1849 (1), krejcar 1851 (1), 5/10 krejcaru 1859 (1).

Uhry, František Josef I. (1848–1916), *Kremnica*, 4krejcar 1860 (1), krejcar 1861 (1).

[1]) Em. Nohejlová-Prátová: Zákonitost nálezů mincí. Num. listy VI, 1951, str. 85–92.

Václav Burian

MINCE VE VĚŽI ZÁMKU VE VELKÝCH LOSINÁCH

Při opravách šindelové krytiny zámecké věže ve Velkých Losinách (okres Šumperk) byla z báně vyjmuta cínová schránka, jejíž obsah byl prohlédnut dne 2. července 1953.[1]) Schránka obsahovala pamětní zápisy, mince, náboženské obrázky a fotografie (z poslední doby) zaměstnanců panství z let 1705, 1746, 1777, 1825 a 1891, tj. z let, kdy byla věž opravována. Pamětní zápisy obsahovaly také seznamy přikládaných mincí, takže jednotlivé soubory možno rekonstruovati takto:

R. 1705. Leopold I. (1657–1705): 17krejcar 1686, 7krejcar 1671, groš 1704, 1½krejcar (poltura) 1696, krejcar 1704, 1½krejcar 1705, ½krejcar 1683.

R. 1746. Marie Terezie (1740–1780): 7krejcar 1741, 17krejcar 1747.

R. 1777. Marie Terezie (1740–1780): ?, desetník 1764, pětník 1772, krejcar 1762, ?, grešle 1760, ½krejcar, fenik 1765.

R. 1825. František II. (1792–1835): 15krejcar 1807, 40krejcar 1807.

R. 1891. František Josef I. (1848–1916): 4krejcar 1864, 20krejcar (uher.) 1870, krejcar 1885, 10krejcar 1872, ⅓krejcar 1885.

Václav Burian

PLATIDLA Z VĚŽE ŠKOLNÍ BUDOVY V HAUKOVICÍCH, OKRES ŠTERNBERK NA MORAVĚ

Při opravě školní budovy z r. 1820, prováděné r. 1860 z odkazu haukovického rodáka Floriána Langra, byly do vížky na budově vloženy mince Františka II. (1792–1835) a Františka Josefa I. (1848–1916) s pamětním záznamem, datovaným 18. července 1860, v jehož textu jsou kromě údajů o opravě uvedeny současné ceny zemědělských produktů; měřice pšenice 6 zl., žita 3 zl. 30 kr., ječmene 2 zl. 8 kr., ovsa 1 zl. 6 kr., prosa 3 zl. 30 kr., funt másla 32 kr. (ostatní nečitelné). Po vichřici dne 12. listopadu 1925 byla poškozená vížka opravována po druhé, při čemž byl pamětní zápis z r. 1860 nalezen poškozený. Po skončení oprav byly předměty vráceny na původní místo a přidán k nim nový záznam, obsahující mimo jiné zprávu o cenách na brněnské burse r. 1925, spolu s drobnými československými mincemi a papírovou státovkou, při čemž neopomenuli tehdejší němečtí obecní činovníci vzpomenouti bývalého Rakousko-Uherska vložením mince z r. 1894. Vše bylo tehdy uloženo v novém zinkovém válcovém pouzdře. Po vyjmutí z věže r. 1958 byly tyto památky uloženy v Okresním archivu ve Šternberku.

Zastoupena jsou tato platidla:

Čechy, František II. (1792–1835), *Praha*, tříkrejcar 1800 (1).

Dolní Rakousy, František Josef I. (1848–1916), *Vídeň*, krejcar 1851 (1), 1859 (1), půlkrejcar 1851 (1), čtvrtkrejcar 1851 (1).

Uhry, František II. (1792–1835), *Smolník*, půlkrejcar 1800 (?) (1). – František Josef I. (1848–1916), 10haléř 1894 (1).

Československo, *Kremnica*, 20haléř 1924 (1), 10haléř 1924 (1), 5haléř 1923 (1), 2haléř 1924 (1). – Státovka 5 Kč 1919 (1).

[1]) Na nález upozornil stavitel Karel Čunderle, z příkazu KNV v Olomouci prohlédl obsah schránky autor této zprávy. Bližší určení ražeb nemohlo býti provedeno. Srov. Zprávy SLUKO, č. 26, str. 7.

Václav Burian

K MORAVSKÝM A SLEZSKÝM NÁLEZŮM MINCÍ V 19. STOLETÍ

Zprávy o nálezech mincí, obsažené ve fondech moravského gubernia, z nichž čerpal J. Pošvář,[1]) doplňují rektorátní spisy Františkovy university v Olomouci. Je zde možno sledovati podrobně agendu, spojenou se zařazováním mincí z 54 nálezů do universitní sbírky, která byla připojena ke knihovně, a to od nabídky gubernia s posudkem zemského mincovního zkušebního úřadu v Brně přes rektorát, přičemž korespondence mezi guberniem, rektorátem, správou knihovny a opačně čítá průměrně 6 kusů na případ.[2]) Dochovaný materiál se vztahuje k 46 nálezům, publikovaným Pošvářem (z let 1820–1846),[3]) které jsou zahrnuty v díle

[1]) J. Pošvář, Moravské nálezy mincí v 18. a 19. století, Num. sbor. I, str. 82–108.

[2]) StA Olomouc, univ. ol., rekt., kart. 123–168. Protokol o této korespondenci byl veden také v inventáři universitní numismatické sbírky (Liber benefactorum collectionis numismaticae) se záznamy o darech. – Za lask. upozornění na tento fond děkuji p. prof. V. Nešporovi.

[3]) Materiál k jednotlivým nálezům viz v těchto spisech StA Olomouc, univ. ol., rekt. (číslování a sled lokalit podle Pošváře): 55. Palonín (kart. 139, č. 315, 348). 56. Borotín (kart. 125, č. 189, 190, 192, 193, kart. 126, č. 100). 58. Bystročice (kart. 123, č. 169, 172, 181, 182, kart. 125, č. 178, 183, 185, 188, kart. 126, č. 120, 128, 133). 60. Kamenička (kart. 126, č. 122, 127, 132, 135). 63. Prostřední Poříčí (kart. 127, č. 265, kart. 128, č. 140, 147). 64. Týn (kart. 126, č. 121, 126, 134, kart. 128, č. 48, 49, 59). 65. Nová Ves (kart. 126, č. 107, 110, 116, 118, 124, 125, kart. 127, č. 244, 251, 254). 66. Ratiboř (kart. 128, č. 77, 79, 81, 82, kart. 132, č. 407, 412, 420). 68. Mořice (kart. 132, č. 234, 237, 246, kart. 133, č. 125, 126, 132). 69. Znojmo (kart. 129, č. 182, 183, kart. 132, č. 413, 416, 421). 72. Kralice (kart. 132, č. 235, kart. 133, č. 27, 30, 37). 73. Nesovice (kart. 131, č. 19, 20, 29, 32, kart. 135, č. 433, 434, 441). 75. Kunštát (kart. 137, č. 238, 239, 242, 251, kart. 157, č. 160, 161, 166). 76. Žarošice (kart. 133, č. 116, 117, 123, 124, kart. 135, č. 417, 421). 77. Borovnice (kart. 139, č. 238, 243, 247, 252, kart. 140, č. 122, 128). 78. Tišnov (kart. 139, č. 234, 235, 244, 246, kart. 148, č. 80, 84, 99, 111, kart. 149, č. 301, 305, 311, 320). 79. Jevišovice (kart. 139, č. 224, 225, 232, kart. 146, č. 86, 103, 105). 80. Jaroměřice (kart. 151, č. 29, 34, 39, 40). 81. Ubušín (kart. 141, č. 221, 222, 234, 238, kart. 143, č. 439, 445, 456). 82. Toužín (kart. 144, č. 200, 201, 202, 213, kart. 148, č. 80, 84, 99, 111, kart. 149, č. 301, 305, 311, 320). 83. Hranice (kart. 147, č. 539, 555, 560, 572, kart. 149, č. 316, 321, 325, 337). 84. Lednice (kart. 147, č. 499, 537, 556, 561, 565, kart. 150, č. 562, 575, 591). 86. Nenakonice (kart. 152, č. 249, 258, 262, 448, kart. 156, č. 409, 427, 438). 87. Černovír (kart. 153, č. 193, 196, 200, 202). 88. Jámy (kart. 153, č. 121, 122, 130, kart. 155, č. 55, 59, 69, 75). 89. Slížany (kart. 152, č. 493, kart. 153, č. 4, 11, 14, kart. 161, č. 445, 464, 466, 495). 90. Vojkovice (kart. 154, č. 251, 261, 263, 264, kart. 157, č. 76, 85, 91). 91. Březnice (kart. 160, č. 55, 69, 71, kart. 162, č. 22, 28, 33). 92. Práče (kart. 161, č. 207, 208, 219, 223, kart. 162, č. 20, 21, 34, 47, 51). 94. Cetkovice (kart. 160, č. 185, 186, 193, 194, kart. 162, č. 17, 18, 27). 96. Vícov (kart. 159, č. 490, 495, 498, 500, kart. 161, č. 360, 361, 365, 370). 98. Budišov n. B. (kart. 162, č. 208, 210, 214, 218). 99. Hrotovice (kart. 161, č. 434, 443, 465, 492, kart. 162, č. 153, 173, 174, 184). 100. Jihlava (kart. 162, č. 37, 38, 48, 53, kart. 163, č. 371, 399, 426). 101. Kobylí (kart. 163, č. 378, 386, 401, 408, 463, 464). 102. Bílčice (kart. 165, č. 244, 247, 256, 259, kart. 166, č. 31, 33, 61, 62). 103. Brno (kart. 164, č. 181, 183, 185, 187). 104. Kotlasy (kart. 165, č. 147, 159, 173). 105. Lípov (kart. 167, č. 260). 106. Rybné (kart. 165, č. 265, 271, 276, 280). 107. Troubsko (kart. 165, č. 188, 190, 200, 204, 230, 236, 237, kart. 166, č. 24, 28, 49). 108. Bojkovice (kart. 165, č. 243, 246, 255, 459, 461, kart. 166, č. 3, 25, 30). 109. Blansko (kart. 167, č. 81, 82, 96, 134, 136, 159). 110. Hodonín (kart. 168, č. 130, 143, 182, 188, 225). 112. Divnice (kart. 168, č. 441). 113. Stražek (kart. 168, č. 128, 129, 181, 187, 256, 257).

Nálezy mincí, stejně jako další 4 lokality Pošvářovi neznámé.[4]) Jen 4 případy (z toho jeden z území dnešního Polska) nebyly dosud publikovány:

Třanovice, okres Český Těšín:[5])

Výměnkář Jiří Sekora nalezl r. 1825 na poli č. 3 s papírovým obalem (?) a střepy nádoby 176 stříbrných mincí z let 1511–1631: 1 saský tolar bratří vévodů Christiana, Jiřího a Jana z r. 1592, 1 frankfurtský tolar cís. Ferdinanda II. z r. 1622, 3 holandské tolary z let 1607 a 1609, 1 24krejcar uher. usurpátora Gabriela Batoryho z r. 1623, 69 grošů Ferdinanda II. z let 1624–1631, 86 polských grošů Zikmunda III. z let 1624–1628, 13 grošů Ferdinanda II. z let 1624–1631, 1 polský groš Zikmunda II. z r. 1511. C. k. zemský mincovní zkušební úřad v Brně odhadl nález dne 20. 6. 1825 na 13 zl. 3 kr. 2 d. Olomoucká universita projevila zájem o frankfurtský a holandský tolar.

Mladecko, okres Opava:[6])

Na vrchnostenském poli Kasperberg nalezl pasák František Bayer 3 stříbrné mince, z nich 1 pražský groš Karla I.

Pogwizdów, Polsko:[7])

Z nálezu 52 stříbrných mincí byly vybrány r. 1842 pro universitní sbírku v Olomouci: 6groš Zikmunda III. z r. 1627, groše polského krále Jana Alberta, Ferdinanda III. z r. 1646, Ludvíka hr. ze Stollbergu z r. 1570, říšského města Výmaru.

Neznámá lokalita:[8])

R. 1847 nález 33 stříbrných mincí (praž. grošů?) Václava II.

[4]) Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II–III, Praha, ČSAV 1956 a 1957): č. 2504 Bítov (StA Olomouc, univ. ol., rekt. kart. 162, č. 75, 85, 90, 99, kart. 163, č. 465, 474, 481, 486). 3264. Raškovice (kart. 165, č. 293, 301, 303, kart. 166, č. 96, 105, 115, 161, 165). 3518. Skorošice (kart. 144, č. 193, 196, 212, kart. 147, č. 494, 495, 508, 527, kart. 148, č. 48, 49, 54, 59). 3742. Lhotka (kart. 167, č. 241, 260, 275, 353, 356, kart. 168, č. 219, 221, 229, 231, 284, 286).

[5]) StA Olomouc, univ. ol., rekt., kart. 139, č. 219, 222, kart. 140, č. 13, 14.

[6]) Tamtéž.

[7]) Tamtéž, kart. 163, č. 475, 496.

[8]) Tamtéž, kart. 168, č. 234, 253, 254.

SEZNAM VYOBRAZENÍ

K článku E. Pochitonova: Několik sporných otázek nejstarších bosporských mincí:

Mapka č. 1 . . . . . str. 19
Obr. č. 1: K vývoji nejstarších bosporských mincí . . . . . str. 23

K článku Fr. Cacha: Mince českého knížete Jaromíra (1003–1012):

Mapka č. 1 . . . . . str. 55

K článku Zb. Malého: Mincovní počty nejstarší městské knihy pražské z počátku XIV. století:

Obr. č. 1: První počet směnárenských krámců (rkp. AM Prahy 986, fol. 1) . . . str. 109
Obr. č. 2: První počet mincířů (rkp. AM Prahy 986, fol. 233) . . . . . str. 113

K článku J. Pošváře: Nástin dějin brněnské mincovny II:

Obr. č. 1: Nová mincovna v Široké (Jezuitské) ulici (r. 1645) . . . . . str. 327
Obr. č. 2: Portál domu č. 2 v Mečové ulici (před zbořením) . . . . . str. 340

Nálezy:

Em. Nohejlová-Prátová: Nález pražských grošů Jana Lucemburského a Karla IV. v Hodoníně:

Obr. č. 1: Džbánek z hodonínského nálezu . . . . . str. 378

V. Burian: Nález pražských grošů a parvů v Olomouci-Nových Sadech 1957:

Obr. č. 1: Profily nádob (I a II) z nálezu . . . . . str. 390

V. Burian: Nález pražských grošů z Olomouce (?):

Obr. č. 1: Profil nádoby . . . . . str. 391

B. Hladík: Dodatek ke zprávě o nálezu pražských grošů v Dušejově u Jihlavy:

Obr. č. 1: Faksimile zápisu o nálezu s obrazy dvou mincí . . . . . str. 394

Em. Nohejlová-Prátová: Nález v Chlumu u Lomnice n. Pop., okr. Semily:

Obr. č. 1, 2, 3, 4a, 4b: Střížky kruhových českých peněz . . . . . str. 394

V. Burian: Nález mincí z napoleonských válek v Nedvězí, okres Olomouc:

Obr. č. 1: Profil nádobky z nálezu . . . . . str. 418

Přílohy:

Tabulka I–XVI

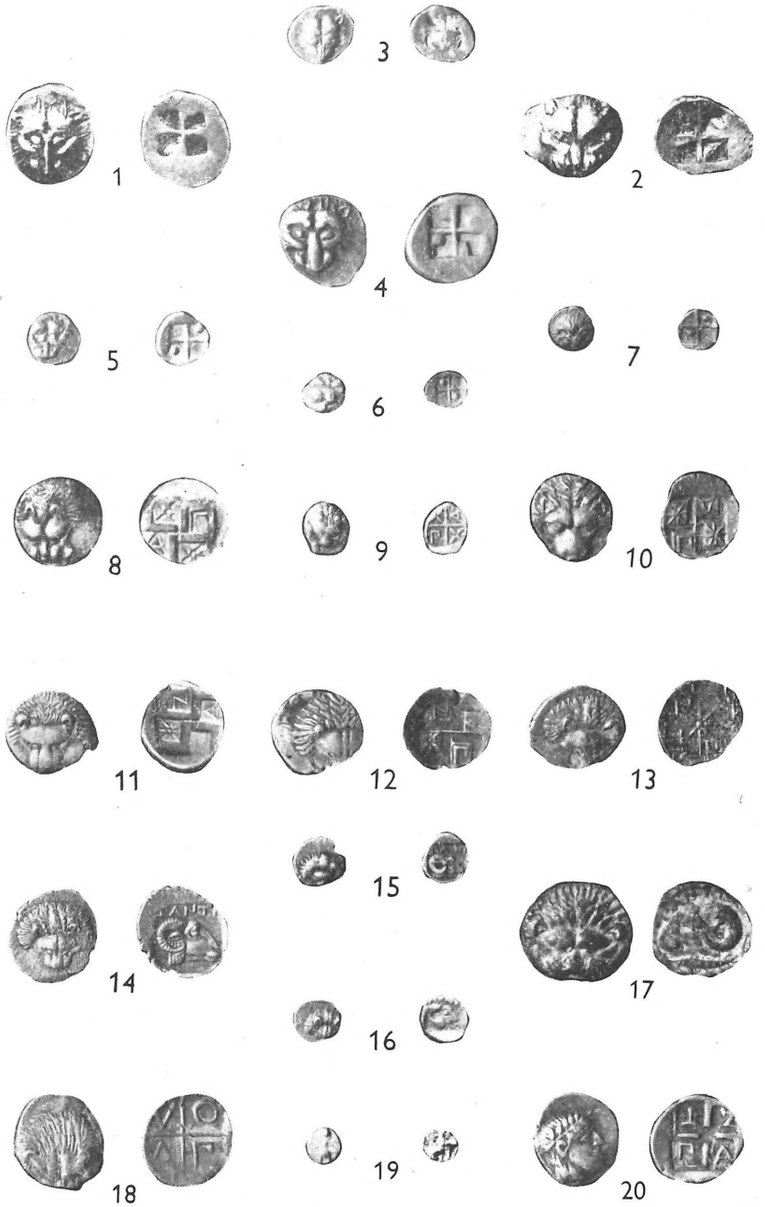

Fot. K. Vronský, ČVUT

1 2

3a 3b

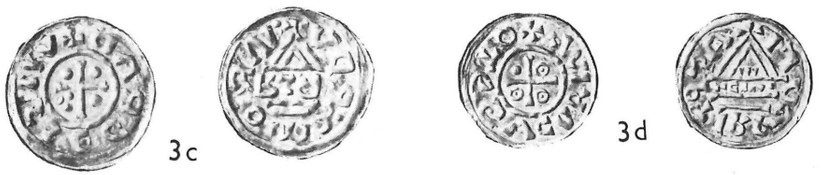
3c 3d

4 5

6 7

8a 8b

Fot. K. Vronský, ČVUT

Fot. K. Vronský, ČVUT

1

2a

3

4

A

5

6a

2b

6b

Fot. J. Marco, J. Neruda a K. Vronský

7

8 a

9

10

B

11

12a

8b

12b

Fot. J. Marco, J. Neruda a K. Vronský

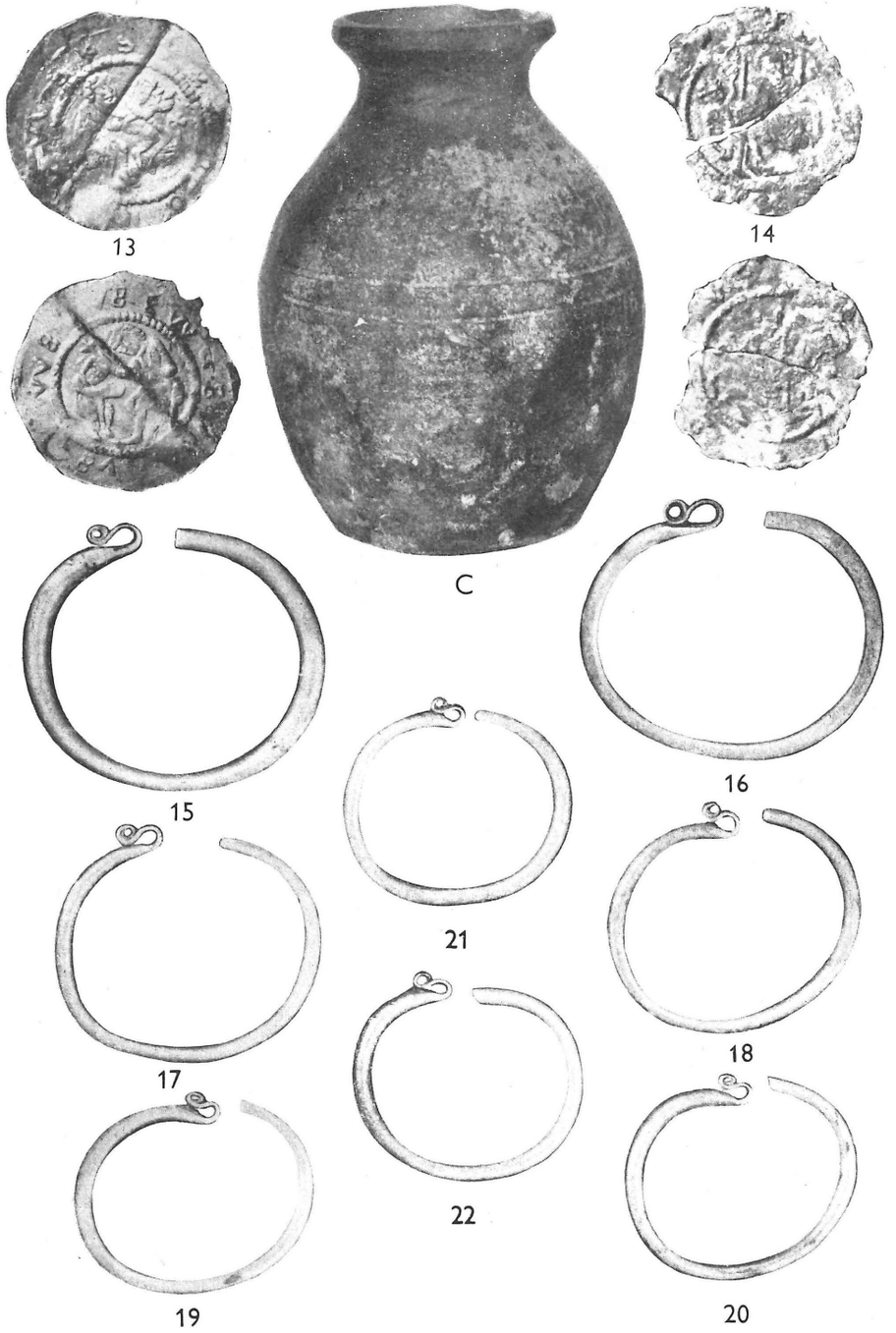

Fot. J. Neruda a K. Vronský

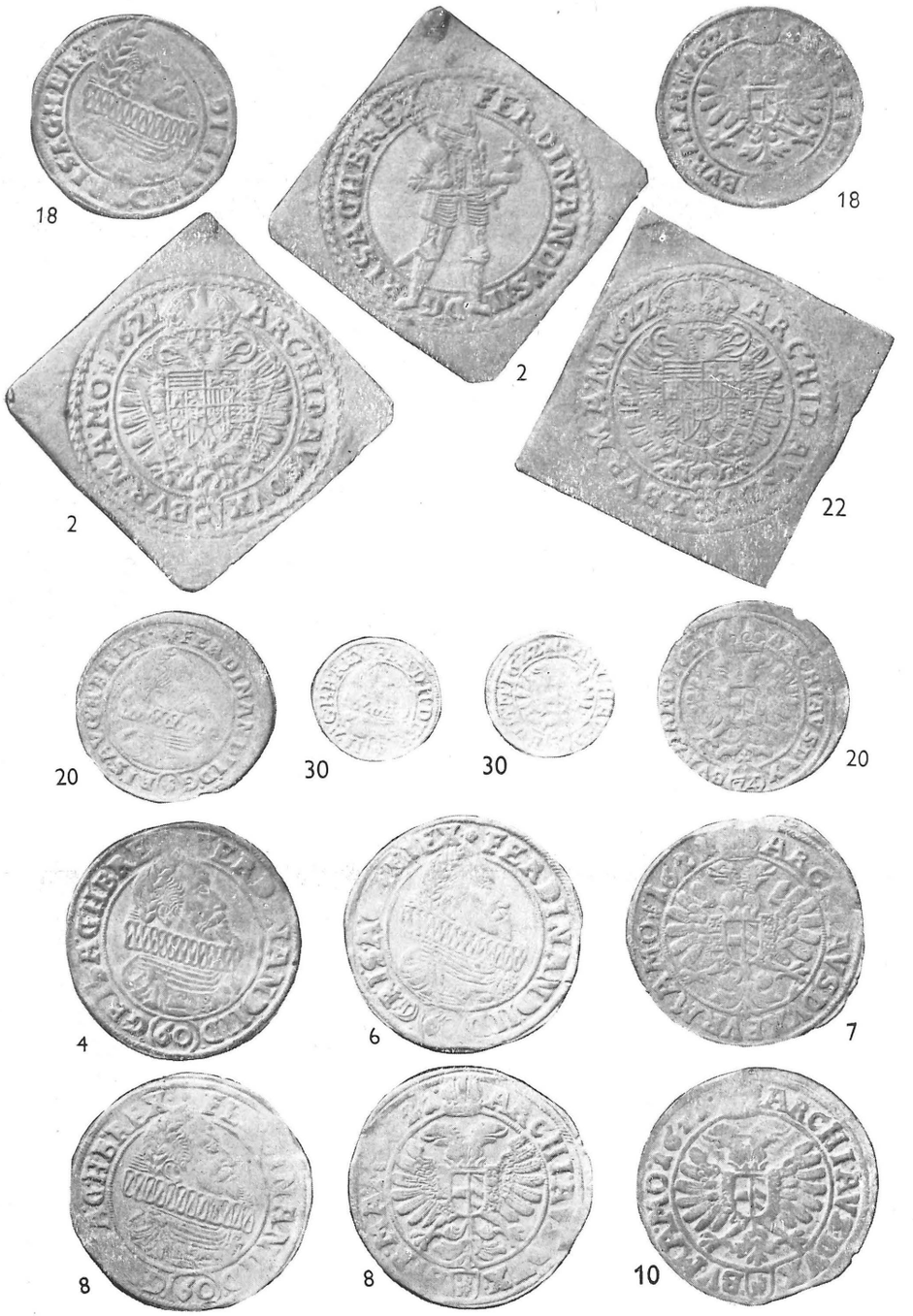

Fot. J. Neruda

11

13

15

27

13

26

34

32

35

38

37

40

58

59

63

63

Fot. J. Neruda

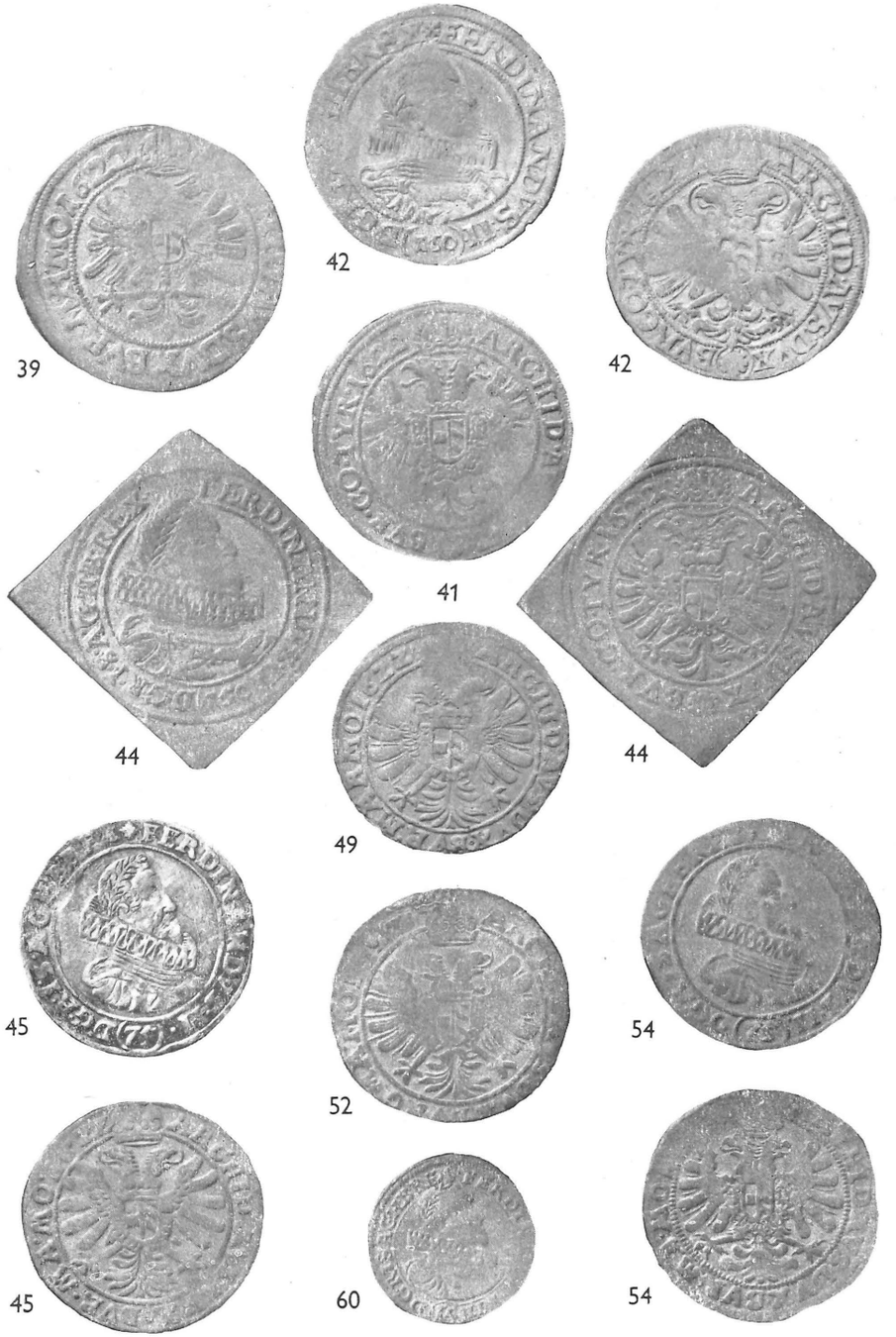

Fot. J. Neruda

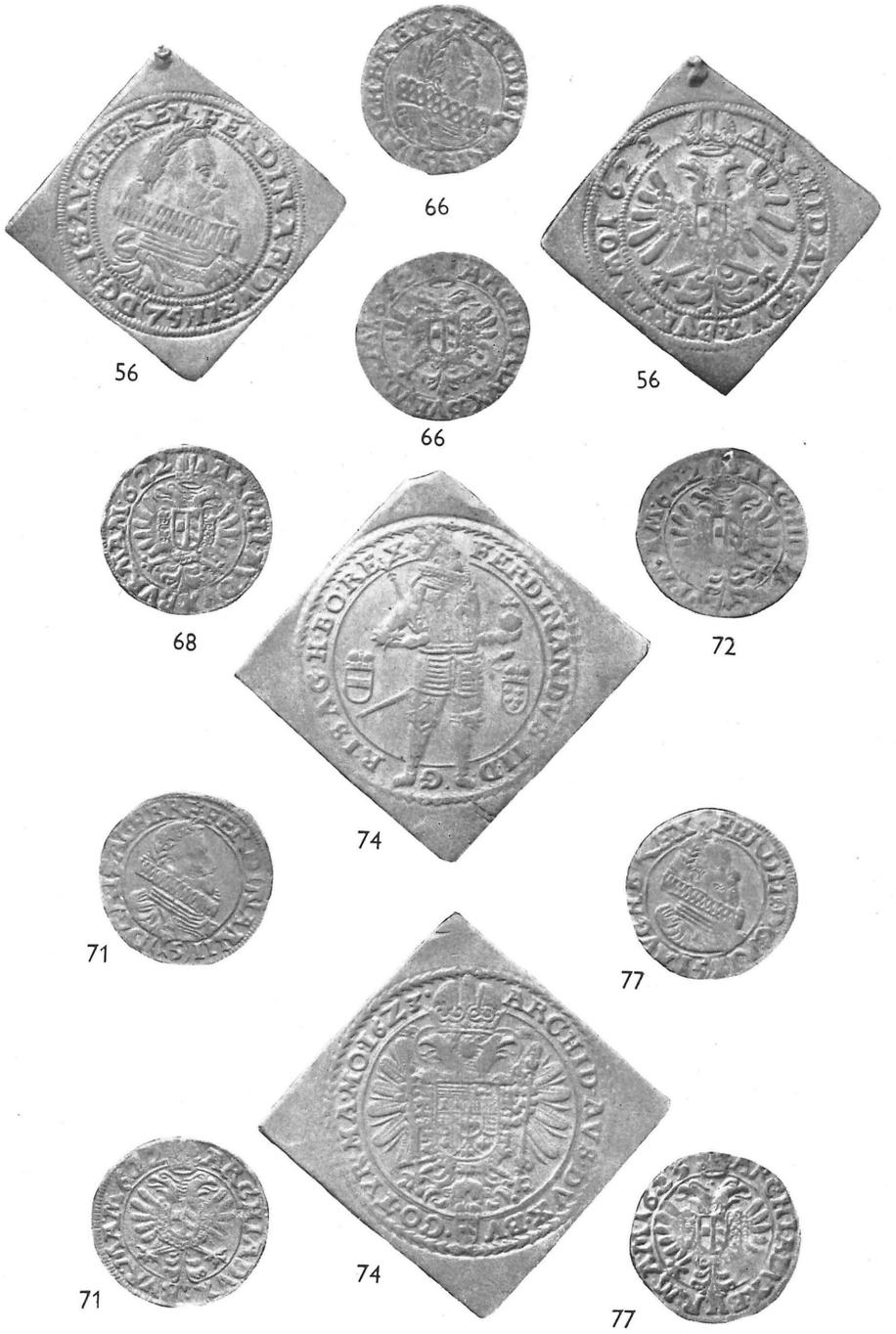

Fot. J. Neruda

1

4

1

3

3

5

7

8

5

7

8

Fot. J. Neruda

9

16

11

9

16

11

17

18

10

20

21

18

20

24

24

Fot. J. Neruda

25

25

27

26

29

27

32

29

32

34

34

33

37

35

39

37

38

38

40

Fot. J. Neruda

Fot. O. Plaňava, Mor. museum

11a

10

11b

12a

12b

14a

13

14b

15

Fot. O. Plaňava, Mor. museum

1 2 3

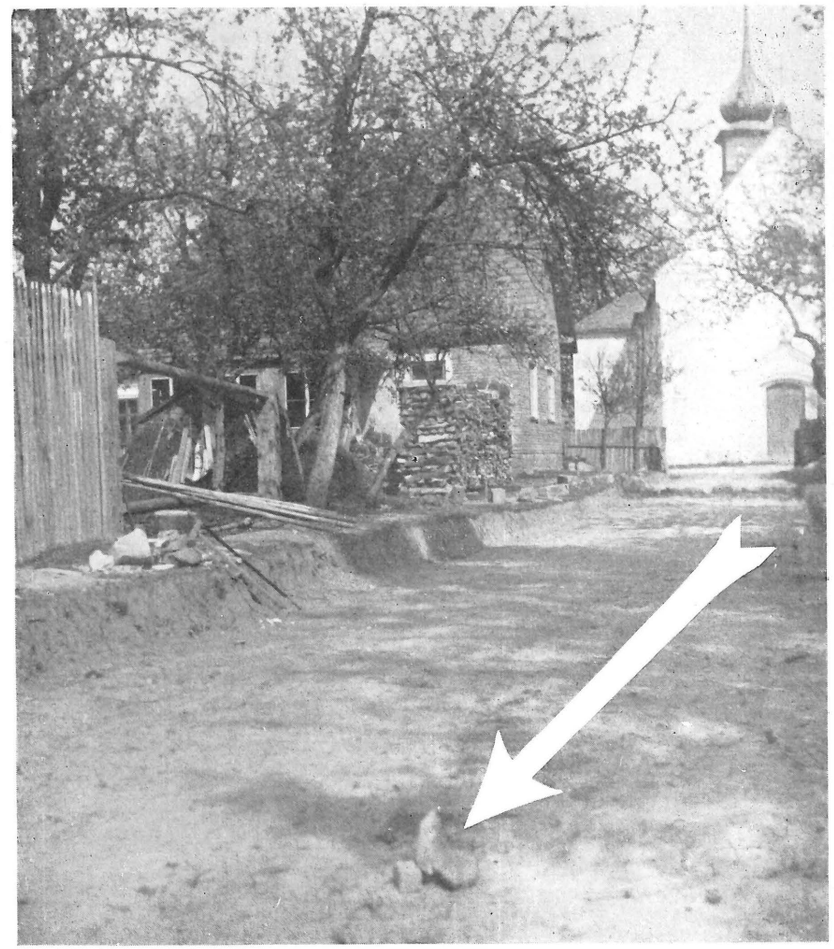

4

Fot. Okres. museum Kyjov a K. Janíček Velké Meziříčí

OBSAH

Články:

Josef Dobiáš, Hadrianův sestercius Coh.² 469 = M.-S. 643 = Strack 443 5
Eugen Pochitonov, Několik sporných otázek nejstarších bosporských mincí 17
František Cach, Mince českého knížete Jaromíra (1003–1012) 41
Pavel Radoměrský, Stříbrný poklad z 12. století z Prahy-Štěpánské ulice 61
Zbyněk Malý, Mincovní počty nejstarší městské knihy pražské z počátku XIV. stol. . 87
Karel Castelin, O chronologii pražských grošů Jana Lucemburského 129
Václav Lukáš, Počátky úřadu nejvyššího mincmistra království Českého 169
Antonín Rumpl, Moravská vládní mince za třicetileté války II. 207
Jaroslav Pošvář, Nástin dějin brněnské mincovny II. 303
Karel Komárek, Korose měděných mincí a jejich konservace 345

Nálezy:

R. M. Pernička, Nález antické mince u Prosiměřic na jižní Moravě 375
Vlasta Šikulová, Uherské denáry ze slovenského kostrového hrobu z Hodonína . . . 375
Josef Petrtyl, Denárový nález v Tuchorazi, okres Český Brod 377
Václav Burian, Svatoplukův denár z Olomouce 377
Václav Burian, Nález pražských grošů v Krakořicích, okres Šternberk na Moravě . . 377
Em. Nohejlová-Prátová, Nález pražských grošů Jana Lucemburského a Karla IV. v Hodoníně 378
Václav Burian, Nález pražských grošů a parvů v Olomouci-Nových Sadech 1957 . . 389
Václav Burian, Nález pražských grošů z Olomouce (?) 391
Vladimír Němeček, Nález pražských grošů v Martinicích na Velkomeziříčsku 392
Vladimír Němeček, Nález pražských grošů v Mostištích, okres Velké Meziříčí . . . 393
Bohuslav Hladík, Dodatek ke zprávě o nálezu pražských grošů v Dušejově u Jihlavy . 393
Em. Nohejlová-Prátová, Nález v Chlumu u Lomnice n. Pop., okres Semily 394
Ľudmila Kraskovská, Nález uherských denárov v Čataji, Slovensko 395
Vladimír Němeček, Čtvrtý nález mincí v Horních Borech na Velkomeziříčsku (r. 1957) 396
Václav Burian, Nález pražských grošů v Rybníčku, okres Šternberk na Moravě . . 401
Václav Burian, Nález mincí ze 16. stol. [?] v Olšanech, okres Prostějov 401
Gejza Balaša, Nález strieborných mincí v Hrkovciach, Slovensko 401
Em. Nohejlová-Prátová, Nález mincí z počátku 30leté války v Sudoměřicích, okres Týn n. Vlt. 402
Jaroslav Pošvář, Nález v Tišnově z r. 1830 404

Ľudmila Kraskovská, Nález v Gajaroch, Slovensko 408
Ľ. Kraskovská a J. Hlinka, Nález mincí v Sládkovciach, okres Michalovce 412
Václav Burian, Nález mincí v Hněvotíně, okres Olomouc 413
Jozef Hlinka, Nález mincí ve Vrbnici, okres Michalovce 414
Ľudmila Kraskovská, Nález mincí v Bratislavě v r. 1956 414
Gejza Balaša, Rákoczyovské mince z Môlčanskej jaskyně pri Banskej Bystrici 416
Václav Burian, Nález mincí ze 17. a 18. stol. v Horním Městě, okres Rýmařov . . . 416
Jozef Hlinka, Nález pokladu strieborných mincí v Rokycanoch, okres Prešov 417
Václav Burian, Nález mincí z napoleonských válek v Nedvězí, okres Olomouc . . . 418
Václav Burian, Mince v základním kameni býv. kláštera klarisek v Olomouci 419
Bohuslav Hladík, Nález mincí ve Zlátence u Pacova 419
Alena Malá, Nález mincí z r. 1849 v Hořovicích 422
Václav Burian, Nález mincí z r. 1862 v Toveři, okres Olomouc 423
Václav Burian, Mince ve věži zámku ve Velkých Losinách 424
Václav Burian, Platidla z věže školní budovy v Haukovicích, okres Šternberk na Mor. . 424
Václav Burian, K moravským a slezským nálezům mincí v 19. stol. 425
Seznam vyobrazení 427

Резюме

(Перевель Евгений Похитонов)

Иозеф *Добиаш*, Сестерций Адриана Coh.² 469 = M.-S. 643 Strack 443 13
Евгений *Похитонов*, Несколько спорных вопросов, касающихся древнейших воспорских монет 36
Ф. *Цах*, Монеты чешского князя Яромира 59
Павел *Радомерски*, Клад серебра XII века в Штепанской улице в Праге 85
Збынек *Малы*, Денежные счета древнейшей пражской городской книги начала XIV столетия 126
Карел *Кастелин*, Хронология пражских грошей Иоанна Люксембургского . . . 164
Вацлав *Лукаш*, Начальная эра должности наивысшего минцмейстера чешского королевства 202
Антонин *Румпл*, Киппровая монета в Моравии 298
Ярослав *Пошварж*, Очерк истории брненского монетного двора II 342
Карел *Комарек*, Коррозия медных монет и их консервирование 372

Résumés

(Traduit par Konstantin Jelínek)

Josef Dobiáš, Le sesterce d'Hadrien Coh.² 469 = M.-S. 643 = Strack 443 15
Eugen Pochitonov, A propos de quelques problèmes concernant les monnaies du Bosphore 38
František Cach, Les monnaies du prince tchèque Iaromír 60
Pavel Radoměrský, Le trésor d'argent provenant du 12e siècle et découvert rue Štěpánská à Prague 86
Zbyněk Malý, Les comptes de monnayage dans le plus ancien registre municipal pragois du début du 14e siècle 127
Karel Castelin, Contribution à la chronologie des gros pragois de Jean de Luxembourg 166
Václav Lukáš, Les débuts de la fonction de grand maître monnayeur du Royaume de Bohême 204
Antonín Rumpl, La monnaie dite „longue" en Moravie 300
Jaroslav Pošvář, Abrégé de l'histoire de la Monnaie de Brno 343
Karel Komárek, La corrosion des monnaies de cuivre et leur conservation 373

NAKLADATELSTVÍ ČSAV

NUMISMATICKÝ SBORNÍK
VI

Přebal a vazbu navrhla Jaroslava Hoferová-Běhounková
Redaktor publikace dr. Ladislav Ulčák
Graficky upravil Jindřich Řehák

Vytiskl Orbis, tiskařské závody n. p., závod 3 Jiřího Dimitrova,
Praha 7, Dobrovského 27
35,00 AA — 35,70 VA — 6011 — D 592976

Náklad 800 výtisků — 02/65 — I. vydání

Cena váz. výt. Kčs 50,50
56/III—2